

Doktori (PhD) értekezés

Takács Lili

2022

NEMZETI KÖZSZOLGÁLATI EGYETEM
Hadtudományi Doktori Iskola

Takács Lili

**Olaszország Líbia-politikája 2011–2021 között, különös tekintettel
a kül- és biztonságpolitikai szempontokra**

Doktori (PhD) értekezés

Témavezető:

Prof. dr. Molnár Anna

.....

Budapest, 2022

Tartalomjegyzék

1	Bevezetés	5
1.1	Általános bevezetés	5
1.2	Az értekezés elméleti keretei.....	8
1.2.1	Szakirodalmi áttekintés	8
1.2.2	Kutatási célok	18
1.2.3	Kutatási kérdések	18
1.2.4	Hipotézisek.....	19
1.2.5	Módszertan	21
1.2.6	Elméleti keretrendszer.....	34
2	A mediterránizmus, mint külpolitikai irány és Líbia	55
2.1	Olaszország, mint mediterrán középhatalom	55
2.2	A három kör – az olasz külpolitika stratégiai irányai.....	58
2.3	A kiterjesztett Mediterráneum.....	60
2.4	Olaszország mediterrán térségbeli nemzeti érdekeinek meghatározása AHP módszertan használatával	67
2.5	Líbia	78
2.6	Összefoglalás.....	79
3	Történelmi háttér	81
3.1	Gyarmati időszak (1911–1947).....	81
3.2	A Líbiai Királyság ideje	84
3.3	Kaddáfi-időszak	87
3.3.1	A Bengázi – szerződés	92
3.3.2	Az olasz–líbiai kapcsolatok az arab tavasz kezdetétől Kaddáfi haláláig	96
3.4	Összefoglalás.....	99
4	Szektorális biztonság	102
4.1	A biztonság gazdasági szektora.....	102
4.1.1	Kereskedelmi kapcsolatok.....	103
4.1.2	Energiabiztonság	111
4.1.3	A líbiai helyzet hatása Olaszország „mediterrán középhatalmi” törekvéseire...	121
4.2	A biztonság társadalmi szektora.....	123
4.2.1	A földközi-tengeri illegális migráció problémája és hatásai	126
4.3	Katonai szektor.....	135
4.4	Összefoglalás.....	146
5	Közbeeső változó: a koalíciós érdekérvényesítés hatása a Líbia-politikára.	149
5.1	A negyedik Berlusconi-kormány (2008. május 8. – 2011. november 16.)	149
5.2	A Monti-kormány (2011. november 16. – 2012. december 21.)	153
5.3	A Letta kormány (2013. április 28. – 2014. február 14.)	156
5.4	A Renzi-kormány (2014. február 22. – 2016. december 7.)	158
5.5	A Gentiloni-kormány (2016. december 12. – 2018. március 24.)	160
5.6	Az első Conte-kormány (2018. június 1. – 2019. augusztus 20.)	165
5.7	A második Conte-kormány (2019. szeptember 5. – 2021. február 13.).....	173
5.8	A Draghi-kormány (2021. február 13. –)	179

5.9	Összefoglalás.....	180
6	Függő változó: a nemzetközi környezet hatása a Líbia-politikára	184
6.1	A proxyháborúkról: szponzor és proxy közti kapcsolatok.....	184
6.2	Külső szereplők a líbiai háborúban	186
6.3	2011–2014.....	188
6.3.1	Franciaország	191
6.3.2	USA.....	192
6.3.3	Összefoglalás.....	193
6.4	2014–2019.....	194
6.4.1	Migráció kezelése proxyn keresztül Olaszország részéről.....	196
6.4.2	Oroszország.....	197
6.4.3	Franciaország	198
6.4.4	Egyiptom	200
6.4.5	USA.....	201
6.4.6	Multilaterális megoldások.....	202
6.4.7	Összefoglalás.....	203
6.5	2019–2021.....	204
6.5.1	Törökország.....	206
6.5.2	Franciaország	208
6.5.3	Multilaterális kezdeményezések támogatása	210
6.5.4	Németország.....	210
6.5.5	USA.....	210
6.5.6	Összefoglalás.....	211
6.6	Összefoglalás.....	212
7	A potenciális biztonságiasító szereplők Líbiával kapcsolatos diskurzusainak elemzése.....	215
7.1	Hivatalos látogatások során elhangzott beszédek	216
7.1.1	Védelmi miniszterek	216
7.1.2	Belügyminiszterek.....	217
7.1.3	Külügyminiszterek	217
7.1.4	Miniszterelnökök.....	218
7.1.5	Összefoglalás.....	218
7.2	Parlamenti meghallgatások	219
7.2.1	Belügyminiszterek.....	220
7.2.2	Védelmi miniszterek	224
7.2.3	Külügyminiszterek	228
7.3	Biztonságiasítás	233
7.4	Összefoglalás.....	235
8	Összegzett következtetések	238
8.1	A hipotézisek teljesülése	242
8.2	Új tudományos eredmények.....	245
8.3	A kutatási és tudományos eredmények gyakorlati felhasználhatósága, ajánlások. 245	
9	Ábrák jegyzéke.....	247

10 Mellékletek	249
10.1 A líbiai helyzet 2011-től.....	249
10.2 A 4.2. sz. ábra adatsora: a líbiai olasz export-import 2011–2021	253
10.3 A 4.4. sz. ábra adatsora: a líbiai export fő célországai 2010–2019.....	254
10.4 A 4.5. sz. ábra adatsora: a líbiai import fő származási országai 2010–2019	254
10.5 A 4.6. sz. ábra adatsora: külföldi szereplők líbiai piaci részesedése 2010-2019 ...	255
10.6 Az ENI líbiai érdekeltségei	256
10.7 A 4.18. sz. ábra adatsorai: Líbiához kötődő műveletekben résztvevő olasz katonák számának évenkénti változása, misszióként.....	257
10.8 Az értekezésben vizsgált kormányok hivatali ideje, összetétele, miniszterei, és Líbia politikájuk legfőbb elemei.....	258
10.9 Diskurzuselemzés.....	260
10.9.1 A diskurzuselemzés során alkalmazott, összegzett kódkönyv (parlamentari meghallgatások és nyilatkozatok)	260
10.9.2 Kétoldalú látogatások nyilatkozataiból épített korpuszban elemzett szövegek listája	265
10.9.3 Parlamenti meghallgatásokból épített korpuszban elemzett szövegek listája	269
10.9.4 Kódolási mátrixok	272
10.9.5 A kétoldalú látogatásokból épített korpusz szófelhői	285
10.9.6 Nvivo ábrák.....	287
Rövidítések listája	289
Irodalomjegyzék.....	291
Publikációs jegyzék	329

1 Bevezetés

1.1 Általános bevezetés

Az értekezés célja a 2011–2021 közötti olasz Líbia-politika átfogó, szektorális alapú vizsgálata a neoklasszikus realizmus elméletének keretein belül. A buzani szektorelmélet által meghatározott biztonsági szektorok mellett az értekezés másik fókuszát a biztonságiasítás elmélete adja.

A témaválasztást személyes érdeklődés és olaszországi tanulmányok mellett a nemzetközi kapcsolatokkal foglalkozó tanulmányok alapozták meg. Napjainkban Líbia az EU egyik legfontosabb déli szomszédja, hiszen ez az ország a mediterrán térséghez kötődő, két legfontosabb uniós problémában – illegális/irreguláris migráció megfékezése, és az energiaellátás biztosítása – kulcsszerepet játszik. Az európaiak ennek ellenére többnyire nehezen tudták koordinálni Líbiával kapcsolatos álláspontjaikat és politikáikat. Az Európai Unió tagállamai közül hagyományosan Olaszország ápolja a legszorosabb kapcsolatot Líbiával, az arab tavasz eseményei azonban ezt a kapcsolatrendszert is felkavarták.

A témakör feldolgozását indokolja annak aktualitása, hiszen egy lezáratlan, nemzetköziesedett válságról van szó, amely tovább eszkalálódhat az Európai Unió déli határán. Közvetetten ugyan, de a kapcsán felmerül Magyarország érintettsége is, hiszen a kormány 1163/2020 (IV. 21.) határozatával elfogadta az új Nemzeti Biztonsági Stratégiát (NBS), amely megfogalmazza, hogy hazánkat az Európa déli és keleti irányából érkező biztonsági kihívások egyaránt érintik, innen a hidegháború óta nem látott fenyegetések és kihívások érkeznek. Az afrikai népességrobbanás újabb régiók destabilizálódásához és a migrációs nyomás növekedéséhez vezethet.¹ Az NBS alapján kidolgozott Nemzeti Katonai Stratégia szerint is Magyarország számára kiemelt prioritással bír az észak-afrikai térség.²

Az elkövetkezendő években az olasz–líbiai kapcsolatokat mindkét oldalról számos 'instabilitási' tényező befolyásolhatja, hiszen különböző szempontokból, és különböző mértékben, de mindkét ország belpolitikai élete instabil. A líbiai belpolitika atomizálódott, egyelőre nem látszik olyan politikai erő felemelkedése, amely az egész országra ki tudná terjeszteni a hatalmát, a kisebb hatalmi központok befolyási övezeteire a külső támogatóik is hatnak, így az erőviszonyok folyamatos változásban vannak. Az olasz belpolitikai helyzet törekénységén a megreformált választási rendszer sem javított. A gyakran váltakozó koalíciók

¹ Magyar Közlöny: 1163/2020 (IV. 21.) sz. kormányhatározat Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról. [online], elérhető: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A20H1163.KOR&txtreferer=00000001.txt> [2022. április 9.]

² Magyar Közlöny: 1393/2021 (VI. 24) sz. kormányhatározat Magyarország Nemzeti Katonai Stratégiájáról. [online], elérhető: <https://njt.hu/jogszabaly/2021-1393-30-22>, [2022. április 9.]

kormányok egyrészt eltérő ideológiájuk miatt a Líbia vonatkozásában egyre inkább elsődleges érdekként megjelenő migrációt is eltérő módon kezelik, másrészt a kormányváltások a külügyi apparátusban is személyi változásokkal járnak. A harmadik instabilitási tényező az olasz–líbiai kapcsolatokban a nemzetközi környezet: a líbiai konfliktus nemzetközivé vált, a különböző hatalmi csoportosulások mögött más-más külső támogatók állnak, ebben a proxy-háborús környezetben nehezebb Olaszország számára saját líbiai befolyását növelni.

Az elemzésben meghatároztam Olaszország líbiai nemzeti érdekeit, és megvizsgáltam, hogy 2011 és 2021 között hogyan igyekezett az olasz kül- és biztonságpolitika ezeket érvényesíteni. A fenti időszakban bekövetkezett esetleges hangsúlyeltolódásokat két szempontból vizsgáltam: egyrészt elemeztem az olasz mediterrán külpolitikán belül Líbia relatív fontosságában bekövetkezett változásokat, másrészt pedig a Líbiával kapcsolatos politikai diskurzus változásait. Az értekezésben azt kutattam továbbá, hogy milyen külső és belső tényezők befolyásolták az olasz Líbia-politikát, és ezek a tényezők hogyan hatottak Olaszország Líbiában betöltött szerepére.

A kitűzött kutatási célok eléréséhez két fő módszertant alkalmaztam. Az Analytic Hierarchy Process (AHP, analitikus hierarchikus eljárás) módszertana többszemponútú döntési problémák megoldásához nyújt segítséget. Az AHP-t az értekezés kereteihez igazítva az olasz mediterrán irányú külpolitika hangsúlyeltolódásainak elemzésére használtam, így szektorális szinten is lehetővé vált Líbia relatív fontosságában bekövetkező változások vizsgálata. Az AHP a versengő célok közti döntéshozatalt támogatja, kezelni tudja a számszerűsíthető és a nem számszerűsíthető összefüggéseket is, relatív súlyok használatával számszerű kapcsolat létrehozását teszi lehetővé a hierarchia elemei között. Összességében egy olyan, általában nehezen számszerűsíthető területet tudtam értékelni az AHP módszertan alkalmazásával, mint a nemzeti érdekek fontossága.

A Líbiával kapcsolatos politikai diskurzus átfogó vizsgálatához NVivo szoftverrel támogatott diskurzuselemzést végeztem két különböző épített korpuszon,³ így lehetővé vált a potenciális biztonságiasító szereplők kommunikációjában bekövetkező változások, és mintázatok azonosítása. Diskurzuselemzéssel vizsgáltam az olasz Líbia-politika biztonságiasítását is. A diskurzuselemzés módszertana az értekezésben használt fő elméletekhez, a biztonságiasításhoz és a neoklasszikus realizmushoz is megfelelően illeszkedik.

³ Épített korpuszon a diskurzuselemzés módszertana szerint azt a meghatározott szempontok alapján kiválasztott szövegmenyiséget értem, amelyen a vizsgálatot lefolytattam.

Az értekezés első nagy egysége, fejezete a Bevezetés, amelyben a szakirodalmi áttekintés alapján azonosítom azt a *research gapet*, azaz kutatási hiányterületet, amelynek betöltésére az értekezés törekszik. A kutatási célok, kérdések, és a hipotézisek megfogalmazása után bemutatom az értekezés elméleti keretrendszerét, operacionalizálom a fontosabb fogalmakat, valamint ismertetem a használt módszertanokat.

A második fejezetben bemutatom a mediterránizmus, mint az olasz külpolitika egyik stratégiai irányának főbb jellemzőit, és az Analytic Hierarchy Process módszertanával elhelyezem ezen belül a Líbia-politikát. A fejezeten belül longitudinális vizsgálat keretében elemzem az olasz mediterrán politika hangsúlyeltolódásait, a Marokkó, Tunézia, Egyiptom, Algéria és Líbia relatív fontosságában bekövetkező változásokat a biztonság társadalmi, gazdasági és katonai-politikai szektoraiban, ezzel elhelyezem Líbiát az olasz külpolitikán belül.

A harmadik fejezet rövid történelmi áttekintést nyújt az olasz–líbiai kapcsolatokról a gyarmatosítástól kezdve 2011-ig, Kaddáfi haláláig. A történelmi áttekintés azért szükséges része az értekezésnek, mert innen erednek azok a dinamikák, amelyek a kétoldalú kapcsolatokat napjainkban is meghatározzák, illetve jobb megértést biztosítva háttérrel ad a 2011 utáni eseményeknek.

A negyedik fejezetben a buzani szektorelmélet alapján részletesen vizsgálom a biztonság gazdasági, társadalmi, és katonai szektorában megjelenő azon érdekeket és az ezekben bekövetkező változásokat, amelyek a vizsgált időszakban az olasz–líbiai kétoldalú kapcsolatok mozgatórugóinak tekinthetők.

Az ötödik fejezetben a neoklasszikus realizmus elméletében közbeeső változóként azonosított koalíciós logika Líbia-politikára gyakorolt hatását vizsgálom a 2011 és 2021 között hatalmon levő nyolc olasz kormány esetében. Ehhez azonosítom a 2011 óta hatalmon levő olasz kormányok Líbiával kapcsolatos legrelevánsabb intézkedéseit, majd megvizsgálom, hogy a döntések meghozatalakor és az intézkedések elfogadásakor milyen szerepe volt a koalíciós pártoknak.

A hatodik fejezetben a neoklasszikus realizmus függő változójával foglalkozom. A fejezetben azt vizsgálom, hogy kifejezetten Líbián⁴ belül, az egyre több nemzetközi szereplő

⁴ A 2011-es rezsimösszeomlás óta Líbia alatt alapvetően ugyanazt az államot értem, amelyet 2011-et megelőzően Kaddáfi irányított. A líbiai vezetés alatt azt az aktuális tripoli kormányt értem, amelyet a nemzetközi közösség legitimként ismer el, és támogat. Líbia szétszabdaltságából adódóan a nemzetközi közösség által elismert központok melletti más hatalmi tényezőket külön kiemelttem. Líbia déli részén (Fezzan) nincs egy olyan hatalmi központ, mint a keleti részen, Kirenaikában, így déli törzsekkel való kapcsolattartást akkor vizsgáltam külön, amikor ez az olasz Líbia-politikának hangsúlyos elemévé vált.

jelentette mikro-rendszerben Olaszország milyen kiegyensúlyozó politikát folytat, tehát külpolitikáját inkább követő magatartás, vagy pedig önálló kezdeményezések jellemzik-e.

A hetedik fejezetben ismertetem a szoftveres diskurzuselemzés eredményeit. A vizsgálat során a szektorális biztonság megjelenítése, és a biztonságiasítás megléte mellett – visszautalva a közbeeső változóra – a politika hovatartozásra utaló kommunikációs elemek meglétét vizsgálom annak érdekében, hogy azonosíthatóvá váljanak a politikai hovatartozáshoz kapcsolódó esetleges mintázatok a Líbia-politikában.

A nyolcadik fejezetben megfogalmazom az összegzett eredményeket, levonom az értekezés fő következtetéseit, ismertetem az új tudományos eredményeket, valamint az ajánlásokat.

1.2 Az értekezés elméleti keretei

1.2.1 Szakirodalmi áttekintés

A releváns szakirodalmat három csoportra bontva tekintem át: először az olasz külpolitika stratégiai irányjaival, és mediterrán önmeghatározásával kapcsolatos szakirodalmat összegzem. Ez szükséges annak megértéséhez, hogy az olasz mediterrán középhatalmi elképzelések milyen alapokon nyugszanak és milyen kontextusba illeszthetők, hiszen a líbiai kapcsolatok és a Líbiával kapcsolatos célkitűzések is ebben a keretben értelmezendők. Másodsor az olasz–líbiai kapcsolatokkal összefüggő, már létező szakirodalmat tekintem át, ez egyrészt rávilágít a két országot szorosan összekötő érdekekre, ezek változásaira, másrészt segít beazonosítani a bilaterális kapcsolatok szempontjából kiemelkedő fordulópontokat. Harmadszor az olasz külpolitika jellemzőivel foglalkozó szakirodalom áttekintését tartom szükségesnek, ismertetem azokat a főbb tanulmányokat, amelyek az olasz belpolitika külpolitikára gyakorolt hatását vizsgálják, megalapozva azt a neoklasszikus realista megközelítést, amelyet az értekezés során használni fogok.

1.2.1.1 Az olasz külpolitika mediterrán voltának jellemzése

Olaszország középhatalomként definiálja önmagát, az ország nemzetközi rangja bizonytalan, röviden úgy lehet összefoglalni, hogy „*utolsó a nagyok között, és első a kicsik között.*”⁵ A középhatalmak definíciójában nincs egyetértés a tudományos közösségben, Olaszország úgy határozza meg magát, mint egy korlátozott természeti és katonai

⁵ Bonvicini, G. – Colombo, A.: *La politica estera dell'Italia*, Edizione 2011. Bologna: Il Mulino, 2011, 12.o.
Andreatta, F.: Italian Foreign Policy: Domestic Politics, International Requirements and the European Dimension. *Journal of European Integration*, 2008, 30:1

erőforrásokkal rendelkező középhatalom, amely külpolitikai céljait a nemzetközi szervezeteken belüli befolyásának növelésén keresztül, valamint a nagyhatalmakkal való bilaterális kapcsolatokon át tudja elérni.⁶ Tassinari-Holm (2015)⁷ szerint Olaszországnak középhatalomként sikerült a mediterrán térségben egy olyan 'nagyhatalmi szerepet' felvállalni, amit globális, transzatlanti és európai kontextusban nem sikerült, de a középhatalmi szerep sikeressége kapcsán nincs egyetértés a tudományos közegben.⁸

Olaszország külpolitikáját gyakran az ország súlyához képest jelentéktelennek, inkonzisztensnek tartják.⁹ A köztársaság megszületése után az olasz külpolitika fokozatosan három, interdependens kör köré épült fel: atlantizmus, europaizmus és mediterránizmus, amelyek közt a gyorsan változó kormányok igyekeztek egyensúlyt teremteni.¹⁰ Az atlantizmus az Egyesült Államokkal és a NATO-val való jó kapcsolaton alapul, ez a kapcsolatrendszer szolgál arra is, hogy Olaszország ellensúlyozni tudja az európai hatalmak gazdasági és biztonsági ügyekre gyakorolt befolyását.¹¹ Az europaizmusba az erős európai integráció támogatása, és ezzel párhuzamosan az EU-tól független fellépés képességének megőrzése

⁶ Alcaro, R.: Catching the Change of Tide. Italy's Post-Cold War Security Policy. *The International Spectator*, 2010, 45:1, 131-145, DOI: 10.1080/03932720903562601

Siddi, M.: Italy's 'Middle Power' Approach to Russia. *The International Spectator*, 2018, 54:2, 123-138. o.

Robertson, J: Middle-power definitions: confusion reigns supreme. *Australian Journal of International Affairs* 71, 2017, no. 4: 355–70.

⁷ Tassinari, F. –Holm U.: Values Promotion and Security Management in EuroMediterranean Relations: The Case of Italy. In: Balossi-Restelli, L. M. Whitman, R. G., and Edwards, G. (eds.): *Italy's Foreign Policy in the Twenty-First Century: A Contested Nature?*. 197–217. London: Routledge, 2015.

⁸ Santoro, C. M.: *La politica estera di una media potenza: l'Italia dall'Unità ad oggi*. Bologna: Il Mulino, 1991.

Romero, F.: Rethinking Italy's shrinking place in the international arena. *The International Spectator*, 2016, 5, no. 1: 1–12.

Dentice? G – Donelli, F: Reasserting (middle) power by looking southwards: Italy's policy towards Africa. *Contemporary Italian Politics*, 2021, 13:3, 331-351, DOI: [10.1080/23248823.2021.1957309](https://doi.org/10.1080/23248823.2021.1957309)

⁹ Croci, O. - Lucarelli, S.: Introduction: Italy in the Eyes of Others. *Modern Italy* 2010, 15(3):251–257

Carbone, M.: Introduction: Understanding Italy's Role on the World Stage. In Carbone, M. (ed.): *Italy in the Post-Cold War Order: Adaptation, Bipartisanship, Visibility*, 1–22. Lanham, MD: Rowman, 2011.

Brighi, E.: Resisting Europe? The Case of Italy's Foreign Policy. In: Hill, C. – Wong, R(eds.): *National and European Foreign Policies Towards Europeanisation*. 45–64. London: Routledge, 2011.

Romero, 2016, i. m.

¹⁰ Parsi, V. E.: Italy's Foreign Policy Game: Moving without the Ball. In: Carbone, M. – Piattoni, S. (eds.): *Italian Politics: Governing Under Constraint*. 118–134. Vol. 31. New York: Berghahn, 2016.

Croci, O. - Valigi M.: Continuity and Change in Italian Foreign Policy: The Case of the International Intervention in Libya. *Contemporary Italian Politics*, 2013, 5:1, 38-54, DOI: [10.1080/23248823.2013.781373](https://doi.org/10.1080/23248823.2013.781373)

Croci, O.: All Quiet on the Western Front: Italy and Transatlantic Relations. In: Balossi-Restelli, L. M. Whitman, R. G., and Edwards, G. (eds.): *Italy's Foreign Policy in the Twenty- First Century: A Contested Nature* 43–64. London: Routledge, 2015.

¹¹ Croci, 2015, i. m.

Croci, O. – Foradori, P. – Rosa, P.: Italy as a Security Actor: New Resolve and Old Inadequacies. In Carbone, M. (ed.): *Italy in the Post-Cold War Order: Adaptation, Bipartisanship, Visibility*, 81–102. Lanham, MD: Rowman, 2011.

tartozik.¹² A mediterránizmus, mint külpolitikai irány fő célja az olasz befolyás kiterjesztése a Mediterráneum régiójában, ott regionális hatalmi státusz elérése.¹³

A három stratégiai irány közül csak az atlantizmus és az európai-kapcsolatok kapcsán van egyetértés arról, hogy önálló iránynak tekinthetők, egyes kutatók szerint a mediterránizmus, mint külpolitikai irány csak az atlanti és az európai kapcsolatok függvényében értelmezhető, bár ez az interdependens körök elképzelésének alapvetően nem mond ellent. Brogi (1996)¹⁴ a mediterránizmus eredetét „atlantistább”-ként értelmezi, amelynek célja, hogy az atlanti szövetségen belül növelje Olaszország szerepét. Croci (2007)¹⁵ értelmezése szerint az atlantista és Európa-központú külpolitika folytatásával Olaszország célja a második világháborúban sérült nemzetközi státuszának visszaállítása, és ezzel párhuzamosan az európai és a mediterrán térségben a hatalmi szereplőkkel való paritás elérése volt. Az euro-atlanti stratégiai keret nem volt elég Olaszország biztonsági igényeinek teljes körű kielégítéséhez, hiszen Olaszországot olyan érdekek kötötték a Földközi-tenger térségéhez, ami az USA vagy az európai integráció számára nem voltak elsődlegesek, így a mediterrán kapcsolatok természetesen alakultak ki.¹⁶ Bár a teljesen autonóm mediterrán külpolitikát a nemzetközi rendszer logikája akadályozta, mégis ez volt az a stratégiai irány, ahol néha függetlenebb fellépésre nyílt lehetőség, akár a nyugati szövetségesekkel ellentétben (lásd: a Sigonella-ügyet, a szomáliai intervenciót, vagy a nemzetközileg elszigetelt Líbia irányába történő nyitást). A hidegháború alatt tehát Olaszországnak nem volt lehetősége arra, hogy a mediterrán térségben érdemi, független külpolitikát folytasson, a bipoláris korszak megszűnésével azonban ezek a korlátozó tényezők megszűntek.¹⁷

A tudományos szférában néhány kivétellel (pl. Brighi, 2007; Quaglia, 2007)¹⁸ egyetértés van abban, hogy a mindenkori kormány- és ellenzéki pártok elfogadják és fenntartják

¹² Carbone et al., 2011, i. m., Andreatta, 2008, i. m.

¹³ Davidson, J. W.: Italy and the U.S.: Prestige, Peace, and the Transatlantic Balance. In Carbone, M. (ed.): *Italy in the Post-Cold War Order: Adaptation, Bipartisanship, Visibility*, 143–160. Lanham, MD: Rowman, 2011.

Ratti, L.: Italy as a Multilateral Actor: The Inescapable Destiny of a Middle Power. In Carbone, M. (ed.): *Italy in the Post-Cold War Order: Adaptation, Bipartisanship, Visibility*, 123–140. Lanham, MD: Rowman, 2011.

¹⁴ Brogi, A.: *L'Italia e l'egemonia americana nel Mediterraneo*, Firenze: La Nuova Italia, 1996.

¹⁵ Croci, O.: Italian foreign policy after the end of the cold war: the issue of continuity and change in Italian-US relations. *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, 2007, Vol. 9. No. 2., 117-131.

¹⁶ Alcaro, 2010, i. m.

¹⁷ Carbone, M.: Beyond the three circles: Italy and the rest of the world. *Journal of Modern Italian Studies*, 2008b, 13:1, 1-5, DOI: [10.1080/13545710701816786](https://doi.org/10.1080/13545710701816786)

¹⁸ Brighi, E.: Europe, the USA, and the 'Policy of the Pendulum': The Importance of Foreign Policy Paradigms in the Foreign Policy of Italy (1989–2005). *Journal of Southern Europe and the Balkans*, 2007, 9 (2): 99–115. doi:10.1080/14613190701414103.

Quaglia, L.: The Role of Italy in the European Union: Between Continuity and Change. *Journal of Southern Europe and the Balkans*, 2007, 9 (2): 133–148. doi:10.1080/14613190701414426.

a három pillérre való támaszkodást a külpolitikában.¹⁹ A hidegháború alatt Olaszország kül- és biztonságpolitikáját döntő részben meghatározta a nemzetközi környezet, mivel az ország biztonsága elválaszthatatlan volt az atlanti és az európai kapcsolatoktól. Bár a Szovjetunió összeomlásával Olaszország kül- és biztonságpolitikája aktivizálódott, az ország a biztonság fogyasztójából (*security consumer*) a biztonság előállítójává (*security provider*) vált²⁰ – a hidegháború utáni új politikai elit jobb és baloldala Olaszország biztonságát továbbra is a NATO-hoz és az EU-hoz kötötte. Róma Közel-Kelettel és mediterrán térséggel kapcsolatos külpolitikáját befolyásolta az, hogy az ország – kormánykoalíciótól függően – milyen szerepet kívánt betölteni az euro-atlanti spektrumon belül, az aktuális kormány az európai kapcsolatokat, vagy az Egyesült Államokkal való bilaterális kapcsolatokat helyezte előtérbe. Megfigyelhető azonban, hogy egyes esetekben (pl. illegális migráció, energiabiztonság) Olaszország saját útját járta, mert a kormány úgy értékelte a helyzetet, hogy az euro-atlanti keretrendszer nem biztosít megfelelő garanciát,²¹ ilyen kihívások jellemzően a mediterrán irányban jelentkeztek. Del Sarto és Tocci (2008)²² úgy véli, hogy a Mediterráneumban kifejtett olasz külpolitika nem tekinthető harmadik pillérnek, hiszen a közelmúltig az EU-USA tengelyen volt értelmezhető. Carbone (2008)²³ ezzel szemben azt állítja, hogy az olasz külpolitika az atlantizmus és az europaizmus mellett kiterjed a mediterrán térségre is – azon belül pedig kiemelten Líbiára²⁴ – ezzel Olaszország egyszerre akarja az imázsát javítani az Európai Unióban és az Egyesült Államokban.

A kormányok fókuszpontjai elsősorban az atlantista és az európai irány között váltakoztak, a mediterrán irány kapcsán pártokon átívelő konszenzus volt a térségbeli független olasz külpolitika növekvő fontosságáról és a mediterrán regionális hatalmi szerep felvállalásáról.²⁵ A pártokon átívelő egyetértés Líbia kapcsán is kiemelendő, hiszen akár Líbia

¹⁹ Ignazi, P. –Giacomello G. –Coticchia F.: *Italian Military Operations Abroad. Just Don't Call It War*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2012.

Carbone, M.: The Domestic Foundations of Italy's Foreign and Development Policies. *West European Politics*, 2007, 30 (4): 903–923. doi:10.1080/01402380701500371.

Andreatta, F., – Hill C.: Italy. In: Howorth, J. – Menon, A. (eds.): *The European Union and National Defence Policy*, 66–86. London: Routledge, 1997.

²⁰ Croci – Valigi, 2013, i. m.

²¹ Alcaro, 2010, i. m.

²² Carbone, M., V. Coralluzzo, R. Del Sarto, - N. Tocci: Italy in the Mediterranean: Between Europeanism and Atlanticism. In: Carbone, M. (ed.): *Italy in the Post-Cold War Order: Adaptation, Bipartisanship, Visibility*, edited by M. Carbone, 197–214. New York: Lexington Books, 2011.

Del Sarto, R. – Tocci, N.: Italy's politics without policy: Balancing Atlanticism and Europeanism in the Middle East. *Modern Italy*, 2008, 13(2), 135-153. doi:10.1080/13532940801962033

²³ Carbone, 2008, i. m.

²⁴ Ahogy az értekezés Bevezetésében, valamint a 2. fejezetben is rámutatok, a Líbia-politika a mediterránizmusba tartozik bele, az euromediterrán kapcsolatokra a dolgozat nem fókuszál.

²⁵ Carbone, 2007, i. m., Davidson, 2011, i. m.

kilencvenes évekbeli nemzetközi elszigeteltségét, akár a Kaddáfival aláírt, a bilaterális kapcsolatokba lényegi változásokat hozó szerződések megkötését vizsgáljuk, az látható, hogy a jobbközép és a balközép kormányok azonos álláspontot képviseltek.²⁶

Gyakorlatilag az összes fontosabb külpolitikai, védelmi stratégiai dokumentum, valamint a nemzetbiztonsági szolgálatok éves jelentései külön kiemelik Líbiát, mint a térség olasz szempontból legfontosabb államát. Az olasz Líbia politika vizsgálata azért is releváns, mert a multilateralista lépéseket előnyben részesítő az olasz külpolitikának az érdemi EU-Líbia kapcsolatok hiányában bilaterális lépéseket kellett előtérbe helyeznie²⁷ az arab tavasz előtt és után is, a líbiai válság nemzetköziesedése²⁸ óta Líbia kapcsán az olasz érdekek szempontjából eredményt hozó multilaterális együttműködés háttérbe szorult.

A magyar nyelvű, olasz kül- és biztonságpolitikával kapcsolatos szakirodalom korlátozott, elsősorban Molnár Anna kutatja ezt a területet, Andreides Gábor és Horváth Jenő főként a huszadik századi olasz történelemmel, Czékus Bálint pedig az olasz EU-politikával foglalkozik.²⁹

A területtel foglalkozó akadémiai kutatások elsősorban az atlanti és európai külpolitikai irányokat vizsgálják. A mediterránizmus, mint külpolitikai irány, és ezen belül Líbia

²⁶ Carbone et al., 2011, i. m., Croci-Valigi, 2013, i. m.

²⁷ Chelotti, N.–Johansson-Nogues, E.: Stable unpredictability? An assessment of the Italian-Libyan relations. In: Marchi, L., Whitman, R. - Edwards, G. (eds.): *Italy's foreign policy in the twenty-first century: a contested nature?*, London, Routledge, 2014.

Takács, L. – Molnár, A.: Italy: an aspiring Mediterranean middle power wavering between bilateralism and multilateralism. *Estudos Internacionais: Revista De relações Internacionais Da PUC Minas*, 2020, 8(2), 47-69. <https://doi.org/10.5752/P.2317-773X.2020v8n2p47-69>.

²⁸ Molnár A. – Molnár É. – Takács L. – Vecsey M.: A nemzetközi jelenlét Líbiában 2011-től napjainkig, *SVKI Elemzések*, 2019/11.

²⁹ Takács – Molnár, 2020, i. m.

Molnár A.: Italy and the Mediterranean Refugee Crisis. In: Tanács-Mandák, F.(ed.) *Identity crisis in Italy*. Budapest, Dialóg Campus Kiadó, 2019, 149-165.

Molnár A.: The Long-time Sick Man of Europe. *GLOBS: FOREIGN AFFAIRS AND TRADE*, 2559-8155 November, 16-18, o.

Molnár A.: Olaszország biztonsági kihívásai és stratégiai irányai. *Felderítő Szemle*, 2018. XVII: (3).

Molnár A.: Politikai perszonalizáció – az olasz politika főszereplői a második köztársaság idején. *Nemzet és Biztonság*, 2017/6. szám, 41-60.

Andreides G.: A terrorizmus hatása és kezelése Olaszországban az "ólomévek" alatt. *Szakmai Szemle*, 2018, 17 : 1. 83-96.

Andreides G.: Az olasz állam és a maffia kapcsolata a hidegháború után. *Külgügyi Szemle*, 2012:3, 82-96.

Czékus B.: Nemzeti érdekérvényesítés az Európai Unióban – államközpontú megközelítések az integrációelméletben. *Külgügyi Szemle*, 2007/4.; 280-311.

Czékus B.: Olaszország és az európai gazdasági kormányzás reformja: közösségi kihívások és nemzeti érdekek. *Külgügyi Szemle*, 2012/3. 30-54.

Horváth J.: *Fordulat az olasz-német kapcsolatok történetében 1914–1916* (Acta Academiae Agriensis : Nova series: Tom. 43. Sectio Historiae 2015, 103-126.

Horváth J.: Az olasz külpolitika Európa-pilléréről. In: Kiss J.L. (ed.): *A huszonötök Európái*. Osiris Kiadó, Budapest, 2015, 226-265.

Horváth J.: Líbia története az olasz gyarmati korszakban (1911–1947). *Grotius tanulmányok*, 2012.

szerepének elemzése, mint mediterrán középhatalmiság szempontjából kiemelt terület, mindeddig váratott magára.

1.2.1.2 Az olasz–líbiai kapcsolatok

Tekintettel arra, hogy a gyarmati időszak óta Líbia különleges szerepet játszik az olasz külpolitikában, a bilaterális kapcsolatokat feldolgozó szakirodalom történeti szempontból bőséges. Általános egyetértés van abban, hogy a gyarmati időszak tapasztalatai napjainkig hatást gyakorolnak a két ország viszonyára.³⁰ Főleg Kaddáfi idején volt a gyarmatosítás kérdése visszatérően a kétoldalú kapcsolatok napirendjén, a líbiai fél stratégiaileg a bilaterális kapcsolatok más aspektusaihoz kötötte azt, így gyengítette az olasz álláspontot.³¹

2011 előtt Olaszország Líbia-politikája érdekalapúnak tekinthető. Az energiaellátás biztosítása, a Líbiából Olaszországba áramló migráció visszaszorítása és a gazdasági kapcsolatok arra készítették az olasz kormányokat, hogy privilegizált kapcsolatokat építsenek ki Líbiával, figyelmen kívül hagyva a nemzetközi közösség értékalapú elvárásait, a demokrácia *versus* stabilitás dilemmában a stabilitást részesítették előnyben.³² A két ország bilaterális kapcsolataiban mérföldkőnek tekinthető a 2008-ban aláírt Bengázi szerződés. A szerződésben foglaltak alapján megállapítható, hogy Olaszország pragmatikusan lépett fel saját nemzeti, stratégiai érdekei biztosítása érdekében, Kaddáfi nemzetközi státuszára való tekintet nélkül. A Bengázi szerződés azért is kiemelendő, mert több, egymást követő olasz kormány vett részt annak előkészítésében és szövegezésében, így ezt nem érintették a külpolitikai hangsúlyváltások.³³

³⁰ Bono, S.: *Tripoli bel suoi d'amore. Testimonianze sulla guerra italo-libica*. Rome: Isiao, 2005.

Del Bocca, A.: *Gli italiani in Libia. Dal fascismo a Gheddafi*. Bari: Laterza, 1991.

Del Bocca, A.: *Gheddafi: Una sfida al deserto*. Milan: Laterza, 2001.

Emiliani, M.: *Medio Oriente, una storia dal 1918 al 1991*. Laterza, Roma, 2012.

Cricco, M.: La questione libica nella politica estera italiana degli anni Cinquanta, Sessanta e Settanta. in: Borgoni, N. – Soave, P. (eds.): *Italia e Libia. Un secolo di relazioni controverse*. Ariccia: Aracne Editore, 173-200, 2015.

Mezran, K. – De Maio, P.: Between the Past and the Future: Has a Shift in Italian Libyan Relations Occurred?. *The Journal of North Africa Studies*, 2007, vol. 12/4, December: 439-451.

³¹ Paoletti, E.: *The Migration of Power and North-South Inequalities. The Case of Italy and Libya*. London: Palgrave Macmillan, 2010.

³² Lombardi, B.: The Berlusconi Government and Intervention in Libya. *The International Spectator*, 2011, 46:4, 31-44, DOI: [10.1080/03932729.2011.628090](https://doi.org/10.1080/03932729.2011.628090)

Varvelli, A.: Italy and Libya: Renewing a Special Relationship. *The International Spectator*, 2010, 45:3, 117-130

Miranda, V.: Striking a Balance Between Norms and Interest in Italian Foreign Policy: The Balkans and Libya. *IAI Working Papers*, 11/11, 2011

³³ Joffé, G. – Paoletti, E.: Libya's Foreign Policy: Drivers and Objectives. Washington, The German Marshall Fund of the United States, *Mediterranean Papers*, 2010.

Ronzitti, N.: The Treaty of Friendship, Partnership and Cooperation between Italy and Libya: New Prospects for Cooperation in the Mediterranean. *Bulletin of Italian Politics* 2009, 1, no. 1: 125-33

Az arab tavasz során Olaszországnak is reagálnia kellett a líbiai helyzetre,³⁴ a katonai intervencióban való részvétel sajátos helyzetbe sodorta Olaszországot a volt gyarmata kapcsán, az ekkor tanúsított olasz magatartás, valamint a beavatkozáshoz vezető okok vizsgálata jelentik a már meglévő szakirodalom másik halmazát. Balossi-Restelli (2013)³⁵ az olasz külpolitika megbízhatóságát vizsgálva esettanulmányként áttekintette a líbiai válságra adott olasz reakciókat is. Megállapításai szerint a Berlusconi-kormány későn reagált a líbiai történésekre, a kormány instabil helyzete és a Berlusconi által képviselt perszonalizált külpolitika hátrányosan érintette Olaszország – és az olasz külpolitika – megítélését nemzetközileg, a NATO intervencióhoz való csatlakozás azonban pragmatikus döntés volt.³⁶ Kashiam (2012)³⁷ tanulmánya szerint a líbiai tüntetések eldurvulása, és ezek várható hatása miatti nemzetbiztonsági fenyegetés, a Líbiához kötődő nemzeti érdekek, valamint a globális – elsősorban európai – versenytársak befolyásolták Olaszország álláspontját. A Berlusconi-kormány belső (pl. államfő, parlament) és külső (pl. USA, NATO tagállamok) nyomásra aktív tagja lett az ENSZ BT 1970 és 1973 sz. határozatát végrehajtó koalíciónak. Ebben az esetben a belső tényezők lassították a döntéshozatalt, a külső tényezők azonban motiválták a Berlusconi-kormányt az aktív külpolitikai és katonai fellépésre. A külső, geopolitikai tényezők szerepét hangsúlyozza Mercuri (2017)³⁸ és Dottori (2011)³⁹ is, egyetértve, hogy a Berlusconi-kormány kiváráásra váró taktikájának feladásához hozzájárult a britek és a franciák tettekeszsége, és – főként a második legjelentősebb líbiai olajimportőr franciák – mediterrán térségen belüli vezető szerepre törekvése. Így Olaszország nem azért csatlakozott a katonai műveletekhez, hogy egy veszélyesnek vélt ellenséget legyőzzön, hanem hogy a saját szövetségeseit féken tartva megelőzze, hogy egy potenciális Bengázi-Párizs tengely kialakulásával veszélybe kerüljenek a jelenős líbiai vegyipari és gazdasági érdekeltségei, és elveszítse a legerősebb európai partner szerepét az olasz partokhoz ennyire közel levő, átalakuló Líbiában. Az intervencióhoz Olaszország nem csatlakozott egészen addig, míg a nemzetközi közösség el nem kötelezte magát a rezsimváltás mellett,⁴⁰ és bár nemzeti érdekeinek védelme is fontos szerepet játszott a

³⁴ A líbiai konfliktus 2011-2021 közötti fő eseményeiről bővebben lásd a Mellékleteket (10.1.sz. alfejezet)

³⁵ Marchi Balossi-Restelli, L.: Italian foreign and security policy in a state of reliability crisis?. *Modern Italy*, 2013, 18 (3). 255-267.

³⁶ Lombardi, 2011, i. m., Miranda, 2011, i. m., Balossi-Restelli, 2013, i. m.

³⁷ Kashiam, M. A.: The Italian role in the Libyan spring revolution: is it a shift from soft to hard power?. *Contemporary Arab Affairs*, 2012, 5:4, 556-570

³⁸ Mercuri, M.: Tutte le mire della Francia in Libia. È ancora possibile un ruolo per l'Italia?. *Dialoghi Mediterranei*, 2017, [online], elérhető: <http://www.istitutoeuroarabo.it/DM/tutte-le-mire-della-francia-in-libia-e-ancora-possibile-un-ruolo-per-litalia/>, [2019. január 23.]

³⁹ Dottori, G. (2011): La drole de guerre all'italiana, Limes- La guerra di Libia, 2011, [online], elérhető: <https://www.limesonline.com/cartaceo/la-drole-de-guerre-allitaliana>, 2022. március 14.]

⁴⁰ Lombardi, 2011, i. m.

csatlakozásban, ezzel egyben megerősítette az euro-atlanti elköteleződés primátusát a Líbiával való különleges kapcsolatok felett.⁴¹

Az olasz kormányok Líbia-politikáját részben Chelotti és Johansson-Nogues (2014)⁴² tanulmánya vizsgálta. A kutatás azonban csak azoknak az olasz kormányoknak a magatartását elemezte, amelyek a bilaterális kapcsolatok szempontjából lényeges események idején hatalmon voltak. Összhangban Croci-Valigi (2013) tanulmányával megállapították, hogy a bal- és jobbközép kormányok Líbia-politikáját alapvetően a folytonosság jellemzi, a Líbiához kötődő érdekek biztosításában pártokon átívelő konszenzus jött létre. A Berlusconi-kormány bukása után a Letta-kormány,⁴³ Renzi-kormány⁴⁴ és a Gentiloni-kormány⁴⁵ külpolitikáját vizsgálva részben érintették a három kormány Líbia-politikáját, ezek a tanulmányok azonban a belpolitikai változókat nem vették figyelembe.

Kaddáfi bukása óta azonban nincs olyan központi hatalom Líbiában, ami megbízható külpolitikai partner lehetne Róma számára. Az atomizálódott líbiai belpolitika megnehezíti a klasszikus értelemben vett bilaterális kapcsolattartást. Ezt a kiszámíthatatlan környezetet fokozza a regionális és nem regionális külső szereplők megjelenése, a líbiai konfliktus nemzetköziesedése. A líbiai konfliktus nemzetköziesedése⁴⁶ már elkezdett a tudományos kutatások fókuszába kerülni, azonban ezek a tanulmányok nem az olasz részvétellel foglalkoznak. Kivételt képez Liga 2018-as tanulmánya, amely bár az olasz Líbia-politika egyes részeit vizsgálja, ezt a proxy-konfliktustól elvonatkoztatva teszi.⁴⁷

Conley, H.: Turmoil in Libya: The View from Europe. *Critical Questions*. Washington, DC: Centre for Strategic and International Studies, 7 March 2011, [online], elérhető: <http://csis.org/publication/turmoil-libya-view-europe>, [2022. március 14.]

⁴¹ Miranda, 2011, i. m.

⁴² Chelotti – Johansson-Nogues, 2014, i. m.

⁴³ Olmastroni, F.: Patterns of isolationism: a quantitative assessment of Italy's defence and foreign policy from government alternation to 'grand coalitions'. *Contemporary Italian Politics*, 2014, 6:3, 285-299, DOI: 10.1080/23248823.2014.966506

⁴⁴ Aliboni, R.: Il conflitto in Libia. In: Greco, E. – Ronzitti, N. (eds.): *In Rapporto sulla Politica estera italiana: Il governo Renzi*. Rome: Edizioni nuova cultura/Istituto Affari Internazionali, 2016.

⁴⁵ Felsen, D.: Italian foreign policy under the Gentiloni government: do the 'three circles' hold in 2017?. *Contemporary Italian Politics*, 2018, 10:4, 363-376.

⁴⁶ Aliboni, R. – Hatem, B.S. – Sagezli, M.E. – Magnólia, D.A. – Béligh, N.: Conflict in Libya: a multidimensional crisis State of Play and Paths towards a Sustainable Peace. IEMed. European Institute of the Mediterranean, 2017, [online], elérhető: https://research.unl.pt/ws/portalfiles/portal/6550375/AMD_ConflictLibya_MedThink5plus5_PS2_2017.pdf

Eriksson, M.: A Fratricidal Libya: Making Sense of a Conflict Complex. *Small Wars & Insurgencies*, 2016, 27 no 5, 817-836. doi: <https://doi.org/10.1080/09592318.2016.1208794>

Joffé, G.: Where does Libya go now?. *The Journal of North African Studies*, 2020, 25 no 1, 1-7.

Wehrey, F. – Harchaoui, J.: Is Libya Finally Ready for Peace?. *Foreign Affairs*, November 30, 2019, [online], elérhető: <https://www.foreignaffairs.com/articles/libya/2018-11-30/libya-finally-ready-peace>, [2020. március 1.]

Mezren, K. – Varvelli, A.: *Foreign Actors in Libya's Crisis*. ISPI Report, 2017. július 24.

⁴⁷ Liga, A.: Playing with molecules. The Italian approach to Libya, *IFRI*, 2018. áprili s

A magyar nyelvű, Líbiával kapcsolatos szakirodalom korlátozott, elsősorban Marsai Viktor foglalkozik a területtel, illetve részben fedi Nagyné Rózsa Erzsébet kutatási területét.⁴⁸ Kifejezetten az olasz–líbiai kapcsolatokkal Molnár Anna foglalkozott, a migrációs hullámok és az arab tavasz kapcsán.⁴⁹

Ezen a területen két 'irányból' fedezhető fel kutatási hiány: egyrészt annak kapcsán, hogy Olaszország hogyan próbálja külkapcsolatait alakítani a széteső-félben lévő Líbiával. A líbiai rezsimváltás óta az olasz Líbia politikát átfogóan nem vizsgálták, Líbia jellemzően csupán érintőlegesen, az illegális migráció kapcsán képezte kutatások tárgyát.⁵⁰ A témával foglalkozó kutatások másik hiányterülete a 2018-as választás óta hatalmon levő kormányok Líbia-politikája, e kormányok külpolitikáját elsősorban uniós dimenzióban vizsgálták.⁵¹

1.2.1.3 Az olasz külpolitika jellemzése, a neoklasszikus realizmus indokoltsága

A külpolitika határokon belül kezdődik, a nemzetközi befolyásra belföldi változók is hatnak, Olaszországnak a nemzetközi rendszeren belül betöltött stabil, megbízható partner

⁴⁸ Marsai V.: Európa lépéskényszerben – a líbiai katonai helyzet átalakulása. *Migrációkutató Intézet*, Horizont 2020/8, [online], elérhető: <https://www.migraciokutato.hu/2020/05/26/horizont-2020-8-europa-lepeskenyszerben-%E2%80%95-a-libiai-katonai-helyzet-atalakulasa/> [2021. november 21.]

Marsai V.: A migrációs diskurzus margójára III. – A líbiai válság az európai migráció tükrében. *Nemzet és Biztonság*, 2017/1.szám, 110-134, 113.o.

Marsai, V.: Líbia. In: Marsai, Viktor; Nagyné, R.E. (ed.): Magyarország és Afrika 2018-2025, Budapest: Ludovika Egyetemi Kiadó, 2020, 97-111.

Marsai, V.: A politikai rendezés kérdőjelei Líbiában. *Migrációkutató Intézet* 2019/1. 1-5.

Marsai V.: Egy elfelejtett válság – a harmadik líbiai polgárháború és a migráció. *Migrációkutató Intézet*, 2009, [online], elérhető: https://www.migraciokutato.hu/wp-content/uploads/2019/11/mki_elemezes_egy_elfelejtett_valsg_a_harmadik_libiai_polgarhaboru_es_a_migracio_marsai_viktor.pdf [2022. március 15.]

N. Rózsa E.: The Libyan Revolution: Outcome and Perspectives – the Social Context. *Papers IE MED/EUROMESCO*, 2011 : 24, 1-3.

N. Rózsa E – Tüske, L.: Libya: the Other Way or are Really the Tribes Ruling the Agenda? *KÜLPOLITIKAI TANULMÁNYOK - HUNGARIAN INSTITUTE OF INTERNATIONAL AFFAIRS* 2011:28

N. Rózsa E.: *Az arab tavasz: a Közel-Kelet átalakulása*. Budapest: Osiris Kiadó, 2015.

N, Rózsa E.: Threats and Challenges in the Post-Qaddafi Libya. *FOCUS*, 2021:22, 57-66.

⁴⁹ Molnár A.: Olaszország és Líbia kapcsolata a 2011-es polgárháború tükrében. *KÜL-VILÁG*, 2011, 8:4, 1-26.

⁵⁰ Newell, J.L.: Italy's new government and the migrant crisis. *Contemporary Italian Politics*, 2019, 11:4, 355-357, DOI: [10.1080/23248823.2019.1685123](https://doi.org/10.1080/23248823.2019.1685123)

Strazzari, F. – Grandi, M.: Government policy and the migrant crisis in the Mediterranean and African arenas *Contemporary Italian Politics*, 2019, 11:3, 336-354, DOI: [10.1080/23248823.2019.1644833](https://doi.org/10.1080/23248823.2019.1644833)

Fiore, T. –Ialongo, E.: Introduction: Italy and the Euro–Mediterranean 'migrant crisis': national reception, lived experiences, E.U. pressures. *Journal of Modern Italian Studies*, 2018, 23:4, 481-489, DOI: [10.1080/1354571X.2018.1500787](https://doi.org/10.1080/1354571X.2018.1500787)

Longo, F.: Italian migration policy between perceptions and practices. *Contemporary Italian Politics*, 2019, 11:4, 358-368, DOI: [10.1080/23248823.2019.1677402](https://doi.org/10.1080/23248823.2019.1677402)

⁵¹ Fabbrini, S. – Zgaga, T.: Italy and the European Union: the discontinuity of the Conte government. *Contemporary Italian Politics*, 2019, 11:3, 280-293, DOI: [10.1080/23248823.2019.1642657](https://doi.org/10.1080/23248823.2019.1642657)

Giugliano, F.: Between bragging and reality: Italy's confusing place in a changing world order. *Contemporary Italian Politics*, 2020, 12:2, 214-226, DOI: [10.1080/23248823.2020.1744913](https://doi.org/10.1080/23248823.2020.1744913)

Maurizio Cotta, M.: The anti-establishment parties at the helm: From great hopes to failure and a limited resurrection. *Contemporary Italian Politics*, 2020, 12:2, 126-139, DOI: [10.1080/23248823.2020.1744894](https://doi.org/10.1080/23248823.2020.1744894)

képét a gazdasági problémák és a belpolitikai megosztottság befolyásolta.⁵² A hidegháború végével a nemzetközi környezet összetettebbé vált, az egymást követő olasz kormányok a korábbinál nagyobb bizonytalanságnak vannak kitéve, a külpolitikai kérdések megosztó jellegüknel fogva pedig kormánybukáshoz is vezethetnek. Mivel az olasz belpolitikai rendszer instabil, fragmentált, a külpolitikai döntések meghozatalánál a koalíciós logikát is figyelembe kell venni.⁵³ A pártok szerepe az Olaszországhoz hasonlóan fiatal kétpárti rendszerekben, amelyeket a politikai fragmentáltság jellemez, alapvető fontosságú a külpolitikai lépések megértéséhez. A koalíción kívüli konfliktusokat adottnak tekinthetjük, ennél fontosabbak azonban a koalícion belüli konfliktusok, hiszen ezek megakadályozhatják a kormányt a koherens és optimális külpolitikai lépések meghozatalában, a kisebb koalíciós pártok zsarolási potenciálja, másként fogalmazva a belpolitika külpolitikára gyakorolt befolyása a hidegháború óta nőtt.⁵⁴

A második köztársaság kilencvenes évek eleji megszületését követően a kormánykoalíciók váltakozó preferenciáit számos tanulmány vizsgálta. E vizsgálatok alapját az adja, hogy a hidegháború végével megváltozott a nemzetközi környezet, így Olaszország külpolitikai mozgástere is megnőtt, valamint a belpolitikai rendszer is átalakult, így nagyobb tér nyílt a külpolitikával kapcsolatos belpolitikai vitáknak. A külpolitika már nem egy jól körülírható fenyegetésre adott válasz, így egy állam nemzetközi környezetre adott reakciója jobban tükrözheti az adott ország belpolitikai erőviszonyait.⁵⁵ A kilencvenes évek elejétől létrejövő ún. második köztársaság alatt a korábbi évtizedekben kialakult stratégiai külpolitikai keret fennmaradt, az azon belüli súlypontok elsősorban az aktuális kormánykoalíciótól függtek. A kilencvenes évektől kezdve jobbközép kormányok külpolitikájának középpontjában inkább az atlantizmus, az USA-barátság, illetve a – elsősorban Silvio Berlusconi esetében – személyes kapcsolatok vezérelt bilateralizmus (USA, Oroszország, Líbia) állt, a balközép kormányokat

⁵² Andreatta, 2008, i. m., Romero, 2016, i. m.

⁵³ Cladi, L. – Webber, M.: Italian Foreign Policy in the Post-Cold War Period: A Neoclassical Realist Approach. *European Security* 2011, 20 (2): 205–219. doi:10.1080/09662839.2011.565052.

Brighi, E.: *Foreign Policy and the International/Domestic Nexus: The Case of Italy*. London School of Economics and Political Science. Ph.D. Dissertation, 2005.

Carbone, 2007, i. m., Croci-Valigi, 2013, i. m.

Croci, O.: The End of Bipartisan Consensus? Italian Foreign Policy and the War in Iraq. In: Fabbrini, S. and Sala, V. Della. (eds.): *Italy between Europeanization and Domestic Politics*. New York: Berghahn Books, 2004.

⁵⁴ Cotichia, F. – Davidson, J.W.: The limits of radical parties in coalition foreign policy: Italy, hijacking, and the extremity hypothesis. *Foreign Policy Analyses*. 2018, 14, 149–168.

Andreatta, 2008, i. m.

⁵⁵ Cooper, R.: *The breaking of nations: order and chaos in the 21st century*. London: Atlantic, 2003.

Lobell, S. E. – Ripsman, N. M. – Taliaferro, J. W.: Neoclassical Realism, the State, and Foreign Policy. *Diplomacy & Statecraft*, 2009, 24:4, 691-693, DOI: 10.1080/09592296.2013.848724

hozzájuk képest az EU iránti határozottabb elköteleződés, arabbarát külpolitika és a multilaterális kapcsolatok előtérbe állítása jellemezte.⁵⁶

A szakirodalmi áttekintés alapján megállapítható, hogy az olasz kormányok külpolitikai magatartását vizsgáló tanulmányok főként az olasz külpolitika európai és atlanti irányát, és a köztük való ingadozást vizsgálták, ha a mediterrán külpolitikát vizsgálat tárgyává is tették, az nem Líbiát érintette, a váltakozó kormányok Líbia-politikájának szisztematikus vizsgálata mindeddig váratott magára. Az olasz–líbiai kapcsolatok kutatása felöleli a bilaterális kapcsolatok történelmi vonatkozásait, az arab tavasz alatti olasz magatartás vizsgálatát. Az arab tavasz óta eltelt időszakban az olasz–líbiai kapcsolatoknak a migrációs kérdést érintő részeit vizsgálták csak.

Az értekezés újszerűségét az adja, hogy a neoklasszikus realizmus tételeit alkalmazva, közbeeső változóként a belpolitikai tényezők hatását figyelembe véve, az arab tavasz utáni hangsúlyváltozásokat is vizsgálja Olaszország Líbia-politikájában. Az értekezés egyszerre veszi figyelembe a belső változásokat (kormányváltások, majd a 2018-as választások után a politikai erőviszonyok már-már rendszerszintű átalakulása), valamint a külső változásokat (a líbiai konfliktus nemzetköziesedése) is.

1.2.2 Kutatási célok

1. Az olasz külpolitika mediterrán irányán belül a hangsúlyok meghatározása
2. A 2011-2021 közötti olasz Líbia-politika átfogó, szektorális alapú elemzése
3. A lakosság szubjektív fenyegetettségérzékelése és az ország kül- és biztonságpolitikája közötti kölcsönhatás vizsgálata
4. A koalíciós érdekérvényesítés kül- és biztonságpolitikára gyakorolt hatásának vizsgálata
5. Proxyháborús környezetben, puha eszközökkel történő érdekérvényesítés vizsgálata az olasz–líbiai kapcsolatok esettanulmányán keresztül

1.2.3 Kutatási kérdések

1. Hogyan definiálja magát Olaszország Líbia vonatkozásában?
2. Melyek a Líbiához kötődő olasz érdekek? A Líbiához kötődő nemzeti érdekeit hogyan, milyen módon kívánja Róma érvényesíteni?

⁵⁶ Molnár, 2018, i. m., 91.o.

Andreatta, 2008, i. m., Parsi 2016, i. m., Coric-Valigi, 2013, i. m., Cladi-Webber, 2011, i. m., Del Sarto-Tocci, 2008, i. m., Carbone, 2008, i. m., Croci, 2008, i. m.

Molnár A.: Az olasz politika viharai. Úton a harmadik köztársaság felé?. In: Ferwagner P. Á. – Garaczi I. – Kalmár Z. (eds.): *Mediterrán perspektívák*. Stratégiakutató Intézet, Budapest, 2015. 249-283.

3. Az arab tavasz óta milyen hangsúly-eltolódások történtek Olaszország Líbiával kapcsolatos kül- és biztonságpolitikájában?
4. Milyen okok állnak az esetleges hangsúlyeltolódások hátterében?
5. Meg tudta-e tartani Olaszország a domináns szerepét Líbiában?

1.2.4 Hipotézisek

Az értekezésben a kutatási célokkal és kérdésekkel összefüggésben az alábbi hipotéziseket vizsgálom:

H1: Olaszország számára a mediterrán térség kiemelt országa történelmileg Líbia, amelynek fontossága – a nemzeti érdekek biztosítása szempontjából – az arab tavasz óta megnőtt.

H2: Az arab tavasz óta Olaszország Líbia-politikájában a hangsúlyok a biztonság társadalmi szektora irányába tolódtak el.

H3: Az olasz kül- és biztonságpolitikán belül a Líbia-politikára az instabil olasz belpolitikai helyzet csak a biztonság társadalmi szektora kapcsán gyakorol érdemi befolyást.

H4: Olaszország nem proxyháborúként kezeli a líbiai konfliktust, ami csökkenti érdekérvényesítő képességeit.

H5: A líbiai konfliktus mediterrán politikán belüli primátusa ellenére az olasz kül- és biztonságpolitikát nem jellemezték önálló kezdeményezések 2011 és 2021 között.

A dolgozat elméleti összefüggéseit az alábbi táblázat szemlélteti:

Elméleti háttér	Módszertan	Kutatási kérdés	Hipotézis
Szektorélmélet Érdekalapú kül- és biztonságpolitika	Analytic Hierarchy Process	Melyek a Líbiához kötődő olasz érdekek, és ezeket hogyan, milyen módon kívánja Róma érvényesíteni?	Olaszország számára a mediterrán térség kiemelt országa történelmileg Líbia, amelynek fontossága – a nemzeti érdekek biztosítása szempontjából – az arab tavasz óta megnőtt.
Biztonságiásítás Szektorélmélet	Diskurzuselemzés Dokumentumelemzés	Az arab tavasz óta milyen hangsúly-eltolódások történtek Olaszország Líbiával kapcsolatos kül- és biztonságpolitikájában?	Az arab tavasz óta Olaszország Líbia-politikájában a hangsúlyok a biztonság társadalmi szektora irányába tolódtak el.
Neoklasszikus realizmus szektorélmélet Biztonságiásítás	Diskurzuselemzés Dokumentumelemzés	Milyen okok állnak az esetleges hangsúlyeltolódások háttérében?	Az olasz kül- és biztonságpolitikán belül a Líbia-politikára az instabil olasz belpolitikai helyzet csak a biztonság társadalmi szektora kapcsán gyakorol érdemi befolyást.
Neoklasszikus realizmus Szektorélmélet	Dokumentumelemzés	Meg tudta-e tartani Olaszország a domináns szerepét Líbiában?	Olaszország nem proxyháborúként kezeli a líbiai konfliktust, ami csökkenti érdekérvényesítő képességeit.
Neoklasszikus realizmus	Diskurzuselemzés Dokumentumelemzés	Hogyan definiálja magát Olaszország Líbia vonatkozásában?	A líbiai konfliktus mediterrán politikán belüli primátusa ellenére az olasz kül- és biztonságpolitikát nem jellemezték önálló kezdeményezések 2011 és 2021 között.

1.2.5 Módszertan

1.2.5.1 Analytic Hierarchy Process

A politikusoknak a döntéshozatalhoz szükségük van olyan modellekre, amelyekkel meghatározható, hogyan (és milyen területeken) használják fel a rendelkezésre álló erőforrásokat. Ezekhez évtizedek óta használnak az elemzők különböző, főként kvalitatív módszereket, mint például a RAND Corporation által a negyvenes évek végén kifejlesztett Delphit, vagy a hatvanas évek elején elterjedt Cross Impact Analysisist.⁵⁷ A hidegháború végével megváltozott nemzetközi környezetben a nemzeti érdekek meghatározása bonyolultabbá és összetettebbé vált.⁵⁸ A fent jelzett módszerekhez képest az Analytic Hierarchy Process (AHP) kvalitatív és kvantitatív szempontok alapján történő döntéshozatalt tesz lehetővé.

Az Analytic Hierarchy Process egy Thomas Saaty által a nyolcvanas években kifejlesztett módszertan, amely többszemponútú döntési problémák megoldását célozza. Az AHP létrehozásakor kifejezett cél volt a szubjektív és objektív elemek szintézisének megvalósítása, a kvantitatív és kvalitatív módszerek integrálása.⁵⁹ Saaty egy olyan átfogó, logikai és strukturális rendszert alakított ki, amely a döntési probléma jobb megértését biztosítja azáltal, hogy komponenseire bontja a problémát, majd hierarchikus struktúrába rendezi azt. Az AHP különösen alkalmas olyan problémák feloldására, ahol nehezen számszerűsíthető döntési elemek összehasonlítására van szükség⁶⁰ (mint például a nemzeti érdekek meghatározása). A módszer kidolgozása óta az egyik leggyakrabban alkalmazott többszemponútú döntéshozatali módszer lett a döntéshozók és a kutatók körében is. Az értekezés szempontjából releváns alkalmazási területek közé tartozik a legjobb alternatíva kiválasztása, a források allokációja és optimalizálása, illetve a konfliktusok megoldási lehetőségeinek modellezése is.⁶¹

Az AHP-ben a döntési probléma egy többszintű fastruktúrán van ábrázolva, amelynek legfelső szintjén a cél, az alatta levő szinteken a szempontok, az alszempontok stb., a legalsó szinten pedig az alternatívák helyezkednek el, szerkezete az alábbi ábrán látható.

⁵⁷ ezekről lásd:

Norman, C. D. – Helmer, O.: *The Use of Experts for the Estimation of Bombing Requirements*. Santa Monica, RAND Corporation, 1951.

Bright, J.: *Technological Forecasting for Industry and Government*, Englewood Cliffs, Prentice Hall, 1968.

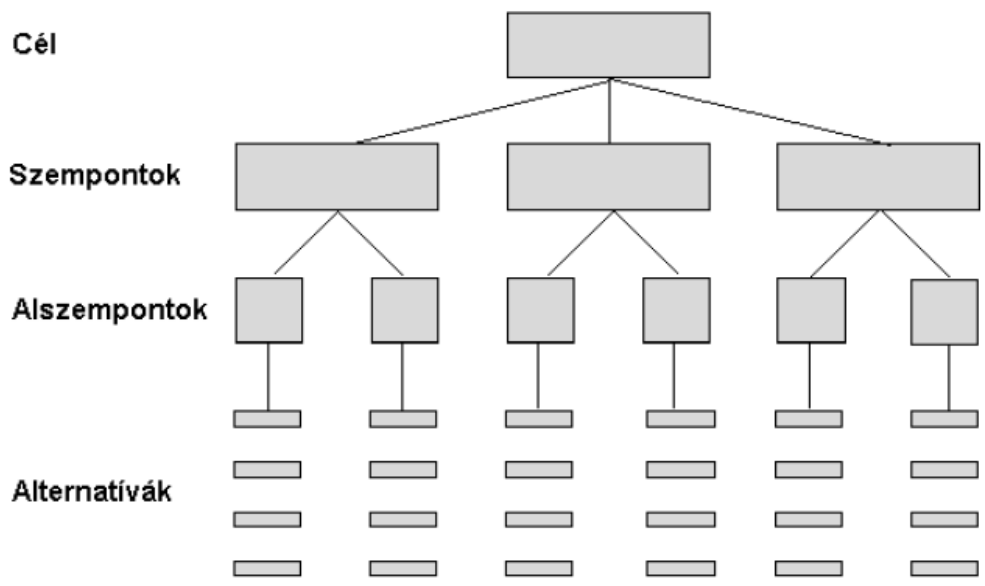
⁵⁸ Jean – Napolitano, 2005, i. m.

⁵⁹ Saaty, T. L.: *Decision making for leaders: the AHP for decisions in a complex world*. RWS Publications, Pittsburgh, PA, 1990.

Saaty T. L. – Vargas L. G.: *Models, methods, concepts and applications of Analytical Hierarchy Process*. International Series in Operations Research and Management Sciences – Boston /Dordrecht/London: Kluwer Academic Publishers, 2001.

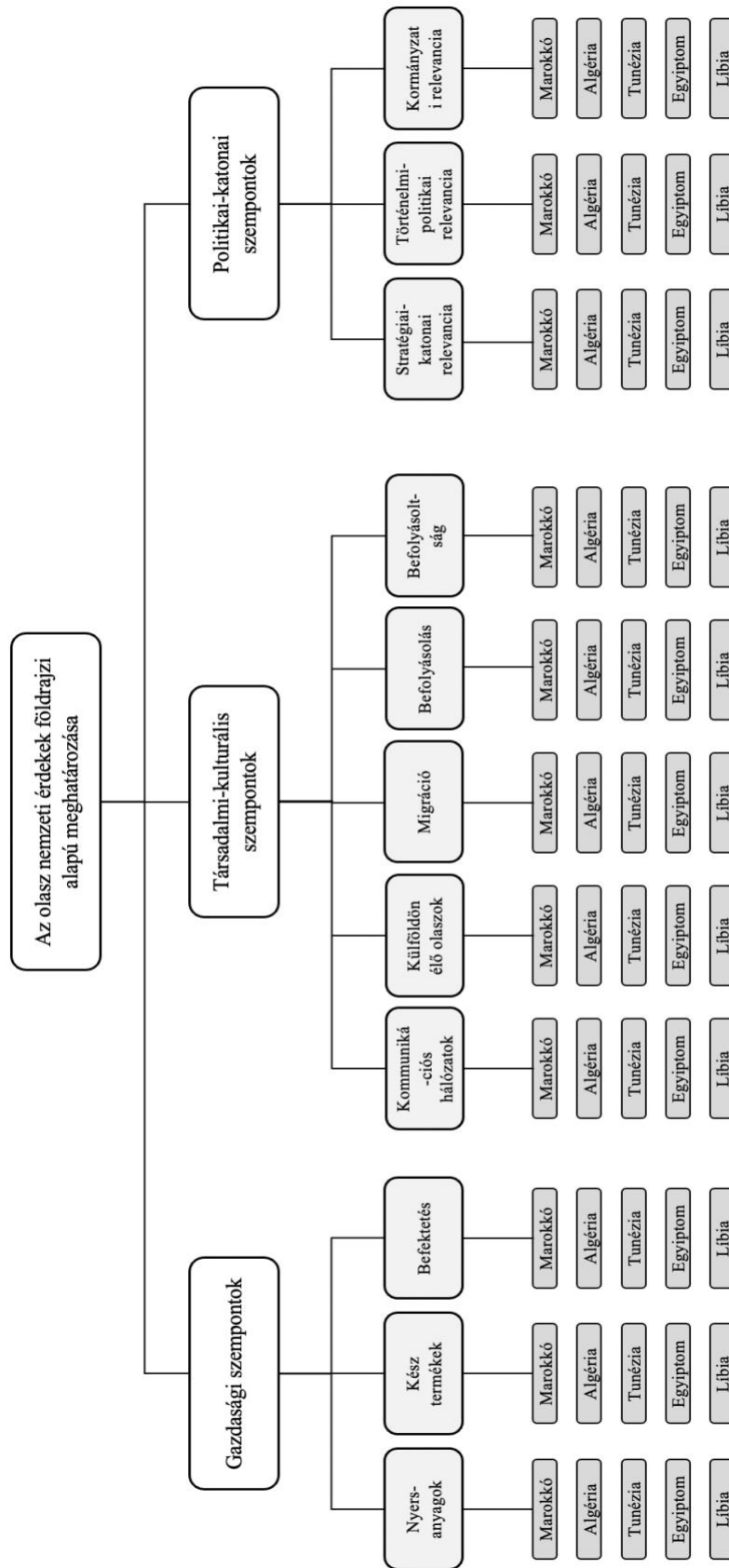
⁶⁰ Duleba Sz.: A közép- és felső vezetői döntéseket támogató AHP-módszer, és alkalmazása logisztikai szolgáltatók kiválasztására. *Vezetéstudomány - Budapest Management Review*, 2006, 37 (9). 54-57., 1.o

⁶¹ Az alkalmazási területekről bővebben: Vaidya, O. S. – Kumar, S.: Analytic hierarchy process: An overview of applications. *European Journal of Operational Research*, 2006, vol. 169(1), 1-29.



1.1. ábra: Az Analytic Hierarchy Process fastruktúrája⁶²

⁶² Rapcsák T: *Többszemponútú döntési problémák*. Egyetemi oktatáshoz segédanyag, Budapesti Corvinus Egyetem, 2007, 20.o



1.2. ábra: Analytic Hierarchy Process fastrukturájának alkalmazása az olasz nemzeti érdekek meghatározására, az elemzés kiindulási pontja (saját szerkesztés)

A modell a versengő célok közti döntéshozatalt támogatja, ezért megfelelő a nemzeti érdekek méréséhez. Ahhoz, hogy versengő célok között tudjunk dönteni, értékelni és mérni kell a döntés valamennyi aspektusát, amelyek között egyesek kvantitatívak (számszerűen mérhetők), mások kvalitatívak; egyesek fontosak, mások kevésbé azok. Olyan eljárásra van szükség, amely a nem számszerűsíthető összefüggéseket is kezelni tudja. A Delphivel és a Cross Impact Analysis-szel szemben az AHP lehetővé teszi, hogy a konkrét, mérhető tényezőkkel és a kevésbé mérhető faktorokkal egyaránt foglalkozhassunk. Az AHP relatív súlyok alkalmazásával lehetővé teszi, hogy számszerű kapcsolatot állítsunk fel a hierarchia elemei között.

Az AHP modellekben a döntési feladat az alábbi lépésekkel oldható meg:

1. szempontok relatív súlyainak meghatározása,
2. alternatívák értékelése a megadott szempontok szerint,
3. a súlyozás és az értékelések (tehát az 1. és 2. pont) összegzése.

Az AHP döntési problémáinak megoldását a páros összehasonlítás módszerével végzi el, amit a szempontok súlyozására, és az alternatívák egyes szempontok szerinti értékelésére egyaránt alkalmazunk. A páros összehasonlítás intervallum-skálája a következő:

- 1: egyformán fontos/előnyös,
- 3: mérsékelten fontosabb/előnyösebb,
- 5: sokkal fontosabb/előnyösebb,
- 7: nagyon sokkal fontosabb/előnyösebb,
- 9: rendkívüli mértékben fontosabb/előnyösebb,

azonban a 2-4-6-8 közbenső értékek is használhatók.

A módszer a nemzeti érdekek vonatkozásában lehetővé teszi, hogy hierarchiát alakítsunk ki téma és terület között, ami alapján a döntéshozó dönteni tud az erőforrások allokációjáról. 2008-ban Luciano Bozzo, Carlo Simon-Belli és Pietro Batacchi az AHP módszer alkalmazásával számszerűsítette Olaszország nemzeti érdekeit. (Ennek bővebb ismertetését lásd a 2. fejezetben.) A disszertáció keretein belül azonos módszertan alkalmazásával a Földközi-tenger déli partján fekvő öt állam (Marokkó, Tunézia, Algéria, Líbia és Egyiptom) vizsgálatával kívánom bizonyítani azt a hipotézist, amely Líbia olasz mediterrán külpolitikán belüli relevanciájára vonatkozik. Az AHP módszert longitudinális vizsgálat keretében, 2011-es, 2016-os és 2021-es adatokkal is elvégzem annak érdekében, hogy a vizsgált államok relatív fontosságában bekövetkező esetleges változások számszerűsíthetővé váljanak. A módszertan egységességének megőrzése érdekében elfogadom az eredeti, páros összehasonlítás módszerével nyert súlyozást a szempontok és az alszempontok között.

Az Analytic Hierarchy Process keretében három szempontból vizsgálom Olaszország Földközi-tenger déli partján fekvő államokhoz kötődő érdekeit: társadalmi-kulturális, gazdasági és politikai-katonai szempontok alapján, amelyek lefedik a buzani biztonságfelfogás gazdasági, politikai és katonai szektorait, így az értekezés kereteibe logikusan beilleszthetők. Mivel a biztonság különböző szektorai közt sem állapítható meg hierarchikus viszony, e három nagy szempont is egyenlő súlyokkal rendelkezik az elemzés keretein belül. Egyrészt ilyen tág kategóriák súlyozása jelentős torzulást okozna az eredményekben, másrészt pedig e szempontok egyenlő súlyú vizsgálata lehetővé teszi az egyes területek relatív fontosságának jobb ábrázolását. Másként fogalmazva jobban kimutatható, hogy Olaszország egy adott országhoz gazdasági, kulturális vagy katonai értelemben kötődik leginkább.

A vizsgálat során alkalmazott szempontok és alszempontok, relatív súlyukkal együtt:

1. Társadalmi – kulturális szempontok

1.1. Kommunikációs hálózatok: Olaszország és a másik ország közötti kommunikáció és információáramlás kiterjedtsége és intenzitása → relatív fontosság 28%

1.2 Külföldön élő olaszok: az adott országban élő olasz állampolgárok száma (ez a szempont azért fontos, mert 2006 óta a külföldön élő olaszok is szavazhatnak, meghatározott számú képviselőt juttathatnak be a törvényhozásba, ügyekkel külön foglalkoznak a kormányzaton belül) → relatív fontosság 28%

1.3 Migráció: beleértve legális és az illegális migrációt is, hiszen a migráció mindkét fajtája arra készteti az olasz kormányt, hogy szakpolitikákat dolgozzon ki e téren és forrásokat allokáljon. A migrációval szembeni társadalmi attitűdök változása miatt az illegális migrációt nagyobb súllyal mértem (90-10%). → relatív fontosság 21%

1.4 Befolyásoltság: a másik ország Olaszországra gyakorolt kulturális befolyása → relatív fontosság 11%

1.5 Befolyásolás: Olaszországnak a másik országra gyakorolt kulturális befolyása → relatív fontosság 11%

2. Gazdasági szempontok:

2.1 Nyersanyagok: ide tartoznak az energiabiztonság garantálásához szükséges nyersanyagok (kőolaj, földgáz), figyelembe véve Olaszország stratégiai erőforrásoktól való függőségét → relatív fontosság 50%

2.2 Késztermékek: olasz késztermékek exportja → relatív fontosság 25%

2.3 Befektetések: az olasz közvetlen külföldi tőkebefektetés (*foreign direct investment*, FDI) célországai → relatív fontosság 25%

3. Politikai-katonai szempontok:

3.1 stratégiai-katonai relevancia: ez az alkategória több tényezőt foglal magában: fenyegetés foka és intenzitása (lásd terrorcsoportok jelenléte az adott területen, tömegpusztító fegyverek proliferációja, stb.), szűk értelemben vett stratégiai-katonai súly, partnerségi kapcsolat megléte, stb. → relatív fontosság 50%

3.2 történelmi-politikai relevancia: történelmi kapcsolatok, diplomáciai kapcsolatok megléte és mélysége → relatív fontosság 25%

3.3 kormányzati relevancia: az adott kormány mekkora fontosságot társít a külpolitikájában egy adott térséghez → relatív fontosság 25%

Az elemzés során az AHP fent említett lépéseit az alábbiak szerint végeztem el:

1. Szempontok relatív súlyainak meghatározása: az elemzésben az alapul vett Bozzo, Simon-Belli, Batacchi-féle elemzés súlyait használtam, így ezt a lépést nem kellett elvégezni.

2. Alternatívák értékelése a megadott szempontok szerint:

A lépés magában foglalta a forrásértékek kigyűjtését és meghatározását. Ahogy a szempontrendszer alapján látható, egyes értékek könnyedén számszerűsíthetők (pl. gazdasági szempontok alszempontjai), más értékek nehezebben. A nehezen számszerűsíthető alszempontoknál törekedtem a lehető legtöbb olyan részkategóriát találni, ami számszerűsíthető, ezek összegzésével kaptak az alkategóriák értékeket. A nem kvantifikálható elemeknél az országok egymáshoz viszonyított erejét a súlyok meghatározásánál használt skála segítségével állapítottam meg. Erre a vegyes számításra példa a stratégiai-katonai relevancia alszempont, amelynek értékét több részkategóriából határoztam meg: az adott ország aktuális terrorizmus indexe (Global Terrorism Index) egyszerűen számszerűsíthető, a hadseregének erejét és felszereltségét az 1-9 terjedő skálán határoztam meg a Military Balance elemzése alapján, a stratégiai partnerség értékeléséhez szintén skálát használtam, a partneri viszony megléte mellett értékeltem annak mélységét is. Hasonlóan vegyes (skála és abszolút érték) számítási módszert alkalmaztam a történelmi-politikai relevancia meghatározásánál: a diplomáciai kapcsolatok felvételének ideje mellett figyelembe vettem annak időszakos megszakadásait, az adott országban jelenlevő olasz külképviseletek számát, valamint a két ország közt megkötött, érvényes nemzetközi szerződések számát is. Ezen

alkategórián belül értékeltem a gyarmatosítást is. Az értékek meghatározásnál igyekeztem minél több számszerűsíthető elemet figyelembe venni a szubjektivitás minimalizálása érdekében.

3. A súlyozás és az értékelések (tehát az 1. és 2. pont) összegzése:

A forrásértékek kigyűjtése és rendszerezése után az adatsorokat normalizáltam. A normalizált értékeket súlyoztam, végül kiszámoltam a súlyozott, normalizált értékek százalékos megoszlását.

Összességében az AHP fentiek alapján történő alkalmazásával a nemzeti érdekek relatív fontosságának mérésére megfelelő módszertant dolgoztam ki. Mindezzel együtt figyelembe kell venni azt, hogy ezen módszertannal a – politikai döntéseket egyébként befolyásoló – emberi döntéshozatal, valamint a hibázási lehetőségek súlyát minimálisra csökkentettem. A vizsgálat eredményei százalékos formában, relatív fontosságot jeleznek, a vizsgálati szempontok számszerű sokasága lehetővé teszi a vizsgált országok méretbeli különbségeinek kiegyensúlyozását, ezzel az alkalmazott módszertan a nemzeti érdekek mérésének és vizsgálatának egy megfelelő, de nem kizárólagos módja.

1.2.5.2 A biztonságiasítás vizsgálata diskurzuselemzéssel

Biztonságiasítás

A biztonságiasítás vizsgálatának legalapvetőbb módszertani eszköze a diskurzuselemzés, amelynek a lépéseit Buzan és társai alapján Marton Péterék az alábbiakban határozták meg:

1. A biztonságiasító szereplő (aktor) azonosítása: Ki az, aki jelentős fenyegetésként kezd el értelmezni egy bizonyos tényezőt? Vannak-e az adott szereplőnek megfelelő erőforrásai ahhoz, hogy képes legyen a biztonságpolitikai napirendet meghatározni és mobilizálni a célközönséget?

2. A biztonságiasító szereplő kommunikációjának elemzése: ennek keretében át kell tekinteni a biztonságiasító szereplő adott tárgyban született, beszédaktusait. Meg kell vizsgálni milyen nyelvezet és kifejezésvilág jellemzi a biztonságiasító szereplőt: vannak-e visszatérő kifejezések? (pl. nemzetbiztonsági fenyegetés, élet-halál kérdése) A retorika mögött felsejlik-e egy koherens koncepció, stratégia?

3. A célközönség azonosítása: ki a célközönség? Az egész nemzet, egy etnikai kisebbség, egy bizonyos társadalmi csoport? Hogyan viszonyul a célközönség a biztonságiasító szereplőhöz vagy éppen a védelem tárgyához?

4. A (társadalmi) reakciók kiértékelése: annak mérése és elemzése, hogy mennyire tudott a közbeszéd tárgyává válni és a közvélemény hogyan értékeli a biztonságiasítási kísérletet. Lesz-

e abból valóban biztonságiasítás? A biztonságiasításban folyamatban felbukkanó egyéb szereplők (más állami szervek, pártok, civil szervezetek) reakcióinak vizsgálata.

5. A rendkívüli intézkedések, eljárások azonosítása: ha a biztonságiasítás sikeres, akkor a biztonságiasító szereplő legitimitációt nyer ahhoz, hogy a biztonságiasított fenyegetés elhárítása érdekében rendkívüli intézkedéseket tegyen. Meg kell vizsgálni legvégül, hogy mik az adott kérdésben a szokott, sztenderd eljárási módok? Tapasztalhatunk-e ezektől bármiféle szisztematikus eltérést? A rendkívüli intézkedések milyen mértékben térnek el a szokványos, standard eljárásoktól, szabályoktól? Milyen mértékben érintik a célközönség mindennapjait? Hogyan viszonyul a célközönség a rendkívüli intézkedésekhez? Elfogadja vagy tiltakoznak ellene bizonyos csoportok, vagy akár nagyobb tömegek?⁶³

Weaver a beszédaktust John L. Austin 1962-ben írt, *How to do things with Words* c. munkájában kifejtett beszédaktus-struktúra alapján magyarázza. Ez alapján a beszédaktus a beszélőből, a hallgatóból és a beszélő kijelentéseiből áll, a biztonságiasítás elméletében ez a biztonságiasító szereplő, a közönség és a beszédaktus hármának feleltethető meg. Austin definciója alapján a beszédaktusnak három aspektusa van: lokúció, illokúció, perlokúció.⁶⁴ Amikor a biztonságiasító szereplő valamit biztonsági problémaként jelenít meg beszédaktuson keresztül, a nem feltétlenül magát a kijelentést, a lokúciót kell vizsgálni, hanem az illokúciós értelmét, amellyel a biztonságiasító aktor egy bizonyos irányvonalat jelöl ki, ami megfelel az ő politikai választásának. A biztonságiasítás elmélete épp ezért kiemelt figyelmet fordít a beszédaktus illokúciós oldalára, amelyben a biztonságiasító szereplő abban a reményben jelenít meg valamit biztonsági problémaként, hogy a várt hatást eléri, és így felhatalmazást szerez magának arra, hogy a referens objektumot rendkívüli intézkedésekkel védje meg.⁶⁵

A diskurzuselemzés módszertana nem csak a biztonságiasításhoz, hanem a neoklasszikus realizmus állításaihoz is illeszthető a biztonságiasító aktorként azonosított szereplők kivételes státusza miatt. A neoklasszikus realista gondolkodók szerint ugyanis az állam esszenciáját a külügyi biztonsági végrehajtó (*foreign security executive*) jelenti, ami a kormányfőből és azokból a kulcsminiszterekből, hivatalnokokból áll, akik felelősek a kül-és

⁶³ Juhász, i. m.

⁶⁴ A lokúció a nyilatkozataink szó szerint, grammatikailag kifejezett jelentése. A nyilatkozat funkciója az a cselekvés, amelyet a kimondással végrehajtunk, vagyis az illokúciós érték. A perlokúció pedig az a hatás, amelyet nyilatkozat a hallgatóságban felkelt, de ez már nem tartozik szorosan a nyilatkozathoz, inkább annak következménye. Austin elméletét az alábbi példával szemlélteti: ha a vacsoraasztalnál valaki felteszi a „*Van só?*” kérdést, akkor ebből arra lehet következtetni, hogy az illető közvetett módon só kér. A lokúció a tényleges kérdést jelenti (*Van só?*), az illokúció annak kifejezett jelentését (*Kérlek, add ide a sót!*), a perlokúció pedig ennek tényleges hatása, hogy valaki odaadja a sót az illetőnek.

Austin, J.L.: *How to do things with Words*. Oxford at the Calendron Press, 1962, 8-9.o.

⁶⁵ Weaver 1995, 59.o.

biztonságpolitika végrehajtásáért.⁶⁶ Ez a végrehajtó hatalom a diplomáciai testülettől és a titkosszolgálatoktól olyan minősített információkhoz fér hozzá, amelyek lehetővé teszik, hogy jobban felismerje az állam érdekeit, mint más belső, társadalmi csoportok, így ők elkülönülnek a társadalomtól. Bár az állami vezetők maguk is a társadalom tagjai, attitűdjeik és preferenciáik megváltoznak, amikor hatalomra kerülés után minősített információk birtokába kerülnek, többé válnak, mint az őket támogató társadalmi csoportok képviselői. Pont ezért nem ritka, hogy hatalomra kerülése előtt, jelöltként egy politikus kritikus álláspontot képvisel az akkor hatalmon levő politikussal szemben, amikor pedig leváltja őt, elhagyja a korábbi, kritikus álláspontját, amint megfelelő tájékoztatást kap.⁶⁷

A biztonság iránti igény mindig a külpolitika egyik alapvető formáló tényezője lesz. Fontos, hogy a biztonság-fókuszú (kül)politikai diskurzust a háttérben megbúvó belső (társadalmi, politikai) impulzusokra való kellő tekintettel vizsgáljuk.

Diskurzuselemzés

A *diskurzus* szó a hétköznapi nyelvben leginkább kedélyes beszélgetést jelent (*diskurál*). Tudományos értelemben a 'diskurzus' alatt párbeszédet vagy jellemző beszédmódot, főleg a társadalmi-politikai színtereken vagy valamilyen szűkebb szakterületen uralkodó, ott elterjedt nyelvezetet, illetőleg az ezen folytatott kommunikációt értjük.⁶⁸ A diskurzus tehát a társadalmi-politikai kommunikáció írott, szóbeli, képi és egyéb műfajaiban ölt alakot: nyelvi és nem nyelvi kifejezésmódok, jelentésalkotási stratégiák együttese, amelyekkel a politikai szereplők előmozdítják vagy fenntartják egy ideológia széles körű elfogadását, így legitimálva az általuk szorgalmazott társadalmi rendet és politikát.⁶⁹ A diskurzus irányítja, hogy egy adott téma körül milyen módon folyik a beszéd, ugyanis meghatározza az elfogadható és értelemmel bíró beszéd/írás/viselkedés módját, ezzel párhuzamosan behatárolja és korlátozza az ettől eltérő beszédmódokat és az adott téma kapcsán mutatott viselkedésünket.⁷⁰

⁶⁶ Hermann, M.G – Hermann, C.F. – Hagan, J.D.: How Decision Units Shape Foreign Policy Behavior. In C.F. Hermann, C.F. – Kegley, C.W. –Rosenau, J.N. (eds.) *New Directions in the Study of Foreign Policy*. Boston: Allen and Unwin, 1987, 309–36.

Lake, D.A.: *Power, Protection, and Free Trade: International Sources of US Commercial Strategy, 1887–1939*. Ithaca: Cornell University Press, 1988.

Ripsman, N.M.: *Peacemaking by Democracies: The Effect of State Autonomy on the Post-World-War Settlements*. University Park: Penn State University Press, 2002.

⁶⁷ Erre ismert példa lehet Barack Obama gyors iraki kivonulásra tett kampányígéretei. Ripsman, N.M.: Neoclassical Realism, *International Studies*, 2011, <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190846626.013.36>

⁶⁸ Nemesi A.L.: A migráció diskurzusainak képi jellegzetességei a hírmédiában: stratégiák és taktikák. *E-nyelv magazin*, 2017, 3.sz., 135-137., [online], elérhető: https://epa.oszk.hu/02200/02263/00033/EPA02263_e_nyelv_magazin_2017_3_04.htm, [2022. március 1.].

⁶⁹ Nemesi A.L.: A nyelv a nyilvánosságban: versengő és társdiskurzusok. *Replika*, 2015/6.szám, 97-111, 99.o.

⁷⁰ Hall, S.: Foucault: Power, Knowledge and Discourse. In: Wetherell, M. –Taylor, S. –Yates, S.J.(eds.): *Discourse Theory and Practice. A reader*. London: Sage, 2001, 72–81., 72.o.

Fairclough szerint a diskurzus nem egyéni cselekedet, hanem társadalmi gyakorlat. A diskurzusok természetüknél fogva társadalmilag konstruáltak (*socially constructed*), hiszen dialektikus kapcsolat áll fenn a diskurzus és a társadalmi struktúra között. A diskurzus közvetetten és közvetve is hozzájárul a társadalmi struktúrák, valamint az azt alkotó normák, konvenciók, kapcsolatok, identitások, intézmények formálásához. A diskurzusok így a politikai szféra alapvető elemei is, amelyeket általában a szakértők/tanácsadók gondosan előkészítenek a politikusok számára, mivel a társadalommal való kommunikáció elsődleges fontosságú a politikában.⁷¹ A politikai diskurzusok olyan nyilvános beszédek, amelyek célja, hogy a politikai döntéshozók terveit és agendáját megismertesse és elfogadtassa a választópolgárokkal. Emiatt ennek lényeges eleme az, hogy milyen társadalmi-politikai helyzetben formálódik az adott diskurzus. Mivel a biztonságiasítás egy beszédaktus (lásd következő alfejezet), a politikai diskurzuson keresztül vizsgálható.

A diskurzuselemzés azt feltételezi, hogy az igazság nem eleve adott, hanem a nyelv közvetítésével válik láthatóvá, értelmezendő. A nyelv révén tudjuk megteremteni és kifejezni szubjektivitásunkat, általa vagyunk képesek társadalmi tevékenységeket kifejezni, hatalmi relációkat kialakítani.⁷² Szövegekből, interakciók során szerveződik minden, az egyéni életvilágtól egészen a közösség, a társadalmi nyilvánosság különböző szintjeiig, így a politika szférája is, ezért ennek elemzésére a diskurzuselemzés megfelelő módszer.

A diskurzuselemzés, és az egyéb nyelvközpontú módszertanok az igazságot hatalmi kategóriának tekintik, és azt vizsgálják, mely szereplők hogyan igyekeznek különféle diskurzusok és narratívák révén magukat az igazság birtokosaiként feltüntetni.⁷³ A politikai diskurzus a legitimitáció megteremtésének és újrateremtésének fontos eszköze, hiszen legitimitációt biztosít politikai intézményeknek (beleértve magát az államot is), a politikai szereplők cselekedeteinek, és az általuk képviselt (szak)politikáknak,⁷⁴ egyben az alternatív politikai megoldásokat delegitimálja.⁷⁵

⁷¹ Fairclough, N.: *Discourse and Social Change*. Oxford, Oxford polity press, 1992, 63-64. o.

Riutort, P.: *Sociologie de la communication politique*. Paris, La découverte, 2013, 14.o.

⁷² Carver, T.: Diskurzuselemzés és a „nyelvi fordulat”. *Politikatudományi Szemle*, 2004, 4, 143-148.

⁷³ Glózer R.: A diskurzuselemzés módja és értelme. ELTE Művészetelméleti és Médiakutatási Intézet, [online], elérhető:

http://mmi.elte.hu/szabadbolcseszlet/mmi.elte.hu/szabadbolcseszlet/index8dbc.html?option=com_tanelem&id_tanelem=841&tip=0, [2022. március 14.]

⁷⁴ P. Burnham et al.: *Research Methods in Politics*. London, Palgrave Macmilan, 2008, p. 258.o.

⁷⁵ J. Milliken, 'The Study of Discourse in International Relations: A Critique of Research and Methods. *European Journal of International Relations*, 1999, vol. 5, no. 2, 229.o.

Az értekezés keretein belül szoftverrel támogatott diskurzuselemzéssel vizsgálom az olasz Líbia-politika politikai kommunikációját. Elemzésemben két külön korpuszt vizsgállok, amelyet az alábbi logika szerint építettem fel:

Azonosítottam a 2011–2021 közötti időszakban az olasz Líbia-politika potenciális biztonságiasító szereplőit. Őket azon feltételezésből kiindulva választottam ki, hogy az általuk betöltött pozícióban tett nyilatkozataik megfelelően képviselik az aktuális olasz kormány álláspontját. Tekintettel arra, hogy az olasz választási rendszer a koalíciós kormányok létrejöttét favorizálja, gyakori jelenség, hogy a különböző kormányzati pozíciókat a politikai jobb-bal skálán egymástól távol álló pártok politikusai töltik be. A politikai hovatartozás figyelembevételével azt vizsgálom, hogy ugyanazt a politikai álláspontot a különböző kormánypártok képviselői eltérő módon legitimálják-e a választók előtt.

A biztonság értekezésben vizsgált szektorai szempontjából az alábbi potenciális biztonságiasító szereplőket azonosítottam:

- miniszterelnök (Olaszország parlamentáris köztársaság, ahol a végrehajtó hatalom feje a miniszterelnök, aki a kormány fejeként a biztonság mindegyik szektorára vonatkozóan megnyilvánulhat)
- külügyminiszter (a biztonság vizsgált szektorai közül bármelyik kapcsán megnyilvánulhat)
- belügyminiszter (A 2004/241. tv. felhatalmazza, hogy bármelyik harmadik országgal bilaterális megállapodást tárgyaljon ki a migráció kezelésére kapcsolatban⁷⁶) (a biztonság társadalmi szektora)
- védelmi miniszter (a biztonság katonai szektora)

Tvhozási ciklus	miniszterelnök	külügymin.	belügymin.	védelmi min.
XVI legislatura (2008-2013)	Silvio Berlusconi	Franco Frattini	Roberto Maroni	Ignazio La Russa
	Mario Monti	Giulio Terzi di Sant'Agata	Annamaria Cancellieri	Gianpaolo Di Paola
XVII legislatura (2013-2018)	Enrico Letta	Emma Bonino	Angelino Alfano	Mario Mauro
	Matteo Renzi	Federica Mogherini Paolo Gentiloni	Angelino Alfano	Roberta Pinotti

⁷⁶ Gazzetta Ufficiale: *Conversione in legge, con modificazioni, del decreto-legge 14 Settembre 2004, n. 241, recante disposizioni urgenti in materia di immigrazione.* 2004. november 13. [online], elérhető: <http://www.parlamento.it/parlam/leggi/042711.htm>, [2022. március 14.]

	Paolo Gentiloni	Angelino Alfano	Marco Minniti	Roberta Pinotti
XVII legislatura (2018-)	Giuseppe Conte I	Enzo Moavero Milanesi	Matteo Salvini	Elisabetta Trenta
	Giuseppe Conte II	Luigi Di Maio	Luciana Lamorgese	Lorenzo Guerini
	Mario Draghi	Luigi Di Maio	Luciana Lamorgese	Lorenzo Guerini

A biztonságiasító szereplők azonosítása után a nyílt forrásokon elérhető beszédeikből kettő külön korpuszt építettem, melyet azonos szempontrendszer alapján, de terjedelmükből adódóan eltérő mélységben vizsgáltam:

Korpusz1: kétoldalú látogatások során tett nyilatkozatok

A potenciális biztonságiasító szereplők azonosítása után kiválasztottam azokat a hivatalos eseményeket (látogatások, szerződések aláírása, stb.), amelyek a vizsgált időszakban történtek, hiszen ezek szimbolikus jellegük mellett lehetőséget biztosítanak a különböző nézetek, és az eltérő érdekek megvitatására, így strukturálják a nemzetközi kapcsolatokat. Emellett a mediatizált jellegük miatt lehetőséget biztosítanak az állami vezetőknek (politikusoknak) arra, hogy a nyilvánosság előtt megnyilvánuljanak az eseményekkel kapcsolatban, tehát platformot jelentenek a politikai diskurzusok számára.

Korpusz2: Intézményi források

A második korpuszt az olasz parlament Képviselőházában (*Camera dei Deputati*) és Szenátusában (*Senato della Repubblica*) 2011–2021 között elhangzott beszédekből építettem, mivel ez a legnyilvánosabb elérhető fórum, ahol a politikai döntéshozók az alkalmazni kívánt politikáikat vitatják meg. Az adatgyűjtéshez a parlamenti vitáknak a Képviselőház és a Szenátus honlapján található hivatalos leiratait használtam. A beszédek kiválasztásakor elsősorban a parlamenti szakbizottságok üléseire fókuszáltam.⁷⁷ Mivel az itt elhangzott beszédek hosszúak,

⁷⁷ A külügyminisztereket jellemzően a Képviselőház Kül- és Európa-ügyi Bizottsága (*Commissione Affari esteri e comunitari della Camera dei Deputati*), valamint a Szenátus Külügyi és Emigrációs Bizottsága (*Commissione affari esteri, emigrazione del Senato della Repubblica*) hallgatta meg, a védelmi minisztereket a Szenátus és/vagy a Képviselőház Védelmi Bizottsága (*Commissione Difesa della Camera dei Deputati, Commissione Difesa del Senato della Repubblica*).

A belügyminisztereket a Schengeni szerződés alkalmazását, az EUROPOL tevékenységét, és a migrációs ügyeket ellenőrzés parlamenti vizsgálóbizottság (*Comitato parlamentare di controllo sull'attuazione dell'Accordo di Schengen, di vigilanza sull'attività di Europol, di controllo e vigilanza in materia di immigrazione*), a Képviselőház Alkotmányos-, miniszterelnöki – és belügyekkel foglalkozó Bizottsága (*Commissione Affari costituzionali, della Presidenza del Consiglio e interni della Camera dei Deputati*), és/vagy a Szenátus Alkotmányos-, miniszterelnöki – és belügyekkel, és általános államigazgatási ügyekkel foglalkozó Bizottsága (*Commissione Affari costituzionali, affari della Presidenza del Consiglio e dell'Interno, ordinamento generale dello Stato e della pubblica Amministrazione del Senato della Repubblica*) hallgatta meg.

A külügy- és védelmi bizottságokat gyakran az illetékes bizottságok közös ülésen hallgatták meg. Ezekben az esetekben a két miniszter felszólalásait külön vizsgáltam (a külügyminiszterekét a külügyi korpuszban, a védelmi

a miniszterek részéről előre kialakított érvrendszert tartalmaznak, valamint célközönségük más, mint az előző kategóriában vizsgált beszédekénél (média, nemzetközi nyilvánosság, vs. olasz politikum) elemzésük az értekezés szempontjából releváns.

A kutatásom problémaközpontú volt, azaz a diskurzuselemzés során azt vizsgáltam, hogy 2011 és 2021 között a biztonság mely szektoraiban, és milyen módon jelent meg a biztonságiasítás. A különböző szektorokra külön kódokat alkalmaztam, melyek listája megtalálható a Mellékletben.⁷⁸

Diskurzuselemzés NVivo használatával

Az elfogadott szakirodalom szerint szövegkorpusz alapú elemzésre mind kvantitatív, mind kvalitatív, szoftveres, kutató által felügyelt módszer alkalmazható.⁷⁹ Az alkalmazott módszer megfelel a diskurzuselemzés tudományos szabályainak.

A diskurzuselemzés lépései az alábbiak voltak:

- elemzési szempontok meghatározása, szövegkorpusz összeállítása
- kód kialakítása, tesztelése, majd az elsődleges tapasztalatok alapján a végleges kód elkészítése: Az adatfeldolgozás során a kombinált (deduktív és induktív) logikai eljárást alkalmaztam. Először *a priori* kódolással meghatároztam az elemzés főkategóriáit (főkódok) elméleti megfontolások és előzetes ismeretek alapján, majd az alkódokat az előolvasás során induktív módon, a szövegkorpuszból alakítottam ki, így alakult ki a végleges kódlista. Az alkódok használata a szövegszegmensek mély rétegeinek feltárását is lehetővé tette, hiszen legtöbb esetben az alkódokhoz is újabb alkódokat rendeltem.
- kódolás: A diskurzuselemzés módszertani elvárásának megfelelően a kódolást két személy, egymástól függetlenül, vak kódolással végezte.
- elemzés elkészítése, eredmények megjelenítése.

Az elemzéshez a QRS International által gyártott NVivo 12 szoftvert használtam, ami kvalitatív és vegyes módszertanú kutatások végrehajtását támogatja. A szoftver strukturálatlan szöveg, audió, videó és kép formátumú adat elemzésére alkalmazható, beleértve interjúkat,

minisztereket a védelmi miniszterek korpuszában), mivel a felszólalásaikban alapvetően nem reflektáltak egymásra.

⁷⁸ A végleges kódkönyvet lásd a Mellékletben. (10.9. sz. alfejezet)

⁷⁹ Franzosi, R.: Content analysis,. In: Wodak, R.–Frochtner, B. (eds.): *The Routledge Handbook of Language and Politics*, Routledge. Taylor and Francis Group, London/–New York, 2018,153–168. Kutter, A.: Corpus analysis. In: Wodak, R.–Frochtner, B. (eds.): *The Routledge Handbook of Language and Politics*, Routledge, Taylor and Francis Group, London/–New York, 2018, 169–186.

fókuszcsoportokat, közvéleménykutatásokat, közösségi médiát és tudományos folyóiratcikket is.

Az értekezés során az NVivo szoftvert az adatok rendszerezésére, az általam kialakított kódkönyv alapján történő kódolásra, majd az adatvizualizáción keresztül a minták megállapítására és az eredmények megjelenítésére használtam. A szoftver lehetővé tette a szövegelemzést (szó alapú keresés, gyakoriság és kollokációvizsgálat), személyhez és a fő annotációként használt politikai hovatartozáshoz kötődő kódolási mátrixok kialakítását, hierarchikus gráfok szerkesztését, valamint esetek (miniszterek) és kódok összehasonlítását.

1.2.6 Elméleti keretrendszer

Értekezésem vizsgálati keretét a következő elemek adják: a vizsgálat tárgyát Olaszország Líbia-politikájának *biztonságiasítása* képezi a 2011–2021 közötti időszakban, a buzani szektorelmélet által meghatározott *biztonsági szektorok* olasz–líbiai bilaterális kapcsolatokban releváns elemei vonatkozásában. Az értekezés során az *érdekalapú külpolitikát* a *neoklasszikus realizmus* keretében vizsgálom.

1.2.6.1 Neoklasszikus realizmus

Az értekezésben Olaszország magatartását a neoklasszikus realizmus elméleti keretrendszerében vizsgálom. Az elmélet két szinten ábrázolja a valóságot: az államközi, azaz rendszerszintű vagy szisztemikus, és a rendszer alatti, azaz szubszisztemikus szinten. A klasszikus realizmushoz hasonlóan a neoklasszikus realista gondolkodók számára is a referens objektum az állam – jelen esetben Olaszország –, amely hatalma gyarapítására törekszik a biztonsága növelése érdekében. A nemzetközi rendszer kapcsán a neoklasszikus realizmus kiindulópontja megegyezik a neorealizmussal: a nemzetközi politika az államok közti, hatalomért és befolyásért vívott véget nem érő harc egy véges erőforrásokkal bíró világban, ahol a többi szereplő szándékai és képességei nem kiszámíthatók. A nemzetközi rendszer kényszerei korlátozzák a lehetséges stratégiai válaszokat. A neoklasszikus realisták szerint azonban önmagában a rendszer nem diktálja az államok egyéni viselkedését.⁸⁰ A rendkívül törekeny Líbiában egyre több ország igyekszik saját érdekeit érvényesíteni, a nemzetközi rendszer szintjén korlátozva ezzel Olaszország mozgásterét. A hidegháború vége óta az olasz külpolitikát meghatározó fenyegetés eltűnésével Olaszországnak aktívabb külpolitika folytatására van lehetősége, azonban e külpolitika alakításában nagyobb szerepet kapnak a belpolitikai tényezők is, a gyakran változó koalíciós kormányok eltérő elképzelései

⁸⁰ Lobell, Steven E. – Ripsman, Norrin M. – Taliaferro, Jeffrey W.: *Neoclassical Realist Theory of International Politics*. Oxford University Press, 2016., 36.o.

befolyásolják az olasz külpolitika eredményességét. Feltételezhető emiatt, hogy mind a szisztemikus, mind a szubsziszemikus változók hatnak az olasz külpolitikára.

A neoklasszikus realizmus újdonsága a többi realista elmélethez képest az, hogy a belpolitikai tényezők szerepét is kiemeli. Az neoklasszikus realista gondolkodók szerint egy ország külpolitikai ambícióit legelőször is a nemzetközi rendszerben elfoglalt helye és különösen a relatív materiális hatalmi képességei vezérlik. A külpolitikai döntéseket az aktuálisan hatalmon lévő politikai vezetők hozzák a saját, relatív hatalommal és más államok szándékaival kapcsolatos percepcióik és számításaik alapján. Ez azt eredményezi rövid és középtávon, hogy az állam külpolitikája nem feltétlenül hatékony vagy megjósolható a relatív hatalom objektív értékelése alapján.⁸¹ A hatalmi képességek külpolitikára gyakorolt hatása közvetett és összetett, mert a rendszerszintű nyomásokat közbeeső változókon keresztül le kell fordítani a referens objektum, azaz az állam szintjére. Másként fogalmazva: a nemzetközi rendszer kényszerei és ösztönzői a független változók, amik a politikai döntéshozókon keresztül jelennek meg az egység (állam) szintjén. Ezek gyakorolják a legnagyobb hatást az állam külpolitikai magatartására, de csak a közbeeső változók közvetítő hatásán (*mediating effect*) keresztül értelmezendők. Az államon belüli tényezők így közbeeső változókként (*intervening variables*) jelennek meg a külpolitika-alkotás alatt. Közbeeső változónak tekinthetjük például az elit/döntéshozók percepcióit,⁸² a politikai vezetők világgképét,⁸³ a döntésüket befolyásoló kognitív tényezőket, a relatív hatalom percepcióját,⁸⁴ az erőforrások mozgósítását,⁸⁵ az állami hatalmat,⁸⁶ a belpolitikai körülményeket (pl. elitkohézió és -konszenzus, az állami intézményrendszer és a bürokrácia jelentette korlátok, a politikai rezsim jellege és stabilitása,

⁸¹ Taliaferro, Jeffrey W.: State Building for Future Wars: Neoclassical Realism and the Resource Extractive State. *Security Studies*, 2006, Vol. 15. No. 3. July-September, 464-495, 485-486.o.

Wohlforth, W.C.: *The Elusive Balance: Power and Perceptions During the Cold War*. Cornell University Press, Ithaca, London, 1993.

Ripsman, N. M.: *Neoclassical Realism*. Oxford Research Encyclopedias, 2011.

Edelstein, D. M.: Managing uncertainty: Beliefs about intentions and the rise of great powers. *Security Studies*, 2002, 12:1, 1-40, DOI: [10.1080/09636410212120002](https://doi.org/10.1080/09636410212120002)

⁸² Wohlforth, 1993, i. m., Gideon, R.: Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy. *World Politics*, 1998, (51) (1), 144-72.

⁸³ Schweller, R. L.: Unanswered Threats: A Neoclassical Realist Theory of Underbalancing. *International Security*, 2004, 29(2), 159-201.

⁸⁴ Stoessinger, J.G.. *Why Nations Go To War*. 9th edn. Belmont: Thomson/Wadsworth, 2005.

⁸⁵ Christensen, Thomas J.: Fostering Stability or Creating a Monster? The Rise of China and US Policy toward East Asia. *International Security*, 2006, Vol. 31. No. 1. Summer 2006, 81- 126é

⁸⁶ Zakaria, F.: *From Wealth to Power: The Unusual Origins of America's World Role*. Princeton University Press, Princeton, New Jersey, 1998.

az állam és társadalom kapcsolata),⁸⁷ az ideológiát, az identitást, vagy a stratégiai kultúrát.⁸⁸ Ezek a rendszerbeli tényezők tulajdonképpen a közbenső változók az állam relatív hatalmi képességei és külpolitikai magatartása között. A neoklasszikus realista megközelítés kiemeli, hogy nincs egy közvetlen és tökéletes „átviteli öv” (*transmission belt*), a materiális képességek és a külpolitikai magatartás között.⁸⁹

A 2010-es évek elejéig Olaszország nemzetközi magatartását vizsgáló tanulmányok – némileg egymásnak ellentmondva – vagy a nemzetközi rendszer kényszereit, vagy az alulról felfelé érkező, belpolitikai nyomásokat emelték ki. Az első csoportba sorolható Pasquino (1974)⁹⁰, Di Nolfo (1977, 1979)⁹¹, vagy Santoro (1991)⁹² tanulmányai, ezek főbb megállapításai némiképp leegyszerűsítve arra vonatkoznak, hogy a második világháború vége óta a bipoláris környezetben Olaszország passzív nemzetközi fellépése a bipoláris logikából, valamint a nyugati politikai és katonai intézményekkel kialakított kapcsolatból eredt. Ezek a tanulmányok azonban nem veszik figyelembe azt, hogy a nemzetközi hatások nem kiszámítható reakciókat eredményeznek az összes állam esetében, az egységszintű változókkal tehát nem foglalkoznak. A másik csoportba tartozó tanulmányok a belső jellemzőkkel magyarázzák Olaszország magatartását a nemzetközi szinten: Kogan (1963)⁹³ és Panebianco (1982)⁹⁴ a második világháború utáni passzív nemzetközi szerepvállalást belső társadalmi-politikai dinamikák eredőjeként jellemezte. Kogan szerint az olasz politikai elit befelé fordulása határozza meg a nemzetközi kérdésekben való érdektelenséget, Panebianco szerint pedig a passzív külpolitika hozzájárult a belpolitikai konfliktusok fokozódásának elkerüléséhez. A hidegháború után készült tanulmányok – például Silvestri (1990)⁹⁵ és Dottori – Laporta

⁸⁷ Dueck, C.: Neoclassical realism and the national interest: presidents, domestic politics, and major military interventions. in: Lobell, S. E.; Ripsman, N. M.; Taliaferro, Jeffrey W. (eds.): *Neoclassical Realism, the State, and Foreign Policy*. Cambridge University Press, Cambridge, 2009, 141.o.

Ripsman, 2011, i. m.

⁸⁸ Kitchen, N.: Systemic pressures and domestic ideas: a neoclassical realist model of grand strategy formation. *Review of International Studies*, 36. évf., 2010/1., 117–143. 97 Dueck, C.: Realism, Culture and Grand Strategy: Explaining America's Peculiar Path to World Power. *Security Studies*, 14. évf., 2005/2. 195–231.

⁸⁹ Gideon, 1998, i. m.

⁹⁰ Pasquino, G.: Pesi internazionali e contrappesi nazionali. In: Cavazza, F. – Graubard, S.: *Il caso italiano*. Milano: Garzanti, 1974.

⁹¹ Di Nolfo, E.: Dieci anni di politica estera italiana. In: Ronzitti, N. (ed.): *La politica estera italiana: autonomia, interdipendenza, integrazione e sicurezza*. Milano: Ed. Comunità, 1977.

Di Nolfo, E.: Sistema internazionale e sistema politico italiano: interazione e compatibilità. In: Graziano, L. – Tarrow, S. (eds.): *La crisi italiana*. Torino: Einaudi, 1979.

⁹² Santoro, 1991, i. m.

⁹³ Kogan, N.: *The Politics of Italian Foreign Policy*. New York: Frederick A. Praeger, 1963.

⁹⁴ Panebianco, A.: Le cause interne del basso profilo. *Politica internazionale*, 1982, 10: 15–21.

⁹⁵ Silvestri, S.: L'Italia: partner fedele ma di basso profilo. In: Caligaris, L. (ed): *La difesa europea: proposte e sfide*. Milano: Edizioni di Comunità, 1990.

(1995)⁹⁶ – hangsúlyozzák, hogy Olaszország képtelen egy középhatalom érdekeinek megfelelő külpolitika folytatására egyrészt a politikaialkotási folyamat gyengeségei (a külügy- és a védelmi minisztérium közötti koordináció nehézsége) miatt, másrészt a nemzetközi kérdésekben fragmentált és polarizált pártrendszer miatt. Ezek a tanulmányok azonban a szisztemikus hatásokat alábecsülik, nem foglalkoznak azzal, hogy a nemzetközi rendszer ingerei milyen gátakat és lehetőségeket jelentenek.

Az elmúlt kb. 10 évben kezdtek el megjelenni azok a tanulmányok, amelyek a hazai és a nemzetközi változók figyelembevételével vizsgálják az olasz külpolitikai és katonai magatartást,⁹⁷ a neoklasszikus realizmus explicit módon azonban csak néhányban tűnik fel.⁹⁸

A neoklasszikus realista keretrendszer különösen alkalmas olyan államok magatartásának vizsgálatára, amelyek a hidegháború utáni időszakban *'stratégiai kiigazítást'*⁹⁹ hajtottak végre, ahogy történt ez Olaszország esetében is. A neoklasszikus realizmus értelmezése szerint az olasz kül- és biztonságpolitika egyrészt reagál az nemzetközi erőegyensúlyban bekövetkező változásokra, másrészt pedig a megmutatkoznak benne belső jellemzői, mint például az elit instabilitásnak, a rezsím sebezhetőségének szintje, az állam kitermelő kapacitása, a külső fenyegetéssel, és az arra adandó legjobb válasszal kapcsolatos elitkonszenzus mértéke.¹⁰⁰ Összefoglalóan a neoklasszikus realizmus elméleti keretént való alkalmazása azért indokolt, mert a belpolitikai tényezők fontosságát hangsúlyozza a külpolitikai lépések megértéséhez.¹⁰¹

Közbeeső változók – belpolitikai tényezők, koalíciós logika

A hidegháború után Olaszország előtt megnyílt az út az aktívabb külpolitika folytatására. A bipoláris korban a NATO és az Európai Közösség védőhálója jelentette

⁹⁶ Dottori, G. – Laporta, P.: La definizione e la rappresentanza degli interessi nazionali dell'Italia nel nuovo sistema multi-istituzionale di sicurezza europea. *Rivista Militare*, 1995, 68: 111–148.

⁹⁷ lásd: Newell, J. L.: Italian Politics After the End of the Cold War: The Continuation of a Two-Level Game. In: Carbone, M. (ed.): *Italy in the Post-Cold War Order*. Lanham, MD: Lexington Books, 2011.

Walston, J.: Italy as a Foreign Policy Actor: The Interplay of Domestic and International Factors. In: Carbone, M. (ed.): *Italy in the Post-Cold War Order*. Lanham, MD: Lexington Books, 2011.

Brighi, E.: *Foreign Policy, Domestic Politics and International Relations: The Case of Italy*. London: Routledge, 2013.

⁹⁸ Cladi – Webber 2011, i. m.

Davidson, J.: *America's Allies and War: Kosovo, Afghanistan, and Iraq*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2011.

Rosa, P. – Benati, S. – Foradori, P. – Longoni, G.: Neoclassical realism and Italy's military behaviour, 1946–2010: a combined dyad/nation analysis. *Political Research Exchange*, 2020, 2:1, DOI: [10.1080/2474736X.2020.1770103](https://doi.org/10.1080/2474736X.2020.1770103)

⁹⁹ Taliaferro et al, 2009, i. m. 31. o.

¹⁰⁰ Rosa et al., 2020, i. m.

¹⁰¹ Lobell, Steven E. – Ripsman, Norrin M. – Taliaferro, Jeffrey W.: *Neoclassical Realist Theory of International Politics*. Oxford University Press, 2016, 36. o.

biztonság és gazdasági növekedés határozta meg Olaszország nemzetközi magatartását. Az olasz külpolitikai preferenciák szorosan kapcsolódtak az Egyesült Államokéhoz, a szovjet fenyegetés elleni amerikai védelem a belpolitikai törésvonalakat is meghatározta, ez biztosította a kormányok erős atlantista beállítottságát. A hidegháborús környezet így a bel- és a külpolitikát is meghatározta. A bipoláris világrend megváltozása Olaszország számára a belső és külső környezet megváltozását is hozta. A külső környezet szempontjából Olaszország megszűnt az a stratégiai hely lenni, ami az USA számára a szovjet terjeszkedés jelentette fenyegetés miatt korábban volt, így kitettebb lett a Balkán, a Közel-Kelet, a Kaukázus és a mediterrán térség irányából érkező fenyegetéseknek.¹⁰² A belpolitika a Tangentopoli botrány következtében olyan mértékű átalakuláson ment keresztül, hogy megszületett a második köztársaság, a második világháború után kialakult pártrendszer átadta a helyét egy új, instabil, koalíciós logikát favorizáló pártrendszernek. Ennek következtében a külpolitika alakításába a koalíciós logika is beleszól, elképzelhetővé vált, hogy a koalíció egyben tartása érdekében egyes külpolitikai döntésekben kompromisszumot kell kötnie a kormánypártoknak. A bipoláris korszakban koalícióképtelen pártok több kisebb, koalícióképes párttá alakultak át, létrejött egy fragmentált jobbközép és egy fragmentált balközép koalíció, amelyek lényegében egyformán nyugati orientációjúak voltak.¹⁰³ Bár számos kérdésben a konszenzus jellemzi a két nagy blokkot, fontos különbségek is megfigyelhetők közöttük: míg a jobbközép kormányokra jellemzőbb az erősebb neo-atlantista irányvonal képviselése és a bilaterális kapcsolatok pragmatista favorizálása, a balközép inkább az europaizmust és a multilateralizmust helyezte előtérbe.¹⁰⁴ A 2018-as parlamenti választások ismét a politikai erőviszonyok jelentős átalakulását hozták, ekkor megszületett egy, az Ötcsillagos Mozgalom (Movimento 5 Stelle, M5S) jelentette harmadik blokk,¹⁰⁵ amelynek kormányra kerülése természetesen érintette az addig fennálló jobbközép-balközép koalíciós logika külpolitikára gyakorolt hatását is.

¹⁰² Del Sarto – Tocci, 2008, i. m.

Walston, J.: Italian foreign policy in the 'second republic': changes of form and substance. *Modern Italy*, 2007, 12 (1), 91104.

¹⁰³ Missiroli, A.: Italy's security and defence policy: between the EU and the USA, or just Prodi and Berlusconi?. *Journal of Southern Europe and the Balkans*, 2007, 9 (2), 149168., 149.o.

Newell, J.L.: *Parties and democracy in Italy*. Aldershot, UK: Ashgate Publishing Ltd, 2000.

¹⁰⁴ Carbone, 2007. i. m. 904.o., Brighi, 2007, i. m., Carbone, et al., 2011., i. m.m Cladi – Webber, 2011, i. m., Croci, 2007, i. m., Croci, O. – Valigi M.: Italy and the International Intervention in Libya. In: Bosco, A. – McDonnell, D. (eds.): *Italian Politics: From Berlusconi to Monti*. 191–206. Vol. 27. Oxford: Berghahn Books, 2012.

Miranda, 2011, i. m., Molnár, 2018, i. m. 91. o, Parsi, 2016, i. m.

¹⁰⁵ Caló, E. et al.: Italian general election 2018: digital campaign strategies. Three case studies: Movimento 5 Stelle, PD and Lega. *Konferencia: CARMA 2018 - 2nd International Conference on Advanced Research Methods and Analytics*, Universitat Politècnica de València, València, 2018.

Chiaromonte, A. et al.: Populist Success in a Hung Parliament: The 2018 General Election in Italy. *South European Society and Politics*, 2019, v. 23, n. 4, 479–501.

Bár Olaszországban a külpolitikai kérdések ritkán képezik a választásai kampányok tárgyát, a kormány népszerűségére jelentős hatást gyakorolhatnak. A külpolitika megosztó jellege akár egy kormány bukásához is hozzájárulhat, vagy a szétesés szélére sodorhatja azt.¹⁰⁶ Ezt befolyásolja az is, hogy milyen külső környezetben kell külpolitikát alkotnia egy adott ország vezetésének. A hidegháború vége óta az egymást gyors ütemben váltó olasz kormányok több irányból érkező bizonytalanságnak voltak kitéve, hiszen a bipoláris idősakkal ellentétben a szövetségek, és a fenyegetések dinamikusabban változnak, így a nemzeti (értsd: belpolitika) és a nemzetközi (külpolitika) határai is elkezdtek elmosódni.¹⁰⁷ A hidegháború vége óta sokkal kevésbé egyértelmű az a külső fenyegetés, amelyre adott válaszként Olaszország külpolitikája formálódik, így nagyobb tér nyílik a külpolitikával kapcsolatos vitáknak az államon belül. Másként fogalmazva, egy nemzetközi környezetre adott válaszok egyre inkább tükrözik egy ország belpolitikáját.¹⁰⁸

A belpolitika, azon belül is a pártpolitika külpolitikacsinálásban való szerepe – néhány kivételtől eltekintve¹⁰⁹ – egyelőre nem került a tudományos kutatás fókuszpontjába. A külpolitikát hagyományosan a pártok közti választóvonal felettinek gondolják, ami vagy konszenzuális jellegű, vagy sajátosan inkább a vezetőkhez és a körülményekhez köthető, mintsem párt-orientációhoz.¹¹⁰ Az az általános feltételezés, hogy a politikai pártok egy nemzetközi válság kezelése, vagy különösen érzékeny döntések meghozatala esetében pártokon átívelő (olaszul *bipartisan*) konszenzusra törekednek, vagy legalább a koalíció egységét igyekeznek megőrizni. Ennek két oka van: először is a közös döntések növelik az ország hitelességét és megbízhatóságát a szövetségesek szemében, egyben megnehezítik az ellenfelek számára a különbségek kihasználását. Másodsor, a pártok általában önérdékből kerülnek a nyílt

Garzia, D. The Italian election of 2018 and the first populist government of Western Europe. *West European Politics*, 2018, 42:3, 670-680.

¹⁰⁶ A második köztársaság óta eddig egy alkalommal bukott meg kormány külpolitikai kérdés miatt. 2007 februárjában Romano Prodi az afganisztáni katonai misszió újrafinanszírozásával és a vicenzai amerikai katonai bázis bővítésével kapcsolatos szenátusi szavazás elvesztése következtében lemondott.

Carbone, 2007, i. m., 904.o., Cladi-Weber, 2011, i. m.

¹⁰⁷ Menotti, R.: *XXI secolo: fine della sicurezza?*. Roma: Laterza, 2003.

Cox, R.W.: The international in evolution. *Millennium: Journal of International Studies*, 2007, 35 (3), 513-527

Clark, M. – White, B. (eds.): *Understanding foreign policy: the foreign policy systems approach*. Northampton, MA: Edward Elgar Publishing, 1989.

¹⁰⁸ Cooper, R.: *The breaking of nations: order and chaos in the 21st century*. London: Atlantic, 2003.

¹⁰⁹ Lásd például: Hagan, J.D. (1993). *Political Opposition and Foreign Policy in Comparative Perspective*. Boulder, CO: Lynne Rienne

Kaarbo, J.: Domestic Politics and International Negotiations: The Effects of State Structures and Policymaking Processes. *International Interactions*, 2001, 27, 169–205.

Schuster, J., –Maier, H.: The Rift: Explaining Europe's Divergent Iraq Policies in the Run-Up of the American-Led War on Iraq. *Foreign Policy Analysis*, 2006, 2, 223–44.

¹¹⁰ Therien, J. Noe'l, A.: Political Parties and Foreign Aid. *American Political Science Review*, 2000, 94:1, 151–62.

konfrontációt, hiszen nem akarják felvállalni, hogy miattuk kerül veszélybe a koalíció stabilitása, vagy az ország egységessége. A szavazók általában kevésbé támogatják azokat a pártokat, amelyek külpolitikai – azaz távoli – témákat hangsúlyoznak a hazai/helyi kérdések helyett. Mindemellett a pártok dönthetnek úgy, hogy mégis nemzetközi témákat vállalnak fel, így a külpolitika pártpolitizálódása két tényezőtől függ: az értékektől és a hangsúlytól (*salience*). A feltételezések szerint a radikális értékeket képviselő pártok és azok a pártok, amelyek számára az adott téma különösen fontos (*salient*), nagyobb valószínűséggel vállalnak fel konfliktusokat külpolitikai témákban. A másik oldalon található a konzervatív pártok, illetve azok a pártok, akik számára az adott téma nem kifejezetten hangsúlyos, ők kisebb valószínűséggel döntenek a külpolitika átpolitizálása mellett.¹¹¹

Az értekezés során a belpolitikai körülményeket vizsgálom olyan közbeeső változóként, amelyek hozzájárulnak az olasz Líbia-politika formálásához. A belpolitikai körülmények figyelembevételével a koalíciós logika külpolitikai lépésekre gyakorolt hatását alátámasztom, azaz azt, hogy a koalíciós partnerek érdekérvényesítő képessége hogyan hat az olasz Líbia-politika alakítására.

Függő változó (kiegyensúlyozás)

A nemzetközi kapcsolatok realista, és abból kialakuló gondolati iskolái számára a kiegyensúlyozás (*balancing*) visszatérő elem. Kenneth Waltz (1979) nevéhez köthető a hatalmi egyensúly (*balance of power*) elmélete, Stephen Walt pedig a fenyegetés-egyensúly (*balance of threat*) elmélet (1985).¹¹² Mindkét szerző szerint az államok kétféleképpen viszonyulhatnak az egyensúlyozáshoz az anarchikus nemzetközi környezetben: vagy a legnagyobb hatalommal rendelkező állammal szemben szövetségesnek (*balancing*), vagy mellette köteleződnek el, így követő külpolitikát¹¹³ folytatnak. A *bandwagon* magatartásnál egy állam egy másik erősebb, ellentétes hatalomhoz igazodik elismerve, hogy a szövetséges aránytalanul nagy nyereségre tesz szert a közös hódítás során. A stratégia minden esetben a gyengébb felek alternatívája és abból indul ki, hogy a gyengének szüksége van egy erős

¹¹¹ Bjereld, U. –M. Demker, M.: Foreign Policy as Battlefield: A Study of National Interest and Party Motives. *Scandinavian Political Studies*, 2000, 23:1, 17–36

¹¹² Waltz, K.: *Theory of International Politics*. Open University Press, 1979.

Walt, S M.: Alliance Formation and the Balance of World Power. *International Security*, 1985, 9:4, 3–43

¹¹³ A *bandwagon* magatartást magyarul utánfutó-magatartásnak, mozgó-vonat magatartásnak, csatlakozó-magatartásnak is szokták nevezni, azonban tekintettel arra, hogy az olasz külpolitika kapcsán eddig egy magyar nyelvű tudományos mű foglalkozott a *bandwagon* magatartással (Horváth Jenő: Az olasz külpolitika Európa-pilléréről), és a szerzője ebben a követő külpolitika kifejezést használta, az értekezésben is ez a kifejezés jelenik meg. Horváth, 2015, i. m.

partnerre, hiszen az erősebb fél mindenáron megszerzi, amit akar.¹¹⁴ Waltz különbséget tesz az offenzív és a defenzív követő külpolitika (*bandwagoning*) között: az előbbi célja, hogy a győzelemmel járó előnyökből részesüljön az állam, utóbbit azonban a félelem motiválja, hiszen ebben az esetben azért állnak az erősebb állam mellé, hogy elkerüljék annak a támadását.¹¹⁵ Walt véleménye szerint a *balancing* sokkal gyakoribb stratégia az államok részéről, mint a követő külpolitika, mert az utóbbi egyenlőtlen cserét foglal magában.¹¹⁶ Schweller munkájában megkülönböztette az erőegyensúly és a fenyegetés-egyensúly elméletéhez köthető követő külpolitikai magatartást: míg az erőegyensúly elméletében az eredeti módon értelmezi (az erősebb koalícióhoz való csatlakozás) azt, a fenyegetés-egyensúly elmélet *bandwagon* értelmezése jobban kihangsúlyozza a fogalom kényszerítő aspektusát (elköteleződés a veszély forrása mellett). Walttal ellentétben Schweller nem azt állítja, hogy a *balancing* és a *bandwagoning* egymásnak ellentmondó magatartásformák, hanem azt, hogy ezek a rendszer ellentétes állapotaihoz társíthatók: a *balancing* a pangás állapotát jellemzi, a *bandwagoning* pedig a változásét, amikor a rendszer mozgásban van, a status quo felbomlik vagy új rend alakul ki.¹¹⁷

Olaszországot 1861-es megalakulása óta a követő külpolitikai magatartás jellemzi. Létrejöttékor nem csak a külső biztonság, hanem a belső kohézió garantálásához is külső védelmezőre volt szüksége, így rögtön a biztonság fogyasztójaként (*security consumer*) lépett ki a nemzetközi színtérre, ami akkor a túlélés eszköze volt.¹¹⁸ Biztonsága és nemzetközi státusza is attól függött, hogy tud-e erősebb hatalmakhoz, szövetségekhez, koalíciókhoz csatlakozni. A két világháborúban való olasz részvétel újabb példa a követő külpolitikai magatartásra, ami a hidegháború alatt, sőt utána is megmaradt. A hidegháború során az olasz külpolitika önállóbb kezdeményezései mind olyan területeket érintettek, amelyek a kelet-nyugati szembenállás szempontjából nem voltak elsődleges fontosságúak (lásd például a Pella-kormány lépéseit 1953-ban Trieszt helyzetének rendezésére, vagy Gronchi elnök 1960-as moszkvai látogatását).¹¹⁹ A mediterrán térség volt az a terület, ahol egy-egy lépés függetlenebb fellépést célzott, de alapvetően ezek sem a kelet-nyugati logikából való kiszakadást célozták,

¹¹⁴ Mearsheimer, J. J.: *The Tragedy of Great Power Politics*. New York: W. W. Norton & Company., 2014

¹¹⁵ Snyder, G.H.: *Alliance politics*. Ithaca, NY: Cornell University Press, 1997, 158.o.

¹¹⁶ "Walt, S.M.: Alliance Formation and the Balance of World Power. *International Security*, 1985, 9/4, 3–43.

¹¹⁷ Schweller, R.L.: Bandwagoning for Profit: Bringing the Revisionist State Back In. *International Security*, 1994, 19/1, 72–107.

Sweeney, K. –Fritz, P.: Jumping on the Bandwagon: An Interest-Based Explanation for Great Power Alliances. *Journal of Politics*, 2004, 64, 430.o.

¹¹⁸ Ratti, L.: All Aboard the Bandwagon? Structural Realism and Italy's International Role. *Diplomacy & Statecraft*, 2012, 23:1, 87-109, DOI: [10.1080/09592296.2012.651964](https://doi.org/10.1080/09592296.2012.651964)

¹¹⁹ Ratti, 2012, i. m. 93.o.

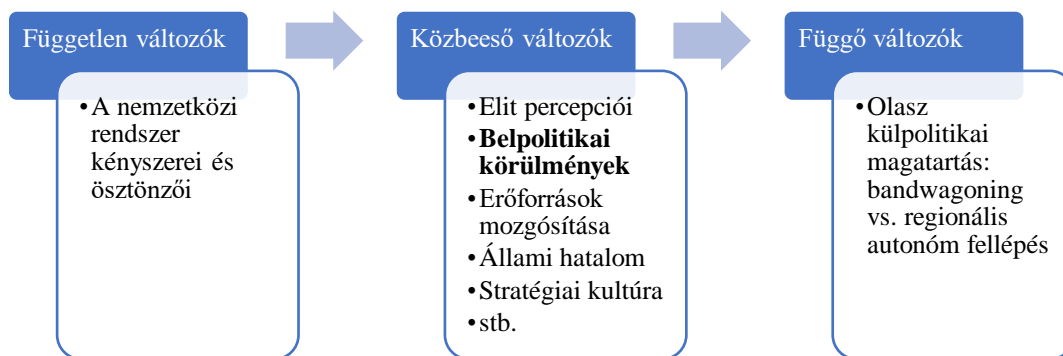
hanem Olaszország nyugati blokkon belüli szerepének felértékelését, a követő külpolitikai magatartást tehát ez nem kérdőjelezte meg. Az új világrend megváltozott biztonsági környezete élénk vitát generált Olaszországon belül az ország nemzetközi szerepéről, ez azonban csupán szimbolikus és retorikai vita volt. A követő külpolitikai magatartás megőrzését három fontos érv indokolta: 1.) az olasz nemzeti érdekek és biztonság megvédése, 2.) a nemzetközi státusz és elismertség növelése, 3.) a nemzetközi rendszert formáló kulcsfontosságú döntésekbe való beleszólás lehetőségének megteremtése, ahogy ez a hidegháborús időszakban is volt. Ez mutatkozott meg 1999-ben, amikor a balközép d'Alema-kormány Washington mellé állva a jugoszláviai légitámadások legaktívabb hozzájárulója volt az USA és Franciaország után, a koalíciós partnerek ellenkezése és a Szerbiával meglévő erős gazdasági kapcsolatok ellenére. Ezzel együtt az olasz légierő – egyrészt a belső ellenzék megnyugtatóására, másrészt az autonóm fellépés legalább egy kis részének megőrzése miatt – nem vett részt a szerb városok bombázásában, és Olaszország egyetlen NATO tagállamként nyitva tartotta belgrádi nagykövetségét.¹²⁰

Bár a hidegháború után a békefenntartó és válságkezelő műveletekben való aktívabb olasz részvétel hozzájárult az ország nemzetközi megítélésének javulásához, így háttérbe szorult az Olaszországról, mint a biztonság fogyasztójáról alkotott kép, ez nem változtatta meg Olaszország követő külpolitikai hajlandóságát a biztonságának garantálása, és a nemzetközi ügyekből való kizártság elkerülése érdekében. Az előző időszakhoz hasonlóan a regionális autonóm fellépést célzó kezdeményezések megmaradtak, a céljuk továbbra is Olaszország befolyásának növelése, nem pedig a kialakított szövetségi rendszerből való kitáncolás. Ilyen – kétpárti támogatottságú – kezdeményezések születtek Oroszország, illetve az értekezés szempontjából kiemelt Líbia irányában. Ezek közé sorolható első európai miniszterelnökként Massimo D'Alema kormányfő Tripoliba tett látogatása 1999-ben, vagy általánosságban azok a szoros (személyes) kapcsolatok, amiket Silvio Berlusconi épített ki Kaddáfival,¹²¹ majd a Gentiloni-kormány szabráta milíciákkal való megegyezése a migrációs hullámok megállítása érdekében.

A disszertáció során azt vizsgálom, hogy kifejezetten Líbián belül, az egyre több nemzetközi szereplő jelentette mikro-rendszerben Olaszország magatartását a követő külpolitika, tehát a *bandwagon* magatartás jellemzi-e, vagy pedig önálló kezdeményezések.

¹²⁰ Balfour, R., Menotti, R., Micieli de Biase, G.: Italy's Crisis Diplomacy in Kosovo. *International Spectator*, 1999, 34/3, 67-80.o.

¹²¹ Ratti, 2012, i. m. 100-101.o.



1.3. ábra: A neoklasszikus realizmus elméletének alkalmazása az értekezés során

1.2.6.2 Szektorális biztonság

A hidegháború végével felszínre kerültek a bipoláris szembenállás katonai jellege által háttérbe szorított biztonsági kategóriák, a hagyományos biztonságot veszélyeztető tényezőkön kívüli veszélyforrások addig kevés hangsúlyt kaptak. A kilencvenes években kezdte meg térnyerését a Barry Buzanhoz és az ún. koppenhágai iskolához köthető szektorális biztonságfelfogás, mely a katonai tényező mellett hangsúlyozza a biztonság társadalmi, gazdasági, politikai és környezeti dimenzióit is.

Buzan a biztonságot érintő veszélyforrásokat öt szektorba sorolja: katonai, politikai, gazdasági, társadalmi és környezeti szektor. Ezek fogalmilag elkülöníthetők, de egymástól nem függetlenek, pókhálószerűen összekapcsolódva hatnak egymásra. Hasonlóan a Helsinkii Záróokmányhoz, a buzani biztonságfelfogásban is a biztonság átfogó értelmezése jelenik meg, nem helyezve előtérbe a biztonság katonai aspektusait. Mindkét értelmezésben kihangsúlyozandó a dimenziók/szektorok közötti interdependencia. Az egyes szektorokat, és a bennük jelentkező fő kihívásokat az alábbi táblázat foglalja össze:¹²²

Szektor	Kihívások
<p>Katonai: A katonai támadó és védelmi erő kiépítése és fenntartása mind a belső mind a külső fegyveres fenyegetésekkel szemben. Az állam fő célja a</p>	<p>- a status quo-val elégedetlen államok - terrorszervezetek - szervezett bűnözői csoportok</p>

¹²² A táblázat szerkesztéséhez felhasznált források:

Deák P. (ed.): *Biztonságpolitikai kézikönyv*. Osiris Kiadó 2007, 14-17. o.
Buzan, B.: A nemzetbiztonság problémája a nemzetközi kapcsolatokban. In.: *Biztonságpolitikai Szöveggyűjtemény* I. kötet, ZMNE, Budapest, 1999.

Remek É.: Mekkora a „biztonságunk árnyéka” globalizált világunkban?. *Nemzeti és etnikai konfliktusok*, Kodolányi János Főiskola, 2015, 67-78. o. ISBN 978-615-5075-31-5

Rada P.: Átalakuló biztonsági kihívások. *Új világrend? Grotius könyvtár*, 2007, 53-72. o. ISBN 978-963-06-2637-8

Mathias, A. – Buzan, B.: Securitization, Sectors and Functional Differentiation. *Security Dialogue*, 2011, 42, no. 4/5, 413-25.

<p>területének (szárazföld, víz, légtér) és a lakosságának a védelme. A hagyományos, realista megközelítést képviseli. Egyre jellemzőbb az államok kooperatív magatartása.</p>	
<p>Politikai: A védelem tárgyát elsősorban az állam szuverenitása jelenti, ennél fogva egyrészt az adott ország belső stabilitását, intézményeinek működőképességét, az ezeket legitimáló ideológiák szervezeti stabilitását, az állami funkciók zavartalan állításának képességét, másrészt konszolidált, fenyegetésektől mentes külkapcsolatait, nemzetközi pozícióját értjük a politikai biztonság fogalma alatt.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - más állam/államok befolyásszerző szándéka - szélsőséges politikai erők - a belső politikai konszenzus minimumának hiánya - politikai intézményeik elégtelen működése, a gazdasági nehézségek, vagy az etnikai konfliktusok miatt összeomló államok
<p>Gazdasági: Az állam nyersanyagokhoz, energiahordozókhoz való hozzájutásának biztosítottága, az adóssághelyzete, valutáris kiszolgáltatottsága, a nemzetközi recessziók átgyűrűzése, az állam költségvetési, növekedési, inflációs mutatóinak alakulása határozza meg. Ez garantálja mindazt, ami a társadalom jólétéhez és az állam elfogadható szinten tartásához szükséges: erőforrásokat, pénzeszközöket és piacokat</p>	<ul style="list-style-type: none"> - gazdasági válságok (helyi, regionális, globális) - nem működő politikai intézményrendszer miatt a gazdasági rendszer is összeomlik - modern államok technológiafüggősége - energiafüggőség és energiaellátás garantálása (növekvő kereslet, szállítási útvonalak) - gazdasági szankciók (bojkott, embargó)
<p>Környezeti: Az adott ország földrajzi, vízrajzi helyzete, éghajlata, földrengésveszélyzettsége, a környezetet veszélyeztető emberi magatartások határozzák meg.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - áradások, szökőárak - földrengések - vulkánkitörések - éghajlatváltozás - ivóvízhez való hozzáférés
<p>Társadalmi: A nyelv, a kultúra a nemzeti hagyományok, értékek, a vallási-nemzeti identitás fenntarthatóságát jelenti, valamint az ország területén élő nemzetek, nemzetiségek,</p>	<ul style="list-style-type: none"> - migráció, ezzel együtt a bevándorlók hiányzó integrációja, „párhuzamos társadalmak” kialakulása - nemzetiségi, etnikai, vallási ellenségeskedés - kiugró szociális különbségek

etnikumok, vallási felekezetekhez tartozók békés egymás mellett élését, a társadalmi békét. A különböző minták és motívumok alapján szerveződő társadalmi közösségek önazonossága és annak megőrzése a cél	
--	--

1.2.6.3 Biztonságiasítás

A dolgozat elméleti alapjainak megadásához szükséges áttekinteni a biztonságiasítás fogalmát és folyamatát, hiszen ez szorosan összefügg az értekezés során alkalmazott diskurzuselemzés módszertanával. A biztonságiasításnak a kritikai biztonsági tanulmányok által nyújtott elméleti kerete egyre elterjedtebb az államok külpolitikai viselkedésének vizsgálatában, mert egy olyan értelmezési lehetőséget nyújt, amelybe a humánbiztonságtól kezdve a szociális biztonságon át a hagyományos biztonsági tanulmányokból kimaradó területek is beletartoznak.¹²³ A fogalom Ole Wæver 1995-ben megjelent művében¹²⁴ jelent először, majd az elmélet az 1998-ban kiadott *Security: A New Framework for Analysis* című munkában bontakozott ki.¹²⁵

Egy adott kérdés különböző formákban – a politikamentestől az átpolitizálton át egészen a biztonságiasított formáig – jelenhet meg a nyilvánosság előtt. Egy kérdés akkor politikamentes, ha az állam nem foglalkozik vele, így sem nyilvános, társadalmi vita, sem állami döntés tárgyává nem válik. Amennyiben a kérdés megjelenik a közügyek között, átpolitizálódik: kormányzati döntést és forráskiosztást, esetleg valamilyen egyéb közösségi irányítást igényel. A biztonságiasítás az átpolitizálás sajátos változata: az adott kérdést rendkívüli intézkedéseket igénylő létfenyegetésként¹²⁶ jelenítik meg, ezzel igazolva a politikai eljárások biztonságiasítás előtt fennálló határainak túllépését. A biztonságiasítás az a lépés, ami

¹²³ Szabó T.D.: A nemzetközi migráció biztonságiasítása az Európai Unióban. *Biztonságpolitikai Szemle*, 2014, 7:2, 32-50. o.

¹²⁴ Wæver, O.: *Securitization and Desecuritization*. In: Lipschutz, R. D. (ed.): *On Security*. Columbia University Press, New York, 1995.

¹²⁵ Buzan, B. –Wæver, O.: *Regions and Powers*. Cambridge: Cambridge University Press, 2003.

Buzan, B. –Wæver, O. – de Wilde, J.: *Security: A new framework for analysis*. London: Lynne Rienner Publishers, 1998.

¹²⁶ A létfenyegetettség a biztonság különböző szektoraiban mást jelent. A politikai szektorban a létfenyegetést általában az állami szuverenitással hozzuk kapcsolatba, ezt minden olyan esemény fenyegetheti, ami kétségbe vonja az államhatalom monopóliumát vagy annak legitimitását. A gazdasági szektorban legtöbbször a nemzetgazdaságok fennmaradása vagy olyan súlyos válsága tekinthető létfenyegetettségnek, amely ellehetetleníti az államot a lakosság létszükségleteinek kielégítésében. Ide sorolható az energiahordozókhoz és nyersanyagokhoz való hozzáférés, vagy a világkereskedelem útvonalainak biztonsága. A társadalmi szektorban elsősorban nemzetek, etnikumok vagy specifikus társadalmi csoportok válhatnak fenyegetés tárgyává. A környezeti szektorban az éghajlatváltozás vagy az emberi civilizáció elért szintjének fenntartása egyaránt értelmezhető létfenyegetésként adott esetben.

Gazdag F. – Tóth P.: A biztonság fogalmának határainról. *Nemzet és Biztonság*, 2008, 1:1, 3-9.

„a politikát az általánosan véve elfogadott játékszabályokon túlra viszi, tehát a politika szférájából, ahol a kérdések demokratikusan tárgyalhatók, átemeli az adott problémakört a biztonság szférájába, ahol a túlélés érdekei felülírnak minden egyéb megfontolást”.¹²⁷ Másként fogalmazva biztonsági fenyegetésként ábrázol olyan „témát”, mely objektív szempontok alapján nem lenne az, de a társadalom – vagy annak egy része – szubjektív fenyegetésként érzékeli, így megjelenik a folyamatban a biztonság perцепcionális jellege. Ez a folyamat nem minden esetben az államon keresztül zajlik: mind az átpolitizálás, mind a biztonságiasítás megvalósulhat más csatornákon, például társadalmi csoportokon keresztül is. A biztonságiasítás csak abban az esetben következik be, ha egy létfenyegetés révén legitimé válik a bevett játékszabályok megkerülése, vagyis széleskörűen elfogadottá válik a kérdés létfenyegetettségeként történő megjelenítése.¹²⁸ Másként fogalmazva a koppenhágai iskola biztonságiasítási elmélete azt állítja, hogy a (nemzet)biztonság egy diszkurzív konstrukció, nem pedig az objektív valóság tükörképe. A biztonság beszédaktushoz való hozzákötése fontos hozzájárulás volt a biztonsági tanulmányok tudományterületéhez, azóta számos tanulmány vizsgálja a diskurzus szerepét különböző területeken.¹²⁹

A fentiek alapján önmagában egy téma sem jelent fenyegetést, akkor válik azzá, amikor meghatározott közszereplők (biztonságiasító szereplők) diskurzusukon keresztül azzá teszik akár írásban, akár szóban.¹³⁰ A *biztonság* szó használatának ereje van arra, hogy a társadalmi valóság egy részét egzisztenciális fenyegetéssé alakítsa, hiszen a biztonságiasító szereplők a valóságot retorikán, beszéden, érvelésen keresztül rekonstruálják.¹³¹

Wæver szerint egy adott politikai kérdés akkor válik biztonságiasítottá, ha a beszédaktus (*speech act*), a befogadó közönség (*target audience*) és a rendkívüli intézkedések meglétének feltétele *együttesen* valósul meg.¹³² A beszédaktus valamely, az adott politikaterület

¹²⁷ Buzan 1998, 23.o.

¹²⁸ Buzan – Wæver – Wilde, 1998, i. m. 79-81.o.

¹²⁹ lásd például: Hansen, L.: *Security as Practice: Discourse Analysis and the Bosnian War*. London: Routledge, 2006.

Huysmans, J.: *The Politics of Insecurity: Fear, Migration and Asylum in the EU*. London: Routledge, 2006.

Laustsen, C.B. – Wæver, O.: In defence of religion: sacred referent objects for securitization. *Millennium: Journal of International Studies*, 2000, 29(3): 705–739

¹³⁰ Huysmans, J.: *The politics of insecurity: Fear, migration and asylum in the EU*. London: Routledge, 2006, 7.o.

¹³¹ Balzaq et al., 2016, i. m.

Hellman, G., Herborth, B., Schlag, G. et al.: The west: A securitising community?. *Journal of International Relations and Development*, 2014, 17(3):367–396.

Floyd, R.: Extraordinary or ordinary emergency measures: What, and who, defines the ‘success’ of securitization? *Cambridge Review of International Affairs*, 2016, 29(2), 677–694.

Bourbeau, P.: Detention and immigration: Practices, crimmigration, and norms. *Migration Studies*, 2019, 7(1), 83–99.

¹³² Egy adott kérdés vonatkozásában bekövetkezhetnek olyan események, melyek önmagukban nem jelentenek biztonságiasítást. Például, ha egy szónoklat során valakit egy bizonyos vonatkoztatási tárgyra nézve létfenyegetésként jelenítenek meg, ez önmagában csak egy biztonságiasításra irányuló lépés (*speech act*). A kérdés

szempontjából releváns döntéshozatali szereplő (biztonságiasító szereplő, *securitizing actor*) kijelentéseit tartalmazza, amelyekkel egy kérdést biztonsági jelleggel ruház fel. A beszédaktus tágan értelmezendő, nem csak a verbális megnyilvánulások (nyilatkozatok, beszédek), hanem az írott (pl. kormányzati) dokumentumok (nemzetbiztonsági stratégiák) is beleértendők.¹³³

A befogadó hallgatóság egy olyan széles körű társadalmi diskurzust feltételez, amely fogékony a biztonságiasító szereplő beszédaktusaira. A rendkívüli intézkedés pedig a normál politikai diskurzuson kívül eső, a megszokott játékszabályok keretén túlmutató megoldásokat jelent, ami szektoronként változik. Amennyiben ez a hármas feltétel teljesül, akkor sikeres a biztonságiasítás folyamata, amely az adott kérdést a normál politikai eljárásokon és játékszabályokon kívülre helyezi.¹³⁴ Wæver biztonságiasítási modelljében meg kell különböztetni a védelem tárgyát, azaz a referens objektumot, ez lényegében az az elem, amelynek a biztonságát szavatolni kell, ez biztonsági szektoronként változó lehet.¹³⁵ Az egzisztenciális fenyegetés az a fenyegetés, ami a védelem tárgyának túlélését fenyegeti valamilyen szempontból, ez szintén szektorálisan változó. Mivel azonban a nemzetközi politikai világában számos fenyegetés közvetlenül a túlélést nem fenyegeti, elfogadható Marton Péter, Balogh István és Rada Péter javaslata az egzisztenciális jelző elhagyására, így fenyegetésnek tekinthetjük azokat a tényezőket, amelyek kizökkenhetik a megszokott kerékvágásból egy kollektíva életét.¹³⁶

Összefoglalva a biztonságiasítás modellje az alábbi elemekből áll össze:

- a biztonságiasító szereplő,
- a védelem tárgya (referens objektum),
- az (egzisztenciális) fenyegetés,
- a beszédaktus,
- rendkívüli intézkedések.

A biztonságiasítást speciális retorikájú kommunikáció és ezek nyomán születő politikai döntések jellemzik, amelyek lehetővé teszik különleges rendelkezések elfogadását, beleértve

biztonságiasításához az is kell, hogy a hallgatóság szubjektív percepciója alapján elfogadja létfenyegetésnek. Ha ez nem történik meg, csak biztonságiasítási lépésről beszélhetünk, nem pedig ténylegesen biztonságiasított tárgyról. Buzan – Wæver – Wilde, 1998, i. m. 80. o.

¹³³ Juhász K.: Biztonságpolitika a 21. században, A biztonságiasítás fogalma és modellje; a biztonságiasítás vizsgálatának módszertana., [online], elérhető: <http://eta.bibl.u-szeged.hu/1938/5/EFOP343%20Biztons%C3%A1lpolitika%20a%2021.%20sz%C3%A1zadban%205.%20lecke%20Juh%C3%A1sz%20Krisztina%202019.02.01.pdf>, [2022. március 14.]

¹³⁴ Stepper P.: A kényszermigráció mint biztonsági fenyegetés a visegrádi országokban. *Nemzet és Biztonság*, 2018/1. szám, 115–141., 116-117. o.

¹³⁵ Juhász K., i. m.

¹³⁶ Marton P. – Balogh I. – Rada P.: Biztonsági tanulmányok. Új fogalmi keretek és tanulságok a visegrádi országok számára. Antall József Tudásközpont, 2015, 23-35.

olyan jogok korlátozását is, amelyek korlátozása más esetekben nem lenne elfogadható. A biztonságiasítás csak akkor sikeres, ha a biztonságiasító aktor a rendkívüli intézkedéseket elfogadtatja és legitimáltatja.¹³⁷ A modern politikában a biztonságiasításon keresztül végzett hatalomgyakorlás bevett eszközzé, és főleg a 9/11-es terrortámadások után egyre elterjedtebbé vált. A felmérések azt mutatják, hogy amikor a társadalom valamit fenyegetésként értelmez (tehát biztonsági helyzetbe kerül), a kormány felé fordul, és tőle várja a megoldást. Ezekben a helyzetekben jellemzően nő a kormányba vetett bizalom, függetlenül annak valódi teljesítményétől. A bizalommal együtt a társadalom általában megadja a kormánynak azt a jogot is, hogy rendkívüli eszközök alkalmazásával számolja fel a fenyegető jelenséget, beleértve a plusz források felhasználását, a társadalmi vita csökkentését is. Ennek ismeretében a kormányok biztonságiasítási hajlandósága nő, és a legkülönbözőbb kérdéseket biztonságiasítják, azaz jelenítik meg létfenyegetésként, olyankor is, amikor ez objektív okokból nehezen indokolható. Ezt a folyamatot megkönnyíti, hogy a modern társadalmak átlagpolgára a tömegmédiából megszerzett ismeretek és a politikai közbeszéd alapján alakítja ki a biztonságra vonatkozó percepcióit, nem a közvetlen tapasztalatai formálják azt.¹³⁸

Összességében a biztonságiasítás folyamatának legfontosabb következménye az, hogy az adott téma megjelenítése nem feltétlenül a teljes valóságnak felel meg, inkább a biztonságiasító szereplő saját érdekeinek, ami általában a politikai hatalom megtartásához vagy megszerzéséhez kapcsolódik.¹³⁹ Ennek következtében változik a kérdés megítélése, és kezelésére a későbbiekben nem vonatkoznak az általánosan elfogadott politikai keretek és eljárásmodok.

1.2.6.4 Nemzeti érdek

A nemzeti érdekek fogalmának megjelenése egybeesik a vesztfáliai béke következtében kialakuló nemzetállamok megjelenésével. Ahogy a nemzetközi rendszer főszereplőivé a nemzetállamok váltak, a figyelem az államok közti küzdelemre helyeződött, amelyben a

¹³⁷ Wæver, O. et al.: *Identity, Migration and the New Security Agenda in Europe*. Pinter, London, 1993. Wæver, 1995, i. m.

Balzacq, T.: The Three Faces of Securitization: Political Agency, Audience and Context. *European Journal of International Relations*, 2005, 11/No. 2. 171–201. doi:1177/1354066105052960

Balzacq, T.: The Policy Tools of Securitization: Information Exchange, EU Foreign and Interior Policies. *Journal of Common Market Studies*, 2008, 46/No 1. 75-100. doi:10.1111/j.1468-5965.2007.00768.x

Balzacq, T.: A Theory of Securitization: Origins, Core Assumptions, and Variants. In: Balzacq, T. (ed.): *Securitization Theory: How Security Problems Emerge and Dissolve*. Routledge, New York, 2011.

Balzacq, T. et al.: Securitization' revisited: Theory and cases. *International Relations*, 2015, 30/No. 4, 494--531. doi: 10.1177/0047117815596590

¹³⁸ Tólas, P.: A magyar terrorveszélyhelyzet-diskurzus margójára. *Nemzet és Biztonság*, 2016/1, 41.o.

¹³⁹ Balogh I.: Biztonságelméletek. *Nemzet és Biztonság*, 2013/3-4. sz. 36-56, 20.o.

nemzetállamok az érdekeik megvédéséért és kiterjesztéséért harcoltak egymással. Carl Schmitt megfogalmazásában 'az államok nem értékekért, hanem érdekekért harcolnak, csak akkor harcolnak értékekért, ha azok egybeesnek az érdekeikkel.'¹⁴⁰

Gazdag Ferenc szerint az érdek *indíték* egy olyan magatartásra, állásfoglalásra, cselekedetre, amelynek háttérében különböző *szükségletek* állnak. Cselekedeti – és érzelmi – formában nyilvánulhat meg, társadalmi, nemzeti, nemzetközi szinten pedig különböző igények (politikai, gazdasági, ideológiai) artikulálásához és eléréséhez vezet, így politikai és társadalmi *hajtóerőnek* tekinthetjük. A nemzeti érdek tágabb értelemben folyamatosan fennálló cél, amelynek elérése érdekében cselekszik az állam. Szűkebb értelemben megfogalmazható az állam aspirációjaként egy konkrét eredmény elérésére, alkalmazható az állam által folytatott specifikus politikák és programok kapcsán, valamint a politikai érvelésben.¹⁴¹

A nemzeti érdek definiálása legalább olyan nehézségekbe ütközik, mintha a filozófia területén a „jó”-t próbálnánk meghatározni. Összetettsége több tényezőtől ered: mivel a nemzeti érdek természetéből fakadóan elválaszthatatlanul kötődik a nemzet-állam-nemzetközi rendszer gondolatkörhöz, a nemzetközi kapcsolatok különböző elméleti irányzatai is különböző módon gondolkoznak a nemzeti érdekről, amit deduktív módszerrel határoznak meg. A liberalista elméletek szerint a nemzeti érdekeknek a béke elérését, az államok közötti harmónia megteremtését kell szolgálniuk.¹⁴² A liberalizmus szerint az állam nem monolitikus, mint a realista elméletek szerint, hiszen számtalan különböző szereplőt és különböző érdekeket hordoz magában.¹⁴³

A realista irányzat képviselői a nemzeti érdekek ütközéséből vezették le a nemzetközi politika mozgatórugóit. A nemzeti érdek realista meghatározásához az állam területi és politikai integritását vették alapul: a túlélés jelenti az alapvető nemzeti érdeket, minden más ennek van alárendelve, hiszen semmilyen egyéb érdek nem biztosítható, amíg az állam léte veszélyben van.¹⁴⁴ Morgenthau szerint "*egy olyan világban, ahol a szuverén nemzetek a hatalomért versengenek és szemben állnak egymással, a külpolitika minimális törekvése szükségszerűen a*

¹⁴⁰ Gaiser, L.: *Interessi nazionali: genesi storico-politica*. in: Jean, C. – Napolitano, F. (ed): *Interessi nazionali: metodologie di valutazione*. Milano, Franco Angeli, 2005, 17. o.

¹⁴¹ Frankel, J.: *International Relations in a Changing World*. 4. edition, Oxford, University Press Oxford, 1991, 93-95. o.

¹⁴² Burchill, S.: *The National Interest in International Relations Theory*. New York: Palgrave Macmillan, 2005, 125.o.

¹⁴³ Morgan, P.: *Security in International Politics: Traditional Approaches in Contemporary Security Studies*. Oxford University Press, Oxford, 2007, 25–26. o

Balogh, 2013, i. m., 47.o.

¹⁴⁴ Dunne, T. – Schmidt, B.C.: Realism. in: Baylis, J. –Smith, S. (eds.): *The Globalization of World Politics: An Introduction to International Relations*. Third Edition. Oxford: Oxford University Press, 2005, 164. o.

nemzet túlélése."¹⁴⁵ A realista megközelítés az érdekeknek a hatalmi tényezőktől független változását nem veszi figyelembe, a külpolitika – az állam adottságaiból kiindulva – folytonos, célja a túlélés biztosítása,¹⁴⁶ az érdekek pedig állandóak. A realista felfogás emiatt nem fektet hangsúlyt a hatalom összetevőinek, jellegének vizsgálatára.¹⁴⁷ A nemzeti érdek azonban nem csak a hatalomból és a földrajzi helyzetből következik, hanem a politikai hagyományok, eszmék, az államon belüli erők és döntéshozók, valamint a múltbéli tapasztalatok is meghatározzák. Ez a gondolat átvezet a neoklasszikus realista iskola elképzeléséhez, hiszen megjelenik a kétszintűség: az előbbieken alapján a nemzeti érdek fogalma két komponensből áll össze: az állam adottságaiból fakadó (szükségszerű) elemekből, valamint a körülmények által meghatározott (változó) elemekből. Az erőforrások megfelelő allokációjához szükség van arra, hogy különbséget tegyünk a nemzeti érdek szükségszerű és változó elemei között. A szükséges elemek tendenciaszerűen magukba foglalnak változó elemeket is, amelyek megvalósítása a nemzeti túlélés érdekében elkerülhetetlen célként jelenik meg.¹⁴⁸

Daniel Papp a nemzetközi kapcsolatok természetét vizsgálva a nemzeti érdek fogalmának összetettsége kapcsán arra a következtetésre jut, hogy annak gazdasági, ideológiai, hatalmpolitikai, biztonsági, kulturális és etnikai összetevői is vannak. Vizsgálatakor figyelembe kell venni az állam biztonságának, gazdasági potenciáljának növelésére, politikájának legitimálására, más államok feletti ellenőrzés elérésére, a nemzetközi folyamatok befolyásolására, identitásának fenntartására irányuló elemek mindegyikét.¹⁴⁹

Nuechterlein 1976-os tanulmányában a következőképp fogalmazta meg, mi tekintendő nemzeti érdekeknek: a nemzeti érdek egy szuverén állam külső környezetre vonatkozó, (azaz a többi szuverén államot érintő) érzékelt (*perceived*) szükségleteit és vágyait (*desires*) foglalja magában. Az állami szükségletek percepciója kapcsán kiköti, hogy a nemzeti érdekek politikai folyamatok következtében artikulálódnak, az állam vezetői pedig eltérő véleménnyel lehetnek egy bizonyos terület fontosságáról. Mindazonáltal a nemzeti érdek a nemzetállam egészének érdekeit jelenti, nem egyes csoportok, vagy politikai szervezetek partikuláris érdekeit. Mivel

¹⁴⁵ Morgenthau, H.J.: Another "Great Debate": The National Interest of the United States. *American Political Science Review*, 1952:46, 961-988., 972.o.

Morgenthau, H. J.: *Politics Among Nations. The Struggle for Power and Peace*. Knopf, New York, 1973.

¹⁴⁶ Robert, J. – Sørensen, G.: *Introduction to International Relations: Theories and Approaches*. Second Edition. Oxford: Oxford University Press, 2003, 82.o.

Goldstein, J. S. – Pevehouse, J.C.: *International Relations*. New York: Pearson Longman, 2008, 60.o.

¹⁴⁷ Hoffmann, S. (eds): *Contemporary Theory in International Relations*. Prentice-Hall, Englewood Cliffs, 1960.

¹⁴⁸ Hoffmann, S.: *The European Sisyphus: Essays on Europe, 1964-1994*. Boulder, CO, Westview Press, 1995, 5.o.
Vass M.: *Nemzeti érdekérvényesítés a multilaterális diplomáciában*. Budapesti Közgazdaságtudományi és Államigazgatási Egyetem, PhD értekezés, 2002, 35–36.o.

¹⁴⁹ Papp, D. S. [1992]: *Contemporary International Relations. Frameworks for Understanding*. Macmillan Publishing Company, New York, 1992, 38–41. o.

Nuechterlein a definícióját külpolitikai lépések elemzéséhez igazította, a fogalomban megkülönbözteti az állam külső és a belső (hazai) környezetét, ez utóbbira a közérdek fogalmát használja.¹⁵⁰ Nuechterlein alapján a nemzeti érdekek az alábbiak szerint kategorizálhatók:

1. Védelmi érdekek: a nemzetállam és állampolgárainak védelme a másik állam vagy egyéb külső aktor jelentette fizikai fenyegetés ellen.
2. Gazdasági érdekek: a nemzetállam gazdasági jóllétének növelése a többi állammal való kapcsolatok során.
3. Világrendhez köthető érdekek: egy olyan nemzetközi politikai és gazdasági rendszer fenntartása, amelyben a nemzetállam biztonságban érzi magát, állampolgárai pedig a határokon kívül is békében és biztonságban létezhetnek.
4. Ideológiai érdekek: egy olyan értékcsokor védelme és előmozdítása, amelyet a nemzetállam állampolgárai magukénak vallanak, és univerzálisan jónak tartják.

Ezek az érdekek nem zárják ki egymást kölcsönösen, egymással versengenek a figyelemért és az erőforrásokért, intenzitásuk helyzet-függő.¹⁵¹ A nemzeti érdekeket érintő fenyegetések intenzitása kapcsán az alábbi megkülönböztetések tehetők:

1. Túlélést biztosító kérdések: ezek veszélybe kerülése esetén a nemzetállam létezése is veszélybe kerül. Az ilyen jellegű fenyegetés azonnali fizikai fenyegetést jelent egy másik nemzetállam által, így természetéből fakadóan valószínűsíthető, hogy nem gazdasági, világrendhez köthető vagy ideológiai, hanem védelmi érdeket érint.
2. Vitális kérdések: ezek veszélybe kerülése esetén súlyos kár éri az államot, ha nem lép fel határozottan. Az alkalmazható lépések közé tartozik a konvencionális haderő bevetése másik állam ellenséges lépése ellen. Vitális érdekek védelmekor az államnak általában van ideje segítséget kérni egy másik, szövetséges államtól. Az előző kategóriához képest ide már nem csak védelmi, hanem gazdasági és világrendhez köthető (pl. szövetségi és nemzeti presztízst érintő), sőt, akár ideológiai érdekek is tartozhatnak.
3. Fontos kérdések (*major issues*): fontosnak tekintendő minden olyan helyzet, amelynek következtében az állam politikai, gazdasági, ideológiai jólétét hátrányosan érinti a nemzetközi környezetben bekövetkező történés, folyamat, és az államnak kényszerítő

¹⁵⁰ Nuechterlein, D. E.: National Interests and Foreign Policy: A Conceptual Framework for Analysis and Decision-Making. *British Journal of International Studies*, 1976, 2(3), 246–266, 228–249.o.

¹⁵¹ Különböző nemzetközi relevanciájú események eltérő mértékben kötik le az állam vezetőinek figyelmét. Például A ország vezetőit aggaszthatják B ország határain belüli történések, de ennek intenzitása több tényezőtől függ, amik meghatározzák a ráfordított figyelmet és erőforrásokat: A ország határaitól való távolság, B ország kormányának összetétele, A és B ország közti kereskedelmi kapcsolatok, történelmi kapcsolatok, stb.

intézkedéseket kell tennie annak érdekében, hogy a fenyegetés ne váljon vitálissá. A nemzetközi kapcsolatok legtöbb konfliktusa ebbe a kategóriába sorolható, és diplomáciai tárgyalásokkal feloldható.

4. Perifériás kérdések: ebben az esetben az állam jólétét nem fenyegeti veszély, a külföldön élő állampolgárok, illetve ott működő magánvállalatok érdekei azonban veszélybe kerülnek.¹⁵²

Glasier szerint nemzeti érdekek tekinthetjük egy állam azon politikai, gazdasági, katonai és kulturális céljait, amelyek elérése szükséges az állam integritásának megőrzéséhez.¹⁵³

A US Marine Corps stratégiája szerint a nemzeti érdekek négy fő területet ölelnek fel: 1.) túlélés és biztonság, 2.) politikai és területi integritás, 3.) gazdasági stabilitás és jólét, 4.) stabilitás (általános értelemben). Ha e négy terület valamelyikét valós – vagy érzékelt (perceived) – fenyegetés éri, az államnak reagálnia kell.¹⁵⁴

Ahogy látható, a nemzeti érdek összetettségéből fakadóan többféleképpen meghatározható, a definíciók közös nevezője a nemzetállam önfenntartásához kapcsolódik. A 21. században ez már nem a területi integritás és a politikai függetlenség hagyományos, merev értelmezésében használandó, hanem a politikai, társadalmi, gazdasági struktúrák jellegzetességeinek figyelembevételével. A nemzeti érdek különböző definícióinak azonban közös eleme kell, hogy legyen az állam politikai, gazdasági előnyökhöz jutását eredményező nemzetközi pozíciószerezése, céljainak megvalósítása. Erre tekintettel a disszertáció során használt elméleti kerethez igazítva az alábbiak szerint használom a nemzeti érdek fogalmát:

Nemzeti érdekek tekintem azokat a folyamatosan fennálló célokat, amelyek különböző területekre (szektorokra) vonatkoznak, és amelyek biztosítására az állam törekszik. Az érdekek sérülése, veszélybe kerülése esetén az állam a rendelkezésére álló eszköztár kényszerítő eszközeivel lép fel. Nem kizáró jellegűek, intenzitásuk változó.

- **A biztonság katonai szektorába tartozó nemzeti érdekek:** a szuverenitás és a területi sérthetlenség biztosítása, a saját állampolgárok védelme, a külső agresszió

¹⁵² A fenyegetés mértéke itt is változó, nyilvánvalóan a nagy multinacionális cégek előkelőbb helyet foglalnak el az anyaország kormányának prioritásai között, hiszen forgalmukon keresztül jelentősen hozzájárulnak az anyaország gazdasági jólétéhez. Egyes esetekben ezek fontos kérdések lehetnek, példaként vehetjük az olajvállalatok államosítását a hetvenes években Líbiában, amikor a megfelelő kompenzáció hiányában az adott anyaországok számára ez fontos kérdés volt.

¹⁵³ Jean, C.: I contenuti degli interessi nazionali. in: Jean, C. (ed.): *Geopolitica economica*. Milano, Franco Angeli, 2008, 69-70. o.

¹⁵⁴ US MARINE CORPS. *Strategy*. MCDP 1-1, 12 November 1997, [online], elérhető: <https://www.marines.mil/Portals/1/Publications/MCDP%201-1%20Strategy.pdf>, [2022. március 14], 38.o.

elrettentésére és elhárítására való képesség megteremtése, valamint partnerségen és együttműködésen, valamint jószomszédügyi viszonyon alapuló nemzetközi kapcsolatrendszer kialakítása.

- **A gazdasági szektor nemzeti érdekei:** gazdasági jólét és stabilitás biztosítása.
- **A politikai szektor nemzeti érdekei:** stabil, a törvények feltétlen betartását szavatoló jogállamiság kialakítása, szilárd alapjainak megteremtése, az alkotmányos rend védelme; hatékony bel- és külpolitika folytatása, a belső stabilitás és az állami intézményrendszer működésének fenntartása.
- **A társadalmi szektor nemzeti érdekei:** társadalmipolitikai stabilitás, a társadalmi folyamatok szabályozhatóságának fenntartása, az önazonosság garantálása, a nyelv, a kultúra, a nemzeti hagyományok, értékek, a vallási-nemzeti identitás fenntarthatóságának biztosítása, az egyén, a társadalom és az állam jogainak és kötelességeinek harmonizációja, a társadalmi igazságosság érvényesítése, általánosságban olyan értékek védelme, amelyet a társadalom tagjai magukénak vallanak.
- **A környezeti szektor nemzeti érdekei:** a társadalmi jólét biztosításához szükséges környezeti elemek biztosítása (pl. ivóvízhez való hozzáférés) és megőrzése.¹⁵⁵

A buzani biztonságelmélet és a fent ismertetett, nemzeti érdekekkel foglalkozó szakirodalom alapján az alábbiak szerint határozom meg Olaszország líbiai érdekeit:

- **Katonai szektor:** Líbiában élő olasz állampolgárok védelme, dzsihadista terrorizmus Olaszországba szivárgásának megakadályozása,
- **Gazdasági szektor:** kereskedelmi kapcsolatok stabilitásának biztosítása, energiabiztonság garantálása és az ellátás diverzifikálásához való hozzájárulás,
- **Társadalmi szektor:** az Olaszországba irányuló illegális migráció megfékezése, az Olaszországon belüli társadalmi feszültségek csökkentése,
- **Politikai szektor:** a líbiai belső rend és stabilitás, működőképes intézményrendszer fenntartása,
- **Környezeti szektor:** A járványok Olaszországba terjedésének megakadályozása.

¹⁵⁵ Gazdag, F.: Magyarország érdekei és ezek érvényesítésének lehetőségei a nemzetközi szervezetekben (NATO, EU). Grotius, 2007, [online], elérhető: <http://www.grotius.hu/doc/pub/UIVMVC/83%20gazdag%20ferenc%20%20vita%20a%20magyar%20kpol.pdf>, [2022. március 14.]. 3-6. o.

A külpolitika célja a nemzeti érdekek védelmezése és előmozdítása a más országokkal való bilaterális, és multilaterális kapcsolatok alakítása során. Mivel minden állam maga dönti el, hogy milyen módon kezeli a külkapcsolatait – a rendelkezésére álló, korlátozott erőforrások, és a külső környezet jelentette korlátozó tényezők keretein belül –, a külpolitika közvetlenül tükrözi az ország hagyományos értékeit, politikáit, törekvéseit és önképét.¹⁵⁶

A nemzeti érdekek folyamatossága a külpolitikában is folyamatosságot szül, ez bizonyítja, hogy a kormányváltások ellenére az országok ugyanazokat a célokat igyekeznek elérni, erre Olaszország esetében jó példa a fasizmus előtti, alatti és utáni külpolitikája: 1922 előtt az olasz döntéshozók az Adria-tenger vidékére koncentráltak az osztrák fenyegetés miatt, valamint Afrikára, a gyarmatbirodalom létrehozása céljával. A második világháborúban Olaszország részt vett Jugoszlávia, Albánia, Görögország és Etiópia megszállásában. Napjainkban a Balkán kereskedelmi és biztonsági okokból is kiemelt szerepet játszik, Afrika pedig a migráció és a nemzetközi terrorizmus miatt fontos továbbra is.¹⁵⁷

¹⁵⁶ Ahmed, J.: The Theoretical Significance of Foreign Policy in International Relations—An Analysis. *Journal of Critical Reviews*, 2020, 7, 787.

¹⁵⁷ Uo., 22. o.

2 A mediterránizmus, mint külpolitikai irány és Líbia

2.1 Olaszország, mint mediterrán középhatalom

A középhatalmak struktúrájának, szerepének és magatartásának vizsgálata csak a hidegháború vége után került tudományos szféra homlokterébe, amikor a kutatók az Egyesült Államok és kisebb szövetségeseik közötti kapcsolatra kezdtek koncentrálni. Ennek ellenére a középhatalmakkal kapcsolatos szakirodalom a mai napig hiányos, pedig a történelemben a bipoláris korszakot kivételnek tekinthetjük, hiszen a hidegháborút megelőző évszázadokat multipoláris rendszer jellemezte, ahol legstabilabb politikai entitások közepes méretűek voltak. A középhatalmakat a tudomány sokáig csak 'jó nemzetközi polgárok'-ként (*good international citizens*) azonosította, további részletek nélkül.¹⁵⁸ Ehhez képest Adam Chapnick definíciója szerint a középhatalmak lényegében olyan kis hatalmak, amelyek ideiglenesen középhatalmi státuszt érhetnek el egy bizonyos nemzetközi eseményhez való hozzájárulásuk alapján.¹⁵⁹

Több kísérlet született az államok összesített gazdasági mutatók alapján történő osztályozására: Holbraad a '*Middle Powers in International Politics*' c. művében a GDP-t és a népességet használta fő indikátorként.¹⁶⁰ E mutatók használata azonban leegyszerűsítő, hiszen így Japán és Nigéria egyaránt középhatalomként definiálható, dacára a közöttük levő hatalmas gazdasági és fejlettségbeli különbségeknek. Az ilyen hiányosságok következtében a kvantitatív eszközök helyét a kvalitatív mutatók használata vette át. Az újabb tanulmányok szerint az új világrendben a magatartási (*behavioural*) és diplomáciai indikátorok nagyobb súllyal esnek latba, mint a katonai és gazdasági erőt mérő mutatók, így a középhatalmakat az általuk működtetett diplomáciai hálózat mérete, valamint a nemzetközi fórumokon képviselt témák alapján határozzák meg.¹⁶¹ A középhatalmak újradefiniálását célzó tanulmányok statisztikai, normatív és behaviouralista módszereket alkalmazva vegyes módszertant használnak: J. Ping *Middle Power Statecraft* c. könyvében úgy kísérli meg az ázsiai és a csendes-óceáni régió középhatalmainak azonosítását, hogy a nemzetközi szervezetek összetétele alapján összegyűjti a régió összes államát, majd az alábbi indikátorokkal hasonlítja őket össze: népesség, földrajzi terület, katonai kiadások, GDP, reál GDP növekedés, export értéke, GNI/fő, kereskedelem és GDP hányadosa, születéskor várható élettartam.¹⁶² A középhatalmak magatartása kapcsán

¹⁵⁸ Youde, J. T. – Slagter, T.H.: *Creating Good International Citizens: Middle Powers and Domestic Political Institutions*. *Seton Hall Journal of Diplomacy and International Relations*, 2013, 123.

¹⁵⁹ Chapnick, A.: *The Middle Power*. *Canadian Foreign Policy*, 1999, VII, n.2/1999, Ottawa, NPSIA, 73- 83. o.

¹⁶⁰ Holbraad, C.: *Middle Powers in International Politics*, St. Martin's Press. 1984

¹⁶¹ Biscottini, N.: *A Middle Power in a Regional Context: Italy's Economic Security, the MENA Region and the Leonardo-Finmeccanica Case*. LUISS, Department of Political Studies.

¹⁶² Ping, J.: *Middle Power Statecraft*. London: Routledge, 2005.

viszonylagos egyetértés alakult ki a kutatók körében, ez alapján a következők tekinthetők a legfontosabb jellemzőknek: közvetítés, koalícióépítés, multilateralizmus, kompromisszumkötés és konszenzus elérésének elősegítése, nemzetközi szervezetekben való részvétel, nemzetközi rend fenntartása.¹⁶³ A katonai kapacitásokból kiindulva középhatalomnak tekinthetjük azokat az államokat, amelyeknek olyan katonai ereje, erőforrásai és stratégiai pozíciója van, hogy békeidőben a nagyhatalmak igénylik a szövetségét.¹⁶⁴ Középhatalomnak tekinthetjük azokat az államokat, amelyek elegendő kapacitással rendelkeznek ahhoz, hogy nem csak regionális, hanem bizonyos témákban globális szinten is tudják érvényesíteni az érdekeiket, de a nemzetközi rendszeren belül nem érhetnek el domináns pozíciót. Ez utóbbiból kiindulva a középhatalmak érdeke a nemzetközi rendszer status quo-jának fenntartása, a fennálló rend multipoláris stabilizálása, hogy saját pozíciójukat megőrizzék.¹⁶⁵

Mivel mindegyik definíció hiányosságokkal küzd, a dolgozat során egy 'vegyes' definíció alapján használom a középhatalom fogalmát, így középhatalom, az az állam, amelyik:

- korlátozott anyagi képességekkel (*material capabilities*)¹⁶⁶ rendelkezik, és egyidőben
- a nemzetközi szinten a magatartása középhatalomiségra utal.

Az elfogadott meghatározás alapján Olaszország viselkedési és funkcionális szempontból is teljesíti a kritériumokat (pl. G8 tagság, az európai integrációs folyamat egyik fő támogatója annak kezdete óta, a nemzetközi békemissziók aktív tagja, a multilateralizmus primátusa a bilateralizmussal szemben). A Nemzetközi Valutaalap 2020-as adatai alapján az olasz a világ nyolcadik legnagyobb gazdasága¹⁶⁷, de gazdasági ereje véges.¹⁶⁸ A nemzeti

¹⁶³ Cooper, A. F.: (ed.): *Niche Diplomacy: Middle Powers After the Cold War*. London: Macmillan, 1997;
Cooper, A.F. – Higgott, R. – Nossal, K.: *Relocating Middle Powers: Australia and Canada in a Changing World Order*. Vancouver: University of British Columbia Press, 1993;
Higgott, R.A. – Cooper, A.F.: Middle Power Leadership and Coalition Building: Australia, the Cairns Group, and the Uruguay Round of Trade Negotiation. *International Organization*, 1990, 44, no. 4, 589-632;
Holbraad, C.: The Role of Middle Powers. *Cooperation and Conflict*, 1971, 6, no. 77-90.
Stephen, M.: The Concept and Role of Middle Powers during Global Rebalancing, *Seton Hall Journal of Diplomacy and International Relations*, 2013.

¹⁶⁴ Wright, M.: *Power Politics*. London: Royal Institute of International Affairs, 1978, 65.o.

¹⁶⁵ Valigi M., Il comportamento delle medie potenze in ambiente anarchico: un modello. *Quaderni di scienza politica*, 2010, XVII, n.1, Genova, Erga edizioni, 154.o.

¹⁶⁶ Stephen, 2013, i. m. 39-40.o.

¹⁶⁷ International Monetary Fund: Real GDP Growth, Data mapper, 2020, [online], elérhető: https://www.imf.org/external/datamapper/NGDP_RPCH@WEO/OEMDC/ADVEC/WEOWORLD [2020. december 5.]

¹⁶⁸ 2019-ben az ország GDP-je 2 001 209 millió dollár volt, ez 33 156 dolláros GDP/fő-t jelent, így az átlagos életszínvonal jónak tekinthető. Államadóssága kifejezetten magas, 2019-ban a GDP 137,3 %-a volt. A 2008-as gazdasági válságból Olaszország alig tudott kilábalni, a pénzügyi és adósságkezelési stabilizáció ellenére a gazdaság 2014-től csak nagyon lassú, az olasz társadalom számára alig érzékelhető – 2014-ben 0,1%-os, 2015-

fegyveres erőket sorrendbe állító különböző rangsorokban évek óta a nyolc-tizenegyedik hely valamelyikét foglalja el,¹⁶⁹ ezeken a rangsorokon az európai országok közül csupán a franciák, a britek és a németek előzik meg, mindazonáltal a NATO keretein belül Nagy-Britannia és Franciaország mindig is jelentősebb és láthatóbb szerepet töltött be. Mindezzel együtt Olaszország hagyományosan fontos szerepet játszik a mediterrán régió biztonságában, a térségben az amerikai 6. flotta után az olasz haditengerészet képviseli a legjelentősebb tengeri haderőt. Mindezt figyelembe véve az ország nemzetközi rangja bizonytalan, amit röviden úgy lehet összefoglalni, hogy „*utolsó a nagyok között, és első a kicsik között.*”¹⁷⁰

Olaszország geopolitikai identitását kétféleképpen lehet értelmezni, ami a külpolitikai stratégiai irányjaiban is visszatükröződik. Az egyik a tengeri-mediterrán: ezen értelmezés szerint Olaszország geopolitikai értelemben inkább viselkedik szigetként, mint félszigetként, amely elvileg kelettől nyugatig a Földközi-tenger medencéjének felét ellenőrzi, ahol potenciális regionális vezető szerepet tölthet be.¹⁷¹ A másik értelmezés szerint Olaszország kontinentális-európai, geopolitikai szerepe marginális, csupán egy olyan félsziget, ami egy másik félszigethez kapcsolódik (Közép-Európa és Németország), ami Ázsiához csatlakozik. Történelmileg gazdasági és hatalmi okokból a kontinentális értelmezés dominált, de a mediterrán értelmezés időről időre előtérbe kerül. Olaszország középhatalmi státuszának elemzésekor figyelembe kell venni annak gyengülő mivoltát.¹⁷²

Róma mediterrán középhatalomként definiálja önmagát,¹⁷³ és bár a középhatalom mikéntjéről nincs egyetértés az akadémiai szférában, olasz értelmezés szerint az ország korlátozott természeti és katonai erőforrásokkal rendelkező középhatalom, amely külpolitikai céljait a nemzetközi szervezetekre gyakorolt befolyásának növelésén és a nagyhatalmakkal való bilaterális kapcsolatokon keresztül tudja elérni.¹⁷⁴ A nyolcvanas évek vége óta nem tud lépést tartani az erősebb gazdaságokkal, bár a 'gazdasági csoda' (*boom economico*) éveiben az ország a világgazdaság periferiájáról a központ irányába mozdult el, a nyolcvanas évek elején ez a

ben 1%-os, 2016-ban 0,9%-os és 2017-ben 1,5%-os 2018-ban 0,8%-os és 2019-ben 0,3%-os – növekedésbe kezdett. 2020-ban a koronavírus járvány következtében a GDP a Világbank szerint 8,9%-kal csökkent.

¹⁶⁹ Global Firepower: Countries listing. [online], elérhető: <https://www.globalfirepower.com/countries-listing.asp>, [2020. december 4.]

¹⁷⁰ Bonvicini, G. –Colombo, A.: *La politica estera dell'Italia, Edizione 2011*. Bologna: Il Mulino, 2011, 12. o.

¹⁷¹ Santoro, 1991, i. m.

¹⁷² Donadio, R.: The Coronavirus Exposed the West's Weakest Link. The Atlantic, 2020. július 21., [online], elérhető: <https://www.theatlantic.com/international/archive/2020/07/eu-stimulus-coronavirus-italy/614395/>, [2022. március 14.]

¹⁷³ Santoro, 1991, i. m.

Riccardi, L.: *La «grandezza» di una Media Potenza. Personaggi e problemi della politica estera italiana del Novecento*. Róma, Società Editrice Dante Alighieri – Biblioteca della Nuova Rivista Storica, 2017.

Migliori, R.: *Italia da potenza mediatrice a potenza media*. Amon Edizione, 2014.

¹⁷⁴ Siddi, 2018, i. m., 123-138. o.

folyamat megállt.¹⁷⁵ A hidegháború után az atlanti és az európai együttműködési keretek meglazultak, új kihívások jelentek meg az ázsiai felemelkedő hatalmak, és más szereplők részéről.¹⁷⁶ A globális interakciók kibővültek és elmélyültek, Olaszország befolyási övezete így európai-mediterrán, mint globális keretek között értelmezhető.

2.2 A három kör – az olasz külpolitika stratégiai irányai

A mediterrán térség, mint stratégiai irány, visszatérő jelleggel prioritásként szerepel a külpolitikai, a biztonság- és védelempolitikai, valamint a nemzetbiztonsági, stratégiai jellegű dokumentumokban. 2008-ban elkészült a *2020 jelentés – a külpolitika választásai* címmel, ami gyakorlatilag nem hivatalos külpolitikai stratégiaként is felfogható, ebben az atlantizmus és europaizmus, mint hagyományos irányok mellett a mediterránizmus egy olyan térségként jelenik meg, ahol Olaszországnak önálló fellépésre való képességet kell kialakítania, hiszen ez az a terület, ahonnan a legnagyobb kihívások érik az országot az energiabiztonság, a terrorizmus elleni harc, és az illegális bevándorlás terén.¹⁷⁷

A 2015-ben elfogadott, rövid- és középtávú védelempolitikai stratégiaként szolgáló Fehér Könyvben (*Libro Bianco*)¹⁷⁸ valamint az évente elfogadott hároméves programokban¹⁷⁹ is geostratégiai prioritásként jelennek meg az euro-atlanti, az euro-mediterrán, és a közel-keleti térségek. Ezek közül az első a NATO-ENSZ-EU jelentette biztonsági triád keretében folytatott nemzetközi szerepvállalásként és biztonsági hálóként, a második kettő inkább kihívásként jelenik meg, amelyek kezelése érdekében az olasz hadseregnek az államhatárokon belül és a válságövezetekben is megfelelő kapacitásokkal kell rendelkeznie. A stratégiai irányok első helyén az euro-mediterrán térség található, ami az említett olasz külpolitikai és védelmi dokumentumok alapján egy olyan nyílt geopolitikai térség, ahol a Száhel-térségben, az Afrika-szarván és a Perzsa-öböl országaiban lejátszódó folyamatok, és válságok hatása kumulálódik, a Földközi-tenger déli partjáról pedig közvetlenül érinti Olaszországot is, ahogy ez a közép-mediterrán útvonalon érkező migráción keresztül egyértelműen megmutatkozik. A mediterrán

¹⁷⁵ Romero, 2016, i. m. 10-12. o.

¹⁷⁶ Uo, 5-6. o.

¹⁷⁷ Dassú, M. – Massari, M. (ed.): *Rapporto 2020 – Le scelte di politica estera. Unità di analisi e di programmazione.* Ministero degli Affari Esteri, [online], 2008, elérhető: http://www.esteri.it/mae/doc/Rapporto2020_SceltePoliticaEsteri_090408.pdf, [2020. december 5.] 5-6. o.

¹⁷⁸ Ministero della Difesa: *Libro Bianco della Difesa per la sicurezza internazionale e la difesa.* 2015, [online], elérhető: https://www.difesa.it/Primo_Piano/Documents/2015/04_Aprile/LB_2015.pdf, [2020. december 5.]

¹⁷⁹ Hivatalos nevén Documento Programmatico Pluriennale (DPP), amelyek célja, hogy a stratégiai irányok kijelölésével meghatározza a fegyveres erők operatív szükségleteit, beleértve a képességfejlesztés irányait, a fegyverkezési programokat, mellérendelve a tervezett pénzügyi kiadásokat.

térség stabilitásának növelése Olaszország stratégiai érdeke, ez az a térség, ahol olyan képességekkel kell rendelkeznie az olasz hadseregnek, hogy akár többnemzeti, koalíciós erők vezetését is fel tudja vállalni.¹⁸⁰

A vezérkari főnök által évente jegyzett, legfrissebb, 2020-as stratégiai koncepció (*Concetto Strategico del Capo di Stato Maggiore della Difesa*) a biztonsági környezet értékelésekor földrajzilag csak a mediterrán térséggel foglalkozik, az itt jelentkező lehetőségeket és kihívásokat pedig az alábbi háromszögben ábrázolja:



2.1. ábra: Olaszország biztonsági környezete a vezérkari főnök 2020-as stratégiai koncepciója szerint

A háromszög „keleti oldalára” a hatalmi versengést helyezi, külön kiemelve Oroszországot, Kínát és a Perzsa-öböl felemelkedő regionális hatalmait. A „déli oldalon” – azaz az afrikai kontinensen - található a destabilizáló tényezők, mint például a nemzetközi terrorizmus, törékeny államiság, csempészet, amely közvetlen hatást gyakorolnak az olasz nemzeti biztonság mellett Európa biztonságára is. Hosszabb távon a klímaváltozás, a népességszaporulás és a külső szereplők versengése jelent kihívást. A dokumentum külön kiemeli Afrika növekvő szerepét Olaszország számára, az afrikai fejlődési potenciál, valamint az ott található energia és egyéb erőforrások kapcsán, amelyek más külső szereplők befolyásszerzési törekvéseit is előre vetítik (így Róma riválisai lesznek). A háromszög „nyugati oldalán” található azok a stratégiainak minősített szövetségek (NATO, EU), amelyeket gazdaságilag, katonailag és kulturálisan is fenn kell tartani.¹⁸¹

A mediterránizmus, mint külpolitikai irány megléte egyértelmű, azonban természete több okból kifolyólag összetettebb, mint a másik két stratégiai irányé: egyrészt az atlantizmus

¹⁸⁰ Molnár A.: Olaszország hozzájárulása a közös biztonsághoz. *Grotius*, 2009, 1-25. o.

¹⁸¹ Ministero della Difesa: *Il Concetto Strategico del Capo di Stato Maggiore della Difesa*. 2020, [online], elérhető: https://www.difesa.it/SMD/CaSMD/concetto_strategico_casmd/Pagine/3_Evoluzione_contesto_sicurezza.aspx, [2020. december 5.]

és az europaizmus homogénebb területekre vonatkozik, az ide tartozó államok Olaszországgal megegyező fejlettségűek (vagy fejlettebbek), jellemzően demokratikus berendezkedésűek, általánosságban az ideológiai, vallási és kulturális különbségek kisebbek, mint a mediterrán térség államai esetében. Mindkét irány esetében a kooperatív magatartást a konfliktusok hiánya, vagy gyenge mivolta támogatja, míg a mediterrán térséget az azt jellemző különbségek miatt nehezebb egységes stratégia alapján kezelni. Míg az europaizmus és az atlantizmus földrajzilag jól lehatároló területet foglal magában, a mediterránizmus 'célterületét' nehezebb meghatározni.

2.3 A kiterjesztett Mediterráneum

A mediterrán térség kül- és biztonságpolitikai relevanciája az ókorig visszavezethető földrajzi okokból, annak megléte nem, csak fontossága és értelmezési kerete változott. A Római Birodalomtól kezdve, a Velencei és Genovai köztársaságok idején át a mai Olaszország helyén levő államalakulatok központi szerepet töltöttek be a Földközi-tenger térségében. Az olasz egység késői létrejötte a gyarmatosításban is megkésettiséget jelentett, azonban az Olasz Királyság sosem mondott le az expanzionizmusról. Ez Benito Mussolini Földközi-tengeren átívelő Nagy Olaszország tervében csúcsonyult ki, melynek fő mozgatórugója a többi európai hatalommal való paritás elérése volt.¹⁸² Bár a második világháborúban elszenvedett vereség után Olaszország minden gyarmati törekvéséről lemondott, a Földközi-tenger térsége továbbra is elsődleges célterület maradt az olasz kül- és biztonságpolitika számára, az ország földrajzi elhelyezkedéséből fakadóan ez a jövőben sem fog megváltozni: az ország a térség belső szereplője, ezért annak fejlődéséhez és stabilizálásához közvetlen érdeke fűződik.

A kiterjesztett Mediterráneum ma használt koncepciója hivatalosan 1983-ban született meg az akkori Olasz Haditengerészeti Intézetben (*Istituto di Guerra della Marina Militare Italiana*), operatív (műveleti) szempontok alapján.¹⁸³ A nyolcvanas években megalkotott geopolitikai elképzelésben a középkori tengeri köztársaságok (elsősorban Velence) hajózási és kereskedelmi útvonalaitól kezdve, az egyesülés utáni Olasz Királyság kapcsolatait át a 19. század végi gyarmatosítási törekvésekig¹⁸⁴ megjelennek azok az érdekek, amelyek a mai

¹⁸²Ciancaglino, A. M.: L'Italia più al centro del Mediterraneo. *Centro Studi Eurasia e Mediterraneo*, 2018. február 22, [online], elérhető: <http://www.cese-m.eu/cesem/2018/02/litalia-piu-al-centro-del-mediterraneo/>, [2020. december 5.]

¹⁸³Ramoino, P.P.: Non trascuriamo il 'Mediterraneo allargato'. *Rivista Marittima*, 2014/augusztus-szeptember, 42-45. o.

¹⁸⁴Minuto, M. M.: Verso un Mediterraneo Globalizzato?. *Osservatorio per la stabilità e sicurezza del Mediterraneo Allargato*, 2019, [online], elérhető:<https://www.ossmediterraneo.com/verso-un-mediterraneo-globalizzato/>, [2020. december 5.]

Olaszország területén fekvő egykori államalakulatokat jellemezték. A nyolcvanas évek elején azt a művelési területet értették kiterjesztett Mediterráneum alatt, ami Olaszország érdekeinek védelme (pl. kommunikációs vonalak, hajózási útvonalak biztonsága, energiahordozók importja) szempontjából fontos volt. A koncepció azóta képezi a részét az olasz stratégiai gondolkodásnak, de a térség művelési értelmezése geopolitikai szempontokkal is kiegészült. Az eredeti koncepció szerint a kiterjesztett Mediterráneum térségébe beletartoznak a Földközi-tenger partján levő államok, az ezek tengeri és szárazföldi érdekszférába tartozó államok, amelyek gazdasági, politikai, társadalmi stabilitása alapvető fontosságú a part menti államok elsődleges érdekeinek biztosításához. Az olasz haditengerészet ezzel túllépett a nemzetállam határainak védelmén, és a térséget érdekek alapján határozta meg, így azt inkább nagyjából, mintsem konkrét országokra lebontva lehet értelmezni, kiterjedése a nemzetközi folyamatok függvényében változhat.

A 2019-es védelmi tervezési dokumentum (*Documento Programmatico Pluriennale*) írja körül legpontosabban a területet: a kiterjesztett Mediterráneum magába foglalja a Földközi tengert, kelet felé kiterjed a Fekete-tengerig, a Közel-Keletre, a Szezi-csatornán keresztül a Vörös-tengerig, Afrika szarváig és az Indiai óceánig, nyugat felé pedig Gibraltáron keresztül a Guineai-Öböl. ¹⁸⁵ A térségben levő négy tenger (Földközi, Fekete, Vörös, illetve a Perzsa-öböl) és az ezeket összekötő szorosok és csatornák (Gibraltár, Dardanellák, Boszporusz, Szezi-csatorna) egymástól jelentősen különböző történelmi régiókat kötnek össze. Ezen belül is kiemelt szerepe van a Földközi-tengernek, ami ugyan a világ vízfelszínének csupán 1%-át teszi ki, de a globális tengeri forgalom 20%-a, az Európába irányuló energiahordozóknak pedig 65%-a halad át rajta. ¹⁸⁶

A kiterjesztett Mediterráneum térségét jellemző civilizációs, vallási, nyelvi, kulturális, identitásbeli különbségek, valamint a jelentős politikai, gazdasági, társadalmi különbségek egyrészt nehezítik a régióba tartozó államok közötti együttműködést (nincs is az alrégiókon átnyúló, érdemi tevékenységet végző integrációs szervezet), másrészt pedig – a vizsgált ország, Olaszország szempontjából – megnehezítik a térségben az egységes stratégia alapján történő érdekérvényesítést. A térség összetettségét és megosztottságát az olasz kormány is felismeri, nem véletlen, hogy Giuseppe Conte, korábbi miniszterelnök a térséget „geopolitikai

¹⁸⁵ Ministero della Difesa, 2019, i. m.

¹⁸⁶ Ministero della Difesa: *Documento Programmatico per la Difesa per il triennio 2021-2023*. 2021, [online], elérhető: <https://www.difesa.it/Content/Documents/20210804%20DPP%202021-2023%20-ult.pdf> [2022. március 5.], 7.o.

paradoxonként” jellemezte,¹⁸⁷ de ugyanez a kifejezés jelent meg a külügyminisztérium 2017-es mediterrán stratégiájában is.¹⁸⁸

Amennyiben elfogadjuk az eredeti, érdekalapú megközelítést, Olaszország szempontjából a kiterjesztett Mediterráneumot tovább lehet tágítani azokkal az államokkal, amelyek a főként Líbiából Olaszországba irányuló illegális migráció szempontjából kiemelt szerepet játszanak (Niger, Csád, Mali, Mauritánia, Nigéria). Ez a felfogás tükröződik az olasz külpolitikában is: amennyiben Róma a migráció kapcsán értelmezi a mediterrán térségét, az Olaszországba érkező migránsok kiindulási és tranzitországai jelentik a „Mediterráneumot”, kizárva ezzel a fogalomból Törökországot és a szélesebb Közel-Kelet államait, belefoglalva azonban a Száhel országait.¹⁸⁹

A kiterjesztett Mediterráneum három szubrégióra osztható: euro-mediterrán (a 2010-es évek elejéig ez volt a legstabilabb rész, amelyet a három közül leginkább jellemzett az ottani államok kooperációja), a déli és a kaukázusi-kaszpi, ahol a legsúlyosabb válságok voltak.¹⁹⁰ E szubrégiók közül az euro-mediterrán térség az, ami gyakorlatilag az összes olasz kül- és biztonságpolitikai, stratégiaiaként értelmezhető dokumentumban prioritásként jelenik meg, leggyakrabban erre érti az olasz politikum a ’mediterrán’ kifejezést. Bár pontos definíció erről a szubrégióról sem található, ez a Földközi-tenger partján fekvő államokként értelmezendő. A 2010-es évek eleje óta ezt az alrégiót is folyamatos konfliktusok jellemzik, közvetlenül érintve Olaszország biztonságát. A Földközi-tenger déli partján koncentráltan jelennek meg a 20. és a 21. századi biztonsági kihívások (pl. erőforrásokért folytatott konfliktusok, gyenge államiság okozta konfliktusok, nem állami szereplők térnyerése, iszlám radikalizáció, terrorizmus, ember, fegyver-, drogcsempészet, klímaváltozás, népességnövekedés és ezek miatti tömeges migráció).

A külpolitikai stratégiaiaként is felfogható 2020 – a külpolitika választásai (*Rapporto 2020 – Le scelte di politica estera*) c. dokumentum szerint e megosztott, válságokkal teli régióknak a kezelése egy olyan integrált stratégiát igényel, ami figyelembe veszi a különböző

¹⁸⁷ Governo italiano: Intervento del Presidente Conte al Rome MED. 2019, [online], elérhető: <http://www.governo.it/it/articolo/intervento-del-presidente-conte-al-rome-med-2019/13531>, [2020. december 5.]

¹⁸⁸ Ministero degli Affari Esteri: Strategia italiana nel Mediterraneo. 2017, [online], elérhető: <https://www.esteri.it/mae/resource/doc/2017/12/rapporto-med-maeci-ita.pdf>, [2022. március 20.]

¹⁸⁹ Colombo, S. –Palm, A.: Italy in the Mediterranean: Priorities and Perspectives of a European Middle Power. *Foundation for European Progressive Studies*, 2019. p.5. [online], elérhető: <https://www.feps-europe.eu/attachments/publications/study%20on%20the%20mediterranean%20-%206%20-%20dp%20hd.pdf>, [2020. december 5.]

¹⁹⁰ Di Cecco, V.: Un “grande Medio Oriente”o un “Mediterraneo allargato”. *Panorama Internazionale*, 2004, [online], elérhető: https://www.difesa.it/InformazioniDellaDifesa/periodico/IIPeriodico/AnniPrecedenti/Documents/Un_grande_Medio_Oriente_o_un_M_244allargato.pdf, [2020. december 5.]

alrégiók sajátosságait. E dokumentum szerint Olaszország elsődleges érdeke a térségben az, hogy meghaladja az Európai Unió által szorgalmazott „*economy first*” elképzelést, és az Egyesült Államok által képviselt „*security first*” elképzelést, és ezt a kettőt kombinálva érjen el eredményt.¹⁹¹

A legutolsó, 2015-ös Védelmi Fehér Könyv (*Libro Bianco della Difesa*) az alábbi kihívásokat említi az euro-mediterrán térség kapcsán: szervezett bűnözés; polgárháborúk; terrorizmus; országokon átívelő felkelések, illegális migráció; energiafüggőség.¹⁹²

A prioritásként kezelt területeken az olasz biztonságpolitika stratégiai szinten megfogalmazott célja az, hogy unilaterális lépések meghozatalára is képes legyen¹⁹³ – a haderő képességeit is ez alapján kell fejleszteni – és ne kelljen harmadik országtól függenie az olasz lépéseknek.¹⁹⁴ Olaszország – földrajzi pozíciójából is fakadó – biztonsági érdeke a tengeri hajózási útvonalak szabadságának biztosítása, a Földközi-tenger déli és keleti régiójának stabilizálása, az energiaellátás biztosítása, az illegális migráció kontroll alatt tartása, és az Egyesült Államok általi védelem megőrzése más nagyhatalmak fenyegetése ellen.¹⁹⁵ A térség bármilyen instabilitásának kitett Olaszország célja így a bi- és multilaterális kezdeményezéseken keresztül a politikai párbeszéd és a gazdasági kapcsolatok erősítésével, azaz a középhatalmak tipikus eszközrendszerével egy, a tengeri határok mentén levő biztonsági háló kialakítása.¹⁹⁶

Az elmúlt években a kiterjesztett Mediterráneum térségében olyan mély változások mennek végbe, amelyek már nem tekinthetők ideiglenes erőviszony-átalakulásnak, sokkal inkább strukturális mélységűek, és tükrözik a globális politikai erőviszonyok átalakulását is. A különböző alrégiók közötti összekapcsolódások gazdasági és biztonsági szempontból is fokozódtak, ezzel párhuzamosan azonban növekedett a megosztottság és a gazdasági, politikai polarizáció is. A gazdasági, politikai, identitásbeli és kulturális különbségek egymást erősítik. Változóban van a nagyhatalmak térségben betöltött szerepe, új szereplők jelennek meg (pl. Kína, India), illetve korábbi befolyásos aktorok (Oroszország, Törökország) lépnek fel újra itt.

¹⁹¹ Dassù– Massari i. m. 5-6. o, 61-63. o.

¹⁹² Ministero della Difesa, 2015, i. m., 27-32. o.

¹⁹³ Ilyen unilaterális lépésnek tekinthetjük Olaszország 1997-es albániai fellépését az Alba Művelet (Operazione Alba) keretében, amelynek célja Albánia stabilizálása és az egyre nagyobb méreteket öltő migráció megfékezése volt.

¹⁹⁴ Ministero della Difesa, 2015, i. m., 12-15. o.

¹⁹⁵ Taylor, P.: Molto Agitato, Italy and Mediterranean Security. *Friends of Europe*, 2019, [online], elérhető: https://www.friendsofeurope.org/wp/wp-content/uploads/2019/06/2019_foe_sec_pub_italy_web_0.pdf, [2020. december 5.], 13. o.

¹⁹⁶ Coralluzzo, V.: Italy and the Mediterranean: Relations with the Maghreb countries. *Modern Italy*, 2008, 13(2), 115-133. doi:10.1080/13532940801962017, 120. o.

A kiterjesztett Mediterráneum multipoláris régióvá vált, ahol a hatalmi központok, és az egymással vetélkedő politikai agendák száma megnőtt. Éppen ezért a térség meghatározó erejeként fellépni kívánó Olaszországnak kiemelt figyelemmel kell követnie a régió változásait, trendjeit, és saját érdekeit, az ezek érvényesítéséhez szükséges erőket és eszközöket ennek fényében kell meghatározni. A Mediterráneumot egyre jobban befolyásolják külső erők, amelyek a levantei övezetből, Eurázsia periferiájáról, Afrikából és a Fekete-tenger térségéből indulnak ki, ennek következtében a mediterrán térség biztonsága globalizálódott.¹⁹⁷ A régiót 2011 óta folyamatosan zavargások, konfliktusok, válságok sújtják, így olasz (illetve általánosságban európai) szempontból egy olyan instabilitási ívként is meghatározható, ami Marokkótól Afganisztánig körülölel egy viszonylag stabil európai kontinenst, ezért folyamatos politikai és katonai szerepvállalást igényel.¹⁹⁸ E folyamatok és változások kezelése is államokon átívelő összefogást igényel, ami összeilleszthető Olaszország középhatalom-értelmezésével.

Róma számára a kiterjesztett Mediterráneum összességében egy olyan stratégiainak minősített terület, ahol az ország stratégiai és/vagy létfontosságú érdekeinek védelme érdekében önálló politikai/diplomáciai/katonai fellépésre képesnek kell lennie, haderejének olyan képességekkel kell rendelkeznie, hogy akár többnemzeti, koalíciós erők vezetését is fel tudja vállalni. Ha megvizsgáljuk, hogy az olasz haderő mely országokban van jelen, látható, hogy a nemzetközi (EU, NATO, ENSZ) missziók döntő többsége és a bilaterális missziók mindegyike a kiterjesztett Mediterráneum térségében fut. Az Afrikában, kiemelten a Száhelben futó műveletekre fordított költségek és a műveletek számának növekedése¹⁹⁹ jelzi egyrészt a földrajzi terület, másrészt a migráció témájának a kül- és biztonságpolitikában betöltött jelentőségét. Kiemelendő a védelmi kapacitásépítést (Defence Capacity Building) és a biztonsági erők támogatását (Security Force Assistance) célzó műveletek elterjedése a kontinensen (pl. Szomália, Niger, Líbia, Mali, Dzsibuti)²⁰⁰

¹⁹⁷ Lesser, I.O.: *The United States and the Future of Mediterranean Security: Reflections from the German Marshall Fund's Mediterranean Strategy Group*. German Marshall Fund of the United States, 2015.

¹⁹⁸ Marrone, A.: La politica di sicurezza nel vicinato meridionale. Friedrich Ebert Stiftung, 2020. augusztus, [online], elérhető: <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/rom/16276.pdf>, [2021. november 25.]

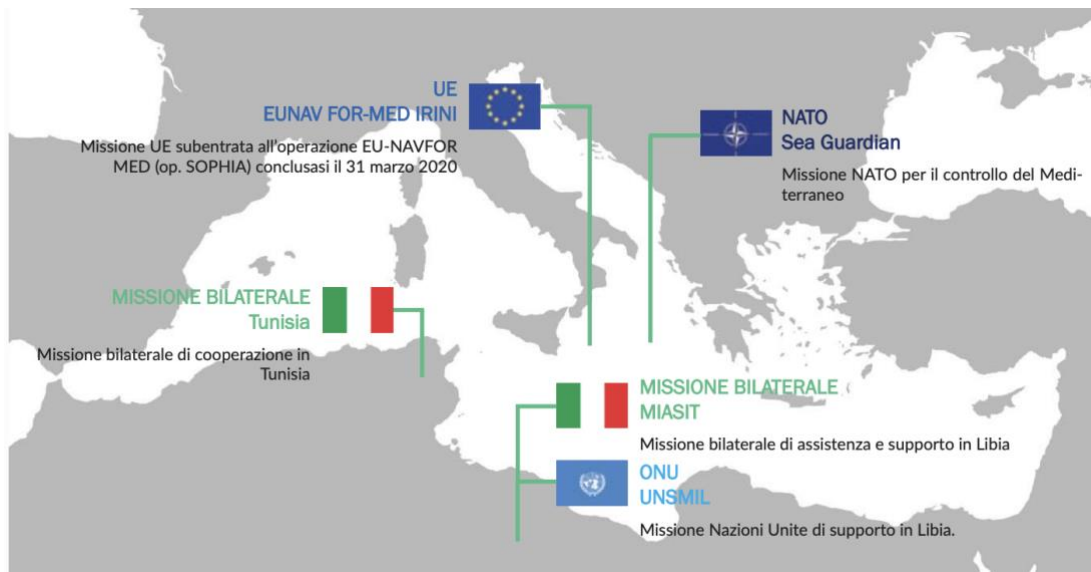
¹⁹⁹ Camera dei Deputati: *Autorizzazione e proroga missioni internazionali 2018* (DOC CCL n. 3 e DOC CCL bis 1), [online], elérhető: <http://www.camera.it/temiap/d/leg17/DIO660>, [2020. december 5.]

Marrone, A. –Nones, M.: Le forze italiane in missione all'estero: trend e rischi. *Istituto Affari Internazionali*, Documenti IAI, 2020, [online], elérhető: <https://www.iai.it/sites/default/files/iai2003.pdf>, [2020. december 5.]

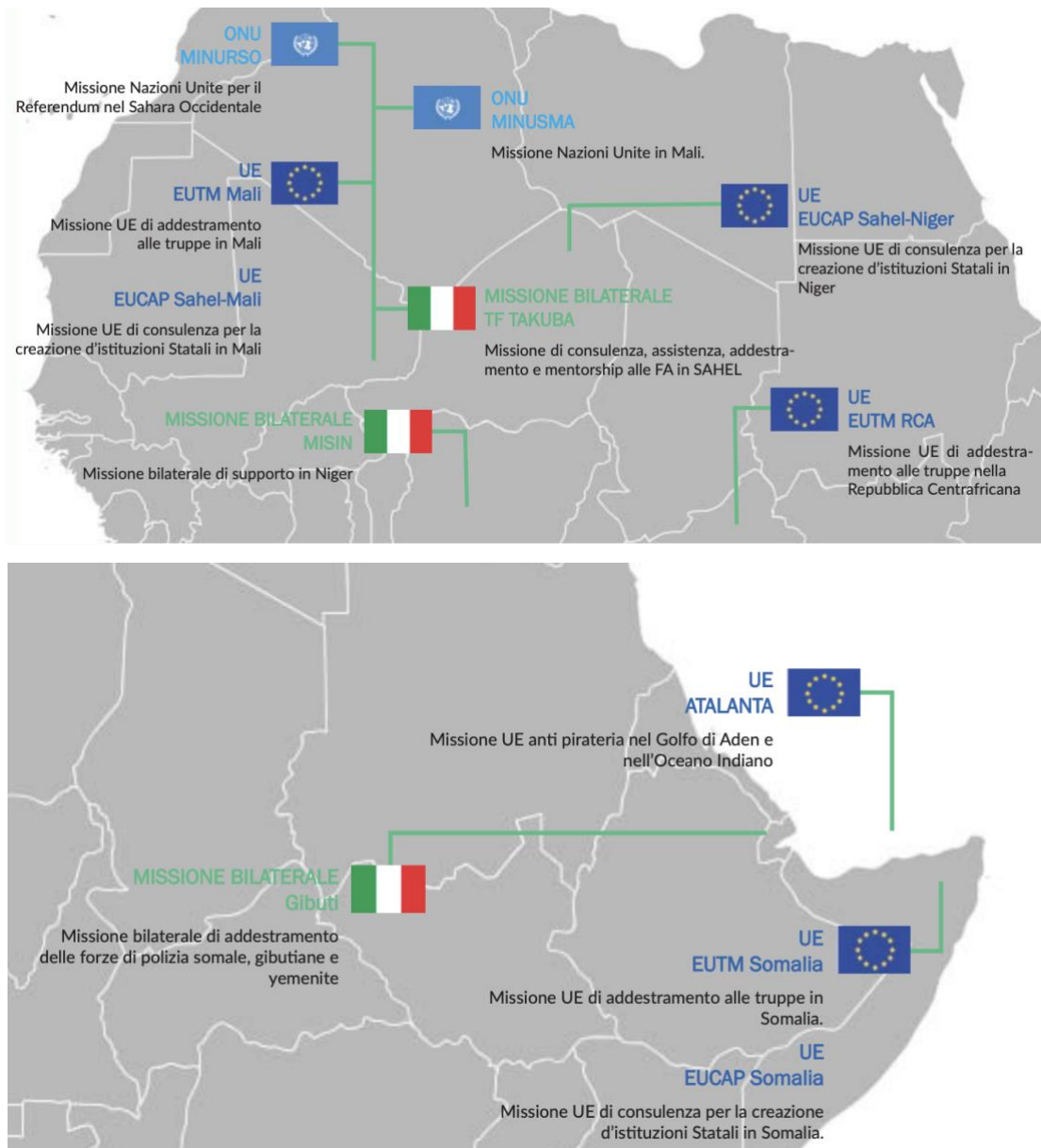
²⁰⁰ Marrone – Nones i. m. 4.o.



2.2. ábra: Az olasz haderő nemzetközi szerepvállalása 2019-ben²⁰¹



²⁰¹ A 2019-es térkép felhasználását az indokolja, hogy a 2019 utáni védelmi tervezési dokumentumok több külön térképre osztva ábrázolták az olasz katonai szerepvállalást (lásd 2. sz. térkép).
 Forrás: Ministero della Difesa, 2019, i. m., 21-22. o.



2.3. ábra: Az olasz haderő afrikai és földközi-tengeri szerepvállalása 2021-ben²⁰²

Az Észak-Afrikában és a Száhelben működő katonai és civil missziókban való részvétel mellett Olaszország mediterrán politikája két 'pillérre' osztható. A térségben való olasz szerepvállalás egyrészt a kereskedelmi, energetikai és biztonsági együttműködés szempontjából kulcsfontosságú országokkal való kapcsolat megerősítésére épül, itt egyértelműen megmutatkozik a gazdasági kapcsolatok politikai és/vagy ideológiai megfontolásokhoz képest való elsőbbsége. Másrészt – egyre növekvő mértékben – a dél-

²⁰² Ministero della Difesa, 2021, i. m. 16-19. o.

Megjegyzés: az értekezés során olasz nyelvű ábrákat csak abban az esetben vettem át, ha az adott ábra magyar nyelven nem elérhető, vagy az átszerkesztéséhez szükséges adatok nem állnak rendelkezésre, viszont maga az ábra az értekezés szempontjából bizonyító erővel bír.

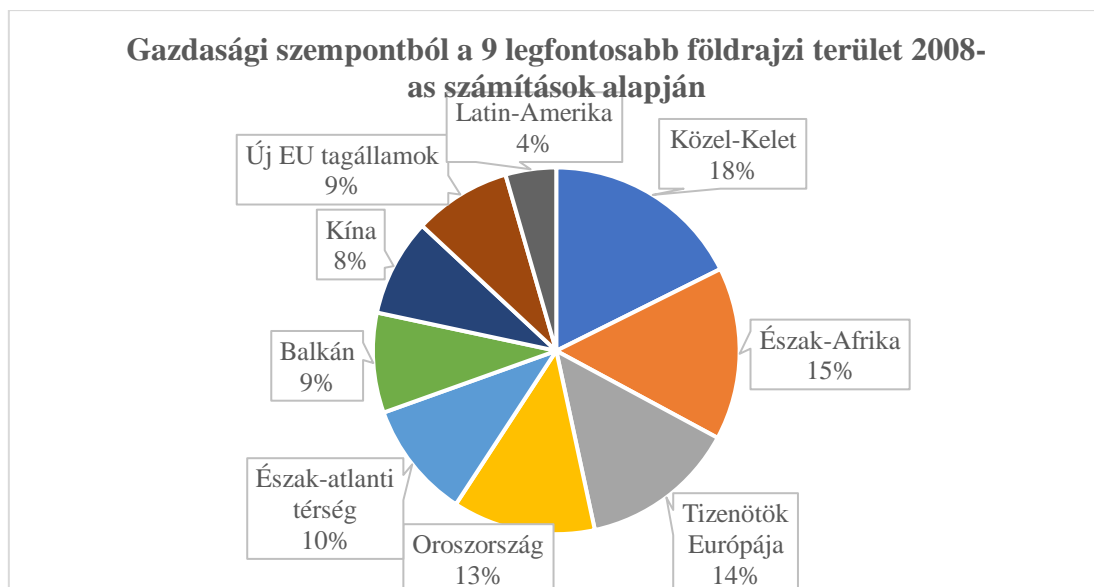
mediterrán országokkal való kapcsolatban a migráció kérdésének kezelése vált az olasz külpolitika meghatározó elemévé,²⁰³ hiszen a migrációs probléma nem társadalmi igények alapján történő kezelésének már fontos belpolitikai következményei is lettek (lásd pl. a 2018-as parlamenti választások eredményeit).

2.4 Olaszország mediterrán térségbeli nemzeti érdekeinek meghatározása AHP módszertan használatával

Bozzo, Simon-Belli és Batacchi 2008-ban az AHP modell használatával határozták meg Olaszország nemzeti érdekeit és azok földrajzi elhelyezkedését. Bár ez az elemzés 2008-ban készült, a Glasier-féle, nemzeti érdekek állandósága koncepció elfogadásával ma is releváns eredményeket mutat. Az elemzésben az alábbi földrajzi egységek szerepét vizsgálták: Közel-Kelet, észak-atlanti régió, a „tizenötök” Európája, Balkán, Oroszország, Észak-Afrika, az EU-hoz ’újonnan’ csatlakozottak (minden EU tagállam, aki a tizenötök után csatlakozott), Latin-Amerika, Kína, Törökország, Afrika-szarva, ex-szovjet területek. A vizsgálat alapját társadalmi-kulturális, gazdasági, és politikai-katonai kritériumok adták, amelyek mindegyikét további alkritériumokra bontották. Míg a társadalmi-kulturális részt természetesen az európai és az atlanti területek elsőse jellemzi, mind a gazdasági, mind a politikai-katonai területen a közel-keleti és az észak-afrikai régiók ’előretörése’ figyelhető meg.

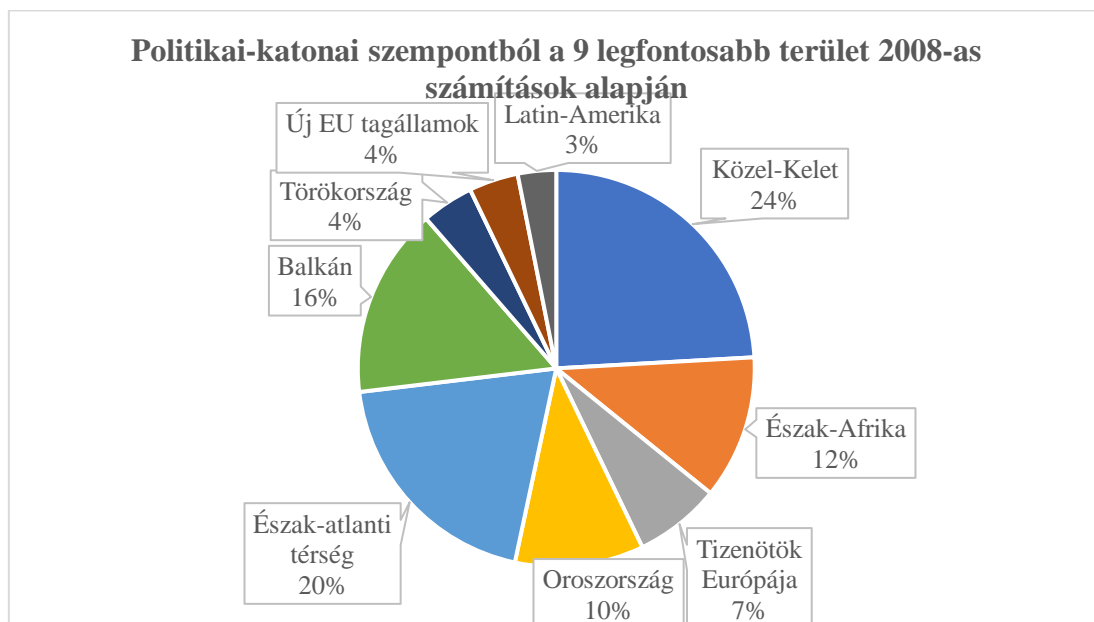
A gazdasági kritériumok alapján a nyersanyagok alkategóriában ez a két térség 50%-ot tesz ki, míg a végtermékek és befektetések területén nagyjából 25-25%-ot, ez az alkategóriákat összesítve 28,7%-ot jelent, Törökországot nem számítva.

²⁰³ Dessì, A. – Olmastroni, F: Foreign posture in comparative perspective: a quantitative and qualitative appraisal of Italian foreign and defence policy during the Renzi Government. *Contemporary Italian Politics*, 2017, 9:2, 201-218.
Colombo-Palm, i. m.



2.4. ábra: Gazdasági szempontból a 9 legfontosabb földrajzi terület 2008-as számítások alapján²⁰⁴

A politikai-katonai mutatók vizsgálata hasonló képet mutatott a 2008-as vizsgálatban. A stratégiai-katonai alkategóriában a közel-keleti és az észak-afrikai térséghez kötődő nemzeti érdekek relatív fontossága eléri az 50%-ot, a történelmi és a politikai fontosság alkategóriák pedig 25-25%-ot értek el, ez a három alkategóriát összesítve 38,9%-ot jelent.



2.5. ábra: Politikai-katonai szempontból a 9 legfontosabb terület 2008-as számítások alapján²⁰⁵

²⁰⁴ Bozzo, L., Simon-Belli, C., Batacchi, P. Metodologia per la definizione degli interessi nazionali: le Matrici, in Jean, C. 2008. *Geopolitica economica*, Milano, Franco Angeli 80. o.

²⁰⁵ Forrás: Bozzo, et al., 2008, i. m., 83.o.

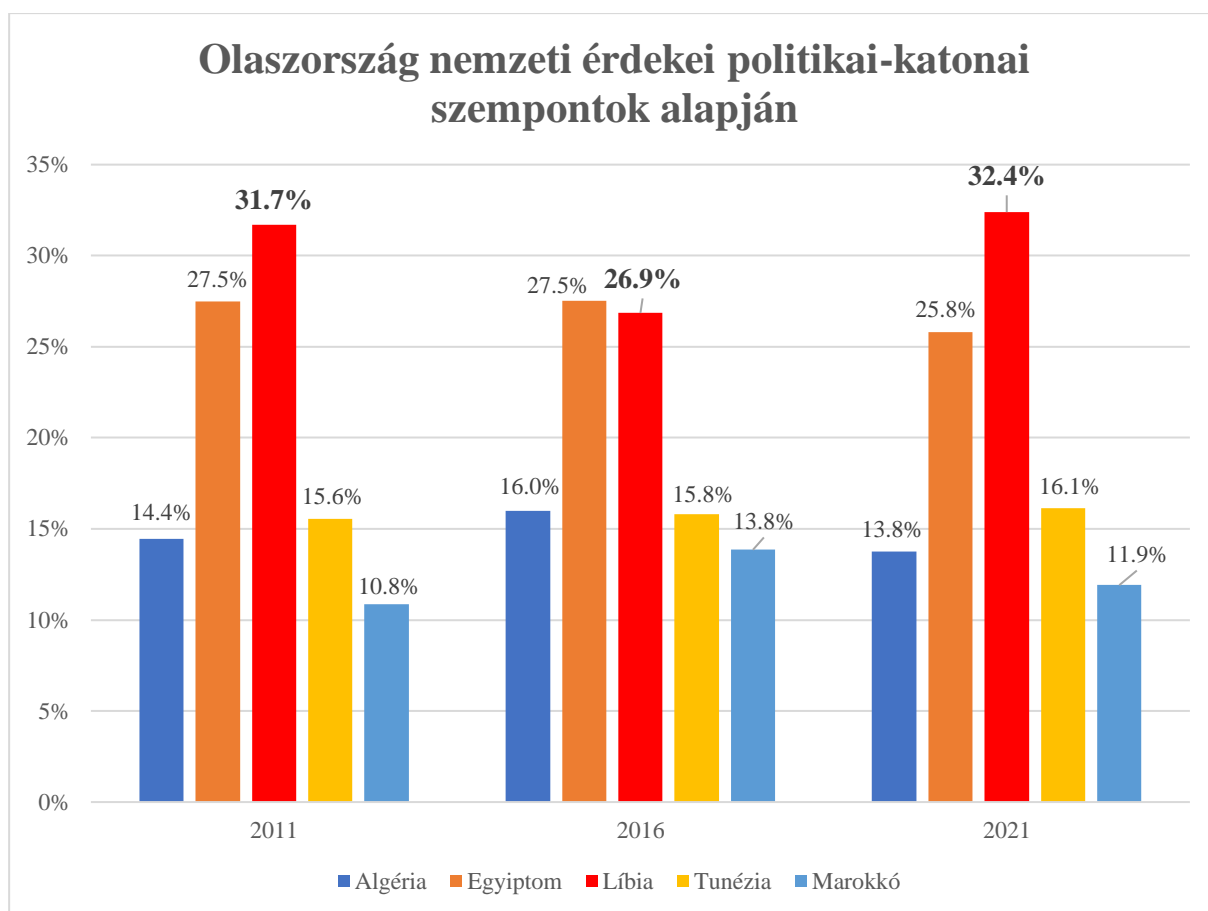
Az elemzés konklúziója alátámasztja a mediterrán térség fontosságára vonatkozó hipotézist. Az összes mutatót és az összes vizsgált földrajzi térséget figyelembe véve Bozziék arra a következtetésre jutottak, hogy az olasz külpolitikának elsősorban négy területre kell fókuszálnia: az észak-atlanti térségre, a MENA régióra, a „tizenötök Európájára” és a Balkánra, ebből kettő – a MENA és a Balkán – a kiterjesztett Mediterráneumban található.

Annak érdekében, hogy meghatározhatóvá váljon, hogy a szűken értelmezett mediterrán térségen belül hol „találhatók” az olasz nemzeti érdekek, a fent ismertetett AHP módszert alkalmazva vizsgáltam meg a Földközi-tenger partján fekvő öt országot, Marokkót, Líbiát, Algériát, Egyiptomot és Tunéziát. Elfogadva azt a feltételezést, mely szerint a nemzeti érdekek alapvetően állandóak, az AHP módszert longitudinális vizsgálat keretében alkalmaztam, hogy az esetleges hangsúlyeltolódások ábrázolhatóvá váljanak. Mivel az értekezés a 2011 és 2021 közötti időszakra koncentrál, a vizsgálat során e két év adatai mellett a közbelső, 2016-os év adatait is felhasználom. A negyedik felhasznált adatsor a 2010-es, ennek szükségességét az indokolja, ez volt az arab tavasz előtt az utolsó teljes év.²⁰⁶

A 2011-es adatok alapján látható, hogy az arab tavasz évében szignifikáns változások következtek be a gazdasági és a társadalmi-kulturális szempontok terén, amelyek 2011 után nem teljes mértékben ugyan, de nagyjából visszaálltak az arab tavasz előtti értékre. A 2010-es adatok használata tehát azt a célt szolgálja, hogy ellensúlyozza a kivételesnek tekinthető 2011-es év adatait. Az AHP módszer alkalmazása azért megfelelő a nemzeti érdekek vizsgálatához, mert a súlyok alkalmazásával az esetleges változások súlyát érzékeltetni lehet: figyelembe kell venni, hogy vannak olyan (al)szemponatok (pl. történelmi-politikai relevancia), amelyek nem változnak jelentős mértékben, míg más (al)szemponatoknál (pl. gazdasági szempontok, migrációs alszempon) markáns változások következtek be.

A korábban ismertetett gazdasági, társadalmi-kulturális és politikai-katonai szempontok AHP alapú vizsgálata a következő eredményeket hozta:

²⁰⁶ A 2010-es évet – a megfelelő információk elérhetőségének hiánya miatt csak a gazdasági szektorban vizsgáltam, hiszen ez volt az egyetlen olyan terület, ahol az összes szükséges információ elérhető volt. A politikai-katonai és a társadalmi-kulturális szempontokhoz szükséges adatoknak csak töredéke érhető el, mivel így a vizsgálat eredménye túlságosan torz lett volna, a számítástól eltekinttem.



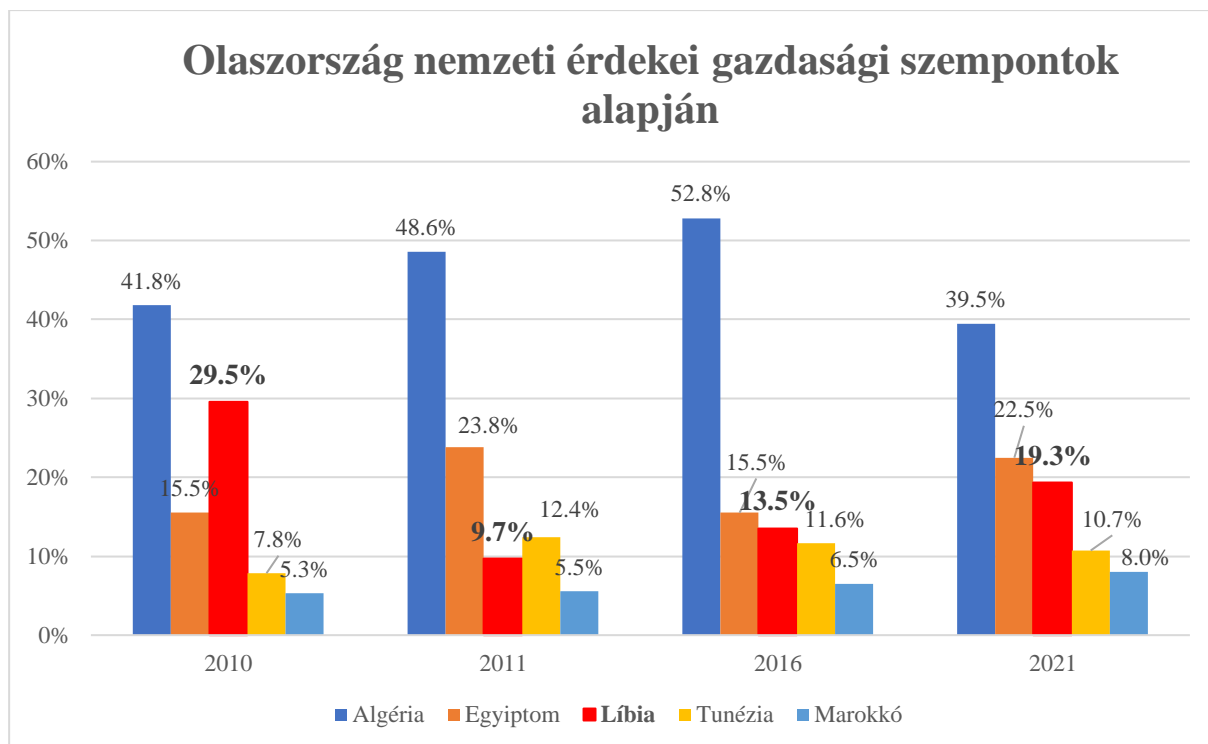
2.6. ábra: Olaszország nemzeti érdekei a Földközi-tenger déli partján 2011–2021 között, politikai-katonai szempontok alapján

A katonai-politikai szempontoknál nem következett be olyan jelentős átrendeződés az olasz nemzeti érdekek terén, mint a gazdasági szektorban. Líbia és Egyiptom kiemelkedik a többi ország közül, míg az Egyiptomhoz köthető érdekek százalékos megoszlása állandó maradt 2011 és 2016 között, Líbia relatív fontossága kis mértékben csökkent csak, majd 2021-re a 2011-es szint fölé emelkedett. A vizsgált időszakban az öt ország jelentősen eltérő fejlődési pályát járt be politikai, gazdasági, társadalmi és biztonsági szempontból is, az arab tavasz után eltérő gyorsasággal tért vissza a stabilitás, de ez nem minden országban bizonyult egyformán tartósnak. Líbia relatív fontosságának újbóli erősödését elsősorban az aktuális kormányzati relevancia alszempont értékeinek növekedése (Líbiával kapcsolatos kormányzati kommunikáció arányainak jelentős növekedése), valamint a konfliktus nemzetköziesedése következtében a Líbiába külföldről beáramló modern fegyverzet beáramlása okozta.

A katonai, politikai szempontoknál Líbia relevanciájának 2011 utáni csökkenésében elsősorban az játszik szerepet, hogy a stratégiai-katonai relevancia alszempontban vizsgált líbiai hadsereg felszereltsége nagyon leromlott, a többi országhoz képest meggyengült a líbiai hadsereg ereje, és ez az alszempont rendelkezett a legnagyobb súllyal. Ezzel szemben a

terrorizmus adott országbeli veszélyét és elterjedését mérő Globális Terrorizmus indexe mindegyik országnak növekedett. Míg 2011-ben ebből a szempontból Líbia volt a legkevésbé veszélyeztetett az öt vizsgált ország közül, 2016-ra a lista elejére került, 2021-re Egyiptom mögött a második legveszélyeztetettebb ország az öt vizsgált állam közül. A történelmi-politikai relevancia alszemponatok közül Líbia kiemelkedik, ezen a téren jelentős változás nem várható. Az, hogy a gyarmati kapcsolatok ellenére Líbia nem emelkedik ki nagyon ebből a szempontból azzal magyarázható, hogy az alszemponat többi tényezőjében nem ér el kiemelkedő értékeket: példának vehetjük az adott időpontig aláírt bilaterális szerződések számát, míg Líbiával 2011-ig 21 nemzetközi szerződést írt alá Olaszország, Egyiptom esetében ez a szám 102 volt. 2011 és 2021 között mindegyik állammal kötött Olaszország új nemzetközi szerződéseket, de ez Líbiával különböző okokból kifolyólag (pl. évekig a hatalmi monopólium hiánya jellemezte Líbiát) lassabb ütemben történt, mint a többi országgal: míg Tunézia esetében 2011 és 2021 között 77-ről 103-ra nőtt a megkötött szerződések száma, Líbiánál 21-ről 25-re.

A módszer lehetővé tette a megkötött szerződések jelentőségének vizsgálatát, hiszen figyelembe vettem a stratégiai partnerségi kapcsolat meglétét, és annak tartalmát is. A Földközi-tenger partján fekvő öt észak-afrikai ország közül Olaszország csak Egyiptommal és Líbiával kötött ilyen szerződést, ezek tartalmilag azonban különböznek egymástól: az egyiptomi szerződés jobban koncentrált társadalmi és kulturális kérdésekre, míg a líbiaiban erőteljesebben jelennek meg a katonai és klasszikus értelemben vett biztonságpolitikai intézkedések, ezért ennek jelentősége az alkalmazott skála szerint nagyobb. A szintén ezen szempontok alá tartozó aktuális kormányzati relevancia alszemponat esetében 2011-ben kiemelkedő volt Líbia fontossága a kormányzati kommunikációban és bár vezető helyét 2016-ban is megőrizte, a különbség jelentősen csökkent, 2021-re viszont Líbia irányába ismét kinyílt az olló.

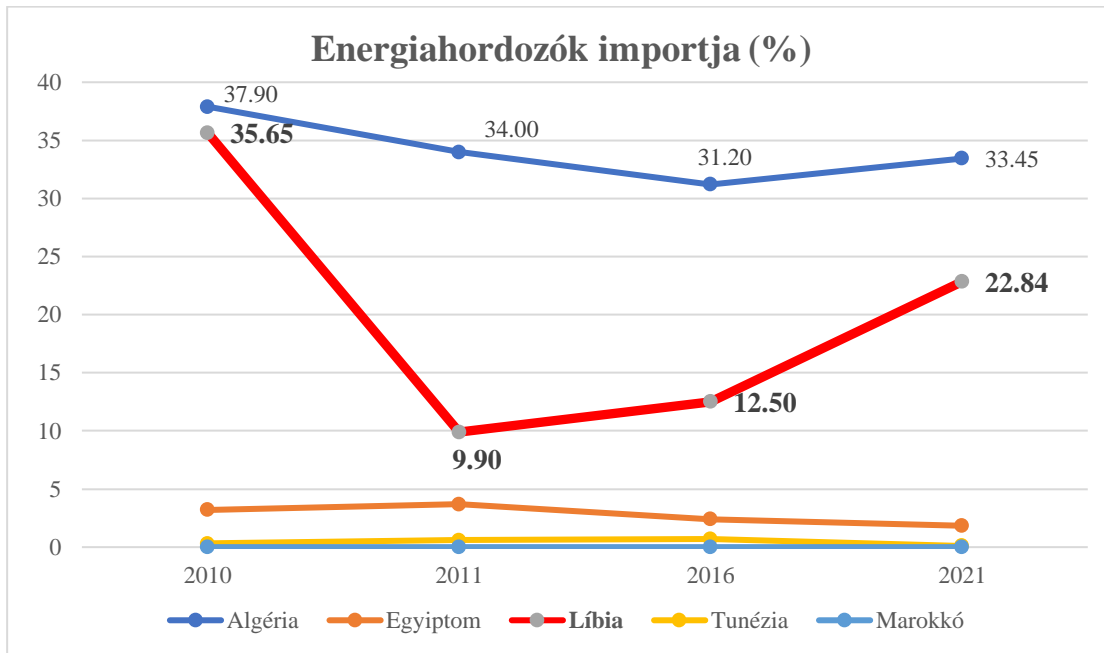


2.7. ábra: Olaszország nemzeti érdekei a Földközi-tenger déli partján 2011–2021 között, gazdasági szempontok alapján

A gazdasági szempontoknál három nagy tényező jelenlétét vizsgáltam, a bevezetésben ismertetett súlyozással. A gazdasági szektorban Olaszország számára Líbia elsődlegesen az energiahordozók kereskedelme miatt fontos, ahol Algériával együtt kiemelkedtek a vizsgált mediterrán országok közül az arab tavasz előtt. Ahogy a 2011-es adatok mutatják, Líbia relevanciája jelentősen visszaesett, ez arra vezethető vissza, hogy a líbiai kőolaj és földgázexport bezuhanása mellett a Líbiába irányuló olasz export és közvetlen külföldi tőkebefektetés is töredékére esett vissza. Ezzel szemben a másik négy országnál egyik vizsgált mutató esetében sem figyelhető meg ennyire jelentős csökkenés a 2010-es évhez képest, sőt egyes területek még kisebb növekedést is produkálnak (pl. Algéria esetében mindhárom mutató növekedett, de növekedett az Egyiptomba irányuló FDI is). Gazdasági szempontból 2016-ra Algéria még inkább kiemelkedett, a többi országhoz kötődő nemzeti érdekek kapcsán két, ellentétes folyamat volt megfigyelhető: míg az arab tavasz évében Tunézia és Egyiptom jelentősége nőtt, 2016-ra nagyjából visszaálltak a 2010-es szintre, Líbia jelentősége pedig a 2011-es bezuhanás után ismét elkezdett nőni, de minden mutató az arab tavasz előtti szint töredékét érte csak el. Algéria jelentősége alapvetően nem azért nőtt meg ennyire a vizsgált időszakban, mert ennyire nőttek az ide kötődő olasz gazdasági érdekek, hanem azért, mert *hozzá képest* a többi ország (elsősorban Líbia) értékei csökkentek. Fontos tendencia, hogy 2021-re Algéria többi vizsgált országhoz képesti előnye csökkent, Tunézia kivételével a többi ország

(Egyiptom, Marokkó, Líbia) relatív fontossága nőtt. E változások háttérében az áll, hogy 2021-re az Algériába irányuló olasz exportot meghaladta az Egyiptomba irányuló export, a Líbiából importált energiahordozók aránya pedig jelentősen növekedett (12,5%-ról 22,85%-ra).

A Líbiához kötődő olasz nemzeti érdekek 2011 utáni bezuhanásának legfontosabb okát, az energiahordozók importjának csökkenését az alábbi ábrával lehet szemléltetni, amely megmutatja, hogy a líbiai export az algériaihoz képest mennyire visszaesett, majd hogyan kezdett el újra erősödni.

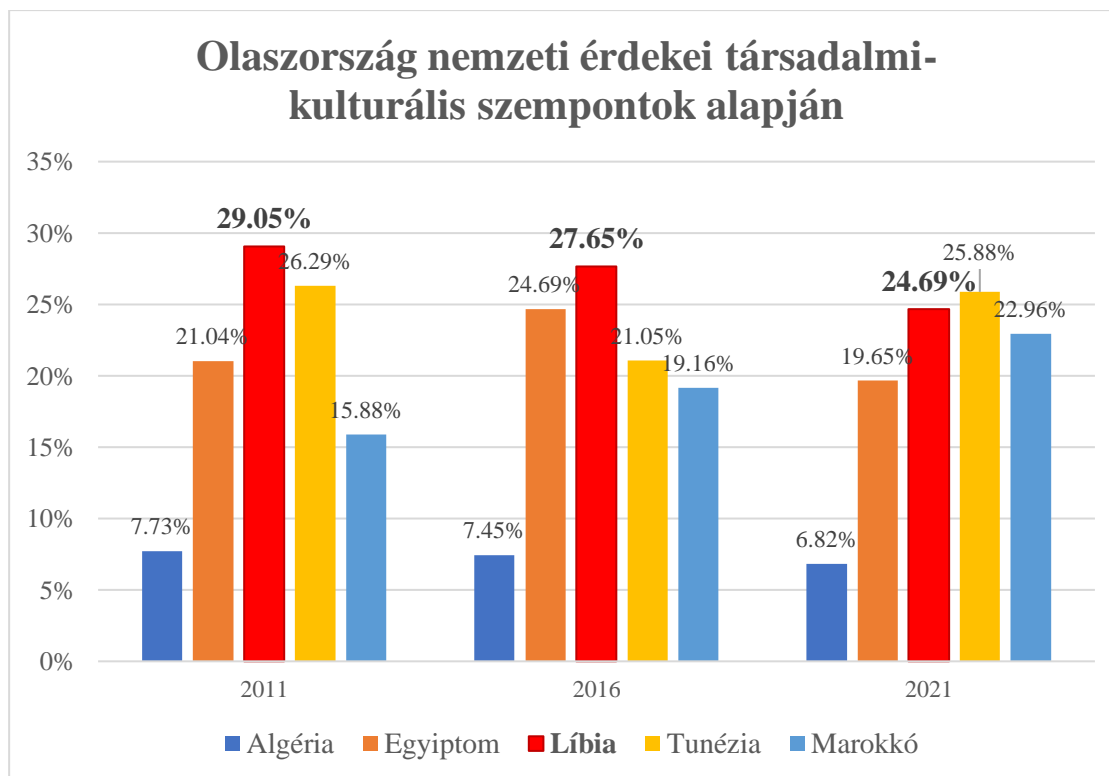


2.8. ábra: Olasz energiainport a Földközi-tenger déli partjáról 2011–2021

Az ábrán a százalékos arány azt jelzi, hogy az összes olasz kőolaj- és földgázimport hány százaléka érkezik az adott országból.

Bár az AHP módszerrel csak az olasz FDI-t mértem, a mediterrán országok Olaszországba irányuló tőkebefektetéseit nem, Líbia kapcsán kiemelendő, hogy a Líbiai Befektetési Alap olyan stratégiai jelentőségű olasz vállalatokba fektetett be, mint például az Unicredit Bank, vagy a Fiat.²⁰⁷

²⁰⁷ Lombardi, 2011., i. m., ill. lásd bővebben: 4. sz. fejezet



2.9. ábra: Olaszország nemzeti érdekei a Földközi-tenger déli partján 2011–2021 között, társadalmi-kulturális szempontok alapján

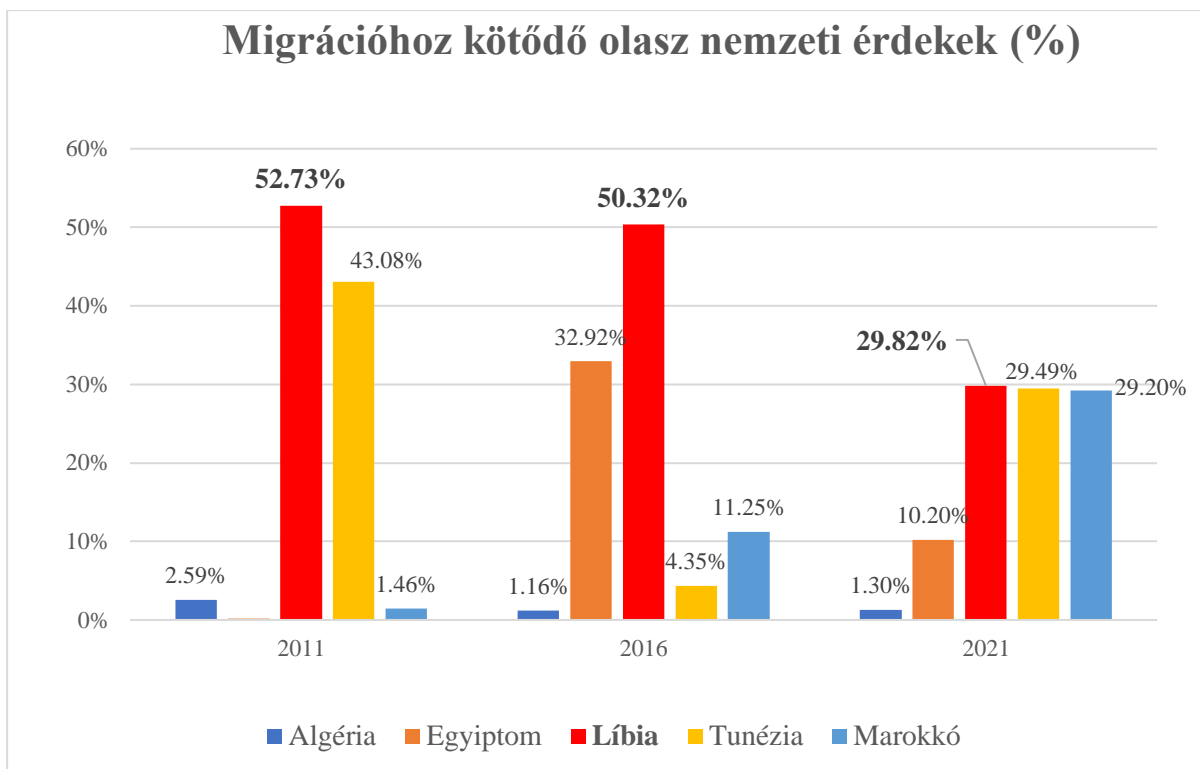
A társadalmi-kulturális szempontoknak van a legösszetettebb alszempont-rendszere, ezen a téren Líbia relatív fontosságának kis mértékű csökkenése figyelhető meg. A legjelentősebb különbségek a migrációs alszempont területén mutatkoztak meg, ahol Líbia kiemelkedő szereppel bír, elsősorban a tengeri úton illegálisan Olaszországba érkezők száma miatt, hiszen a teljes vizsgált időszakban innen érkeztek a legtöbben. Mivel az alszempont magába foglalja a legális és az illegális migrációt is, Líbia fontossága némileg csökken, mert a másik négy ország állampolgárai sokkal nagyobb számban lépnek be – és vannak jelen – törvényesen Olaszországba, a líbiai állampolgárok száma ebből a szempontból elhanyagolható. Bár az AHP súlyozása szerint a migrációs alszempont a társadalmi-kulturális szempontoknak „csak” a 21,4%-át adja, a jelentősége abban áll, hogy az arab tavasz után indult illegális migrációs hullám, valamint a 2014–15-ös migrációs és menekültválság következtében a bevándorlás témája az olasz politikai agenda tetejére került, a közbeszéd egyik vezető témájává vált. Bár a 2013 októberi lampedusai szerencsétlenség és a Mare Nostrum művelet még humanitárius szempontból érintette meg az olasz lakosságot, a 2015-ös menekültválság, majd a 2016-ban tengeri úton érkező rekordszámú illegális bevándorló megváltoztatta a mainstream narratívát, a bevándorlásellenes diskurzus felerősödött.²⁰⁸

²⁰⁸ Hermanin, C.: Immigration in Italy between two elections. Between myths and reality. *Friedrich-Ebert Stiftung*, 2019, [online], elérhető: <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/rom/15603.pdf> [2021. március 4.]

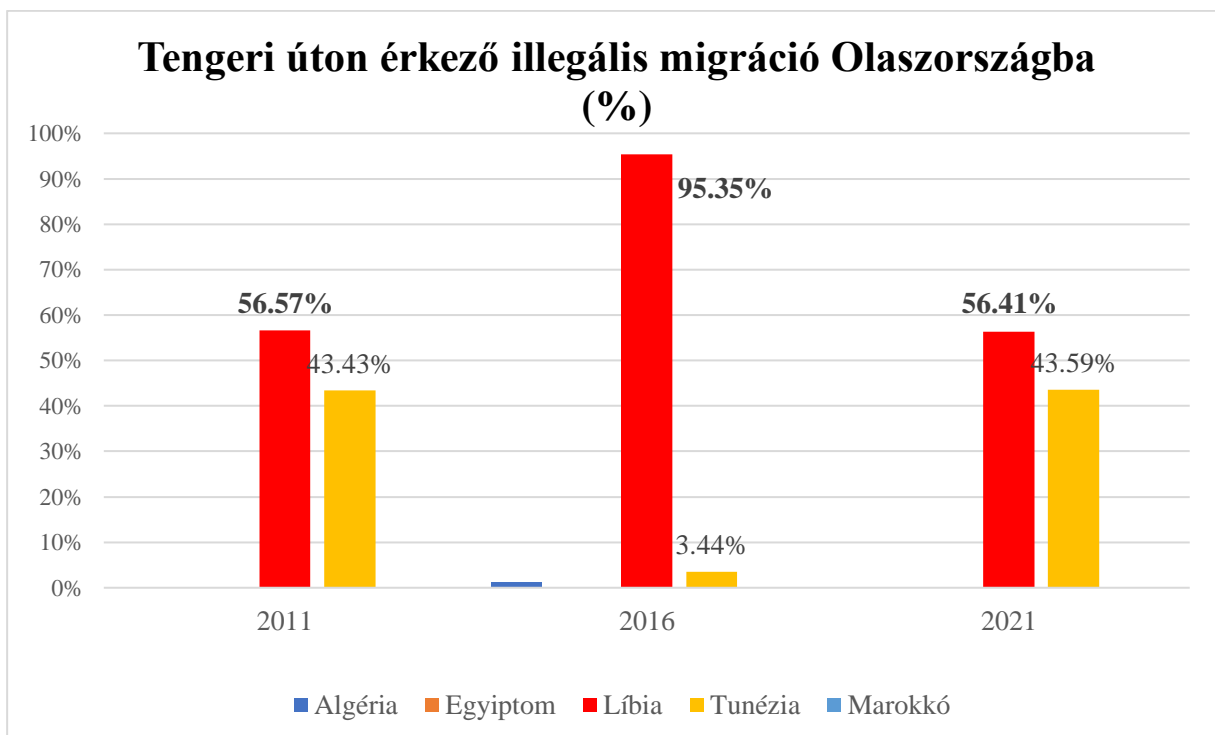
Ahogy a lenti diagramon látható, migrációs szempontból a Földközi-tenger déli partján fekvő öt ország közül Líbiához kötődik a legtöbb olasz érdeke. Líbia relatív fontossága 2021-re nagyjából megegyezett Tunéziáéval és Marokkóéval, ez két fő okra vezethető vissza: egyrészt az illegális migrációs trendek megváltoztak, és 2021-re visszaállt a tengeri úton érkezők kiindulási helyében a 2011-es 56-43%-os líbiai-tunéziai arány, eltűnt a 2016-os líbiai dominancia, amikor a tengeri úton érkezők több, mint 95%-a Líbiából indult útnak. A Tunéziából és Líbiából útnak indulók száma évről évre változik, a két ország belső instabilitásának függvényében. Líbia esetén két tényező van, ami az indulások számát csökkenti: vagy a part menti sáv milíciák általi totális kontrollja, vagy pedig ennek ellentéte, a teljes anarchia.²⁰⁹ Az első esetben épp a milíciák tevékenysége gátolja meg az indulásokat (ez volt a célja a Gentiloni-kormányának a partmenti milíciák támogatásával, bővebben lásd 5. fejezet), a második esetben pedig pont a nagyfokú bizonytalanság bátortalanítja el a migránsokat, hogy a kihajózási pontokra menjenek. 2021-ben Líbiát egyik helyzet sem jellemezte: új kormány került hatalomra, ami önmagában pozitív fejlemény, azonban a hatalmát még nem tudta megszilárdítani a teljes államterületen, emiatt növekedett az Olaszországba induló migráció.

Az AHP módszertan alkalmazásával megállapíthatóvá vált, hogy a nagy mértékű, líbiai illegális migráció kiegyensúlyozása a kiadott tartózkodási engedélyek alapján számolt legális migrációhoz köthető, hiszen amíg a líbiaiak számára elenyésző mértékben (5000 fő alatt) bocsátott ki az olasz belügyminisztérium tartózkodási engedélyeket, a marokkóiak esetében ez a szám meghaladta a 370 000-et, ez az oka annak, hogy a migrációs alszemponiban Líbia relatív fontossága nem előzi meg jelentősen a többi vizsgált országot.

²⁰⁹ Dinolfo, S. – Indelicato, M.: Cambiano le rotte dei migranti: cosa c'è dietro il boom di sbarchi. *Il Giornale*, 2021. április 20., [online], elérhető: <https://www.ilgiornale.it/news/cronache/cambiano-rotte-mediterraneo-lallarme-arriva-libia-1938759.html>, [2022. március 23.]



2.10. ábra: Földközi-tengeri migrációhoz kötődő olasz nemzeti érdekek 2011–2021 (%)

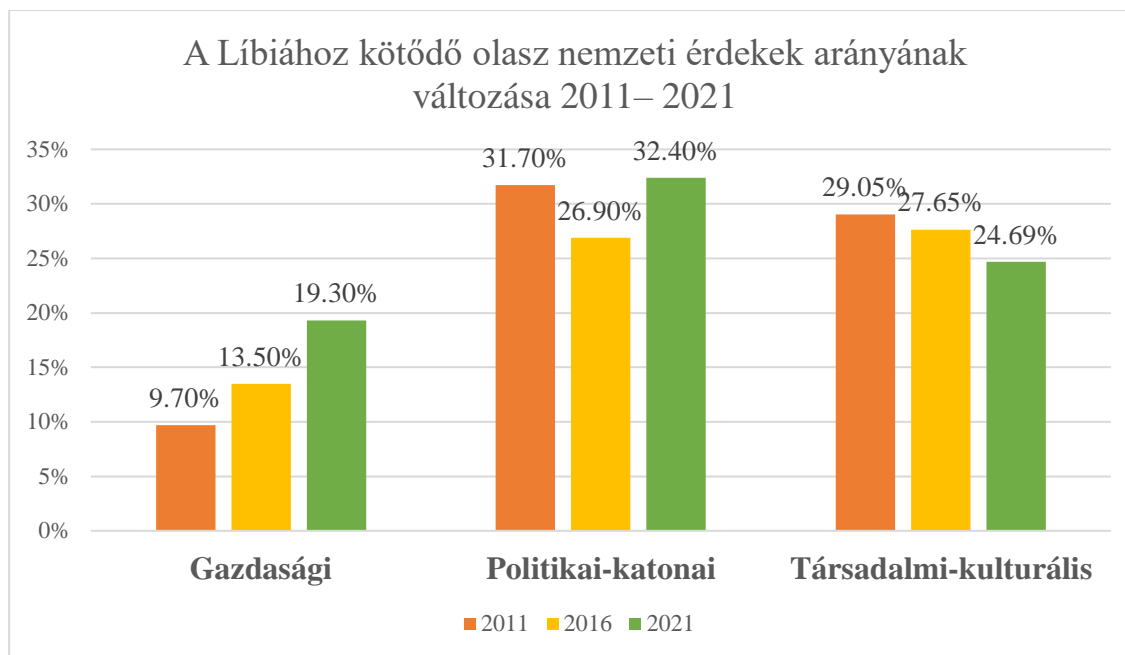


2.11. ábra: Tengeri úton érkező illegális migráció Olaszországba 2011–2021 (%)

Az összes – tehát minden nagy szempont alá tartozó – alszempont vizsgálata alapján az állapítható meg, hogy a migráció az a terület, ahol az olasz érdekek leginkább Líbiára koncentrálnak: 2011-ben és 2016-ban is több, mint 50% volt Líbia relatív fontossága, ha csak az illegális migrációt vizsgáljuk, a legális migrációt nem, ez az arány még nagyobb, a 2016-

ban pedig kiemelkedően magas, 95% feletti. Annak ellenére, hogy a migráció – a többi vizsgált országhoz képest – rendkívüli módon Líbiához köti Olaszországot, ez nem egy *single issue* kapcsolat a két ország között, hiszen más szempontban is van olyan terület (pl. történelmi-politikai relevancia, stratégiai relevancia), ahol Líbiához kötődik a legtöbb olasz érdek, a különbség csupán annyi, hogy a migráció terén sokkal erősebb ez a kapocs, mint a többi területen.

Összességében az AHP módszerrel átfogó szempontrendszer alapján lehet megállapításokat tenni az olasz nemzeti érdekek területi elhelyezkedésére vonatkozóan. A három nagy szempont közül két szempont alapján (társadalmi-kulturális és politikai-katonai) Líbiához kötődik a legtöbb olasz érdek. A gazdasági érdekek kapcsán az olasz érdekek nagyrészt Algériára koncentrálnak, ebben nagy szerepe van az onnan érkező kőolajnak és földgáznak, de az ide irányuló olasz export és közvetlen külföldi tőkebefektetés is a teljes vizsgált időszakban nagyobb volt, mint a többi ország esetében. Ha csak a Líbiához kötődő nemzeti érdekek százalékos arányát nézzük, a gazdasági téren – ellentétben a társadalmi-kulturális és a politikai-katonai szempontokkal – Líbia szerepe az arab tavaszt megelőző időszakhoz képest nagyon lecsökkent 2011-ben. 2011-től kezdve a gazdasági szektorban Líbia relatív fontossága folyamatosan nő, de az arab tavasz előtti fontosság újbóli elérése a közeljövőben nem tűnik valószínűnek, a kőolaj és a földgáz miatt azonban nem várható az sem, hogy Líbia a gazdasági szektort tekintve közép- és hosszútávon irrelevánssá válik Olaszország számára. A politikai-katonai mutatók tekintetében az enyhe százalékos csökkenés a vizsgált évtized közepén (2016) nem jelent releváns változást, 2021-re a politikai és katonai szektorban Líbia relatív fontossága enyhén meghaladta az arab tavasz időszakát. Az előző két szemponthoz képest társadalmi-kulturális szempontból a Líbiához kötődő érdekek kis mértékben ugyan, de folyamatosan csökkentek, ezen belül a migrációs alszempont volt az, ahol kiugró, ellentétes irányú változás volt tapasztalható 2011-hez képest 2016-ban, majd a vizsgált időszak végére (2021-re) ez az érték is a 2011 szint körül konszolidálódott (lásd migrációs statisztikákat feljebb.)



2.12. ábra: A Líbiához kötődő olasz nemzeti érdekek arányának változása 2011–2021

2.5 Líbia

Gyakorlatilag az összes fontosabb külpolitikai, védelmi stratégiai dokumentum, valamint a nemzetbiztonsági szolgálatok éves jelentései külön kiemelik Líbiát, mint a térség olasz szempontból legfontosabb államát, amely a történelmi okok mellett biztonsági és energiabiztonsági okokból is stratégiai prioritás az olasz kormányok számára, ez megerősíti az AHP vizsgálat eredményeit.

A Földközi-tenger déli partvidéke az olasz hírszerzés (*Agenzia informazione e sicurezza esterna*, AISE) számára kiemelt hírszerzési irány. A szolgálatok 2018-as parlamenti jelentése alapján, térségekre lebontva az AISE a legtöbb kormányzati tájékoztató anyagot az észak-afrikai térségről készítette, az éves jelentések visszatérő jelleggel Líbiát jelölik meg, mint a térség legfontosabb állama Olaszország számára, 2019-ben az információs tájékoztató munka prioritása a líbiai helyzet volt. A műveleti munkában az AISE a-Líbiában levő olasz érdekek és érdekeltségek védelmére, a politikai-diplomáciai lépések előkészítésére és támogatására, a terrorizmus terjedésének megakadályozására és a migrációs hullámokhoz kötődő bűnözői körök elleni küzdelemre fókuszált.²¹⁰

²¹⁰Sistema di informazione per la sicurezza della Repubblica: *Relazione annuale. 2018*, 17.o., [online], elérhető: <https://www.sicurezza.italy.gov.it/sisr.nsf/wp-content/uploads/2019/02/Relazione-2018.pdf> [2021. március 4.]

Sistema di informazione per la sicurezza della Repubblica: *Relazione annuale. 2019*, [online], elérhető: <https://www.sicurezza.italy.gov.it/sisr.nsf/wp-content/uploads/2020/03/RELAZIONE-ANNUALE-2019-4.pdf> [2021. március 4.]

Bár a 2015-ös Védelmi Fehér Könyv külön nem említi Líbiát, a hároméves tervekben rendszeresen az euromediterrán térség kulcsfontosságú területeként szerepel. A 2019–2021-re vonatkozó tervben Líbia – Szíria mellett – a kulcsfontosságú euromediterrán térség legtörékenyebb országaként jelenik meg, ami „stratégiai prioritás” Itália számára, hiszen a helyi hatóságok gyengesége miatt könnyebben terjednek olyan destabilizáló tényezők, mint például a migrációs hullámok, a vallási alapú terrorizmus, vagy a szervezett bűnözői csoportok, amelyek közvetlenül érintik Olaszország biztonságát.²¹¹

A Jelentés 2020 c. külpolitikai stratégiában Líbia elsősorban az energiabiztonság és a migrációs hullámok miatt jelenik meg, ahol az erős bilaterális kapcsolatok kialakítása és fenntartása szükséges egyrészt az olasz érdekek biztosításához, másrészt pedig a mediterrán térség horizontális integrációja előtt álló (líbiai és algériai) akadályok elgördítéséhez.²¹²

A legrészletesebb Líbia-stratégiának a 2017-es Mediterrán Stratégia tekinthető.²¹³ Bár a politikai erőviszonyok a 2018-as parlamenti választások után, a populista, euroskeptikus pártok megerősödésével megváltoztak, ez a külpolitikai stratégiát mélységében nem változtatta meg.

2.6 Összefoglalás

Az euro-mediterrán irányban történő érdekérvényesítés és hatalmi erőkitetés racionális stratégia az olasz nemzeti érdekek érvényesítése és az ország nemzetközi súlyának növelése szempontjából: földrajzilag körülírható, alapvető fontosságú területre vonatkozik, gazdasági és stratégiai célokat egyaránt szolgál, amelyek a külpolitika mellett a belpolitikára is hatást gyakorolnak. A középhatalmakat jellemző kooperatív magatartás a kiterjesztett Mediterráneumban megjelenő kihívások kezeléséhez szükséges, hiszen ahogy bemutattam, az a térség, amelyet Róma stratégiai fontosságúnak minősít, nem tekinthető egységesnek, ezért olyan mértékű differenciált megközelítést igényel, amelyre a korlátozott erőforrásokkal, és belső problémákkal küzdő Olaszország önmagában nem képes.

Kvalitatív és kvantitatív szempontokat is figyelembe vevő Analytic Hierarchy Process alkalmazásával bizonyítást nyert, hogy az olasz külpolitikának elsősorban négy területre kell fókuszálnia: az észak-atlanti térségre, a MENA régióra, a „tizenötök Európájára” és a Balkánra, hiszen a legtöbb nemzeti érdeke ide köti az országot. Ezek közül a MENA és a Balkán a kiterjesztett Mediterráneum térségébe sorolható, a mediterránizmus, mint önálló külpolitikai

²¹¹ Ministero della Difesa, 2019, i. m.

²¹² Dassú – Massari, 2018, i. m.

²¹³ Ministero degli Esteri, 2017, i. m.

irány elfogadása tehát megalapozott. Ha azonos módszertant alkalmazva vizsgáljuk a szűken értelmezett mediterrán térséget – a Földközi-tenger déli partján fekvő öt államot -, az állapítható meg, hogy politikai-katonai szempontból Olaszország számára Líbia a legfontosabb állam. Gazdasági szempontból Algériához a többi országhoz képest több érdek fűződik, de a Líbiához fűződő érdekek sem elhanyagolhatók. Bár a két ország közti gazdasági kötődés egyelőre távol van az arab tavasz előtti szinttől, a Líbiából importált energiahordozók növekedése az ország relatív fontosságának erősödését vonja magával. A biztonság társadalmi szektorát vizsgálva Líbia relatív fontosságának minimális csökkenése figyelhető meg, az e területen vizsgált illegális migrációs alszempontban azonban a teljes vizsgált időszakban a Líbiához kötődő olasz nemzeti érdekek voltak a legerősebbek.

3 Történelmi háttér

3.1 Gyarmati időszak (1911–1947)

Az egységes Olasz Királyság viszonylag későn, 1861-ben jött létre, így az 1870-es évek nagy gyarmatosítási hullámából kimaradt, azonban az új állam befolyása terjesztése, valamint a súlyos gazdasági problémák, nyersanyag- és energiahiány enyhítése érdekében igyekezett minél gyorsabban bekapcsolódni a gyarmatosításba. Az olaszok gyarmatszerzés iránti éhsége már a Cavour-i időszakra visszanyúlik, ekkor jelentek meg az elképzelések egy, a Földközi-tenger afrikai partjainál fekvő olasz befolyási övezet kialakítására.²¹⁴ A 19. század végére már csak Afrikáért folyt a harc az európai nagyhatalmak között, így az olaszok csatlakoztak a britekhez, németekhez, franciákhoz és a portugálokhoz Afrika feldarabolásában.

Líbia meghódítása előtt Itália felvásárlással megszerezte a korábban Eritreához tartozó, vörös-tengeri Asszab-öblöt, majd a szintén eritreai Masszaua kikötő elfoglalásával növelte területét, amit Olasz–Szomália megalakítása követett, Szomália északi részének elfoglalásával. A kezdeti olasz sikereket és gyors terjeszkedést visszavetette az 1886-os etiópiai hadjáratban elszenvedett vereség. A háborús vereséget kísérő retorika az agresszív olasz nacionalizmus előretörését és a gyarmatosítás irányainak megváltozását vonta magával: az etiópiai vereség után az új célországok a Földközi-tenger déli medencéjében fekvő észak-afrikai, valamint a balkáni államok lettek. A 19. század végén a rohamos ipari fejlődés következtében Olaszország megerősödött, ami a nacionalista retorika erősödésével párhuzamosan ismét fellendítette a gyarmatosítási törekvéseket, így indult meg a líbiai hadjárat az Ottomán Birodalom ellen.²¹⁵

A hadjáratot alapos diplomáciai előkészítés, valamint kevésbé eredményes gazdasági behatolás és terjeszkedés előzte meg, de a líbiaiak részéről így is volt fegyveres ellenállás az olasz gyarmatosítók ellen.²¹⁶ A hódítás 1912-ben a lausanne-i béke megkötésével viszonylag rövid idő alatt le is zárult, a líbiai török vilajetek²¹⁷ olasz fennhatóság alá kerültek. A gyors hódítást nem követte a gyarmati közigazgatási rendszer kiépítése, mert az olasz diplomácia figyelmét a balkáni háborúk, majd az első világháború foglalta le, miközben a folyamatosan jelen levő líbiai belső ellenállás is megerősödött.²¹⁸ Az olasz gazdaság nem rendelkezett még olyan eszközökkel, amelyekkel a konszolidációt véghez vihette volna, részben a háborúk miatt, részben pedig azért, mert az egyesülés után a rohamos ipari fejlődés ellenére sem erősödött meg

²¹⁴ Vanderwalle, D.: *Storia della Libia contemporanea*. Salerno Editrice, Roma, 2007.

²¹⁵ Del Bocca, A.: *A un Passo dalla Forza: Atrocità e Infamie dell'Occupazione Italiana della Libia nelle Memorie del Patriota Mohamed Fekini*. Milan, Baldini Castoldi Dalai Editore, 2007, 179.o.

²¹⁶ Horváth, 2012, i. m. 8. o.

Cresti, D. – Cricco, M.: *Storia della Libia contemporanea*. Roma Carocci, 2015, 56. o.

²¹⁷ A mai Tripolitánia és Kirenaika, tehát a déli, fezzani területek még nem tartoztak ide.

²¹⁸ Horváth, 2012, i. m. 8 o.

ehhez eléggé az olasz gazdaság. Az első világháború után Olaszország nagyobb erőforrásokat fordított az líbiai gyarmat megszervezésére, a fasiszmus alatt a gyarmatosítás intenzívebbé és szisztematikusabbá vált, hiszen eltűnt az a belső olasz politikai ellenzék, ami kritizálta a gyarmatosítással járó költségeket.²¹⁹ 1921-ben Giuseppe Volpi, Tripolitánia kormányzója Benito Mussolini támogatásával megindította Líbia katonai erővel történő 'újrahódítását', így a líbiai megszállás a huszadik századi gyarmatosítás történetének egyik legerőszakosabb fejezetévé vált.²²⁰

Róma a fasiszta korszakban két brutális eszközt alkalmazott Líbia meghódítására: egyrészt Rodolfo Graziani vezetésével katonai műveleteket folytatott, másrészt az ellenállás bármely formájának elfojtására és megtörésére a népesség jelentős részét – főleg Kirenaikában – koncentrációs táborokba zárta. Ezek az intézkedések legalább 250.000 – 300.000 líbiai áldozattal jártak.²²¹ Az ellenállás megtörése után 'agrárgyarmatosítás' indult: Róma földnélküli parasztokból és városi proletárokból álló olasz telepeseket telepített a Tripoli és Bengázi-környéki tengerparti sávba. Az olasz vezetés a másodrendű állampolgárként kezelt helyi lakosságot kizárta a terület gazdasági és közigazgatási irányításából, politikailag pedig a fasiszta rezsim nem tett lépéseket arra, hogy a líbiaiakat felkészítse egy későbbi önálló kormányzásra.²²² 1934-ben Olaszország meghódította Fezzant is, ekkor kapta meg a terület a Líbia elnevezést. Mussolini Italo Balbot nevezte ki Líbia kormányzójának, s a terület az infrastrukturális beruházások következtében (kórházak, utak, vasutak) minimálisan ugyan, de modernizálódni kezdett. Ekkor épült meg a tunéziai és egyiptomi határokat összekötő tengerparti út, amelynek megépítése elsősorban katonai célokat szolgált, hiszen az olasz kormány Etiópia meghódításra készülve csökkenteni akarta a csapatok mozgatásához szükséges időt.²²³ A líbiai terület stratégiai értéke a harmincas években megnőtt, az olasz haderő mind az olasz csizma déli része elleni külső támadásokkal szembeni védelem szempontjából, mind a további terjeszkedések kiindulópontjaként számításba vette, így az anyaország katonai, később háborús erőfeszítéseinek szolgálatába állították.

A fasiszta rezsim által megálmodott Olasz–Birodalom megteremtése 1938-ban kezdődött, Líbia „intenzív demográfiai kolonizációja”²²⁴ keretében Balbo évi 20.000 olasz

²¹⁹ Del Bocca, 2007, i. m., 179.o.

²²⁰ Powell, I.T.: *Managing Colonial Recollections. Interventions*, 2015,17:3, 452-467, 454. o.

²²¹ Ottolenghi, G: *Gli italiani e il colonialismo. I campi di detenzione italiani in Africa*. Sugarco edizione, Milano 1997.

²²² Emiliani, 2012, i. m.

²²³ Cresti, F.: *Non desiderare la terra d'altri. La colonizzazione italiana in Libia*. Carocci, Róma, 2011, 169. o.

²²⁴ Segré, C.: Italo Balbo and the colonization of Libya. *Journal of Contemporary History*, 1972, 7(3/4): 141-155., 141.o.

telepes Líbiába hozatalát írta elő, valamint megkezdődött a gyarmati terület Olasz Királyságba való integrálása.²²⁵ Az 1930-as évekre datálható az Olasz Állami Energiavállalat (*Agenzia generale italiana petroli, AGIP*, ma: *Ente Nazionale Idrocarburi, ENI*) líbiai jelenlétének a kezdete, ekkor kezdett el a vállalat kőolajat keresni Líbiában. Az olajkutatás 1936-ban indult, a harmincas években azonban még nem lehetett előre látni Líbia olajkitermelői potenciálját, egyrészt a líbiai kőolaj-mezők feltáratlansága miatt, másrészt pedig akkor még nem létezett olyan geofizikai technológia, ami lehetővé tette a vastag homokréteg fedte sivatagos területek feltárását.²²⁶ Bár hivatalosan a líbiai olajszektor csak 1955-től indult fejlődésnek, a bilaterális kapcsolatok már ez előtt megalapozódtak ezen a területen.²²⁷

A Líbiában a felszállóágban levő fejlődési folyamatokat visszafordította, hogy az ország katonai hadszíntérré vált a második világháborúban, és a jövőbeli fejlődés alapjául szolgáló, Olaszország által épített infrastruktúra megsemmisült. Az olaszok kivonulásával a know-how jelentős része is távozott Líbiából. Az 1941-ben összeomlott az olasz hadsereg, 1943-ban véget ért a gyarmatosítás időszaka, Kirenaika és Tripolitánia brit, Fezzan pedig francia katonai közigazgatás alá került.²²⁸

Az olasz gyarmati időszak fájdalmas periódusként vonult be a líbiai történelembe, ez az egyik legfontosabb tényező, ami megalapozta az olasz–líbiai kapcsolatok későbbi fejlődését, és ami napjainkig is hatást gyakorol a bilaterális kapcsolatokra.²²⁹ Egyes becslések szerint a líbiai népesség az 1907-es 1.4 millióról 1933-ra 825.000 főre csökkent.²³⁰ Az európai kollektív képzeletben – így az olaszban is – Afrika a készen elérhető nyersanyagok szinte korlátlan forrásaként jelent meg, amely készen állt Európa kiszolgálására. Ez a nézet mutatkozott meg a líbiai gyarmatosításban is: a 'közvetlen gyarmati uralom' megvalósításával Líbiát Olaszország kiszolgálójává kívánták alakítani,²³¹ a líbiaiak másodrendű állampolgárokká váltak.

Az ekkor elszenvedett líbiai sérelmek évtizedekig a két ország közt visszatérő problémává váltak, csak a kétezres években sikerült úgy lezárni ezt a témát, hogy a líbiaiak ne

²²⁵ Ennek keretében megszüntették Líbia három tartományra osztottságát, a két volt tengerparti tartomány part menti sávját Nagy-Olaszországhoz csatolták. Itt négy olaszországi megyét alakítottak ki, az itt élő líbiaiak olasz állampolgárságot kaptak. Líbia többi részét, benne a korábbi Fezzán tartományt és Kireneika nagyobb részét, katonai közigazgatás alatt az Olasz Birodalomhoz rendelték (Horváth, i. m., 12. o.)

²²⁶ Del Boca, A.: *Gli Italiani in Libia. Dal fascismo a Gheddafi*. Mondadori, Milano, 1994.

Pizzigallo, M.: *La 'politica estera' dell'AGIP (1933-1940)*. Giuffrè, Milano, 1992.

²²⁷ Labbate, S.: Italy and its oil dealings with Libya. Limits and obligations of a dependency: the difficult 1970s and 1980s. *Middle Eastern Studies*, 2019, 56:1, 84-99, DOI: 10.1080/00263206.2019.1625333

²²⁸ Wright, J.: *Libya: a modern history*. London, Croom Helm, 1981, 4. o.

²²⁹ Chelotti –Johansson-Nogues, 2014, i. m.

²³⁰ Powell, 2015, i. m. 454. o.

²³¹ Sharabi, H.: *Nationalism and Revolution in the Arab World*. London: D. Van Nostrand, 1966, 23. o.

Fowler, G.: Italian colonization of Tripolitania. *Annals of the Association of American Geographers*, 1972, 62(4): 627-640, 627.o.

tudják ismételt politikai ütőkártyaként felhozni, bár Olaszországot a líbiai gyarmati múltja továbbra is óvatosságra készíti. 1911 előtt Líbiában nem létezett központi hatalom, a gyarmati hatalom sosem tudta igazán megszilárdítani az uralmát Líbia felett, ez ugyanabból a problémából ered, amellyel Olaszország napjainkban is küzd Líbiában: Líbia nem egy hagyományosan egységes földrajzi-politikai-gazdasági entitás, nem alakult ki egységes és működőképes politikai intézményrendszer a regionális és törzsi szintű identitás a nemzeti identitásnál meghatározóbb.²³²

Bár a mediterrán befolyási övezet kialakításának elképzelése már korábban megjelent, a líbiai gyarmatosítás nem egy nagyobb földrajzi területet lefedő mediterrán stratégia része volt. Az aktuális erőviszonyok alapján nagyhatalmi logikát követett, célja Olaszország nemzetközi státuszának növelése volt, arra hivatkozva, hogy ha Olaszország nem gyarmatosítja Líbiát, más megtette volna helyette.²³³ Ezek alapján a nemzetközi befolyás növelése volt az az érdek, ami ekkor meghatározta a bilaterális kapcsolatokat. A Líbián keresztül Olaszországba irányuló illegális migráció ekkor még nem volt jellemző, és bár az ENI elődje ebben az időszakban jelent meg Líbiában, a líbiai olajmezők felfedezése későbbre tehető. A gazdasági kapcsolatokat is a gyarmatosításon keresztül kell értelmeznünk: ekkor Líbia Olaszországnak alávetett szerepben volt, feladata az 'anyaország' kiszolgálása volt. Mivel alá-fölérendelt viszony volt a két ország közt, a kölcsönös előnyököt előtérbe helyező kétoldalú kapcsolatokról nem beszélhetünk.

3.2 A Líbiai Királyság ideje

A második világháború után Olaszország megpróbálta visszaszerezni az ellenőrzést a régió legalább egy része felett az ún. Bevin-Forza paktum aláírásával, de a paktummal kapcsolatos belső líbiai ellenállás olyan erős volt, hogy Idrisz 1949. június 1-jén egyoldalúan kikiáltotta Líbia függetlenségét.²³⁴ Az ENSZ Közgyűlés a 289. sz. határozatával döntött az önálló és szuverén Líbia 1952. január 1-jéig történő létrehozásáról, végül az erős föderális berendezkedésű, önálló líbiai állam 1951-ben alakult meg. Az uralkodó – I. Idrisz el-Sanussi – a Kirenaika tartományban az olaszok ellen a legerősebb ellenállást tanúsító vallási rend vezetője volt, bár ő maga az olasz megszállás időszakát brit védelem alatt Egyiptomban töltötte. Idrisz kirenaikai háttere egész uralkodását áthatotta, ennek ellenére az olasz-líbiai kapcsolatok megmaradtak, sőt, gazdasági szempontból erősödtek is, hiszen amellet, hogy Líbia nyersolajat szállított Olaszországnak, és számos olasz nagyvállalat (pl. FIAT, ENI) fektetett be Líbiában,

²³² DeVore, M. – Stähli, A.: Anarchy's anatomy: Two-tiered security systems and Libya's civil wars. *Journal of Strategic Studies*, 2020, 43:3, 392-420, DOI: 10.1080/01402390.2018.1479256

²³³ Cresti-Cricco, 2015, i. m.

²³⁴ Cresti-Cricco, 2015, i. m. 143-144. o.

az olasz telepések 1952-es hazatelepítési hulláma után is egy kb. 50.000 fős olasz közösség maradt Líbiában, akik inkább a gazdagabb, iparosodott réteghez tartoztak. A királyság alatt főként a líbiai építőiparban való olasz jelenléttel erősödtek a két ország közti gazdasági kapcsolatok.²³⁵

A monarchia alatt a két ország kapcsolatait az 1956. október 2-án megkötött szerződés rendezte. A szerződés elméletileg a két ország közötti összes vitást kérdést rendezte, felmentette Olaszországot a Líbiának okozott károk alól, és biztosította a tripolitániai olasz közösség teljes tulajdonának megtartását. A líbiai kormány garantálta a Líbiában élő olaszok jogait, és kinyilvánította, hogy semmilyen követelés nem támasztható a líbiai olaszokkal szemben Olaszországnak az önálló Líbia megszületése előtt elkövetett tettei miatt. Olaszországnak pedig lehetővé tette, hogy a diplomáciai, konzuli és oktatási tevékenységének ellátásához szükséges épületeket megtartsa.²³⁶

A líbiai olajmezők 1954-es felfedezése Líbia gazdasági fejlődése mellett az olasz–líbiai kapcsolatoknak is lendületet adott. Líbia a nyugati országok szándékával szemben sokkal nehezkesebben adott koncessziókat a Nyugatnak, olaj-politikájuk lényege a következőképpen foglalható össze: „a líbiai olaj a líbiai népé”.²³⁷ Az ENI azonban 1959-től kezdve több stratégiai szerződést kötött a líbiai NOC-kal (Állami Olajvállalat, *National Oil Corporation*), melyek alapján líbiai tevékenységi köre folyamatosan bővült: 1958-ban megalakult a CORI (*Compagnia Ricerca Idrocarburi*), és a Líbiai Kőolaj Bizottság (*Libyan Petroleum Commission*), ami a kirenaikai sivatagban koncessziót adott az ENI-nek 1959 novemberében, amiért cserébe az ENI a kitermelésből származó profit 50%-át, valamint a vagyontárgyak 25%-os tulajdonjogának átadását kínálta.²³⁸ Az ENI-n keresztül Olaszország már ekkor a líbiai olaj legnagyobb importőrévé vált.

Az ENI jelentősége nem csak abban rejlik, hogy ez az olasz állami olajvállalat, hanem abban is, hogy az ötvenes évektől kezdve egészen napjainkig az olasz külpolitika egyik fontos eszköze. Olaszország energiabiztonságának garantálása szempontjából az ENI aktív szerepvállalása az olasz diplomácia egyik legfontosabb olasz érdekérvényesítési eszköze

²³⁵ Liga, 2018, i. m., 18. o., Emiliani, 2012, i. m.

²³⁶ Gazzetta Ufficiale della Repubblica Italiana, 1957. szeptember 27., *Accordo collaborazione economica e di regolamento delle questioni derivanti dalla Risoluzione dell'ONU del 15.12.1950.*, 1957, [online], elérhető: <https://www.gazzettaufficiale.it/eli/id/1957/09/24/057U0843/sg>, [2021. november 24.]

²³⁷ Geneva Centre for Security Sector Governance: *Libyan Security Sector Legislation: Law No. (25) of 1955 on the petroleum law of 1955*, [online], elérhető: https://security-legislation.ly/search?f%5B0%5D=index%3A1679&search_api_fulltext=&field_identifier=&field_year=All&field_text_type=All&field_institution=All&field_gazette_number=&page=21, [2020. december 2.]

²³⁸ Van Genugten, S.: *Libya in western foreign policies, 1911 to 2011*. Palgrave MacMillan, London, 2016, 72-73. o.

Líbiában, erős líbiai gazdaságfejlesztési hatása miatt. Az ENI alapítójáról, Enrico Matteiról elnevezett Mattei-formula líbiai alkalmazása az energiaszektoron kívüli együttműködés fellendítéséhez is hozzájárult.²³⁹ Mattei vezetésével az ENI egy olyan tranzakciós/kereskedelmi rendszert hozott létre, amelynek célja az volt, hogy a háború utáni időszak energetikai 'világrendjébe' és az olasz külpolitikába is hosszú távú változásokat hozzon. Az olajkitermelő országok az ENI-n keresztül Olaszországra gazdasági fejlődésük, és politikai függetlenségük támogatójaként tekintettek. Az ENI-t tehát Olaszország eszközként használta fel saját vonzerejének növelésére, ez volt az az eszköz, amellyel az olajkitermelő országoknak 'hangot adott' a fennálló erőviszonyok megváltoztatására, kihívást intézve ezzel a Hét Nővérhez. A hatnapos háború jelentősen megváltoztatta a régió geopolitikai viszonyait, nehéz helyzet elé állítva a megelőző években arabbarát külpolitikát folytató olasz kormány(oka)t. A Szezi-csatorna lezárása nehéz helyzetbe hozta a térségben kereskedő olasz vállalatokat és az ország energiaellátását is, így felértékelődtek a Tripolival való kapcsolatok, az ENI is fokozta líbiai jelenlétét. Az Olaszországba történő energiaszállítás mellett az ENI a líbiai belső piacot ellátó infrastruktúra kiépítésével a líbiai gazdasági fejlődéshez is hozzájárult.²⁴⁰ A királyság ideje alatt tehát elsősorban a biztonság gazdasági szektorában, azon belül is az energiabiztonság terén váltak szorosabbá a kétoldalú kapcsolatok, a katonai, politikai, környezeti és a társadalmi szektorok ekkor még a gazdasághoz képest kevésbé voltak relevánsak.

Idrisz király egy szétszakadozott, föderális államot próbált meg irányítani, azonban népszerűségén az olajbevételekből származó életszínvonal-növekedés sem segített. Az általános elégedetlenséget kihasználva 1969. szeptember 1-jén a Muammar Kaddáfi vezette „szabad tisztek” Idrisz király távollétében katonai puccsal megdöntötték a monarchiát, és kikiáltották a Líbiai Arab Köztársaságot.²⁴¹ Ez az Olasz Köztársasággal való kapcsolatok erőteljes ingadozását hozta magával hosszú évtizedekig.

²³⁹ A Mattei-formula alkalmazásával az ENI szakított az olajvállalatok által általában használt 50-50%-os aránnyal (a profit fele az olajvállalaté, fele az olajkitermelő országé), és a profit 75%-át átengedte az olajkitermelő országnak, jelen esetben Líbiának. A formula részeként az ENI-ből és a helyi hatóságokból álló vegyesvállalatokat hoztak létre, amelyek aktívan részt vettek az olaj felfedezésében, kitermelésében, a gyártási folyamatokban. Az ENI-vel való aktív együttműködéssel a vegyesvállalat másik részét alkotó helyi vállalat technológiai know-how-t szerzett, így saját jogon is kutatásokat tudott végezni a területen. A Mattei-formula egyfajta szabadulást jelentett a nyugati energiavállalatok technológiai monopóliuma alól, és lehetőséget adott az olajkitermelés ellenőrzésében való aktívabb részvételre.

Maugeri, L.: *L' arma del petrolio. Questione petrolifera globale, guerra fredda e politica italiana nella vicenda di Enrico Mattei*. Loggia de' Lanzi, Florence, 1994, 142-145. o.

Labbate, 2019, i. m., 2-3. o.

²⁴⁰ Cricco, 2014, i. m. 555-566. o.

²⁴¹ St John, R. B.: *Libya: from colony to independence*. Oxford: Oneworld, 2008.

3.3 Kaddáfi-időszak

Muammar Kaddáfi a hatalom megszerzése után saját kezében koncentrált a hatalmat, több, mint negyven éves uralma alatt az ország politikailag és kulturálisan teljes átalakuláson ment keresztül, ebben az időszakban az olasz–líbiai kapcsolatok erőviszonyai is ingadoztak. Kaddáfi 'programjának' egyik pontja a gyarmatosítás okozta károk miatti kártérítés követelése és líbiai olaszok kiűzése volt, amelynek megvalósításához hatalomra kerülése után hozzá is látott: az 1956-os bilaterális szerződést áthágva elkobozta a Líbiában élő olaszok minden tulajdonát, és kb. 20.000 olaszt kiűzött Líbiából.²⁴² Olasz szemszögből nézve ez volt a bilaterális kapcsolatok addigi legtraumatikusabb pontja, nemzeti szinten nagyobb megrázkódtatást jelentett, mint pl. 1943 (a gyarmat elvesztése), 1956 (szuezi válság), vagy 1969 (Kaddáfi puccsa).²⁴³ A megtorló intézkedések meghozatalának napját (1970. október 7.) „*a revans napjaként*” ünnepelték minden évben Líbiában egészen 2008-ig, a Bengázi szerződés aláírásáig. Ez biztosította a gyarmatosítás okozta trauma retorikai szinten tartását, valamint lehetővé tette a bilaterális tárgyalásokon hivatkozási alapként való felhasználását. Olaszország a líbiai gazdasági érdekeltségei miatt csak korlátozottan tudott reagálni erre a lépésre, hiszen míg Líbia mellőzni tudta volna az olasz exporttermékeket, Olaszország egy erőteljes válaszlépéssel veszélybe sodorta volna energiabiztonságát. A mindenkor olasz vezetés Kaddáfít egyfajta „kisebb rossznak” tekintette, így 'elviselte' a folyamatos követeléseket. Ezzel az egyenlőtlen viszonytal Kaddáfi tisztában volt, és vezetése alatt ki is használta.²⁴⁴

Az 1970-es években a két ország közötti kapcsolatokra a líbiai olaszok kiutasítása mellett rányomta a bélyegét, hogy Kaddáfi több nemzetközi terrorszervezet (pl. IRA, Fekete Szeptember) mellett az Olaszországban tevékenykedő Vörös Brigádokat is támogatta,²⁴⁵ ennek ellenére számos új területen született megállapodás a két ország között. A tény, hogy Olaszország a líbiai olaszok kiűzésére nem reagált keményen, lehetővé tette a bilaterális kapcsolatok fejlesztését. Itália 1972-től fegyvert szállított Líbiának,²⁴⁶ cserébe az olasz állami

²⁴² Molnár A.: Olaszország és Líbia kapcsolata a 2011-es polgárháború tükrében., *Kül-világ*, 2011. 8. évf:(4.sz.) 1-26. o.

²⁴³ Labanca, N.: The Embarrassment of Libya, History, Memory and Politics in Contemporary Italy. *California Italian Studies*, 2010, 1(1), 7.o.

²⁴⁴ Chelotti–Johansson–Nogues, 2014, i. m.

²⁴⁵ Kaplan, E.: How Libya got off the list. Council on Foreign Relations, 2007, [online], elérhető: <https://www.cfr.org/backgrounder/how-libya-got-list>, [2020. december 2.]

Martin, G.: *The Sage Encyclopedia of Terrorism*. SAGE Publication Inc., 2011, 494. o.

²⁴⁶ Kaddáfi az ENI-nek odaítélt újabb kitermelési koncesszióért cserébe kért M-113 páncélozott szállítóeszközöket. Ezeket a Finmeccanica leányvállalata, az Oto Melara gyártotta, egy, az Egyesült Államokkal kötött megállapodás alapján, amely magában foglalta a szállítóeszközök olasz haderő általi kizárólagos használatát. Végül Róma – a State Department beleegyezésével – elfogadta Kaddáfi feltételeit, cserébe azonban bele kellett egyezni az új Tow és Lance rakéták vásárlásába (ezt már korábban is tervezték, de mindaddig nem formalizálták.) (Labbate, 2019, i. m., 3-5. o.)

vállalatok további ipari és olajkoncessziókhöz jutottak, és a – megmaradt – líbiai olasz közösség helyzete is konszolidálódott. A politikai feszültségek ellenére tehát a gazdasági és energetikai kapcsolatok erősödtek.

Mivel időközben a többi nyugati országgal – elsősorban az USA-val, az Egyesült Királysággal és Franciaországgal – hűvössé váltak Líbia kapcsolatai, Olaszország maradt az egyetlen 'nyugati' igazodási pont Kaddáfi számára, így megerősödött Róma komplementer szerepe²⁴⁷ a líbiai gazdaságban: az olasz vállalatok fontos szerződéseket nyertek el, az ENI pedig a Líbiából hiányzó know-how-val hozzájárult az olaj kitermeléséhez és a líbiai redisztribúciójához is, a gazdasági-energetikai kapcsolatok így a kölcsönös hasznosság elve alapján fejlődtek.

Az olasz-líbiai kapcsolatok mélypontja 1986-ra tehető, amikor Bengázi amerikai bombázása miatt Kaddáfi rakétákkal vetette célba a Lampedusa szigetén található amerikai támaszpontot. A biztonság katonai szektorában jelentkező konkrét fenyegetésre Bettino Craxi olasz miniszterelnök a belpolitikai zúgolódás ellenére sem reagált,²⁴⁸ csupán Líbiával szembeni előzékenységre és megértésre szólított fel. 2008-ban nyilvánosságra hozták, hogy Craxi titokban értesítette Kaddáfit az amerikai bombázásról,²⁴⁹ ez egyrészt a mediterrán külpolitikai lépések atlanti partnerekkel szemben való felvállalásának ritka példája volt, másrészt a biztonság gazdasági szektorának katonai szektor elé helyezését jelentette.

Bár a kilencvenes években, Líbia nemzetközi elszigetelődése alatt – amelyet többek közt a lockerbie-i merénylet, a libanoni és izraeli emberrablások, a Pan Am 73-as pakisztáni járatának eltérítése vagy a francia UTA légitársaság 772-es járatának felrobbantása okozott – is viszonylag szoros kapcsolatokat ápolt Olaszországgal, amit a nemzetközi közösség nem nézett jó szemmel, körülbelül ekkortól kezdve Olaszországot megbízhatatlan partnernek tekintették, ha Líbiáról volt szó. A nemzetközi viszonylatban szorosabb bilaterális kapcsolatokat azonban néhány tényező beárnyékolta. Egyrészt a nyolcvanas években megerősödött Líbia USA-ellenessége, miközben az olasz kormányok atlantizmusa megkérdőjelezhetetlen volt, de saját érdekeik biztosítása érdekében a bipoláris rendszer adta mozgásterüket kihasználva, lehetőségeikhez mérten szembe mentek az USA akaratával, ha Líbiáról volt szó. Másrészt Líbia folyamatosan és következetesen ellenezett minden olyan megoldást, ami a közel-keleti

²⁴⁷ Del Boca, A.: *Gheddafi: una sfida dal deserto*. Laterza, Roma, 2010, 132-133. o.

²⁴⁸ Frittoli, E.: Quando l'Italia fu ad un passo dalla guerra con la Libia, il Panorama, 2018. szeptember 4., [online], elérhető <https://www.panorama.it/news/quando-litalia-fu-ad-un-passo-dalla-guerra-con-la-libia?rebellitem=1#rebellitem1>, [2020. december 2.]

²⁴⁹ Nigro, V.: Quando Craxi Pensò di Attaccare la Libia, 1986, La Repubblica.it, [online], elérhető: <http://ricerca.repubblica.it/repubblica/archivio/repubblica/2008/10/31/1986-quando-craxi-penso-diattaccare-la.html>, [2020. december 2.]

konfliktus békés rendezésére irányult. Harmadrészt a nemzetközi terrorszervezeteknek nyújtott líbiai támogatás is közvetett módon negatív hatást gyakorolt Olaszország és Líbia kapcsolataira, a katonai biztonság terén megjelenő – nem közvetlenül Olaszország ellen irányuló – fenyegetések a politikai kapcsolatokra is hatottak. Mindezek hatására Líbia a Szovjetunióhoz kezdett el közeledni, ami aggodalmat okozott az olasz diplomáciában, ennek ellensúlyozására engedni kezdtek a líbiai kártérítési követeléseknek.²⁵⁰

Ezek a tényezők csak politikai szinten jelentettek elhidegülést, a korábban bemutatott kölcsönös egymásra utaltság jegyében az ENI a nemzetközi szankciók idején is működött Líbiában. A szankciók és a bilaterális kapcsolatok megingása az 1989-től 1994-ig tartó kettős 'válság' érzékeny időszakában érintette Olaszországot: a bipoláris világrend felbomlása egybeesett az úgynevezett 'második köztársaság' megszületésével, amely kihívásokat és lehetőségeket is teremtett az olasz külpolitika számára. Olaszországnak a hidegháború idején kevés mozgástere volt a mediterrán térségben, a kilencvenes évek elejétől azonban új lehetőségek nyíltak előtte.²⁵¹ A bipoláris világban a NATO által nyújtott politikai és katonai védelmet nem lehetett többé adottnak venni, ezért Olaszországnak felelősséget kellett vállalni a regionális konfliktusok és ezek következményeinek (migrációs hullámok, illegális kereskedelem, szervezett bűnözés, stb.) kezelésében. A hidegháború alatti passzívabb külpolitika aktívabb lett, Olaszország egyre több katonai misszióban vállalt szerepet (pl. Albánia, Bosznia, Koszovó, Afganisztán, Irak, Libanon) így Itália a biztonság fogyasztójából a (*security consumer*) biztonság előállítójává (*security provider*) vált,²⁵² Líbiában is igyekezett önállóbb kezdeményezéseket hozni.

Anélkül, hogy az ENSZ és az Egyesült Államok szankcióit megszegte volna, az 1996-ban hivatalba lépett Prodi-kormány intenzívebbé tette a Líbiával való dialógust. A párbeszéd felerősítésének egyik első jeleként 1997. augusztus 4-én a Prodi-kormány reaktíválta az 1974-es szerződéssel megalapított Olasz–Líbiai Bizottságot (*Commissione mista italo-libica*, tagjai egyenlő számban olasz és líbiai szakemberek), amely munkájának köszönhetően a két ország közti kapcsolatok oldódni kezdtek. A Bizottság munkája egy év alatt meghozta első gyümölcsét: 1998-ban Lamberto Dini külügyminiszter líbiai kollegájával, Omar Mustafa el Muntasserrel – a líbiai fél számára jóval kedvezőbb – közös nyilatkozatot adott ki,²⁵³ amelyben

²⁵⁰ Varvelli, 2010, i. m., 118.o.

²⁵¹ Miranda, V.: Striking a Balance Between Norms and Interests in Italian Foreign Policy: The Balkans and Libya, *IAI Working Papers*, 11/11 2011.

²⁵² Alcaro, 2010, i. m. Andreatta, 2008, i. m. Marchi Balossi-Restelli, 2013, i. m.

²⁵³ A nyilatkozatban csak az olasz gyarmatosítók által okozott szenvedésre tértek ki, a líbiai olaszoktól Kaddáfi által – a két ország közti korábbi szerződést megszegve – elkobzott javakról nem történt említés.

Olaszország Kaddáfi alatt első ízben kötelezte el magát 'a múlt hibáinak kijavítására', azonban ezt az olasz parlament végül nem ratifikálta.²⁵⁴

A nemzetközi elszigetelődés időszaka alatt, a kilencvenes évek elején Olaszország az Európai Közösségen belül és más nemzetközi fórumokon is igyekezte meggyőzni a nyugati országokat a szankciók feloldásáról és Líbia nemzetközi közösségbe történő reintegrálásáról. Olaszország alapvetően egy szélesebb európai keretrendszerbe foglalva képzelte el a Líbiával való erős és stabil kapcsolatainak kezelését, ami erősebb felhatalmazást jelentene számára, azonban ez a mai napig nem valósult meg, nincs EU-Líbia keretegyezmény. A demokrácia és az emberi jogok tekintetében az EU nem tud Líbiának feltételeket szabni, ennek következtében az olasz kormány korlátozott, és gyakran nem hatékony bilaterális egyezmények megkötésére kényszerült.²⁵⁵ A szankciók 2004-es feloldásáig gyakorlatilag semmilyen kapcsolat nem volt az EU és Líbia között, azonban a fegyverembargó feloldása után – részben Olaszország közbenjárására – hamarosan megindult az együttműködés, a hivatalos látogatások mellett a fegyverszállítások, az energetika és a migráció ellenőrzése terén is közeledtek az álláspontok. Míg Líbia kapcsolatai az Egyesült Államokkal, Nagy-Britanniával és Franciaországgal is meggyengültek, érdekeinek nyugati képviselője Olaszország maradt, ezzel megerősödött Olaszország szerepe a líbiai gazdaságban.²⁵⁶

A biztonság társadalmi szektorában megjelenő kihívások – elsősorban az illegális migráció problémájának – kezelése a kilencvenes évek közepétől jelent meg párhuzamosan az olasz belpolitika és az olasz-líbiai kapcsolatok napirendjén, majd az olasz társadalom attitűdjeinek változása következtében egyre fontosabbá vált. 1998-tól kezdve Róma új migrációs modellt alkalmazva, éves belépési kvóták meghatározásával kívánta kezelni a kérdést, ami magával hozta a kedvezményes befogadási kvóták és az olasz nemzeti érdekek szempontjából stratégiai országok (pl. Albánia, Marokkó, Tunézia) állampolgárai számára 'fenntartott kvóták' (*reserved quotas*) rendszerét. Ettől a megoldástól az olasz kormányok kettős cél elérését remélték: belső célként biztosítani kívánták, hogy a külföldi munkaerő iránti munkaerőpiaci igényeket megfelelő időzítéssel és megfelelő minőségben elégítsék ki, a külső

Bozzelli, E. – Storaci, R.: *Obiettivo Libia, Le prospettive del nuovo corso libico nell'area mediterranea*. CEMISS Osservatorio Strategico, Edizioni speciali edite da Rivista Militare 2001. 49-50. o.

²⁵⁴ BBC: Libya says Italy apologizes for colonial occupation, BBC, 2008, [online], elérhető: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/world/monitoring/130160.stm>, [2020. december 1.]

²⁵⁵ Croci – Valigi, 2013, i. m.

Chelotti-Johansson–Nogues, 2014, i. m.

²⁵⁶ Varvelli, 2010, i. m., Croci – Valigi, 2013, i. m.

cél pedig az volt, hogy a fő kibocsátó és tranzitországok megfelelő ösztönzést kapjanak az illegális migráció megelőzésére és csökkentésére.²⁵⁷

Ahogy az illegális migráció témája elkezdett felértékelődni, ennek kezelése a bilaterális szerződésekben is kezdett megjelenni, ezek a megállapodások a biztonság katonai és társadalmi szektoraira vonatkozó tartalmakat egyaránt magukba foglaltak. Fontos kiemelni a 2000. december 13-án aláírt bilaterális szerződést, amely a terrorizmus elleni harc, szervezett bűnözés, kábítószer kereskedelem, pszichotróp anyagok kereskedelme és az illegális migráció területén irányzott elő együttműködést Olaszország és Líbia között, ekkor került elő először a migráció visszaszorításának kérdése bilaterális szerződés formájában. A terrorizmus és a migráció kapcsán a két fél kölcsönös információcserében, valamint logisztikai és pénzügyi fejlesztésekben állapodott meg. Ezt 2003-ban rendőrségi együttműködési megállapodással, és egyéb, informális jellegű megállapodással egészítették ki, 2007-ben pedig két jegyzőkönyvet írtak alá az illegális migráció elleni küzdelemről,²⁵⁸ azonban ezek a Bengázi szerződés ratifikálásáig nem működtek hatékonyan a líbiai hatóságok gyenge és csupán esetei jellegű együttműködési készsége miatt. A kétezres évek elején tovább nőtt a megkötött bilaterális szerződések és közös nyilatkozatok száma, többek között például az aknamentesítésről, a vízumokról, a politikai konzultációkról, valamint a befektetések védelméről is megegyezéseket kötöttek.²⁵⁹ A szerződések tartalmát megvizsgálva az látható, hogy a biztonság katonai, gazdasági és társadalmi szektorai párhuzamosan jelentek meg.

2003 második felében Olaszország volt az Európai Unió soros elnöke, az elnökség öt prioritásának egyike a határokon átnyúló bűnözés és az illegális migráció kezelése volt.²⁶⁰ Az EU elnökség nem hivatalos céljai közé tartozott a líbiai szankciók feloldása is, ami az olasz nemzeti érdekek előmozdításával volt egyenlő.²⁶¹ Alessandro Panza, bevándorlásért és határőrségért felelős államtitkár kijelentette, hogy Olaszország uniós szinten elkötelezett az

²⁵⁷ Pastore, F.: La politica dell'immigrazione, In: F. Bruni, F. – Ronzitti, N. (ed): : *L'Italia e la politica internazionale*. Bologna, Il Mulino, 2001, 266. o.

Coralluzzo, 2008, i. m. 126. o.

²⁵⁸ Ministero dell'Interno: Immigrazione clandestina: il ministro dell'Interno Amato firma a Tripoli un accordo per il pattugliamento congiunto della costa libica, 2007, [online], elérhető: https://www1.interno.gov.it/mininterno/export/sites/default/it/sezioni/sala_stampa/notizie/_ministro/0871_2007_12_29_ministro_Amato_firma_a_Tripoli_accordo_per_il_pattugliamento_congiunto.html 8783098.html, [2020. december 2.]

²⁵⁹ Varvelli, 2008, i. m.

²⁶⁰ Quaglia, L. – Moxon-Browne, E.: What makes a good EU presidency? Italy and Ireland compared. *Journal of Common Market Studies*, 2005, vol. 44., no. 2., 351. o.

Council of the European Union: Presidency conclusions 5381/04 12 December 2003, [online], elérhető: <https://www.consilium.europa.eu/media/20825/78364.pdf>, [2020. december 2.]

²⁶¹ Az uniós fegyverembargó időszaka kapcsán meg kell említeni, hogy az ebben foglaltakkal Olaszország alapvetően szembement a 2003-as kétoldalú megállapodás aláírásával, hiszen ez hajók, helikopterek, radarok, teherautók szállítását is magában foglalta.

embargó feloldására, mert Líbiának anyagi forrásokra van szüksége az illegális migráció kezelésére. Az embargó feloldásáról Giuseppe Pisanu belügyminiszter azt nyilatkozta, hogy *'egy olasz siker, ami egész Európa érdekét szolgálja'*, a gazdaságfejlesztési államtitkár pedig azt, hogy *'az embargó feloldására vonatkozó brüsszeli döntés – amelyért az olasz kormány oly keményen dolgozott – új gazdasági korszakot nyit Líbiában, amelynek az első kereskedelmi partnere már most is Olaszország.'*²⁶² Az embargó feloldásakor tehát a gazdasági és a társadalmi szektorokat szorosan összekapcsolta Olaszország.

Az 1990-es évek végén egyre több bilaterális egyezmény született (például 1998-ban konzuli egyezmény, és a turizmusra vonatkozó szerződés, 2000-ben a befektetések előmozdítására vonatkozó szerződések),²⁶³ valamint a hivatalos látogatások is sűrűbbé váltak. 1999-ben már nem csak Lamberto Dini külügyminiszter, hanem Massimo D'Alema miniszterelnök is ellátogatott Tripoliba.²⁶⁴ A miniszterelnöki látogatás új, békésebb korszakot nyitott meg Olaszország és Líbia között, tehát összességében a Líbia az olasz nyitási politika kifizetőddé vált. Bár a két ország kapcsolatai fokozatosan erősödtek politikai és diplomáciai szinten is, ki kell emelni azt, hogy a fent említett bilaterális szerződések két fontos dologgal nem foglalkoztak. Egyrészt nem érintették a líbiai olaszok Kaddáfi által elkobzott vagyonát, annak ellenére, hogy ez a két ország közti 1956-os szerződés Líbia általi megszegését jelentette, így Olaszország lényegében lemondott a kárpótlásról. Másrészt nem említették az olasz vállalatok líbiai állammal szembeni hitelköveteléseit, annak ellenére, hogy Líbia ígéretet tett arra, hogy a nem vitatott követelések kifizetését rövid időn belül megindítja, ezt azonban a bengázi szerződés 2008-as megkötéséig nem tette meg, Olaszország pedig ezen a téren is engedett Kaddáfinak.²⁶⁵

3.3.1 A Bengázi – szerződés

A fent említett bilaterális szerződések megfelelő és hatékony alkalmazásához hiányzott egy keretegyezmény, amely végül a bengázi szerződésben öltött testet. A Bengázi szerződés aláírása fordulópont a két ország kapcsolataiban, a kilencvenes évek végén megkezdődött

²⁶² La Repubblica: Pisanu a Tripoli, svolta con la Libia, 2007. szeptember 27., [online], elérhető: <https://ricerca.repubblica.it/repubblica/archivio/repubblica/2004/09/27/pisanu-tripoli-svolta-con-la-libia.html>, [2020. december 2.]

²⁶³ lásd: Ministero degli Affari Esteri e della Cooperazione Internazionale. Archivio dei Trattati Internazionali Online, [online], elérhető: http://itra.esteri.it/Ricerca_Documenti/wfrmRicerca_Documenti.aspx, [2020. december 2.]

²⁶⁴ La Repubblica: Italia-Libia, D'Alema a Tripoli "Intesa di massima sui principi". 2007. szeptember 10., [online], elérhető: https://www.repubblica.it/2007/11/sezioni/esteri/italia-libia/italia-libia/italia-libia.html?refresh_ce, [2020. december 2.]

²⁶⁵ Ronzitti, N.: The Treaty on Friendship, Partnership and Cooperation between Italy and Libya: New Prospects for Cooperation in the Mediterranean. *Bulletin of Italian Politics* Vol. 1, No. 1, 2009, 125-133

politikai konszolidáció megerősítéseként tekinthetünk rá. A szerződés aláírásával egyszer s mindenkorra lezárták 'az olasz gyarmati múlt fájdalmas fejezetét,'²⁶⁶ és új együttműködési területeket határoztak meg.

Bár a szerződés a sajtóban a mai napig Silvio Berlusconi olasz miniszterelnök és Muammar Kaddáfi nevéhez fűződik, a szerződés olasz részről közel egy évtizednyi kétpárti együttműködésből, az előző tíz év jobbközép és balközép kormányainak támogatásával született meg. A parlamentben a ratifikálást lehetővé tevő törvényt nagy többséggel szavazták meg, nem csak a kormánypártok támogatták, hanem a két radikális párt kivételével az összes többi ellenzéki párt is. A szerződés nem elsősorban Silvio Berlusconi érdeme, a sajtóban azért tűnhet úgy, hogy az ő nevéhez fűződik egyfajta líbiai nyitás, mert sajátos, extrovertált stílusával perszonalizálta tette a külpolitikát,²⁶⁷ szokatlan megjegyzései, viselkedése nagy sajtófigyelmet kapott, amit saját médiabirodalmán keresztül is erősített, a másik oldalról pedig Kaddáfít ugyanúgy a perszonalizáció jellemezte, mint Berlusconit.

A szerződés aláírásához nemzetközi szinten bizonyos feltételek beteljesülésére volt szükség: 2008-ra Líbia reintegrálódott a nemzetközi közösségbe, az ENSZ és az USA is feloldotta a szankciókat, az Egyesült Államok teljesen helyreállította diplomáciai kapcsolatait Líbiával. Olaszország mediterrán térségbeli mozgásterét a biztonság mindhárom vizsgált szektorában megnőtt, hiszen az Egyesült Államok érdekei inkább a Közel-Keletre és Közép-Ázsiára irányították a szeptember 11-i terrortámadások után, így a mediterrán térség stratégiai szempontból az USA számára háttérbe szorult. Az Európai Unió szintjén a Barcelonai folyamat és a Mediterrán Unió kudarcra fémjelzte a déli irányú szomszédságpolitikát, ennek sikertelensége miatt Olaszország visszatért a hagyományos bilaterális kapcsolatokhoz a Földközi-tenger déli medencéjében – gazdasági és diplomáciai szinten is –, ez legerőteljesebben Líbia vonatkozásában mutatkozott meg. Már a szerződés preambulumban utalnak Olaszországnak az embargó feloldásában betöltött fontos szerepére.²⁶⁸

Az olasz gyarmati múlt lezárásaként Olaszország ígéretet tett arra, hogy 5 milliárd dollár értékben valósít meg infrastrukturális fejlesztéseket Líbiában, 20 éven keresztül évi kb. 250 millió dollár értékben,²⁶⁹ ami mögött olasz gazdasági érdekek is meghúzódtak. A szerződés

²⁶⁶ Uo. 127. o.

²⁶⁷ Molnár, 2017, i. m.

A Líbiához kötődő perszonalizált külpolitika kapcsán meg kell említeni, hogy ez nem csupán az olasz–líbiai kapcsolatokban volt tetten érhető Berlusconi kapcsán, alapvetően George Bush és Tony Blair is hasonlóan viszonyult Kaddáfíhoz.

²⁶⁸ Ronzitti, 2009a, i. m.

²⁶⁹ Ronzitti, N.: "Il trattato Italia-Libia di amicizia, partenariato e cooperazione". *Servizio Affari Internazionali*, XVI legislatura. Dossier. n., 2009b [online], elérhető: http://www.iai.it/sites/default/files/pi_a_c_108.pdf, [2020. december 2.]

alapján Líbia javasolhatta, milyen infrastrukturális projektben lenne érdekelt, a technikai megvalósítással egy vegyes bizottság foglalkozott. A projekteket kizárólag olasz vállalatok hajtották végre, olasz finanszírozással, ezzel azok a nagy olasz építőipari vállalatok (pl. Impregilo) jutottak előnyhöz, akik elnyerték ezeket a projekteket. Így Olaszország gyakorlatilag államilag támogatott tőkeinjekciót hajtott végre olasz magánvállalatokba, hogy felpörgesse a gazdaságot. Az ötmilliárd dollár nem az olasz költségvetést terhelte, hanem a Líbiában működő olasz energetikai vállalatok profitjára kivetett, maximum 4%-os társasági adó fedezte.²⁷⁰

A partnerségi területek számos szektort felöleltek, többek között az ipar, kultúra, tudomány, energetikai szektor, védelmi szektor, fegyverzet-leszerelés stb. területét. Ehhez a részhez tartozik a szerződés leglényegesebb része, az illegális migrációra vonatkozó fejezet, az egyetlen olyan fejezet, amelynek megvalósításához a szerződés konkrét összeget irányzott elő. A migráció területén írták elő a leggyorsabban végrehajtott intézkedéseket: Olaszország és az Európai Unió által finanszírozott műholdas megfigyelő rendszert épített ki, valamint az olaszok által finanszírozott vegyes legénységű járőrhajókat állítottak munkába az illegális migráció visszaszorítására.²⁷¹ Ez a földközi-tengeri illegális migráció visszaszorításának legsikeresebb olasz kísérlete volt, mindazonáltal emberi jogi okokból nemzetközi szinten számos kritika érte emiatt Olaszországot. Líbia ugyanis nem tagja az 1951-es Menekültügyi Egyezménynek, és a líbiai hatóságok brutális gyakorlatára hamarosan elkezdtek felhívni a figyelmet a nemzetközi szervezetek, kiemelve a visszafordított migránsokkal való bánásmódot, akiket Olaszország megkülönböztetés nélkül küldött vissza Líbiába. Bár gyakran emlegetik a szerződés illegális migráció megállítására gyakorolt hatását, az illegális migrációra irányuló médiafigyelem nem volt arányos magával a jelenséggel, hiszen a tengeren érkezők aránya csak 10-11% volt 2007-ben, és 15% alatti 2008-ban is.²⁷² A jelenség mediatizált ábrázolása azonban jelentős hatást gyakorolt a közvéleményre, így a nemzeti prioritások közé emelkedett a határok megvédése és a líbiai embercsempészet visszaszorítása.

A szerződés az illegális migráció visszaszorítása mellett gazdasági és biztonságpolitikai célokat szolgált, továbbá lépéseket tett a Líbiában tevékenykedő olasz cégek mintegy 620 millió euró értékű elmaradt kifizetésének pótlására. Megjegyzendő azonban, hogy ezzel kapcsolatban

²⁷⁰ Gazzini, C.: Assessing Italy's Grande Gesto to Libya., 2009. március 16. *Middle East Research and Information Project*, [online], elérhető: <https://merip.org/2009/03/assessing-italys-grande-gesto-to-libya/>, [2020. december 2.]

²⁷¹ lásd: Ministero degli Affari Esteri e della Cooperazione Internazionale, Archivio dei Trattati Internazionali Online, [online], elérhető: http://itra.esteri.it/Ricerca_Documenti/wfrmRicerca_Documenti.aspx, [2020. december 2.]

²⁷² Coluccello, S.– Massey, S.: Out of Africa: the human trade between Libya and Lampedusa. *Trends in Organized Crime*, 207, 10(4), 77-90. <https://doi.org/10.1007/s12117-007-9020-y>, 78. o.

a legkonkrétabb döntés egy vegyes bizottság felállítása volt, nem határoztak sem a visszafizetendő összegről, sem a határidőkről. Olaszország a szerződéssel gyakorlatilag lemondott a Kaddáfi hatalomra kerülése után Líbiából kiűzött olaszok kárpótlásáról, az egyetlen eredmény, hogy Kaddáfi ismét beengedte őket az Líbiába, jogaikat azonban csak egy évvel később állította helyre, és továbbra is kártérítést követelt.²⁷³

A megállapodás eredményeképpen a „revans napja” helyett a „barátság napját” (*Giornata dell'amicizia italo-libica*, augusztus 30.) vezették be, retorikai szinten is erősítve ezzel a bilaterális kapcsolatok javulását.

A politikai viták bengázi szerződéssel való rendezése a két ország közti különleges kapcsolat megújításához vezetett, hiszen Róma bármely más európai országnál szorosabb kapcsolatot tud(ott) kialakítani Líbiával, s ez lehetővé tette Olaszország számára, hogy a szerződés aláírása után a líbiai gazdaságban betöltött vezető szerepét megerősítse. A kölcsönös befektetések és a líbiai gazdasági reformok beindulása tovább konszolidálta a két ország közti kapcsolatokat. Az olasz–líbiai gazdasági együttműködés hagyományosan hozzájárult a Kaddáfi-rezsim fennmaradásához a korábban vázolt okok miatt, így a klasszikus 'stabilitás versus demokrácia' dilemmában Olaszország saját biztonságának garantálása érdekében az előbbit pártolta, minden más országnál jobban hozzájárulva ezzel a Kaddáfi-rendszer erősítéséhez.²⁷⁴ A Bengázi-szerződés kapcsán meg kell említeni, hogy migrációval kapcsolatos biztonságpolitikai megfontolások megelőzték a gazdasági megfontolásokat, ezt támasztja alá az is, hogy a migrációs korlátozó intézkedések kikényszerítése elsőbbséget élvezett a Líbiában aktív olasz vállalatok tartozásainak kifizetéséhez képest. A bengázi szerződés talán legfontosabb eredményének a Líbiából érkező migráció visszaszorítását tekinthetjük, a megállapodást Olaszország részéről aláíró Silvio Berlusconi megfogalmazása szerint a szerződés lényege, hogy Olaszország „több olajat és kevesebb migránst” kap.²⁷⁵ Ekkorra a politikai és társadalmi közbeszédben egyre nagyobb szerepet kapó illegális migráció témája megelőzte a gazdasági érdekeket, és Berlusconi kijelentése ellenére a kőolaj- és földgázszállításához kötődő érdekeket is, hiszen ez utóbbival mélységében nem foglalkozott a Bengázi szerződés.

²⁷³ Molnár, 2011, i. m., 31.o.

²⁷⁴ Varvelli, 2010, i. m. 130.o.

²⁷⁵ Paoletti, 2011, i. m. 274.o.

3.3.2 Az olasz–líbiai kapcsolatok az arab tavasz kezdetétől Kaddáfi haláláig

2011 februárjában, a líbiai tüntetések eldurvulásáról, és a líbiai rezsim tüntetők elleni erőszakos fellépéséről érkező első hírek megjelenésekor az olasz kormány óvatos semlegességet tartott fent a líbiai eseményekkel szemben – az ellenzék tiltakozása ellenére – uniós szinten is. Berlusconi még a tüntetők haláláról és a rezsim brutalitásáról érkező hírekkor is azt nyilatkozta, hogy „*egy ilyen kritikus pillanatban nem akarja zavarni Kaddáfí*”.²⁷⁶ Olaszország kezdeti tétovázásának oka a biztonság gazdasági és társadalmi szektorát a líbiai rezsim összeomlása esetén potenciálisan érintő kihívásokban keresendő. A Berlusconi személyes diplomáciáján keresztül felépített, szoros és stabil gazdasági kapcsolatok mellett a líbiai rendszer összeomlásának várható migrációs következményei olyan méretű fenyegetést jelentettek, hogy az illegális bevándorlás problémájával ekkor már aktívan küzdő olasz kormány felismerte, hogy amíg nem biztos Kaddáfi bukása, a kialakított rend(szer) fenntartása miatt nem lehet más szereplő mellett nyíltan kiállni. Az olasz kormány rögtön felhívta figyelmet a konfliktus jelentette migrációs veszélyre, hiszen attól tartottak, hogy Kaddáfi egyoldalúan felfüggeszti az Olaszországgal kötött migrációs egyezményeket, ha az EU továbbra is az ellenfeleit támogatja. Olaszország elsődleges célja már 2011 februárjában is az volt, hogy az Olaszországot fenyegető *'bibliai méretű exodus'*²⁷⁷ az EU kollektív problémaként kezelje, és ne hagyja magára Olaszországot a probléma megoldásában. Olaszország nemzetközi szinten a migrációs veszély mellett egy esetleges iszlamista fordulat várható következményeivel próbálta a Kaddáfi-rezsim fennmaradásának (és fenntartásának) szükségességét indokolni. Kaddáfi bukásával az illegális migráció Líbiában történő megállításának és visszafogadási mechanizmusának összeomlása fenyegetett, hiszen a lázadók ernyőszervezeteként létrejövő Nemzeti Átmeneti Tanács (*National Transitional Council*, NTC) megalakulásával nem látszott olyan utód, aki vissza tudna tartani egy újabb migrációs hullámot. Világos volt, hogy a líbiai erőszak újabb migrációs hullámot fog indítani, ezeket a menekülteket Olaszország nem küldheti vissza mindaddig, amíg az alapvető biztonság körülményei helyre nem állnak, ami tekintettel arra, hogy a bengázi szerződés intézkedései már erőteljesen éreztették a migráció-visszatartó hatásait, felvállalhatatlan volt. Ezen kívül Kaddáfi tudatosan és tevőlegesen hozzájárulhatott az Európába irányuló migrációs és menekülthullám növeléséhez, amennyiben ezt megtorló és

²⁷⁶ La Repubblica: La rivolta. Libia, la repressione fa più di 100 morti. Berlusconi: "Non disturbo Gheddafi". 2011. február 19., [online], elérhető: http://www.repubblica.it/esteri/2011/02/19/news/libia_hrw-12640156 [2022]. május 2.

²⁷⁷ Il Fatto Quotidiano (2011): Palazzo Chigi teme 300mila sbarchi, L'Ue: "No a smistamento immigrati. 2011. február 22., [online], elérhető: <https://www.ilfattoquotidiano.it/2011/02/22/dalla-libia-in-fiamme-un-nuovo-esodo-di-immigrati/93431/>, [2021. május 2.]

ellenséges politikai eszközként kívánta volna felhasználni az ellene forduló országokkal szemben, földrajzi okokból ez mindenképp Olaszországot érintette volna legsúlyosabban.²⁷⁸

A fenti indokok mellett lényeges kiemelni azt is, hogy az olaszok tudták, amíg nem biztos Kaddáfi bukása, addig nem lehet teljes mellszélességgel kiállni a rezsim ellen, hiszen ha Kaddáfi mégis megőrzi hatalmát, beláthatatlan következményekkel jár nem csak a társadalmi biztonság fenntartása (migráció okozta feszültségek), hanem a biztonság gazdasági szektora szempontjából is (lásd a líbiai tulajdont az Unicreditben, Finmeccanicában, az ENI líbiai érdekeltségeit, stb.). 2011 februárjában egyáltalán nem volt világos, ki jöhet Kaddáfi után, nem látszott az a csoportosulás, amely ugyanazt a stabilitást tudta volna biztosítani, amit Kaddáfi. Franco Frattini külügyminiszter nagyon pontosan fogalmazta meg az arab tavasz eleji olasz álláspontot: *„Kaddáfín kívül nem ismerünk semmit és senkit. Sem politikust, sem pártot. Elképzelhetetlen számunkra a Kaddáfi utáni jövő.”*²⁷⁹

Ahogy egyre több hír érkezett a líbiai rezsim által alkalmazott brutális eszközökről és vált Kaddáfi helyzete egyre instabilabbá, úgy vált – válhatott - az olasz kormány egyre kritikusabbá Kaddáfival szemben. Bár Olaszország éveken át a Kaddáfi-rezsimet megbízható partnerként feltüntetve igyekezett Líbiát reintegrálni a nemzetközi rendszerbe, 2011 február végére – mikorra már biztos volt a rezsim bukása – a Kaddáfi melletti kiállítás a nemzetközi és belpolitikai nyomás miatt is vállalhatatlanná vált az olasz kormány számára. Az ENSZ BT 1970 sz. határozatának elfogadásának napján, 2011. február 26-án Ignazio La Russa védelmi miniszter felmondta a 2008-as bengázi szerződést.²⁸⁰

Március 1-jére érett meg az olasz kormány Kaddáfítól való elfordulást jelentő döntése, melynek értelmében Olaszország bejelentette, hogy a nemzetközi közösség rendelkezésére bocsátja katonai bázisait a repüléstilalmi zóna biztosításához, majd az ENSZ BT 1973. sz. határozatának elfogadása után Itália is a cselekedni „kész és képes” államok koalíciójának tagja lett. Az olasz álláspont megváltozásához hozzájárult ahhoz is, hogy ahogy a február 27-én hivatalosan is megalakult NTC egyre erőteljesebben kezdett vezető ellenzéki erőként fellépni, képviselői nyilvánvalóvá tették, hogy a konfliktus lezárulása után azokkal az országokkal akarnak privilegizált kapcsolatot kialakítani, akik támogatták őket (pl. Franciaország és Nagy-Britannia). Olaszország viszont a korábban vázolt indokok miatt nem tehetette meg, hogy

²⁷⁸ Törő Cs.: Az olasz külpolitika és a líbiai válság: közvetlen kihívások és sürgős válaszok. *MKI Tanulmányok*, 2011/13, 1-13., 6.o.

²⁷⁹ Corriere della Sera: Un'ondata di 300 mila arrivi, il dopo-Gheddafi é un'incognita. 2011. február 23., [online], elérhető <https://it.clonline.org/cm-files/2011/02/23/frattini-un-ondata-di-mila.pdf> [2022. március 21.]

²⁸⁰ Corriere della Sera: Sospeso il trattato Italia-Libia. 2011. február 26., [online], elérhető: https://www.corriere.it/politica/11-febbraio-26/libia-berlusconi-larussa-trattato-gheddafi_7acd0620-419b-11e0-b406-2da238c0fa39.shtml, [2022. március 2.]

elveszíti stratégiai szerepét Líbiában, így április 4-én Franciaország és Katar után harmadik országgént ismerte el a NTC-t, 14-én pedig Róma bejelentette, hogy megszakította a hivatalos kapcsolatait Tripolival.²⁸¹ A felkelők elismerése azután történt meg, hogy az NTC bejelentette, hogy tiszteletben fogja tartani a már megkötött nemzetközi szerződéseket, beleértve az ENI szerződéseit is, és biztosítani fogja a gazdasági kapcsolatok folyamatosságát.

Az NTC-vel felgyorsult a kapcsolatok kiépítése. Az olasz kormány bejelentette, hogy hivatalos képviselőt küld Bengáziba, és képviselőt nyit a lázadók kormánya mellett,²⁸² ami gyakorlatilag a diplomáciai kapcsolatok felvételét, azaz egyértelmű politikai támogatást és nyilvános elkötelezettséget jelentett. Ekkorra már megérkezett az első migrációs hullám Tunéziából, így a következő, líbiai hullám megelőzéséhez nem lehetett tovább várni a felkelők elismerésével.

A NATO légicsapásaiból az olasz légierő gépei is kivették a részüket. A kezdeti szakaszt követően az olasz légierő „csak” a repülési tilalom kikényszerítésében és a líbiai légvédelem maradék képességeinek felderítésében vállalt szerepet. A szárazföldi célpontok elleni légitámadásokban – földrajzi helyzetére és a „gyarmattartó múltja” miatt szükséges mértéktartásra hivatkozva – április végéig nem vett részt. Az olasz kormány álláspontja egyes NATO-partnerei – elsősorban az Egyesült Államok – nyomására később megváltozott, és vállalta a nemzetközi katonai akcióban történő fokozottabb részvételt.

A katonai műveletekben való részvételi hajlandóságot a fenti okok mellett európai geopolitikai megfontolások is növelték: a Berlusconi-kormány kivárára váró taktikájának feladásához hozzájárult a britek és a franciák tettekeszsége, és – főként a második legjelentősebb líbiai olajimportőr franciák – mediterrán térségen belüli vezető szerepre törekvése. Amint bizonyossá vált a líbiai beavatkozás szükségessége, Olaszország elsődleges törekvése a britek és főleg franciák túl erős vezető szerepének visszaszorítása lett. A beavatkozásban való olasz részvételt két feltételhez kötötték: egyrészt Franciaország vezető szerepének korlátozásához, másrészt ahhoz, hogy a beavatkozás a NATO-égisze alatt kerüljön végrehajtásra (ez utóbbihoz Franciaország hozzájárult, de így is megőrizte a líbiai válság kezelésében betöltött vezető szerepét).²⁸³ Bár az olaszok beavatkozással kapcsolatos feltételei teljesültek, a nyugati államok Líbiával kapcsolatos elképzelései között megmaradtak a

²⁸¹Stratfor: Italy's Strategy Reversal on Libya. 2011, [online] elérhető:

<https://worldview.stratfor.com/article/italys-strategy-reversal-libya>, [2021. március 4.]

²⁸² MAE (2011): Focus-Libia: Frattini, per l'Italia Cnt è unico interlocutore. 2011. április 4., [online], elérhető: http://www.esteri.it/MAE/IT/Sala_Stampa/ArchivioNotizie/Approfondimenti/2011/04/20110404_FocusLibia_frattini_Cnt.htm, [2020. október 2.]

²⁸³ Dottori, 2011, i. m.

különbségek: míg a franciák célja főként a felkelők támogatása és védelme volt, a katonai műveletek felfüggesztését nem támogatták, Olaszország az összecsapások mielőbbi megszüntetését hangsúlyozta. Egyes értelmezések Olaszország nem azért csatlakozott a katonai műveletekhez, hogy egy veszélyesnek vélt ellenséget legyőzzön, hanem hogy a saját szövetségeseit féken tartva megelőzze, hogy egy potenciális Bengázi-Párizs tengely kialakulásával veszélybe kerüljenek a jelenős líbiai vegyipari és gazdasági érdekeltségei, és elveszítse a legerősebb európai partner szerepét az olasz partokhoz ennyire közel levő, átalakuló Líbiában.

Összességében a líbiai beavatkozásban Olaszország – bár európai szövetségeseihez képest megkésett reakcióidővel, de – katonai, politikai és gazdasági szempontból is lényeges szerepet töltött be. Kevesebb mind egy hónappal Kaddáfi-halála után, a költségvetési törvény elfogadásakor Berlusconi elveszítette parlamenti többségét, így lemondott, 2011. november 13-án Mario Monti, korábbi európai biztos, közgazdász, megalapította szakértői kormányát, és a líbiai válság eszkalálódásával az ország újfajta kihívásokkal nézett szembe.

3.4 Összefoglalás

Ahogy a történelmi összefoglalóból látszik, a két ország közti kapcsolatok folyamatok mozgatórugói folyamatosan változtak. Míg a harmincas évektől Olaszország figyelme elsősorban a gyarmatosítás és a nagyhatalmi politika miatt fordult Líbia irányába, a második világháború után – a gyarmati terület elvesztésével, és az olajmezők felfedezésével – ez megváltozott, előtérbe kerültek a gazdasági kérdések. A líbiai (és általánosságban a közel-keleti) olajmezők felfedezése nagyjából párhuzamosan zajlott a dekolonizációs folyamatokkal, az akkori geopolitikai viszonyok átalakultak. Ez különösen fontos volt az energiahordozókban szegény Olaszország számára, így az ötvenes évektől kezdve az olasz külpolitika célja az volt, hogy a Földközi-tenger déli partján található államok mindegyikével jó kapcsolatokat alakítson ki. Ennek a folyamatnak a főszereplője az ENI volt, ami az ún. Mattei-formula alkalmazásával a nemzeti olajkészletek kezelésébe az adott ország kormányait is bevonva megállapodásokat kötött Tunézia, Marokkó, Irán és Egyiptom mellett Líbiával is.²⁸⁴ A hatvanas években jelentősen megnőtt az olaszországi energiafogyasztás, ami tovább növelte az ország importfüggőségét, ezt pedig elsősorban mediterrán forrásokból tudták kielégíteni, ami orientálta az olasz külpolitikát is: egyrészt Róma igyekezett minden, Washingtonnak nem tetsző politikai kezdeményezés alól kivonni magát, másrészt igyekezett eltávolítani magát az USA

²⁸⁴ Labbate, S.: Italian Mediterranean Policy in the Early 1980s in the Light of National Archive Documents, *The International History Review*, 202042:5, 1009-1028, DOI: [10.1080/07075332.2019.1658615](https://doi.org/10.1080/07075332.2019.1658615)

Izrael-párti külpolitikájától, hogy privilegizált közvetítői szerephez juthasson a Mediterráneumban.²⁸⁵

Kaddáfi alatt az olasz–líbiai kapcsolatok hullámzóan ugyan, de erősödtek, talán ebben az időszakban voltak a mélypontok, és a csúcspontok is, ebben az időszakban a két országot összekötő hármás érdekcsoport (gazdasági szektor: kereskedelmi kapcsolatok és energiabiztonság, társadalmi biztonság: illegális migráció kérdése, katonai szektor: először külföldi terrorista csoportok támogatása, majd iszlamista fundamentalizmus feltűnése) mindegyike megjelent. Az olasz kormányok stratégiai fontosságúnak tartották Kaddáfi stabilizáló szerepét, biztonsági szempontból tehát Kaddáfi hatalmon maradása és stabilitásának a végsőkéig történő megőrzése volt az olaszok célja. Kaddáfi tisztában volt azzal, hogy az olajra, és az illegális migráció megállítására Olaszországnak biztonsági és gazdasági okokból is szüksége van, ezzel jelentősen növelni tudta a saját mozgásterét,²⁸⁶ Olaszországot az említett témákkal gyakorlatilag évtizedeken keresztül 'zsarolta', ami által a két ország közti interdependencia aszimmetrikussá vált, az egymásra utaltság okai közti különbségek miatt. Míg Kaddáfi számára Olaszország gazdasági szempontból vált elsődleges partnerré, az olaszokat inkább a gazdaságbiztonsági érdekként értelmezendő energiabiztonság garantálása, és a társadalmi biztonság szempontjából fontos illegális migráció visszaszorítása készítette a Líbiával való megállapodásokra. Kaddáfi a gazdasági partnert más országban is megtalálhatta, Olaszország számára azonban Líbia az energiaszállítás garantálása terén csak nagyon nehezen, az illegális migráció visszaszorítása terén földrajzi okokból pedig egyáltalán nem helyettesíthető. A szoros kapcsolatok tehát mindkét fél számára előnyösek voltak: míg az olaszoknak a líbiai olajra és a part-menti sáv biztosítására volt szükségük, Tripoli számára az olajból származó jövedelem volt fontos. Olaszország a megvásárolt olajjal hozzájárult a rezsim fennmaradásához, biztosította az ún. 'rentier state',²⁸⁷ azaz járadékélvező állam stabilitását, hiszen az olajexportból származó jövedelmek újraelosztásával a líbiai vezetés megteremtette saját társadalmi támogatottságát.

²⁸⁵ Caviglia, D. - Cricco, M.: *La diplomazia italiana e gli equilibri mediterranei. La politica mediorientale dell'Italia dalla guerra dei Sei Giorni al conflitto dello Yom Kippur*. Rubbettino Editore, 2006, 71.o.

²⁸⁶ Erre példaként említhető, hogy amikor Berlusconi 2008-as kormánya megalapításakor azt a Roberto Calderolit kérte fel belügyminiszternek, aki a 2006-os Mohamed-karikatúra botrány után egy karikatúrát ábrázoló pólóban adott interjút az olasz köztvében, Kaddáfi azonnal azzal fenyegetett, hogy feladják a líbiai partok ellenőrzését, és átengedik a menekültek tömegét Olaszországba, valamint az ENI líbiai tevékenységének államosítására is utalásokat tett. A két ország közti feszültséget Calderoli többszöri, nyílt bocsánatkérése oldotta csak fel. (Nigro, i. m.)

²⁸⁷ Rentier state alatt bőséges természeti erőforrásokból, különösen az olajból és ásványi anyagokból származó jövedelmekből hasznot húzó államot értünk a nemzetközi kapcsolatokban.

Bár a Bengázi-szerződés előnyei egyértelműek, és sok szempontból kölcsönös előnyöket biztosított a feleknek, a szoros kapcsolat korlátai is megmutatkoztak. Az olasz kormány(ok) számára Líbia túlságosan fontos partner volt ahhoz, hogy kockáztassák a bilaterális kapcsolatok stabilitását olyan 'kontraproduktív', elsősorban a buzani társadalmi biztonság szektorába tartozó kritikákkal, amik pl. az emberi jogokra, a szólásszabadságra, vagy a menekültügyi politikára vonatkoznak. A politikai reformok és a polgári szabadságjogok megreformálása kapcsán Olaszország mindig is csupán korlátozott nyomást tudott és akart gyakorolni Líbiára. A szóban forgó érdekek miatt közvetetten, vagy közvetlenül a Kaddáfi-rezsim stabilitásának megőrzése volt az olasz külpolitika célja.

Az arab tavasz tüntetéseinek kitörésekor kormányon levő olasz miniszterelnök, Silvio Berlusconi Líbia esetében alapvetően reálpolitikusként viselkedett, felismerve Kaddáfi fontosságát, Olaszország biztonsági érdekeinek garantálása miatt kitarzott Kaddáfi-rendszere mellett egészen addig, amíg a rezsim fennmaradásával járó előnyöket meghaladták a hátrányai, és csupán akkor fordult el a líbiai rendszertől, amikor annak bukása biztossá vált.

A katonai műveletekben való olasz részvétel automatikusan a diplomáciai kapcsolatok megszakadását jelentette. Ennek következtében Kaddáfi halála után Olaszország elsődleges célja az volt, hogy minél előbb helyreállítsa a formálódó új Líbiával a politikai, gazdasági és kereskedelmi kapcsolatait, hogy a két ország közötti kölcsönös függőség biztonságosabb mederbe térjen vissza. A befektetés-ösztönzéssel, az átmeneti időszak támogatásával és a fejlesztési segélyek nyújtásával Olaszország azt próbálta elkerülni, hogy Líbia az olasz érdekektől távolabb eső fejlődési útra térjen (mint például az Öböl-menti államok) és hogy más nemzetközi hatalmak támogatása nagyobb befolyást gyakoroljon Líbiára (lásd Franciaország), ez azonban csak részben sikerült neki.

A kormányok összetételét megvizsgálva az látható, hogy mind a jobbközép, mind a balközép kormányok a Líbiával való kapcsolatok stabilizálására törekedtek. A hidegháború után megváltozott a nemzetközi környezet, és abban a második köztársaságba átlépő Olaszország mozgásterére, ezt az új helyzetet a Líbia elleni embargó tovább bonyolította, de a jobbközép és a balközép kormányok is kettős megközelítéssel – nemzetközi és bilaterális szinten - próbálták az embargót feloldani, és Líbiát reintegrálni a nemzetközi rendszerbe. A kezdeti közeledés (1998-as Dini-Mountasser nyilatkozat) balközép kormányhoz köthető, és a Bengázi szerződéssel a jobbközép alatt folytatódott. A Líbia-politikát tehát alapvetően a folytonosság jellemzi, Líbia kapcsán az olasz biztonsági érdekek pártállástól függetlenül változatlanok.

4 Szektorális biztonság

Összevetve a biztonság buzani szektorait az Olaszországot Líbiával összekötő fő érdekcsoportokkal, az látható, hogy a három vizsgált szektorba (társadalmi, katonai, gazdasági) tartozó területek mindegyike hangsúlyosan jelenik meg a kétoldalú kapcsolatokban. Összhangban az alkalmazott AHP döntéshozatali modell súlyaival a gazdasági biztonság területén a klasszikus értelemben vett kereskedelmi kapcsolatoknál is fontosabbnak tekinthetők a két ország közti energetikai kapcsolatok; a társadalmi biztonság terén pedig elsősorban az illegális migráció jelensége az, ami meghatározóvá vált a közhangulat változása miatt. A katonai biztonság terén szót kell ejteni a líbiai állam gyengesége miatt viszonylag könnyen terjedő dzsihadista eszmék proliferációjáról, és a konfliktus nemzetköziesedése miatt nagy tömegben Líbiába áramló külföldi fegyverekről, ami földrajzi okokból, a migráción keresztül közvetlenül érinti Olaszország biztonságát. Ez a Buzan-féle értelmezést véve a biztonság gazdasági, katonai és társadalmi szektorának fontosságát jelzi. A fejezet célja e három szektor olasz–líbiai kapcsolatokban való megjelenésének vizsgálata. A szektorális biztonságértelmezés alkalmazásával bemutatom a bilaterális kapcsolatok szektorális mozgatórugóit. A különböző szektorok biztonságiasításának vizsgálata a következő fejezetekben fog megtörténni.

4.1 A biztonság gazdasági szektora

A biztonság buzani értelemben vett gazdasági szektorát vizsgálva az olasz–líbiai kapcsolatokban két területet célszerű elkülöníteni: a gazdasági-kereskedelmi kapcsolatokat, valamint az energiabiztonság kérdéskörét.

Olaszország gazdasága erősen exportorientált, 2021-ben a világ nyolcadik legnagyobb exportőre és tizenegyedik importőre volt. Az export és az import is 2011–2021 között folyamatosan növekedett (a 2020-as év kivételével). Ebben az időszakban a külkereskedelem 205 milliárd euróval nőtt, a külkereskedelmi mérleg a 2011-es -25,5 milliárd euróról +50,3 milliárd euróra nőtt 2021-re.²⁸⁸ 2018-ban a kereskedelem tette ki a GDP 59,5%-át. Majdnem 200 000 exportáló vállalkozásának 45%-a feldolgozóiparban tevékenykedett, ez adja az exporttevékenység alapját.²⁸⁹ Legnagyobb kereskedelmi partnerei az Unió tagállamok mellett az USA és Kína.²⁹⁰ Bár Olaszországban a belföldi kőolaj- és földgázkereslet évtizedek óta

²⁸⁸ Italia in dati: Import ed Export italiano. [online], elérhető: <https://italiaindati.com/import-export-italia/>, [2022. március 22.]

²⁸⁹ Societe Generale: Country Risk of Italy: International Trade, 2020, [online], elérhető: <https://import-export.societegenerale.fr/en/country/italy/trade-country-risk>, [2020. december 5.]

²⁹⁰ TrendEconomy: Annual International Trade Statistics by Country – Italy, 2020, [online], elérhető: https://trendeconomy.com/data/h2/Italy?time_period=2019,2018,2017,2016,2015,2014,2013,2012,2011,2010,2009,2008, [2020. december 5.]

csökkenő tendenciát mutat, az ország nem rendelkezik elegendő energiaforrással, átlagos energiafüggősége 83% körül van (szemben az uniós 55%-os átlaggal), az energiamix legnagyobb részét (54%, ez kétszerese az uniós átlagnak) a földgáz alkotja. A földgáz tekintetében Olaszország az európai átlagnál (kb. 70%) jóval magasabb mértékben függ az importtól, 90% feletti a függősége.²⁹¹

4.1.1 Kereskedelmi kapcsolatok

Az olasz vállalatok számára a MENA régió államai földrajzi közelségük miatt stratégiai piacot jelentenek.²⁹² Figyelembe véve az olasz gazdaság szerkezetét, azaz, hogy az olasz vállalkozások döntő többsége a kis és középvállalkozások közé tartozik, a MENA régió közelsége megfizethető áron nyújt számukra üzleti lehetőségeket. Az olasz cégek líbiai jelenlétét és a líbiai piacra való belépését elősegíti a bilaterális kapcsolatok történelmi jellege. A földrajzi közelség mellett az észak-afrikai – esetünkben a líbiai – gazdaságok diverzifikációra való rászorultsága is segíti a piacra lépést.

A líbiai állam *járadékélvező* jellege miatt a gazdasági kapcsolatok a líbiai energiahordozók kitermelésének megkezdése óta a legélesebb politikai feszültségek idején is stabilak maradtak, sőt, Líbia nemzetközi elszigeteltsége idején még erősödtek is, hiszen ebben az időszakban Olaszország maradt Líbia legkomolyabb partnere. Líbia nemzetközi rendszerbe történő reintegrálódása gazdasági és energetikai szempontból Olaszország líbiai értékének csökkenését hozta magával annak ellenére, hogy abszolút számokban Olaszország nyert a líbiai piacok megnyitásával és fellendülésével. A korábbi kölcsönösség meggyengült, mert a kőolaj iránt globális szinten nőtt a kereslet, és nyitott piacok mellett könnyebben lehetett Olaszországot, mint legnagyobb importőrt helyettesíteni. Líbia kereskedelmi partnerei diverzifikálódtak: különböző szereplők léptek be újonnan (pl. Kína) vagy hosszabb szünet után újra (pl. Oroszország, Franciaország, Nagy-Britannia, USA, Spanyolország) a líbiai energetikai piacra.²⁹³ A Kaddáfi-rezsim a megnövekvő olajbevételekből megkezdte a gazdaság progresszív privatizálását, enyhe reformokat vezetett be, amelyek keretében gazdaságélénkítési céllal az energetikai szektoron kívül is beengedett külföldi befektetőket az országba. Mivel azonban így szükségszerűképp a fejlett országokra kellett támaszkodni, célszerű volt az Olaszországgal való együttműködést erősíteni, hiszen ebben az esetben a kétoldalú kapcsolatok már egy meglévő

²⁹¹ SRM Energy & Mediterranean Observatory: *MED & Italian Energy Report, Energy sources, flows and strategies of Italy between Europe and the Mediterranean*. 2019, Giannini Editore, [online], elérhető: https://www.sr-m.it/wp-content/uploads/2019/04/abstract_ENEMED_19_ENG.pdf [2020. december 5.]

²⁹² Ministero degli Affari Esteri, 2017, i. m., 31-34.o.

²⁹³ Varvelli, 2010, i. m., 123. o.

keretben folytak. A líbiai demográfiai folyamatok és következményei (nagy népességnövekedés és magas fiatalkori munkanélküliség, stb.), valamint a piacok és a szabadkereskedelem felé való nyitás miatt megnőtt a kereslet a kis- és közepes vállalkozásokra. Ebből a szempontból Olaszország kompetitív előnye a versenytársakhoz képest nem csak abban rejlett, hogy az olasz vállalatok régebb óta jelen voltak Líbiában, így strukturált intézményi és kapcsolati tőkét birtokoltak, hanem abban is, hogy az olasz gazdasági rendszer nagyrészt kis és közepes vállalkozásokra épül, ami kielégíti a líbiai igényeket.²⁹⁴ A líbiai kereslet megléte, és az önálló Líbia megalakulásáig visszanyúló jelenlét ellenére az olasz KKV-k folyamatos problémákkal szembesültek Líbiában a komplex befektetési szabályoktól, a kifizetési problémákon át a gyakori vitákig, és nem rendelkeztek megfelelő eszközökkel az érdekeik érvényesítéséhez.²⁹⁵

Miután Líbia ismét a nemzetközi közösség elfogadott tagja lett, a közvetlen külföldi befektetések révén olyan új, tőkeerős országok lettek 'hirtelen' Olaszország vetélytársai, mint Kína, Törökország, India, Korea, vagy az Öböl-államok, amelyek a tőke mellett biztosítani tudták az alacsony költségű munkaerőt is. Gyakori jelenség volt azonban, hogy az új versenytársak – kiemelten az Öböl-államok – olyan területeken fektettek be (pl. pénzügy, ingatlanok), amelyeket a 2008-as gazdasági válság meggyengített, másrészt pedig nem feleltek meg teljesen a líbiai gazdaságfejlesztési 'igényeknek'.²⁹⁶ Ez azt eredményezte, hogy a líbiai import-export területén Olaszország megőrizte ugyan vezető szerepét, de a versenytársaihoz képest előnye csökkent.

A Bengázi szerződés aláírásakor Líbia gazdasági és biztonsági érdekei megegyeztek Olaszország érdekeivel, így a két ország közti interdependencia fokozása mindkét fél számára előnyös stratégia volt.²⁹⁷ A gazdasági kapcsolatok kapcsán röviden említést kell tenni a befektetésekről: 2008-ban aláírt Bengázi szerződés megnyitotta az utat, hogy líbiai állami befektetési alapok stratégiai olasz vállalatokba vásárolják be magukat. A szerződés aláírása utáni egy évben a Líbiai Központi Bank 64.6 millió dollár értékben vásárolt az ENI részvényeiből, és kifejezte a 10%-os felvásárlás iránti igényét, amelynek következtében az ENI részvényeinek értéke majdnem 15%-kal növekedett.²⁹⁸ A Líbiai Külkereskedelmi Bank (*Libyan Foreign Bank*) a Banca UNAE SpA 67.5%-át vásárolta fel, az UniCredit 7,5%-át, ez

²⁹⁴ OECD: „*SME and entrepreneurship issues and policies in Italy: Assessment and recommendations*”, in *Italy: Key Issues and Policies*. OECD Publishing, Paris, 2014

²⁹⁵ Varvelli, 2010, i. m. 125. o.

²⁹⁶ Zallio, F.: *Le deboli onde della crisi. Politica Internazionale*, 2009, Vol. 34., no. 1/3.

²⁹⁷ Varvelli, 2010, i. m., 126-127. o.

²⁹⁸ Gazzini, 2009, i. m.

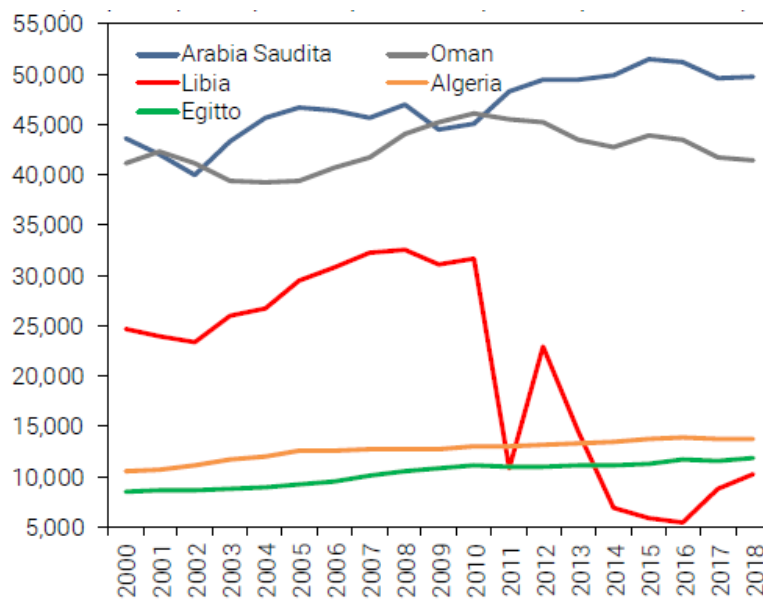
utóbbi – mivel az UniCredit Olaszország második legnagyobb bankja – különösen fontos befektetés volt, mert a 2008-as gazdasági válság után biztosított likviditást a banknak.²⁹⁹ A Líbiai Befektetési Ügynökség (*Libyan Investment Authority, LIA*) a felvásárolta többek között a Finmeccanica 2%-át, a Juventus futballcsapat 7,5%-át és a FIAT 2%-át,³⁰⁰ valamint érdeklődést mutattak a Telekom (telekommunikációs szektor), az Impregilo (építőipar), Terna (energetika), és a Generali (biztosítás) irányába is. A Bengázi szerződés aláírása után Olaszországba irányuló líbiai befektetések olyan szektorokat céloztak meg (energetika, bankszektor, pénzügyi szektor, infrastrukturális szektor), amik a líbiai fejlődés szempontjából potenciálisan stratégiai szektorrá válhatnak. Bár ezeket a befektetéseket 2011-ben az ENSZ szankciók befagyasztották, ki kell emelni, hogy Kaddáfi halála előtt a LIA Olaszországban fektetett be a legnagyobb értékben. Olasz szempontból a líbiai FDI nem a mértéke miatt fontos, hanem azért, mert stratégiai jelentőségű vállalatokba fektette be a Kaddáfi-rezsim. Líbia ezeken a befektetéseken olyan erősen jelen volt az olasz gazdaságban, hogy az arab tavasz kezdetén, a tüntetések erőszakossá válása után, 2011. február 21-én az olasz tőzsde 3.6%-ot esett.³⁰¹

2011-ig Líbia volt az észak-afrikai térség leggyorsabban fejlődő országa, amelynek fejlődési mutatói a hasonló gazdasági szerkezetű Omán és Szaúd-Arábia mutatóival konvergáltak. 2008 és 2010 között az egy főre eső líbiai GDP 30.000 dollár közül volt, ami az algériai és egyiptomi GDP háromszorosa volt, de gazdagabb kőolajkitermelőktől (pl. Omán, Szaúd-Arábia) elmaradt. 2011-ben a líbiai GDP drasztikusan csökkent, és csak ideiglenesen tudott ismét az algériai és egyiptomi szint fölé emelkedni, 2013-2014 óta ismét ez alatt van.

²⁹⁹ Varvelli, 2010, i. m., 127. o.

³⁰⁰ Lombardi, 2011, i. m., 38. o.

³⁰¹ Uo.



Fonte: elaborazioni CSC su dati FMI.

4.1. ábra: A vásárlóerő-paritáson mért, egy főre jutó bruttó nemzeti termék Líbiában 2000–2018³⁰²

Líbia nem tartozik Olaszország harminc legfontosabb kereskedelmi partnere közé. 2016–2021 között az import 0,5-1,2%-a származott Líbiából, export terén pedig az első 30 partnerország között nem volt ott Líbia.³⁰³ Ahogy az 4.2. sz. ábrán (lent) látható, az olasz import a vizsgált időszakban 2016-ot és 2020-at kivéve mindig jelentősen meghaladta a Líbiába irányuló export mennyiségét, elsősorban a kőolaj és földgázimport miatt. Az olasz import döntő része (kb. 98%-a) kőolaj és földgáz, a maradék főként vasérből közvetlen fémkiválasztással nyert vastermékek, (0,367%), arany (0,046%), aciklikus alkohol (0,041%).³⁰⁴ Ezek alapján az import – eltekintve a következő szakaszban tárgyalt energiahordozóktól – más forrásból is pótolható termékekből áll össze, mennyisége pedig nem jelentős. Olaszország Líbiába legnagyobb mértékben feldolgozott kőolajat szállít (vissza), ez teszi ki az export 44% -át, kisebb

³⁰² Buccellato, T. – Pignatti, M.: Libia: servono stabilità e sviluppo per un partner chiave dell'Italia. Centro Studi Confindustria, Nr.06/19, 2019, [online], elérhető: <https://www.confindustria.it/home/centro-studi/temi-di-ricerca/scenari-geo-economici/tutti/dettaglio/Libia-partner-chiave-Italia>, [2020. december 5.]

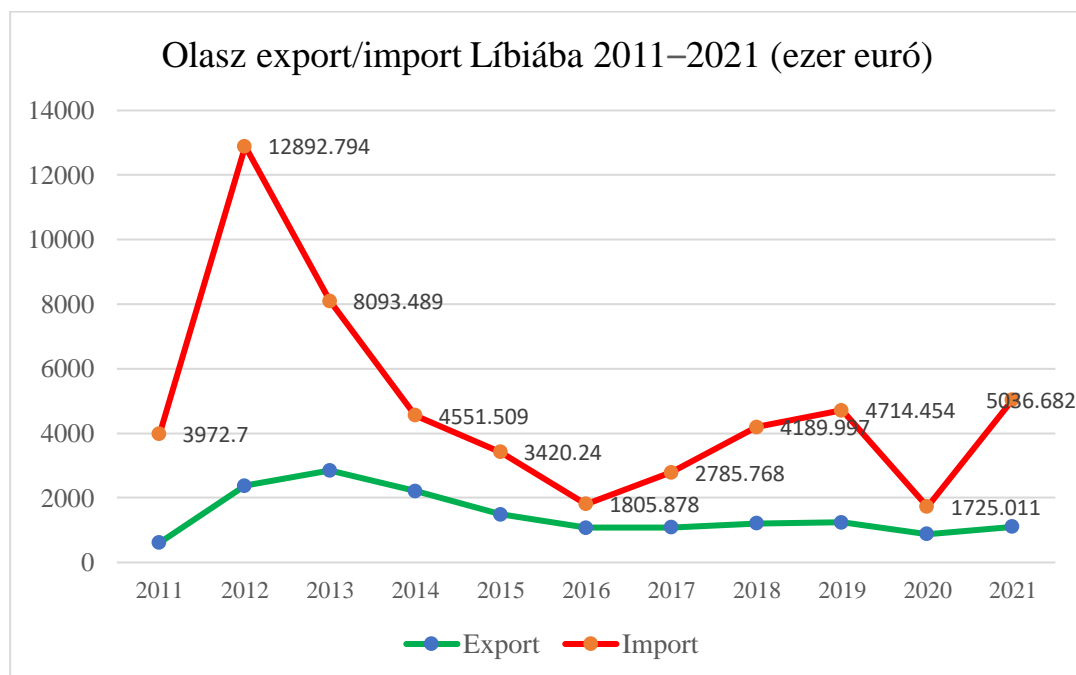
³⁰³ Giorgio, F. (ed.): Statistiche relative all'import/export di merci dell'Italia. Osservatorio Economico, Ministero dello Sviluppo Economico, [online], elérhető:

https://www.mise.gov.it/images/stories/commercio_internazionale/osservatorio_commercio_internazionale/statistiche_import_export/completo.pdf, [2020. december 5.]

Info Mercati Esteri: Principali Paesi di provenienza delle importazioni italiane. Graduatoria in base ai dati del 2021. [online], elérhető: https://www.infomercatiesteri.it/public/osservatorio/interscambio-commerciale-mondo/Tabella%205B%20-%20Principali%20Paesi%20di%20provenienza%20delle%20importazioni_1647607280.pdf, [2022. március 2.]

³⁰⁴ TrendEconomy: Annual International Trade Statistics by Country – Italy - Libya, 2020, [online], elérhető: https://trendeconomy.com/data/h2?commodity=TOTAL&reporter=Italy&trade_flow=Export,Import&partner=Libya&indicator=NW,TQ,TV&time_period=2008,2009,2010,2011,2012,2013,2014,2015,2016,2017,2018,2019, [2020. december 5.]

részben paradicsomot (4,68%), szigetelt huzalokat és kábeleket (2,82%), szerelvényeket (2,21%), egyéb élelmiszereket (3%), gyógyszert (1,34%).



4.2. ábra: Olaszország Líbiába irányuló exportja (zöld), és onnan behozott importja 2011–2021³⁰⁵

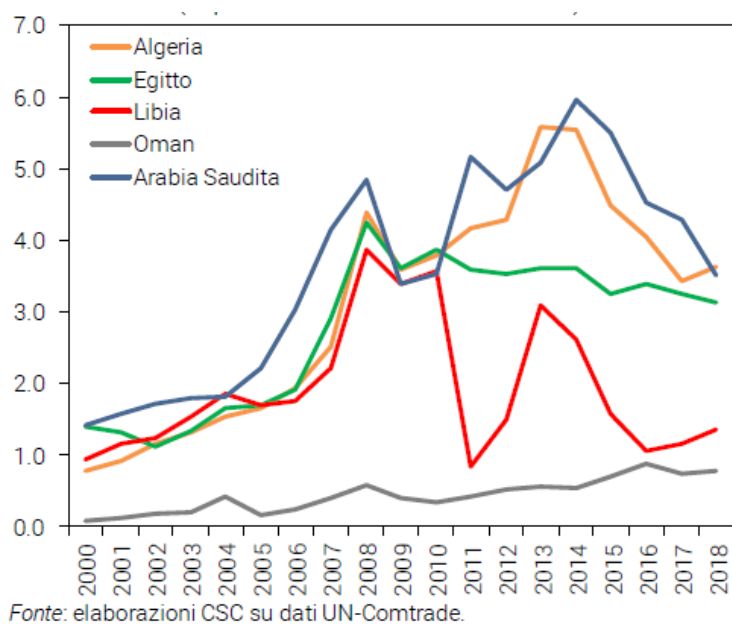
Az olasz vállalatok az infrastrukturális szektorban, az olajfúrás és kitermelés területén járulhatnak hozzá érdemben a líbiai gazdaság fellendítéséhez. Egyes becslések szerint az újjáépítési munkálatokban a következő tíz évben akár 30 milliárd euró értékű munkát tudnának elvégezni. A hasonló gazdasági berendezkedésű, járadékélvező államokkal való kereskedelmi mutatókból kiindulva a Confindustria becslései szerint, ha Líbia visszatérne egy Algériához hasonló fejlődési útra, és Olaszország az exportját függetlenítené a szénhidrogénektől, a *made in Italy* termékek Líbiába való exportjában évi egymilliárd eurónyi potenciál lenne.³⁰⁶ Az infrastrukturális fejlesztésekben kiemelendő a Tripolit Bengázival összekötő autópálya, aminek megépítéséről már a 2008-ban határoztak, de csak 2020-ban tárgyaltak róla újra, valamint a tripoli nemzetközi repülőtér újjáépítése, amit a tervek szerint olasz nagyvállalatok fognak

³⁰⁵ Saját szerkesztés.: Italian Trade & Investment Agency: Intercambio commerciale dell'Italia per paesi: Libia, 2020, [online], elérhető: https://www.ice.it/it/statistiche/Short_stat_view.aspx?TipoReport=1&paese=Libia&anno_fine_periodo=2020&anno_fine_serie=2019&mese_fine=07, [2020. december 5.] A 2021-es kereskedelmi adatokat az Italian Trade & Investment Agency tripoli irodája külön kérésre bocsátotta a rendelkezésemre, a kézirat benyújtásáig ezt a szervezet honlapján nem tették közzé. A táblázat adatsorát lásd a Mellékletben. (10.2. sz. alfejezet)

³⁰⁶ Buccellato – Pignatti, 2019, i. m.

végrehajtani.³⁰⁷ Ezen gazdasági lehetőségek kiaknázása miatt (is) érdeke Olaszországnak a líbiai stabilizálás előmozdítása, hiszen akár évi 4 milliárd euróval nagyobb forgalmat tudnának lebonyolítani az olasz vállalatok,³⁰⁸ ez egyben nagyobb befolyást biztosítana Olaszország számára az energiabiztonság és a migráció szempontjából kiemelkedő fontosságú országban.

Az olasz–líbiai kereskedelmi kapcsolatok vizsgálatánál célszerű a Líbiába irányuló olasz export változását szélesebb földrajzi kontextusban is megmutatni. A 4.3. sz. ábrán (lent) látszik, hogy 2000-tól az arab tavaszig a nagyjából azonos fejlődési ívet járt be a Líbiába, valamint az Egyiptomba és Algériába, mint hasonló kiterjedésű szomszédos országokba, illetve Szaúd-Arábiába, mint hasonló fejlődési mutatókkal rendelkező kőolaj-kitermelő országba irányuló olasz export. 2011 óta a politikai instabilitás miatt töredékére csökkent a Líbiába irányuló olasz export, ennek ideiglenes növekedése nagyjából hasonló ívet ír le a líbiai GDP változásával. Ahogy az ábrán látható, szintén csökkenő tendenciát mutat az egyiptomi export – az ábrázolt országok közül Líbia után itt volt a legnagyobb a politikai instabilitás ebben az időszakban, itt azonban a csökkenés nagyjából egyenletes, nem olyan zuhanás-szerű, mint Líbia esetében.



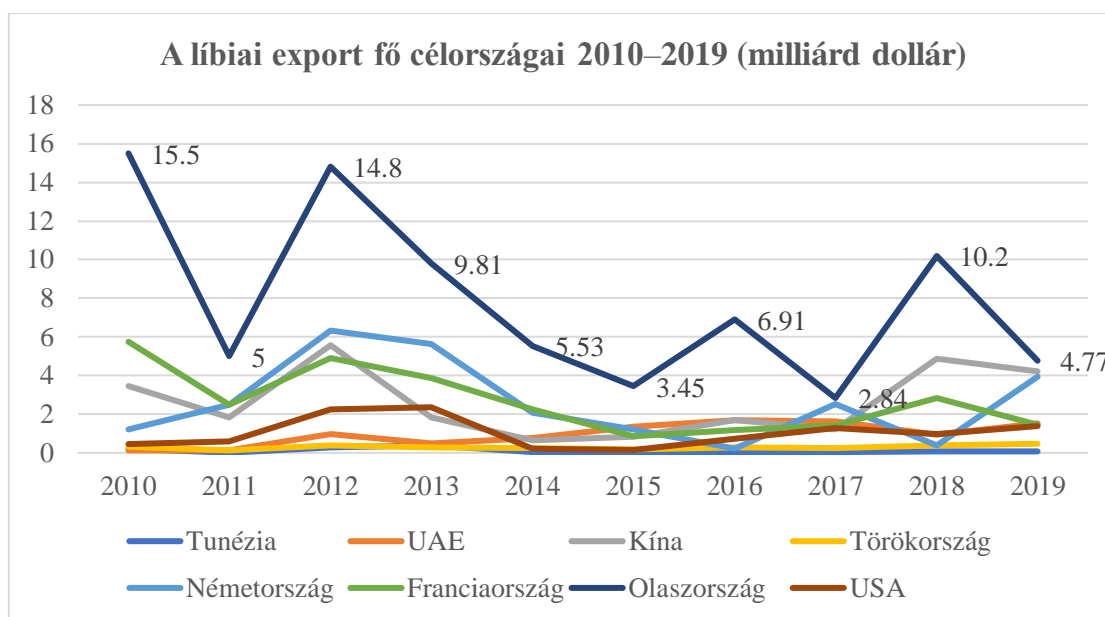
4.3. ábra: Algériába, Egyiptomba, Líbiába, Ománba és Szaúd-Arábia irányuló olasz export 2000–2018³⁰⁹

³⁰⁷ Canettieri, S.: Di Maio va in Libia e rilancia l'autostrada di Berlusconi e Gheddafi. *Il Foglio*, 2020. szeptember 1., [online], elérhető: <https://www.ilfoglio.it/politica/2020/09/01/news/di-maio-va-in-libia-e-rilancia-lautostrada-di-berlusconi-e-gheddafi-332428/>, [2021. március 2.]

³⁰⁸ Buccellato – Pignatti, 2019, i. m.

³⁰⁹ Buccellato, T. – Pignatti, M.: Libia: servono stabilità e sviluppo per un partner chiave dell'Italia. *Centro Studi Confindustria*, Nr.06/19, 2019, [online], elérhető: <https://www.confindustria.it/home/centro-studi/temi-di-ricerca/scenari-geo-economici/tutti/dettaglio/Libia-partner-chiave-Italia>, [2020. december 5.]

A líbiai kereskedelmi mutatók vizsgálatakor az állapítható meg, hogy Líbia számára Olaszország a top kereskedelmi partnerek közé tartozik import és export téren is, bár ezen a területen is megmutatkozik Róma előnyének csökkenése, és Kína térnyerése. Ahogy a 4.4 és 4.5 sz. ábrák (lent) mutatják, Olaszország volt a líbiai export fő célországa, és a líbiai import fő származási országa is. Míg 2010-ben még a líbiai export 42%-a Olaszországba irányult (15,5 milliárd dollár értékben), a második helyen Franciaország szerepelt 15,5%-kal,³¹⁰ 2019-re eltűnt az olasz dominancia, az arab tavasz előtti értékek megközelítése nem tűnik reálisnak. A Líbiába irányuló import területén hasonló arányok láthatóak. A líbiai kereskedelmi statisztikák kapcsán ki kell emelni, hogy az export és az import terén is jelentős volt Olaszország előnye az arab tavasz előtt, az előny mértékének értékelésekor figyelembe kell venni, hogy ez már Líbia nemzetközi rendszerbe történő reintegrációja utáni helyzet, amikor a korább bemutatott módon új és régi-új szereplők jelentek meg újra a líbiai piacon, ez azt jelenti, hogy korábban Olaszország szerepe még nagyobb volt a líbiai gazdaságban.



4.4. ábra: A líbiai export fő célországai 2010–2019 (milliárd dollár)³¹¹

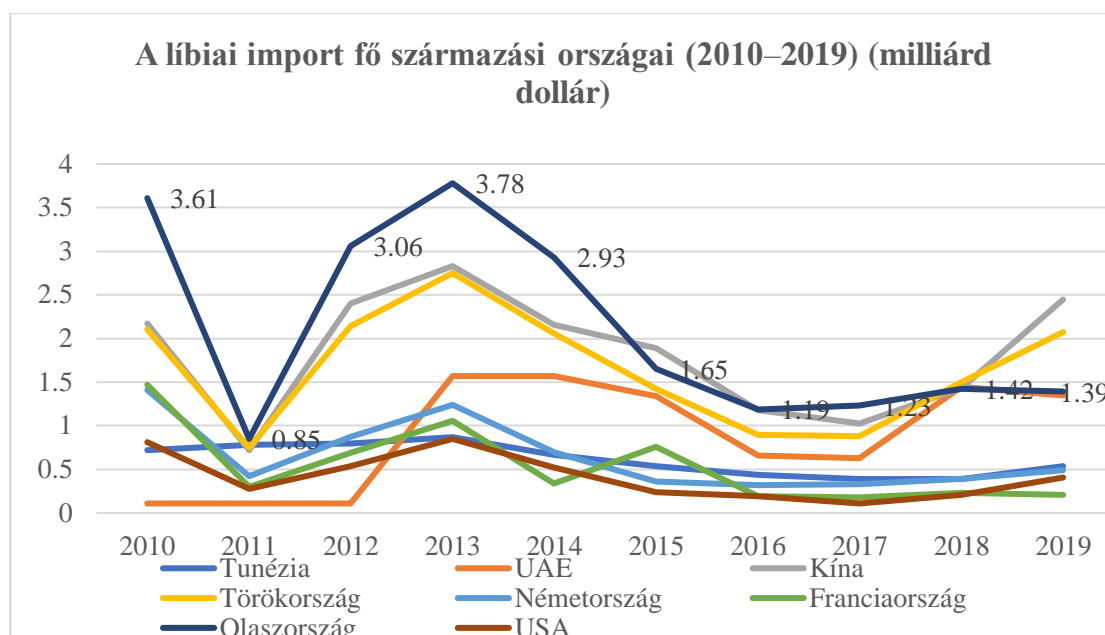
³¹⁰ TrendEconomy: Annual International Trade Statistics by Country - Libya, 2020, [online], elérhető: https://trendeconomy.com/data/h2?commodity=TOTAL&reporter=Libya&trade_flow=Export.Import&partner=Italy&indicator=NW,TQ,TV&time_period=1999,2000,2001,2002,2003,2004,2005,2006,2007,2008,2009,2010, [2020. december 5.]

³¹¹ Az adatsort lásd a Mellékletekben (10.3. sz. alfejezet)

Forrás: Observatory of Economic Complexity: What does Libya export., [online], elérhető:

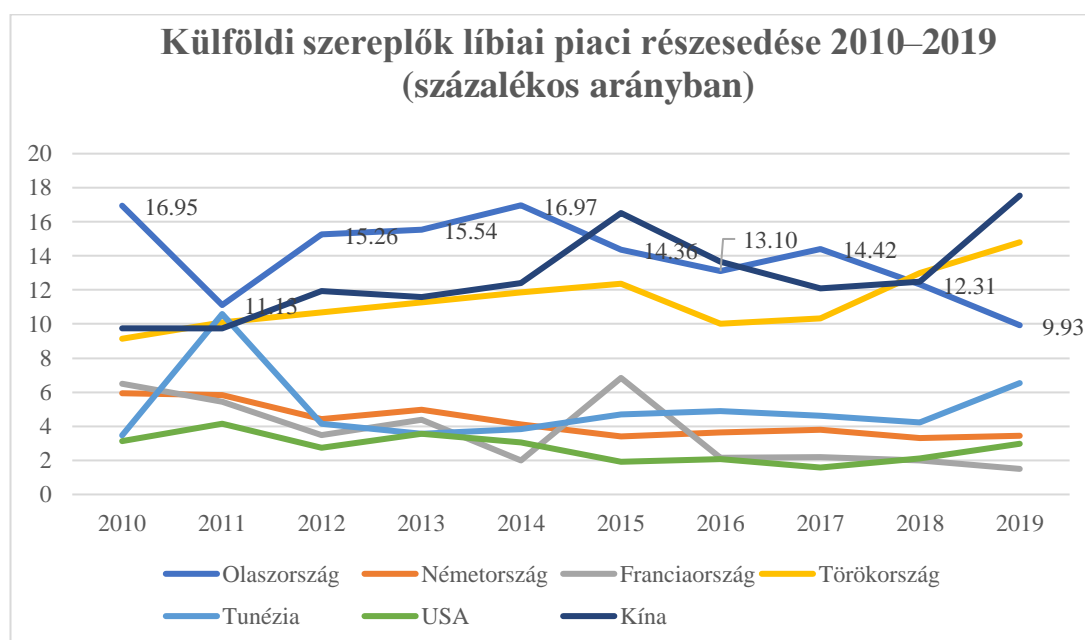
<https://oec.world/en/visualize/line/hs92/export/lby/chn.fra.deu.ita.tun.tur.are.usa/all/2010.2019/>

https://oec.world/en/visualize/line/hs92/export/lby/chn.fra.deu.ita.tun.tur.are.usa/all/2010.2018/?fbclid=IwAR3iQr8jj943v_QymDCnQnw9vAsuRslGUOMEAHd8IoC3b5FC9JV9qZ3Q2Tw [2020. december 5.] alapján saját szerkesztés



4.5. ábra: A líbiai import fő származási országai 2010–2019 (milliárd dollár)³¹²

Az export és importban bekövetkező változások ábrázolása mellett célszerű megjeleníteni azt is, hogy a Líbiában jelentős szerepet betöltő külföldi országok piaci részesedése milyen változáson ment keresztül.



4.6. ábra: Külföldi szereplők líbiai piaci részesedése 2010–2019 (százalékos arányban)³¹³

³¹² A táblázat adatsorát lásd a Mellékletekben (10.4. sz. alfejezet).

Forrás: Observatory of Economic Complexity: What does Libya import., [online], elérhető: <https://oec.world/en/visualize/line/hs92/import/lby/chn.fra.deu.ita.tun.tur.are.usa/all/2010.2019/> [2020. december 5.] alapján saját szerkesztés

³¹³ A táblázat adatsorát lásd a Mellékletekben (10.5. sz. alfejezet).

Forrás: ISTAT Commercio estero e attività internazionali delle imprese. 2020, [online], elérhető: <http://www.annuarioistatice.it/avvio.html>, [2020. december 5.] alapján saját szerkesztés (Megj.: A könnyebb

A Líbiával való gazdasági kapcsolatok fontosságát elsősorban az adja, hogy bár már nem Líbia az ország fő gazdasági partnere sem az export, sem az import terén (eltekintve energiahordozóktól), Olaszország vezető piaci szereplő volt Líbiában az arab tavasz előtt, ami a biztonság szektorainak szoros összekapcsolódása és egymásra gyakorolt hatása miatt más téren (pl. politikai kapcsolatok) is érezte hatását. Bár a fő versenytársakhoz képest a piaci részesedése romlott, már nem Róma a legjelentősebb külföldi szereplő, továbbra is az elsők között van. Pusztán a gazdasági kapcsolatokat vizsgálva Líbia jobban rá van szorulva Olaszországra, mint fordítva, a hatalmi aszimmetria a gazdasági biztonság terén Olaszország irányába billen el. Kisebb mértékben ugyan, de ugyanez a helyzet, ha az energiahordozókat is figyelembe vesszük (lásd következő alfejezet).

4.1.2 Energiabiztonság

Energiabiztonság alatt olyan állapotot értünk, amelyben egy nemzet, annak minden állampolgára és vállalkozása az előrelátható jövőben elegendő energiaforráshoz jut méltányos áron, az ellátás megszakításának számottevő veszélye nélkül.³¹⁴ Az ellátás biztonságát károsíthatja a szállítások hirtelen megszakadása vagy a hirtelen árváltozások, ami a terrorizmus elterjedésének, az 'olajnationalizmus', vagy a kitermelő térségek politikai instabilitásának következménye lehet.³¹⁵ A hidegháború végével, a gazdasági, környezeti, szociális kihívások nemzeti biztonság értelmezési keretébe való integrálásával párhuzamosan egyértelművé vált, hogy az energia politikai kérdés is, így az energiabiztonság kérdése átpolitizálódott és biztonságiasodott.³¹⁶ Az energiabiztonság garantálása a korábbi belső, technikai-megközelítés helyett külső dimenziót kapott, előtérbe kerültek az exportáló országokkal való külkapcsolatok és a geopolitikai szempontok, ez az energiahordozókkal gyengén ellátott, importfüggő Olaszország külpolitikájában is hangsúlyos elem lett. Politikailag az energiaellátás biztosítása kölcsönös érdekek meglétét igényli az egyenlő felekként fellépő exportőrök és fogyasztók (importőrök) között. A külpolitika épp ezért egyre fontosabb szerepet játszik az energiapolitikában. Líbia esetén ez fordítva is igaz: az ENI fontos szerepet játszik Róma

ábrázolhatóság érdekében csak a rangsor elején levő államokat vettük figyelembe. A többi állam az ábrázoltaknál kisebb részesedést tudhat a magáénak.)

³¹⁴ Bahgat, H.: Europe's energy security: Challenges and Opportunities. *International Affairs*, 2006, 82:5, 965. o. Winzer, C.: Conceptualizing Energy Security. *EPRG Working Paper*, 1123, 2011, Cambridge

³¹⁵ Mabro, R.: On the security of oil supplies, oil weapons, oil nationalism and all that. *OPEC Review*, 2008, 32(1), 1-12. o.

Kalicki, J. – Goldwyn, D.L. (ed.): *Energy and security: toward a new foreign policy strategy*. Washington: Woodrow Wilson Center Press. 2005.

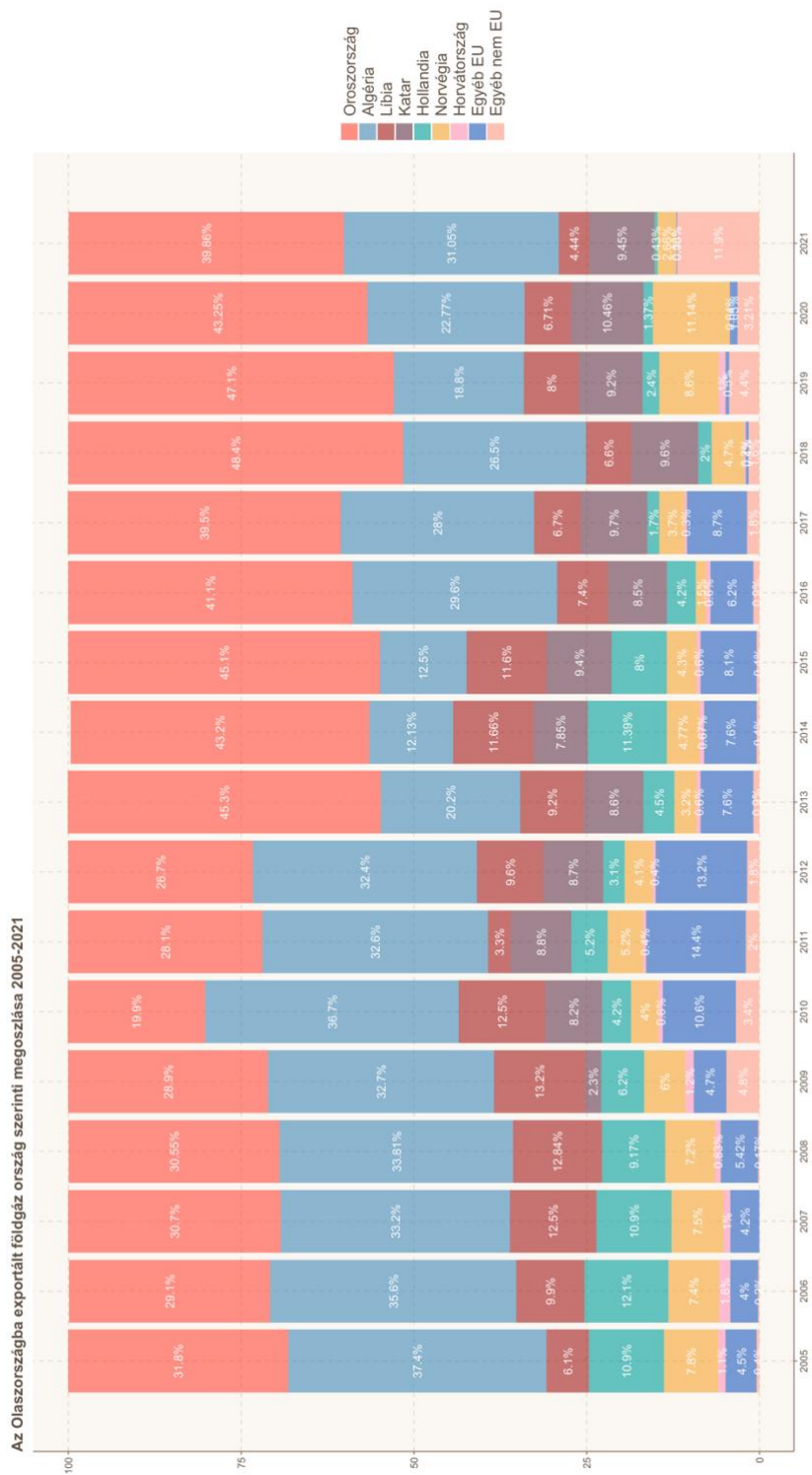
³¹⁶ Varvelli, A.: Le strategie di politica energetica dell'Italia. Criticità interne e opportunità internazionali. *Quaderni di Relazioni Internazionali*, num.XXII, 2010b, 98-114. o.

külpolitikai érdekérvényesítésében, mert amíg Olaszország befolyása csökkent az arab tavasz óta, az ENI megőrizte vezető pozícióját.

Az energetika kérdése meghatározó a mediterrán térség politikai és gazdasági kapcsolataiban, jelentősen hozzájárul a régió biztonsági folyamatainak alakulásához is. Egyrészt a Földközi-tenger medencéje csomóponti szerepet tölt be a Perzsa-öbölből, Oroszországból és a Kaszpi-tenger térségéből az európai, amerikai és ázsiai piacokra érkező (cseppfolyós) földgáz és kőolajtranzit szempontjából, másrészt a terület stratégiai fontosságú az észak-afrikai szénhidrogén-kitermelő országok és a dél-európai fogyasztók közötti, régióon belüli kereskedelem szempontjából.³¹⁷ A térség észak-afrikai államai közül hagyományosan Algéria, Egyiptom és Líbia a fő kőolaj és földgázexportálók, évtizedek óta járulnak hozzá az európai országok energiabiztonságának fenntartásához. A földgázszállító partnerországok megválasztását jelentősen befolyásolja a gázvezetékekhez való kötöttség, és bár a cseppfolyósított földgáz tankerhajókon történő importálása növeli a választási lehetőségeket, és a földgázimport földrajzi diverzifikációjának fokozását is lehetővé teszi, az olasz LNG import aránya a földgázimporton belül alacsony, 2017-ben még 12% alatt volt.³¹⁸

³¹⁷ Sartori, N.: Il Mediterraneo e la sicurezza energetica, in: Marrone, A. – Nones, M. (ed.): *La sicurezza nel Mediterraneo e l'Italia*. 2015, Quaderni IAI, 53. o.

³¹⁸ SRM: MED & Italian Energy Report, Energy sources, flows and strategies of Italy between Europe and the Mediterranean. 2019, [online], elérhető: https://www.sr-m.it/wp-content/uploads/2019/04/abstract_ENEMED_19_ENG.pdf [2021. november 25.], 71-93.o.



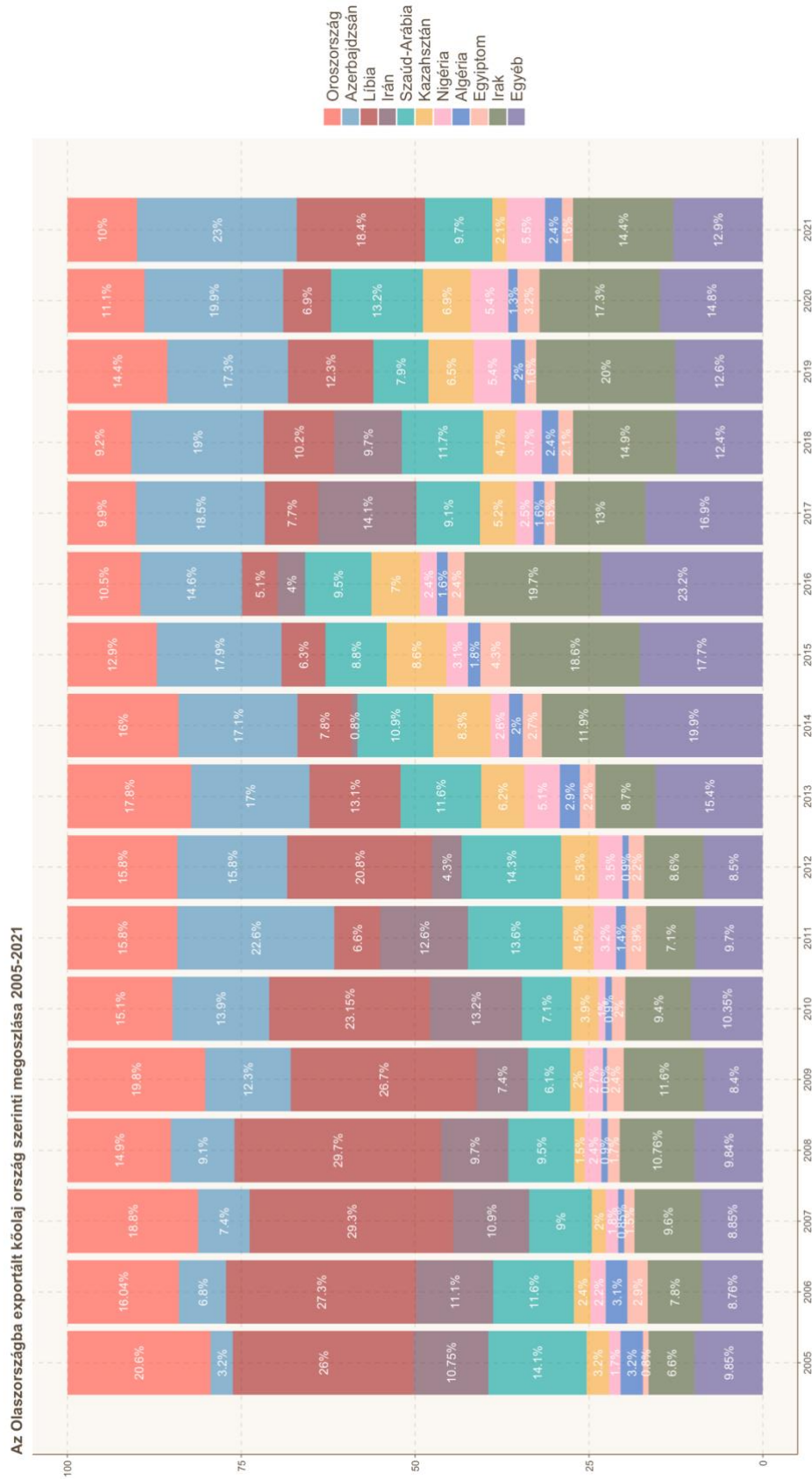
4.7. ábra: Az Olaszországba exportált földgáz ország szerinti megoszlása 2005–2021³¹⁹

³¹⁹ Saját szerkesztés. Ministero dello Sviluppo Economico: Analisi e statistiche energetiche a minerarie – Gas naturale, importazioni, [online], elérhető: https://dgsaie.mise.gov.it/gas_naturale_importazioni.php, [2021. november 25.]

Unione Petrolifera: Pubblicazioni., [online], elérhető: <https://www.unione petrolifera.it/pubblicazioni/> [2021. november 25.]

A földgáz-ellátás kapcsán (4.7.sz. ábra, fent) kiemelendő a növekvő függés Oroszországtól (2018-ban 48,4%), és bár a Líbiából érkező földgáz aránya mindig kisebb volt, mint a kőolaj aránya, a földgázzállítás sem érte el az arab tavasz előtti szintet. A 2021-es adatokban az „egyéb nem EU” kategória szignifikáns növekedését az azeri gáz arányának növekedése okozta, ami 2021-ben érkezett először nagyobb mennyiségben Olaszországba (9,92%). A líbiai földgáz exportálása csővezetéken (Greenstream) történik, kizárólag Olaszországba, hiszen az egyetlen LNG cseppfolyósító üzem (Marsa al-Bregaban) 2011 óta nem működik.³²⁰

³²⁰ MED & Italian Energy Report, 2019, i. m.,107., 121.o.



4.8. ábra: Az Olaszországba exportált kőolaj ország szerinti megoszlása 2005-2021³²¹

Ahogy a 4.8. sz. ábrán (fent) is látható, az arab tavasz előtt Líbiából érkezett a legtöbb kőolaj Olaszországba, a teljes import több, mint egynegyede, ez azonban 2011-ben jelentősen lecsökkent. Bár 2011 végén és 2012-ben úgy tűnt, konszolidálódik a líbiai helyzet, ismét növekedett a Líbiából érkező kőolajimport aránya (kb. 20,8%-ra), a líbiai belső konfliktusok elhúzódásával, a konfliktus proxysodásával párhuzamosan ismét csökkent, és az arab tavasz előtti időszakot azóta sem tudja megközelíteni. Az így kieső importot Olaszország főként azeri és szaúd-arábiai olajjal igyekszik pótolni, de az arab tavasz óta kétszeresére nőtt az Irakból importált kőolaj aránya is.

Ahogy a két statisztika mutatja, a kőolaj és a földgázimport forrásait alapvetően sikeresen diverzifikálja Olaszország, hiszen más országokhoz hasonlóan Róma energiabiztonsági stratégiája is egy N+1 modellen alapul, amelynek lényege, hogy egy fontosabb, Olaszországba exportáló ország „kiesését” is hosszabb ideig pótolni képes. A sikeres diverzifikáció szempontjából fontos, hogy a legnagyobb importőr országok geopolitikailag különböző területeken fekedjenek, ez a kőolajellátás szempontjából nagyjából megvalósul (Azerbajdzsán/Irak, Szaúd-Arábia/Líbia), és bár a négy legnagyobb földgázszállító ország három geopolitikai területen fekszik (Oroszország/Algéria, Líbia/Katar), Oroszországtól és Algériától függ az olasz földgázimport kétharmada.³²²

2011 óta a líbiai belső instabilitás következtében a kőolajszállítmányok mennyisége változó volt, de ezt más forrásból (pl. Szaúd-Arábia, Azerbajdzsán) megfelelően tudták pótolni az olasz importőrök. Bár 2011 után némiképp megnőtt a líbiai kőolaj ára – tovább fokozva Olaszország egyébként is súlyos gazdasági problémáit –, ez annak a következménye volt, hogy a térség eseményei a nemzetközi olajárakat bolygatták fel, nem pedig az olasz import árát. Ezzel ellentétben a földgázimport pótlása nehezebb, mert ez fix import-struktúra meglétét igényli (az LNG import egyelőre a teljes földgázszükséglet töredékét fedezi csak), de ahogy ez a statisztikában is látszik, az észak-afrikai földgáz import kevésbé volt kitéve a térség szociopolitikai instabilitásának, és biztonsági fenyegetéseinek, mint a kőolaj.³²³

Olaszország energiabiztonsága szempontjából az észak-afrikai régió fontos szerepet tölt be, hiszen a térség államai a kőolajexport kb. 22-23 %-át, a földgázexport kb. 32-33%-át biztosítják Olaszországnak, az észak-afrikai államok számára pedig Olaszország egyrészt

³²¹Saját szerkesztés. Ministero dello Sviluppo Economico: Analisi e statistiche energetiche a minerarie – Situazione energetica. [online], elérhető: https://dgsaie.mise.gov.it/situazione_energetica.php?lang=it_IT [2021. november 25.], Unione Petrolifera, i. m.

³²² MED & Italian Energy Report, 2019, i. m.. 70-73. o.

³²³ Villa, M.: In for the Long Haul: Italy's Energy Interests in Northern Africa. *ISPI Online*, 2016, [online], elérhető: <https://www.ispionline.it/it/pubblicazione/long-haul-italys-energy-interests-northern-africa-15198> [2020. december 5.]

fontos gazdasági felvevőpiac, másrészt pedig az olasz vállalatok know-how transzferje és fejlesztései hozzájárulnak a vegyipar és általánosságban a gazdaság fejlődéséhez. Róma számára energetikai szempontból a Földközi-tenger déli partján fekvő államok közül Algéria és Líbia a legfontosabb partner. Bár Algéria több kőolajat és földgázt exportál, a történelmi múlt (gyarmatosítás) és az Olaszországba áramló migráció miatt az olasz–líbiai kapcsolatok az elsődlegesek külpolitikai és nemzetbiztonsági szempontból is.



4.9. ábra: Olaszország gázellátása a mediterrán térségben³²⁴

Jelmagyarázat: sötétkék – Transmed (Hassi R'Mel – Szicília), világoskék – Greenstream (Wafa – Szicília), narancssárga – katarai LNG, rózsaszín – SCP – dél-kaukázusi gázvezeték, zöld: TANAP

Ahogy 4.9 sz. ábra is mutatja (fent) Algériából Tunézián keresztül vezet a Transmediterrán (Transmed) gázvezeték, amely az algériai olajmezőket köti össze Mazara del Vallóval (Szicília), évi 30 milliárd köbméteres kapacitásával európai szinten az egyik legjelentősebb vezeték.³²⁵ Ehhez hasonlóan, a Szicíliai-csatornán halad át a Földközi-tenger

³²⁴ Sistema di informazione per la sicurezza della Repubblica: Relazione annuale, 2019, i. m., 69.o.

³²⁵Transmed: Gas Transportation System., [online], elérhető: https://www.transmed-spa.it/sistema_di_trasporto.php?lingua=2, [2021. november 25.]

leghosszabb vezetéke, az 520 km hosszú Greenstream, ami a líbiai Wafa és Bahr Essalam olaj és gázmezőkről indulva évi 8 milliárd köbméter földgázt szállít Olaszországba, a szicíliai Gelanál csatlakozva az olasz nemzeti hálózatba.³²⁶ Ezt az infrastruktúrát – és ezáltal közvetetten Olaszország energiabiztonságát – sebezhetővé teszi a térség politikai instabilitása, ami Líbia esetében jelenti a legnagyobb problémát, elég csak a Greenstream tevékenységének 2011-es, kb. nyolc hónapig tartó, ideiglenes felfüggesztésére³²⁷ gondolni: a 2010-ben kb. 9400 millió köbméter gáz érkezett Líbiából Olaszországba, 2011-ben csak 2239 millió (lásd 4.10. sz. ábra, lent).

A líbiai kőolaj és földgáz csak töredékét teszi ki a globális energiatermelésnek, de a nagyméretű, még feltáratlan kőolajmezők,³²⁸ a líbiai kőolaj minősége és annak alacsony kitermelési költsége, valamint az európai piacokhoz való közelsége globálisan is fontos szereplővé teszi Líbiát.³²⁹ Amennyiben a líbiai belső instabilitás és kiszámíthatatlan politikai folyamatok következtében a líbiai kitermelés mértéke tovább csökkenne, vagy teljesen leállna, az így keletkező kőolaj és földgázhiányt is globális szinten jelentős árváltozás nélkül pótolni tudná a több exportáló ország, ez különösen igaz a koronavírus járvány miatt összeomló olajárak, az OPEC+ együttműködés szétesése, és az orosz-szaúdi árháború következtében. Líbia az ún. rentier state-ek, azaz járadékélvező államok közé sorolható, gazdasága és jóléte az energiahordozók exportjából származó jövedelemtől függ. A központi bevételek 96%-a az energiahordozókból származik, ez adja a teljes líbiai export 98%-át.³³⁰ Olaszország a térség többi államánál jóval kitettebb a líbiai instabilitásnak. 2010-ben Líbia az olasz kőolaj import 23,15%-át, és a földgáz 12,5%-át biztosította Olaszországnak. Az ENI volt a legnagyobb

³²⁶ ENI: Fact Book 2018., [online], elérhető: <https://www.eni.com/assets/documents/documents-en/Fact-Book-2018-eng.pdf>. [2022. március 15.], 68.o.

³²⁷ U.S. Energy Information Administration: Country Analyses Brief: Libya, 2014, [online], elérhető: http://www.ieee.es/Galerias/fichero/OtrasPublicaciones/Internacional/2014/EIA_CountryAnalysisBrief_Libya_25nov2014.pdf [2020. április 12.], 12.o.

³²⁸ Líbia 2,3 millió hordós kitermelési kapacitással rendelkezik, itt található Afrika legnagyobb kőolajtartalékai (kb. 48,4 milliárd hordó), ez a világ kilencedik legnagyobb kőolajtartalékkal rendelkező országa. Míg a Kaddáfi korszakban a kitermelés átlagosan kb. 1,65 millió hordó/nap volt (de a hetvenes években a 3 millió hordó/napot is elérte), a rezsim összeomlása után ez ideiglenesen 200.000 hordó/napra csökkent le, ez az olajbevételek drasztikus csökkenését vonta maga után. át.

(Serrao, G.: Qual è il reale peso della Libia dal punto di vista energetico nell'area del Mediterraneo. *AGI*, 2018. szeptember 11., [online], elérhető: https://www.agi.it/blog-italia/energia-e-sostenibilita/libia_petrolio-4366439/post/2018-09-11/ [2020. április 12.]

³²⁹ Sartori, N.: La crisi libica e il legame energetico con l'Italia, 2011. *Affari Internazionali*, 2011, [online], elérhető: <https://www.affarinternazionali.it/2011/02/la-crisi-libica-e-il-legame-energetico-con-litalia/> [2020. április 12.]

³³⁰ Qualenergia: Rapporti Libia-Italia, il peso di gas e petrolio. *QualEnergia*, 2016, [online], elérhető: <https://www.qualenergia.it/articoli/20160308-rapporti-libia-italia-il-peso-di-gas-e-petrolio/> [2020. április 12.]

külföldi olajvállalat Líbiában, itteni kőolaj- és földgáz kitermelése (kb 244.000 millió hordó/év) globális tevékenységének kb. 14%-át tette ki.³³¹

Év	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Földg. (M m³)	9401	2239	6469	5705	6513	7080	4840	4641	4466	5701	4460	3231
Kőolaj (ezer t)	18154	4647	14398	7621	4197	3934	3102	5139	6328	7786	3485	10502

4.10. ábra: Líbiából Olaszországba exportált földgáz és kőolaj mennyisége 2010–2021³³²

Ahogy a 4.10.sz. ábrán is látható, a Líbiából exportált kőolaj és földgáz sosem érte el az arab tavasz előtti mennyiséget, de az elmúlt években nagyjából stabilizálódott a földgáz mennyisége, a kőolajszállítás továbbra is ingadozik. Amíg a líbiai helyzet nem rendeződik, nem várható, hogy a líbiai kitermelés – így az Olaszországba irányuló export – nagyságrendileg növekedne. Bár az energiaellátás diverzifikálva van, a Líbiából érkező kőolaj és földgázimport szünetelése esetén – főként a földgázszektorban – Olaszország jobban ki lenne téve az orosz-ukrán konfliktusnak, valamint az algériai és tunéziai³³³ instabilitásnak is. Pont ez a bizonytalanság készítette/készíteti Rómát egyrészt a diverzifikálásra (Irak, Azerbajdzsán, Oroszország), másrészt geopolitikailag Líbia stabilitásának előmozdítására.

4.1.2.1 Az ENI Líbiában

Az ENI jelenleg 67 országban van jelen, forrásainak 52%-a Afrikában található. A líbiai kitermelés 45%-át végzi, ez az ENI globális tevékenységének 16%-át teszi ki.³³⁴ Hat koncessziós területen folyik a kitermelés a Földközi-tengeren és a szárazföldön, főként az ország nyugati részében. Az onshore koncessziók a következők: Area A (korábbi 82. sz. koncesszió, ENI részesedése 50%); Area B, korábbi 100.sz. koncesszió, Bu-Attifel mező) és a NC 125 Blokk (ENI részesedése 50%); Area E, (El Feel mező, ENI érdekeltsége 33.3%); Area F, 118. Blokk, ENI részesedése 50%); Area D (NC 169 Blokk, ENI 50%). Az offshore

³³¹ Sartori, 2011, i. m.

³³² STATISTA: Volumes of gas imported from Libya to Italy from 2010 to 2020. [online], elérhető: <https://www.statista.com/statistics/807120/volumes-of-natural-gas-imported-from-libya-to-italy/> [2021. április 4.]

Unione Petrolifera: Statistiche Economiche, Energetice, Petrolifere. 2015, [online], elérhető: <https://www.unem.it/download/statistiche-economiche-energetiche-e-petrolifere-2015/?wpdmdl=6135&refresh=61d5a551c15f51641391441> [2022. március 2.]

³³³ Ezeken az országokon mennek keresztül az Olaszország ellátása szempontjából fontos vezetékek.

³³⁴ Galeazzi, G.: L'Italia e il grande gioco del petrolio. *Il Manifesto*, 2020, [online], elérhető: <https://ilmanifesto.it/litalia-e-il-grande-gioco-del-petrolio/> [2020. március 3.]

koncessziók a következők: Area C, (Bouri olajmező, ENI részesedése 50%); Area D (NC 41 Blokk) (lásd 10.6. Melléklet).³³⁵

4.1.2.2 A líbiai belpolitikai instabilitás hatása az olasz–líbiai energetikai kapcsolatokra

2011 óta a líbiai belpolitikai instabilitás és a fegyveres konfliktusok közvetlenül érintették az olaj-infrastruktúrát, kitermelést, exportot, de paradox módon a NOC-nak és leányvállalatainak sikerült többé-kevésbé kimaradni ebből. Bár gyakran törtek ki harcok rivális líbiai csoportok között az olajmezők, gázvezetékek, terminálok ellenőrzéséért, ezek a csoportok általában törekedtek a NOC-kal való együttműködésre, a kitermelés és az export folyamatosságának biztosítására. A központi hatalom és a működőképes központi erőszakszervezetek hiánya, valamint a milíciák számának robbanásszerű növekedése miatt az olajvállalatok (mind a NOC, mind a külföldi vállalatok, mind az ő vegyesvállalataik) egyrészt nem számíthattak a líbiai állam védelmére, másrészt egyre nehezebben tudták garantálni a megfelelő biztonsági körülményeket a munkaerő és az infrastruktúrák védelmére.³³⁶ Ennek ellensúlyozására, líbiai érdekeinek és saját biztonságának biztosítása érdekében az ENI egyensúlyozni próbál(t) a helyi, rivális milíciák között. Ehhez ütőkártyaként használhatja azt, hogy a líbiai belső fogyasztásra kitermelt földgáz biztosításában kiemelt szerepet játszik, hiszen az ENI líbiai kőolaj és földgázkitermelése biztosítja az elektromos energia kb. 80%-át mind Tripolitániában, mind Kirenaikában, a jelenlétéből származó jövedelem így közvetetten hozzájárul a tripoli és a bengázi adminisztrációk fenntartásához is.³³⁷

Az instabil líbiai belpolitikai helyzet ellenére valószínűsíthető, hogy ha a harcok következtében más hatalmi központ (vagy kisebb dimenzióban más milíciák) venné is át az ENI érdekeltségébe tartozó olajmezők irányítását, az ENI folytatni tudná a tevékenységét, egyrészt mert annyira régóta van jelen Líbiában, hogy megfelelően beágyazódott már a helyi struktúrákba, másrészt pedig a líbiai állam rendkívüli módon függ az olaj és földgázbevételektől. Azonban ha politikailag Olaszország „elveszítené” Líbiát, az ENI helyzete is megnehezülne. Mivel Olaszország riválisainál később reagált az arab tavasz tüntetéseire, majd még akkor is csak a nemzetközileg elismert egységkormányt támogatta, amikor már a

³³⁵ ENI: Fact Book 2020. [online], elérhető: <https://www.eni.com/assets/documents/eng/reports/2020/Fact-Book-2020-eng.pdf> [2022. március 13.], 15.o.

³³⁶ Barltrop, R.: Oil and Gas in a New Libyan Era: Conflict and Continuity. *The Oxford Institute for Energy Studies*, OIES Paper, MEP 22, 2019, 7.o.

³³⁷ Negri, A.: Come perdere la Libia una seconda volta. *l'Antidiplomatico*, 2019, [online], elérhető: <https://www.lantidiplomatico.it/dettnews-alberto-negri-come-perdere-la-libia-una-seconda-volta/82-33253/>, [2020. december 5.]

többi külső szereplő Líbiában kiépítette a kapcsolatait Haftarral, Róma számára nagyon érzékeny kérdés, ki irányítja Líbiát. Tekintettel arra, hogy az Európába Líbiából érkező illegális bevándorlók 90%-a a Tripoli környéki partokról indul, valamint Tripolitániában van a líbiai olasz gazdasági érdekeltségek kb. 70%-a és az ENI érdekeltségeinek nagy része is,³³⁸ Rómának a Tripoli egységkormányval való kapcsolatai jóval kiépítettebbek, mint a Haftarral való kapcsolatai. Haftar 2019-ben Líbia nagy részét ellenőrzése alá vonta, azóta Olaszország is a két líbiai hatalmi központtal egyenlő kapcsolatokat próbál kialakítani, az ENI érdekeinek védelme is ezt indokolja. Haftar esetleges teljes hatalomátvétele azzal a kockázattal járna Olaszország számára, hogy átrendezhetné a líbiai energetikai piacot azzal, hogy a fő nemzetközi támogatói (pl. Egyiptom, Egyesült Arab Emírátságok, Franciaország) javára, az ENI kárára módosíttatja a meglévő szerződéseket,³³⁹ és őket preferálná az új koncessziók odaítélésénél is.

Líbia járadékélvező mivolta miatt a központi hatalom (amennyiben ez a jelenlegi Líbia esetén értelmezhető fogalom) a jövőben is rá lesz szorulva az exportra. Ebből a szempontból az ENI közel hét évtizedes líbiai jelenléte során kialakított helyi kapcsolatrendszere és beágyazottsága, az ENI-hez köthető infrastruktúra (pl. Greenstream), valamint a tény, hogy az ENI a líbiai konfliktus során folyamatosan biztosította a belső fogyasztásra szánt földgáz kitermelését, megalapozza az ENI jövőbeli szerepét Líbiában. Ugyanezen indokok alapján az ENI fontos eszköz a pozitív olasz országimázs líbiai visszaállításához, amit korábban a gyarmati időszak tépázott meg, majd az, hogy Olaszország – bár nemzetközi koalíció részeként, de – aktívan részt vett a 2011-es katonai intervencióban.

4.1.3 A líbiai helyzet hatása Olaszország „mediterrán középhatalmi” törekvéseire

A Líbiával való energetikai kapcsolatok stabilitásának megőrzése és a kapcsolatok kiterjesztése nem csupán Olaszország energiabiztonságának garantálása miatt fontos, ennek szélesebb kontextusban értelmezett külpolitikai vetületei is kiemelendők. A líbiai helyzet átfogó értékelése stratégiai fontosságú Olaszország számára, amennyiben mediterrán középhatalmi törekvéseit meg akarja valósítani: ennek érdekében súlyát a Földközi-tenger keleti medencéjében – ahol az ENI többi, térségbeli érdekeltsége van – is meg kell őriznie. Így elengedhetetlenné válnak az Haftar-t támogató Oroszországgal, Egyiptommal, Franciaországgal

³³⁸ Negri, A.: Vi spiego chi festeggia (e chi si preoccupa) per l'avanzata di Haftar in Libia. *Start Magazine*, 2019, [online], elérhető: <https://www.startmag.it/mondo/vi-spiego-chi-festeggia-e-chi-si-preoccupa-per-lavanzata-di-haftar-in-libia/>, [2020. december 5.]

³³⁹ Ez nem azonnali veszélyt jelentene az ENI számára, mivel jelenlegi tevékenységét a már megkötött nemzetközi szerződések 2038-2043-ig biztosítják.

való tárgyalások, valamint az Eastmed projektben részt vevő országokkal való tárgyalások is.³⁴⁰ Körülbelül 2019-ig az olasz kormány volt a Szarrázs-kormány egyik legegyszerűbb támogatója nemzetközi szinten, de Törökország egyre növekvő líbiai szerepvállalása, Tripolinak nyújtott támogatása miatt elengedhetetlenné váltak az Ankarával való tárgyalások a líbiai olasz befolyás és az ENI önálló líbiai mozgásterének megőrzése érdekében.

Olaszország mediterrán középhatalmi státuszának megerősítéséhez az európai gázellátás szempontjából „mediterrán hubbá” szeretne válni. Már a korábban említett Jelentés 2020 – a külpolitikai választásai c. külpolitikai stratégiában megjelent, hogy Olaszországnak földrajzi pozícióját kihasználva a mediterrán térségből Európába érkező gáz fő elosztópontjává kell válnia.³⁴¹ A külügyminisztérium 2017-es mediterrán stratégiája céldátumnak 2025-öt tűzte ki. A már működő Transmed és Greenstream vezetékek mellett (ezeknek az ENI 50-50%-ban tulajdonosa) a mediterrán gázfolyosó kiegészülhet a Transz-adriai gázvezetékkel (*Trans Adriatic Pipeline, TAP*), ami elsősorban azeri gázt szállítva Törökország-Görögország-Albánia érintésével Pugliánál csatlakozik be az olasz földgázhálózatba, ez a mediterrán gázszállítást jelentősen növelheti. A „mediterrán hub” szerep betöltése érdekében Olaszország számára kiemelt fontosságú a mediterrán térség keleti részében, az Izraelt, Ciprust, Libanont és Szíriát magában foglaló levantei medencében található jelentős gázkészletek kitermelése, az egyiptomi Zohr földgázmező³⁴² kiaknázása, valamint a Török Áramlat megépítése, hiszen így a mediterrán folyosó földgázforgalma megnőne, Olaszország pedig saját gázellátásának akár 3/4-ét a Mediterráneumon keresztül tudná biztosítani.³⁴³

Az energiaellátás folyamatosságának biztosítása, a nemzeti energiavállalat érdekeinek érvényesítése, valamint az energetikai infrastruktúra, különösen az offshore érdekeltségek védelme az szénhidrogénexportáló és importáló országok számára is stratégiai fontosságúvá vált. A líbiai instabilitás egyik következménye az lett, hogy központi hatalom hiányában a Földközi-tengeren nem csak az illegális migráció, hanem az illegális olajcsempészet is megnőtt, ami Olaszország mellett más uniós tagállamok érdekeit is sértette (pl. Franciaország, Nagy-Britannia). Ebben a környezetben is kell értelmezni a Földközi-tengeren futó nemzeti, és nemzetközi műveleteket, amelyekben Róma törekszik vezető szerep betöltésére: az Olaszország által elindított Mare Sicuro művelet keretében a haditengerészet feladatai közé

³⁴⁰ Massolo, G.: Se in Libia cambiano le regole del gioco. *ISPI Online*, 2020, [online], elérhető: <https://www.ispionline.it/it/pubblicazione/se-libia-cambiano-le-regole-del-gioco-24791> [2020. december 5.]

³⁴¹ Dassú – Massari, 2008, i. m., 72. o.

³⁴² Ezt 2015-ben az ENI fedezte fel, a kitermelést a Rosneffal és a BP-vel közösen végzi. Ministero degli Affari Esteri, 2017, i. m.

³⁴³ Uo. 38-39. o.

tartozik többek között a líbiai parti vizek azon részén való járőrözés, ahol az ENI offshore mezői vannak, valamint ezen érdekeltségek védelme.³⁴⁴ Az Európai Unió által 2015-ben elindított EUNAVFOR MED (Sophia) művelet egyik legjelentősebb támogatója és résztvevője Olaszország volt, és bár eredetileg a művelet célja az emberkereskedők elleni fellépés volt, mandátuma kiegészült a líbiai illegális kőolaj export elleni fellépéssel is.³⁴⁵

E műveletekben való aktív részvételnek megemlítenő egy másik külső dimenziója: mivel Olaszországot földrajzi elhelyezkedése a két nagy EU tagállamnál (Franciaország, Németország) jobban kiteszi a Földközi-tenger medencéjében felmerülő fenyegetéseknek és veszélyeknek, ez hatást gyakorol az olasz haderő válságokban való részvételére nem csak regionális, hanem globális szinten is. Róma ugyanis nem kérheti az EU-s partnerektől, hogy több közös forrást és erőforrást fordítsanak a mediterrán térség előre nem látott eseményeire és jobban vegyék ki a részüket azok kezeléséből, ha csak ő maga nem vállalja fel térségbeli láthatóságának súlyos költségvetési döntések árán történő növelését, ez szintén összekapcsolja a líbiai helyzet kezelését Olaszország középhatalmi törekvéseinek megvalósításával.

4.2 A biztonság társadalmi szektora

Líbia a 2010-es évek eleje óta leginkább a migráció kapcsán került be az olasz köztudatba, az Olaszországba tengeri úton illegálisan érkezők legnagyobb többsége (mintegy 90%-a) Líbiából indult. A migráció kérdése rávilágít a biztonság szektorai közötti szoros összefonódásra. A koppenhágai iskola kiemeli a társadalmi biztonság növekvő jelentőségét a posztbipoláris világban, külön kihangsúlyozva a migrációt, mint új típusú biztonsági kihívást. A hagyományos biztonsági diskurzusnak nem volt része a migráció, a kilencvenes évektől kezdve azonban elterjedt a társadalmi biztonságra (így a nemzeti identitásra) jelentett fenyegetésként való értelmezése.³⁴⁶ A globalizáció következtében szükségszerűen fokozódó migráció egyre komolyabb biztonságpolitikai problémát jelent világszerte, a küldő- (elvándorlás, gazdasági potenciál csökkenése), a fogadó- (állam költségvetését megterhelő plusz kiadások, illegális migráció jelentette veszélyek) és a tranzitországokban (ember-

³⁴⁴ La Repubblica: Terrorismo: navi, aerei e uomini dell'operazione Mare Sicuro. Ma non sarà un blocco navale, 2015. március 20., [online], elérhető: https://www.repubblica.it/politica/2015/03/20/news/terrorismo_operazione_mare_sicuro-110061642/ [2020. december 5.]

³⁴⁵ Molnár A.: Az EUNAVFOR MED Sophia művelet, in: Molnár A. – Komlósi O. (szerk.): *Az Európai Unió mediterrán térséggel összefüggő kapcsolata*, Dialóg Kiadó, Budapest, 2019, 110-114. o.

³⁴⁶ Barry Buzan et al., 1998, i. m.

drogkereskedelmi útvonalak stb.). A migrációra így szinte mindenhol biztonsági kérdésként tekintenek.³⁴⁷

A migránsokat a társadalmi fragmentáció kiváltó okaként kezelik, akik felborítják a többségi társadalom etnikai-kulturális összetételét, így megjelenik a rasszizmus és a politikai radikalizmus, és veszélybe kerül az állam társadalompolitikai és kulturális integritása.³⁴⁸ Más értelmezések szerint a bevándorlók gazdasági és szociális területen jelentenek veszélyt, veszélyeztetik a jóléti államrendszer működőképességét (pl. jogosulatlanul veszik igénybe az állam szociális juttatásait), sőt, a migránsok az állampolgárok konkurenciái a munkaerőpiacon.³⁴⁹ A biztonságiasításnak ez a formája főként a nyugati fejlett államokban jelentkezik, ahol a jóléti állammodell nagy tömegű bevándorlót és menedékkérőt vonz. A politikai diskurzus felnagyítja a létszámukat és a migrációs hullámokat, a menedékkérőket olyan kihívásként jeleníti meg, amely a meglévő, működő rendszert veszélybe sodorja, rongja a rendelkezésre álló erőforrásokhoz való hozzáférést az állampolgárok számára.³⁵⁰

Az illegális migráció³⁵¹ mind a biztonságiasítás, mind a biztonság szempontjából kiemelt jelentőséggel bír. Az illegális migráció kötődik legszorosabban a biztonsági diskurzushoz, legyen szó biztonsági tanulmányokról, vagy a migráció biztonságiasításának folyamatáról. A biztonságiasítás folyamatában általában kettő, az illegalitás fogalmához kapcsolódó érveléssel szokták alátámasztani, miért és milyen veszélyt jelentenek az illegális migránsok. Egyrészt az állam területén tartózkodó illegális migránsok a bizonyítékai annak, hogy az állam képtelen megfelelően védelmezni határait. Másrészt az illegálisan az adott országban tartózkodó személyek felett az állam mindaddig nem képes kontrollt gyakorolni, amíg nem nyerik el valamilyen formában a legális státuszt. Az illegalitás olyan jellemzőjévé

³⁴⁷ Gazdag Ferenc (szerk): *Biztonságpolitika, Biztonsági tanulmányok*. Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Budapest, 2011. 26-27. o.

³⁴⁸ Stivachtis, A.Y.: International Migration and the Politics of Identity and Security. *Journal of Humanities and Social Sciences*, 2008, 2 (1): 1-23, 4. o.

³⁴⁹ Dancygier, R. M. – Donnelly, M.: Sectoral Economies, Economic Contexts, and Attitudes toward Immigration. *The Journal of Politics*, 2013, Vol. 75, no. 17–35. o.

³⁵⁰ Buzan – Wæver, 2003, i. m.

Buzan – Wæver – de Wilde, 1998, i. m.

Carrera, S. – Guild, E. – Eisele, K.: *Social Benefits and Migration – a contested relationship and policy challenge in the EU*. Centre for European Policy Studies, Brussels, 2013, 19.o.

³⁵¹ A közbeszédben – és a tudományos szféra egy részében – elterjedt 'illegális' jelző mellett az Európai Unió terminológiájában az 'irreguláris' kifejezés is használatos, amely a küldő, a tranzit- vagy a fogadó ország szabályozási normáin kívül történő és nemzetközi határ átlépésével járó mozgást jelöli. Mindazonáltal, tekintettel arra, hogy a vizsgált, stratégiaként értelmezhető olasz kül- és biztonságpolitikai dokumentumok általában az 'illegális' jelzőt használják, az értekezés során én is illegális migrációként utalok a jelenségre. (Lásd: Dassú-Massari, 2008, i. m., Ministero della Difesa, 2019, i. m., Ministero della Difesa 2020, i. m.)

válí a migránsok személyiségének, amely számos kockázatot rejt magában, hiszen a legalitás hiányát jelenti, a legalitás pedig szorosan köthető a biztonsághoz.³⁵²

A közrend szempontjából a migráció – pontosabban annak illegális formája – értelmezhető az állam létét fenyegető katonai-politikai biztonsági kihívásként is.³⁵³ Elterjedt nézet a nagyvárosok romló közbiztonságának és növekvő bűnözési rátájának a migrációval való összekapcsolása, így olyan stratégiai fenyegetéseket kötnek a migrációhoz, mint a szervezett bűnözés vagy a nemzetközi terrorizmus. Ez a 2001-es terrortámadások után kapott igazán nagy jelentőséget, az illegális migrációt és a muszlim bevándorlókat helyezve a biztonsági diskurzus középpontjába.³⁵⁴

Buzanék eredetileg abból indultak ki, hogy demokratikus államokban a kormányzó erőnek meg kell magyaráznia a társadalomnak, hogy miért tekinti az adott politikai problémát biztonsági kihívásnak, és meg is kell erről győznie arról az általa megszólított társadalmi réteget. Ha a jelenségre adott válaszok a hatalomgyakorlás eszközeiként értelmezhetők, amelyek célja az ellenzék legyőzése és a választók feletti teljes kontroll létrehozása, akkor az államok viselkedését leginkább a politikai elit helyzetének stabilitása határozza meg. Amikor az elit pozíciója megrendül, a külpolitikai cselekvés gyors irányváltáson mehet keresztül.³⁵⁵ A migráció – különösen annak nemzetközi és kontinensek közötti típusa – a biztonság több dimenziójára vonatkozóan is könnyen biztonságiasítható.³⁵⁶ A migráció a biztonságnak azokat a dimenzióit érinti elsősorban – politikai, gazdasági, társadalmi –, ahol a leginkább elterjedt jelenség az objektív és a szubjektív fenyegetés közötti eltérés.³⁵⁷

³⁵² Szabó 2014, i.m

Campei, G.: Migrazioni, sicurezza, confini nella teoria sociale contemporanea. *Studi sulla questione criminale*, 2012, 7 (2): 7-30. 6. o.

³⁵³ Campei, 2012, i. m., 5-6. o.

³⁵⁴ Faist, T.: The Migration-Security Nexus: International Migration and Security before and after 9/11. in: Bodemann, M. Y. – G. Yurdakul, G. (eds): *Migration, Citizenship and Ethnos*. Palgrave Macmillan, New York, 2006, 103-119. o.

Freeman, G.: Immigrant Incorporation in Western Democracies. *The International Migration Review*, 2004, 38(3), 945-969.

Gerstle, G.: The Immigrant as Threat to American Society: A Historical Perspective. in: J. Tirman (ed.): *The Maze of Fear. Security and Migration after 9/11*. New York, The New Press, 2004, 87-108. o.

³⁵⁵ Stepper, 2018, i. m.

³⁵⁶ Tálás P.: A migráció, mint biztonságpolitikai probléma- *Magyar Tudomány*, 180(2019)1., 75. o.

Adamson, F. B.: Crossing Borders: International Migration and National Security. *International Security*, 2006, 31, 1, 165–199. o.

Curley, M. G. – Wong S.-I. (eds.): *Security and Migration in Asia. The Dynamics of Securitization*. London–New York Routledge, 2008.

Themistocleous, A.: Securitizing Migration: Aspects and Critiques, *The Globalized World Post Research Paper*, [online], elérhető: <https://thegwpost.files.wordpress.com/2013/05/securitizing-migration-aspects-and-critiques-themistocleous-2013.pdf>, [2020. december 5.]

³⁵⁷ Tálás, 2019, i. m., 75. o.

4.2.1 A földközi-tengeri illegális migráció problémája és hatásai

A nagy nemzetközi migrációs hullámok a második világháború vége után kezdődtek, Olaszország azonban a hetvenes évekig inkább kibocsátóország volt, a trend az 1973-as olajválság után fordult meg, emiatt a migráció kérdéskörét szabályozó törvények is viszonylag későn, 1986 után alakultak ki.³⁵⁸ Az olasz politikum és társadalom a bevándorlást a kétezres évek eleje óta elsősorban biztonsági problémaként kezelte, a közbeszédbe eleinte a marokkói, majd a romániai roma bevándorlók számának növekedése miatt került be. A területet a jobboldali és jobbközép pártok erősen átpolitizálták, fenyegetésként kezelték, a baloldali és balközép pártok inkább erőforrásként kezelték, de általában inkább igyekeztek a kérdést depolitizálva más területre helyezni programjuk hangsúlyát. Napjainkban a politikai spektrum teljes szélességét a bevándorlás biztonsági problémaként kezelése jellemzi, ez az állampolgársági törvény reformjára is hatást gyakorol.³⁵⁹ A migráció kapcsán az átpolitizálás és a biztonságiasítás jelenségei egyidőben, párhuzamosan léteznek Olaszországban.³⁶⁰

Az bevándorlás a 2008-os parlamenti kampány óta az olasz politikai napirend része, ekkor a Silvio Berlusconi vezette jobbközép koalíció kihasználta a lakosság bevándorlókkal és közbiztonsággal kapcsolatos félelmeit, majd a bevándorlást a kormányra lépés után is a nemzetet fenyegető biztonsági kérdésként kezelte.³⁶¹ A migrációval kapcsolatos szabályozás kialakulásában, és általában a migrációval kapcsolatos közbeszéd alakulásában fontos szerepet játszottak a jobboldali pártok, amelyek beemelték a migráció témáját a politikába, és ezzel ők adták meg az ezzel kapcsolatos retorika alaphangját, amihez a baloldalnak igazodnia kellett.³⁶² A migrációval kapcsolatos olasz közbeszédet a félelem politikája (*politics of fear*)³⁶³ és biztonságiasított diskurzus formálta, amit a jobboldali és populista pártok erősítettek, a baloldali pártok pedig elfogadtak, a baloldali pártok a rájuk jellemző humanitárius pozíciót ritkábban képviselték.³⁶⁴

³⁵⁸ Caponio T. – Graziano P. R.: Towards a security-oriented migration policy model? Evidence from the Italian case. in: Carmel, E. – Cerami, A. – Papadopoulos, T (eds.): *Migration and welfare in the new Europe Social protection and the challenges of integration*. Bristol, Bristol University Press, 2011, 105-120. o.

³⁵⁹ Takács L.: *Ius soli: Vezet-e út Rómába?*. *Hadtudományi Szemle*, 2020, 13 (1). 131-145.

³⁶⁰ Bourbeau, P. *Securitization of migration.*, New York, Routledge, 30-48.o.

³⁶¹ Chiarini, R.: The extreme right in Italy. In: Langenbacher, N. – Schellenberg, B. (eds.): *Is Europe on the „right” path? Right-wing extremism and right-wing populism in Europe*. Berlin, Germany, Friedrich Ebert Stiftung, 2011, 141-157. o.

Sciortino, G.: Diversity and the European Public Sphere: The case of Italy. *Eurosphere Country Reports*, Online Country Report No. 13., 2010.

³⁶² Richardson, J. E. – Colombo, M.: Continuity and change in anti-immigrant discourse in Italy: An analysis of the visual propaganda of the Lega Nord. *Journal of Language and Politics*, 2013,12(2), 180–202. o.

³⁶³ Wodak, R.: *The politics of fear: What right-wing populist discourses mean*. London, UK: Sage., 2015

³⁶⁴ Colombo, M.: The Representation of the “European Refugee Crisis” in Italy: Domopolitics, Securitization, and Humanitarian Communication in Political and Media Discourses. *Journal of Immigrant & Refugee Studies*, 2018, 16(1-2), 161–178.o.

Olaszország a kilencvenes évek óta küzd a tengeri úton³⁶⁵ érkező illegális migráció problémájával, a Földközi-tengeren az érkezők száma az északi-afrikai térség politikai stabilitásától, illetve észak-afrikai és európai országok közti együttműködéstől függően változott. Ahogy azt a korábbi fejezetekben bemutattam, a Líbiával való stabil kapcsolatok kialakítása és fenntartása az elmúlt kb. fél évszázadban nagyon sok erőfeszítésbe telt az olasz diplomáciának, ez az illegális migráció területén még nehezebb volt. Bár az olasz–líbiai kapcsolatokban számos más területen Olaszország javára billen a 'hatalmi aszimmetria', Olaszország mégis függ Líbia belső stabilitásától, ez a migráció területén különösen megmutatkozik. Ezen a téren Líbia számára nincs olyan belső kényszerítő erő, mint az energetika terén, ahol – tekintettel arra, hogy az állam az olajbevételekből működik – az állami működőképesség függ az energetikai kapcsolatok zökkenőmentességétől. Az Olaszországba tengeri úton illegálisan érkezők döntő többsége Líbiából indul. Líbia tranzitországnak tekinthető: itt ér össze több közel-keleti és afrikai bevándorlótútvonal: a nyugati úton főként Szenegálból és Elefántcsontpartról, a középső útvonalon Nigéria irányából, a keleti úton pedig Jemenből az Arab-félszigeten át, és Szomáliából észak-északnyugati irányba tartó útvonalon érkeznek migránsok Líbiába. A tranzitország jelleget mutatja, hogy a Líbiából útnak induló migránsok nagy része nem líbiai állampolgár, őket az ország afrikai kontinenshez képesti fejlettsége, és az olajtartalékokban rejlő gazdasági fellendülési lehetőség Líbiában tartja. A 2011 utáni instabilitás következtében Líbia egy része korlátozott államiságú területté vált,³⁶⁶ így szabadabb tér nyílt a csempészek és az emberkereskedők tevékenysége előtt.

Colombo, M.: Discourse and politics of migration in Italy: The production and reproduction of ethnic dominance and exclusion. *Journal of Language and Politics*, 2013, 12(2), 157–179.

Richardson – Colombo, 2013, i. m.

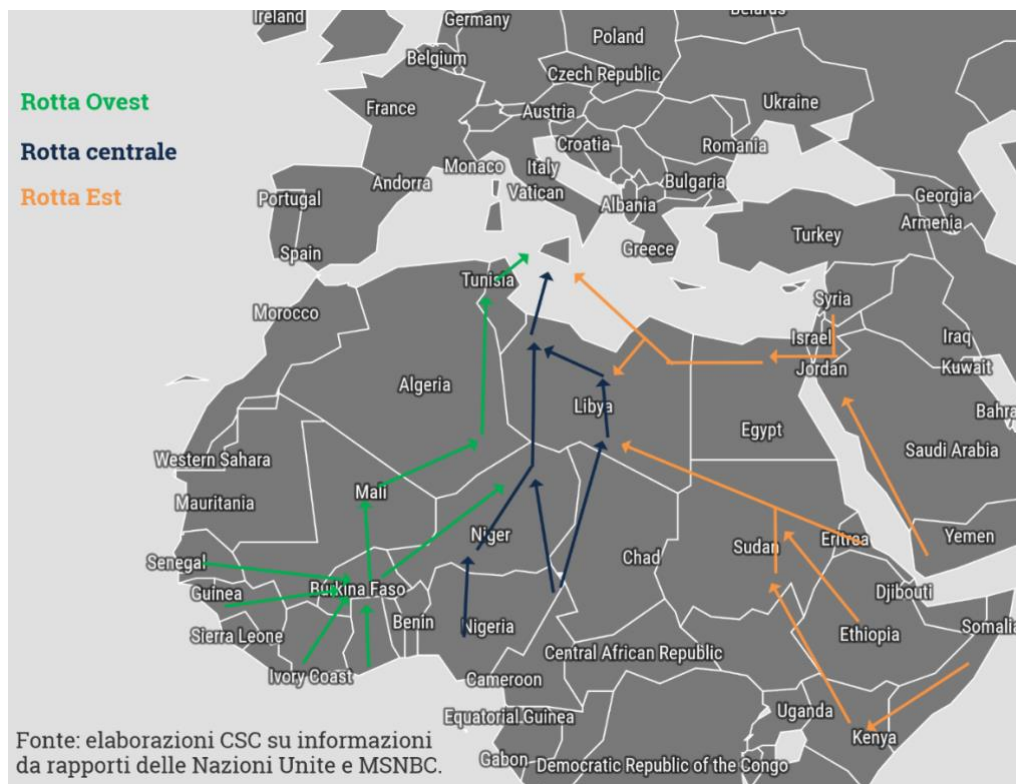
³⁶⁵ A dolgozat szempontjából a Földközi-tengeri útvonal a releváns, azonban meg kell említeni, hogy a kilencvenes években az Adriai-tengeren keresztül érkeztek legnagyobb számban – főként albániai - illegális bevándorlók Olaszországba, ekkor a Líbiából indulók száma még elhanyagolható volt. Azonban az Albánia és Olaszország közötti egyre szorosabb migrációs együttműködés következtében az 'adriai útvonalat' kb. 2002-re lényegében lezárták, így a migrációs hullámok Líbia és a szicíliai csatorna irányába tolódtak el.

Lutterbeck, D.: Migrants, Weapons and Oil: Europe and Libya after the Sanctions, *Journal of North African Studies*, 14:2, 169-184, DOI: 10.1080/13629380802343558 169-171. o.

³⁶⁶ Thomas Risse szerint a korlátozott államiságú területeknek (*Areas of Limited Statehood*) azok az országrészek tekintendők, ahol a központi hatalom nem tudja a szabályok betartását kikényszeríteni, és/vagy a legitim erőszak monopóliumát nem tudja gyakorolni. Ezek a helyeken állami és nem állami szereplők versenyeznek az erőforrásokért és a lakosság támogatásáért hierarchikus és nem hierarchikus kormányzás keretében. A korlátozott államiságú területeken azok a nem állami szereplők is kormányozni tudnak, akik nagyobb kényszerítő erővel rendelkeznek, mint az állam, de gyakran egyik fél sem tudja a másikra kényszeríteni akaratát. Általában az állam nem tűnik el teljesen, a több szereplő egyike.

Risse, T.: Governance Configurations in Areas of Limited Statehood. *SFB Working Paper Series*, 32., 2017.

³⁶⁶ Carboni, A. – Moody, J.: Between the Cracks: Actor Fragmentation and Local Conflict Systems in the Libyan Civil War. *Small Wars & Insurgencies*, 2018, 29:3, 460. o.



4.11. ábra: Líbiába irányuló migrációs útvonalak³⁶⁷

Körülbelül az 1990-es évek közepe óta az illegális bevándorlás okozta olasz belpolitikai problémák sokasodásával párhuzamosan, egyre nagyobb figyelmet kap az illegális migráció kérdése a bilaterális kapcsolatokban. Líbia akkor fogadta el az illegális migrációt ellenőrző nemzetközi programokhoz való csatlakozást, amikor a soros EU elnökség betöltésekor (2003 második fele) Olaszország kinyilvánította a líbiai embargó feloldására való szándékát arra hivatkozva, hogy a feloldással Líbia lehetőséget kap a határellenőrzése megerősítésére, hiszen könnyebbé válik a járőrhajók, terepjárók és megfigyelő berendezések beszerzése, amivel az Olaszországon át Európába tartó illegális migrációt kontrollálni tudja. Ezt alátámasztva, a szankciók feloldása után a Líbiába irányuló olasz katonai értékesítések döntő többségét a határok és a bevándorlás ellenőrzésére alkalmas eszközök tették ki (pl. 2006-ban 10 db helikopter 80 millió euró értékben, 2008-ban tengerészeti járőr-repülőgép 31 millió euró értékben).³⁶⁸

A Líbiával való migrációs megállapodások létrejöttét olasz részről két, egymással összefüggő folyamat sürgette: egyrészt a tengeren érkezők a médiában való ábrázolásukon keresztül erősebb hatást gyakoroltak a közvéleményre, mint a szárazföldön érkezők, vagy a vízumuk lejártá után is az országban maradók. Másrészt az olasz döntéshozók beszédeikben

³⁶⁷ Buccellato – Pignatti, i.m

³⁶⁸ Lutterbeck, 2009, i. m. 176. o.

egyre gyakrabban kötötték össze az illegális migráció elleni küzdelmet a terrorizmus elleni küzdelemmel, ami az észak-afrikai országokból érkezőkkel szemben növelte a társadalom ellenállását.³⁶⁹

Az arab tavasz után – főként 2014-től kezdve – a növekvő létszámú migrációs hullámok kezelése kapcsán megmutatkozott az olasz hatóságok felkészületlensége, a befogadórendszer hiányosságai, megnöttek a feszültségek az EU-val, a közbeszédbe pedig az illegális migráció mellett bekerült a járőrtevékenységben való olasz részvétel mértéke és annak költségei is. Mindezen viták hatottak a belpolitikai erőviszonyokra, felerősítették a kulturális és vallási sokszínűséggel kapcsolatos vitákat, és súlyos terheket róttak az amúgy is nehéz helyzetben levő olasz költségvetésre.³⁷⁰ Az arab tavasz kapcsán az 'emberáradat', 'emberözön' és hasonló kifejezések elterjedtek a politikai közbeszédben és a médiában, ez a biztonsági megközelítés uralkodóvá válásához és sürgősségi intézkedések elfogadásához vezetett.³⁷¹ A témával kapcsolatos politikai vita és a kormányok intézkedései a nemzeti biztonság megőrzését és a „csónakok megállítását” célozták, a határellenőrzés externalizációját favorizálták,³⁷² háttérbe szorítva az Olaszország által más vonatkozásokban gyakran hangoztatott emberi jogokat és globális felelősségvállalást.

A második líbiai polgárháború 2014-es kitörése óta a tengerparti sávot több, folyton változó kisebb csoportosulás tartja uralma alatt, akik a migráció visszatartása szempontjából ugyanolyan zsarolási potenciállal rendelkeznek, mint korábban Kaddáfi. A földközi-tengeri migráció megállításához elengedhetetlen, hogy Líbia teljes partszakaszát járőrhajókkal ellenőrzés alatt tudják tartani, ehhez azonban Líbia nyugati, és keleti felére is 'szükség van'. 2017 nyara áttörést jelentett, ekkor sikerült ugyanis megállapodni a Tripolitól nyugatra eső partszakaszt – és ezáltal az útnak induló migránsokat - ellenőrzés alatt tartó klánszerű milíciákkal a csempészhajók indulásának megakadályozásáról. A Marco Minniti belügyminiszterhez köthető megállapodások hatása jól látszik az érkezők számán (lásd lent), és bár 2018-tól kezdve nagyjából évente duplázódik az Olaszországba a Földközi-tengeren érkezők száma, a 2014–2017 közötti időszakot még mindig nem közelíti meg, nagyjából a

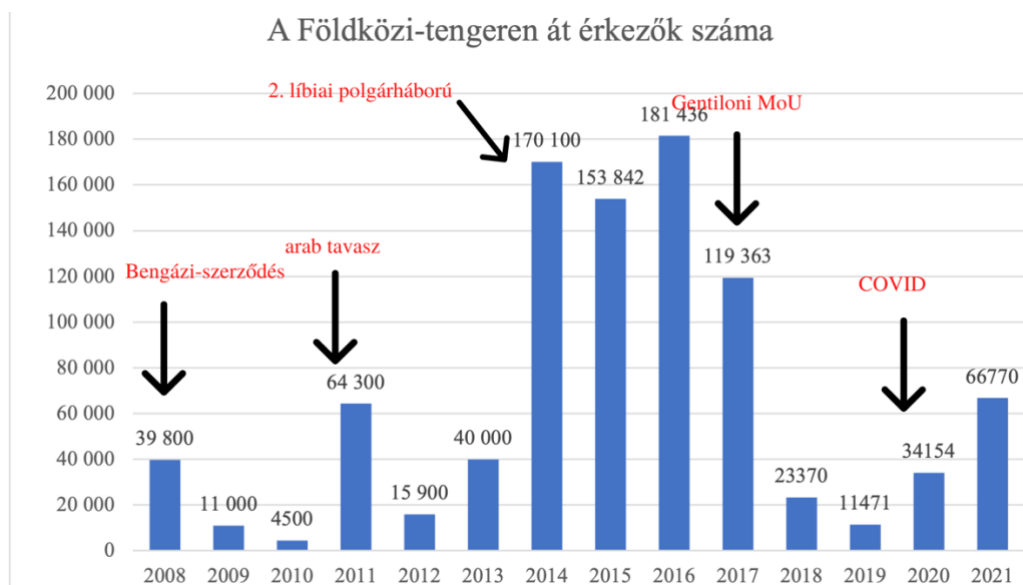
³⁶⁹ Cuttitta, P.: The Case of the Italian Southern Sea Borders: Cooperation across the Mediterranean? In: *Documentos CIDOB Migraciones 17. Immigration flows and the management of the EU's southern maritime borders*, 2008, 45-62. o.

³⁷⁰ Gattinara, P. C.: The 'refugee crisis' in Italy as a crisis of legitimacy. *Contemporary Italian Politics*, 2017, 9:3, 318-331, DOI: [10.1080/23248823.2017.1388639](https://doi.org/10.1080/23248823.2017.1388639), 319. o.

³⁷¹ Garelli, G. – Tazzioli, M.: Challenging the discipline of migration: militant research in migration studies, an introduction. *Postcolonial Studies*, 2013, 16:3, 245-249, DOI: [10.1080/13688790.2013.850041](https://doi.org/10.1080/13688790.2013.850041)

³⁷² Armillei, R.: Boat Arrivals and the "Threat" to Italian National Security: Between a "Moral Panic" Approach and the EU's Failure to Create a Cohesive Asylum-Seeking Policy. *Journal of Applied Security Research*, 2017, 12:1, 141-159, DOI: [10.1080/19361610.2017.1228423](https://doi.org/10.1080/19361610.2017.1228423) 153. o.

vizsgált időszak elejére, a 2011-es szintre tért vissza 2021-ben. Számos ok van amögött, hogy miért kezdett el ismét növekedni a tengeri úton érkezők száma, ide sorolhatjuk részben a bevándorlási szabályok enyhítését az első Conte-kormány felbomlása után, a koronavírus-járványt, amely a kiinduló országok helyzetét tovább súlyosbította, valamint azt is, hogy 2020-2021-ben ismét a közép-mediterrán migrációs útvonalon érkeztek a legtöbben Európába, ennek legfőbb végpontja pedig Olaszország.



4.12. ábra: A Földközi-tengeren át Olaszországba érkezők száma 2008–2021³⁷³

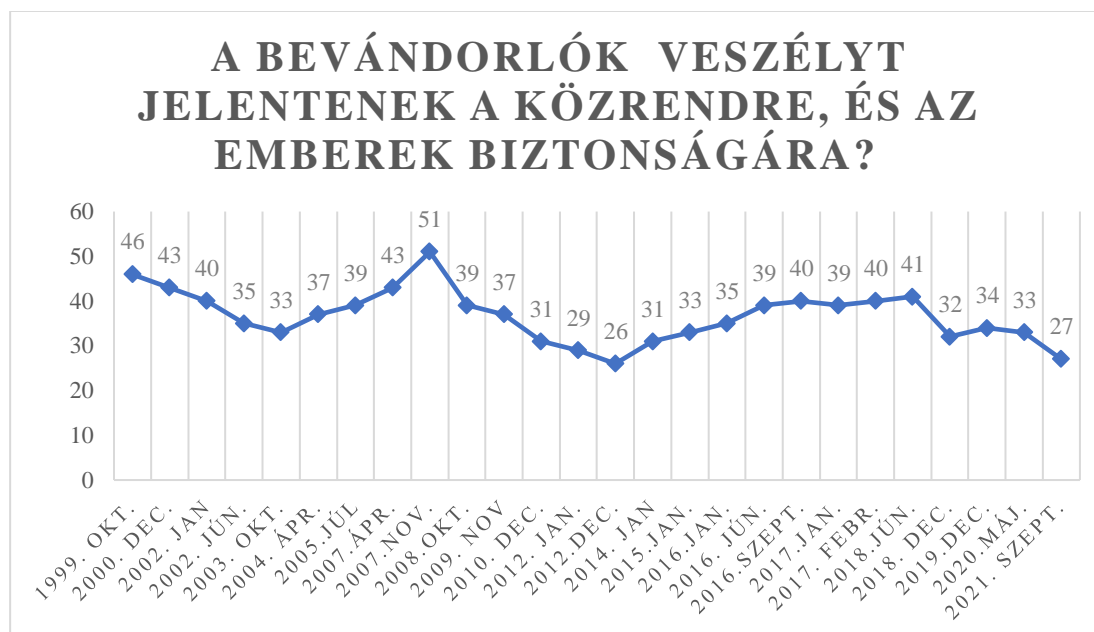
A 2014–2017 között tengeri úton Olaszországba érkező migránsok számának jelentős növekedése ellenére az Olaszországban élő külföldiek aránya nem nőtt szignifikánsan,³⁷⁴ a migrációval kapcsolatos lakossági attitűd viszont jelentősen romlott: a lakosság több, mint 40%-a a bevándorlást gondolta az ország legsúlyosabb problémájának, meghaladva ezzel az uniós átlagot. Ez a változás az elmúlt évtized irreguláris migrációs trendjeihez, az európai menekültválsághoz és a jelenség biztonságiasításához köthető. 2014 és 2018 között növekedett azoknak a száma, akik szerint a bevándorlók a közrendre és a közbiztonságra fenyegetést jelentenek (lásd 4.14. sz. ábra, lent), ez azonban a korábbi adatokkal összevetve nem jelent kiemelkedően magas arányt, a 2018-as parlamenti választások után pedig csökkenésnek indult ez a szám. 2020 elejétől az olasz társadalom figyelmének fókuszja elterelődött a migrációról,

³⁷³ Saját szerkesztés. FRONTEX: Central Mediterranean Route. [online], elérhető: <https://frontex.europa.eu/along-eu-borders/migratory-routes/central-mediterranean-route/>, [2022. március 2.]

UNHCR: Operational Data Portal, Mediterranean Situation, Italy. [online], elérhető: <https://data2.unhcr.org/en/situations/mediterranean/location/5205>, [2022. március 7.]

³⁷⁴ Molnár A. – Szente-Varga M.: Europeanised or sovereignist approach to tackle irregular immigration in Southern Europe. *International Journal of Euro-Mediterranean Studies*, 2020, Vol. 13., nr. 1. Colombo, 2018, i. m.

előtérbe kerültek a COVID-19 járvány okozta gazdasági és társadalmi problémák. Bár a bevándorlást fenyegetőknek érzők aránya csökkenőfélben van, ki kell emelni, hogy 2021-ben a megkérdezetteknek még mindig több, mint negyede (27%) úgy gondolta, hogy az olasz külpolitika kiemelt érdeke a migrációs hullámok visszaszorítása.³⁷⁵



4.13. ábra: A bevándorlók veszélyt jelentenek a közrendre, és az emberek biztonságára? (nagyon, nagyon-nagyon választ jelölők százalékos aránya)³⁷⁶

A korábbiakhoz képest megváltozott az, hogy kit értenek migráns alatt. A Földközi-tengeren érkezők aránytalan mediatizálása miatt a közvélemény a bevándorló alatt egyre inkább csónakon érkező afrikai férfiakat ért, és összeköti a jelenséget az iszlamista terrorizmustól való félelemmel, az adatok szerint azonban többségben vannak az Olaszországban élő bevándorlók között az európai származású, keresztény nők, származási országot tekintve pedig a top20 külföldi nemzetiség között csupán két szubszaharai-afrikai (Nigéria, Szenegál), és három észak-afrikai (Marokkó, Tunézia, Egyiptom) állam található.³⁷⁷

³⁷⁵ Istituto Affari Internazionali: Gli italiani e la politica estera 2021. [online], elérhető: https://www.iai.it/sites/default/files/laps-iai_2021.pdf, [2022. március 23], 7.o.

³⁷⁶ Saját szerkesztés. Felhasznált források:

Next Quotidiano: Sondaggi Demos & PI: l’immigrazione? Il vero problema è la crisi economica, 2020. június 15, [online], elérhető:

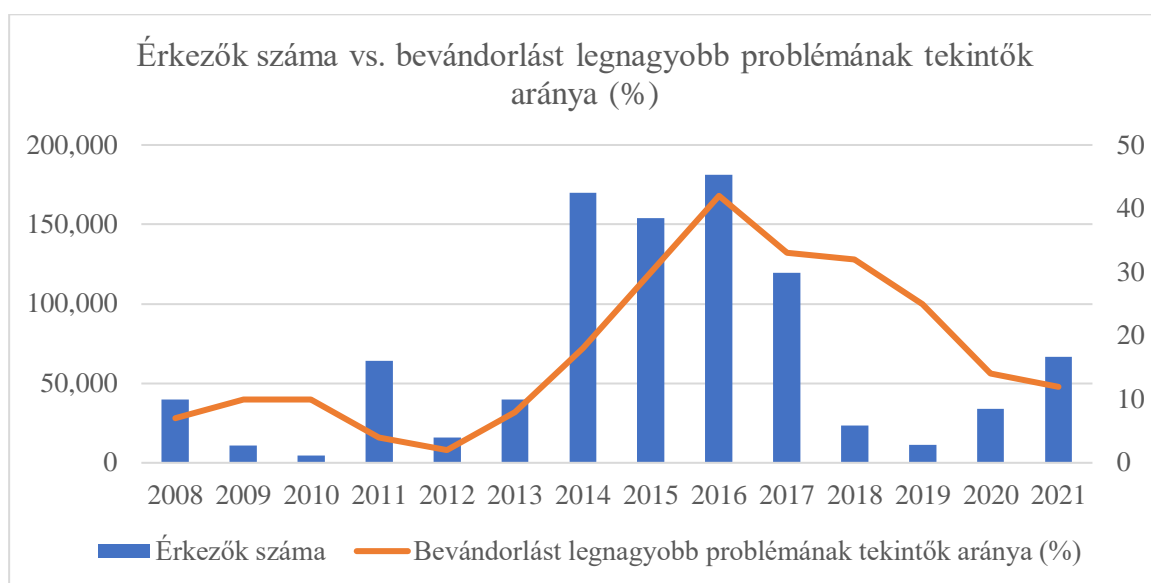
<https://www.nextquotidiano.it/sondaggi-demos-pi-immigrazione-il-vero-problema-e-la-crisi-economica/> [2020. december 5.]

Demos & PI: La percezione degli immigrati. 2017. november, [online], elérhető: <http://www.demos.it/a01453.php>, [2020. december 5.]

Eurobarometer: Public Opinion in the European Union. Brüsszel, 2008-2010.

Demos & PI: Accoglienza dei migranti. 2021, [online], elérhető: <http://www.demos.it/a01895.php>, [2022. március 15.]

³⁷⁷ Fondazione Leone Moressa: *Gli stranieri ci invadono? Analisi e considerazioni sulle dinamiche demografiche in corso in Italia e in Europa.* 2020, [online], elérhető: <http://www.fondazioneleonemoressa.org/new/wp-content/uploads/2020/01/COFFEE-BREAK-02-RICERCA.pdf> [2022. március 12.], 2. és 14.o.



4.14. ábra: Érkezők száma vs. bevándorlást legnagyobb problémának tekintők aránya (%)³⁷⁸

Ahogy a 4.14. sz. ábrán (fent) látható, 2012 végétől fokozatosan nőtt bevándorlást problémaként értékelők aránya, ami a 2018-as választásokig fokozódott, azonban ez az arab tavasz után megnövekedett szint is alig éri el a 2008-as szintet, amikor a választási kampányon keresztül a migráció témája permanens módon a politikai közbeszéd részévé vált, és meg sem közelíti a 2007-es szintet.³⁷⁹ A bevándorlókra veszélyként tekintők arányának növekedése mellett még egy jelenségre fel kell hívni a figyelmet: a 2014 utáni években érkezett nagyszámú menekült az olasz népesség biztonságérzékelésének megváltozása mellett a bevándorlók jelenlétével kapcsolatos érzékelést is eltorzította. Egy 2017-es felmérés eredményei szerint az EU-n belül Olaszországban volt a legnagyobb eltérés az országban ténylegesen jelen levő migránsok (7%), és a lakosság által becsült számuk között (25%). A felmérés eredményeiből megállapítható, hogy a bevándorlók számát a magukat jobboldalinak, vagy szélsőjobboldalinak valló megkérdezettek között az eltérés még nagyobb volt (azaz akik a bevándorlással szemben elutasítóbb álláspontra helyezkednek, hajlamosabbak felnagyítani a jelenséget), ők úgy becsülték, hogy a lakosság 32,4%-át bevándorlók adják, ugyanez a baloldali szavazók körében

³⁷⁸ Érkezők száma: lásd 4.13. sz. ábra forrásait, bevándorlást problémának tekintők aránya: Eurobarometer: Public Opinion in the European Union. Brüsszel, 2008-2021., [online], elérhető: <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/browse/all/series/4961>, [2022. március 22.]

³⁷⁹ 2007-ben a Prodi-kormány részben eltörölte az EU-hoz csatlakozó Románia és Bulgária állampolgáira kivetett munkaerőpiaci korlátokat, 2007-ről 2008-ra a román bevándorlók száma majdnem duplájára emelkedett. a média a körükben is meglévő bűnözői csoportokhoz kötött egyes bűncselekményfajtákat (pl. lopás, rablás, nemi erőszak), így a románok olaszországi elutasítása növekedett, tehát az, hogy a 2008-as kampányban a bevándorlás központi szerephez jutott, nem elsődlegesen a Földközi-tengeren át érkező migráció következménye. ISTAT: Notizie sulla presenza straniera in Italia. 2018, [online], elérhető: <http://www4.istat.it/it/immigrati>, [2020. december 5.]

az országos átlagnál alacsonyabb, „csak” 18,5%.³⁸⁰ A bevándorlókkal kapcsolatos társadalmi attitűd, az illegális migráció kormányzati kezelésével való elégedetlenség³⁸¹ a politikai preferenciák megváltozását is hozta magával, ami a 2018-as választások eredményében csúcsosodott ki.

A fejezetben bemutatott statisztikákat vizsgálva látszik, hogy 2013-ban, amikor nagy nehézségek árán megalakult baloldali Letta-kormány hatalomra került (amely a Berlusconi-féle PdL-lel alkotott ugyan koalíciós kormányt, de mégis baloldali kormánynak tekinthető az erősebb kormánypárt miatt), elkezdett növekedni az Olaszországba érkező migránsok száma, ami a szintén baloldali Renzi-kormány alatt tovább növekedett, és még súlyosabb problémákat okozott. Bár a Renzi-kormány helyébe lépő Gentiloni-kormány eredményesebben tudta csökkenteni az Olaszországba érkező migránsok számát, – köszönhetően annak, hogy Marco Minniti belügyminiszter célja nem a migráció csökkentése, hanem a leállítása volt – a balközép pártok népszerűségvesztését nem tudta visszafordítani. A migrációval kapcsolatos közhangulat változása érezte a hatását a 2018-as parlamenti választásokon is. A kampány egyik központi témája volt a bevándorlás, amit a jobboldali pártok előretörését hozta magával. A kampány során – ahogy általában Olaszországban – a migrációval kapcsolatos diskurzust a jobboldali pártok formálták: míg az olasz Testvériség (Fratelli d'Italia, FdI) választási kiáltványainak 6%, a Liga kiadványainak 5%-a tartalmazott migrációhoz kötődő kulcsszavakat, ez az arány az Ötcsillag Mozgalom (MoVimento 5 Stelle, M5S) és a Demokrata Párt (Partito Democratico, PD) esetében 1.6% és 1.3% volt.³⁸² Az – elsősorban Észak-Afrikából érkező – illegális migráció az első Conte-kormány megalakulása után is előkelő szerepet kapott a politikai napirenden.

³⁸⁰ Valbruzzi, M.: *Analisi – Immigrazione in Italia: tra realtà e percezione*. Istituto Cattaneo, 2018. augusztus

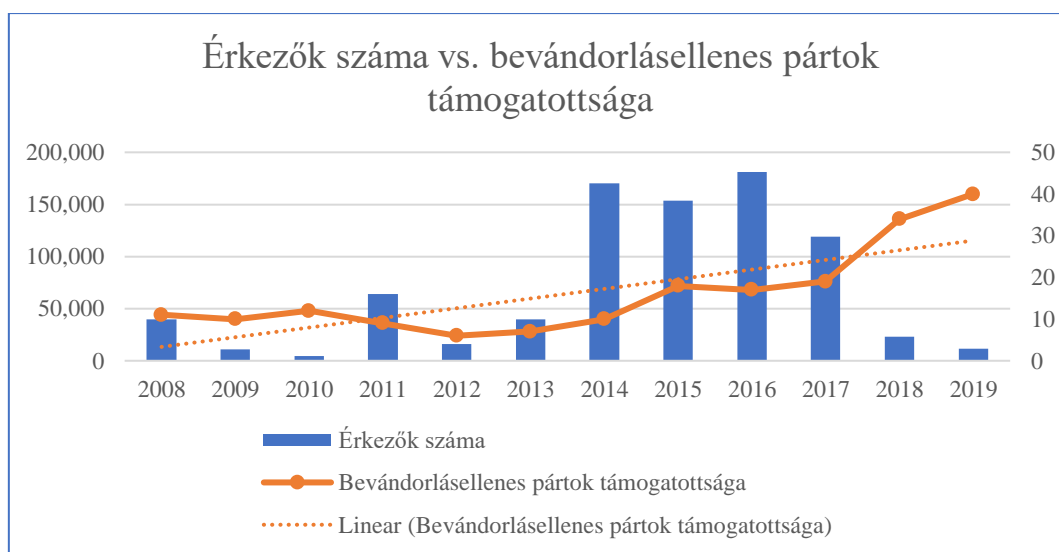
³⁸¹ Sajátos jelenség az olasz lakosság véleménye a mindenkori kormány bevándorlás-politikájáról. Annak ellenére, hogy a bevándorlást egyre negatívabban látják, és a saját kormányuktól is keményebb fellépést és az érdekeik határozottabb képviselését várnák el, a közvélemény-kutatások során megkérdezett olasz állampolgárok pozitívabban értékelik a liberális bevándorlás-politikát. Pl. 56% pozitívan értékelte, hogy Angela Merkel megnyitotta Németország határait a szíriai menekültek előtt, 70% értékelte pozitívan Ferenc pápa felszólítását, hogy minden katolikus parókia fogadjon be egy-egy menekültet, 62% pozitívnak tartotta az osztrák-német 'Wilkommenskulturt'. Ezzel szemben a magyar kormány szigorú bevándorlás-politikáját a megkérdezettek 66%-a elítélte, tehát amíg a saját kormányuktól keményebb fellépést várnának, saját határaikon kívül inkább a humanitárius szempontokat előtérbe helyező bevándorlás-politikát támogatják. Az olasz kormány migránsokkal kapcsolatos politikáját 2015-ben a megkérdezettek 67%-a, 2016-ban 59%-a, 2017-ben pedig a 62%-a értékelte negatívnak. Az arab tavasz után megindult menekülthullámok idején adott olasz külpolitikai válaszokat a társadalom nagy része elutasította, a mediterrán-térségre vonatkozóan mindössze a társadalom 22%-a gondolta úgy, hogy a kormány megfelelően képviseli az olasz érdekeket.

IPSOS Public Affairs: *Gli italiani e il resto del mondo. L'attenzione, l'interesse, il coinvolgimento per le notizie di politica e cronaca internazionale*. 2017, [online], elérhető: https://www.ispionline.it/sites/default/files/media/img/isp_i_sondaggio_esteso_2017_report_def.pdf, [2020. december 5.]

³⁸² de Ghanuz Cubbe, G.: *How the Italian radical right has framed immigration during the pandemic*. London School of Economics, 2021. szeptember 6., [online], elérhető: <https://blogs.lse.ac.uk/europpblog/2021/09/06/how-the-italian-radical-right-has-framed-immigration-during-the-pandemic/>, [2022. március 23.]

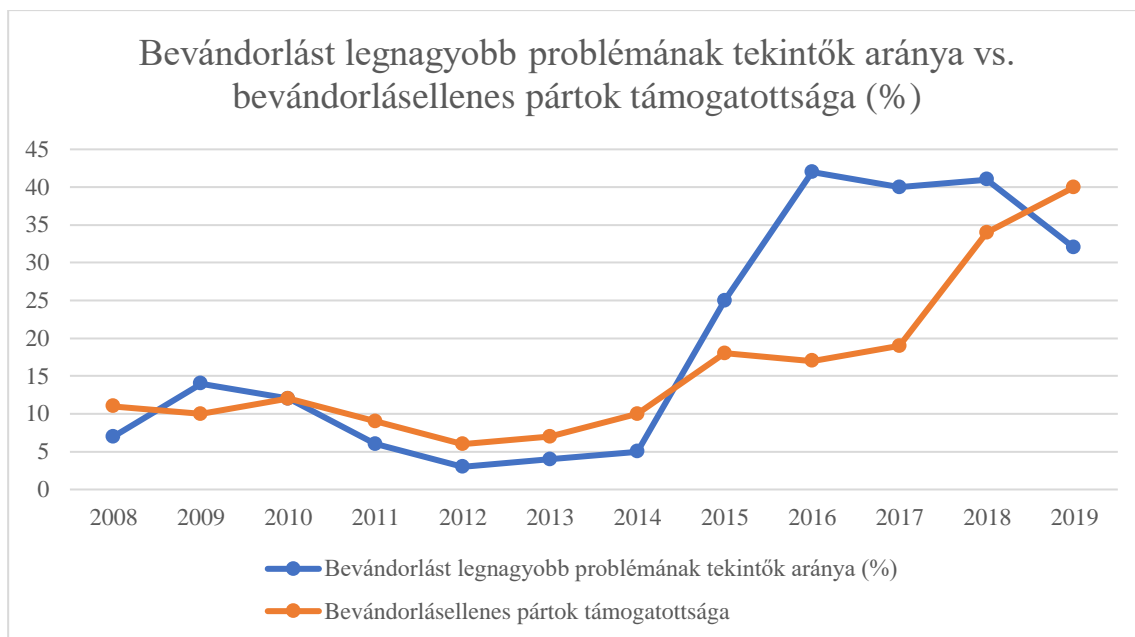
Matteo Salvini belügyminiszter migrációval kapcsolatos kommunikációja dominálta a közbeszédet, ő a vészhelyzet-invázió-népességcsere (*sostituzione etnica*) fogalmak köré építette a migrációval kapcsolatos diskurzust, amelynek három fő eleme volt: a 'mi' versus 'ők' kettősségének megteremtése, a bevándorlók hibáztatása az olasz gazdaság rossz állapotáért, illetve saját, 'a nép embere' imázsának megteremtése.³⁸³

Ahogy a 4.16. és a 4.17. sz. ábrák mutatják (lent) az érkezők számának növekedése a bevándorlásellenes pártok támogatottságának lassú növekedését vonta magával. Bár a Líbiával 2017-ben kötött megállapodásokkal, valamint a Gentiloni-kormány Líbia-politikájának következtében sikerült a tengeri úton érkezők számát drasztikusan csökkenteni, ez a jobboldali pártok előretörését nem állította meg, sőt, miután a Liga kormányra került 2018-ban, támogatottságuk tovább nőtt. E pártok támogatottságának növekedése nem kizárólag a bevándorlás témájának folyamatos napirenden tartásának köszönhető, hiszen ahogy a 4.17. sz. ábra is mutatja, 2017-től kezdve csökkent a bevándorlást a legnagyobb problémának tartók aránya.



4.15. ábra: Érkezők száma és bevándorlásellenes pártok támogatottsága 2008–2021

³⁸³ McGinnis, P.: Anti-Immigrant Populism in Italy: An Analysis of Matteo Salvini's Strategy to Push Italy's Immigration Policy to the Far Right *The Yale Review of International Studies*, 2021, [online], elérhető: <http://yris.yira.org/winter-issue/4659>, [2022. március 23.]



4.16. ábra: Bevándorlást legnagyobb problémának tekintők aránya és bevándorlásellenes pártok támogatottsága (%)

4.3 Katonai szektor

A tömegpusztító fegyverekről Kaddáfi 2003-ban lemondott, ellenőrköt engedett az országba, elősegítve ezzel Líbia nemzetközi rendszerbe történő reintegrációját.³⁸⁴ Ez a fenyegetés eltűnt az ezredforduló után, az arab tavasz tüntetése során pedig a rossz morálú líbiai hadsereg összeomlott. A rezsim összeomlása után kialakuló biztonsági vákuumban egy olyan hibrid rendszer jött létre, ahol nem állami, vagy fél-hivatalos fegyveres csoportok informális megegyezés alapján ellátják az állam biztonsági funkcióinak egy részét.³⁸⁵ A tömegpusztító fegyverek saját erőből történő előállítására Líbia jelenlegi állapotában nem reális forgatókönyv, azonban a konfliktus nemzetköziesedésének következményeképp – a törzsi alapú milíciákat proxyként használó nemzetközi szereplőkön keresztül – egyre több fegyver áramlik az országba,³⁸⁶ amelyek illetéktelen kezekbe kerülése újabb kihívásokhoz vezethet, tovább destabilizálva a régiót. Az állam szétesése után nagyon könnyen hozzá lehetett jutni a Kaddáfi-rezsim által felhalmozott fegyverekhez. A polgárháború 2011-es kitörése előtt kb. 900

³⁸⁴ Bence B.: A tömegpusztító fegyverek terjedésének aktuális kérdései, különös tekintettel a nukleáris fegyverekre. PhD értekezés, NKE Hadtudományi Doktori Iskola, 2007, 74. o.

³⁸⁵ Takács L.: A líbiai biztonsági szektor fejlődési sajátosságai. *Honvédségi Szemle*, 2020/3. 55-67.o.

³⁸⁶ Vest, N.: Can Anything Stop the Flow of Advanced Weapons into Libya? *Defense One*, 2019, [online], elérhető: <https://www.defenseone.com/ideas/2019/12/can-anything-stop-flow-advanced-weapons-libya/161892/>, [2020. december 5.]

ezernél fegyvert birtokolhatott a civil lakosság,³⁸⁷ az állam és a biztonsági szektor fragmentációja miatt a lakosság a saját biztonságának garantálásának egyik eszközét látta a fegyverek illegális beszerzésében. Olaszország – és áttételesen az EU – belső békéjének fenntartásához alapfeltétel a környező államokból érkező illegális fegyverkereskedelem felszámolása, ez ugyanis olyan további, a nemzetbiztonságra fenyegetést jelentő ágazatokat is életben tart, mint a szervezett bűnözés, vagy az emberkereskedelem.

Kaddáfi a korábbi fejezetekben bemutatott módon több terroristacsoportot is támogatott, Líbia területén azonban a rezsim fennállása alatt nem jelentett reális veszélyt a terrorista sejtek működése. A 2011 után a központi hatalom és a biztonsági rendszer összeomlása miatt kialakult hatalmi vákuum termékeny talajt biztosított a dzsihadista terrorizmus Líbiában történő terjedéséhez, a líbiai válság tovább könnyítette az Iszlám Állam előretörését is. Az erőszak-monopólium, és a működőképes szociális rendszerek hiányában a lakosság könnyebben meggyőzhető volt az Iszlám Államhoz való csatlakozásra. Több száz líbiai állampolgár utazott Szíriába és Irakba, hogy csatlakozzon az ISIS-hoz, egy részük a katonai kiképzés után visszatért Líbiába, hogy létrehozzanak egy, a kalifátust támogató milíciát. Az Iszlám Állam kiképzőtáborokat is felállított Líbia káosz uralta területein, ahonnan fenyegetést jelentettek Egyiptomra és Tunéziára is.³⁸⁸ Mióta 2016-ban – nemzetközi segítséggel – az ISIS-t sikerült kiűzni Szírtől, a terrorszervezet főként kis csoportokra szakadva van jelen Líbiában,³⁸⁹ egybefüggő területet nem ellenőriz, azonban azok az okok, amik a 2011-es rezsinváltás után megkönnyítették az ISIS Líbián belüli terjeszkedését, mélységében nem szűntek meg, így maga a fenyegetés sem tűnt el teljesen.

A buzani biztonság katonai szektorában a dzsihadista terrorista eszmék elterjedése, az egyre több szereplőt vonzó konfliktus nemzetköziesedése, és az így külföldről beáramló fegyverek jelentik az olasz nemzetbiztonság szempontjából a legnagyobb kockázatot. Líbiában 2011 óta folyamatos az olasz katonai jelenlét, a bilaterális és multilaterális katonai műveletekben való részvétel túlmutat a biztonság katonai szektorában jelentkező kihívások kezelésén, ezek értékeléséhez a 2011 óta folyó műveletek rövid áttekintése szükséges.

Olaszország az arab tavasz kitörése óta az alábbi bilaterális katonai műveletekben vett részt Líbiában:

³⁸⁷ Alpers, P. – Wilson, M.: 2020. *Libya — Gun Facts, Figures and the Law*. Sydney School of Public Health, The University of Sydney. GunPolicy.org, [online]. elérhető: <https://www.gunpolicy.org/firearms/region/libya>, [2020. december 5.]

³⁸⁸ A tunéziai Bardo múzeum elleni terrortámadás egyik végrehajtója a líbiai Szabrátaban kapott kiképzést.

³⁸⁹ U.S. Department of State: Country Reports on Terrorism – Libya. 2019, [online], elérhető: <https://www.state.gov/reports/country-reports-on-terrorism-2019/libya/>, [2020. december 5.]

Cirene művelet

A 2011 áprilisában elindított művelet célja az volt, hogy támogassa a nemrég megalakult NTC-t a fegyveres erők újjászervezésében. 2013-ban a Cirene nevét MIL-re (*Missione Italiana in Libia*) változtatták, mandátuma azonban nem változott, továbbra is kiképzői, tanácsadói feladatokat látott el. A névváltoztatáson átesett művelet az NTC és a római kormány együttműködési nyilatkozata alapján látta el a feladatait.³⁹⁰ 2013 és 2015 között a COORTE művelet keretében Olaszország 400 líbiai katonát képzett ki Olaszországban és Líbiában.³⁹¹

Constant Vigilance művelet

Az olasz haditengerészet járőrözési művelete 2004 óta fut a Szicíliai szorosban, feladata a migrációs hullámok monitorozása. Az arab tavasz kitörése után 2011-ben és 2012-ben kb.5000 migránst mentettek ki a tengerből, 2013-ban már kb. 11500-at.³⁹² A Mare Nostrum gyakorlatilag ezt a tevékenységet emelte magasabb szintre.

Mare Nostrum művelet

A 2013 októberében Lampedusa partjainál 368 ember életét követelő tragédiát követően az olasz kormány döntött az emberi életmentésben kiemelt szerepet játszó Mare Nostrum humanitárius-katonai misszió elindításáról. A legfelsőbb politikai szinteken is támogatott misszió nem határellenőrzési művelet volt, célja kifejezetten a tengeri halálesetek megelőzése volt. A mentési munkálatok proaktív mivolta lehetővé tette az olasz haditengerészetnek, hogy a keresési-mentési munkálatok (*Search and Rescue*, SAR) mellett határellenőrzési feladatokat is ellásson, ebből a szempontból a Mare Nostrum egy tengeri biztonsági művelet volt, ami a Földközi-tenger középső részén zajló illegális tevékenységek (elsősorban embercsempészet) csökkentésére irányult.³⁹³ A hivatalos adatok szerint az egy évig tartó művelet során 156 362 migránst mentettek ki. Összesen a haditengerészet 34 hajója vett részt a műveletben, átlagban

³⁹⁰ Analisi Difesa: Cambia nome l'operazione Cirene in Libia., 2013, [online], elérhető: <https://www.analisedifesa.it/2013/10/cambia-nome-loperazione-cirene-in-libia/>, [2020. december 5.]

³⁹¹ Marone, F.: Oltre il concetto di Security Force Assistance: nuove strategie ed efficaci soluzioni attuative per l'evoluzione delle attività di assistenza alle forze di sicurezza di una Host Nation. *Centro Militare di Studi Strategici*, 2017, [online], elérhető: https://www.difesa.it/SMD/CASD/IM/CeMiSS/DocumentiVis/Rcerche_da_publicare/pubblicate_nel_2018/Ricerca_AM_SME_01.pdf, [2020. december 5.]

³⁹² Marina Militare Italiana: Mare Nostrum – Riepilogo Attività. Ministero della Difesa, [online], elérhető: <https://www.marina.difesa.it/cosa-facciamo/per-la-difesa-sicurezza/operazioni-concluse/Pagine/mare-nostrum.aspx>, [2020. december 5.]

³⁹³ Davies, L. – Neslen, A.: Italy: End of Ongoing Sea Rescue Mission "Puts Thousands at Risk". *Guardian*, 2014. október 31., [online], elérhető: <https://www.theguardian.com/world/2014/oct/31/italy-sea-mission-thousands-risk#:~:text=Europe%20has%20been%20warned%20it,force%20that%20will%20replace%20it,> [2020. december 5.]

900 olasz katona részvételével. A művelet kb. 7 millió eurós havi költségvetése jelentős terhet rótt az olasz államháztartásra.

A misszió lezárulása után 2014. november 1.- december 31. között a haditengerészet egy átmeneti műveletben vett részt (Device Naval Surveillance and Maritime Safety), amelynek a célja az volt, hogy az ország keresési és mentési munkálatok iránti elkötelezettségét demonstrálja.³⁹⁴ A Mare Nostrum nem csak abban különbözött a többi művelettől, hogy kifejezetten mentési és megelőzési céllal működött, hanem abban is, hogy az állami és nem állami szereplők együttműködésén alapult, hiszen a haditengerészet mellett különböző NGO-k is részt vettek benne.³⁹⁵

Mare Sicuro művelet

A 2015 márciusában indult művelet célja az olasz nemzeti érdekek védelme a terrorizmus terjedésének megakadályozásával a Földközi-tengeren, tengeri mentési munkálatok végrehajtása, kereskedelmi hajók védelme. Roberta Pinotti korábbi védelmi miniszter szerint a művelet eredeti célja az volt, hogy megvédje az ENI líbiai offshore érdekeltségeit. 2017-ben a líbiai egységkormány kérésére műveleti területét kiterjesztették a líbiai parti vizekre is, ekkor a líbiai parti őrőség és a líbiai haditengerészet támogatása is bekerült a művelet feladatai közé, ennek elsődleges célja az illegális migráció megakadályozása.³⁹⁶

Hippokratész művelet

A művelet közvetetten a terrorizmus elleni küzdelemhez köthető, elsősorban a miszrátai milíciák által vezetett ISIS ellenes harchoz. Bár ehhez Olaszország légi támogatást nem biztosított, a Hippokratész műveleten keresztül a miszrátai reptéren működtetett kórházban orvosi segítséget nyújtott a harcokban megsérülteknek. 2016 szeptemberében hagyták jóvá, 2017 végéig működött hivatalosan, ekkor a feladatait átvette a MIASIT (*Missione bilaterale di*

³⁹⁴ Uo.

³⁹⁵ Panebianco, S.: The Mare Nostrum Operation and the SAR approach: the Italian response to address the Mediterranean migration crisis, EUMedEA Online Working Paper Series, 3-2016, [online], elérhető: http://www.dsps.unict.it/sites/default/files/files/panbianco_EUMedEA_JMWP_03_2016_.pdf, [2020. december 5.], 13. o.

³⁹⁶ Patalano, A.: . *The RUSI Journal*, 2015, 160(3), 14–19.o.

Senato della Repubblica: Legislatura 17^a - Dossier n. 45, Dispositivo aeronavale nazionale. [online], elérhető: http://www.senato.it/japp/bgt/showdoc/17/DOSSIER/0/1063826/index.html?part=dossier_dossier1-sezione_sezione8-h2_h27, [2020. december 5.]

assistenza e supporto in Libia). A Hippokratész keretében 300 fős kontingens állomásozott Miszrátában.³⁹⁷

MIASIT művelet

2018 elején átalakították a Hippokratész műveletet, és kibővített feladatkörrel elindult a 400 fős MIASIT, amelynek a miszrátai tábori kórház működtetése már csak egy részfeladata (Task Force Ippocrate). A MIASIT fő célja a líbiai intézmények kapacitásainak növelése, a biztonsági erők támogatása, a rendőri tevékenység erősítése, illetve kiképzési feladatok ellátása, mind Olaszországban, mind Líbiában.³⁹⁸

A bilaterális műveletek mellett meg kell említeni a nemzetközi műveleteket is, hiszen 1.) ezek célja alapvetően megegyezik Olaszország líbiai céljaival, vagy Olaszország megsegítésére hozták őket létre 2.) Olaszország kezdeményező szerepet játszott a létrehozásukban, 3.) Olaszország is e műveletek résztvevője. Az olasz kül- és biztonságpolitika egyik kiemelt területe az arab tavasz kezdete óta, hogy nemzetközi támogatást tudjon szerezni a Földközi-tenger középső medencéjén keresztül Olaszországba irányuló illegális migráció csökkentése érdekében hozott belpolitikai intézkedéseikhez és Líbiával elért bilaterális megállapodásaihoz,³⁹⁹ e cél részleges eléréséhez katonai műveletek is hozzátartoznak.

UNSMIL misszió

Az ENSZ Líbiát Támogató Misszióját (UNSMIL) az ENSZ BT 2011-ben hozta létre. Mandátuma eredetileg hat hónapra szólt, amikor az átmeneti kormánynak meg kellett volna teremteni konfliktus utáni államszerkezetet. Mivel ez nem történt meg, a mandátumot többször meghosszabbították és kibővítették. Az UNSMIL mandátuma hivatalosan az alábbi feladatokat fogalmazza meg: a demokratikus átmenethez való segítségnyújtás; a jogállamiság és emberi jogok védelmének biztosítása; fegyverkereskedelem törvényi keretek közé szorítása, valamint államépítés.⁴⁰⁰

³⁹⁷ Ministero della Difesa: Operazione Ippocrate, [online], elérhető: https://www.difesa.it/OperazioniMilitari/op_intern_corso/op_ippocrate/Pagine/missione.aspx, [2020. december 5.]

³⁹⁸ Ministero della Difesa: MIASIT. [online], elérhető: https://www.difesa.it/OperazioniMilitari/op_intern_corso/Libia_Missione_bilaterale_di_supporto_e_assistenza/Pagine/missione.aspx, [2022. április 8.]

³⁹⁹ Szalai I.: Olasz Európai Uniói törekvések a migrációs helyzet kezelése érdekében. *Szakmai Szemle*, 2018/3., 42-53. o.

⁴⁰⁰ United Nations Support Mission in Libya, Mandate & Background, [online], elérhető: <https://unsmil.unmissions.org/Default.aspx?tabid=3544&language=en-US>, [2020. december 5.]

EUBAM misszió

AZ EUBAM Líbiát 2013 májusában indította el az Európai Unió a közös biztonság és védelempolitika keretében. A művelet célja a líbiai hatóságok kiképzése, ezáltal rövidtávon a határbiztonság javítása, hosszútávon pedig az ún. integrált határigazgatás kialakítása.⁴⁰¹ Bár az eredeti mandátum nem tett róla említést, nyilvánvaló, hogy az EUBAM célja a Líbián keresztülmenő migráció kezelése és az ország stabilitása lenne, erre azonban sem a mandátuma, sem a felszereltsége nem alkalmas. A második líbiai polgárháború 2014-es kitörése után az EUBAM egyetlen líbiai partnere a korlátozott hatalommal bíró GNA lett, amelynek kérésére a művelet mandátumát kiegészítették az átfogó biztonsági szektor reform támogatásával.⁴⁰² 2017-ben az újabb mandátumváltoztatás következtében a migráció kezelése még érzékenyebb lett, ez a folyamat 2018-ban tovább erősödött: 2018-ban a művelet céljai közé emelték a líbiai hatóságok támogatást az állami biztonsági struktúrák kialakításában, hogy felszámolják a Földközi-tenger középső medencéjében aktív embercsempész és terroristahálózatok tevékenységét.⁴⁰³

EUNAVFOR MED Sophia művelet

AZ EUNAVFOR MED Sophia elindításáról 2015. május 18-án született döntés az Európai Unió Tanácsában. Kezdetben az volt a célja, hogy felderítse, feltartóztassa és megsemmisítse az embercsempészek vagy emberkereskedők által használt, vagy gyaníthatóan használt hajókat, s hogy ezáltal hálózataikat végzetesen meggyengítse. A Sophia feladatait a Tanács kétszer is kibővítette: 2016 júniusában a líbiai parti őrség képzése és az ENSZ BT líbiai fegyverembargóra vonatkozó 2292-es és 2357-es határozat betartásának ellenőrzése is a feladatok közé került. Majd 2017. július 25-én újabb három feladattal bővült a mandátuma: monitoring mechanizmus felállításával, amely a líbiai parti őrség és haditengerészet képzése

⁴⁰¹ IECEU: (2017a) Study Report on DR Congo, South Sudan, Libya and Central African Republic. 2017, [online], elérhető: http://www.ieceu-project.com/wp-content/uploads/2017/12/D3.5_Study_Report_of_DR_Congo_South_Sudan_CAR_and_Libya_v5.0.pdf, [2020. december 5.]

⁴⁰² Loschi, C. – Russo, A.: Whose Enemy at the Gates? Border Management in the Context of Crisis Response in Libya and Ukraine. *Geopolitics*, 2020, DOI: [10.1080/14650045.2020.1716739](https://doi.org/10.1080/14650045.2020.1716739)
European Council: *Council Decision (CFSP) 2016/207 of 15 February 2016 amending Decision 2013/233/CFSP on the European Union Integrated Border Management Assistance Mission in Libya (EUBAM Libya)*. 2016a, [online], elérhető: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32016D0207>. [2020. december 5.]

European Council: *Council Decision (CFSP) 2016/1339 of 4 August 2016 amending and extending Decision 2013/233/CFSP on the European Union Integrated Border Management Assistance Mission in Libya (EUBAM Libya)*. 2016b, [online], elérhető: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32016D1339&qid=1559891760293&from=EN>, [2020. december 5.]

⁴⁰³ Loschi, C. – Raineri, L. – Strazzari, F.: The implementation of EU Crisis Response in Libya: Bridging theory and practice. *EUNPACK Project Working Paper*. 2018

hatékonyságának ellenőrzésére volt hivatott; a líbiai illegális, az ENSZ BT 2146-os és 2362-es határozatait sértő olajexportról történő információgyűjtéssel; valamint a FRONTEX-nek és az EUROPOL-nak átadásra kerülő, az embercsempészetre vonatkozó információgyűjtéssel.⁴⁰⁴ Az idő múlásával egyre több kritika fogalmazódott meg a Sophia kapcsán (pl. pull faktorként való funkcionálás, az embercsempészek modus operandijának megváltozása miatt a halálesetek számának növekedése). A SAR tevékenységről a fókusz áthelyeződött a migránsok Európába jutásának megakadályozására.⁴⁰⁵ Az EU-tagállamok közül a művelet elindításának egyik leghatározottabb támogatója, később vezető nemzete Olaszország lett. Abban, hogy a műveletet a körülményekhez képest rendkívül gyorsan sikerült elindítani, közrejátszott az is, hogy Olaszország kezdetektől minden alapvetően szükséges anyagi és katonai támogatást biztosított.⁴⁰⁶ Az olasz kormány támogatta a Sophia mandátummódosítását, így ugyanis a nemzeti érdekek biztosításában új szektorok védelmét emelték közösségi szintre (pl. energiahordozók importja), az olasz lakosságon belül azonban egyre nőtt azoknak az aránya, akik elutasították az irreguláris migrációt. Többek közt ez eredményezte azt, hogy a 2018-as parlamenti választások után a Liga és az Ötcsillagos Mozgalom alakíthatott kormányt. Az új kormány migrációval kapcsolatos álláspontja radikálisabbá vált (lásd az olasz kikötők NGO-k előtti lezárása), ez az EU és Olaszország közti, migrációval kapcsolatos konfliktusok számát is növelte,⁴⁰⁷ érintve az EUNAVFOR MED Sophia-t is. Az első Conte-kormány először blokkolni próbálta a művelet mandátumának meghosszabbítását, majd nem engedte, hogy a műveletben részt vevő járőrhajók Olaszországba szállítsanak migránsokat, ez a konfliktus végül a misszióban részt vevő hajók visszavonásához vezetett. Bár hivatalosan 2020 márciusáig működött a Sophia, az utolsó egy évben hajók már nem futottak ki a Földközi-tengerre a művelet keretében.⁴⁰⁸

⁴⁰⁴ Pénzváltó N. – Vargha M.: (Ne) folytassa, Sophia! – Az Irini művelet kilátásai, *Migrációkutató Intézet*, 2020/12, 2.o.

⁴⁰⁵ Riddervold, M.: A humanitarian mission in line with human rights? Assessing Sophia, the EU's naval response to the migration crisis. *European Security*, 2018, 27:2, 158-174.

⁴⁰⁶ Molnár A., 2019, i. m., 99.o.

⁴⁰⁷ Marrone, A.: The Conte Government: Radical Change or Pragmatic Continuity in Italian Foreign and Defence Policy?. *IAI Commentaries*, 2018, 18. (33): 1-5.o.

⁴⁰⁸ Euractiv: EU to end ship patrols in scaled down Operation Sophia. 2019, [online], elérhető: <https://www.euractiv.com/section/justice-home-affairs/news/eu-to-end-ship-patrols-in-scaled-down-operation-Sophia/>, [2020. december 5.]

European Council: *EUNAVFOR MED Operation Sophia: mandate extended until 31 March 2020*. 2019, [online], elérhető: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2019/09/26/eunavfor-med-operation-Sophia-mandate-extended-until-31-march-2020/> [2020. december 5.]

TRITON művelet

2014 októberében, miután az olasz kormány leállította a Mare Nostrumot, elindult a FRONTEX TRITON nevű művelete. A TRITON indításakor – retorikai szinten – tapasztalt humanitárius elköteleződés az uniós intézmények részéről, illetve a művelet időzítése miatt sokan úgy gondolták, hogy a TRITON a Mare Nostrum szerepét veszi át, azonban az uniós művelet ehhez sem a megfelelő mandátummal, sem a megfelelő felszereléssel nem rendelkezett.⁴⁰⁹ A TRITON elsődlegesen egy civil, határellenőrzési misszió volt, ami kezdetben az olasz és máltai partoktól 30 tengeri mérföldön belül tevékenykedett, mintegy 130 tengeri mérföldre a líbiai partoktól, ahol a migránsok hajótöréseinek nagy része történt.⁴¹⁰ Az így lecsökkent SAR tevékenység miatt megnőtt a halálos áldozatok száma. 2015 nyarán az Európai Parlament nyomására a művelet költségvetését megháromszorozták, a műveleti területét kibővítették (így az olasz partoktól 138 tengeri mérföldre távolodhattak el a TRITON hajói),⁴¹¹ de az elsődleges feladata továbbra is a határellenőrzés maradt, a hajótörések nagy része pedig még így is a műveleti területén kívül történt.

THEMIS művelet

2018 februárjában a TRITON helyébe a THEMIS művelet lépett, aminek a keretében már nem lehetett a tengeren megmentett migránsokat Olaszországba szállítani, ellentétben a TRITON-nal, ahol minden személyt olaszországi kikötőben tettek partra, akkor is, ha másik tagállam (jellemzően Málta) közelebb volt a mentés helyéhez.⁴¹² A műveleti terület kicsit kibővült: míg a TRITON a szicíliai partok déli részére korlátozódott, a THEMIS két részre osztott területen működik: a keleti régió az Egyiptomból, Törökországból és Albániából érkezőket jelenti, a nyugati pedig az Algériából, Tunéziából és Líbiából érkezőket.⁴¹³ A művelet mandátuma három pilléren nyugszik: Olaszország támogatása a tengeri határok védelmében, SAR tevékenység végrehajtása és bűnüldöző tevékenység folytatása a Földközi-tengeren. A biztonsági

⁴⁰⁹ Cusumano, E.: Migrant rescue as organized hypocrisy: EU maritime missions offshore Libya between humanitarianism and border control. *Cooperation and Conflict*, 2019, 54(1) 3-24.o.

⁴¹⁰ FRONTEX: More technical support needed for Operation Triton. 2014, [online], elérhető: <https://frontex.europa.eu/media-centre/news-release/more-technical-support-needed-for-operation-triton-IKo5CG>, [2020. december 5.]

⁴¹¹ European Parliament: *Joint motion for a resolution on the latest tragedies in the Mediterranean* 28.4.2015., 2015, [online], elérhető: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/RC-8-2015-0367_EN.html [2020. december 5.]

⁴¹² Reuters: In new EU sea mission, ships not obliged to bring migrants to Italy. 2018, [online]: elérhető: <https://www.reuters.com/article/us-europe-migrants-italy/in-new-eu-sea-mission-ships-not-obliged-to-bring-migrants-to-italy-idUSKBN1FL62M>, [2020. december 5.]

⁴¹³ FRONTEX: Frontex launching new operation in Central Med. 2018, [online], elérhető: <https://frontex.europa.eu/media-centre/news-release/frontex-launching-new-operation-in-central-med-yKqSc7>, [2020. december 5.]

komponens támogatja Olaszországot a drogcsempészet elleni küzdelemben is, illetve hozzájárul az EU (egyben Olaszország) határain a terrorista fenyegetések felfedéséhez.⁴¹⁴

EUNAVFOR MED Irini művelet

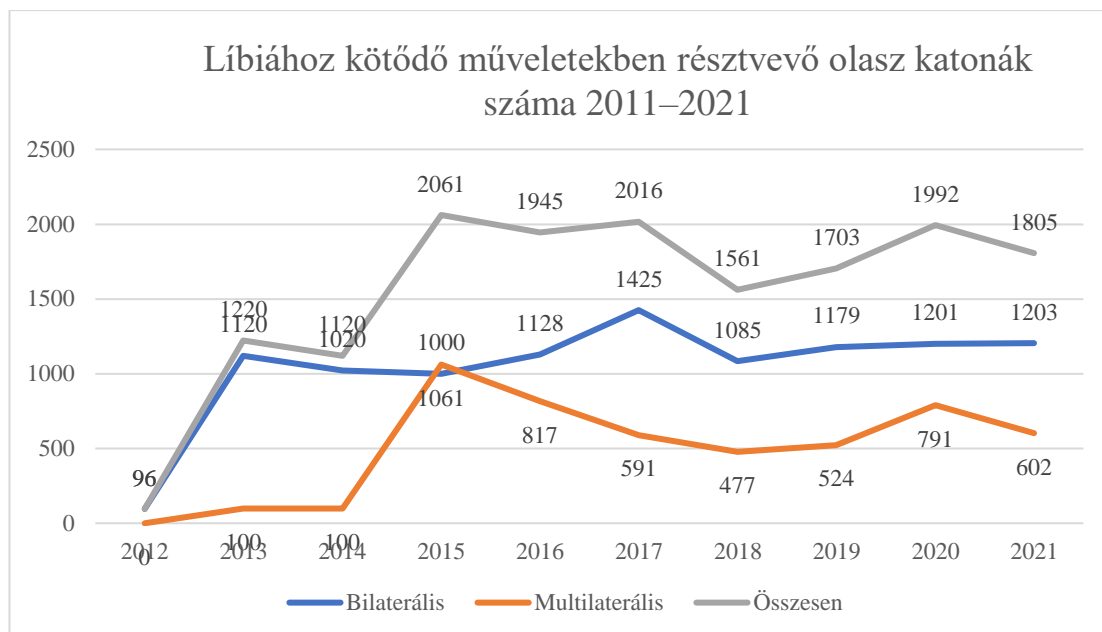
Az EUNAVFOR MED mandátuma 2020 márciusában véget ért, ekkor a Sophia-t felváltotta az Irini, amelynek évente megújítandó mandátuma jelentősen különbözik az elődjétől. A Sophiával ellentétben mentési munkálatokat az Irini nem végez, a műveletet pedig négyhavonta felül kell vizsgálni, nem jelent-e pull faktort migrációs szempontból. Az Irini elsődleges célja, hogy hozzájáruljon a líbiai fegyverembargó betartásához, a további feladatok közé tartozik a jogellenes kőolajexport megakadályozása, a líbiai parti őrség és haditengerészet képzése és kapacitásainak növelése, valamint az embercsempészet visszaszorítása⁴¹⁵

Az Irini alapvetően a Földközi-tengeren próbálja betartatni az embargót, a szárazföldi határokat nem ellenőrzi. Ezzel az Unió elveszíti a hangoztatott semlegességét, hiszen lényegében azt az útvonalat ellenőrzi, ahol elsősorban Törökország szállít fegyvert a nemzetközileg – és az EU által is – elismert líbiai kormánynak. A GNA-val szemben álló Haftar csapatai ezzel szemben jellemzően az egyiptomi–líbiai szárazföldi határon keresztül, illetve légi úton kapják az utánpótlást, amit az Irini nem ellenőriz.⁴¹⁶

⁴¹⁴ Dibenedetto, A G.: Operation Themis and its Meaning for Italy. *Centro Studi Internazionali*, 2018, [online], elérhető: <https://www.cesi-italia.org/contents/Operation%20Themis%20impaginato%20Eng.pdf>, [2020. december 5.]

⁴¹⁵ European Council: *COUNCIL DECISION on a European Union military operation in the Mediterranean (EUNAVFOR MED IRINI)*. 2020, [online], elérhető: <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-6414-2020-INIT/en/pdf>, [2020. december 5.]

⁴¹⁶ Middle East Monitor: Sarraj rejects Operation IRINI, accuses Europe of siding with Haftar. 2020. április 25., [online], elérhető: <https://www.middleeastmonitor.com/20200425-sarraj-rejectsoperation-irini-accuses-europe-of-siding-with-haftar/>, [2020. december 5.]



4.17. ábra: Líbiához kötődő műveletekben résztvevő olasz katonák száma 2011–2021⁴¹⁷

Összegezve az arab tavasz óta Líbiában futó, illetve a líbiai eseményekhez kapcsolódó tengeren futó katonai műveletek mandátumát és hatáskörét, az alábbi következtetések vonhatók le:

- A nemzetközi – uniós és ENSZ-es – műveletek folytatása Olaszország elsődleges érdekei közé tartozik, hiszen e műveletek mandátumai az ország biztonsága szempontjából közvetlen fenyegetést jelentő területek kezelését fedik le, a biztonság mindazon szektoraiban jelentkező kihívások kezeléséhez hozzájárulnak (gazdasági, társadalmi, katonai), amelyek terén az olasz–líbiai kapcsolatok szorosabbnak tekinthetők.

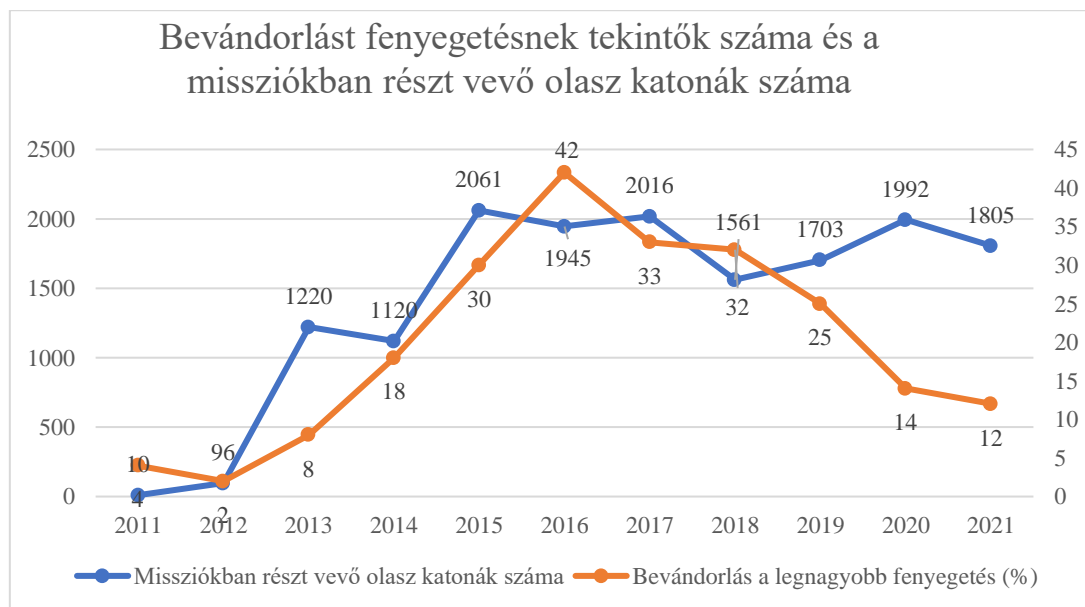
⁴¹⁷ Az ábra részletes adatsorát lásd a Mellékletben (10.7. sz. alfejezet) Az ábrához felhasznált források:
 Senato: EUNAVFOR MED Sophia: una missione prorogata ma depotenziata. 2019, [online], elérhető: <http://www.senato.it/service/PDF/PDFServer/BGT/01106950.pdf>, [2022. március 23.]
 Senato: Autorizzazione e proroga missioni internazionali 2020. 2020, [online], elérhető: <https://www.senato.it/service/PDF/PDFServer/BGT/01155059.pdf> [2022. március 23.]
 Camera dei Deputati: La partecipazione italiana alle missioni in Libia. 2019, [online], elérhető: <http://documenti.camera.it/leg18/dossier/pdf/DI0149.pdf> [2022. március 23.]
 Ministero della Difesa: Operazione Ippocrate, contributo nazionale. 2017, [online], elérhető: http://www.difesa.it/OperazioniMilitari/op_intern_corso/op_ippocrate/Pagine/contributo_nazionale.aspx, [2022. március 23.]
 Ministero della Difesa: Missione bilaterale di assistenza e supporto in Libia (MIASIT). [online], elérhető: http://www.esercito.difesa.it/operazioni/operazioni_oltremare/Pagine/Libia-MIL.aspx, [2022. március 23.]
 Camera dei Deputati: Autorizzazione e proroga missioni internazionali 2018. [online], elérhető: <https://documenti.camera.it/leg17/dossier/pdf/DI0660.pdf>, [2022. március 23.]
 Camera dei Deputati: La proroga delle missioni internazionali. 2015, [online], elérhető: <https://www.camera.it/temiap/f/infografica/OCD1777-87>, [2022. március 23.]
 Ministero della Difesa: Documento Programmatico Pluriennale 2017-2019. 2017, [online], elérhető: https://www.difesa.it/Content/Documents/DPP/DPP_2017_2019_Approvato_light.pdf, [2022. március 23.]
 Senato: Deliberazione del Consiglio dei ministri del 14 gennaio 2017., 2017 [online], elérhető: <https://www.senato.it/service/PDF/PDFServer/BGT/01002580.pdf>, [2022. március 23.]

- A műveletek a migráció jelentette biztonsági fenyegetést a tranzitországgként funkcionáló Líbiában több szinten (biztonsági szektor általános reformja, határőrség és parti őrség képzése, felszerelése és támogatása, stb.) próbálják kezelni. Ugyanezen a téren a következő szintet a tengeri járőrözés jelenti: a tengeri műveletek a politikai klíma megváltozása következtében kevesebb SAR tevékenység⁴¹⁸ mellett az embercsempészet visszaszorítása és az embercsempész hálózatok felfedésével járulnak hozzá az olasz biztonság garantálásához.
- A biztonság gazdasági szektorában a jogellenes líbiai kőolajexport megakadályozását kell kiemelni, ami a fejezet első részében bemutatottak alapján az olasz energiabiztonság fenntartása szempontjából lényeges feladat, ezenkívül az Iszlám Állam hatalmának megtöréséhez is hozzájárult. A nemzetközi missziók feladatai közé tartozik a fegyverembargó betartatása, az illegális fegyver és drogkereskedelem megakadályozása, ami így hozzájárul Olaszország déli irányból érkező katonai biztonsági kihívásainak csökkentéséhez.
- A bilaterális missziók mandátumai a líbiai stabilizációhoz elsősorban a Líbián belüli újjáépítéshez való hozzájárulást célozzák: az intézményi kapacitásépítés, a biztonsági erők támogatása, a rendőri tevékenység erősítése, illetve kiképzési feladatok ellátása (elsősorban a líbiai parti őrség) tartozik a legfontosabb feladatok közé. Ezzel a buzani biztonságértelmezés politikai szektorának erősítésével, a stabilitás többi szektorra (társadalmi, katonai, gazdasági) való átgyűrűzésének elősegítésével igyekszik Olaszország líbiai érdekeit érvényesíteni. Fontos kiemelni, hogy a missziók politikai támogatottsága hagyományosan nagy az olasz pártok körében,⁴¹⁹ ez alapvetően a líbiai missziók esetében is így van, bár a vizsgált időszakban kisebb belpolitikai konfliktusok előfordultak, elsősorban a líbiai parti őrség képzése kapcsán kapott emberi jogi kritikák miatt (lásd 5. fejezet).

⁴¹⁸ A társadalmi attitűd megváltozását jól jelzi, hogy 2021-re már egyik, a Földközi-tengeren futó olasz katonai műveletnek sem volt felhatalmazása SAR tevékenységre. OXFAM Italia: Aumentano di nuovo i fondi italiani alla Guardia Costiera libica. 2021, [online], elérhető: https://www.oxfamitalia.org/wp-content/uploads/2021/07/CS_-_MIGRANTI-OXFAM_AUMENTANO-DI-NUOVO-I-FONDI-ITALIANI-ALLA-GUARDIA-COSTIERA-LIBICA_3_7_2021.pdf [2022. március 14.]

⁴¹⁹ Vignoli, V.: Where are the doves? Explaining party support for military operations abroad in Italy. *West European Politics*, 2020, 43:7, 1455-1479, DOI: 10.1080/01402382.2019.1667164
Coticchia, F. – Vignoli, V.: Italian Political Parties and Military Operations: An Empirical Analysis on Voting Patterns. *Government and Opposition*, 2020, 55(3), 456-473. doi:10.1017/gov.2018.35

- A vizsgált időszakban általános tendencia, hogy több olasz katona vett részt a bilaterális missziókban, mint ahányat Róma nemzetközi missziókba delegált. A katonai jelenlét a második líbiai polgárháború 2014-es kirobbanása után nőtt meg, ezután egyre egyértelműbbé vált, hogy elhúzódó válságra kell számítani. Ahogy a korábbi statisztikákon látható volt, a tengeri úton Olaszországba érkezők száma 2014-ben nőtt szignifikánsan, ezt a katonák számának növekedése a következő évben követte, főként a nemzetközi missziókban résztvevő olasz katonák számának növekedésével, ez a növekedés azonban nem lineáris. Ha összevetjük a missziókban részt vevő olasz katonák számát a bevándorlásra az ország két legnagyobb problémája egyikeként tekintők arányának változásával (4.18.sz. ábra, lent), az látszik, hogy a katonák számának növelése (vagy csökkentése) nem egyszerűsíthető le a fenyegetettségérzékelés változására adott válaszként.



4.18. ábra: Bevándorlást fenyegetésnek tekintők száma és a missziókban részt vevő olasz katonák száma

4.4 Összefoglalás

Természetszerűleg a buzani biztonság mindegyik szektora területén vannak olyan részterületek, amelyek a két országot szorosan összekapcsolják, az azonban eltérő, hogy melyik területen melyik ország tekinthető dominánsnak, a hatalmi aszimmetria kinek az irányába billen el. Az értekezésben részletesebben a biztonság gazdasági, társadalmi és katonai szektorában jelentkező összekapcsolódásokat vizsgáltam. Olaszország fontosabb kereskedelmi partner Líbia számára, mint fordítva, hiszen Olaszország gazdasági szerepe sokkal nagyobb Líbiában

(az export, az import, és általánosságban a piaci részesedés területén is), mint fordítva. A gazdasági kapcsolatokat Olaszország részéről az energiahordozók importja dominálja, az ezen kívüli kereskedelmi kapcsolatokban Líbia nem tölt be pótolhatatlan szerepet az olasz gazdaságban. Az olasz–líbiai kapcsolatrendszernek az energetikai vonatkozásai mindkét ország számára nagyjából ugyanolyan fontosak. Olaszországnak az energiaellátás biztosítása és diverzifikálása miatt, Líbiának pedig azért, mert rentier state-ként az állam bevételeinek nagy részét a kőolaj és földgázexport adja. Olaszország a líbiai kőolaj első számú, a földgáz – Greenstreamen keresztül – kizárólagos importőre. Az arab tavasz következtében a Líbiából érkező kőolaj és földgáz mennyisége is lecsökkent, a 2011 előtti szint elérése a közeljövőben nem reális.

Az ENI továbbra is a legnagyobb külföldi vállalat, ami jelen van Líbiában, ezen a téren egyeduralmúnak tekinthető, a kitermelés 45%-áért az ENI felel.⁴²⁰ Az ENI líbiai érdekeltségeinek megvédése tehát azért is elsődleges Olaszország számára, mert politikai-diplomáciai téren Róma befolyása az arab tavasz óta jelentősen visszaszorult, az energiaszektorban azonban az ENI meg tudta őrizni vezető szerepét, így a politikai érdekérvényesítés egyik fontos eszköze.

Tekintettel arra, hogy az ENI Líbia keleti és nyugati részén is rendelkezik koncessziókkal, a líbiai olajmezőkön folytatott olasz kitermelés folytonosságának biztosítása miatt is rá van kényszerülve az olasz vezetés arra, hogy Líbia mindegyik felét irányítása alatt tartó csoportokkal stabil kapcsolatokat ápoljon. Bár ma már Róma igyekszik egyenlő kapcsolatot tartani Szarrázzsal és Haftarral, a két hatalmi központtal, a Haftarral való kapcsolatai még most is kevésbé kiépítettek és rendszeresek.

A szektorokat vizsgálva megállapítható, hogy a gazdasági szektor mellett a biztonság társadalmi szektorához kötődő érdekek is a Líbia keleti és nyugati részét irányítás alatt tartó csoportokkal való strukturált kapcsolattartást indokolják. Az Olaszországba tengeri úton, illegálisan érkező migránsok döntő többsége Líbiából érkezik, ennek megakadályozásához a teljes partszakasz ellenőrzésére szükség van, így a politikai szektorral nagyon szoros az összefonódás. Az arab tavasz után megnövekedett illegális migrációra sem az olasz befogadórendszer, sem az olasz társadalom nem volt felkészülve, ez a migrációval kapcsolatos attitűd megváltozásához, majd közvetetten a politikai preferenciák megváltozásához vezetett.

⁴²⁰ Quifinanza: Libia, il vero protagonista è il petrolio: quali effetti sull'Italia, 2020, [online], elérhető: <https://quifinanza.it/soldi/libia-conferenza-berlino-protagonista-petrolio-effetti-italia/344493/> [2020. december 5.]

A térség fegyveres konfliktusainak és gazdasági problémáinak állandósága strukturális problémává teszi a délről északra, majd az EU területére áramló migrációs mozgást, így a vizsgált az illegális migrációs nyomás feloldása kettős feladattal jár Olaszország és az EU számára: egyrészt a szubszaharai-afrikai származási országok gazdasági, és biztonsági helyzetét kell javítani, a politikai helyzetüket stabilizálni az útnak indulási hajlandóság csökkentése céljával. Másrészt Líbiában egy működőképes állami intézményrendszer kialakítása alapvető feltétele annak, hogy megkezdődhessen az ország stabilizálása. E kettős kihívás megfelelő kezelése (szubszaharai származási országok stabilizálása és fejlesztése, valamint Líbia működőképes állammá tétele) fenntartható kezelést nyújthatna hosszú távon a migráció problémájára. A helyzet hosszú távú kezelése azonban nem feltétlenül csökkenti rövidtávon is az Európába – ebben az esetben Olaszországba - érkező illegális migrációt, így belpolitikai okokból a kormányok egyéb, látványosabb, de hosszú távon kevésbé hatásos intézkedéseket is hoznak (pl. repatriálások).

A líbiai migráció kapcsán ki kell emelni azt is, hogy a szubszaharai-afrikai országokból Líbiába érkezők több, mint a fele nem készül Európába, hanem Líbiában szeretne maradni, ezért is fontos Olaszország – és az EU – számára a líbiai belpolitikai helyzet stabilizálása, és a líbiai gazdaság fellendítése, hiszen így Líbia visszanyerhetné a bevándorló-ország jellegét, ami a kilencvenes évek végéig dominálta.

2011 után a líbiai rendszer szétesése felerősítette a Líbia irányából érkező katonai fenyegetéseket, hiszen a gyenge államiságú ország termékeny táptalajt biztosít a dzsihadista terrororganizációk terjeszkedéséhez, a lezárulatlan konfliktus nemzetköziesedése miatt pedig egyre több fegyver áramlik az országba. Az arab tavasz óta párhuzamosan folynak bilaterális és nemzetközi missziók Líbiában, ezek mandátumának áttekintése után láthattuk, hogy Olaszország szempontjából a biztonság gazdasági, társadalmi és katonai szektoraiban jelentkező kihívásokat egyaránt igyekeznek kezelni. A bilaterális missziók mandátuma jellemzően a biztonság politikai szektorára vonatkozik, áttételesen pedig elsősorban a társadalmi szektorban, kisebb mértékben pedig a katonai és gazdasági szektorban történő érdekérvényesítést célozzák.

A három érdek biztosítása kölcsönös függőséget okoz a két ország között, ennek ellenére a kapcsolatukat egyfajta stabil kiegyensúlyozatlanság jellemzi, Olaszország Líbiára utaltsága azonban az arab tavasz óta azon a területen növekedett leginkább, amely a lakosság szubjektív biztonságpercepcióját a legérzékenyebben érinti. A két ország közti interdependencia az egymásra utaltság okai közti különbségek miatt aszimmetrikus maradt, Kaddáfi idejéhez hasonlóan.

5 Közbeeső változó: a koalíciós érdekérvényesítés hatása a Líbia-politikára

A fejezetben a neoklasszikus realizmus elméletén belül a közbeeső változóként vizsgált belpolitikai helyzet (koalíciós logika) olasz Líbia-politikára gyakorolt hatását vizsgálom. Ehhez azonosítottam a 2011 óta hatalmon levő olasz kormányok Líbiával kapcsolatos legrelevánsabb intézkedéseit, majd megvizsgáltam, hogy a döntések meghozatalakor és az intézkedések elfogadásakor milyen szerepe volt a koalíciós pártoknak.⁴²¹ Annak érdekében, hogy a fejezet illeszkedjen az értekezés során használt szektorális keretbe, fontosnak tartom megjeleníteni az olasz kormányok Líbia-politikájának azon elemeit is, amelyeknél a koalíciós logika nem játszott érdemi szerepet, azonban közvetlenül a vizsgált három szektor valamelyikét érintik.

5.1 A negyedik Berlusconi-kormány (2008. május 8. – 2011. november 16.)

A Berlusconi-kormány líbiai tüntetésekre adott reakcióinak bemutatása mellett fontos megvizsgálni a lépések mögött meghúzódó belpolitikai dinamikákat. Az értekezés időkeretén belül ennél a kormánynál volt a legnagyobb szerepe a koalíciós érdekérvényesítésnek a Líbiával kapcsolatos külpolitikai döntések meghozatalánál. Az olasz kormány reakcióit lelassította az a bizonytalanság, hogyan egyensúlyozzanak egyes praktikus megfontolások (pl. az USA irányából érkező nyomás kezelése, vagy az európai partnerek döntéseinek befolyásolása) és líbiai olasz érdekek védelme között.

A líbiai tüntetések eldurvulásakor az arab tavasz migrációs hatása a Tunéziából érkező menekülthullámmal már érezte a hatását.⁴²² Így a biztonság társadalmi szektorában már a líbiai események eszkalálódása előtt jelentkezett egy olyan kihívás, amelyhez közvetlenül lehetett kapcsolni a líbiai helyzetet, ráadásul a kisebbik kormánypárt (Liga) számára a migráció kiemelt (*salient*) téma, a pártidentitás szempontjából központi helyet foglal el. A jobboldali kormánykoalíción belül olyan súlyos feszültségeket okozott a meginduló migrációs hullámra adandó válasz, hogy a kormánykoalíció többször veszélybe került. Silvio Berlusconi az Európai Néppárt-tag, jobbközép PdL vezetőjeként olyan hazai és a nemzetközi megoldásokat javasolt (pl. a bevándorlók származási országba való visszaszállításának olasz költségvetésből történő megelőzése, az európai alapok megnyitásáig), amely a koalíciós többséget biztosító Liga

⁴²¹ A 2011-2021 között hatalmon levő olasz kormányok összetételéről, minisztereiről, és legfontosabb, Líbiával kapcsolatos intézkedéseiről készített összefoglaló táblázatot lásd a Mellékletekben (10.8. alfejezet).

⁴²² 2011-ben február 23-ig a 6300 Olaszországba érkező migránsból 6200 tunéziai volt.

European Migration Network: Italia, Rapporto Annuale sulle Politiche, 2011, [online], elérhető: https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/networks/european_migration_network/reports/docs/annual-policy/2011/it_20121017_apr2011_it_version_finalrevised_it.pdf [2021. március. 25.]

identitásával voltak ellentétesek, így a radikálisan bevándorlás-ellenes, növekvő szavazóbázisú Liga számára a saját szavazótáborának csökkenését okozta volna. A kormánypártok közötti alapvető ellentét a migráció kezelését illetően megnehezítette a gyors és hatékony fellépést Líbia esetében is.

A Liga koalíción belüli szerepére külön fel kell hívni a figyelmet. A 2010 márciusában tartott regionális választásokon aratott sikert meglóvagonva a párt megerősödött, és valószínűleg akkor is megakadályozta volna Berlusconi abban, hogy proaktív szerepet játsszon a líbiai tüntetések hatásának kezelésében, ha ez lett volna Berlusconi szándéka. A Berlusconi-kormány helyzete 2011 elejére egyre ingatagabbá vált,⁴²³ a kormányfő Ligára utaltsága nőtt az arab tavasz előtti időszakban. A Liga – a párt identitásából fakadóan – általánosságban jobban érdekelt a belpolitikai kérdésekben, mint a nemzetközi ügyekben, azonban gyakran nyújtott politikai támogatást engedményekért, vagy későbbi támogatásért cserébe, amelyek a Liga számára fontos területeket érintettek (pl. migráció, agrárpolitika, egyes pénzügyi kérdések stb.).⁴²⁴ A kormányfő ellen induló jogi eljárások miatt Berlusconi egyre jobban függött a Ligától, azért is szüksége volt a koalíciós partner szavazataira, hogy a elfogadtassa azokat a törvényeket, amelyek „megvédik” a növekvő számú eljárásoktól. Mindeközben a közvéleménykutatások azt mutatták, hogy a Liga támogatottsága egyre nő, így hosszabb távon a koalíció túlélése egyre inkább függött tőle.⁴²⁵ A Liga növekvő szerepe odáig vezetett, hogy a Liga perspektívája kezdte el dominálni Róma Líbiával kapcsolatos helyzetértékelését és a kormányzat narratíváját is.

A líbiai bombázásokban való olasz részvételről tartott parlamenti szavazás kb. másfél hetes kormányválságot okozott, hiszen Berlusconi már bejelentette április végén (április 25.), hogy Olaszország kibővíti a katonai beavatkozásban való részvételét, a parlamenti szavazás pedig május 3-án volt. A kormányfő bejelentését nem csak az ellenzék bírálta, hanem a kormánypártok egy része is: a Berlusconi legfőbb koalíciós partnerének számító Északi Liga álláspontja miatt a kormány stabilitása is megrendült. Az Északi Liga az Olaszországba érkező

⁴²³ Az olasz kormány megszorító csomag elfogadására kényszerült, a helyhatósági választásokon a PdL jelentősen visszaszorult, 2011 június 13-án az olaszok a népszavazáson az összes, Berlusconi pártja által felterjesztett kérdést elutasították. Elutasították az újabb atomerőművek építését, a vízszolgáltatás privatizációját, valamint úgy határoztak, hogy kormány tagjai nem menthetők fel az alól, hogy részt vegyenek az ellenük indított bűnvádi eljáráson, ez utóbbi Berlusconi számára különösen aktuális volt. 2008-as kormányra kerülése óta 2011 júniusában tartották Berlusconi ellen a 44. bizalmi szavazást, tehát a kormánya helyzete egyre lehetetlenebbé vált.

⁴²⁴ Carbone, M.: Italy in the European Union, between Prodi and Berlusconi. *The International Spectator*, 2009, 44(3), 97–115., 113-114.o.

Lombardi, 2011, i. m., 3.o.

⁴²⁵ De Quirico, R.: Italy and the Global Economic Crisis. *Bulletin of Italian Politics*, 2010, 2, no. 2: 3–19.

illegális bevándorlók számának növekedésétől⁴²⁶ tartva nem támogatta a bombázásokban való részvételt. A párt álláspontját olyan határozottan képviselte, hogy a vezetői a bombázásokban való részvétel esetén a koalíció felbontására is késznek mondták magukat. Berlusconi és a Liga vezetője, Umberto Bossi közti viszony annyira elmérgesedett, hogy körülbelül egy hétig Berlusconi nem is tudott Bossival kommunikálni.⁴²⁷ A Liga olyan módosító javaslatot nyújtott be a parlamentben a líbiai beavatkozás kapcsán, ami az adóemelés elkerülése érdekében kompenzációt határozott meg a már folyamatban levő missziók és az új, líbiai misszió költségei között. A kisebbik koalíciós párt olyan határozottan képviselte az álláspontját, hogy a Képviselőház már lényegében a Liga akarata szerint módosított indítványról szavazott. A legfontosabb változtatás az eredeti, PdL-féle javaslatához képest az volt, hogy konkrét időbeli felhatalmazással vegyen részt az olasz haderő a beavatkozásban a nemzetközi szervezetekkel és a szövetséges országokkal egyetértésben. Emellett a beavatkozás költségeit az afganisztáni misszió csökkentett költségvetéséből finanszírozták.⁴²⁸

Bár a Liga beavatkozással kapcsolatos kommunikációját a migráció témája dominálta, futólag az energiabiztonság is megjelent. Az említett parlamenti szavazáson – a nemzetközi szereplők részvétele kapcsán – Liga frakcióvezetője (Marco Reguzzoni) a következőket mondta: „*Ne az történjen, hogy a többiek elviszik az olajat, nekünk meg csak a migránsok maradnak*”.⁴²⁹ Míg a migráció témájával a Liga a befelé fordult saját szavazóbázisa irányába, és a kormányon belüli pozícióit erősítette, az energetika – szavazóbázis szempontjából nem elsődleges – témáját nemzetközi vonatkozásban használták.

Az ellenzék kezdeményezte, hogy a kormány felelősségvállalással nyújtsa be a líbiai bombázásokban való részvételről szóló indítványát.⁴³⁰ Ennek a célja az volt, hogy az Liga kormánybuktatásra utaló ígéreteinek betartatásával a koalíció felbomoljon, és előrehozott

⁴²⁶ lásd például Umberto Bossi nyilatkozatait: „A bombázás egyenlő a több illegális migránnsal”,” következmények nagyon súlyosak lesznek, előzönlének minket a migránsok, arról nem is szólva, hogy a beavatkozás költségei három hónap alatt elérik a 700 millió eurót.”

⁴²⁷ A két párt közötti kapocsnak is tekinthető gazdasági miniszter, Giulio Tremonti ellen a Berlusconi médiabirodalmához köthető *Il Giornale* c. napilap sorozatos támadást indított, ami a Liga és a PdL vezetője közti feszültségeket fokozta. A beavatkozás költségei kapcsán Tremonti bejelentette, hogy arra csak úgy lesz elegendő mennyiségű forrás, ha a benzin jövedéki adóját két centtel megemelik. Miután erről Berlusconi tudomást szerzett, leálltak az *il Giornale* támadó hangvételű cikkei.

Vecchi, D. Libia, Berlusconi e Bossi trovano l'accordo, ma non la pace, *Il Fatto Quotidiano*, 2011. május 3., [online] elérhető: <https://www.ilfattoquotidiano.it/2011/05/03/libia-berlusconi-e-bossi-trovano-laccordo-ma-non-la-pace/108725/> [2021. március 23.]

⁴²⁸ Uo. (Vecchi, i. m.)

⁴²⁹ SkyTG: La Camera vota sì alla missione in Libia. Ma si divide, 2011. március 24., [online], elérhető: https://tg24.sky.it/politica/2011/03/24/libia_risoluzione_Lega_pdl_dibattito_camera_missione_odissea_all_alba [2021. március 23.]

⁴³⁰ Amato, F: Libia, la Camera vota la mozione leghista, *Il Fatto Quotidiano*, 2011. május 4, [online], elérhető: <https://www.ilfattoquotidiano.it/2011/05/04/libia-la-camera-vota-le-mozioni-bossi-trovata-la-quadra/108889/> [2021. március 3.]

választások után új kormány alakulhasson. Végül a Liga érvényesíteni tudta a koalíción belül az akaratát, így a koalíciós pártok határozatát a Képviselőház szűk többséggel elfogadta, és májustól kezdve az olaszok aktívan részt vettek a líbiai szárazföldi erők ellen folytatott légitámadásokban, a kormány pedig működőképes maradt.⁴³¹

A líbiai tüntetésekre, és a beavatkozásban való részvételre adott olaszországi reakciókat az is lelassította, hogy a koalíción belüli politikai válság mellett az illetékes intézmények között sem volt egyetértés arról, milyen lépések szolgálnák leginkább Olaszország saját érdekeit úgy, hogy az ország nemzetközi pozíciója sem sérül sokat. Az olasz álláspontot így két pozíció párhuzamos jelenléte jellemezte: egyrészt a miniszterelnök és közvetlen tanácsadóinak (beleértve Paolo Scaronit, az ENI ügyvezető igazgatóját) óvatos stratégiája, másrészt pedig a köztársasági elnök és a külügyminiszter proaktívabb pozíciója, amely az ország nemzetközi pozíciójára és az ENSZ javaslataira nagyobb figyelmet fordított volna.⁴³²

Bár a kormány stabilitása a migrációs hullámokkal kapcsolatos ellentétes politikai álláspontok miatt rendült meg, meg kell említeni, hogy az olasz kormány líbiai válsággal kapcsolatos kommunikációjában eltérő mértékben ugyan, de a biztonság értekezésen belül vizsgált többi szektora is megjelent.⁴³³ Annak ellenére, hogy a 4. fejezetben említett megfontolások miatt általánosságban óvatosabban reagált az olasz kormány a líbiai eseményekre, mint a szövetségesei, a Berlusconi-kormány akkor került válságba, amikor a katonai beavatkozásban való aktív részvétel került előtérbe. Az olasz kormány álláspontjának megváltozására jelentős hatást gyakorolt a nemzetközi partnerek, elsősorban az Egyesült Államok nyomása, ahogy azt a miniszterelnök később elismerte. Ebből a szempontból vizsgálva a belső válság megoldásához egy külső erő járult hozzá.

A líbiai konfliktusra adott, más országokhoz képest megkésett reakcióval és ez ezzel összefüggő befolyásvesztéssel párhuzamosan az olasz kormány helyzete belpolitikailag is egyre ingatagabbá vált, amit fokoztak a gazdasági válság okozta romló gazdasági kilátások és a magas munkanélküliség is. Gyengülő helyzetében Berlusconi számára az elhúzódó líbiai beavatkozás egyre kellemetlenebb teher lett. Az olasz kormány belpolitikai támogatottságának helyreállítása miatt igyekezett kihátrálni a beavatkozásból, az államfőre hárítva a

⁴³¹ Molnár, 2011, i. m. 42-43.o., Törő, 2011, i. m.

⁴³² Bianchi, V.: *L'Italia nella crisi libica: protagonista "con cautela"*. in: Micheletta, L.: *Riflessioni sulla crisi libica del 2011 Guerra, economia e migrazioni*, Sapienza Università Editrice, Róma. 27.o.

⁴³³ Giulio Tremonti pénzügyminiszter az EU-n belül felhívta a figyelmet a gazdasági szankciók hatása mellett arra is, hogy milyen destabilizáló hatással járna, ha az arab kormányok kivonnák a befektetéseiket Európából. Olaszország számára a gazdasági kapcsolatok, pont az olaszországi líbiai befektetések nagysága miatt (lásd korábbi fejezetet), hogy 2011. február 21-én, a líbiai tüntetések első hétvégéje után az olasz tőzsde értéktőzsde 3,6%-ot csökkent, egyes beszámolók szerint pedig másnap csak azért nem indult meg a Borsán a részvények pánikszerű eladása, mert egy technikai hiba miatt az olasz tőzsde csak később nyitott. (Lombardi, 2011, i. m.)

felelősséget,⁴³⁴ valójában azonban a kormánynak nem állt érdekében a beavatkozásból való kihátrálás, esetleg kevesebb szerep vállalása, hiszen így a Kaddáfi utáni Líbiában betöltött befolyása is exponenciálisan csökkent volna.

A líbiai arab tavasz kezdeti időszak a katonai beavatkozásban való aktív részvételre vonatkozó döntés megszületéséig két szempontból fontos. Egyrészt a koalíciós partnerek eltérő álláspontja is hozzájárult az olasz reakciók késlekedéséhez, így a vizsgált közbeeső változó szerepe releváns hatást gyakorolt. Másrészt, a függő változó szempontjából az olasz álláspont megváltozásához a nemzetközi rendszer ösztönzői, azaz a szövetségesek impulzusai is hozzájárultak. A beavatkozók koalíciójához való csatlakozás mögötti logikát ugyanígy két szintre oszthatjuk: ha a nemzetközi szintet nézzük, a francia(-brit) túlzott aktivizmus és befolyásszerzés ellensúlyozása, az erősebb szövetségeshez való csatlakozás, és az olasz külpolitikát a második világháború óta jellemző, ki-nem-maradás szándéka húzódott meg az erősebb szerepvállalásban. A belpolitikai szintet, tehát a közbeeső változó szintjét vizsgálva pedig megállapítható, hogy a kormányválságot a Liga migrációval (tehát a társadalmi biztonsághoz kapcsolódó területtel) kapcsolatos álláspontjának határozott képviselője adta, a kormány narratívájában azonban megjelent a biztonság mindhárom, az értekezés szempontjából releváns szektora.

5.2 A Monti-kormány (2011. november 16. – 2012. december 21.)

A negyedik Berlusconi-kormány bukása után – Kaddáfi halála után nem sokkal – hatalomra lépett Mario Monti szakértői kormánya, amelynek már nem a líbiai beavatkozásban való részvétel volt a fő problémája, hanem a beavatkozás következtében meginduló migrációs hullámok és következményeinek kezelése. Ez volt az a terület, ami kapcsán az előző kormányál a vizsgált közbeeső változó releváns szerepet játszott. Tekintettel arra, hogy a Monti-kormány szakértői mivolta miatt a koalíciós logika érdemben nem vizsgálható, jelen alfejezetben azt vizsgálom, hogy a Monti-kormány Líbiával-kapcsolatos főbb intézkedéseire hogyan reagáltak a különböző parlamenti pártok. Ennek az a célja, hogy a későbbi kormányok intézkedései kapcsán megállapítható legyen, hogy az egyes pártok mennyire konzisztens álláspontot képviseltek egy-egy vonatkozású téma kapcsán.

Mario Monti nem sokkal kormányra lépése után, 2012 elején, első Európán kívüli hivatalos útján Tripoliba látogatott Giulio Terzi külügyminiszterrel és Giampaolo Di Paola védelmi miniszterrel együtt. Később pedig Annamaria Cancellieri belügyminiszter látogatott

⁴³⁴ Vespa, D.S.: La guerra in Libia del 2011, la posizione di Berlusconi e il ruolo di Napolitano. *Formiche*, 2017, [online], elérhető: <https://formiche.net/2017/08/libia-berlusconi-napolitano/>, [2022. március 15.]

Líbiába, hogy a migrációs hullámok kezeléséről tárgyaljon. A látogatás során a Monti és al-Keib líbiai miniszterelnök aláírta a Tripolit nyilatkozatot (*Dichiarazione di Tripoli*)⁴³⁵, amely a két megerősíti a két ország közti együttműködést és kijelöli annak jövőbeli irányait, de mélységében nem lép túl a 2008-as bengázi szerződésen.⁴³⁶

Bár Montit nem kísérte el Tripoliba a gazdasági miniszter, a biztonság ezen szektora nem került háttérbe, ugyanis a delegáció tagja volt Paolo Scaroni, az ENI ügyvezető igazgatója is. Ekkor egy rövid időre az ENI líbiai kitermelése fellendült, a szerződések új rezsimmel való újratárgyalására nem volt szükség, mert azok egyrészt hosszú távú szerződések, másrészt komoly nemzetközi jogi garanciák védik.⁴³⁷ A gazdasági szektor fontosságát mutatja, hogy Monti a nyilatkozat aláírásakor ezt a szektort emelte ki, azt hangsúlyozva, hogy Olaszország Líbia gazdasági fejlődésének előmozdítója kíván lenni.⁴³⁸ Ezeket figyelembe véve Scaroni Líbiába utazásának kevésé operatív céljai voltak, mint inkább szimbolikusak: az ENI, mint legnagyobb külföldi gazdasági szereplő képének megerősítését, így az olasz befolyás folyamatosságának statuálását célozta. Az ENI szerepét mindazonáltal politikailag is erősíteni kellett, valamint gazdasági befolyásának visszaszerzése miatt vissza meg kellett újítani Olaszország líbiai imázsát mind a népesség, mind az új politikai erők körében, elkerülendő, hogy az olasz gyarmati múltat felemlegető csoportok esetleges hatalomra kerülésével az olasz érdekek sérüljenek.

A Tripoli nyilatkozatban a katonai vonatkozású megállapodások mindegyik vizsgált szektorhoz szorosan kapcsolódtak: a két fél megállapodott a líbiai biztonsági erők kiképzésének támogatásáról, amelynek fő célja az olajmezők védelme, valamint Líbia tengeri és szárazföldi

⁴³⁵ Ekkorra az NTC-t már a nyugati országok nagy része Líbia legitim képviselőjének ismerte el, így az nem volt annyira rászorulva a nyugati országok támogatására. Az első, kezdeti szakaszban az nemzetközi elismerést kivívni próbáló NTC még a kapcsolatok folyvástólágosságát hangsúlyozta, ekkorra azonban már ez megváltozott, hiszen belső nyomásra az NTC egyre inkább arra kényszerült, hogy Kaddáfítól eltérő politikát folytasson, amelynek egyik első nyilvánvaló jele a külföldi befektetések terén jelentkezett (pl. ennek szellemében a Líbiai Központi Bnak már nem vett részt az Unicredit 2011 januári újratőkésítésében sem). Ez nem jelentett teljes pálfordulást a két ország kapcsolataiban, hiszen az érdekek változatlanok maradtak mindkét fél részéről, az Olaszországgal való jó kapcsolatokról való lemondás – pusztán a Kaddáfítól eltérő politika folytatása miatt – veszélybe sodorta volna a líbiai 'rentier state' létét, ami fokozta volna a lakosság elégedetlenségét.

Osservatorio di Politica Internazionale: La Libia dopo Gheddafi. *ISPI-CeSPI*, 2012, [online], elérhető: <https://www.parlamento.it/application/xmanager/projects/parlamento/file/repository/affariinternazionali/osservatorio/approfondimenti/PI0052App.pdf>, [2022. március 15.] 16.o

⁴³⁶ Il Sole 24 Ore: Libia, Monti firma il nuovo patto di amicizia con il premier al-Kib, 2012. január 21., [online], elérhető: https://st.ilssole24ore.com/art/notizie/2012-01-21/monti-vola-tripoli-visita-142049.shtml?refresh_ce=1, [2021. március 23.]

⁴³⁷ Lettera43: La road map di Monti. 2012. január 21., [online], elérhető: https://www.lettera43.it/la-road-map-di-monti/?refresh_ce, [2022. március 15.]

⁴³⁸ Pelosi, G.: Monti firma il patto di Tripoli. *Il Sole 24 Ore*, 2012. január 12., [online], elérhető: https://st.ilssole24ore.com/art/notizie/2012-01-22/monti-firma-patto-tripoli-081156.shtml?uid=AaApB6gE&refresh_ce=1 [2021. március 23.]

határainak védelme az Olaszország által rendelkezésre bocsátott eszközökkel.⁴³⁹ Ezen megállapodás alapján indult a Ciréné művelet, ami Kaddáfi halála után az első támogató katonai művelet volt Líbiában, ezt azért fontos kiemelni, mert akkor úgy gondolták, hogy a beavatkozásban főszerepet vállaló britekhez és a franciákhoz képest előnyt biztosíthat Olaszország számára az „új” Líbiában.⁴⁴⁰

A Monti-kormány illegális bevándorlással kapcsolatos politikája nem különbözött a Berlusconi-kormányétól. 2012. április 3-án a két ország belügyminisztere jegyzéket írt alá az illegális bevándorlás megfékezésére, Kaddáfi bukása óta ekkor járt először európai belügyminiszter hivatalos látogatáson Líbiában. A két fél hitet tett korábbi egyezményeik mellett (külön utalnak a Monti-féle Tripoli-nyilatkozatra, a 2000-es határokon átnyúló szervezett bűnözés elleni konvencióra, valamint a Kaddáfi-rezsimmel aláírt embercsempészet elleni protokollra), a folytonosság hangsúlyozása a Monti-kormány Líbia-politikáját általánosságban jellemezte. A jegyzék szerint Olaszország képzésekkel segíti Líbiát (pl. határőrök kiképzése, hamisított dokumentumok kiszűrését szolgáló képzés, parti őrség képzése stb.). A humanitárius szervezetek által súlyos kritikákkal illetett befogadó-központok támogatását az olaszok továbbra is vállalták.⁴⁴¹ A jegyzék értelmében a líbiai földi és tengeri határok ellenőrzéséhez Olaszország technikai eszközöket és egyéb felszereléseket biztosított, valamint újraindították az ún. Sah-Med projektet, melynek keretein belül Líbia déli határainak ellenőrzését Olaszország radarokkal és műholdas technológiával támogatta. Az illegális migránsok visszafordítását nyíltan nem érintették, homályosan csak arra tettek utalást, hogy a két fél nemzetközi vizeken a nemzetközi tengerjog és az olasz–líbiai bilaterális egyezmények szellemében hajt végre intézkedéseket.⁴⁴² A jegyzéket 2012. április 3-án írták alá, de a tartalmát csak júniusban hozták nyilvánosságra, miután az Amnesty International és a La Repubblica olasz napilap kérvényezte azt. Ez a késlekedés nem volt véletlen, hiszen a jegyzék szövege sok mindenben kísértetiesen hasonlít a Kaddáfival kötött korábbi megállapodásokra, amelyeket

⁴³⁹ uo.

⁴⁴⁰ Il Sole 24 Ore: L'esercito italiano sbarca di nuovo in Libia (ma per addestrare soldati e polizia), 2012. január 22., [online], elérhető: https://st.ilssole24ore.com/art/notizie/2012-01-22/italiani-addestreranno-esercito-polizia-174133_PRN.shtml, [2021. március 25.]

⁴⁴¹ Ermini, L.: Respingimenti, accordi Italia-Libia identici a quando c'era Berlusconi. *La Repubblica*, 2012. június 19., [online], elérhető: https://www.repubblica.it/solidarieta/profughi/2012/06/19/news/livia_ermi-37510944/, [2021. március 25.]

⁴⁴² StateWatch: Italy/Libya: Documents unveil post-Gaddafi cooperation agreement on immigration, 2012. március 28., [online], elérhető: <https://www.statewatch.org/news/2012/september/italy-libya-documents-unveil-post-gaddafi-cooperation-agreement-on-immigration/>, [2021. március 25.]

nem sokkal korábban, 2012 februárjában a Strasbourgi Emberi Jogi Bíróság elmarasztalt.⁴⁴³ 2008 után ez volt a következő, migrációs szempontból érdemi megállapodás a két ország között, ki kell emelni, hogy emberi jogi szempontból mindkét egyezmény számos kritikát kapott, azonban a migráció megfékezésében ezek tekinthetők a legsikeresebbnek.

Mario Monti kormánya abból a szempontból könnyebb helyzetben volt, mint Berlusconi, hogy Olaszország ekkorra már meghozta a lázadók támogatására és a katonai beavatkozásban való részvételre vonatkozó döntését, így nem a Monti-kormánynak kellett felvállalni a korábbi szövetségessel való szembefordulást, valamint az elhúzódó beavatkozás költségessége miatti társadalmi elégedetlenséget is a Berlusconi-kormányra tudták hárítani.

Monti szakértői kormányt vezetett, így nem kellett megküzdenie a saját koalíciós partnereivel. A legfontosabb Líbiával kapcsolatos intézkedésekhez nem volt szükség parlamenti felhatalmazásra, így a politikai pártok kritikáinak sem volt kitéve. A Tripoli deklaráció – az említett emberi jogi természetű aggályok miatt – csak jóval később lett kritikák tárgya, főként baloldali pártok részéről, ez azonban nem befolyásolta Monti Líbia-politikáját. Miniszterelnöksége alatt – a későbbiekhez képest – viszonylag nyugodt volt a líbiai helyzet, a hangsúlyt az új rezsimmel való bilaterális együttműködés szerződéses keretek között történő újraindítására helyezték, az új líbiai rezsim, az NTC belpolitikai mozgásterének figyelembevételével a folytonosságot hangsúlyozták. Szektorális szempontból kiemelendő, hogy a gazdasági, a katonai és a társadalmi biztonság területe kormányzati szinten körülbelül ugyanakkora hangsúlyt kapott a Líbia-politikában.

5.3 A Letta kormány (2013. április 28. – 2014. február 14.)

A Monti-kormány erőn felül igyekezett támogatni azt a csoportot, amelyről akkor a nemzetközi közösség támogatásának köszönhetően úgy tűnt, hogy irányítani tudja majd Líbiát, azonban a líbiai instabilitást és a migrációs hullámot nem tudta eredményesen kezelni. 2013 februárjában választásokat tartottak Olaszországban, amelyet hosszantartó belpolitikai patthelyzet követett. Végül a demokrata párti Enrico Letta alapított baloldali kormányt, a Berlusconi-féle PdL-lel koalícióban. Tekintettel egyrészt arra, hogy Lettát nem a PD jelölte miniszterelnöknek, hanem a köztársasági elnök választotta, így saját pártja részéről sem élvezett támogatást, másrészt arra, hogy egy jobboldali párttal alkotott koalíciós kormányt, mozgásteré meglehetősen szűk volt.

⁴⁴³ Stranieri in Italia: Respingimenti. Italia condannata: “Violati i diritti umani”, 2012. február 23., [online], elérhető: <https://stranieriinitalia.it/attualita/respingimenti-italia-condannata-violati-diritti-umani/amp/>, [2021. március 25.]

2013 elején az egy évvel azelőttihez képest megduplázódott az Olaszországba érkező illegális bevándorlók száma, így a Letta-kormány fő célja a migrációs nyomáson való enyhítés volt a líbiai határellenőrzés megerősítésével, hiszen az érkező tömeg az olasz befogadó-rendszert működőképességének határára sodorta. Bár Olaszország líbiai érdekei változatlanok maradtak Kaddáfi halála után, meg kell jegyezni, hogy az olasz kormánnyal szemben a líbiai vezetők már nem ütöttek meg olyan kemény hangot, ami kevesebb belső kritikára adott lehetőséget.⁴⁴⁴

A Letta-kormány Líbia-politikáját alapvetően meghatározta a 2013. október 3-i lampedusai tragédia, amikor kb. 500 méterre a lampedusai partoktól elsüllyedt egy Líbiából indult, főként szomáliai és eritreai menekülteket szállító hajó, több, mint 300 menekült halálát okozva. A lampedusai tragédia a szolidáris olasz közvélemény mellett az európai közvéleményt is megrázta, az olasz parlament enyhített a bevándorlási. Az eset után szinte azonnal újratárgyalták az olasz parlamentben az érvényben lévő bevándorlási törvényt. A szenátus jogi bizottsága átengedte a legnagyobb ellenzéki párt (M5S) módosító indítványát, amelyet a kormány is támogatott. A módosító indítvány célja az volt, hogy az illegális beutazás a jövőben ne számítson bűncselekménynek, csak szabálysértésnek. Az akkori bevándorlási törvény (ún. Bossi-Fini törvény) értelmében ugyanis az Olaszország területére törvénytelenül belépők büntettet követtek el, az ő illegális bevándorlásukat segítő személyekhez hasonlóan. A törvényt végül 2014 tavaszán fogadták el. A biztonság társadalmi szektora ekkor már az olasz közbeszéd integráns részét képezte, a bevándorlási szabályok enyhítése az Olaszországba érkező hajók líbiai kiindulópontjai miatt közvetetten összekötődött a Líbia-politikával.

A kormányfő a Bossi-Fini törvény eltörlése mellett állt, de kihangsúlyozta, hogy a nagykoalíció tagjainak álláspontját is figyelembe kell venni.⁴⁴⁵ A koalíciós érdekérvényesítés azonban ebben az esetben érdemben nem befolyásolta a kormány döntését, a Szenátus jogi bizottsága után a kormány – a kormánypártok egyetértésével – fogadta el a módosítást, a koalíciós pártok közt nem szült feszültséget az akkor ellenzéki M5S módosító indítványa. A

⁴⁴⁴ Zeidan líbiai miniszterelnök az Enrico Lettával való találkozásán 'csupán' annyit mondott, hogy Líbia a nyugati államok támogatása nélkül nem képes ellenőrzés alatt tartani az ország déli határvidéket, így az illegális migrációt. Amikor korábban Kaddáfi tette ugyanezt – egyben azzal fenyegetőzve, hogy feketévé változtatja Európát migránsok millióin keresztül – Róma szerződések sorát írta alá. Figyelembe kell azonban venni, hogy még a második líbiai polgárháború kitörése előtt sem volt olyan befolyása a líbiai 'központi kormánynak', ami Kaddáfihoz hasonlóan lehetővé tette volna az akaratuk partnerekre kényszerítését. Oliari, E.: Roma – Incontro tra il libico Ali Zeidan ed Enrico Letta, per stabilizzare e ricostruire la Libia. *Notizie Geopolitiche*, 2013. július 4., [online], elérhető: <https://www.notiziegeopolitiche.net/roma-incontro-tra-il-libico-ali-zeidan-ed-enrico-letta-per-stabilizzare-e-ricostruire-la-libia/>, [2021. március 25.]

⁴⁴⁵ Il Fatto Quotidiano: Immigrazione, Letta: "Abolirei la Bossi-Fini, ma va discussa in coalizione". 2013. október 12., [online], elérhető: <https://www.ilfattoquotidiano.it/2013/10/12/immigrazione-letta-abolirei-bossi-fini-ma-va-discussa-in-coalizione/741764/> [2021. március 25.]

módosítás elfogadásához tehát a Bossi–Fini törvényt anno vezető kormánypártként benyújtó PdL is hozzájárult, a korábbi koalíciós partnere, a Liga erős kritikája mellett.⁴⁴⁶ A PdL mellett meg kell említeni a pártból időközben kivált Új Középjobbot (*Nuovo Centrodestra*, NCD) is, ami a belügyminisztert, Angelino Alfano-t adta a kormányba. Az NCD és a PD álláspontja állt egymástól a legtávolabb, de végül sikerült megegyezniük anélkül, hogy komolyan megrendült volna a kormány stabilitása.⁴⁴⁷ Ennél a Líbiához közvetetten kapcsolódó, reaktív jellegű intézkedésnél tehát nem a vizsgált közbeeső változó gyakorolt érdemi befolyást az olasz kormány lépéseire, azonban jól megmutatkozik benne az olasz pártok álláspontjának változása (lásd PdL magatartása). A Bossi–Fini törvény enyhítésével Olaszország a bevándorlás ellen kevésbé keményen fellépő törvény elfogadásával reagált az egyébként súlyosbodó migrációs problémára. Ez az intézkedés nem a bevándorlást határozottan és sürgősen megfékezni akaró Olaszország képét közvetítette európai szinten sem. A módosítás ellentmondott a kilencvenes évek vége óta fokozatosan szigorodó bevándorlás-politikai trendeknek, ez az enyhítés ismét egy baloldali vezetésű kormányhoz kötődött.

Olaszország a kormány kezdeményezésére, saját költségvetésből gyakorlatilag azonnal elindította a Mare Nostrum elnevezésű humanitárius missziót a haditengerészet és a légiőrő 1500 katonájának részvételével.⁴⁴⁸ A Mare Nostrum elindítása kormányrendelettel történt, ami a koalíciós pártok között nem keltett olyan feszültséget, amelyről nyilvánosan elérhető információk lennének, a művelet kapcsán a koalíciós partnerek belső kritikái már Matteo Renzi miniszterelnöksége alatt erősödtek fel.

5.4 A Renzi-kormány (2014. február 22. – 2016. december 7.)

Matteo Renzi – Lettához hasonlóan – a PD által vezetett nagykoalíciós kormányt irányított, és mivel a kormányváltáskor a koalíció tagjaiban lényegi változás nem következett be, az alapvető politikai irányvonal megmaradt. A kormány helyzete annyiban változott

⁴⁴⁶ Corriere della Sera: Via il reato di immigrazione clandestina. Il Senato approva l'emendamento del M5s. 2013. október 9., [online], elérhető: https://www.corriere.it/cronache/13_ottobre_09/via-reato-immigrazione-clandestina-senato-approva-l-emendamento-m5s-fe96b7d2-310b-11e3-b3e3-02ebe4aec272.shtml, [2021. március 25.]

La Repubblica: "Il reato di clandestinità è abolito". Approvata in Senato proposta 5stelle. 2013. október 9., [online], elérhető: https://www.repubblica.it/politica/2013/10/09/news/approvato_emendamento_che_abolisce_reato_immigrazione_clandestina-68264279/, [2021. március 25.]

⁴⁴⁷ Rame, S.: Le riforme del governo Letta: niente reato di clandestinità e mano morbida per le canne. *Il Giornale*, 2014. január 21., [online], elérhető: <https://www.ilgiornale.it/news/interni/governo-letta-cancella-reato-clandestinit-984503.html> [2021. március 12.]

⁴⁴⁸ Marina Militare Italiana, i. m.

Senato della Repubblica: Legislatura 17^a - Dossier n. 210, Da Mare Nostrum a Triton. [online], elérhető: https://www.senato.it/japp/bgt/showdoc/17/DOSSIER/0/912705/index.html?part=dossier_dossier1-sezione_sezione11-table_table7, [2021. március 25.]

elődjéhez képest Líbia kapcsán, hogy 2014-től kezdve a migrációs hullámok tovább növekedtek, illetve kitört a második líbiai polgárháború. A Renzi-kormány Líbia-politikája négy fő irányra osztható: 1.) az ENSZ közvetítő szerepének támogatása egy konszenzusos politikai megoldás elérése céljával. 2.) Olaszország kifejezte hajlandóságát arra, hogy katonai csapatokat küldjön Líbiába békéltető és stabilizációs feladatok ellátására multilaterális misszió keretei között, egyben kész volt a vezető nemzet szerepét magára vállalni, amennyiben a műveletet az ENSZ BT jóváhagyja és egy legitim líbiai kormány azt hivatalosan kéri.⁴⁴⁹ 3.) a Líbián keresztül Olaszországba érkező migrációs hullámok megfékezése érdekében Róma az EU-n belül egy átfogóbb és koherensebb mobilitási politikáért lobbizott, hogy a rá nehezedő migrációs terhet csökkentse. 4.) támogatta az ENI líbiai törekvéseit a kitermelés és az export maximalizálása érdekében.⁴⁵⁰ Ezek bilaterális szinten egyaránt érintették a biztonság gazdasági és társadalmi szektorait. A biztonság társadalmi szektorában a bilaterális kezdeményezések mellett az uniós, közös megoldás keresése is a Líbia-politika központi elemévé vált. A biztonság politikai szektorában azonban már ekkor a multilateralista megoldások hangsúlyozása állt, mind az ENSZ szerepének támogatása, mind a katonai részvétel fokozására való hajlandóság kapcsán.

Bár általánosságban a békeműveletek támogatottsága nagy volt, a katonai erők Líbiába küldésének feltételül a pártok – a kormány beleegyezésével – azt kérték, hogy az esetleges kötelezettségvállalást a parlamentben vitassák meg, minimum a külügyi és a védelmi szaktanárságokban. Az esetleges katonai szerepvállalással kapcsolatos kormányzati kommunikáció a biztonság társadalmi és katonai szektorait (illegális migráció, illetve az ISIS jelentette dzsihadista terrorizmus) érintette.⁴⁵¹ Ez a kormánypártok közötti eltérő álláspontok miatt releváns szerepet adhatott volna a közbeeső változónak a Líbia-politika formálásában, de mivel a fenti formában a misszió nem valósult meg, nem került a kérdés a szaktanárságok elé sem.

Bár 2014 nyarán még a kormány hitet tett a Mare Nostrum folytatása mellett és a kormánypártok egyöntetűen utasították el a parlamentben a jobboldal (Liga és Forza Italia)

⁴⁴⁹ Rampoldi, G.: Libia, Renzi e la ‘mossa del perdente’. *Il fatto Quotidiano*, 2016. március 4., [online], elérhető: <https://www.ilfattoquotidiano.it/2016/03/04/libia-renzi-e-la-mossa-del-perdente/2518858/>, [2021. március 25.]

⁴⁵⁰ Aliboni, R.: La politica libica dell’Italia., Istituto Affari Internazionali, Documenti IAI 16/10 június, <http://www.iai.it/sites/default/files/iai1610.pdf> 4.o.

⁴⁵¹ Aliboni, R.: Il conflitto in Libia. In: Greco, E.- Ronzitti, N. (eds.) Rapporto sulla politica estera italiana: il governo Renzi, Quaderni IAI, 2016, Edizioni Nuova Cultura, Róma. http://www.iai.it/sites/default/files/iaiq_17.pdf, 90.o.

művelet leállítására vonatkozó indítványait,⁴⁵² az európai szolidaritás hiányára hivatkozva 2014 októberében a kormány leállította a Mare Nostrumot. A nyílt forrásokból elérhető információk alapján nem elsősorban a kormánypártok közötti konfliktusok voltak jellemzőek, hanem a párton belüliek, a döntést a kormánypártok közül a miniszterelnök saját pártjának tagjai kritizálták, köztük az előző miniszterelnök Enrico Letta, vagy a párt korábbi főtitkára, Pierluigi Bersani, de nem tudtak változást kieszközölni Renzinél. A művelet leállításával kapcsolatos kritikákra a miniszterelnök úgy reagált, hogy a probléma nem a Mare Nostrummal, vagy a Tritonnal van, politikailag a lényeg a líbiai helyzet megoldása.⁴⁵³

A Mare Nostrum esetében a legnagyobb kormánypárton belül voltak konfliktusok a művelet lezárása – illetve esetleges újraindítása – kapcsán, azonban érdemi hatást nem tudtak a Líbia-politikára gyakorolni, a koalíciós logika, mint vizsgált közbeeső változó nem orientálta a Renzi-kormányt ezen a téren. A nagykoalíciós kormány tagjai a kül- és biztonságpolitika e területén egységes álláspontot képviseltek, a kompromisszumkeresés – és találás – jellemezte a Líbia-politikát. Líbia kapcsán a kormány a legfontosabb döntéseit nem bocsátotta parlamenti szavazásra, a legitimáció növelésének e formáját nem tartották szükségesnek, ennek legvalószínűbb oka az egységes álláspont lehetett.

5.5 A Gentiloni-kormány (2016. december 12. – 2018. március 24.)

A Gentiloni-kormány Líbia politikája két pillérrre osztható: egyrészt – a társadalmi nyomásnak is engedve – a fontosabb intézkedések az illegális migráció kezelését célozták, másrészt pedig – az első pillérrrel összefüggésben – a Gentiloni-kormány vette fel érdemben a kapcsolatot a Líbia keleti részét ellenőrzése alatt tartó Khalífa Haftarral. Gentiloni alatt az olasz migrációs politika három irányra volt osztható: 1.) konszenzus elérése az uniós migrációs politikában, 2.) 'hajlandók koalíciójának' létrehozása Olaszország, Németország, Franciaország, Spanyolország részvételével, 3.) bilaterális kezdeményezések támogatása az EU politikai és pénzügyi támogatásával. Líbia kapcsán a legutolsó pont volt a leglényegesebb és leghatékonyabb, de egyben a legtöbbet vitatott is.⁴⁵⁴ A kormányon belül a Líbiából érkező

⁴⁵² La Repubblica: Delrio: "Governo è contrario a stop Mare Nostrum", 2014. június 12., [online], elérhető: https://www.repubblica.it/politica/2014/06/12/news/delrio_governo_contro_stop_mare_nostrum-88724105/, [2021. március 25.]

Senato della Repubblica: Mozioni nn. 244, 249, 270, 271, 272 e 273 sull'operazione Mare nostrum, VII Legislatura, 2013-2018, [online], elérhető: <http://www.senato.it/leg/17/BGT/Schede/ProcANL/ProcANLScheda30207.htm>, [2021. március 25.]

⁴⁵³ Il Fatto Quotidiano: Immigrazione, Letta: "Tornare a Mare Nostrum". Renzi: "No problema è Libia", 2015. február 11., [online], elérhető: <https://www.ilfattoquotidiano.it/2015/02/11/immigrazione-riecco-letta-ripristinare-mare-nostrum-renzi-problema-libia/1417734/>, [2021. március 12.]

⁴⁵⁴ Palm, A. Leading the Way? Italy's External Migration Policies and the 2018 Elections: An Uncertain Future. *Istituto Affari Internazionali*, IAI Commentaries 18/12, 2018, [online], elérhető:

illegális migráció megállításáért Marco Minniti belügyminiszter felelt, aki több, érdemi eredményt hozó megállapodást kötött saját hatáskörben. Ezeknek a megállapodásoknak általános jellemzője, hogy nem volt szükség hozzájuk parlamenti jóváhagyásra, teljes tartalmuk gyakran volt nem transzparens. Egy részük nem hivatalos líbiai állami szereplőkkel kötött, hanem pl. törzsekkel, milíciákkal, a találkozók előkészítése titokban történt, csak utólag értesült róla a nyilvánosság. Az olasz vezetés ekkor kezdte fragmentáltként kezelni a valóban fragmentált Líbiát, így Minniti intézkedései is elkezdtek helyi szintre irányulni.⁴⁵⁵

2017 elején a két miniszterelnök, Gentiloni és Szarrázs aláírta az illegális migráció megállítását szolgáló egyetértési megállapodást (*Memorandum of Understanding, MoU*), amelyben megismételték, hogy a 2008-as bengázi szerződést és a 2012-es deklarációt érvényesnek tekintik, illetve Róma (ismét) vállalta, hogy az illegális migráció megállítása érdekében különböző líbiai infrastrukturális projektek finanszírozása mellett közreműködik a líbiai parti és határőrség kiképzésében, továbbá technikai támogatást nyújt számukra.⁴⁵⁶ Gentiloni alatt (is) jellemző gyakorlat volt, hogy a Líbia-politikát a kormány a parlament felhatalmazását nem igénylő döntésekkel folytatta. A számos külföldi és belső kritikát kiváltó migrációs memorandum sem igényelt parlamenti ratifikációt, az aláírás pillanatában érvénybe lépett,⁴⁵⁷ ami nem csak olasz, hanem líbiai részről is kritikákat váltott ki. A baloldali LeU az Alkotmánybírósághoz fordult a parlament megkerülése miatt, arra hivatkozva, hogy az alkotmány 80. cikkelye a nemzetközi szerződések érvénybe lépéséhez parlamenti ratifikációt ír elő, az Alkotmánybíróság azonban érdemben nem tárgyalta a beadványt.⁴⁵⁸

<https://www.iai.it/en/publicazioni/leading-way-italys-external-migration-policies-and-2018-elections>, [2021. március 25.]

⁴⁵⁵ Colombo, S.: Italia, Francia e Germania di fronte alla crisi libica tra interessi nazionali divergenti e competizione. In: Colombo, S. (ed): *Italia ed Europa di fronte alla crisi libica*, Edizioni Nuova Cultura, Róma, 2020, 95.o.

⁴⁵⁶Casu, S.: Accordi Italia – Libia: il rinnovo del memorandum. *Ius in itinere*, 2019, [online], elérhető: <https://www.iusinitinere.it/accordi-italia-libia-il-rinnovo-del-memorandum-24416>, [2021. március 25.]

A Líbiával való megállapodások költségei folyamatosan belpolitikai kritikák forrásai az aktuális kormány számára, ez ebben az esetben sem volt másként. Amellett, hogy nem volt egyértelmű, hogy a MoU-ban foglaltakat milyen forrásból fogja Olaszország fedezni, a szerződés aláírása után egy hónappal Szarrázs kb. 800 millió euró értékű felszerelésre nyújtotta be az igényét Olaszország felé (többek között 10 hajó a Földközi-tengeri járőrözési és mentési munkálatokra, 10 járőrhajó, 4 helikopter, 24 gumicsónak, 10 mentő, 30 dzsip, 30 műholdas telefon, búvárruhák és oxigénpalackok, éjjellátótávcsövek, stb.) Camilli, A.: Perché l'accordo tra l'Italia e la Libia sui migranti è sotto accusa. *Internazionale*, 2017. november 29., [online], elérhető: <https://www.internazionale.it/notizie/annalisa-camilli/2017/11/29/italia-libia-migranti-accordo>, [2021. március 25.]

⁴⁵⁷ Governo Italiano: Memorandum d'intesa sulla cooperazione nel campo dello sviluppo, del contrasto all'immigrazione illegale, al traffico di esseri umani, al contrabbando e sul rafforzamento della sicurezza delle frontiere tra lo Stato della Libia e la Repubblica Italiana, [online], elérhető: <http://www.governo.it/sites/governo.it/files/Libia.pdf>, [2021. március 25.] 4.o.

⁴⁵⁸ Redattore Sociale: "Il Memorandum Italia-Libia ha calpestato la Costituzione": ricorso di Leu e Asgi. 2018. február 27. [online], elérhető: <https://www.redattoresociale.it/article/notiziario/ il-memorandum-italia-libia-ha-calpestato-la-costituzione-ricorso-di-leu-e-asgi>, [2021. március 25.]

Líbia tranzitország jellegéből kifolyólag az ország déli határainak biztosítása is előtérbe került a Líbiába áramló illegális migráció megállítására. Mivel Tripoli erre a területre nem tudta/tudja kiterjeszteni a hatalmát, így e területek fejlesztésére a helyi szereplőkkel külön megállapodásokat kellett kötni. 2017 áprilisában a Líbia déli térségét uraló törzsek egymással való béke-megállapodását Minniti közvetítésével hozták tető alá. A törzsek kötelezettséget vállaltak arra, hogy – jelentős anyagi támogatásért cserébe – ellenőrzésük alatt tartják Líbia mintegy ezeröttszáz kilométer hosszú déli határát.⁴⁵⁹ 2017 nyarán Minniti megállapodást kötött a Tripolitól nyugatra eső partszakaszt – és ezáltal az onnan útnak induló migránsokat – ellenőrzés alatt tartó klánszerű milíciákkal a csempészhajók indulásának megakadályozásáról. Róma ennek érdekében több millió eurós segítséggel támogatta Szabráját, a klánnal egyezve meg a migráció megfékezéséről.⁴⁶⁰ Ez az értekezés szempontjából kiemelt momentum a 2011–2021 közötti olasz Líbia-politikának, hiszen ez volt gyakorlatilag az egyetlen alkalom, amikor Olaszország – az ekkor már proxysodó líbiai konfliktusban – saját érkei érvényesítése miatt proxyt támogott. A déli határvidék ellenőrzésében alapvető szerepet játszó fezzani polgármesterekkel is felvette Olaszország a hivatalos kapcsolatokat, őket szintén 2017 nyarán fogadta a belügyminiszter,⁴⁶¹ e találkozó célja is Líbia déli részének stabilizálása volt.

A Gentiloni-kormány által alkalmazott lokális megközelítés része volt a Líbia keleti részét ellenőrzése alatt tartó Haftarral való kapcsolatok kiépítése és intézményesítése is. Az olasz kormány 2017 elején kezdett „humanitárius segélyt” küldeni Tobrukba, az első hivatalos találkozót 2017 májusában folytatták le. A tábornokkal való kapcsolatok nem indultak konfliktusmentesen: a Mare Sicuro tengeri misszió működési területének líbiai kérésre történő kiterjesztése után⁴⁶² Haftar a líbiai felségvizekre érő olasz hajók bombázásával fenyegetőzött. A Mare Sicuro azon kevés, Líbiához köthető intézkedés közé tartozik, ami a parlament elé került, azonban komoly konfliktusokat nem okozott az elfogadása. A kormánypártok egységes támogatása mellett a felelősség jegyében a Forza Italia is megszavazta, csupán a két későbbi

⁴⁵⁹ Longo, G. – Stabile, G.: Líbia, le tribù del Sud siglano la pace e si impegnano a bloccare i migranti. *La Stampa*, 2017. április 2., [online], elérhető: <https://www.lastampa.it/esteri/2017/04/02/news/libia-le-tribu-del-sud-siglano-la-pace-e-si-impegnano-a-bloccare-i-migranti-1.34610687>, [2021. március 25.]

⁴⁶⁰ Semprini, F.: Così le milizie di Sabratha combattono per i soldi italiani. *La Stampa*, 2017. október 27., [online], elérhető: <https://www.lastampa.it/esteri/2017/10/27/news/cosi-le-milizie-di-sabratha-combattono-per-i-soldi-italiani-1.34409864>, [2021. március 25.]

⁴⁶¹ Grignetti, F.: Patto fra Libia e Italia per fermare i flussi dei migranti dal Sud. *La Stampa*, 2017. február 15., [online], elérhető: <https://www.lastampa.it/esteri/2017/02/15/news/patto-fra-libia-e-italia-per-fermare-i-flussi-dei-migranti-dal-sud-1.34654439>, [2021. március 3.]

⁴⁶² Az Emmanuel Macronnal tartott Haftar-Szarrázs találkozó után Szarrázs az olasz kormánytól kért segítséget az embercsempészet megfékezésére. Az olasz parlament jóváhagyásával megindult a misszió, melynek keretében olasz hajók líbiai vizeken nyújtottak – az olasz kormány szerint – szigorúan logisztikai és operatív támogatást a líbiai parti őrségnek.

kormánypárt, a Liga és az Ötcsillagos Mozgalom szavazott nemmel, a többi, kisebb párt tartózkodott.⁴⁶³ A széleskörű támogatáshoz hozzájárult, hogy a Mare Sicuro egy, már korábban indult logisztikai/technikai támogató misszió, amely működési területének kiterjesztése nem járt további költségekkel, mert nem egy teljesen új missziót kellett megszavazni, hanem egy létezőnek a módosítását. Ebben az évben beindultak a hivatalos találkozók Haftarral,⁴⁶⁴ az egyeztetések témái a biztonság katonai és társadalmi szektorát érintették, a gazdasági szektor kapcsán Róma kizárólagos tárgyalópartnere a nemzetközileg elismert egységkormány maradt, amelynek továbbra is az egyik legegységesebb támogatója volt.

Minniti nevéhez fűződik az új migrációs törvény kidolgozása és elfogadása, amelynek célja az volt, hogy az olasz menekültügyi és repatriációs rendszer a korábbinál hatékonyabban és gyorsabban működjön, gyorsan azonosítsa a védelemre szoruló személyeket, a gazdasági migránsokat pedig minél előbb küldje vissza a származási országukba. A 2017 februárjában törvényerejű rendeletként életbe lépett ún. Minniti-csomagról áprilisban a Parlament a kormánypártok egyöntetű támogatásával szavazott, miután a Szenátus védelmi bizottsága egyhangúan támogatta, ami után törvényi szintre emelkedett. A kormány felelősségvállalással bocsátotta szavazásra Minniti-csomagot, így ahhoz módosító indítványokat nem lehetett benyújtani, elfogadásától viszont a kormány sorsa függött.⁴⁶⁵ A Minniti-csomag kapcsán a nagykoalíció egységes álláspontot képviselt, és bár a PD-ből 2017 februárjában kivált, a kormányt kívülről támogató MPD végül nem támogatta a csomagot, mégis nagy többséggel (240 igen, 176 nem, 12 tartózkodó) elfogadták.⁴⁶⁶ Bár az MPD támogatásának hiánya (37 képviselő, 14 szenátor) érdemben nem változtatott a szavazás végkimenetelén, ezt két okból is ki kell emelni: egyrészt mert Minniti helyettese, tehát a belügyminiszter-helyettes, Filippo

⁴⁶³ Avvenire: Migranti. Missione navale in Libia, sì del Parlamento. Ma il generale Haftar minaccia , 2017. augusztus 2., [online], elérhető: <https://www.avvenire.it/attualita/pagine/libia-la-missione-navale-italiana-rispetta-la-sovrانيت-di-tripoli>, [2021. március 25.]

⁴⁶⁴ Haftar a Líbia-politika biztonsági kérdéseiről döntő részben felelő Minniti mellett több alkalommal találkozott az olasz védelmi miniszter mellett az olasz hírszerzés (AISE) képviselőjével is. Il Sole 24 Ore: Libia, Haftar a Roma: incontri su migranti e impegno militare italiano. 2017. szeptember 26., [online], elérhető: <https://www.ilsole24ore.com/art/libia-haftar-roma-incontri-migranti-e-impegno-militare-italiano-AEBoJvZC>, [2021. március 25.]

⁴⁶⁵ Camilli, A.: Il decreto Minniti-Orlando sull'immigrazione è legge., *Internazionale*, 2017. április 12., [online], elérhető: <https://www.internazionale.it/notizie/annalisa-camilli/2017/04/12/decreto-minniti-orlando-legge>, [2021. március 4.]

⁴⁶⁶ Il Fatto Quotidiano: Migranti, il decreto Minniti è legge: arrivano centri per rimpatrio e salta l'appello dopo rifiuto diritto d'asilo. 2017. április 12., [online], elérhető: <https://www.ilfattoquotidiano.it/2017/04/12/migranti-camera-vota-la-fiducia-al-decreto-minniti-via-libera-definitivo/3517714/>, [2021. március 14.]

Bubbico az MPD tagja volt,⁴⁶⁷ másrészt pedig azért, már magának a mozgalomnak a megszületése is a legnagyobb kormánypart PD belső kohéziójának gyengeségére utalt.

A Líbiából érkező illegális migrációhoz köthető a Földközi-tengeren mentési munkákat végző NGO-k magatartási kódexének (*code of conduct*) kiadása, ami a tovább növekvő migrációs teher miatt egyre feszültebb közhangulatban történt. A nem kormányzati mentési munkálatokat delegitimizálta, hogy a FRONTEX több alkalommal pull faktorként utalt az NGO-kra, valamint Carmelo Zuccaro cataniai ügyész bejelentette, vizsgálatot indít amiatt, hogy egyes NGO-k együttműködnek az embercsempészekkel. A populista pártok (Liga, Ötcsillagos Mozgalom) ezt kihasználva követelték az NGO-kal szembeni keményebb fellépést.⁴⁶⁸ Az etikai kódexet jóváhagyta az Európai Bizottság és a FRONTEX is, az olasz parlament elé nem került, mivel Minniti dekrétum formátumban adta azt ki. Bár a Demokrata Párton belüli kritikák érkeztek Graziano Delrio infrastrukturális minisztertől is, egyesek kormányválságról is beszéltek,⁴⁶⁹ de lényegi változást ez nem hozott a csomag tartalma kapcsán, a szélsőbal kivételével komoly kritikákat az ellenzék sem fogalmazott meg.⁴⁷⁰ Bár a magatartási kódex azt is tartalmazta, hogy az azt alá nem író NGO-kat nem engedik be az olasz kikötőkbe, ezt a PD-kormány sosem kényszerítette ki szigorúan. A Gentiloni-t váltó Conte-kormány fellépése ettől eltérően nemcsak az NGO-k 'elrettetésére' irányult, hanem gyakorlatilag bárkire, aki a Földközi-tengerből kimentett migránsokat/menekülteket szállít, legyen az NGO, kereskedelmi hajó (lásd Alexander Maersk esete),⁴⁷¹ FRONTEX hajó,⁴⁷² vagy akár az olasz parti őrség hajója (lásd a Diciotti esete).⁴⁷³

⁴⁶⁷ Il Fatto Quotidiano: Migranti, il decreto Minniti è legge: arrivano centri per rimpatrio e salta l'appello dopo rifiuto diritto d'asilo., 2017. április 12., [online], elérhető: <https://www.ilfattoquotidiano.it/2017/04/12/migranti-camera-vota-la-fiducia-al-decreto-minniti-via-libera-definitivo/3517714/>, [2021. március 25.]

⁴⁶⁸ Cusumano, E.: Straightjacketing migrant rescuers? The code of conduct on maritime NGOs. *Mediterranean Politics*, 2019, 24:1, 106-114, DOI: 10.1080/13629395.2017.1381400, 109.o.

⁴⁶⁹ <https://formiche.net/2017/08/codice-minniti-ong/>, https://www.tgcom24.mediaset.it/politica/codice-per-ong-governo-spaccato-plauso-di-mattarella-per-minniti_3088025-201702a.shtml

⁴⁷⁰ Bechis, F.: Ong e migranti. Cosa prevede il codice di Minniti (che fa mugugnare Delrio), *Formiche.net*, 2017, [online], elérhető: <https://formiche.net/2017/08/perche-serve-chiarezza-su-ong-e-sbarchi-fra-minniti-e-delrio>, [2021. március 25.]

Mediterranean Affairs: Migrant crisis, NGOs and the snares of the Mediterranean region. 2017. december 6., [online], elérhető: <https://www.mediterraneanaffairs.com/migrant-crisis-ngos-snares-mediterranean-region/>, [2021. március 25.]

⁴⁷¹ Marsala, A.: 110 naufraghi bloccati da giorni in condizioni drammatiche sulla nave cargo Maersk. *Il Manifesto*, 2018. június 24., [online], elérhető: <https://ilmanifesto.it/110-naufraghi-bloccati-da-giorni-in-condizioni-drammatiche-sulla-nave-cargo-maersk/>, [2022. március 24.]

⁴⁷² EurActiv: Five EU countries to take migrants from Frontex ships after Italian plea., 2018. július 16., [online], elérhető: <https://www.euractiv.com/section/future-eu/news/five-eu-countries-to-take-migrants-from-frontex-ships-after-italian-plea/> [2021. március 25.]

⁴⁷³ Villa, M.: Sea Arrivals to Italy: The Cost of Deterrence Policies. *ISPI*, 2019. október 5., [online], elérhető: <https://www.ispionline.it/en/publication/sea-arrivals-italy-cost-deterrence-policies-21367>, [2021. március 25.]

Bár ez nem tartozik szorosan a vizsgált közbeeső változóhoz, meg kell említeni, hogy a Gentiloni-kormány ideje alatt rendezett helyhatósági választásokon az ellenzéki pártok törtek előre, míg a PD jelentősen visszaszorult. Ennek következtében a politikai konfliktusoknak egy új dimenziója alakult ki a migráció kezelése kapcsán eltérő helyi és központi álláspontok miatt, hiszen az újonnan pozíciót nyert jobboldali polgármesterek még határozottabb fellépést követeltek a kormánytól. Marco Minniti belügyminiszterként kulcsfigura volt a Gentiloni-kormány Líbia-politikájának alakításában. Személyét azért is fontos kiemelni, mert amellett, hogy 2017-ben ő volt a legnépszerűbb miniszter,⁴⁷⁴ az általa bevezetett intézkedését a jobboldali Liga is elismerte, baloldali, ex-kommunista politikusként több kritikát kapott baloldaltól, mint a jobboldali pártoktól.

A Gentiloni-kormány Líbia politikájában a diplomáciai kapcsolatépítés mellett a legfontosabb intézkedések a társadalmi biztonság területét érintették, a legtöbbet azonban a belügyminiszter saját hatáskörben intézkedett, ritkán került sor parlamenti szavazásra. A kormánypártok Líbia kapcsán egységesek voltak, Minniti intézkedései a jobboldal irányába tolták el a PD-t, ezek a PD-től szokatlanul kemény fellépések voltak (még az előző, PD vezette kormányokhoz képest is), még a jobboldali pártok támogatását is kiváltotta, inkább a baloldal tiltakozott. A baloldali, vezető kormánypárt jobboldalra tolódása indokolhatja azt is, hogy a közbeeső változó nem befolyásolta érdemben a Gentiloni-kormány Líbia-politikáját, a PD-n belül azonban további feszültségeket okozott. A líbiai lokális szereplőkkel való kapcsolat intézményesítése érdemi eredményeket hozott Olaszország Líbia politikájába – elsősorban a társadalmi biztonság terén, – azonban azzal, hogy a megállapodásokkal legitimálták a milíciákat, Olaszország erősítette a Líbiában kialakuló hibrid biztonsági rendszert. Ez egyben hátráltatta a milíciák integrációját, így az egységes Líbia stabilizációját, ami pedig Olaszország elsődleges érdekei közé tartozik. Kiemelendő, hogy a Líbia-politika Gentiloni alatt gyakorlatilag belügyminiszteri irányítás alá került.

5.6 Az első Conte-kormány (2018. június 1. – 2019. augusztus 20.)

A három, balközép vezette nagykoalíciós kormányt a 2018-as választások után egy populista, euroszeptikus kormány követte. A Liga és a M5S egy ún. kormányszerződésben (*contratto di governo*) rögzítették álláspontjaikat, ami alapján a közös kormányzást elképzelték. A dokumentumban a külügyeknél sokkal nagyobb hangsúlyt kapott az irreguláris migráció

⁴⁷⁴ Paravicini, G.: Italy's 'minister of fear'. *Politico*, 2017. december 27., [online], elérhető: <https://www.politico.eu/article/marco-minniti-italy-minister-of-fear/>, [2021. március 3.]

kérdése, amire a Liga lényegében a választási kampányát építette, ez a Líbia-politikát is alapjaiban meghatározta. A külügyek kapcsán rögzítették, hogy Olaszország figyelmét a déli irányban jelentkező kihívásokra kell irányítani, a mediterrán térségben ugyanis – összhangban a korábbi fejezetekben bemutatott stratégiai dokumentumokkal – több instabilitási faktor keveredik (iszlamista extrémizmus, kontrollálatlan migrációs hullámok, regionális hatalmak közötti feszültségek).⁴⁷⁵ Ezzel szemben az irreguláris migrációval kapcsolatos állásponttal terjedelmileg is hosszabban, és részletesebben foglalkoztak.⁴⁷⁶ A biztonság és védelempolitika kapcsán a mediterrán régió fontosságának szövetségi rendszeren belüli (NATO, G7) elismertetését célozták meg a migráció és a terrorizmus jelentette veszélyek miatt.

Bár a kormányserződésben a két párt néhány általánosabb kérdésben megfogalmazta a közös kormányzás alapjait, a valóságban – a politikán kívülről érkezett miniszterelnök, és az inkább technokratának tekinthető külügyminiszter gyenge pozíciója miatt – ennek megvalósítása a külpolitika terén rendszerint akadályokba ütközött. A Liga és az M5S belpolitikai és nemzetközi kérdésekben is eltérő álláspontot képviselt, az így 'keletkező' feszültség pedig gátolta egy szélesebb és közösen vallott, valódi külpolitikai stratégia létrejöttét, ennek következtében az olasz külpolitika egymással versengő intézményi és egyéni kezdeményezések közt széttöredezett,⁴⁷⁷ és inkább rövidtávú eredmények elérésére volt alkalmas.⁴⁷⁸ Az M5S-féle 'szuverenitás' és a Liga '*Italians First*' narratívája a bilaterális

⁴⁷⁵ Contratto per il governo del cambiamento, 2018, [online], elérhető: http://download.repubblica.it/pdf/2018/politica/contratto_governo.pdf, 19. o.

⁴⁷⁶ Az első Conte-kormány migrációval kapcsolatos álláspontjáról bővebben: Italy's Diplomatic and Parliamentary Practice on International Law: Migration Policy and Management under the "Conte 1" Government, 2018. november 11, [online], elérhető: <https://italyspractice.info/2018/11/21/migration-policy-and-management-under-the-conte-government/>, [2021. március 26.]

⁴⁷⁷ Intézményi szinten Conte miniszterelnök és Sergio Mattarella elnök az ország hagyományos szövetségeseivel való kapcsolatok folytatóságát képviselték, Conte törekedett a kormány programját védve a nemzetközi partnerek megnyugtatására. Mindeközben Salvini belügyminiszterként és miniszterelnök-helyettesként a Liga szuverenista narratíváját képviselte a migráció kapcsán a nemzetközi szinten, közben Putyin Oroszországgal igyekezett a kapcsolatokat szorosabbra vonni. Luigi Di Maio gazdaságfejlesztésért felelős miniszterként és miniszterelnökhelyettesként a M5S populista narratíváját képviselte pl. Franciaország gyarmati múltja miatti kritizálásában, emellett Kínával próbálta a kapcsolatokat erősíteni. Mindezen szereplők között maga a külügyminiszter, Moavero Milanesi háttérbe szorult. De Maio, G.: The broken compass of Italian foreign policy. *Brookings Institute*, 2019. március 29., [online], elérhető: <https://www.brookings.edu/blog/order-from-chaos/2019/03/29/the-broken-compass-of-italian-foreign-policy/>, [2021. március 26.]

⁴⁷⁸ Bár Olaszország nemzetközi rangját akkor aktuálisan növelni tudta, egyes uniós kezdeményezésektől (pl. *European Intervention Initiative*) való távolmaradása miatt a jövőbeli uniós döntéshozatali folyamatokban csökkent az ország súlya. A Kínával és Oroszországgal meglévő kapcsolatok erősítése nem tud olyan kínálni, amit az emiatt esetlegesen meggyengülő euroatlanti keret nyújt Olaszország számára. A lengyel és magyar narratívákhoz nem közeledett Róma annyira, hogy velük egy blokkot alkosson, a Conte-kormány konfrontatívabb álláspontja azonban a like-minded országokkal (Franciaország, Spanyolország) feszültségeket szültek, ami későbbi EU-s és eurozónát érintő reformok terén az olasz érdekvédelem lehetőségeket csökkenti. De Maio, 2018. i. m.

Venturini, F.: Chi decide davvero la nostra politica estera?, *Corriere della Sera*, 2018. november 5., [online], elérhető: https://www.corriere.it/sette/18_novembre_05/chi-decide-davvero-nostra-politica-estera-conte-di-maio-salvini-moavero-milanesi-076bd748-dd28-11e8-989f-9f5167836d06.shtml, [2021. március 26.]

szerződéseket preferálta a szélesebb, nemzetközi kötelezettségvállalásokkal szemben, ami a két párt értékelése szerint Olaszország közvetlen nemzeti érdekeinek érvényesítését hátráltatja. Conte úgy képviselte Olaszországot a nemzetközi politikában (pl. az Európai Unióban), hogy a két – nemzetközi témákban is eltérő álláspontot képviselő – miniszterelnökhelyettes között kellett folyamatosan közvetítenie és egyensúlyoznia. A hatásköri zavarhoz hozzájárult, hogy Salvini belügyminiszterként külföldi útjain az olasz külpolitika irányait definiáló kijelentéseket tett,⁴⁷⁹ ez a szerepkör nem maradt meg a hivatalosan a külpolitikáért felelős személyeknek (államfő, miniszterelnök, külügyminiszter). Salvini nemzetközi fellépése annyira határozott volt, hogy az olaszok relatív többsége szerint (42%) Salvini volt az ország nemzetközi fellépésének fő irányítója. A felmérés alapján a közvetlen külpolitikai feladatokat ellátó személyek (Conte miniszterelnök 25%, Mattarella államelnök 16%, Milanese külügyminiszter 7,5(!)) jóval lemaradtak hozzá képest,⁴⁸⁰ ez a belügyminiszteri szerepvállalás a Gentiloni-kormány Líbia-politikájával folytatólágosságot mutat.

Az M5S-Liga kormány külpolitikáját a hagyományos prioritások nagy vonalakban történő megőrzése mellett új ambíciók megjelenése jellemezte. Részben a Líbia-politika is ide kapcsolható: összhangban van a mediterránizmussal, mint klasszikus külpolitikai iránnyal, de a MENA-térségbeli olasz vezető szerep hangsúlyozása mögött a korábbi kormányokhoz képest sokkal nyíltabban jelent meg a francia befolyás ellensúlyozásának kinyilvánított szándéka is.⁴⁸¹

A Gentiloni-kormányhoz képest a Conte-kormány „csak” a két nagyobb líbiai hatalmi központra, a GNA-ra és Haftarra koncentrált párhuzamosan, háttérbe szorítva a Gentiloniék által alkalmazott, lokális hatalmi központokkal való kapcsolattartást, a proxy-jellegű megközelítés eltűnt. A kormány mindkét líbiai fél esetében igyekezett úgy fellépni, hogy a másik fél ne vádolhassa Olaszországot részrehajlással. A Milanese külügyminiszter által képviselt külpolitika a líbiai szereplőkkel való egyenlő ’közelségre’ (*equivicinanza*⁴⁸²) épült, és továbbra is kizárólag a líbiai konfliktus *politikai* megoldását támogatta. Az *equivicinanza* jegyében a külügyminiszter mellett a miniszterelnök és a belügyminiszter is kiegyensúlyozta a két fő líbiai erővel folytatott találkozók számát.

⁴⁷⁹ Barone, N.: Diciotti, respinta dal Senato l’autorizzazione a procedere per Salvini. *Il Sole 24 Ore*, 2019. március 20., [online], elérhető: <https://www.ilssole24ore.com/art/mare-jonio-porto-lampedusa-35-uomini-e-15-minori-bordo-notificato-sequestro-nave--ABZOh8fB>, [2021. március 26.]

⁴⁸⁰ Greco, E.: La politica estera vista dagli italiani: timori e speranze, *Affari Internazionali*, 2019. május 3., [online], elérhető: <https://www.affarinternazionali.it/2019/05/politica-estera-italiani-timori-speranze/>, [2021. március 26.]

⁴⁸¹ Castellani, L. - De Sio, L. - Paparo, A. - Mannoni, E. - Niglia, F.: Monthly Report on Italy. *LUISS School of Government*, 2019. január, [online], elérhető: <https://sog.luiss.it/sites/sog.luiss.it/files/SOG%20Monthly%20Report%20n%20n%200.pdf>, [2021. március 26.]

⁴⁸² *Equivicinanza* = egyenlő közelség, ez a kifejezés Líbia kapcsán később az *equidistanza*, azzal egyenlő távolságra módosult.

A viszonylag gyakori miniszteri találkozók mellett az 1. Conte-kormány Líbiával kapcsolatos legnagyobb diplomáciai sikere a 2018 novemberében tartott palermói konferencia megszervezése volt, ami Líbia stabilizációja, mint a politikai biztonság terén alapvető olasz nemzeti érdek multilaterális keretek közt történő kikényszerítését célozta, ebben a Renzi-kormány erőfeszítéséhez hasonlítható. Olasz részről a konferencia célja a líbiai stabilizációban játszott befolyás és vezető szerep visszanyerése, az ellentmondásos M5S-Liga kormány diplomáciai hitelességének erősítése volt. Belpolitikai szempontból a koalíció a társadalmi biztonság szektorát illetően akart kommunikálni, célja az volt, hogy a választók számára demonstrálja a közelgő EP-választások előtt, hogy a migráció kérdésében a kormány európai szinten is vezető szerepet vállal. Összességében a konferencián a meghívott partnerek a vártnál alacsonyabb szinten vettek részt (lásd pl. Németország, Franciaország, Egyesült Államok), viszont mindegyik érintett líbiai csoport képviseltette magát a konferenciának legalább egy szakaszában. Haftar csak egy Szarrázzs, Al-Sziszzi egyiptomi elnök, és Medvegyev orosz miniszterelnök részvételével tartott megbeszélésen vett részt, amelyről kérésére a török delegációt kizárták, a végső plenáris ülésen nem. Bár ezzel Haftart legitímálta a szervező olasz fél, erre az engedményre rákényszerültek, hiszen Haftar részvételétől függött a konferencia sikere. Bár tartós áttörést nem sikerült elérni Líbia stabilizálása kapcsán, Olaszország sikeresen képviselte alulról építkező megközelítést, elősegítette a líbiai szereplők közti párbeszédet, sikerült megegyezniük egy stabilizációs ütemtervben, valamint abban, hogy a választási szabályokat tisztán le kell fektetni a tényleges választások megtartása előtt. Az olasz Líbia-politika szempontjából a palermói konferencia fontos lépésnek tekinthető a Líbia-portfólió kül-és belügyminiszter közötti kiegyensúlyozása szempontjából. A külügyminiszter által végzett diplomáciai munkát annak ellenére is ki kell emelni, hogy Salvini és részben Conte is „elnyomta”, hiszen ő a két miniszterelnök-helyettessel szemben semleges szereplőként tudott tárgyalni a GNA-val korábban ugyanis mind Di Maio, mind Salvini nagyon negatívan nyilatkozott Szarrázzs kapcsán.⁴⁸³

A Conte-kormány alatt is folytatódott a tendencia, hogy a Líbia-politika fő intézkedései nem kerültek a Parlament elé. A kormány rövid létezése alatt a diplomáciai látogatások és lépések domináltak, a Líbia kapcsán elsődlegessé váló, illegális migráció csökkentését célzó intézkedések nagy része belügyminiszteri hatáskörben született, ezek egy része a 2019 nyarán elfogadott Salvini-déle biztonsági csomagban is megjelent (lásd később). Jellemző gyakorlat

⁴⁸³ Raineri, D.: Testacoda gialloverde sulla Libia, tutti ai piedi di Serraj, *Il Foglio*, 2018. június 19., [online], elérhető: <https://www.ilfoglio.it/esteri/2018/06/19/news/immigrazione-piano-salvini-come-minniti-serraj-aiuti-tripoli-nato-accordi-milizie-201135/>, [2021. március 26.]

volt, hogy a kül- és/vagy a belügyminisztérium technikai megállapodásokat kötött – a Parlament kihagyásával – a Szükséghelyzeti Alap Afrikáért elnevezésű alaphoz (*EU Trust Fund for Africa*) származó pénzek felhasználására.

A belügyminisztérium – hasonlóan a Minniti-érához – aktívan foglalkozott Líbiával, de a Minniti-féle megközelítés részben megváltozott. Folytatódott a líbiai hatóságok felszerelése a migrációs hullámok megfékezésére. A Szükséghelyzeti Alap Afrikáért alapon keresztül a belügyminisztérium többmillió euró értékben adományozott felszereléseket a tripoli hatóságoknak az „irreguláris migráció megfékezése érdekében”, több alkalommal állapodott meg az illetékes líbiai hatóságokkal technikai segítségnyújtásról (pl. határőrizet, emberkereskedők elleni fellépés, vagy mentési munkálatok javítása), valamint képzési programokról.⁴⁸⁴ A kormány – nemzetközi és nemzeti szinten is – számos kritikát kiváltó szándéka az volt, hogy Líbiát biztonságos országnak állítsa be, így a repatriálás gyakorlata nem sért nemzetközi normákat.⁴⁸⁵ Ezzel összefüggésben az olasz kormány – ellentétben az ENSZ Menekültügyi Főbiztosságával – azt az álláspontot képviselte, hogy a líbiai hatóságok már képesek önállóan koordinálni a SAR tevékenységet a líbiai parti vizeken, és Líbia biztonságos ország, ahova a tengerből kimentett migránsok az életük veszélyeztetése nélkül vissza lehet szállítani. A kimentett migránsokat szállító NGO-k hajóit Salvini részben erre hivatkozva nem engedte kikötni.⁴⁸⁶

Salvini alapvetően kisebb hangsúlyeltolódásokkal Minniti örökségére építette migrációs politikáját. Kettejük között jelentős különbség volt, hogy Salvini belügyminiszterként is kampányüzemmódban tevékenykedett, a pártvezetői és a kormánytisztviselői szerepét szinte egyáltalán nem különítette el, Minniti hozzá képest inkább technokratának tekinthető (bár minisztersége alatt a PD tagja volt). Az intézkedések tekintetében a legfontosabb különbségek a migrációval kapcsolatos kérdések belső dimenzióját, illetve a határok kérdését érintették. A határellenőrzés kiszervezése (*externalizáció*) folytatódott, nagyobb hangsúly került a líbiai parti őrség szerepére. Mivel azonban ezt a Conte-kormány (ezen belül is főként a belügyminiszter) nem tartotta elegendőnek, meghaladva a Minniti-féle magatartási kódexet, Salvini lezárta az olasz kikötőket a mentési munkálatokat végző NGO-k előtt. A külső dimenzió (*externalizáció*)

⁴⁸⁴ Facchini, D.: Gli affari lungo le frontiere. Inchiesta sugli appalti pubblici per il contrasto all’immigrazione “clandestina”. *Altro Economia*, 2019. január 1., [online], elérhető: <https://altreconomia.it/frontiera-buon-affare-inchiesta/>, [2021. március 26.]

⁴⁸⁵ Líbia biztonságos mivoltát maga a Belügyminisztérium is cáfolta egy Líbiával kapcsolatos közbeszerzési eljárás során felmerülő kérdésre adott válaszában. Erről bővebben: Facchini, D.: Appalti sulle frontiere: 30 mezzi di terra alla Libia dall’Italia per fermare i migranti. *Altro Economia*, 2019. március 7., [online], elérhető: <https://altreconomia.it/appalti-libia-frontiere-terra/>, [2021. március 26.]

⁴⁸⁶ Italy's Diplomatic and Parliamentary Practice on International Law, 2018, i. m.

keményebbé válását azonban nem ellensúlyozták a belső dimenzióban⁴⁸⁷ (tehát a már Olaszországban tartózkodó migránsok esetében) integrációt elősegítő intézkedésekkel. A belső dimenziót érintő restriktív és gyakran kriminalizáló jellegű intézkedések a teljes olasz befogadórendszert érintették, ami közvetetten a Líbia-politikához kötődő változás.

A migráció kapcsán a Liga egyik fő kampányígérete az illegális migránsok származási országba történő repatriálásának felgyorsítása volt, ehhez azonban ezekkel az országokkal bilaterális szerződések megkötésére lett volna szükség. Mivel ezt a területet a Conte-kormány csak retorikailag helyezte előtérbe, a belügyminiszter az önkéntes hazatérés előmozdítására csoportosította át az erőforrásokat, ez azonban a hazatérő illegális migránsok számát az előző kormányhoz képest alig növelte.⁴⁸⁸ Ha a statisztikák alapján összehasonlítjuk Salvini és Minniti migrációs politikájának eredményeit, az látható, hogy Minniti alatt kb. 78%-kal csökkent az Olaszországba tengeri úton érkező migránsok száma, ami Salvini alatt 42%-kal tovább csökkent. Az érkezők számának csökkenése kisebb ütemben ugyan, de tovább folytatódott, viszont az áldozatok számában ellentétes tendencia volt megfigyelhető: míg Minniti alatt az áldozatok száma az átkelők számával arányosan csökkent, Salvini politikáinak következtében az átkelők számának csökkenése mellett az áldozatok számának jelentős (+147%-os) növekedése volt megfigyelhető.⁴⁸⁹

Bár az illegális migráció a Liga választási kampányának központi témája volt, a szigorúbb intézkedések bevezetése a koalíciós partnerrel való feszültségek forrásává és állandó propaganda-eszközzé vált: míg a Liga az *'Italians First'*-t követte, a M5S az EU-s szolidaritás hiányára fókuszált. Az Ligához hasonló éles álláspont elfogadása helyett az M5S azért választotta ezt az euroszeptikus narratívájába illeszkedő, viszonylag semleges álláspontot, mert a választóik megosztottak ebben a kérdésben, sokkal érzékenyebbek az olyan témákra, mint a minimumjövedelem, vagy a közvetlen demokrácia. A migrációval kapcsolatos eltérő álláspont a Salvini-féle biztonsági csomag elfogadása mellett leginkább az olasz kikötők mentési munkálatokat végző hajók előtti lezárása kapcsán mutatkozott meg. Az M5S azt akarta elérni, hogy Olaszország 'tanítson egy leckét az EU-nak', és engedje a nőket és a gyerekeket

⁴⁸⁷ Palm, A. – Barana, L.: Italy's Migration Policy: A Self-Defeating Approach Spells Marginalisation in Europe, *Istituto Affari Internazionali, IAI Commentaries*, 19/44, 2019. [online], elérhető: https://www.iai.it/en/publicazioni/italys-migration-policy-self-defeating-approach-spells-marginalisation-europe#_ftn8, [2021. március 26.]

⁴⁸⁸ Piotto, Ch.: Migranti, a che punto siamo con i rimpatri?, *SkyTG24*, 2019. február 15., [online], elérhető: <https://web.archive.org/web/20200508133016/https://tg24.sky.it/cronaca/2019/02/15/rimpatri-migranti-dati-salvini>, [2021. március 2.]

Italy's Diplomatic and Parliamentary Practice on International Law, 2018, i. m.

⁴⁸⁹ Villa, M. 2019, i. m.

partra szállni, Salvini ezt megtagadta.⁴⁹⁰ A kormánypártok közötti, migrációval kapcsolatos eltérő álláspontok nem csak a két miniszterelnök-helyettes közti konfliktusban mutatkoztak meg. A kikötők lezárása miatt Salvini az infrastrukturális ügyekért felelős miniszterrel (Danilo Toninelli) és a védelmi miniszterrel (Elisabetta Trenta) is összeütközésbe került: egy belügyminiszteri direktíva a védelmi miniszter irányítása alá tartozó fegyveres erőknek is feladatot szabott, ami a kormánypártok közti konfliktust tovább éllezte. Bár az alkotmányjogászok szerint nem volt egyértelmű, hogy Salvini beavatkozott-e Trenta hatáskörébe, hiszen a belügyminiszter széles jogkörökkel rendelkezik a biztonság területén, a konfliktus jól rámutatott arra, hogy a biztonság különböző területeiért (társadalmi biztonság – belügyminiszter, katonai biztonság – védelmi miniszter) felelős miniszterek migrációval kapcsolatos álláspontjai szinte egymással ellentétesek voltak olyan alapvető kérdésekben is, hogy aki Líbiából érkezik, az menekültnek számít-e.⁴⁹¹

A migráció kezelése mellett a Líbiába delegált olasz nagykövet személye is feszültségek forrásává vált a koalíciós pártok között: a kormány egy része, Salvini vezetésével Giuseppe Perrone távozó nagykövet mandátumát akarta meghosszabbítani, Moavero Milanese „köre” pedig Giuseppe Buccino Renaldit akarta Líbiába delegálni. A döntés meghozatala négy hónapig húzódott, ennek következtében 2018 augusztusa és decembere között nem volt olasz nagykövet Líbiában, ami pont a palermói konferencia előkészítése idején különösen érzékeny volt.⁴⁹² Ennek az ellentétnek a feloldása sem kompromisszumkereséssel történt meg, a kormány egyszerűen Salvini távollétében (izraeli hivatalos útja alatt) hozott döntést, és jelölte nagykövetnek Buccinot. Egyes források szerint Salvini a döntést rosszul fogadta, és bosszúból akadályozta, hogy a kormány Milanese külügyminisztert jelölje európai biztosnak, akinek a nevesítése egyre sürgetőbbé vált már.⁴⁹³

⁴⁹⁰ De Maio, G.: Italy and immigration: Europe's Achilles' heel, *Brookings Institute*, 2019. január 14., [online], elérhető: <https://www.brookings.edu/blog/order-from-chaos/2019/01/14/italy-and-immigration-europes-achilles-heel/>, [2021. március 2.]

⁴⁹¹ D'Andrea, D.: Libia e immigrazione: il destino dell'Italia passa per la crisi umanitaria. *Libero Pensiero*, 2019. április 23., [online], elérhető: <https://www.liberpensiero.eu/23/04/2019/politica/libia-immigrazione-destino-italia/>, [2021. március 4.]

⁴⁹² Perronét egy olyan interjú miatt hívták vissza Rómába biztonsági okokból, ami a Haftarhoz kötődő körökben éles kritikákat váltott ki. Ennek ellenére végül maga Haftar kérte Perrone visszahelyezését Líbiába, mivel ekkor már lehetett tudni arról, hogy Buccino lesz az új nagykövet-jelölt. Buccinot azért nem akarta Haftar, mert 2011 és 2015 között, az ENSZ-féle egységkormány létrehozása előtt már volt nagykövet Líbiában, és Haftar véleménye szerint túl szoros kapcsolatokat ápol a Muzulmán Testvériséggel.

L'Associazione Italiani Rimpatriati dalla Libia: Buccino nuovo ambasciatore in Libia. Salvini sconfitto, vince la linea Moavero. 2018. december 14., [online], elérhető: <https://www.airl.it/2018/12/14/buccino-nuovo-ambasciatore-in-libia-salvini-sconfitto-vince-la-linea-moavero/>, [2021. március 26.]

⁴⁹³ L'Associazione Italiani Rimpatriati dalla Libia, i. m. és Fioravanti, A.: Invisibili presenze - Un fantasma chiamato Moavero: così il ministro invisibile trama per fare il commissario europeo. *Linkiesta*, 2019. május 15., [online], elérhető: <https://www.linkiesta.it/2019/05/enzo-moavero-milanesi-commissario-ue/>, [2021. március 26.]

A migrációs politika terén a Liga akarata érvényesült, folytatódott a bevándorlási törvények (Minniti által részben megkezdett) szigorítása. 2019 nyarán, néhány nappal azután, hogy 150, Líbiából útnak induló migráns fulladt a Földközi-tengerbe, a parlament elfogadta a Salvini-féle biztonsági csomagot, aminek következtében az olasz parti vizekre migránsokat szállító hajókat egymillió euróig terjedő bírsággal lehetett sújtani, a kapitány letartóztathatóvá, a hajó maga pedig elkobozhatóvá vált. Annak ellenére, hogy a két kormánypárt között a migrációval kapcsolatos álláspontok közötti eltérés szinte folyamatos volt, a M5S beállt a Liga mellé a parlamenti szavazáson, és a baloldal ellenszavazatai ellenére egy voks híján abszolút többséggel megszavazták a törvénycsomagot, amit a kormány felelősségvállalással terjesztett be.⁴⁹⁴

Az ENSZ migrációs paktumával (*Global Compact on Migration*) kapcsolatos álláspont változása rávilágít az olasz kül- és biztonságpolitika inkoherens voltára. A Conté megelőző Gentiloni-kormány aktív szerepet vállalt a megállapodás tartalmának kidolgozásában, sőt, kezdetben még a Conte-kormány is támogatta annak az elfogadását, végül Salvini nyomására Olaszország nem vett részt a marrakechi konferencián 2018 decemberében, és tartózkodott az ENSZ Közgyűlésben tartott szavazáson.⁴⁹⁵

Az első Conte-kormány létrejötte óta mindkét kormánypárt szinte folyamatos kampányüzemmódban működött, ennek megfelelően a figyelmük fókusza inkább bel-, mint külpolitikai kérdésekre irányult. A külpolitikai kérdéseket a (bel)politikai támogatottságra gyakorolt potenciális hatás fényében értékelték, nem pedig az ország hosszútávú, stratégiai érdekekeit figyelembe véve. Az emiatt gyakran inkoherenssé váló olasz külpolitika nem az ország nemzetközi súlyának növeléséhez járult hozzá, hanem inkább elszigetelődéséhez. Líbia esetében ez a konfliktusban érintett nemzetközi szereplőkkel (pl. USA, Franciaország, Egyiptom, Törökország) való kapcsolat feszültebbé válásában mutatkozott meg.⁴⁹⁶ Bár az

⁴⁹⁴ A képviselőházban 322 igen, 90 nem és 1 tartózkodás mellett, a Szenátusban 160 igen, 57 nem és 21 tartózkodással szavazták meg. A Liga és a M5S megszavazta (néhány disszidens M5S képviselő kivételével), a baloldali pártok nemmel szavaztak, a jobboldali Fratelli d'Italia tartózkodott, a szintén jobboldali Forza Italia pedig nem vett részt a szavazáson.

Il Fatto Quotidiano: Decreto sicurezza bis è legge: la maggioranza tiene. Il Senato approva con 160 voti a favore: solo cinque dissidenti M5s. 2019. augusztus 5., [online], elérhető: <https://www.ilfattoquotidiano.it/2019/08/05/decreto-sicurezza-bis-e-legge-il-senato-approva-con-160-voti-a-favore-la-maggioranza-tiene-solo-5-dissidenti-m5s/5368840/>, [2021. március 26.]

⁴⁹⁵ Italy's Diplomatic and Parliamentary Practice on International Law, 2018, i. m.

⁴⁹⁶ Pl. Olaszország volt az egyetlen uniós tagállam, ami az USA által támogatott Juan Guaidót nem ismerte el legitím venezuelai elnöként. Az USA-val való kapcsolatokat negatívan befolyásolta a kínai Új Selyemút olasz támogatása. Az olasz-francia bilaterális kapcsolatok megromlásához mindkét kormánypárt aktívan hozzájárult: az M5S a sárgamellényes (*gilet jaunes*) tüntetők nyílt támogatásával (Di Maio a vezetőjükkel is találkozott), Salvini pedig nyíltan azzal vádolta Franciaországot, hogy nem célja Líbia stabilizálása, mivel a kőolaj-ipari érdekeltségei ellentétesek Olaszországgal. A török kapcsolatokban az örmény népi párt elismerése mellett Salvini török EU csatlakozás eltörlésének szükségességére vonatkozó kijelentései okoztak feszültséget. Egyiptom kapcsán a

említett országok mindegyike kapcsán az olasz lépések önmagukban indokoltak és politikailag legitimek voltak, az látszik, hogy Líbia kapcsán nincs egy összehangolt, széleskörű külpolitikai stratégia, ami a líbiai olasz érdekeket a bilaterális kapcsolatok jelentette keretrendszeren túl érvényesítené.

A koalíciós logika esetenként inkoherens külpolitikához vezetett, ami Olaszország nemzetközi pozíciójára negatív hatással volt. A Líbia-politikával kapcsolatos, időről-időre felélesedő koalíción belüli feszültségek fő forrása a két párt migrációval kapcsolatos álláspontja közötti különbség volt. Az értekezés során közbeeső változóként vizsgált koalíciós logika végül a kormány felbomlásához vezetett, de kifejezetten a Líbia-politika kapcsán érdemi hatást nem gyakorolt. Ehhez hozzájárult a pártok és az egyes politikusok támogatottságának változása: a Liga és ezen belül kiemelten Salvini támogatottsága folyamatosan növekedett, a Salvini által alkalmazott, határozott és populista migrációsellenes retorika jól rezonált a választók körében, míg a M5S támogatottsága folyamatosan csökkent. Tekintettel arra, hogy Líbia kapcsán (eltekintve a pártpolitikától „mentes”, klasszikus diplomáciai lépésekről) a legfontosabb intézkedések az illegális migrációhoz kötődtek, a növekvő támogattságú belügyminiszter saját hatáskörben hozott intézkedésekkel tudta a pártja akaratát érvényesíteni, a koalíciós partner M5S számára egyrészt kevés lehetőség nyílt a Liga-féle narratívát befolyásolni, másrészt a M5S migrációval kapcsolatos álláspontja a mai napig nem egyértelmű, így nem volt mit érdemben képviselnie.

5.7 A második Conte-kormány (2019. szeptember 5. – 2021. február 13.)

Az első Conte-kormány bukása után a koalíció átrendeződésével megalakult a második Conte-kormány a M5S, valamint a baloldali PD és LeU részvételével. Az új kormányban a semmilyen külpolitikai tapasztalattal nem rendelkező Luigi Di Maio (M5S) váltotta a majdnem technokratának tekinthető Milanésit. Olaszország európai pozíciójának és elköteleződésének erősítése – és részben Di Maio tapasztalatlanságának enyhítése – miatt az európai relevanciájú minisztériumok élére tapasztalt demokrata politikusok kerültek (Roberto Gualtieri – gazdasági miniszter, Vincenzo Amendola – európai ügyek minisztere), illetve a nemzetközi politikában is tapasztalt Paolo Gentilonit jelölte a kormány európai biztosnak. Az első Conte-kormányhoz képest nem csak személyügyi változást jelentett az egyik párthoz sem tartozó korábbi prefektus, Luciana Lamorgese belügyminiszteri kinevezése, ezzel ugyanis egyrészt visszatért az a fajta

Regeni-ügy okozta újra és újra fellángoló feszültségek a két kormány hivatalos együttműködése ellenére is gátló tényezők a bilaterális kapcsolatok fellendítésében.

semlegesség a belügyek kezelésébe, ami Salvini alatt hiányzott, másrészt pedig a belügyminiszter hatásköri túlterjeszkedése is visszaszorult.⁴⁹⁷

Ebben az időszakban – részben azért, mert az érkező migránsok száma nem emelkedett szignifikánsan, részben pedig azért, mert a migrációs területért felelős belügyminiszter nem kampányüzemmódban irányított – a migráció kérdése már nem volt annyira uralkodó, mint az első Conte-kormány alatt. A Líbiából érkező migránsok kezelése kapcsán a második Conte-kormány a hivatalba lépése után még alapjaiban nem különbözött az elsőtől. A jelentős változás inkább a nemzetközi környezethez való viszony megváltozása volt: a Conte-bis igyekezett megtörni azt az európai elszigeteltséget, ami elődje alatt alakult ki. A megváltozott narratívában Európa már nem ellenség, hanem szövetséges volt. Lorenzo Guerini védelmi miniszter megerősítette az előző kormány által tett líbiai kötelezettségvállalásokat, 'stratégiai és humanitárius célúként' megerősítette a Minniti és Salvini által kötött megállapodásokat.⁴⁹⁸

A második Conte-kormány Líbia politikája az elődjéhez hasonlítható abból a szempontból, hogy eleinte – a semlegesség fenntartása érdekében – a két fő líbiai féltől való egyenlő távolságra pozicionálta magát.⁴⁹⁹ Di Maio rendszeresen utazott Líbiába (csak 2020-ban négy alkalommal) figyelve arra, hogy mindkét féllel találkozzon, lényegi kötelezettséget azonban nem vállalt, a katonai eszközök szállításának elutasítása mellett továbbra is a politikai megoldás keresését szorgalmazta. Fontos kiemelni, hogy a Szarrázs-féle líbiai egységkormány fegyvereket kért Olaszországtól⁵⁰⁰ saját biztonságának biztosítása érdekében, de hiába volt évekig Róma a GNA legelkötelezettebb támogatója, a kérés teljesítését visszautasította, ami nagyon jelentősen negatív irányban befolyásolta súlyát Tripoliban. Bár Di Maio Líbia kapcsán aktívan lépett fel, rendszeresen tárgyalt a líbiai szereplők mellett a Líbiában érdekelt nemzetközi szereplőkkel is (pl. török, egyiptomi, amerikai, orosz, emirátusi külügyminiszter), ezeknek az utazásoknak kevés kézzelfogható eredménye volt.⁵⁰¹ Ekkorra a katonai erő alkalmazása vált a líbiai erőviszonyok meghatározójává, és ennek figyelmen kívül hagyása az olasz érdekvérvényesítési lehetőségek szűkülését vonja magával. Di Maio külügyministersége

⁴⁹⁷ Daveri, F.: Discontinuità e continuità nel governo Conte bis. *La Voce*, 2019. szeptember 6., [online], elérhető: <https://www.lavoce.info/archives/60956/discontinuita-e-continuita-nel-governo-conte-bis/>, [2021. március 26.]

⁴⁹⁸ Biondi, A.: Migranti, il governo giallorosso non cambia linea: gli accordi con la Libia vanno benissimo. *Fanpage*, 2019. szeptember 25., [online], elérhető: <https://www.fanpage.it/politica/il-governo-giallorosso-non-cambia-linea-gli-accordi-con-la-libia-vanno-bene-anzi-benissimo/>, [2021. március 26.]

⁴⁹⁹ Fenili, R.D.: Un anno di politica estera: il governo Conte bis parla europeo. *Orizzonti Politici*, 2020. szeptember 16., [online], elérhető: <https://www.orizzontipolitici.it/politica-estera-governo-conte/> [2021. március 26.]

⁵⁰⁰ Raineri, D.: Una brillante umiliazione a Bengasi. *Il Foglio*, 2020. december 18., [online], elérhető: <https://www.ilfoglio.it/esteri/2020/12/18/news/una-brillante-umiliazione-a-bengasi-1568818/>, [2021. március 2.]

⁵⁰¹ Gambardella, L.: Di Maio fa su e giù dalla Libia ma a Tripoli si spara ancora. *Il Foglio*, 2020. február 14., [online], elérhető: <https://www.ilfoglio.it/esteri/2020/02/14/news/di-maio-fa-su-e-giu-dalla-libia-ma-a-tripoli-si-spara-ancora-301786/>, [2021. február 11.]

alatt Olaszország azt a képet közvetítette magáról Líbiában, hogy készen áll bármikor, bárkivel párbeszédet folytatni, ezt azonban kézzelfogható eredményt hozó tartalommal nem sikerült megtölteni. Egyre világosabbá vált, hogy a líbiai felek közti évek óta tartó 'útkeresés' következtében Olaszország líbiai befolyása gyengült, nem sikerült érdemi lépéseket tenni Líbia stabilizálására. A politikai megoldás sürgetését és a diplomáciai eszközök alkalmazását ekkora a líbiai helyzet meghaladta.

A líbiai szerep gyengülésében az olasz vezetők nem koherens kommunikációja is szerepet játszott. Di Maio külügyminiszterként egyik líbiai útja után azt nyilatkozta, hogy „(...) *a megoldás nem eredhet a mindegyik féllel való párbeszédéből. Ez nem az egyenlő távolságtartás elve, hanem realpolitika.*”⁵⁰² Ez Haftar 2019-es offenzívájának megindítása után már nehezebben védhető álláspont, hiszen több szakértő szerint Haftar ekkor már nem a megoldás része akart lenni, hanem ő maga akart lenni a megoldás. A GNA megkapta Törökországtól azt a segítséget, amit Rómától nem, Haftarral pedig csak jóval később vette fel a kapcsolatot Olaszország, mint a közelebbi támogatói, így Róma egyrészt hátrányból indult, másrészt nem volt hajlandó olyan egyértelmű támogatást nyújtani neki, mint pl. Franciaország vagy az Emirátusok.

2020 elején a Conte-kormány Líbia-politikájának legnagyobb diplomáciai fiaskóját követte el: Conte ugyanazon a napon akarta Rómában fogadni Szarrázst és Haftart is. Mivel azonban kettejük közül először Haftart fogadta tiszteletadás mellett, Szarrázs nem ment el Rómába, így a két féllel való jó kapcsolat nemzetközi szintű demonstrálása sikertelen volt.⁵⁰³ Pont ugyanekkor az olasz külügyminiszter Egyiptomban találkozott a francia, egyiptomi, ciprusi és görög külügyminiszterrel, azon országok képviselőivel tehát, akik diplomáciai vagy gazdasági/kereskedelmi okokból közelebb állnak Haftarhoz. Di Maio részt vett a tárgyalásokon, a végső közös nyilatkozatot azonban nem írta alá arra hivatkozva, hogy az túl elfogult Haftarral szemben.⁵⁰⁴ Míg Conte lépése Szarrázssal, Di Maio lépése a Haftarral való kapcsolatokat tette feszültebbé. 2020 márciusától kezdve a COVID-19 járvány következményei miatt értelemszerűen kevesebb figyelem irányult Líbiára Olaszországból, ez is magyarázza a későbbi önálló kezdeményezések hiányát.

⁵⁰² Cristiani, D.: Libia: l'insostenibile leggerezza della Realpolitik dell'equidistanza. *Affari Internazionali*, 2019. december 22., [online], elérhető: <https://www.affarinternazionali.it/2019/12/libia-di-maio-realpolitik-equidistanza/>, [2021. március 26.]

⁵⁰³ Panella, C.: Dilettanti allo sbaraglio. *Linkiesta*, 2020. június 5., [online], elérhető: <https://www.linkiesta.it/2020/06/conte-di-maio-libia-guerra-storia/>, [2021. március 1.]

⁵⁰⁴ Il Post: La figuraccia del governo italiano sulla Libia, 2020. január 9., [online], elérhető: <https://www.ilpost.it/2020/01/09/figuraccia-italia-libia/>, [2021. március 26.]

2020 őszén a gazdasági kérdések kerültek előtérbe a bilaterális kapcsolatokban. Di Maio líbiai útján bejelentette a 2008-ban a bengázi szerződés kapcsán bejelentett líbiai autópálya építésének projektjét, illetve a tripoli reptér újjáépítését is. Ekkor jelentették be az azóta is inaktív olasz–líbiai gazdasági vegyesbizottság újraindítását.⁵⁰⁵ A bejelentett projektek megvalósításához szükséges békéhez azonban Olaszország továbbra sem tudott érdemben hozzájárulni. A gazdasági kérdések mellett részben az energiabiztonság kérdése is visszakerült a kétoldalú kapcsolatok napirendjére annak következtében, hogy a berlini konferencia előtt Haftar leállította a kirenaikai olajkitermelést, ami közvetlenül érintett az ENI líbiai érdekeit s.

A diplomáciai aktivizmust a koalíciós logika kevésbé befolyásolta, a szakpolitikai intézkedések közül azonban három területen is befolyást gyakorolt, hiszen a PD és az M5S gyakorlatilag ugyanúgy különbözött egymástól, mint a Liga és az M5S. Líbia esetén ez a migrációval kapcsolatos intézkedések, a 2017-es, Gentiloni-féle memorandum megújítása és a nemzetközi katonai műveletek újrafinanszírozása kapcsán mutatkozott meg leginkább. A második Conte-kormányánál egyre többször jelentkeztek a koalíciós pártok közötti konfliktusok mellett a párton belüli konfliktusok is. A PD-ből időközben Matteo Renzi vezetésével kivált (de a kormánykoalíció tagja maradt) az Italia Viva nevű kispárt, az M5S-en belül pedig folyamatos konfliktusok voltak a különböző frakciók között. A migrációs kérdés maradt Líbia kapcsán a központi téma, ahol elsősorban a Salvini-féle törvénycsomag jelentős megváltoztatását sürgették a baloldali koalíciós pártok.⁵⁰⁶ Bár a M5S hajlandónak mondta magát a módosításokra, a mélységi változtatások elfogadásával a túl sokat veszített volna, hiszen az első Conte kormány tagjaként még megszavazta ugyanezt. Végül a COVID-19 járvány miatt csak 2020 októberében módosították részben a biztonsági csomagot, kompromisszumos megoldással: a mentési munkálatok előtt nem lehet lezárni az olasz kikötőket, amennyiben ezek a hajók nem tisztelik a nemzetközi hajózási szabályokat, a belügyminiszternek az infrastrukturális és a védelmi miniszterrel való konzultációs kötelezettsége van, valamint visszaállították a Salvini által eltörölt humanitárius védelem intézményét.⁵⁰⁷ A törvényerejű rendeletet a decemberben a jobboldali pártok távolmaradása

⁵⁰⁵ Canettieri, S., 2020, i. m.

⁵⁰⁶ Carli, A.: Dalla riforma dei decreti sicurezza al memorandum con la Libia, il dossier migranti torna a dividere la maggioranza. *Il Sole 24 Ore*, 2020. június 15., [online], elérhető: <https://www.ilssole24ore.com/art/dalla-riforma-decreti-sicurezza-memorandum-la-libia-dossier-migranti-torna-dividere-maggioranza-ADH0nxX>, [2021. március 26.]

⁵⁰⁷ Gabanelli, M. – Ravizza, S.: Immigrazione, i decreti sicurezza di Salvini hanno davvero bloccato gli sbarchi? Ecco i numeri. *Corriere della Sera – Dataroom*, 2020. október 20., [online], elérhető: <https://www.corriere.it/dataroom-milena-gabanelli/immigrazione-decreti-sicurezza-salvini-hanno-bloccato-sbarchi-numeri-mediterraneo-lamorgese-governo-conte/c7823054-12fa-11eb-85d0-55c1b589a562-va.shtml>, [2021. március 26.]

mellett a koalíciós pártok a Képviselőházban (279 igen, 232 nem, 9 tartózkodás) és a Szenátusban (153 igen, 2 nem, 4 tartózkodás) is megszavazták. Ez a kormány is bizalmi szavazást kért a törvény kapcsán, de ezen a szavazáson a jobboldali pártok nem vettek részt, így a bizalmat megkapta Conte.⁵⁰⁸

A Gentiloni-kormány által 2017-ben aláírt Memorandumot 3 évre kötötték, azzal a kitételrel, hogy 3 év múlva – ha a felek nem döntenek másként – a memorandum automatikusan megújul. A módosítás mellett foglalt állást a Leu, az IV, valamint a PD és a M5S egy-egy része is. A kérdésben megosztott PD végül javaslatot tett a memorandum tartalmának módosítására (pl. befogadóközpontok és a líbiai parti őrség tevékenysége kapcsán), végül azonban a megállapodás automatikusan megújult,⁵⁰⁹ mikor pedig a Di Maio által benyújtott módosító javaslatokat a líbiai fél elutasította, Róma nem foglalkozott tovább a kérdéssel.⁵¹⁰ A missziókkal kapcsolatos parlamenti szavazáskor ismét napirendre került a memorandum módosítása (lásd később), de tényleges lépések a Conte-bis bukásáig nem történtek.

Líbia kapcsán a harmadik érzékeny pont a katonai műveletek újrafinanszírozása volt, hiszen a líbiai művelet osztotta meg legmélyebben a kormánykoalíciót. 2020. július 7-én a Szenátus szavazott a katonai műveletek újrafinanszírozásáról, kormánypárti képviselők kérésére két részben (először a Líbián kívüli, majd a líbiai műveletekről). A Szenátusban a jobboldali pártok támogatásával fogadták el az indítványokat, míg a kormánypárti képviselők egy csoportja nem szavazta azt meg (260 igen, 14 nem, 2 tartózkodás). A Szenátus elfogadott egy nyilatkozatot, amely felszólítja a kormányt a 2017-es memorandum mielőbbi módosítására. Július 16-án a Képviselőház is megszavazta a finanszírozást két részben: először a Líbián kívüli műveleteket szavazták meg (453 igen, 0 nem, 9 tartózkodás), majd a líbiai missziót külön (401 igen, 23 nem, 1 tartózkodás), A kormánykoalíció 4 pártjából a két kisebb (LeU, IV) nem szavazott, a nem szavazatok egy része az egyik kormánypártból (PD) érkezett, a jobbközép azonban támogatta a kormányt. A koalíción belül a fő konfliktus azt a Szenátus által már

⁵⁰⁸ La Repubblica: Via libera alla Camera al decreto Sicurezza che riscrive le norme di Salvini sui migranti, 2020. december 9., [online], elérhető: https://www.repubblica.it/cronaca/2020/12/09/news/via_libera_alla_camera_al_decreto_sicurezza-277675031/, [2021. március 26.]

d'Angelo, R. – Spagnolo, V.R.: Il Senato archivia i decreti sicurezza di Salvini. Ecco cosa cambia. *Avvenire*, 2020. december 19., [online], elérhető: <https://www.avvenire.it/attualita/pagine/archivate-le-leggi-salvini-decreti-sicurezza>, [2021. március 26.]

⁵⁰⁹ Avvenire: Prorogato il controverso memorandum Italia-Libia, le associazioni protestano, 2020. február 3., [online], elérhető: <https://www.avvenire.it/attualita/pagine/rinnovato-memorandum-italia-libia>, [2021. március 5.]

⁵¹⁰ De Bellis, M.: A un anno dal rinnovo, il memorandum con la Libia è un fallimento. *Domani*, 2020. november 2., [online], elérhető: <https://www.editorialedomani.it/idee/voci/a-un-anno-dal-rinnovo-il-memorandum-con-la-libia-un-fallimento-r7gbxphe>, [2020. március 8.]

korábban jóváhagyott 58 millió eurót övezte, amit a líbiai műveletre különítettek el.⁵¹¹ A missziók újrafinanszírozása kapcsán fontos kiemelni, hogy a jobbközép mindkét kamarában a kormánykoalícióval együtt szavazott, nem hagyta a kormányt megbukni. A Szenátusban nem lett volna meg a kormány többsége a jobboldali pártok szavazata nélkül.

2020 szeptember elején kelet-líbiai katonák ejtettek foglyul olasz halászsokat, akik állításuk szerint a líbiai kizárólagos gazdasági övezetben halásztak. A halászsokat Haftar több mint 3 hónapig Bengáziban tartotta fogva.⁵¹² Haftar ezzel azt akarhatta demonstrálni, hogy annak ellenére, hogy a polgárháborúban a pozíciói jelentősen meggyengültek, továbbra is erős szereplő Líbiában.⁵¹³ 2020 őszén Szarrázs bejelentette, hogy vagy október végén, vagy akkor, amikor létrejön a helyét átvevő elnöki tanács, lemond. Az elnöki tanács 3 főből állna, mindegyikük Líbia egy-egy részét (Tripolitánia, Kirenaika, Fezzán) képviseli, ez azt jelentené, hogy a Kirenaikát irányító Haftar csak részben vállalhatna szerepet Líbia vezetésében, ő azonban szakértők szerint a teljes országot akarta vezetni. Egy ilyen kiélezett helyzetben kontraproduktívnak bizonyult, hogy a már szinte szokásos líbiai útján Di Maio csak Szarrázzsal és Agilah Szaléval, a tobruki Képviselőház elnökével találkozott, Haftarral nem.⁵¹⁴ Máskor a halászsok ügyéhez hasonló tengeri vitákat néhány óra alatt megoldják, Haftar azonban 108 napig tartotta fogva a halászsokat, végül Di Maio és Conte együttes kirenaikai látogatásuk, és az ott elmondott hivatalos bocsánatkérésük kellett a szabadon bocsájtásukhoz.

Belpolitikai szempontból Conte pozícióját erősítette a halászsok kiszabadítása: a tárgyalásokat pont az az olasz hírszerzés (AISE) vezette, akiket Conte a saját felügyelete alá vont, kiváltva ezzel a koalíciós partnerek kritikáit, az eredmények azonban az a látszatot tudták kelteni a választókban, hogy a Conte-AISE 'tandem' működik. Conte és Di Maio bengázi utazása ezzel párhuzamosan az összes kormánypártban feszültséget okozott.⁵¹⁵ Külpolitikailag viszont a siker már kevésbé egyértelmű: Haftar egy G7 állam két vezető tisztségviselőjét

⁵¹¹ Cuzzocrea, A.: Decreto missioni, maggioranza spaccata sul rifinanziamento della Guardia costiera libica, *La Repubblica*, 2020. július 16., [online], elérhető: https://www.repubblica.it/politica/2020/07/16/news/decreto_missioni_a_rischio_il_voto_sul_rifinanziamento_de_lla_guardia_costiera_libica-262074837/, [2021. március 26.]

⁵¹² Caffio, F.: Cambio di rotta per le relazioni marittime fra Italia e Libia. *Affari Internazionali*, 2020. december 20., [online], elérhető: <https://www.affarinternazionali.it/2020/12/cambio-di-rotta-per-le-relazioni-marittime-fra-italia-e-libia/>, [2021. március 26.]

⁵¹³ Il Foglio: Un mese di ricatto umiliante per l'Italia. 2020. október 3., [online], elérhető: <https://www.ilfoglio.it/esteri/2020/10/03/news/un-mese-di-ricatto-umiliante-per-l-italia-1131792/>, [2021. november 28.]

⁵¹⁴ Raineri, D.: Cosa c'entrano la politica libica e la visita di Di Maio con i pescatori italiani sequestrati. *Il Foglio*, 2020. szeptember 17., [online], elérhető: <https://www.ilfoglio.it/esteri/2020/09/17/news/cosa-c-entrano-la-politica-libica-e-la-visita-di-di-maio-con-i-pescatori-italiani-sequestrati-1073236/>, [2021. március 26.]

⁵¹⁵ Canettieri, S.: Il volo di Conte in Libia per scacciare la crisi e l'ombra di Renzi finisce in un pasticcio. *Il Foglio*, 2020. december 17., [online], elérhető: <https://www.ilfoglio.it/politica/2020/12/17/news/il-volo-di-conte-in-libia-per-scacciare-la-crisi-e-l-ombra-di-renzi-finisce-in-un-pasticcio-1568811/>, [2021. március 26.]

(miniszterelnök, külügyminiszter) hívatta magához azért, hogy szabadon engedje az adott ország líbiaiak által elrabolt állampolgárait.

5.8 A Draghi-kormány (2021. február 13. –)

Giuseppe Conte lemondása után az Európai Központi Bank korábbi elnöke, Mario Draghi alakított az olasz pártok nagy része által támogatott, politikai-szakértői (15 politikai és 8 technokrata miniszterből álló) 'nemzeti egységkormányt'. Draghi kormányát a képviselők és szenátorok kb. 90%-a támogatja, csak a Giorgia Meloni vezette FdI maradt ellenzékben.

Nemzeti egységkormányként a Draghi-kormány ideológiai szempontból egymással szembenálló pártokat foglal magában, létrejött a koronavírus járvány okozta társadalmi és gazdasági válsághelyzet kezelését célozta. Egységkormány jellege miatt a koalíciós magatartás kevésbé vizsgálható, hiszen a pártok egységre léptek az adott vészhelyzet leküzdése érdekében, ezért ebben az alfejezetben a Líbiával kapcsolatos főbb intézkedéseknél azt vizsgálom, hogy melyik párt(ok) álláspontja érvényesült a vitás kérdésekben.

A Draghi-kormány első évében is folytatódott a korábbi kormányok alatt megfigyelhető aktív diplomáciai fellépés, a gyakori hivatalos látogatások, elsősorban miniszterelnöki és külügyminiszteri szinten. Draghi első külföldi útja is Líbiába vezetett. Az olasz részről megfogalmazott üzenetek változatlanok maradtak, a külföldi katonai szereplők Líbiából való kivonulása és a békés politikai átmenet megvalósítása maradt a középpontban. A 2021 decemberére tervezett líbiai választások megtartását szintén végig támogatta Róma.⁵¹⁶

Az előző kormányokhoz hasonlóan a Líbia-politika kevésbé érintette a koalíciós érdekérvényesítést, ehhez hozzájárult az is, hogy a Draghi-kormány alapvetően egy belső válság leküzdésére jött létre, az egyéb területeken levő nézetkülönbségek háttérbe szorultak.

A katonai műveletek újrafinanszírozása ismét konfliktust okozott a kormányon belül, de ennek intenzitása messze volt attól, hogy a kormány stabilitására valós hatást tudjon kifejteni. A műveletekről egyben szavazott a parlament, ezt még az ellenzékben levő FdI is támogatta, így a politikai pártokat a teljes egyetértés jellemezte (438 igen, 3 nem, 2 tartózkodás). Körülbelül 30 baloldali képviselő (PD, Leu, Ötcsillagos Mozgalom tagjaiból) támogatásával benyújtottak egy módosító indítványt a líbiai parti őrséggel való együttműködés felfüggesztésére, de ezt nagy többséggel elutasították (360 nem, 40 igen, 21 tartózkodás), sőt, parti őrséggel való együttműködésre szánt forrásokat mintegy 500 000 euróval növelték, az évi 10.5 millió euró az eddigi legmagasabb összeg. A javaslatot jegyző baloldali képviselők

⁵¹⁶ Dell'Aguzzo, M.: L'Italia si affida alla Francia in Libia?. *StartMag*, 2021. november 16., [online], elérhető: <https://www.startmag.it/mondo/elezioni-libia-italia-francia/>, [2022. március 1.]

nemmel szavaztak, a tartózkodó pedig az előző kormányt megbuktató Matteo Renzi vezette Italia Viva volt, amely egyébként a Draghi-kormány tagja.⁵¹⁷

Utolsó pillanatban bekerült a parlamenti többség által elfogadott javaslatba Enrico Lettának, a PD főtitkárának a módosítása, melynek értelmében az olasz kormánynak meg kell tennie mindent azért, hogy a következő évtől kezdve a parti őrséggel való együttműködés átkerüljön az Irini műveleten keresztül az Európai Unió égisze alá. Letta eredetileg azt javasolta, hogy már hat hónapon belül kerüljön át a művelet az Irini alá, végül többszöri módosítás után egyeztek meg a kormánnyal. A PD még a szavazás napján is azzal fenyegetett, hogy képviselői nem szavazzák meg az indítványt az EU-s kitétel belefoglalása nélkül,⁵¹⁸ de alapvetően a PD nélkül is biztos többsége lett volna a kormánynak ebben a kérdésben, a PD azonban belsőleg továbbra is megosztott maradt Líbia kapcsán. Letta javaslatának, amellyel a líbiai parti őrséggel való gyakran kritizált együttműködés problémáját europaizálja, fontos pénzügyi vonatkozásai vannak, mert a javaslat szerint ezt jövő évtől az Irininek kellene finanszíroznia. Letta eredeti javaslata – amelyet végül módosítottak, így nem szavaztak róla – azt a következményt vonta volna magával, hogy a 2017-ben Gentiloni által aláírt együttműködési memorandumot felváltja egy egyébként még nem létező EU-Líbia keretszerződés.⁵¹⁹

5.9 Összefoglalás

A kormányok instabilitása a köztársaság 1947-es megalakulása óta jellemzi az olasz politikumot, azonban Kaddáfi-haláláig a líbiai tárgyalófél adott volt, egy állandó líbiai partnerrel tárgyaltak a váltakozó olasz kormányok, a belpolitikai instabilitás ilyen szempontból csak az olasz felet jellemezte. Az arab tavasz kitörésével Olaszország fő líbiai érdekei nem változtak, mindazonáltal most már nem csak az olasz kormányok váltakoznak, hanem a líbiai tárgyalófelek száma, ereje, befolyása is folyamatosan változik, így a stabilitás fenntartása mindkét oldalról veszélyeztetett, ennek eredménye meg is mutatkozik a két ország kapcsolataiban.

⁵¹⁷ Il Sole24 Ore: Missioni all'estero, Camera approva risoluzione maggioranza e respinge quella contro sostegno Guardia libica. 2021. július 15., [online], elérhető: <https://www.ilsole24ore.com/art/missioni-all-estero-voto-oggi-pesa-nodo-guardia-costiera-libica-AEGfP1W>, [2022. március 15.]

⁵¹⁸ Casadio, G.: Migranti e Libia, raggiunto l'accordo. Il Pd la spunta: dal prossimo anno missione affidata alla Ue. *La Repubblica*, 2021. július 14., [online], elérhető: https://www.repubblica.it/politica/2021/07/14/news/libia_pd_governo_braccio_di_ferro-310359358/, [2022. március 2.]

⁵¹⁹ Gaiani G.: Letta alla "guerra di Libia" mentre la Ue sostiene il muro anti-migranti lituano. *Analisi Difesa*, 2021. július 16., [online], elérhető: <https://www.analisedifesa.it/2021/07/letta-alla-guerra-di-libia-mentre-la-ue-sostiene-il-muro-anti-migranti-lituano/>, [2022. március 2.]

A Líbia-politika általános céljait tekintve konszenzus van az olasz pártok között, egyes részterületeken (elsősorban az illegális migráció terén) azonban jelentős különbségek vannak közöttük. Az arab tavasz óta az olasz Líbia-politikát a társadalmi biztonság területén jelentkező kihívások (illegális migráció) kezelése dominálta. A migráció kezelése a mediterrán irányú olasz külpolitika egyik fő feladata lett, belpolitikai szempontból pedig folyamatosan meghatározta a kormányok megítélését a választók körében.⁵²⁰ Szektorális szempontból a társadalmi biztonságot érintő intézkedések primátusa egyértelmű, azonban fel kell hívni a figyelmet a katonai biztonság területére is, hiszen az arab tavasz óta a katonai jelenlét folyamatos Líbiában. E két szektorhoz képest a biztonság gazdasági szektora kevésbé volt meghatározó a bilaterális kapcsolatok alakításában. A társadalmi biztonság területét érintette a legtöbb konfliktus az olasz pártok között, a közbeeső változó külpolitikaformáló hatása jellemzően ennek kapcsán, a jobboldali Liga érdekérvényesítésekor értelmezhető. Kisebb mértékben ugyan, de a katonai biztonság területén (missziók újrafinszírozása) is hatást gyakorolt a közbeeső változó, de ezen a téren a kormánypártokon belüli, és nem a kormánypártok közötti konfliktusok jelentkeztek. A Líbia-politikára különösen jellemző a parlamentet kizáró rendeleti kormányzás, ami a szűk teret hagy csupán a közbeeső változónak.

Az arab tavasz eseményeire Olaszország megkésve reagált. A katonai beavatkozásban való részvétel kapcsán – annak várható migrációs következményei miatt – a közbeeső változó releváns szerephez jutott, hiszen a kisebbik kormánypárt Liga felvállalta volna a kormánykoalíció felbomlását is, végül azonban sikerült a nagyobb kormánypártra kényszeríteni az akaratát. A Berlusconi-t váltó szakértői kormánynál a koalíciós logika nem értelmezhető.

2013-ban, amikor nagy nehézségek árán megalakult baloldal vezette nagykoalíciós Letta-kormány, elkezdett növekedni az Olaszországba érkező migránsok száma, ami a szintén baloldali Renzi-kormány alatt tovább növekedett, és még súlyosabb problémákat okozott, a Líbia-politikát így meg inkább a migrációs probléma kezdte dominálni. Bár a Renzi-kormány helyébe lépő Gentiloni-kormány eredményesebben tudta csökkenteni az Olaszországba érkező migránsok számát – köszönhetően annak, hogy Marco Minniti belügyminiszter célja nem a migráció csökkentése, hanem a leállítás volt – a balközép pártok népszerűségvesztését nem tudta visszafordítani. A három PD vezette nagykoalíciós kormány alatt nem a kormánypártok közötti, hanem a pártokon belüli konfliktusok voltak jellemzőek. A leghatározottabb Líbia-politikája a Gentiloni-kormánynak volt, ezek az intézkedések a baloldali pártot a jobboldal

⁵²⁰ Giampaolo, M.: Gli interessi italiani in Libia un panorama molto variegato. In: Dacrema, E. – Varvelli, A.: *Le relazioni tra Italia e Libia: interessi e rischi*. ISPI, Róma 43-44.o. és Palm-Colombo i. m.

irányába tolták el, ez is lehet az oka annak, hogy a jobbközép koalíciós pártokkal nem generált konfliktusokat, PD-n belül azonban igen.

Nem szabad közvetlen ok-okozati viszonyt vonni az olasz baloldal 'válsága' és az Olaszországba érkező illegális migránsok számának növekedése között, azonban látni kell, hogy a hagyományos olasz baloldal nem tudott megfelelő választ adni a precedens nélküli méretű illegális migráció okozta társadalmi feszültségekhez, ez is hozzájárult ahhoz, hogy a 2018-as választásokon a populista erők törtek előre.

Az első Conte-kormány alatt a Líbiával kapcsolatos politikai jellegű intézkedések nagy része a társadalmi biztonság kérdésköréhez, azon belül is elsősorban a migráció kérdésköréhez kapcsolható, amihez a kormány jelentős politikai tőkét használt fel. Ezen a téren szinte teljesen a kisebbik koalíciós partner Liga akarata érvényesült, a M5S szerepe marginális maradt. A gyakran ellentmondásos álláspontra helyezkedő M5S elfogadta Salvini migrációs intézkedéseit, sőt a Parlamentben segített megakadályozni, hogy Salvini ellen eljárást indítson az ügyesség a hajók kikötésének megakadályozása miatt.⁵²¹ A Liga ugyanolyan határozottan képviselte az álláspontját, mint 2011-ben, amikor még a Berlusconi-kormány tagja volt, kisebbik kormánypártként mindkét esetben meghatározó erő volt a Líbia-politikában, a vizsgált időszakban elsősorban összességében a Ligához köthető a közbeeső változó külpolitikát orientáló hatása.

A második Conte-kormány már egyértelművé vált, hogy a Líbia-politika elvesztette a pl. Minniti alatt mutatott proaktivitását, és reaktívvá vált. Épp ezért a koalíciós logika a teljes Líbia-politikára nem fejtett ki hatást. Egyes, Líbiát érintő kérdésekben volt szerepe, ezek engedve a közhangulatnak általában a migrációt érintették, a kormánypártok azonban kompromisszumos megoldást tudtak találni, ellenében a Conte 1-gyel, ahol a kisebbik kormánypárt rá tudta erőltetni az akaratát a nagyobbra. A missziók újrafinanszírozása kapcsán a kormánykoalíción (LeU, IV *versus* PD, M5S) és az egyik kormánypárton (PD) belül is törések keletkeztek, a Líbiát érintő parlamenti szavazásokon azonban a jobboldal jellemzően a koalíció mellé állt.

A Draghi-kormányban a koalíciós logika, mint közbeeső változó kevésbé vizsgálható, mivel a Draghi vezette nemzeti egységkormány a pártok széles részvételével a koronavírus okozta válsághelyzet kezelésére jött létre, így a pártok közti különbségeket a külpolitikai kérdésekben háttérbe szorították. A missziók újrafinanszírozásakor Líbia kapcsán ismételen

⁵²¹ Barone, N.: Diciotti, respinta dal Senato l'autorizzazione a procedere per Salvini. *Il Sole 24 Ore*, 2019. március 20., [online], elérhető: <https://www.ilsole24ore.com/art/mare-jonio-porto-lampedusa-35-uomini-e-15-minori-bordo-notificato-sequestro-nave--ABZO8fB>, [2021. március 26.]

volt konfliktus a kormánypartok között és az egyik kormánypárton (PD) belül is, de ez nem módosította érdemben a Líbia-politikát. Bár a PD javaslatára a líbiai parti őrséggel való együttműködés europaizálását megszavazta a parlament, ez egy olyan egyoldalú döntés a parlament részéről, aminek nincsen kényszerítő ereje.

6 Fügő változó: a nemzetközi környezet hatása a Líbia-politikára

A fejezetben az értekezés során fügő változóként használt kiegyensúlyozó magatartást vizsgálom. A cél annak elemzése, hogy Olaszország a nemzetköziesedett líbiai konfliktusban, mint mikro-rendszerben, milyen kiegyensúlyozó politikát folytat. Ahogy a bevezetésben bemutattam, Róma magatartását a történelmi tapasztalatok alapján inkább a *bandwagoning*, azaz a követő külpolitikai magatartás jellemzi, azonban a mediterrán külpolitikai irány az, ahol önálló kezdeményezéseket is felvállalt a múltban.

A fejezetben három időszakra bontva vizsgálom az olasz kül- és biztonságpolitikát: 2011–2014, 2014–2019, 2019–2021. Az időszakokra bontást a konfliktus nemzetköziesedése indokolja, amely több szakaszban ment végre.⁵²² A szakaszok kezdő dátumai (2011, 2014, 2019) a három líbiai polgárháború⁵²³ kezdetét is jelölik. Annak érdekében, hogy az elemzés megfelelően összeilleszthető legyen a közbeeső változó vizsgálatokor használt időbeli egységekkel (2011–2021 közötti olasz kormányok) a szakaszokon belül jelzem a különböző olasz kormányokat is. Az elemzési keret újdonságát az adja, hogy a kiegyensúlyozó politikát egy proxyháborús környezetben vizsgálom.

6.1 A proxyháborúkról: szponzor és proxy közti kapcsolatok

A nemzetközi kapcsolatok különböző elméleteiben a befolyás gyakorlásának kérdése régóta a kutatások középpontjában áll. Thuküdidész óta ismert, hogy az anyagi képességek és a befolyás tényleges mértéke között különbség van: a képességbeli előnyök nem jelentenek automatikus képességet más politikai szereplők befolyásolására. A befolyás működése a proxy-szövetségeken belül rámutat a szövetségépítéssel foglalkozó szakirodalom korlátaira.⁵²⁴

A kormányok akkor törekednek proxy-szövetségek kialakítására, amikor a céljaik elérése érdekében felvállalt direkt konfrontáció anyagi és politikai költségei túl magasak, a

⁵²² A líbiai konfliktus nemzetköziesedéséről és proxysodásáról lásd a Mellékleteket (10.1. alfejezet).

⁵²³ Marsai, 2020. i.m

⁵²⁴ Waltz, K.: *Theory of International Politics*. New York: McGraw-Hill, 1979

Art, R. J.: To What Ends Military Power?. *International Security* 1980, 4, no. 4, 3-35.

Arreguin-Toft, I. M.: *How The Weak Win Wars: A Theory of Asymmetric Conflict*. New York: Cambridge University Press, 2005.

Mack, A.: Why Big Nations Lose Small Wars: The Politics of Asymmetric Conflict. *World Politics*, 1975, 27, no. 2, 175-200.

Walt, S.: *Origins of Alliances*. Ithaca: Cornell University Press, 1987.

Byman, D. – Kreps, S. E.: Agents of Destruction? Applying Principal-Agent Analysis to State-Sponsored Terrorism. *International Studies Perspectives*, 2010, 11, no. 1, 1-18.

Salehyan, I.: The Delegation of War to Rebel Organizations. *Journal of Conflict Resolution*, 2010, 54, no. 3, 493-515.

proxyk használata azonban alacsonyabb költségek mellett az elfogadható tagadás lehetőségét (*plausible deniability*) is biztosítja számukra.⁵²⁵

A proxy-szövetségek a nemzetközi rendszer árnyékában működnek, rendszerint informális, személyek közötti kapcsolatokra épülve, a *casus foederis* és az együttműködés részletei általában nincsenek írásba foglalva, keretei tágan értelmezhetők. A formális szövetségekkel szemben a proxy-szövetségek biztosítják az elfogadható tagadás lehetőségét, valamint az esetleges belpolitikai korlátozások, vétők elkerülését, a belső bürokrácia megkerülését. Az elfogadható tagadás lehetősége biztosítja a döntéshozó és a proxyja közötti maximális távolságot, és minimalizálja a részvétel látszatát, ez magyarázza azt, hogy a döntéshozók gyakran nem nyilvános csoportokra bízzák (pl. titkosszolgálatok) a proxykkal való kapcsolattartást, ők pedig ezt további csoportoknak (PMC-k, helyi szövetségesek, nem állami szereplők) szervezhetik ki. Mivel ezáltal az elszámoltathatóságot minimalizálják, a proxy és a szponzorállam politikai vezetői közötti kapcsolat eltávolodik.⁵²⁶ A szponzorállam proxykra gyakorolt befolyásában fontos szerepet játszanak a proxyk rendelkezésére bocsátott anyagi források.

A proxyháborúk jellemzően olyan országokban alakulnak ki, ahol a szponzorállamok a már meglévő belső feszültségeket ki tudják használni. Mivel a proxyknak megvan a saját agendájuk, a szponzor és a proxy közötti kapcsolat meglehetősen bonyolult, amit tovább fokozhat, ha a proxyk – jelentős részben a szponzor támogatásának következményeképp – sikereik nyomán nagyobb autonómiát követelnek maguknak, vagy a szponzorállam stratégiai céljait eltérő módon kezdik értelmezni.⁵²⁷ A líbiai konfliktus proxysodásáról egyetértés van a tudományos szférában.⁵²⁸

⁵²⁵ Byman, D. – Chalk, P. – Hoffman, B. – Rosenau, W. – Brannan, D.: *Trends in Outside Support for Insurgent Movements*. Santa Monica: RAND Corporation, 2001.

Salehyan, 2010, i. m., Byman – Kreps, 2010, i. m.

⁵²⁶ Weitsman, P.: *Dangerous Alliances: Proponents of Peace, Weapons of War*. Stanford: Stanford University Press, 2004

Leeds, B.A.: Do Alliances Deter Aggression? The Influence of Military Alliances on the Initiation of Militarized Interstate Disputes. *American Journal of Political Science*, 2003, 47, no. 3 427-8.

⁵²⁷ Mumford, A.: Proxy Warfare and the Future of Conflict. *The RUSI Journal*, 2013, 158:2, 40-46, DOI: 10.1080/03071847.2013.787733

⁵²⁸ Wehrey, F.: The Internationalization of Libya's Post-2011 Conflicts From Proxies to Boots on the Ground. *Carnegie Endowment for International Peace*, 2020. szeptember 14., [online], elérhető: <https://carnegieendowment.org/2020/09/14/this-war-is-out-of-our-hands-internationalization-of-libya-s-post-2011-conflicts-from-proxies-to-boots-on-ground-pub-82695>, [2022. március 2.]

Kharief, A.: Libya's proxy war. *Le monde diplomatique*. 2020. szeptember 4., [online], elérhető: <https://mondediplo.com/2020/09/04/libya>, [2022. március 26.]

Alaaldin, R. – Badi, E.: Libya's proxy sponsors face a dilemma. *Brookings Institute*, 2020. június 15., [online], elérhető: <https://www.brookings.edu/blog/order-from-chaos/2020/06/15/libyas-proxy-sponsors-face-a-dilemma/>, [2022. március 26.]

6.2 Külső szereplők a líbiai háborúban

	Érintett nemzeti érdekek, szektorok	Alkalmazott katonai erő	Politikai célok
Franciaország	<ul style="list-style-type: none"> gazdasági partnerség terrorizmusellenes együttműködés a Száhel-térségben európai szerep/súly 	<ul style="list-style-type: none"> biztonsági támogatás Egyiptom és UAE közvetítésével különleges erők 	<ul style="list-style-type: none"> A kétoldalú kapcsolatok újradefiniálása az észak-afrikai befolyás növelése
Oroszország	<ul style="list-style-type: none"> gazdasági előnyök erőkivevítés a Földközi-tenger déli medencéjében nagyhatalmi fellépés 	<ul style="list-style-type: none"> Wagner Group fegyverek/felszerelés szállítása párhuzamos valuta 	<ul style="list-style-type: none"> regionális befolyás növelése, riválisok megosztása
Egyiptom	<ul style="list-style-type: none"> nyugati határok biztosítása regionális befolyás növelése gazdasági előnyök 	<ul style="list-style-type: none"> fegyverek/felszerelés szállítása titkosszolgálati támogatás 	<ul style="list-style-type: none"> a Sisi-modell elterjesztése iszlamista eszmék „megállítása. a határon” Líbia, mint kliensállam
UAE	<ul style="list-style-type: none"> politikai befolyás növelése a MENA regionális rendjében kereskedelmi kapcsolatok növelése 	<ul style="list-style-type: none"> fegyverek/felszerelés szállítása milíciák kiképzése légitámogatás az LNA-nak drónok 	<ul style="list-style-type: none"> regionális befolyás növelése Líbia, mint kliensállam

6.1. ábra: A líbiai konfliktusban a Haftar-t támogató külső szereplők

Al-Anani, K.: Libya: Between Proxy War and International Failure. *Arab Institute Washington DC*, 2020. április 14., [online], elérhető: <https://arabcenterdc.org/resource/libya-between-proxy-war-and-international-failure/>, [2022. március 26.]

Megerisi, T.: Geostrategic Dimensions of Libya's Civil War. *Africa Security Brief*, Africa Center for Strategic Studies, 2020, No. 37 (May 2020), <http://www.jstor.org/stable/resrep24408>.

Mezran, K. – Miller, E.: Libya: From Intervention to Proxy War. *The Atlantic Council*, issue brief, 2017.

	Érintett nemzeti érdekek, szektorok	Alkalmazott katonai erő	Politikai célok
Olaszország	<ul style="list-style-type: none"> • regionális stabilitás • nemzetbiztonság • európai szerep/súly 	<ul style="list-style-type: none"> • MIASIT (bilat. katonai művelet) – katonai kórház Miszrátában • különleges erők és hírszerzési támogatás/együttműködés 	<ul style="list-style-type: none"> • privilegizált politikai és gazdasági kapcsolatok fenntartása a GNA irányította Líbiával • energiaszállítás diverzifikációjának biztosítása • illegális migráció megállítás
Törökország	<ul style="list-style-type: none"> • gazdasági terjeszkedés • tengeri határvidék • hozzáférés a MENA régióhoz, itt politikai befolyás növelése 	<ul style="list-style-type: none"> • drónok, és légitámogatás • szárazföldi erők küldése • fegyverek/felszerelés szállítása • kiképzési feladatok • külföldi (szír, szudáni, stb.) zsoldosok/kontraktorok biztosítása 	<ul style="list-style-type: none"> • A 2019-es gazdasági és tengeri megállapodás betartatása • regionális befolyás növelése • UAE és orosz terjeszkedés feltartóztatása • gazdasági érdekvédelem
Katar	<ul style="list-style-type: none"> • politikai befolyás növelése a MENA regionális rendjében 	<ul style="list-style-type: none"> • fegyverek/felszerelés szállítása • kiképzési feladatok 	<ul style="list-style-type: none"> • regionális befolyás növelése • iszlamista eszmék terjedésének támogatása
EU	<ul style="list-style-type: none"> • Regionális stabilitás • európai egység • Orosz terjeszkedés feltartóztatása • Gazdasági partnerség 	<ul style="list-style-type: none"> • EUBAM Libya • EUNAVFOR MED Irini 	<ul style="list-style-type: none"> • szuverén Líbia iránti elköteleződés • a mediterrán térségbeli orosz terjeszkedés feltartóztatása • illegális/irreguláris migrációs hullámok megállítás
ENSZ	<ul style="list-style-type: none"> • Tagállami szuverenitás 	<ul style="list-style-type: none"> • UNSMIL • fegyverembargó 	<ul style="list-style-type: none"> • Líbiai Politikai Megállapodás (<i>Libyan Political Agreement</i>) betartatása, • nemzetközi jog tiszteletben tar(tat)ása, • regionális stabilitás biztosítása

6.2. ábra: A líbiai konfliktusban a Tripoli egységkormányt támogató külső szereplők

6.3 2011–2014

A 2011-es tüntetések kitörése óta a líbiai konfliktus több szakaszban érte el a mai, nemzetköziesedett formáját. A külföldi katonai rivalizálás nem a 2014-es polgárháborúban jelent meg Líbiában, hiszen már a 2011-es NATO beavatkozás során is jelen volt, ezért indokolt a 2011–2014 közötti időszak olasz Líbia-politikájának vizsgálata.

A 2011-es tüntetések sem tekinthetők annak a lázadók versus rezsim küzdelemnek, amit a média ábrázolt, a felkelés-polgárháború felszíne alatt számos helyi konfliktus folyt különböző városok és törzsek között, a beavatkozó államok pedig már ekkor különböző frakciókat támogattak a saját nemzeti és geopolitikai érdekeik alapján. Ekkor azonban még közös cél volt Kaddáfi megbuktatása, ami miatt a belső (és külső) csoportok felülemelkedtek érdekkülönbségeiken. A beavatkozó államok között is megjelentek a feszültségek, elsősorban azok között, akik hírszerzési és különleges egységeket vetettek be, akik irányították a fegyverszállításokat, kiképző feladatokat láttak el, illetve a helyi, fegyveres líbiai csoportokkal koordinálták a légicsapásokat, ezek a csoportok lettek később a külföldi hatalmak proxyijai.⁵²⁹ Bár a legtöbb figyelem a NATO beavatkozásra irányult, ezzel párhuzamosan Katar és az Emirátusok is beavatkoztak azzal, hogy felkelő milíciákat fegyvereztek fel és képezték ki, megágyazva ezzel a későbbi rivalizálásnak.⁵³⁰

Ezek a törésvonalak, valamint a forradalommal és rezsimváltással kapcsolatos, párhuzamos narratívák⁵³¹ hozzájárultak ahhoz, hogy a líbiai „elit” Kaddáfi halála után nem tudott inkluzív politikai és biztonsági intézményeket létrehozni.⁵³² Ezt erősítette, hogy 2011 előtt is a törzsi identitás volt a meghatározó Líbiában, csak az autoriter rendszer tartotta egyben az állami intézményrendszert. Miután a felkelők elfoglalták Tripolit, a városokhoz és/vagy törzsekhez kapcsolódó fegyveres csoportok olyan stratégiai helyeket foglaltak el, mint a repterek, kikötők, fegyverraktárok, minisztériumok, amiből politikai tőkét akartak kovácsolni.⁵³³ A második líbiai polgárháború kitöréséig ezek a hálózatok a politikai befolyás eszközeként tovább működtek a Nemzeti Átmeneti Tanács, valamint annak utódjai irányába.

⁵²⁹ Wehrey, F.: The NATO Intervention. in: *The Libyan Revolution and Its Aftermath*, Cole, P. – McQuinn, B. (szerk.), 2015, Oxford University Press, 105-125.

⁵³⁰ Megerisi, 2020, i. m., 3.o.

⁵³¹ Párhuzamos narratíva alatt a líbiai csoportok közti elnyomott konfliktusokat, eltérő célokat és érdekeket értem, amelyeken a beavatkozás sikere érdekében felülemelkedtek, a beavatkozás vége után azonban újra felszínre törtek.

⁵³² Wehrey, F.: *The Burning Shores: Inside the Battle for the New Libya*. New York: Farrar, Straus & Giroux, 2018;

Mundy, J.: *Libya (Hot Spots in Global Politics)*. Cambridge: Polity Press, 2019;

Lacher, W.: *Libya's Fragmentation: Structure and Process in Violent Conflict*. London: I.B. Tauris, 2020;

Laessing, U.: *Understanding Libya After Gaddafi*. London: Hurst, 2020.

⁵³³ Cole, P. – Khan, U.: The Fall of Tripoli: Part 2. in Cole, P. – McQuinn, B. 2015, i. m. 94-104. o.

Ezzel párhuzamosan az őket a felkelés óta támogató külföldi országok politikai befolyásukat erősítették rajtuk keresztül.⁵³⁴ Mivel az egymással versengő külföldi érdekek nem tudtak egymással dűlőre jutni, Líbia káoszba süllyedt, ezt a folyamatot az intézményesített, formális biztonsági szektor hiánya felerősítette.

Annak ellenére, hogy a külföldi hatalmak a különböző érdekeikkel hozzájárultak a líbiai feszültségek szinten tartásához, a külföldi katonai jelenlét nem ért el jelentős szintet 2013 végéig, ebben az időszakban inkább Líbia vett részt más proxy-szerű háborúkban pénzzel, fegyverszállítással, harcosokkal (pl. Szíria, Mali), a 2014-es polgárháború kitörése után azonban a Líbiából kifelé történő fegyveráramlás iránya megfordult, és a konfliktus nemzetköziesedése szintet lépett.⁵³⁵

Ebben a szakaszban a líbiai – és áttételesen a regionális – erőviszonyok fejlődését befolyásolta a Muzulmán Testvériség és a „reformer” iszlamista eszmék elterjedése az országban. Ez ekkor elsősorban a tágran értelmezett MENA régió belül okozott ideológiai jellegű feszültségeket a hasonló eszméket (ekkor) támogató Egyiptom, Tunézia, Törökország és Katar illetve a konzervatívabb iszlámot támogatók (pl. Szaúd-Arábia, Egyesült Arab Emírátságok) között.⁵³⁶

2014-ig tehát a líbiai helyzet inkább ideológiai alapon okozott regionális feszültségeket, az érkekezés során vizsgált többi ország közti konfliktus ekkor még nem éleződött ki. Olaszország magatartása is ezt tükrözte, hiszen nem csak bilaterális, hanem multilaterális szinten is az NTC, majd a 2012-es választások után a GNC támogatása mellett állt ki. A biztonság érkekezésben vizsgált szektorait tekintve 2011 és 2014 között egy viszonylag nyugalmasabb időszak volt: bár a társadalmi biztonság területén az illegális migráció miatti feszültségek folyamatosan jelen voltak Olaszországban, az érkezők száma nem érte el a maximumot. A gazdasági biztonság terén is pozitív tendenciák voltak megfigyelhetők: a kőolaj- és földgázkitermelés a 2011-es szignifikáns csökkenés után elkezdett – átmenetileg –

⁵³⁴ Toaldo, M.: Decentralising Authoritarianism? The International Intervention, the New ‘Revolutionaries’ and the Involution of Post-Qadhafi Libya. *Small Wars & Insurgencies* 2016, 27, no. 1.

⁵³⁵ Nichols, M.: Libya Arms Fueling Conflicts in Syria, Mali and Beyond: U.N. Experts. *Reuters*, 2013. április 9., [online], elérhető: <https://www.reuters.com/article/us-libya-arms-un-idUSBRE93814Y20130409>, [2021. november 2.]

Rettman, A.: Libya is Test of EU Geopolitics, Ex-UN Inspector Says. *EU Observer*, 2020. február 25., [online], elérhető: <https://euobserver.com/foreign/147536>, [2021. november 23.]

Molnár et al., 2019, i. m.

⁵³⁶ Aliboni, R. – Toaldo, M. – Ronzitti, M.: La crisi libica Situazione attuale e prospettive di soluzione. *Istituto Affari Internazionali*, 2016/20. Approfondimenti, 17.o.

Dacrema, E. – Varvelli, A.: Le relazioni tra Italia e Libia: interessi e rischi, *ISPI*, 2020, [online], elérhető: https://www.ispionline.it/sites/default/files/pubblicazioni/ispi_paper_italia_libia_2020_0.pdf [2021. november 21.], 17-19. o.

növekedni, valamint a kereskedelmi kapcsolatok is erősödtek. A katonai biztonság terén nem voltak ennyire pozitív változások, bár a líbiai biztonsági szektor széttöredezett, az ISIS jelentette iszlamista fenyegetés ekkor még nem volt olyan jelentős, mint 2014 után.

A Berlusconi-kormányának koalíciós válsággal kellett megküzdenie a NATO beavatkozásban való részvétel kapcsán, amely során a kisebbik koalíciós párt Liga érvényesíteni tudta akaratát (lásd 5.1. fejezet). A belső feszültségek mellett a kormányának a nemzetközi partnerek részéről érkező impulzusokra is reagálni kellett. Róma kivárára játszó politikájával szemben Franciaország és Nagy-Britannia proaktív szerepet töltött be a válság kezelésében, háttérbe szorítva ezzel a magát Líbia elsődleges partnereként meghatározó Olaszországot. Ebben a helyzetben ismét megmutatkozott az olasz külpolitika egyik hagyományos jellemzője: a geopolitikai marginalizációtól való félelem miatt Róma számára a nemzetközi rangsorban elfoglalt hely került előtérbe, nem a tényleges szerepe. A Kaddáfi-rezsimtől való elfordulásban a követő külpolitikai magatartás (*bandwagon*) is szerepet játszott: Olaszország akkor állt végleg a tüntetők oldalára, amikor a nyugati szövetségesei már mind egyértelműen a Kaddáfi-rezsim ellen fordultak, és így kezdett egyedül maradni. A légbázisok szövetségesek rendelkezésére bocsátásán túlmutató, a katonai intervencióban való aktív részvételt a fenti logika diktálta. Miután Franciaország, Nagy-Britannia, az Egyesült Államok és az arab országok részvételével létrejött a hajlandók koalíciója, a „kimaradás” lehetősége az olasz álláspont felülvizsgálatához vezetett.⁵³⁷

A tüntetők elismerésével lehetőség nyílt a brit-francia vezető szerep visszaszorítására, viszont Olaszország a tüntetők – franciákhoz képest – megkésett elismerése miatt a líbiai ellenzékkel nem tudott olyan privilegizált kapcsolatokat kialakítani, mint korábban Kaddáfival, így a potenciális közvetítő szerepről is le kellett mondania. A nemzetközi partnereket tekintve a másik fontos impulzus a gyakran hagyományos igazodási pontnak tekintett Egyesült Államok részéről érkezett, amely nyomást gyakorolt az olasz kormányra a beavatkozásban való aktívabb részvételre.⁵³⁸ Amint bizonyossá vált a líbiai beavatkozás szükségessége, Olaszország számára elsődleges lett az angol-francia aktivizmus visszaszorítása, amelynek érdekében elérte, hogy a NATO vegye át a művelet irányítását, a beavatkozással kapcsolatos politikai diskurzus egyik

⁵³⁷ Ez az izoláció többször megmutatkozott, amikor az amerikai-francia-brit-német részvétellel tartott, Líbia jövőjével foglalkozó konferenciahívásokra Olaszországot nem hívták meg. Bár Olaszország a NATO beavatkozás egyik legjelentősebb hozzájárulása lett logisztikailag és műveleti szempontból is, a szövetségeseire gyakorolt befolyása kétséges. A marginalizáció Tripoli felszabadítása után is egyértelmű volt: míg David Cameront és Nicholas Sárközyt felszabadítóként ünnepelték tripoli látogatásuk során, Obama elnök ENSZ Közgyűléshez intézett beszédében Olaszországot meg sem említette. Ratti, 2021, i. m. 101.o. és Varvelli, A.: Italy and new Libya between continuity and change. ISPI Policy Brief, 2012/219., [online], elérhető: https://www.ispionline.it/sites/default/files/pubblicazioni/pb_219_2012_1.pdf [2021. november 21.] 4. o.

⁵³⁸ Varvelli, 2012, i. m., Croci, – Valigi, 2013, i. m., Lombardi, 2011, i. m.

fő 'sikerévé' ez vált (lásd 7. fejezet). Bár az olaszok beavatkozással kapcsolatos feltételei teljesültek, a nyugati államok Líbiával kapcsolatos elképzelései között megmaradtak a különbségek: míg a franciák célja főként a felkelők támogatása és védelme volt, a katonai műveletek felfüggesztését nem támogatták, Olaszország az összecsapások mielőbbi megszüntetését hangsúlyozta, gyarmati múltja miatt általánosságban óvatosságra kényszerült. Egyes kutatók szerint Olaszország nem azért csatlakozott a katonai műveletekhez, hogy egy veszélyesnek vélt ellenséget legyőzzön, hanem hogy a saját szövetségeseit féken tartva megelőzze, hogy egy potenciális Bengázi-Párizs tengely⁵³⁹ kialakulásával veszélybe kerüljenek a jelenős líbiai vegyipari és gazdasági érdekeltségei, és elveszítse a legerősebb európai partner szerepét az olasz partokhoz ennyire közel levő, átalakuló Líbiában.

Az NTC legitimként való elismerése után Róma célja a 'különleges kapcsolat' visszaállítása lett, ennek érdekében megerősítette a felkelők ernyőszerkezetével a politikai, gazdasági és katonai kapcsolatokat is. Franciaországhoz hasonlóan Olaszország is katonai tanácsadókat és kiképzőket küldött Líbiába.

A Monti- és a Letta-kormányok idején volt a legnyugodtabb a líbiai helyzet az értekezés által vizsgált időszakban. Ekkor nem volt olyan jelentős nemzetközi szerepvállalás Líbiában, ami az egymást keresztező nemzeti érdekekből származó ellentéteket előtérbe hozta volna. Mind a Monti-, mind a Letta-kormány kitartott az NTC, majd a 2012-es választások után megalakult GNC támogatása mellett. A Földközi-tenger déli partján a különböző rezsimek váltások arra kényszerítették Olaszországot, hogy számottevő időt és energiát fordítson arra, hogy működőképes kapcsolatokat alakítson ki az új rezsimekkel⁵⁴⁰ (Líbia mellett lásd Egyiptom, és Tunézia esetét), a Monti és Letta-kormányok erőfeszítéseinek nagy része erre irányult.

6.3.1 Franciaország

Bár a franciák líbiai vezető szerepének visszaszorítása Róma fontos célja volt a nemzetközi beavatkozás során, ekkor még nem kerültek felszínre a két ország közti ellentétek. 2011 áprilisában Rómában tartottak hivatalos találkozót, melyen részt vett Silvio Berlusconi, Nicolas Sarkozy francia elnök, Francois Fillon miniszterelnök, az olasz és francia külügy-, belügy- és gazdasági miniszterek. A találkozó előtti napokban jelentette be Berlusconi, hogy Olaszország fokozza a katonai részvételét a líbiai beavatkozásban, ami újra feszültségeket

⁵³⁹ Dottori, 2011, i. m.

⁵⁴⁰ Dessí, A. – Greco, E.: Damage Control: Italy and the European Financial Crisis. In: Coulombis et al.: Southern Europe in Trouble. *Mediterranean Paper Series*, The German Marshall Fund of the United States 2012, 1-15.

gerjesztett a koalíciós pártok között.⁵⁴¹ Ekkor Líbia kapcsán a tökéletes egyetértésről számoltak be a felek, az olasz–francia feszültségek 2011-től kezdve újra és újra felszínre bukkantak, (pl. 2013-ban a Monti-kormány nem támogatta a franciák műveletét Maliban), de ekkor a későbbiekhez képest alacsony szinten maradtak.

6.3.2 USA

A brit-francia aktivizmus mellett az Egyesült Államok több állami vezetőre (államfő, védelmi miniszter, miniszterelnök)⁵⁴² kiterjedő nyomása is vitathatatlanul szerepet játszott abban, hogy Olaszország fokozta részvételét a katonai intervencióban, ez a vizsgált időszakban a követő olasz külpolitika (*bandwagon*) egyik legfontosabb megnyilvánulása volt. A beavatkozás után az USA elfordult Líbiától, a Chris Stevens amerikai nagykövet 2012-es meggyilkolása miatti sokk, majd a tripoli nagykövetség 2014 júliusi evakuálása a polgárháború kirobbanása miatt az amerikai jelenlétet szinte teljesen lenullázta,⁵⁴³ így 2011 után nem volt releváns momentum a kétoldalú kapcsolatban Líbia kapcsán. Olaszország segítséget nyújtott az USA-nak a Stevens-gyilkosságkor a nagykövetségi személyzet evakuálásában, majd pedig a támadást követő FBI-nyomozásban is.⁵⁴⁴

2011 után némileg változtak az olasz–amerikai kapcsolatok, amelyben fontos szerepe volt, hogy a korábbi washingtoni nagykövet, Giulio Terzi lett Monti kormányában a külügyminiszter, aki Európa NATO iránti elköteleződésének ismert támogatója volt. Bár a két ország közti kapcsolatok minőségükben kevésbé változtak, mindig is szorosak voltak, a két országot összekötő érdekek kicsit láthatóbbá váltak a Monti-kormány alatt.⁵⁴⁵

Az Egyesült Államok – az akkori líbiai miniszterelnök, Ali Zeidan kérésére – elkészítette az általános líbiai haderőként tervezett General Purpose Force (GPF) tervét 2013-ban, amelyet Franciaország, Törökország és az Egyesült Királyság mellett Olaszország is támogatott.⁵⁴⁶ A projekt keretein belül a résztvevő országok képezték volna ki a líbiai haderő tagjait, ez végül azonban nem valósult meg. Bár Törökországban és Angliában elkezdődtek

⁵⁴¹ Altalex: Libia: l'Italia bombarderà, oggi vertice Berlusconi-Sarkozy. 2011. április 26., [online], elérhető: <https://www.altalex.com/documents/news/2011/04/26/libia-l-italia-bombardera-oggi-vertice-berlusconi-sarkozy>, [2022. március 15.]

⁵⁴² Bővebben lásd: Vespa, 2017, i. m.

⁵⁴³ Molnár et al., 2019, i. m.. 3.o.

⁵⁴⁴ Arcudi, S.: Clinton incontra Terzi: Italia e Usa grandi alleati. Bene il Governo Monti, l'Italia fa progressi. *Il Sole 24 Ore*, 2012. október 12., [online], elérhető: https://st.ilssole24ore.com/art/notizie/2012-10-12/hillary-clinton-italia-usa-204741.shtml?refresh_ce=1, [2022. március 15.]

⁵⁴⁵ Ezt mutatja az is, hogy az amerikai gyártmányú, rakétákkal és lézervezérlésű bombákkal felszerelhető MQ-9 Reaper drónok rendszeresítésével Olaszország lett az első külföldi állam Nagy-Britannia után, amely ezt a fejlett amerikai fegyverzetet megkaphatta. Dessì – Greco, 2012, i. m. 11. o.

⁵⁴⁶ Greco, E. (ed.): *Scogliere per contare. Rapporto sulla politica estera italiana*. Edizione 2014. Quaderni IAI, ISSN 0075-1448, Edizioni Nuova Cultura - Roma

kiképzések, végül csak az olaszországi 24 hetes képzést tudták teljes hosszában megtartani, de az olaszok is elismerték, hogy nem tudják, mi történik a frissen kiképzett líbiai katonákkal, miután visszatérnek hazájukba.⁵⁴⁷ Ez a program lehetőséget teremtett volna arra, hogy Olaszország egyszerre vonja szorosabbra a kapcsolatait az Egyesült Államokkal az USA által szorgalmazott projektben való aktív részvétellel, és növelje líbiai befolyását a többi szereplőhöz képest (szintén amerikai támogatással), de a GPF terve ehhez nem volt megfelelően kidolgozva, illetve a líbiai belpolitikai környezet is túl instabil volt hozzá.

6.3.3 Összefoglalás

Az 2011–2014-es időszakban a legfontosabb esemény függő változó szempontjából a 2011-es katonai intervencióban való részvétel volt, hiszen az olasz álláspont megváltozásához a nemzetközi rendszeren belül a szövetségesek impulzusai is hozzájárultak. A beavatkozók koalíciójához való csatlakozás mögötti logikát több szintre oszthatjuk: ha a nemzetközi szintet nézzük, a francia(-brit) túlzott aktivizmus és befolyásszerzés ellensúlyozása, az erősebb szövetségeshez való csatlakozás, és az olasz külpolitikát a második világháború óta jellemző, ki-nem-maradás szándéka húzódott meg az erősebb szerepvállalásban.

A NATO beavatkozásban való olasz szerepvállalás három fázison ment keresztül: 1.) passzív védelem (célok: a politikai és katonai kérdések szétválasztása, a tűzszüneti tárgyalások és egy rendezett átmenet *külső* pozícióból történő támogatása), 2.) korlátozott részvétel (célok: a beavatkozók logisztikai támogatása, a beavatkozás multilaterálissá tétele, a felkelők és a rezsim közti tárgyalások kontaktszinten keresztül történjenek), 3.) aktív részvétel (légitámadások végrehajtása).⁵⁴⁸

Kaddáfi halála után, a NATO beavatkozás végével egy ideiglenes, nyugodtabb időszak köszöntött be Líbiában, amikor még megvolt az esélye annak, hogy az ország újra stabil lesz, és újra fejlődési pályára áll. A kb. 2014-ig tartó időszakban a külső szereplők közti konfliktusok nem kerültek annyira a felszínre, mint később, ebben az időszakban Olaszország a

⁵⁴⁷ Amellett, hogy nagyon nehéz volt a szövetségesek számára a líbiai újoncok kiválasztása és átvilágítása, a kiválasztott líbiai katonákkal sok probléma volt a kiképzés során. Törökországban például azért kellett megszakítani a képzést, mert alkoholt és drogot vásároltak, Angliában már az első hónapban haza kellett küldeni a csoport egyharmadát, mások menedéjot kértek, végül az egész csoportot visszaküldték Líbiába, miután a líbiai katonák egy része ittas állapotban szexuálisan zaklatott több embert Cambridge-ben. Ryan, M.: *Libyan force was lesson in limits of U.S. power. The Washington Post*, 2015. augusztus 5., [online], elérhető: https://www.washingtonpost.com/world/national-security/a-security-force-for-libya-becomes-a-lesson-in-failure/2015/08/05/70a3ba90-1b76-11e5-bd7f-4611a60dd8e5_story.html, [2022. március 15.]

⁵⁴⁸ Palma, L.: *La caduta di Gheddafi e la frantumazione della Libia. ISPI*, 2021. június 28., [online], elérhető: <https://www.ispionline.it/it/pubblicazione/la-caduta-di-gheddafi-e-la-frantumazione-della-libia-30903>, [2022. március 15.]

nemzetközileg elismert tripoli vezetést (NTC, majd GNC) támogatta bilaterális és multilaterális fórumokon is.

6.4 2014–2019

Bár 2014-től kezdve a külső szereplők közvetlenül beavatkoztak légitámadásokkal, vagy a különleges erők műveleteivel, ekkor a harcokban még főként líbiaiak és afrikai kontraktorok vettek részt. A külföldi beavatkozás innentől kezdve a proxyháborúk hagyományos logikája alapján történt: a külső szereplők anyagi támogatás mellett információt osztottak meg a proxyjaikkal, valamint kiképzési támogató feladatokat láttak el, az így támogatott líbiai helyi katonai és politikai szereplők pedig gyakran külföldön élő líbiai közvetítőkön keresztül jutottak a szponzorállam támogatásához.⁵⁴⁹ A külső beavatkozás ekkor döntően ideológiai megfontolásokon alapult: mennyi teret lehet hagyni az iszlamista erőknek az új líbiai rendben, mennyit őrizzenek meg a Kaddáfi-féle rendből, de emellett megjelent már a gazdasági erőforrásokért folyó harc is.⁵⁵⁰

2014-ig Olaszország a Kaddáfi-helyét elfoglaló líbiai kormányokat támogatta, eleinte a Zeidan-kormányt, majd al-Thinnit, bilaterális és multilaterális szinten is az olasz erőfeszítések a tripoli kormányok pozíciójának erősítését célozták. A polgárháború kitörésekor azonban az olasz stratégia megváltozott, és a hangsúly a nemzetközi közvetítői szerepre került, de a polgárháborúban érintett összes féllel való kapcsolatfelvétel csak 2017 körül lett az olasz Líbia-politika hangsúlyos eleme. Összhangban az olasz külpolitikai „hagyományokkal” megmaradt a líbiai rendezés multilaterális fórumokon való támogatása – kiemelten az ENSZ kezdeményezései esetében.

Haftar megjelenése a lampedusai tragédiával sújtott Letta-kormány idejére esett. Bonyolult helyzet elé került az olasz kormány: a megjelenő új hatalmi központtal úgy kellett (volna) kapcsolatot kialakítani, hogy ezzel nem irritálják a nemzetközi közösség által elfogadott egységkormányt, amely Haftart a demokratikus átmenet akadályozójának tekintette, ezt azonban a Letta-kormány nem tette meg, továbbra is a nemzetközi közösség által támogatott, gyenge kormányt támogatta. Majdnem három évnek kellett eltelnie Haftar Líbiába való visszatérése után ahhoz, hogy a Gentiloni-kormány alatt az olasz diplomácia nyisson irányába,⁵⁵¹ ez a megkésetttség nemcsak Egyiptom, az Emirátusok és Oroszország, hanem a

⁵⁴⁹ Harchaoui, J. –Lazib, M.: *Proxy War Dynamics in Libya*. Blacksburg: VT Publishing, 2019.

⁵⁵⁰ Constantini, I.: Conflict Dynamics in Post-2011 Libya: A Political Economy Perspective. *Conflict, Security & Development*, 2011, 16, no. 5, 405–422.

⁵⁵¹ Aliboni, R.: Il cemento libico. In: *L'Italia al bivio: rapporto sulla politica estera, edizione 2018*, Greco, E. (szerk), Istituto Affari Internazionali, Róma: Edizioni Nuova Cultura, 2018, 140-142 o.

reálpolitikai helyzetet jóval gyorsabban átlátó Franciaország számára is nagyobb befolyást engedett Líbia keleti részén.

Az olasz közbeszéd visszatérő jelleggel foglalkozott az újabb katonai művelet indításának eshetőségével. Ez kifejezetten a stabilizációt támogató békeművelet lett volna, olyan feltételekhez kötve, amelyek végül egyszerre sosem valósultak meg: legitim líbiai kormány felkérésére és támogatásának céljával, a nemzetközi jognak megfelelően, nemzetközi szerepvállalással, amelyben Olaszország a vezető nemzet szerepét vállalta volna.⁵⁵² Elsősorban a társadalmi biztonság terén jelentkező migrációs nyomás fokozódása, valamint a katonai biztonság terén az ISIS térnyerése miatt jelentették be több alkalommal az olasz kormányok, hogy készen áll az ország egy újabb katonai műveletre. Ezzel egyidőben a politikai megoldás keresése lett a tényleges olasz stratégia, a katonai művelet lehetőségének lebegtetése inkább azt a célt szolgálta, hogy megerősítse Olaszország nemzetközi és ezen belül a mediterrán térségben betöltött szerepét/súlyát.

A 2014-től kezdve bilaterális és multilaterális fórumokon mutatott – elsősorban diplomáciai – olasz aktivitás azt is szolgálta, hogy egyéb válságok – pl. az ukrajnai – ne fordítsák el a szövetségesek figyelmét a líbiai helyzet rendezéséről. 2014-től kezdve a Líbiában aktív külföldi szereplőkkel való gyakori hivatalos találkozók jelentették az olasz Líbia-politika külső dimenziójának gerincét. A miniszterelnöki, illetve a külügy-, belügy-, és védelmi miniszteri szinten folytatott találkozók utáni nyilatkozataiban visszatérő elemként jelent meg a líbiai stabilizáció, illetve a politikai/diplomáciai megoldáskeresés szükségessége. 2017-től kezdve Haftar regionális és nemzetközi támogatói a nemzetközi tárgyalásokon való részvétel irányába terelték. Olaszország 2011-hez hasonlóan, eleinte ezen a téren is kevésbé volt kezdeményező, mint Franciaország, ez a líbiai háttérbe szorulását tovább fokozta. Ezzel párhuzamosan a Gentiloni-kormány alatt a Líbia-politika fókuszába méginkább a migráció megállítása került. Bár az olasz kormány továbbra is elkötelezett volt a működőképes líbiai intézményrendszer kialakítása mellett, a migrációs agenda megvalósítása, és a Minniti-féle lokális szintet célzó Líbia-politika hátrányosan érintette mind az ENSZ dialógusának kikényszerítését (*Libyan Political Agreement*), mind a Szarrázs-kormány pozícióit, hiszen ez a megközelítés a Haftarral való kapcsolatok fejlesztését is magában foglalta. Haftar nemzetközi tárgyalásokba való aktív bevonása olasz részről ekkor még nem jelent meg.

⁵⁵² Greco, – Ronzitti, 2016, i. m. 90. o.

Ebben az időszakban a Franciaországgal való rivalizálás mellett az egyiptomi kapcsolatok kaptak nagyobb hangsúlyt, a konfliktusban érintett többi külső szereplő kapcsán a hivatalos látogatások után kiadott nyilatkozatok jelentették a Líbia-politika gerincét.

6.4.1 Migráció kezelése proxyn keresztül Olaszország részéről

Ahogy azt a közbeeső változót vizsgáló fejezetben bemutattam, a 2011–2021 közti olasz kormányok közül a Gentiloni-kormány Líbia-politikája volt az, ami a széttöredezett líbiai helyzetet az olasz érdekek érvényesítése szempontjából leginkább kezelni tudta. A Gentiloni-kormánynál fedezhető fel leginkább a proxyt szponzoráló magatartás, ez azonban sajátos jellegű volt: a Gentiloni kormány a GNA támogatása mellett két szabráta milíciát kezdett el támogatni az illegális migráció megállításának céljával.⁵⁵³ A tengeri úton Olaszországba érkező migránsok megnövekedett száma miatt a társadalmi és belpolitikai feszültség is fokozódott, ez készítette az olasz kormányt a proxy-milíciák támogatására. A Szabráta környéki al-Dabbashi (másnéven Al-Ammu) klán és a 48. ezred néven ismert milícia a pénzügyi támogatás (pl. fizetés a milícia 500 harcosának) mellett felszereléseket kapott, illetve Róma elérte, hogy a GNA védelmi minisztériuma partnerként kezelje a milíciát, ezzel legitimálva a külföldi szereplőkkel való kapcsolatait, az embercsempészeti tevékenységük felfüggesztéséért cserébe. Az Al-Ammu milícia elismerte, hogy a megállapodás betartása kizárólag a támogatás folyósításán múlik, ennek elmaradása esetén visszatérnek az embercsempészethez. Bár a migráció megállítása szempontjából eredményes volt a megállapodás, hiszen a megkötését követő hónapban 50%-kal csökkent az Olaszországba érkezők száma az előző évhez képest, a helyi milíciák közti erőviszonyok a külső támogatás miatt felborultak. Azok a klánok/milíciák, akiket Olaszország nem támogatott, meggyengültek, és pénzügyi okokból, illetve legitimáció reményében megtámadták a Róma által támogatott csoportokat, amely kettős eredménnyel járt: Olaszország a GNA-n keresztül több milícianak is fizetést folyósított, illetve végül az al-Dabbashi-klánt a többi milícia kiűzte Szabrátaból.⁵⁵⁴

⁵⁵³ Abderrahim, T.: The race to close the gateway to Europe. *GREAT Insights Magazine*, 2017, Vol. 6, Issue 5. October/November, [online], elérhető: <https://ecdpm.org/great-insights/eu-africa-relations-time-to-reboot/race-close-gateway-europe/>, [2021. november 21.]

⁵⁵⁴ Democracy Reporting International: At a Glance: Libya's Transformation 2011-2018, [online], elérhető: <https://www.democracy-reporting.org/libya-political-transformation-timeline/assets/Libyas-Transformation-2011-2018.pdf>, [2021. november 21.]

6.4.2 Oroszország

Ebben az időszakban lett Oroszország Haftar és a tobruki kormány egyik leglátványosabb támogatója.⁵⁵⁵ Moszkva Al-Sziszsi hatalomra jutása után a Haftar másik fontos támogatójának számító Egyiptommal is szorosabbra vonta a kapcsolatait, így a PD vezette olasz nagykoalíciós kormányok számára logikus volt, hogy a líbiai helyzet rendezéséhez Oroszországgal is tárgyalni kell, így felkerült a kérdés a kétoldalú kapcsolatok napirendjére. Olaszország sikeresen lobbizott a nemzetközi közösségben azért, hogy a Líbiával kapcsolatos nemzetközi tárgyalásokba Moszkvát is vonják bele, ez a 2015 decemberi római tárgyalásokon már meg is történt. Kiemelendő, hogy a római konferencia előtt ezek a tárgyalások a P3+5 formátumban zajlottak (Franciaország, Egyesült Királyság, Egyesült Államok, Németország, Olaszország, Spanyolország, EU, ENSZ) Oroszország nélkül. Líbia Renzi 2015-ös moszkvai látogatásának fő témája lett, Renzi arra kérte Putyint, hogy Oroszország használja az ENSZ BT-ben a befolyását a válság megoldásának elősegítésére.⁵⁵⁶ 2017 áprilisában Sergio Mattarella államfő látogatott Moszkvába, ahol Dimitrij Medvegyev miniszterelnökkel való találkozásán kifejtette, hogy Oroszország stratégiai partnere Olaszországnak. Májusban Gentiloni miniszterelnök találkozott Putyinnal Szocsiban, mind az olasz államfő, mind a miniszterelnök a gazdasági kapcsolatok fokozása mellett a líbiai együttműködés erősítését hangsúlyozta.

Az olasz álláspontot az jellemezte Oroszország kapcsán (a 2022-es ukrajnai háborúig), hogy az ukrán válság miatt a stratégiai partnerségi viszonyt nem szabad felfüggeszteni, az ukrán kérdést elkülönítve kell kezelni, az olasz–orosz együttműködést más területen erősíteni kell.⁵⁵⁷ Az oroszokkal való tárgyalás nem jelentette az euro-atlanti kapcsolatok meggyengülését, Róma nem tudott érdemi befolyást gyakorolni Haftarra Moszkván keresztül sem. Mivel ezek a próbálkozások a közös nyilatkozatok szintjén maradtak meg, az olasz Líbia-politika irányán nem módosított, ez nem értékelhető követő külpolitikai magatartásként. Az olasz Líbia-politika kettősségét mutatja, hogy a Haftarra való hatásgyakorlás miatt nagyjából akkor kezdtek el egyre többet tárgyalni Líbiáról Moszkvával, amikor a GNA létrehozásának lehangosabb támogatói voltak (2015–2016 körül).

⁵⁵⁵ A növekvő orosz részvétel látványosan mutatkozott meg 2017 januárjában, miután Haftar több moszkvai látogatás után a Kuznyetsov repülőgéphordozó fedélzetén fogadták a Földközi-tengeren.

A Kreml kapcsán fontos kiemelni, hogy Haftar támogatásával párhuzamosan megtartotta kapcsolatait az ENSZ által létrehozott Szarrázs-kormányval is, hogy mediátori szerepben léphessen fel.

Bővebben lásd: Molnár et al, 2019, i. m.

⁵⁵⁶ Siddi, 2018, i. m., 10. o.

⁵⁵⁷ uo. 12. o.

6.4.3 Franciaország

Az olasz és az észak-afrikai partok közelsége ellenére a Maghreb-régió domináns külföldi szereplője Franciaország. Bár Olaszország megelőzte Franciaországot és a második legnagyobb európai termelővé vált ebben az időszakban a térségben, az olasz értékesített termelés értéke kb. egyharmaddal nagyobb lett, mint a francia,⁵⁵⁸ Afrikában az olasz gazdasági kapcsolatokra korlátozóan hat a francia jelenlét, ami az afro-mediterrán kapcsolatok alakításában döntő szerepet tölt be. 2017-es beiktatása után Macron asszertív Líbia-politikája unilaterális megközelítésen alapult: Haftar nyílt támogatásának célja az volt, hogy politikai közvetítői szerephez segítse. Egészen az 2021-es Pax Mediterranea megjelenéséig Párizs nem adott teret a mediterrán térségbeli olasz–francia kapcsolatok fejlesztésének.⁵⁵⁹

Az olasz és francia álláspontok közötti különbség már 2014-ben, a Méltóság hadművelet megkezdése után megmutatkozott: Olaszország – Málta és Magyarország mellett egyedüli uniós tagállamként – nyitva tartotta líbiai diplomáciai képviseletét, és az olasz nagykövet Bernardino León ENSZ különmegbízottal együtt közvetített a líbiai felek között. Olaszország ekkor elvetve az újabb katonai beavatkozás lehetőségét az óvatos semlegességre törekedett, ellentétben Franciaországgal, amely egy – a 2011-esnél korlátozottabb – intervenciót sürgetett.⁵⁶⁰ Franciaország már Francois Hollande elnöksége alatt, körülbelül 2015-től kezdve fegyverekkel támogatta Haftart, később Macron katonai tanácsadókat küldött mellé,⁵⁶¹ miközben hivatalosan az egységkormányt támogatta, ezzel kiváltva az olasz kritikákat. A katonai beavatkozással kapcsolatos eltérő álláspontok később is megmaradtak: amikor az ISIS egyiptomi kopt keresztényeket végzett ki Líbiában, válaszként Egyiptom légitámadásokat hajtott végre az országban, Franciaország (és Egyiptom) az ENSZ BT összehívását és az ENSZ

⁵⁵⁸ Eurostat: Industrial production statistics, [online], elérhető: [https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Industrial_production_statistics#:~:text=Industrial%20production%20by%20country,-Figure%20%20shows&text=Germany%20recorded%20the%20highest%20value,and%20Poland%20\(5%20%2025\)](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Industrial_production_statistics#:~:text=Industrial%20production%20by%20country,-Figure%20%20shows&text=Germany%20recorded%20the%20highest%20value,and%20Poland%20(5%20%2025)), [2021. november 21.]

⁵⁵⁹ Tanchum, M.: Libya, energy, and the Mediterranean's new 'Great Game'. Real Istituto Elcano, 110/2020, [online], elérhető: http://www.realistitutoelcano.org/wps/portal/rielcano_en/contenido?WCM_GLOBAL_CONTEXT=/elcano/elcano_in/zonas_in/ari110-2020-tanchum-libya-energy-and-the-mediterraneans-new-great+game, [2021. november 21.]

⁵⁶⁰ Toaldo, M.: Cosa può fare l'Italia per evitare la guerra civile in Libia. ECFR, 2014, [online], elérhető: https://ecfr.eu/rome/article/cosa_puo_fare_litalia_per_evitare_la_guerra_civile_in_libia_mattia_toaldo_1/, [2021. november 21.]

⁵⁶¹ Scaglione, F.: La Libia è persa: il mondo sta con Haftar e l'Italia è rimasta sola e dalla parte sbagliata. Linkiesta, 2019, [online], elérhető: <https://www.linkiesta.it/2019/04/libia-haftar-sarraj-incontro-conte-qatar-francia/>, [2021. november 21.]

Molnár et al., 2019, i. m.

beavatkozását kezdeményezte, míg a Renzi-kormány nem látta ennek szükségét,⁵⁶² bár Róma – retorikailag – folyamatosan lebegtette a beavatkozásra való hajlandóságát.

A Líbiával kapcsolatos eltérő álláspont (Szarrázs ill. Haftar támogatása) egyértelműen megmutatta a két ország közti rivalizálást, de az olasz–francia ellentétek 2017-ben kezdtek igazán kiéleződni, amikor Emmanuel Macron Olaszország meghívása – és értesítése – nélkül szervezett Párizsban találkozót Szarrázs és Haftar között, ezzel növelve a tábornok nemzetközi legitimitációját.⁵⁶³ A párizsi találkozó megmutatta, hogy Szarrázs elfogadja a párizsi közvetítő szerepet és azt is, hogy az ekkor még a GNA legfontosabb támogatójának számító Olaszországnak nincs igazi befolyása sem Szarrázusra, sem általában a líbiai eseményekre. Bár Szarrázs korábban arra kérte az olasz kormányt, hogy támogassa kormányát a migrációs válság kezelésében, a párizsi találkozó után tagadta ezt a kérését, sőt, úgy nyilatkozott, hogy a líbiai szuverenitás egy olyan vörös vonal, amit egy külső szereplő sem léphet át.

A Gentiloni-kormány reakciója meglehetősen kritikus volt,⁵⁶⁴ de nem tudott hatást gyakorolni Franciaország magatartására, ahogy ez a vizsgált időszak összes olasz kormányára jellemző volt. 2018-ban az első Conte-kormány (retorikailag) konfrontatívabb külpolitikája a francia Líbia-politika kapcsán is megmutatkozott. A külügy-, a belügy-, és a védelmi miniszter egyaránt Franciaországot hibáztatta a líbiai milíciák közti harcok felélénkülése miatt arra hivatkozva, hogy az előző évek francia Líbia-politikája, és a Párizs által 'egyoldalúan' kikényszerített 2011-es NATO intervenció vezetett a líbiai káoszhoz.⁵⁶⁵

Összességében 2014 és 2019 közötti időszakban folyamatosan jelen voltak Líbiával kapcsolatos olasz–francia feszültségek, mindegyik olasz kormány kül- és biztonságpolitikai napirendjén jelen volt a kérdés, de az olasz–francia álláspontok érdemben nem közeledtek egymáshoz. A líbiai proxyháborúban részt vevő többi szponzorállam magatartásához hasonlóan Róma a francia magatartást és álláspontot sem tudta megváltoztatni, és a Franciaország által Haftarnak nyújtott katonai támogatás helyett nem tudott vonzó alternatívát kínálni a tábornoknak.

⁵⁶² La Stampa: Libia, l'Egitto bombarda postazioni dell'Isis. Francia in pressing: subito riunione dell'Onu. Renzi frena: non è il momento di intervenire., 2015. február 16., [online], elérhető: <https://www.lastampa.it/esteri/2015/02/16/news/libia-l-egitto-bombarda-postazioni-dell-isis-francia-in-pressing-subito-riunione-dell-onu-renzi-frena-non-e-il-momento-di-intervenire-1.35295015>, [2021. november 21.]

⁵⁶³ Három hónappal korábban a két líbiai vezető Abu Dhabiban találkozott, ez már részben legitimálta a tábornokot nemzetközi szinten egy európai nagyhatalom általi hivatalos meghívás ezt tovább fokozta.

⁵⁶⁴ Balmer, C.: Italy upset over French diplomatic intervention in Libya., Reuters, 2017. július 24., [online], elérhető: <https://www.reuters.com/article/us-italy-france-libya-idUSKBN1A926W>, [2021. november 21.]

⁵⁶⁵ Dodman, B.: As clashes rage in Libya's Tripoli, Italy takes swipe at France., France24, 2018. szeptember 4., [online], elérhető: <https://www.france24.com/en/20180904-libya-elections-italy-france-salvini-macron-sarkozy-diplomacy>, [2021. november 21.]

6.4.4 Egyiptom

Olaszország a második líbiai polgárháború kitörése óta arra törekedett, hogy minden, a líbiai válságban érintett szereplővel dialógust folytasson, ezt a mindenkori miniszterelnök és külügyminiszter, ritkábban a védelmi miniszter hivatalos útjai is mutatják. Matteo Renzi 2015 tavaszán moszkvai látogatása után egy Egyiptomban megrendezett gazdasági konferenciát használt arra, hogy a Haftart támogató al-Szizsi mellett a szaúdi és az emirátusi vezetőkkel is tárgyaljon Líbiáról,⁵⁶⁶ összekötve ezzel a Haftart támogató országokat. Tekintettel arra, hogy 2014–2015 között az egyiptomi beavatkozás volt a legintenzívebb,⁵⁶⁷ ez gátolta leginkább a diplomáciai rendezési kísérleteket, a hagyományosan szoros olasz–egyiptomi kapcsolatokat⁵⁶⁸ Olaszország a Haftarral való kapcsolatainak javítására is igyekezett felhasználni,⁵⁶⁹ kevés egyértelmű sikerrel. Az egyiptomi kapcsolatok fontosságát mutatta, hogy a Giulio Regeni-ügy kezeléséért nem a miniszterelnök, hanem a külügyminiszter felelt, így csökkentve az Olaszországban jókora hullámokat vert ügy jelentőségét. A politikai kapcsolatokban mutatkozó feszültség a kereskedelmi kapcsolatokat kevésbé jellemezte, de a diplomáciai kapcsolatok 2016 áprilisában majdnem másfél évre megszakadtak. Az egyiptomi kapcsolatok romlása Olaszország számára nem volt fenntartható stratégia hosszú távon, hiszen amellet, hogy ez lehetőséget biztosított a rivális Franciaország számára saját súlyának növelésére az olasz érdekek kárára,⁵⁷⁰ a Haftarra Egyiptomon keresztül gyakorolt hatás is csökkent, szűkült az olasz diplomácia líbiai mozgásterét, így 2017 szeptemberben ismét nagykövetet küldtek Kairóba.

⁵⁶⁶ Cappon, L.: Egitto, Renzi a Sharm per rafforzare l'asse Mosca-II Cairo e giocare un ruolo in Libia. 2015. március 13., *Il Fatto Quotidiano*, [online], elérhető: <https://www.ilfattoquotidiano.it/2015/03/13/egitto-renzi-sharm-per-rafforzare-lasse-mosca-cairo-nel-dossier-libia/1497767>, [2021. november 23.]

⁵⁶⁷ Aliboni, 2016, i. m. 4.o.

⁵⁶⁸ 2013-ban, amikor al-Szizsi hatalomra került, Matteo Renzi miniszterelnök a legjelentősebb támogatói közé tartozott, a mediterrán térség stabilitásának példaként hivatkozott rá. 2016-2017 között a két ország közti kapcsolatok Giulio Regeni olasz kutató egyiptomi megkínzása és megölése miatt feszültebbé váltak, másdiplomáciai kapcsolatok is megszakadtak, a kereskedelmi kapcsolatok két területen is jelentősen erősödtek: egyrészt az energetika terén (lásd Zohr földgázmező), másrészt pedig a fegyverszállítások terén, 2019-től kezdve Olaszország Egyiptomba szállítja a legtöbb fegyvert. Olaszország hosszú ideig Egyiptom első számú európai gazdasági partnere volt.

Colombo, M. – Varvelli, A.: The Regeni case and Italy's Mediterranean policy: a turning point?. *Contemporary Italian Politics*, 2016, 8:3, 277-288, DOI: [10.1080/23248823.2016.1246688](https://doi.org/10.1080/23248823.2016.1246688)

⁵⁶⁹ Acconcia, G.: Egitto-Italia. Gas, Armi, Libia: l'asse di ferro che cancella i diritti. 2021. május 25., *Huffington Post*, [online], elérhető: https://www.huffingtonpost.it/entry/egitto-italia-gas-armi-libia-lasse-di-ferro-che-cancella-i-diritti_it_60acf279e4b0d45b752e365c, [2021. november 23.]

De Luca, D.: Renzi, al Sisi e Giulio Regeni. 2016. február 15., *Il Post*, [online], elérhető: <https://www.ilpost.it/davidedeluca/2016/02/15/giulio-regeni-renzi-al-sisi/>, [2021. november 23.]

⁵⁷⁰ A kétoldalú kapcsolatok mélypontján, 2016 nyarán az Szenátus megszavazta, hogy Olaszország állítsa le az F-16-os vadászgépek tartalék-alkatrészeinek Egyiptomba szállítását, ez volt az ún. Regeni-módosítás. A Regeni-ügy miatti feszültebb időszakban Franciaország igyekezett stratégiai partnerként megjelenni, enne része volt egy több, mint 1.1 milliárd dolláros fegyverreladási üzlet megkötése. Colombo, M.: Accordi Egitto-Francia: una vittoria per l'Arabia Saudita., *ISPI*, 2016. április 21., [online], elérhető: <https://www.ispionline.it/en/node/15018>, [2021. november 23.]

Összességében az olasz–egyiptomi kapcsolatokban volt egy kis hullám a 2014–2019-es időszakban, hasonlóan az olasz–francia kapcsolatokhoz, fontos azonban kiemelni, hogy ennek oka nem az olasz és az egyiptomi Líbia-politika különbözőségében rejlett. Az Egyiptommal való szoros kapcsolatokat sem sikerült a Haftarra való nyomásgyakorlásra felhasználni.

6.4.5 USA

Bár az Egyesült Államok líbiai szerepvállalása 2011 óta nem jelentős, főként a terrorizmus-ellenes harcra koncentrálódik, röviden meg kell említeni, milyen impulzusok érték Rómát az USA részéről, hiszen ahogyan korábban bemutattam, az amerikai kapcsolatok az olasz külpolitika egyik hagyományos pillérének képezik, az Egyesült Államok követése (*bandwagoning*) visszatérő olasz külpolitikai magatartás.

Olaszországot a biztonság katonai szektorában (is) szoros kapcsolatok fűzik Líbiához, elsősorban a dzsihadista terrorista sejtek Olaszországba szivárgásának megállítása miatt, ez konvergál a Líbiához kötődő amerikai érdekekkel. Bár Olaszország az ISIS elleni harcban elvileg háttérbe vonult a nyugati szövetségeseihez képest, 2011 után ismét lehetővé tette, hogy területéről az ISIS ellen légitámadásokat hajtsanak végre. 2016 februárjában új egyezményt kötöttek Washingtonnal arról, hogy a sigonellai légibázison felfegyverzett drónokat tárolhatnak.⁵⁷¹

Az USA Líbiával kapcsolatos érdektelensége ahhoz vezetett, hogy Róma nem tudta elérni, hogy az USA a Haftart támogató, térségbeli szövetségeseire (pl. Szaúd-Arábia) érdemi hatást gyakoroljon. Gentiloni washingtoni látogatásakor Donald Trump kijelentette, hogy nem látja az USA katonai szerepvállalásának fokozódását Líbiában, 2018 nyarán Giuseppe Conte látogatásán már támogatást ígért Olaszországnak (egy olasz vezetésű „*control room*” létrehozását),⁵⁷² amivel az USA mediterrán irányban jelentkező kihívásainak kezelésében az elsődleges közvetítő partnere Olaszország lett volna. Bár ezt az olasz kormány úgy értékelte, hogy Trump megerősítette Róma vezető szerepét a líbiai válság kezelésében, nem sikerült koherens politikai stratégiát kialakítani Líbia kapcsán, így fokozatosan távolodni kezdett a líbiai helyzettől.

A Haftarral alapvetően inkább szembe helyezkedő olasz álláspontot tovább gyengítette, hogy 2019 áprilisában – saját külügyminiszterével szembe menve – Trump telefonhívásával

⁵⁷¹ Aliboni – Toaldo – Ronzitti, 2016, i. m.

⁵⁷² La Stampa: Libia, Conte: "Cabina di regia Italia-Usa per il Mediterraneo: siamo interlocutore privilegiato", 2018. július, 30., [online], elérhető: <https://video.lastampa.it/esteri/libia-conte-cabina-di-regia-italia-usa-per-il-mediterraneo-siamo-interlocutore-privilegiato/88196/88201>, [2021. november 23.]

erősítette Haftar pozícióit, terrorizmusellenes fellépését dicsérve.⁵⁷³ Trump ezzel végül nem kavarta fel mélységében a líbiai helyzetet, az elnökségét végig kísérő impulzív kijelentéseinek egyike lett ez is, az olasz pozíciókat azonban nem erősítette.

6.4.6 Multilaterális megoldások

A multilaterális kezdeményezések támogatása visszatérő eleme az olasz Líbia-politikának és általánosságban a külpolitikának is. 2015-ben a Renzi-kormány az USA társelnökségével Bécsben szervezett kormányközi Líbia-konferenciát, amelynek fő elemei a nem sokkal előtte megalakult líbiai egységkormány támogatása, valamint az ISIS elleni fellépés összehangolása volt. Ekkor Olaszország az USA bátorítására még hajlandónak mutatkozott arra, hogy szárazföldi csapatokkal vegyen részt egy esetleges stabilizációs műveletben. A második bécsi konferenciát 2016 májusában rendezték meg, ekkor már a többi résztvevő és Olaszország közt több álláspontbeli különbség is megmutatkozott: az USA és az európai szövetségesek számára az ISIS elleni harc volt a prioritás, a római kormány számára pedig az egységkormány politikai megerősítése. A második bécsi konferencia a(z ISIS ellenes) koalíció politikai álláspontját is módosította, hiszen amellett, hogy elismerték azt, hogy bármilyen nemzetközi beavatkozás csak a Szarrázs-kormány jóváhagyásával lehetséges, elismerték annak szükségét, hogy Haftar az ENSZ békéltetési folyamatával szinkronba kell hozni, hogy inkluzív megoldás születhessen.⁵⁷⁴

Mivel mindez a szponzorállamok szerepének erősödésével párhuzamosan ment végbe, Róma méginkább háttérbe szorult Líbiában. Ennek ellensúlyozására, az ENSZ féle politikai párbeszéd fellendítésére – összhangban a multilaterális megoldásokat preferáló olasz külpolitikai hagyományokkal – szervezte meg Róma 2018 novemberében a palermói konferenciát széles(re tervezett) nemzetközi részvétellel, a meghívott országok azonban a vártnál alacsonyabb szinten képviseltették magukat.⁵⁷⁵ Haftar részvételéhez Egyiptom és Oroszország 'nyomása' is kellett, de részvétele így is az utolsó pillanatig kérdéses volt. Végül Haftar csak a második napon, egy Szarrázzsal, Al-Sziszzi egyiptomi elnökkel és Medvegyev orosz miniszterelnökkel tartott mini-találkozón vett részt, a záró ülésen nem. Kérésére a GNA-

⁵⁷³ Bloomberg: Trump Backed Haftar's Attack on Tripoli, Libya, Officials Say. 2019. április 24., [online], elérhető: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2019-04-24/trump-libya-haftar-tripoli>, [2022. március 15.]

⁵⁷⁴ Aliboni, 2018, i. m.

⁵⁷⁵ Az USA részéről sem Donald Trump elnök, sem Mike Pompeo külügyminiszter nem vett részt, helyette a közeli ügyekért felelős, megbízott helyettes államtitkár David Satterfield jelent meg Palermóban. Oroszországból sem Vlagyimir Putyin elnök, hanem Dmitrij Medvegyev miniszterelnök jelent meg. Szintén nem volt jelen Angela Merkel, helyette Niels Annen miniszter ment el, Emmanuel Macron helyett pedig Jean-Yves Le Drian külügyminiszter vet részt a palermói konferencián.

t támogató Törökország delegációját kizárták erről az ülésről, amivel Olaszország lényegében elismert állami szereplőként legitímálta Haftar, gyengítve ezzel a Tripolival való kapcsolatait.⁵⁷⁶

6.4.7 Összefoglalás

A 2014–2019 közötti időszakban Haftarral való kapcsolatok kialakítása nem értékelhető követő külpolitikai magatartásként Olaszország részéről, mivel alapvetően nem váltott szövetségest, továbbra is inkább a GNA támogatója maradt. A két féltől való egyenlő távolságtartás politikájának következménye az volt, hogy mindkét félre gyakorolt befolyása csökkent. Az egyenlő távolságtartás (*equidistanza*) politikája azt mutatja, hogy a líbiai helyi szereplők körében sem a *balancing*, sem a *bandwagoning* magatartás nem jellemzi egyértelműen, kizárólagosan az olasz kül- és biztonságpolitikát. Az Egyesült Államokkal való jó kapcsolatok továbbra is megmaradtak. Bár az USA háttérbe vonult Líbiában, a terrorizmus-ellenes fellépéssel kapcsolatban Olaszország engedett az amerikai kérésekben (lásd légbázisok használata). Trump elnök megerősítését – miszerint Róma a fő partnere a líbiai helyzet rendezésében – Olaszország nem tudta kihasználni.

Az Egyiptommal való kapcsolatok konfliktusossága nem az eltérő líbiai felek támogatásából eredt. Az egyébként erős kétoldalú kapcsolatokba a Regeni-ügy feszültségeket hozott, de részben a líbiai kérdés miatt, részben pedig – a líbiai helyzethez hasonlóan – a francia befolyás erősödésének megakadályozása miatt a kétoldalú kapcsolatokat rendezték.

A Franciaországgal való kapcsolatok az eltérő Líbia-politika miatt folyamatosan konfliktusosok voltak, viszont ez elsősorban retorikai szinten mutatkozott meg. Az olasz–francia viszony nem változott ebben az időszakban annak ellenére sem, hogy Olaszország nyitott Haftar felé. Az olasz–francia ellentét a közös uniós álláspont és fellépést is gyengítette.

A regionális szereplők közül a török jelenlét 2019 végén, 2020 elején lépett szintet annyira, hogy az olasz érdekeket fokozottan sérteni kezdje, a 2014–2019-es időszakban ennél visszafogottabb volt. Ekkor az olasz Líbia-politika Törökország, az Egyesült Arab Emírátságok, és Katar vonatkozásában a kimerült abban, hogy az olasz vezetők a bilaterális találkozókön kihangsúlyozták Líbia stabilizálásának és a politikai/diplomáciai rendezésnek a szükségességét.

⁵⁷⁶ De Maio, G.: The Palermo conference on Libya: A diplomatic test for Italy's new government. *Brookings Institute*, 2018. november 19., [online], elérhető: <https://www.brookings.edu/blog/order-from-chaos/2018/11/19/the-palermo-conference-on-libya-a-diplomatic-test-for-italys-new-government/>, [2021. november 23.]

A kérdéses időszakban a proxy-megközelítés a Gentiloni-kormány alatt jellemezte leginkább az olasz Líbia-politikát. A Minniti-féle Líbia-politika alapján Róma a migránsokkal szemben vívott proxyháborút, ez a megközelítés csak a Gentiloni-kormányt jellemezte, miután a támogatott líbiai milícia elvesztette hatalmát, új proxyt nem használtak a kormányok.

Összhangban az olasz külpolitikai hagyományokkal – egyben az aktív támogatást igénylő proxyháborús környezetből részben már ekkor kivonódva – az olasz Líbia-politika fontos jellemzője volt a multilaterális kezdeményezések (konferenciák stb.) támogatása, és az ENSZ közvetítői szerepének hangsúlyozása.

6.5 2019–2021

2019-től kezdve a külföldi szereplők beavatkozása fokozódott, tovább mélyítve a konfliktust: a külföldi szereplők spirálszerűen fokozzák egymás jelenlétét, hiszen az egyik külső szereplő aktusa maga után vonja a másik líbiai felet támogató külső szereplők reakcióját.⁵⁷⁷ 2019 áprilisától, Haftar Tripoli ellen indított támadása után a líbiai főszerep látszata is eltűnt, ekkortól kezdve a proxyháborúban részes szponzorállamok a líbiai proxyk használata mellett egyre nagyobb részben vetik be saját szárazföldi és légierejüket. Ezzel párhuzamosan fokozódik a külföldi aktorok által támogatott információs háború is. A korábban kiemelt szerepet játszó ideológiai megfontolások háttérbe szorultak, és a gazdasági erőforrásokért való küzdelem mellett előtérbe került a geopolitikai hatalmi vetélkedés. A Tripoliért folytatott küzdelem megmutatta, hogy a líbiai polgárháború a külföldi beavatkozás következtében militarizálódott. Regionális és nagyhatalmak mélyítik a konfliktust, és 2021 óta még közelebbé került a szárazföldi csapatokkal való beavatkozás (elsősorban Törökország részéről).

Az Olaszország által támogatott diplomáciai megoldás esélye ezzel tovább csökkent, amíg az ENSZ Biztonsági Tanácsának állandó tagjai egymással szembenálló frakciókat támogatnak, ez valószínűsíthetően nem fog változni. A diplomáciai rendezés esélyét csökkenti az is, hogy a konfliktusban érintett (líbiai) felek mindegyike úgy gondolja, hogy fegyveres úton jobb eredményeket tud elérni, mint egy szükségszerű kompromisszumokkal járó béketárgyalási folyamat alatt. A külföldi katonai 'segély' mértéke jelentősen növekedett 2021-re, az ENSZ fegyverembargója nem jelent semmilyen akadályt a konfliktusban részt vevő külső szereplők

⁵⁷⁷ Di Liddo, M. –Marinone, L.: e nuove dimensione dell'instabilità libica. *Osservatorio di Politica Internazionale*, 2019 október, [online], elérhető: https://www.parlamento.it/application/xmanager/projects/parlamento/file/repository/affariinternazionali/osservatorio/approfondimenti/PI0151_App.pdf, [2021. november 23.]

számára. 2020 januárjában a Turkstream 2 gázvezeték felavatásán Putyin és Erdogan elnökök közösen szólították fel a líbiai feleket a fegyverszünetre és a béketárgyalások azonnali megkezdésére, amit Szarrázs és Haftar is elfogadott.⁵⁷⁸ Ez megmutatta, hogy Törökország és Oroszország lett a szembenálló líbiai felek privilegizált partnere, ők lehetnek azok, akik a tárgyalásos rendezési folyamatban főszerepet vállalhatnak. Az orosz-török aktivizmus éles kontrasztba állítható az európai szereplők passzivitásával.

Az olasz Líbia-politika ebben az időszakban az alábbi, alapvetően a biztonság politikai szektorát érintő pillérekre épült: 1. a válság katonai eszközökkel történő rendezésének elutasítása (tehát a tűzszünet sürgetése), 2. az ENSZ tevékenységének támogatása (a berlini konferencia az ENSZ támogatásával valósult meg), 3. a külső szereplők beavatkozásának elutasítása, a fegyverembargó betartatása, 4. Líbia egységének és stabilitásának előmozdítása, 5. inkluzivitás (minden érintettel való kapcsolattartás).

A Líbia-politika leglátványosabb aspektusa továbbra is a minden érintett féllel való kapcsolattartás, és az *equidistanza* maradt. Csak 2019 decemberének vége és 2020 januárja között – tehát a berlini konferencia előtti időszakban – magas szintű, hivatalos találkozókát folytattak olasz miniszterek az alábbi, Líbiában érintett országok képviselőivel: Egyesült Államok, Oroszország, Törökország, Franciaország, Egyesült Királyság, Németország, Szaúd-Arábia, Egyesült Arab Emírátsok, és Egyiptom, valamint olasz javaslatra háromoldalú, olasz–orosz–török találkozót is rendeztek.⁵⁷⁹

A minden érintettel való párbeszéd nem csak a külső, hanem a líbiai belső szereplőkre is vonatkozik. Az egységkormány, a tobruki képviselőház és a keleti országrész képviselőivel való hivatalos találkozók száma kiegyenlített lett. A minden frakcióval való kapcsolattartással Róma célja, hogy fő közvetítő erőként pozícionálja magát.⁵⁸⁰ Az *equidistanza* politikájának kudarcát azonban jelzi, hogy a mazara del vallói halászok ügyében Olaszországnak Egyiptomtól, Oroszországtól, és az Egyesült Arab Emírátsoktól is segítséget kellett kérnie, hogy gyakoroljanak nyomást a Haftarra a halászok elengedése miatt. Egyiptommal a Giulio Regeni ügy lezáratlansága miatt ez továbbra is kényes kérdés maradt.⁵⁸¹

⁵⁷⁸Mattiello, A.: Libia: gli ultimi sviluppi. *Servizio Affari Internazionali*, 2020. május, [online], elérhető: <https://www.senato.it/service/PDF/PDFServer/BGT/01151649.pdf>, [2021. november 23.], 7.o.

⁵⁷⁹ Uo.

⁵⁸⁰ Il Fatto Quotidiano: Di Maio vola in Libia e parla con al-Sarraj e Haftar., 20219. december 17., [online], elérhető: <https://www.ilfattoquotidiano.it/2019/12/17/di-maio-vola-in-libia-e-parla-con-al-sarraj-e-haftar-vuole-arrivare-a-un-rapido-cessate-il-fuoco-e-proporre-litalia-come-mediatore/5621896/>, [2021. november 23.]

⁵⁸¹ Nigro, V.: Italia-Egitto, Conte telefona ad al-Sisi per Regeni e per i pescatori sequestrati in Libia. *La Repubblica*, 2020. november 20., [online], elérhető: <https://www.repubblica.it/esteri/2020/11/20/news/italia-egitto-conte-telefona-a-sisi-per-regeni-e-per-i-pescatori-sequestrati-in-libia-275123470/>, [2021. november 23.]

6.5.1 Törökország

A kelet- és a közép-mediterrán térséget érintő válságok az egyiptomi Zohr földgázmezők 2015-ös felfedezése óta összekapcsolódtak, ami így közvetlenül érinti az olasz és a török kül- és biztonságpolitikát is. A térségbeli stratégiai elszigeteléstől tartva Törökország a Tripolival való formális szövetségekötés mellett döntött. A 2019 novemberében aláírt két egyetértési megállapodás (*Memorandum of Understanding, MoU*)⁵⁸² egyike a tengeri határok kijelöléséről, másik pedig a katonai együttműködés kiterjesztéséről szól. A tengeri határokról szóló megegyezés Ankara értelmezése szerint – ellentétben a nemzetközi közösség álláspontjával – lehetőséget ad Törökország számára, hogy vitassa a görög-egyiptomi és görög-ciprusi bilaterális megállapodások alapján kijelölt kizárólagos gazdasági övezetet, ahol a kelet-mediterráneumi gázmezők nagy része fekszik.⁵⁸³

A GNA-nak nyújtott nyílt török támogatás lehetővé tette, hogy Haftar akkor már 14 hónapja tartó támadását az egységkormány visszaverje, a következő fél éven belül pedig mintegy 450 km-rel sikerült keletre visszaszorítani Haftar erőit, egészen Szirt városáig. Ankara azt hangsúlyozza, hogy nem egyoldalú katonai beavatkozásról van szó, hiszen arra az ENSZ által legitimként elismert líbiai kormány, a GNA kérésére került sor. Olaszország líbiai mozgásterének és magatartásának elemzésekor figyelembe kell venni, hogy Róma nem nyújtott fegyveres segítséget Tripolinak, annak kérése ellenére sem.⁵⁸⁴ Törökország beavatkozása megerősítette a GNA pozícióját, így közvetve a főbb olasz gazdasági és energetikai érdekek érvényesülését is támogatta egy bizonyos szintig. Azonban a Haftar támadásának visszaverésében játszott szerep és a megnövekedett török katonai jelenlét a líbiai olasz érdekeket kitettebbé teszik Ankara akaratának, hiszen gyakorlatilag Törökország átvette a GNA fő támogatói szerepét. Mivel 2020-tól kezdve egyre inkább Törökország Tripoli biztonságának

⁵⁸² Az eredeti tervek szerint az egyiptomi, ciprusi, és izraeli gázt egyiptomi cseppfolyósító-üzemekben LNG-vé alakítva akarták az európai piacra szállítani. A terv geopolitikailag és kereskedelmileg érzékenyen érintette Törökországot, hiszen kihagyták a megállapodásból, a meglévő török infrastruktúrát sem használják, ellehetetlenítve ezzel Ankara regionális energia hubbá válási ambícióit. 2018-ban a francia Total részvényeket vásárolt abban a 7 ciprusi koncessziós blokkban, amelyben az ENI-nek is érdekeltségei vannak, ezzel Franciaország is érdekeltté vált a Kelet-Mediterráneumban.

⁵⁸³ A megállapodásban Líbia és Törökország határozott egy 35 km-es közös tengeri határszakaszról, ami azt jelenti, hogy a Görögországhoz és Ciprushoz tartozó földközi-tengeri térség egy jelentős részét Törökország magának követeli. A török parlament 2020. január 2-án egyéves felhatalmazást adott török katonák telepítésére Líbiába. A mandátum értelmében a török katonák számáról, a művelet kiterjedéséről és időtartamáról a török elnök dönt. Tanchum, 2020, i. m. és Pénzváltó N.: Törökország líbiai háborúja. *Migrációkutató Intézet*, 2020/2.

⁵⁸⁴ Il Fatto Quotidiano: Libia, Sarraj: “Chieste armi anche all’Italia, ma non sono mai arrivate risposte ufficiali”. 2019. december 23., [online], elérhető: <https://www.ilfattoquotidiano.it/2019/12/23/libia-sarraj-chieste-armi-anche-allitalia-ma-non-sono-mai-arrivate-risposte-ufficiali-di-maio-guerra-per-procura-come-in-siria/5635620/>, [2021. november 23.]

fő garantálójának, egyre nagyobb befolyást gyakorol az új gazdasági és energetikai szerződésekre is.

Bár a líbiai olasz és török érdekek egy bizonyos szintig konvergálnak, a túlzott török szerepvállalás nem csak az olasz politikai befolyást veszélyeztetheti, hanem a gazdasági és energetikai érdekeltségeket is. Az ENI-nek fontos szerepe van a líbiai lakossági áramellátás biztosításában, ezzel lehetősége van a GNA irányában az olasz érdekek érvényesítésére, mivel a gyakori áramkimaradások minimalizálása a GNA lakossági támogatásának stabilizálásának záloga. 2020 nyarán azonban a líbiai építőiparban és bankszektorban már egyre nagyobb szerepet vállaló Törökország ajánlatot tett a GNA-nak az áramellátás biztosítására is.⁵⁸⁵ A líbiai kereslet végeessége miatt a török terjeszkedés valószínűleg az olasz pozíciók kárára fog megtörténni a biztonság mindhárom, értekezés során vizsgált szektorában.

Annak ellenére, hogy mindkét ország a GNA támogatói közé tartozik, Líbia kapcsán az olasz–török kapcsolatok több okból kifolyólag feszültek. Mario Draghi miniszterelnök Erdoganról azt nyilatkozta, hogy „*egy olyan diktátor, akivel együtt kell működni*”, válaszul Erdogan nevetlennek nevezte Draghit, akit senki nem választott meg a pozíciójára, illetve kihangsúlyozta, hogy Draghi kijelentései súlyosan károsították a török–olasz kapcsolatokat.⁵⁸⁶ Mario Draghi első útja miniszterelnökként Líbiába vezetett, Dbeiba hivatalba lépése után azonban első hivatalos útján 14 miniszterével együtt Ankarába utazott.

Amennyiben Törökország sikeresen kiterjeszti befolyását Líbia parti részére is, a gazdasági szektoron kívül a biztonság társadalmi szektorában is kihívást jelent majd az olasz (és európai) érdekek biztosítása: a part menti sáv ellenőrzése az Olaszországba irányuló illegális migráció kontrollálása miatt alapvető fontosságú Róma számára. Amennyiben Törökország tudná ellenőrizni ezt a sávot, már nem csak a Törökországban lévő 4 millió szír menekülttel tudná zsarolni az Európai Uniót, hanem a közép-mediterrán útvonal ellenőrzésével is. Ankarának már van tapasztalata abban, milyen befolyást tud gyakorolni a migráció ellenőrzésével az európai országokra, így líbiai partnereit is tudja arra bátorítani, hogy a migrációs kérdés felhasználásával alakítsanak ki különleges kapcsolatokat Olaszországgal (és Máltával, mint a líbiai fejleményeknek leginkább kitett országokkal.) 2021 nyarára a törököknek sikerült egy részleges kontrollt kialakítani a partmenti sáv felett, hiszen az Irimi helyett a törökök végzik a líbiai parti őrség kiképzését (akiknek a felszerelését Olaszország

⁵⁸⁵ Tanchun, 2020, i.m

⁵⁸⁶ Il Fatto Quotidiano: Erdoğan risponde a Mario Draghi: “Totale maleducazione. 2021. április 14., [online], elérhető: <https://www.ilfattoquotidiano.it/2021/04/14/erdogan-risponde-a-mario-draghi-totale-maleducazione-non-e-stato-eletto-e-ha-danneggiato-le-relazioni-tra-i-nostri-paesi/6165901/>, [2021. november 23.]

biztosította).⁵⁸⁷ A biztonság katonai szektorában a török kormány GNA-ra való befolyása abban is megmutatkozik, hogy bár elvileg az Irini mandátuma magában foglalja a líbiai parti őrség kiképzését, a 'líbiai fél ellenállása' miatt a kiképző tevékenységet a mai napig nem tudta megkezdeni az Unió, vélelmezhetően Törökország nyomására.⁵⁸⁸

6.5.2 Franciaország

A közvetlen líbiai helyzetből kitekintve, a Kelet-Mediterráneumban Olaszország 2018-tól kezdve egyre inkább közeledik Franciaországhoz, hogy a Ciprus környékén található energetikai érdekeltségeiket közösen védelmezzék a török terjeszkedéssel szemben.⁵⁸⁹ Törökország olyan mértékben növeli líbiai katonai jelenlétét, amellyel Olaszország feltételezhetően nem fog lépést tartani, hiszen 2011 óta a mindenkori olasz kormányok a politikai, diplomáciai megoldás fontosságát hangsúlyozzák, katonai megoldás következetes elutasítása mellett a Tripoli kérésére nyújtandó katonai segítséget is megtagadták, utat nyitva a török szerepvállalás növekedése előtt. A török befolyás erősödését azonban ellensúlyoznia kell Rómának, ami reális esélyt teremt arra, hogy az olasz, a francia, és az egyiptomi álláspontok közeledjenek egymáshoz Líbia kapcsán is.

2019-ben, Haftar offenzívájának megindulásakor az olasz–francia ellentétek még hangsúlyosak voltak,⁵⁹⁰ de az előző időszakhoz hasonlóan ezek inkább retorikai konfliktusokban mutatkoztak meg, legerősebben akkor, amikor Franciaország megvétózott egy Haftart elítélő uniós nyilatkozatot a tripoli offenzíva megindítása után. Haftar offenzívájának lelassulása után Franciaország nem fokozta a Haftarnak nyújtott katonai segítséget olyan mértékben, mint ahogy Oroszország tette, így ugyanúgy „második vonalba került”, mint Olaszország a GNA esetében.

2021 tavaszán Olaszország Líbia-politikájának külső dimenziójában új elemként jelent meg a Franciaországgal való 'kiegyezés'. Külügy- és védelmi miniszteri, valamint miniszterelnöki-elnöki szinten⁵⁹¹ is tárgyalt a két ország a Líbiával és a Száhel-térsséggel

⁵⁸⁷ Rosini, G.: Lo scontro tra Italia e Turchia si gioca anche in Libia. *Il Fatto Quotidiano*, 2021. április 12., [online], elérhető: <https://www.ilfattoquotidiano.it/2021/04/12/lo-scontro-tra-italia-e-turchia-si-gioca-anche-in-libia-infrastrutture-energia-e-flussi-migratori-ecco-i-dossier-cari-a-roma-e-ankara/6163276/>, [2021. november 23.]

⁵⁸⁸ ANSA: Addestramento Ue guardia costiera libica fermo dal 2020. 2021. július 14., [online], elérhető: https://www.ansa.it/sito/notizie/mondo/2021/07/14/addestramento-ue-guardia-costiera-libica-fermo-dal-2020_7eaec06d-ab59-4ada-8cb3-22ea3c9965b8.html, [2021. november 23.]

⁵⁸⁹ Tanchum, 2020, i. m.

⁵⁹⁰ VOA News: Italy, France Spar Over Escalating Conflict in Libya. 2019. április 11., [online], elérhető: <https://www.voanews.com/europe/italy-france-spar-over-escalating-conflict-libya>, [2021. november 23.]

⁵⁹¹ védelmi miniszter: Rutigliano, M.: Collaborazione tra Italia e Francia su Libia e Sahel. *Sicurezza Internazionale*, 2021. április 15., [online], elérhető: <https://sicurezzainternazionale.luiss.it/2021/04/15/collaborazione-italia-francia-libia-sahel/>, [2021. november 23.]

kapcsolatos politikák összehangolásáról. A líbiai válságban legaktívabban résztvevő két európai ország befolyása gyengült, Olaszországé a korlátozott szerepvállalás és a megkésett (és határozatlan) kiegyensúlyozás miatt, Franciaországé pedig a csak Haftarra építő stratégia elhibázottsága miatt. Amennyiben az olasz és francia Líbia-politika összehangolása ténylegesen megtörténik, és ez nem csak konkrétumok nélküli kormányzati kijelentések szintén valósul meg, líbiai befolyásuk ismét erősödhet.

Össz-európai érdekek tekinthető a török-orosz expanzionizmus megállítása, illetve a rendezett politikai átmenet és kiegyezés előnyeinek líbiaiakkal való megértetése, amelynek egyik eszköze a kül-és biztonságpolitika összehangolása. Németország támogatásával egy olyan európai politikai-diplomáciai kezdeményezés indulhat útjára, ami a társadalmi-gazdasági, technológiai-termelési újraindítást támogatva meggyőzi a líbiaiakat a békés átmenetből származó előnyökről.⁵⁹² 2021 tavaszán az új líbiai kormányhoz a német-olasz–francia külügyminiszterek már közösen tettek látogatást.⁵⁹³ Az olasz és francia Líbia-politika legalább részleges összehangolását mutatja, hogy Draghi és Macron a 2021 novemberi – eredetileg unilaterális francia kezdeményezésként létrejött – párizsi Líbia-konferenciát közösen elnökölte.⁵⁹⁴ Bár a párizsihoz hasonló nemzetközi konferenciák eredményessége kétséges, hiszen legtöbbször sem a líbiai, sem a külföldi szereplők nem tartják tiszteletben az eredményeit, fontos elmozdulás az olasz–francia közös részvétel ahhoz képest, hogy az első párizsi konferenciára Olaszországot meg sem hívták.

Amennyiben az olasz és francia Líbia-politikát összehangolja a két kormány, olasz részről a hagyományosnak tekinthető követő külpolitikai magatartást Róma nem alkalmazza.

elnök: Gentili, Ch.: Mattarella a Parigi: Italia e Francia hanno “un legame unico”. *Sicurezza Internazionale*, 2021. július 5., [online], elérhető: <https://sicurezzainternazionale.luiss.it/2021/07/05/mattarella-parigi-italia-francia-un-legame-unico/>, [2021. november 23.]

miniszterelnök: ISPI: Libia: gioco di sponda. 2021. május 26., [online], elérhető: <https://www.ispionline.it/it/pubblicazione/libia-gioco-di-sponda-30606>, [2021. november 23.]

külügyminiszter: Nigro, V.: Italia e Francia: "Sulla Libia siamo più vicini". *La Repubblica*, 2021. március 5., [online], elérhető: https://www.repubblica.it/esteri/2021/03/05/news/italia_e_francia_sulla_libia_siamo_piu_vicini_-290536436/, [2021. november 23.]

⁵⁹² Massolo, G.: Ai libici serve l'Europa. *ISPI*, 2021, [online], elérhető: <https://www.ispionline.it/it/pubblicazione/ai-libici-serve-leuropa-30666>, [2021. november 23.]

⁵⁹³ Volk, T.: Biden's Libya Policy. *Konrad Adenauer Stiftung*, 2021. április, [online], elérhető: <https://www.kas.de/documents/252038/10987758/Biden%E2%80%98s+Libya+Policy.pdf/fe28575-1538-08ba-5beb-a04f6c7c54ab?version=1.0&t=1620226423204>, [2021. november 23.], 2. o.

⁵⁹⁴ <https://formiche.net/2021/11/libia-strategia-italiana-conferenza-di-parigi-dentice-varvelli/>

6.5.3 Multilaterális kezdeményezések támogatása

6.5.4 Németország

A líbiai helyzet orosz-török megegyezés alapján történő megoldása várhatóan nem az olasz (és európai) érdekeknek megfelelő eredményt hozza, így ez egy olasz szempontból elkerülendő forgatókönyvnek tekinthető. Ez a logika húzódik meg amögött, hogy Olaszország aktívan támogatta Németországot, amikor az 2020 elején a válság megoldására irányuló kezdeményezést magára vállalva megszervezte a berlini konferenciát. Róma a konferencia folyamán igyekezett magát 'junior partnerként' pozicionálni, így egyrészt erősítette a diplomáciai-politikai megoldás lehetőségét és az európai országok súlyát, ezzel párhuzamosan igyekezett saját súlyát növelni Franciaországhoz képest.⁵⁹⁵ A berlini konferenciával kapcsolatos olasz aktivizmust szükségességét az is fokozta, hogy január elején az olasz miniszterelnök (Giuseppe Conte) és külügyminiszter (Luigi Di Maio) nem összehangolt fellépése egyszerre több helyszínen mutatta meg a líbiai olasz befolyás csökkenését (lásd előző fejezet), ezt ellensúlyozni kellett.

Ez a magatartás tekinthető részleges követő külpolitikának, hiszen – a nemzetközi szervezetek hathatós fellépésének hiányában – Németországnak, saját diplomáciai súlyát felhasználva nagyobb esélye van tárgyalóasztalhoz ültetni a feleket, mint a konfliktusban közvetlenül érintett szereplőknek. A diplomáciai, politikai megoldás Olaszország kinyilvánított érdeke is, így az, hogy a berlini konferencia junior szervező partnereként igyekezett fellépni, egyben azt jelentette, hogy amellé a szereplő mellé állt, amelynek erre a legnagyobb esélye van. Fontos azonban kiemelni, hogy a berlini folyamat támogatásával Olaszország egy olyan állam mellett/mögött sorakozott fel, amely bár nagy diplomáciai súllyal rendelkezik, aktívan nem vesz részt a líbiai konfliktusban, egyik résztvevő felet sem használja proxyként, így külső szereplőnek tekinthető.

6.5.5 USA

Trump meglehetősen passzív Líbia-politikájához képest vannak arra utaló jelek, hogy a Biden-adminisztráció jelentősebb szerepet vállalhat Líbiában, úgy tűnik, hogy Biden a párbeszédre és a diplomáciai erőfeszítéseken alapuló, politikai megoldást részesíti előnyben,⁵⁹⁶ ami megegyezik az olasz megoldási preferenciákkal. Azzal, hogy Olaszország nem adott

⁵⁹⁵ Ciulla, M. – Megerisi, T., -Varvelli, A. – Wildangel, R.: Views from the Capitals: La conferenza di Berlino sulla Libia. *ECFR*, 2020. január 24., [online], elérhető: <https://ecfr.eu/rome/article/views-from-the-capitals-la-conferenza-di-berlino-sulla-libia/>, [2021. november 23.]

⁵⁹⁶ Volk, 2021, i. m., 4.o.

katonai segítséget a Szarrázs kormányának, Trump pedig átfogóan nem foglalkozott Líbiával, mindkét ország hozzájárult az orosz és török térnyeréshez.

Trumphoz hasonlóan Biden is a terrorizmusellenes fellépésre koncentrált Líbiában, illetve előtérbe került Oroszország Wagner csoport általi jelenlétének visszaszorítása, az 2021-ben hivatalba lépő új líbiai átmeneti kormány, és a 2021 végére tervezett választások támogatása is.⁵⁹⁷ Líbia megfelelő hely a washingtoni kormány számára, hogy ismét megmutassa a multilaterális megoldások, valamint a Trump alatt meggyengült nemzetközi kapcsolatrendszer melletti elkötelezettségét. Amennyiben Biden ténylegesen nagyobb figyelmet fog fordítani Líbiára, lendületet adhat az olasz kormányoknak is, hiszen a nemzeti érdekek részben, megoldási preferenciáik pedig nagyrészt konvergálnak, így az USA külpolitikai követése (*bandwagoning*) a jövőben is megmarad.

6.5.6 Összefoglalás

A török beavatkozással a líbiai konfliktusban a lokális mellett a regionális szint erősödött meg, az európai országok még inkább háttérbe szorultak.⁵⁹⁸

A katonai támogatás egy, a líbiai proxy-háborúra jellemző formáját sem adta meg Olaszország Tripolinak. A kontraktorok/katonai magánvállalatok alkalmazása egyre elterjedtebb Líbiában, azonban ez Róma számára több okból kifolyólag sem reális érdekérvényesítési eszköz: a jogi és alkotmányos okok mellett az olasz stratégiai kultúra és a közvélemény is általánosságban a katonai intervenció ellen foglal állást,⁵⁹⁹ kifejezetten akkor, ha nincs széles multilaterális támogatottsága a beavatkozásnak, illetve nincsenek is olyan olasz katonai magánvállalatok, amelyeket úgy lehetne bevetni Líbiában, ahogy azt Törökország, vagy Oroszország teszi. Mivel Róma a kifejezett líbiai kérésre sem nyújtott katonai támogatást Tripolinak, helyét – mint a GNA fő támogatója – következésképpen átvette Törökország.

Amióta az orosz-török szerepvállalás megerősödött, Olaszország reális célja a konfliktus intenzitásának a csökkentése, és alacsony szinten történő befagyasztása lehet. Még ha az olasz és a francia Líbia-politika összehangolása után, Németországgal összefogva közös uniós fellépés irányába sikerül is elmozdulni, az EU marginális külpolitikai súlya miatt egy EU vezette rendezési folyamat sikeressége megkérdőjelezhető marad. A 2019–2021-es időszakban

⁵⁹⁷ Venturini, F.: I due capisaldi della geopolitica del Governo Draghi. *L'Eurispes*, 2021. március 15., [online], elérhető: <https://www.leurispes.it/i-due-capisaldi-della-geopolitica-del-governo-draghi/> [2021. november 23.]

⁵⁹⁸ Mindezzel együtt az erőteljes orosz jelenlét miatt nem állítható, hogy a konfliktus regionalizálódott, az erős nemzetközi jelleg továbbra is megmaradt.

⁵⁹⁹ Crisitani, D. – Colombo, S.: Making Sense of Italy's Renewed Economic Diplomacy Towards Libya. Istituto Affari Internazionali, IAI Commentaries, 2021, [online], elérhető: <https://www.iai.it/it/pubblicazioni/making-sense-italys-renewed-economic-diplomacy-towards-libya>, [2021. november 21.]

a követő külpolitikai magatartás csak az Egyesült Államok vonatkozásában jellemzi az olasz kül- és biztonságpolitikát, ez megfelel a külpolitikai hagyományoknak. A francia-olasz Líbia-politika összehangolása inkább a *balancing*, mint a *bandwagoning* kategóriába sorolható.

A regionális hatalmak aktivitása és Oroszország növekvő szerepvállalásával szemben az európai Líbia-politikát továbbra is mély törésvonalak és általános benutság jellemzi. Műveleti szempontból az EU marginalizációját az ENSZ fegyverembargójának sikertelen betartatása mutatja meg leginkább. Összességében egy, az európai biztonságot közvetlenül érintő válság esetén sem sikerült egységes és következetes uniós álláspontot kialakítani, különböző tagállamok – lásd az olasz–francia vetélkedést – más-más oldalt támogatnak a háborúban. Ráadásul a török fél intervenciójával, illetve a török-líbiai tengeri megállapodással szembeni ellenérzései miatt több tagállam (Görögország, Ciprus) is Haftar irányába tolódott. Mindezzel az EU egyrészt lényegében átengedte a helyzet megoldását más, vele esetenként rivális hatalmaknak, (mint ahogy történt ez Szíria esetén is), másrészt pedig olyan lépéseket is uniós szintű döntésként jelenített meg, amelyek kifejezetten sértik a líbiai helyzetben meghatározó hatalom –Törökország – érdekeit. Ennek leglátványosabb eleme az Irini, amely, bár a líbiai fegyverembargó ellenőrzésével hivatalosan semleges szerepet játszik, de a körülmények ismeretében (a GNA Törökországtól csak a tengeren keresztül kaphat nagyobb mennyiségű fegyvert, míg Haftar erőinek a líbiai-egyiptomi határon keresztül ellenőrzés nélkül szállíthatják az eszközöket) török értelmezés szerint Ankara ellen irányul.⁶⁰⁰

6.6 Összefoglalás

A líbiai válság alakulását legalább három, egymással összefonódó szint befolyásolja. Az első a belső szint, a mély területi és társadalmi megosztottság, ami összefügg Líbia történelmével. A második a nemzetközi szint, amelybe az egymással ellentétes érdekekkel rendelkező nem-arab országok tartoznak (Oroszország, Olaszország, Franciaország, kisebb részt az Egyesült Államok), a harmadik pedig a regionális szint, ami egyre inkább meghatározóvá válik az első két szint fejlődése szempontjából.

2014 után az olasz kormányok stabilitására döntő hatást gyakoroltak a migrációs hullámok,⁶⁰¹ ami ahhoz vezetett, hogy az olasz Líbia-politika rövidtávú stratégiát kezdett követni, melynek középpontjában az Olaszországba irányuló illegális migráció megállítása volt. Líbia stabilitása vált elsődlegessé Róma számára, a konfliktusban részt vevő líbiai szereplők legitimitásától függetlenül. Ez a Kaddáfi-időszak alatti érdekalapú kül- és

⁶⁰⁰ Marsai, 2020, i. m., 9.o.

⁶⁰¹ Dacrema – Varvelli, 2020, i. m., 45.o.

biztonságpolitika folytatásaként értékelhető, azonban egyben ugyanúgy tovább csökkentette a líbiai olasz befolyást, ahogy az az arab tavasz alatt történt. A többi szereplőhöz képest némiképp megkésett követő külpolitika folytatása mindkét líbiai partnernél csökkentette Olaszország hitelességét 2011-től kezdve.

Az előző fejezetben bemutatott, ún. egyenlő távolság politikája (*equidistanza*) érdemben nem változtatott az olasz nemzeti érdekek biztosításában. Haftar irányába csak akkor nyitott Róma, amikor felmerült annak a veszélye, hogy a tábornok a térdnyerésével az tripolitániai és fezzani olasz érdekeket is veszélyezteti. Róma azonban nem tudott olyat kínálni Haftarnak, amit Egyiptom, az Emirátusok, vagy Oroszország ne adna meg neki, az európai országok közül pedig Franciaország sokkal korábban alakított ki kapcsolatokat a tábornokkal, így érdemi befolyást nem tud(ott) rá gyakorolni. Az equidistanza politikája hozzájárult ahhoz is, hogy a GNA – egyik legfőbb támogatójának távolodását látva – egyre határozottabban fordult Törökország felé.

A regionális hatalmak líbiai szerepvállalásának fokozódását az európai országok is elősegítették azzal, hogy a közös álláspont hiányában nem tudták az ENSZ megbékélési folyamatát eredményesen támogatni, és nem tudtak egy olyan közös párbeszédet kialakítani, ami a líbiai szereplők eltérő álláspontjait közelítené egymáshoz. Az európai diplomácia sikertelenségéhez erőteljesen hozzájárult az olasz–francia rivalizálás, a két ország eltérő gazdasági, politikai, biztonsági érdekei felülkerekedtek a párbeszéd kialakításának szükségességén annak ellenére, hogy a líbiai válság és annak a kiterjesztett Mediterráneumra gyakorolt hatásai közös kihívást jelentenek mindkét ország számára.

A szponzorországok egyike sem tudja teljes mértékben ráerőltetni az akaratát a proxyjaira. A török csapatok érkezésével kiegyenlítődtek az erőviszonyok, Moszkva és Ankara jelentősebb mediátori szerepet vállalt fel. 2020 januárban Vlagyimir Putyin – Erdogannal egyetértésben – Moszkvában szervezett találkozót Szarrázs és Haftar között, amely végül fegyverszünet iránti kötelezettségvállalással zárult. Szarrázs aláírta az ezt megerősítő dokumentumot, Haftar azonban – Moszkva nyomása ellenére – csak szóbeli megerősítést adott, majd elhagyta a találkozót. Ez az eset is megmutatja, hogy még a fegyveres konfliktusba leginkább bevonódott szponzorállamok sem tudják kizárólagosan saját érdekeik mentén irányítani a proxykat, így Olaszországnak – a katonai részvétel elutasításával és a politikai/diplomáciai megoldások erőltetésével – gyakorlatilag nincs esélye a saját érdekei szerint rendezni a líbiai konfliktust.

A líbiai helyzet olasz érdekek mentén történő rendezése túllép a bilaterális kapcsolatok keretein, erre egyedül Olaszország nem képes hatalmi súlyánál fogva miatt sem, illetve azért

sem, mert a többi érintett országgal ellentétben nem avatkozik be Líbiában kemény eszközökkel *szponzorállamként*, a proxyháborús helyzetben nem tekinti önmagát résztvevő félnek. 2011 és 2021 között a proxyt támogató szponzorállami magatartás egyedül a Gentiloni-kormányt jellemezte, ez azonban a biztonság csak egy szektorára, a társadalmi szektorra irányult, a proxy támogatásának célja az Olaszországba irányuló illegális migráció megállítása volt.

A vizsgált időszakban a követő külpolitikai magatartás a 2011-es beavatkozáshoz való csatlakozáskor jellemezte legegységesebben az olasz Líbia-politikát. 2014 után az equidistanza politikája nem tekinthető ennek, hiszen nem történt meg a korábbi szövetségstől (GNA) való teljes elfordulás. Líbia kapcsán a multilaterális lépések támogatása egyrészt az olasz külpolitikai hagyományokból fakad, másrészt abból a felismerésből, hogy Olaszország egyedül nem képes saját érdekei mentén rendezni a helyzetet. A multilaterális kezdeményezések kapcsán is megfigyelhető egyfajta követő magatartás, kiemelten a berlini konferencia esetében. 2021 tavaszán az olasz és francia Líbia-, illetve Száhel-politika összehangolásának bejelentése arra utalhat, hogy Róma szembefordulva a követő külpolitika hagyományaival, Törökország kemény eszközökkel történő térnyerését a saját érdekei szempontjából túl veszélyesnek tartja.

7 A potenciális biztonságiasító szereplők Líbiával kapcsolatos diskurzusainak elemzése

A fejezet célja, hogy megvizsgálja az értekezés elején meghatározott potenciális biztonságiasító szereplők Líbiával kapcsolatos kommunikációját, azonosítsa az esetleges mintázatokat, eltéréseket. Elemzésemben a 2011 és 2021 között hatalmon levő olasz miniszterelnökök, külügy-, belügy-, és védelmi miniszterek Líbiával kapcsolatos kommunikációját vizsgáltam kvalitatív és kvantitatív módszerekkel. Az előző fejezetekben bemutattam a vizsgált időszak Líbia-politikájának legfontosabb intézkedéseit, e vizsgálat célja az volt, hogy megmutassa, hogy a Líbiával kapcsolatos politikai diskurzus mennyire tükrözi az intézkedéseket, illetve mennyire válik el attól.

Az épített korpuszok eltérő jellege miatt – szövegek hossza, annak 'célközönsége', a beszédaktusok körülményei – a vizsgálat vázát ugyanazok a kérdések adják,⁶⁰² de a korpuszonkénti vizsgálatok mélysége eltérő. Mivel a diskurzusokban nem jelentek meg strukturálisan biztonságiasításra utaló elemek, ezt nem korpuszonként, hanem külön alfejezetben jelenítem meg. A vizsgálatok eredményeit először külön-külön ismertetem, ezek összesítése alapján a következtetések a fejezet végén találhatóak. Az elemzett beszédek pontos listája a Mellékletben (10.9. sz. alfejezet) található.

A következő alfejezetekben ismertetett diskurzuselemzéssel az alábbi olasz minisztereknek és miniszterelnököknek a Líbiával kapcsolatos kommunikációját vizsgáltam.

Kormány	miniszterelnök	külügymin.	belügymin.	védelmi min.
4. Berlusconi-kormány 2008. máj. 8. - 2011. nov. 16.	Silvio Berlusconi (PdL)	Franco Frattini (PdL)	Roberto Maroni (LN)	Ignazio La Russa (PdL)
Monti-kormány 2011. nov. 16. – 2013. ápr. 28.	Mario Monti (-)	Giulio Terzi di Sant'Agata (-)	Annamaria Cancellieri (-)	Gianpaolo Di Paola (-)
Letta-kormány 2013. ápr. 28. – 2014. febr. 22.	Enrico Letta (PD)	Emma Bonino (RI)	Angelino Alfano (PdL/NCD)	Mario Mauro (PpL/SC)
Renzi-kormány 2014. febr. 22. 2016. dec. 12.	Matteo Renzi (PD)	Federica Mogherini (PD) Paolo Gentiloni (PD)	Angelino Alfano (NCD/AP)	Roberta Pinotti (PD)
Gentiloni-kormány 2016. dec. 12.-	Paolo Gentiloni (PD)	Angelino Alfano (NCD/AP)	Marco Minniti (PD)	Roberta Pinotti (PD)

⁶⁰² A használt kódkönyv korpuszonként megegyezik, de a hivatalos látogatások során elhangzott beszédek során csak a magasabb szintű kategóriák meglétét vizsgáltam.

2018. jún. 1.				
1. Conte-kormány 2018. jún. 1. – 2019. szept. 5.	Giuseppe Conte I (-)	Enzo Moavero Milanesi (-)	Matteo Salvini (Lega)	Elisabetta Trenta (M5S)
2. Conte-kormány 2019. szept. 5.- 2021. febr. 13.	Giuseppe Conte II (-)	Luigi Di Maio (M5S)	Luciana Lamorgese (-)	Lorenzo Guerini (PD)
Draghi-kormány 2021. febr. 13 -	Mario Draghi (-)	Luigi Di Maio (M5S)	Luciana Lamorgese (-)	Lorenzo Guerini (PD)

7.1. ábra: A diskurzusvizsgálásban vizsgált biztonsgiasító szereplők, kormányonként

7.1 Hivatalos látogatások során elhangzott beszédek

Ahogy korábban bemutattam, az olasz–líbiai kapcsolatok alakításához a végrehajtó hatalom leggyakrabban nem parlamenti jóváhagyást igénylő eszközöket választ. A kétoldalú kapcsolatokban fontos eszközt jelentenek a hivatalos látogatások. Az első korpuszba a 2011–2021 közt hivatalban levő olasz miniszterelnökök, külügy-, belügy-, és védelmi miniszterek líbiai hivatalos látogatásuk során elhangzott nyilatkozatai mellett azok a nyilatkozatok kerültek, amelyeket ugyanők líbiai kollegáik olaszországi látogatásai során tettek. Az elemzésben csak a látogatásokat vizsgáltam, a telefonhívásokat nem.

A nyilatkozatokat illetékes minisztériumok honlapjairól gyűjtöttem össze és a tartalomelemzés szigorú szabályai szerint csak azokat a részeket vizsgáltam, amelyek pontosan – tehát nem függőbeszédként – idézik az olasz miniszterek által elmondottakat. A líbiai tisztségviselők idézetei nem képezték a vizsgálat tárgyát. A vizsgálat alapját 12 miniszterelnöki miniszteri, 30 belügyminiszteri, 32 külügyminiszteri és 18 védelmi miniszteri nyilatkozat képezte.⁶⁰³ A nyilatkozatok külső okokból nem fedik az összes kormány kommunikációját, mivel az olasz minisztériumok sajátos archiválási rendszere miatt a beszédek egy része visszamenőlegesen nem érhető el, vagy pedig pusztán a találkozó tényét rögzítették, az ott elhangzottakat nem. A diskurzusvizsgálás megállapításai ebben a korpuszban e korlátozó tényezők miatt nem általánosíthatók.

7.1.1 Védelmi miniszterek

A vizsgált évtizedben a védelmi miniszterek nyilatkozatai az együttműködésre és a stabilizációra koncentráltak. A hangsúly egyértelműen a bilaterális együttműködésre került, az

⁶⁰³ Az elemzett nyilatkozatok pontos listáját lásd a Mellékletben (10.9. sz. alfejezet)

ENSZ líbiai tevékenységét csupán két alkalommal említették, az Európai Uniót pedig egyszer sem. Az idő nem változtatott a fő pontokon, Olaszország legfontosabb feladatai Líbiában – és Líbia kapcsán – az ország stabilizációja és a líbiai kapacitásépítés támogatása maradt végig. A kapacitásépítés leggyakrabban a líbiai fegyveres erők (parti őrség, rendőrség, általános haderő, katonai orvosok) képzését jelentette, az intézményi kapacitásépítés ehhez képest másodlagos volt.

7.1.2 Belügyminiszterek

Ellentétben a védelmi miniszterekkel, akik a nemzetközi intézmények kapcsán az ENSZ és szakosított szerveinek támogatását és bevonódását emelték ki (minimálisan), a belügyminisztereknél a hangsúly az EU-ra került, az ENSZ család pedig ehhez képest háttérbe szorult. A belügyminiszterek szófelhőjét és kódolási mátrixait vizsgálva megállapítható, hogy az Európai Uniót erősen kötik a migrációs probléma kezeléséhez, elsősorban pénzügyi alapokból való támogatás, illetve a probléma kezelésében való nagyobb szerepvállalás terén. Az EU-t egy külső – uniós szempontból harmadik – ország irányába következetesen támogató, pozitív szereplőként jelenítik meg, a parlamenti kommunikációt (lásd később) jellemző cserbenhagyottság nem jelenik meg ezen a nemzetközinek tekinthető szintén.

A korábbi fejezetekben bemutattam az olasz Líbia-politika megkésetttségét, ami ebben a korpuszban is megjelenik: a líbiai konfliktus nemzetközi jellegéről csak 2018-ban kezdtek el beszélni a belügyminiszterek, pedig ez már 2014-től kezdve folyamatosan erősödött. A konfliktus nemzetköziesedésével kapcsolatban konzekvensen azt elutasító nyilatkozatokat tettek. Olaszország Líbiával kapcsolatos feladataiban itt is meghatározó volt a stabilizáció, a demokratikus fejlődési pályára állítás, az embercsempészet elleni küzdelem, ezeket követően a líbiai fegyveres erők kiképzése és a terrorizmus elleni fellépés, ami már részlegesen fedi a védelmi miniszterek hatáskörét. A védelmi miniszterekhez képest új, de nem hangsúlyos elemként megjelent a Líbiával való gazdasági együttműködés is. A kétoldalú gazdasági kapcsolatok fellendüléséről való kommunikáció elsősorban az első Conte-kormány belügyminiszterét (Luciana Lamorgese) jellemezte, az összes többi miniszter (miniszterelnök, külügy-, belügy- és védelmi miniszter) a líbiai gazdaság fejlesztésére koncentrált.

7.1.3 Külügyminiszterek

A külügyminiszterek bilaterális találkozókra tett nyilatkozatainak közös visszatérő eleme volt a stabilizáció, pacifikáció témakörének kihangsúlyozása. Érdekes, hogy a líbiai biztonsági helyzet javítása a védelmi miniszterek nyilatkozataiban nem jelent meg, míg a

külgügyminiszterek kommunikációjának általános eleme volt. A vizsgált miniszterek közül a külgügyminisztereknél jelent meg leginkább a gazdaság témaköre. Bár ez összhangban van azzal, hogy a külgazdasági feladatok a külgügyminiszter hatáskörébe tartoznak, ezek a nyilatkozatok döntő részben nem az olasz–líbiai gazdasági kapcsolatokra utaltak, hanem Líbia gazdasági helyzetének javítására. Az energetikai kapcsolatok, amelyek a két ország gazdasági kapcsolatainak gazdaságbiztonsági szempontból a legfontosabb részét adják, szinte egyáltalán nem jelennek meg a kommunikációban. A két ország közti gazdasági kapcsolatok kisebb részben jelentek csak meg, ezek a nyilatkozatok az időről időre megrendezett olasz–líbiai gazdasági/üzleti fórumra utaltak. A proxysodott konfliktus kevésbé képezte a kétoldalú nyilatkozatok tárgyát, inkább a katonai megoldás elutasítása, és a diplomáciai megoldás előnyben részesítése kapcsán jelent meg 2018-tól kezdve.

A nemzetközi szervezetek közül a külgügyminiszterek – hasonlóan a védelmi miniszterekhez – az ENSZ és a hozzá kötődő szervek, intézmények (pl. Líbia-megbízott) szerepét hangsúlyozták inkább, míg az Európai Unió háttérbe szorult.

7.1.4 Miniszterelnökök

A miniszterelnökök nyilatkozataikban egyértelműen a stabilizáció és a demokratikus átmenet elősegítése mellett foglaltak állást, ezután a migráció kezeléséhez – elsősorban annak megelőzéséhez – kapcsolódó feladatok következtek. A terrorizmus és az embercsempészek elleni fellépés a külgügyminiszterekhez képest is háttérbe szorult.

Az egyéb területeken való együttműködés (egészségügy, kulturális együttműködés) kizárólag a miniszterelnökök kommunikációjában jelent meg, de itt is csak háttérelmként. Az egészségügyi együttműködés elsősorban a biztonság katonai szektorához kapcsolódott (líbiai civil és harctéri orvosok képzése, miszráti kórház működtetése), a COVID-19 járvány semmilyen formában nem jelent meg a beszédekben.

7.1.5 Összefoglalás

A bilaterális látogatások során tett nyilatkozatok közös jellemzője Líbia stabilizációjára, a demokratikus átmenet elősegítésére és a politikai megoldás keresésére való fókuszálás, ami az olasz Líbia-politika leglátványosabb retorikai eleme 2011 óta annak ellenére, hogy érdemi hatást elérő olasz kezdeményezés e téren nem volt ebben az időszakban.

Az EU szerepével elsősorban a belügyminiszterek foglalkoztak, mindig a migráció kapcsán, kisebb mértékben a miniszterelnöki beszédekben is előkerült az uniós szerepvállalás, itt azonban két alkalommal az unió külpolitikai szerepvállalására való hivatkozás is megjelent

(Giuseppe Conte második ciklusában és Mario Draghi ciklusa alatt). Az elemzés alapján az állapítható meg, hogy a líbiai válság kapcsán Olaszország az EU-t nem releváns külpolitikai aktorként tartja számon, a migrációs probléma megoldása szempontjából azonban fontos szereplőnek tekinti.

A vizsgált nyilatkozatok alapján a líbiai helyzet politikai megoldását a nemzetközi szervezetek közül inkább az ENSZ feladatának tartják.

A líbiai konfliktus nemzetköziesedett jellege, ehhez kapcsolódóan pedig a konfliktus katonai megoldásának elutasítása, és a békés megoldás támogatása a miniszterelnökök beszédeiben jelent meg leginkább, a kül- és a belügyminiszterek hozzájuk képest kevésbé, a védelmi miniszterek pedig szinte egyáltalán nem foglalkoztak a kérdéssel.

A kétoldalú gazdasági kapcsolatok gerincét adó energetikai kapcsolatok nagyon ritkán kerülnek be a bilaterális találkozók nyilatkozataiba, ez alátámasztja azokat a feltételezéseket, amelyek szerint az ENI önálló szereplőként, az olasz diplomácia segítségével intézi líbiai ügyeit.

7.2 Parlamenti meghallgatások

A vizsgálat során a 2011–2021 között hivatalban levő 8 olasz kormány belügy-, külügy- és védelmi minisztereinek parlamenti szaktanácsadók előtt elmondott beszédeit elemeztem, ezekből építettem a második korpuszt. Az elemzett anyagmennyiség csökkentése, valamint a miniszterek – és a kormányok – közötti összehasonlíthatóság megteremtése érdekében miniszterenként 2-2 beszéd képezte a vizsgálat tárgyát.⁶⁰⁴ Tekintettel arra, hogy a miniszterelnököket – bár potenciális biztonsgiasító szereplőként azonosítottam – nem hallgatják meg a parlamenti szaktanácsadók, és kifejezetten Líbia kapcsán csak Giuseppe Conte szólalt fel a parlamentben az azonnali kérdések órájában, ebben a részben külön nem vizsgáltam, hiszen a fentiek nem tették lehetővé az egységes korpusz építését.

A parlamenti meghallgatások lehetőséget biztosítanak a kormány álláspontjának képviselők előtti ismertetésére. Fontos kiemelni, hogy a szaktanácsadók különböző politikai pártokhoz tartozó tagjai reflektálhatnak az elhangzottakra, kérdéseket tehetnek fel, amire az illetékes miniszternek válaszolnia kell. Ezek a kérdések nem képezték a vizsgálat tárgyát, a

⁶⁰⁴ Ez alól kettő kivétel van: A 2011-ben hivatalban levő Roberto Maronit, a negyedik Berlusconi-kormány belügyminiszterét, és Luciana Lamorgeset, a 2021 februárjában hivatalba lépett Draghi-kormány belügyminiszterét – feltételezhetően részben az idő rövidsége miatt – csak egy alkalommal hallgatták meg Líbia kapcsán a szaktanácsadók.

Az elemzett beszédek pontos listáját lásd a Mellékletben (10.9. sz. alfejezet)

diskurzuselemzés módszertanát kizárólag a miniszterek által elmondottak elemzésére alkalmaztam.

7.2.1 Belügyminiszterek

Az értekezésben vizsgált nyolc olasz kormány közül háromnak volt szakértő (*tecninco*) belügyminisztere (a Monti-kormányban Cancellieri, a második Conte-kormányban és a Draghi-kormányban Lamorgese), négynek jobboldali/jobbközép (a Berlusconi-kormánynak Maroni, az első Conte-kormányban Salvini, a Letta és a Renzi-kormánynak Alfano), és csupán egynek balközép (a Gentiloni-kormánynak Minniti). A belügyminiszterek általánosságban kevésbé foglalkoztak a líbiai konfliktus aktuális helyzetével, kommunikációjuk egyértelműen annak a társadalmi biztonsághoz köthető (migrációs) vetületét fedte le, viszont a helyzetértékelésükben visszatérő elem volt a Líbiából való kitekintés a tőle délre található országok irányába, szintén a biztonság társadalmi szektorában jelentkező kihívások, fenyegetések kapcsán.

2011–2012-ben jelent meg a belügyminiszteri kommunikációban (Roberto Maroni), hogy Olaszország nem rendelkezik kellő információval a líbiai helyzetről, ellentétben – az emiatt könnyebben kezelhető – Tunézia és Egyiptom esetével.⁶⁰⁵ A Monti-kormány belügyminisztere elismerte, hogy követik a fejleményeket, de a felemelkedőfélben levő líbiai központokkal nincsen kapcsolatuk.⁶⁰⁶ A 2011–2013 eleje közötti belügyminiszteri diskurzusban ebből a szempontból ugyanaz a lemaradás/passzivitás tükröződött, ami az egész olasz Líbia-politikát jellemezte ebben az időszakban. Utána a líbiai helyzet ismertetése jellemzően a külügyminiszteri meghallgatásoknak képezte részét, ahol viszont a hangsúly inkább Olaszország nemzetközileg is elismert líbiai súlyára és befolyására került.

A Líbiával kapcsolatos olasz álláspontban bekövetkező fontos változás volt, hogy a konfliktus elején Roberto Maroni még arról beszélt, hogy a nemzetközi közösségnek nem feltétlenül a – líbiai környezetben bonyolultan bevezethető – nyugati demokráciákra hajazó modellt kell elősegíteni, a lényeg az, hogy egy Olaszországgal, Európával és a nyugati közösséggel szemben nem ellenséges új rezsim alakuljon ki.⁶⁰⁷ Maroni után a többi belügyminiszternél a líbiai stabilizáció fontossága már együtt járt a demokratikus fejlődés előmozdításával, ami egyébként a Líbiával kapcsolatos olasz diskurzus egészének visszatérő eleme maradt egészen napjainkig.

⁶⁰⁵ Audizione del Ministro dell'interno, Roberto Maroni, sui recenti sviluppi della situazione nel Mediterraneo. 2011. március 2.

⁶⁰⁶ Audizione del Ministro dell'interno Anna Maria Cancellieri. 2012. szeptember 25.

⁶⁰⁷ Audizione del Ministro dell'interno, Roberto Maroni, sui recenti sviluppi della situazione nel Mediterraneo. 2011. március 2.

Az Európai Unió kapcsán a külügyi szereplőként való fellépés, a bárminemű beavatkozás gondolatköre marginális maradt az előző korpuszhoz (nyilatkozatok) hasonlóan, az EU továbbra is a migrációs és menekültkérdés kapcsán került szóba. Maroni kihangsúlyozta, hogy a Líbiában és Észak-Afrikában kialakuló új rezsimek jellemzői az EU fellépésétől, vagy annak hiányától függenek, de rajta kívül csak Minniti említette az EU részéről a *stratégiai beavatkozás* szükségességét (mélyebb definíció nélkül).⁶⁰⁸ Egészen a második Conte-kormányig többet hivatkoztak a belügyminiszterek az EU-n belüli szolidaritás, támogatás hiányára, mint annak meglétére, Lamorgese alatt fordult meg ez a trend. A legélesebb kritikákat a Renzi-kormány belügyminisztere, Angelino Alfano fogalmazta meg, elsősorban a Földközi-tengeri mentési munkálatok és uniós műveletek kapcsán. Kiemelendő, hogy a Renzi-kormány alatt töltötte be Olaszország az Európai Unió soros elnöki tisztségét, az uniós migrációs politikát az olasz érdekeknek szerint módosítani kívánó javaslatok nem jelentek meg a vizsgált beszédekben, annak ellenére, hogy a soros elnökség kiemelt témája volt a migrációs probléma közösségi szintre emelése.⁶⁰⁹ Bár a vizsgált időszakban egyértelműen az első Conte-kormány volt a legkonfrontatívabb az Unióval szemben, a belügyminiszteri kommunikációban a többi kormányhoz képest nem volt kiemelkedő, hiszen a Renzi-kormány kritikusabb volt az Unióval, és a Gentiloni-kormány is nagyjából az első Conte-kormánnyal volt egy szinten.

A határok kérdésével – elsősorban a határellenőrzéssel, valamint ehhez kötődően a líbiai államterület központi ellenőrzésével – egyaránt foglalkoztak a védelmi, a külügy- és a belügyminiszterek is, viszont a határok hollétének a kérdését a belügyminiszterek elemezték a legtöbbet. Általános jellemző volt a Líbiával kapcsolatos diskurzusban az olasz és az európai határok összemosása, az olasz nemzeti határok háttérbe szorultak és előtérbe került Európa határainak kérdésköre. Ehhez kapcsolódóan visszatérő elemmé vált az olasz és az európai érdekek egybemosása. Alfano még Lampedusára hivatkozott egész Európa határaiként, hozzá képest a koncepció Minnitinél kitágult, és Líbia déli határait határozta meg egész Európa déli határaiként.⁶¹⁰ Bár Alfano földrajzilag nem tágtotta Európa határait, a határok kérdését a jövőnek nevezve Európa jövőbeli felemelkedésének vagy bukásának zálogaként jelenítette meg.⁶¹¹ Az olasz/uniós határok kérdésköréhez szorosan társítható az externalizáció szükségessége, ami egyrészt az uniós műveletek kapcsán, másrészt pedig az olasz haderő

⁶⁰⁸ Comunicazioni del Governo sulla lotta contro il traffico di esseri umani nel Mediterraneo 2017. július 26.

⁶⁰⁹ Governo Italiano: Programma della Presidenza italiana del Consiglio dell'unione europea. Europa un Nuovo Inizio, 1 Luglio – 31 Dicembre 2014. [online], elérhető: www.governo.it/governoinforma/documenti/programma_semestre_europeo_ita.pdf, [2022. március 19.]

⁶¹⁰ Comunicazioni del Governo sulla lotta contro il traffico di esseri umani nel Mediterraneo 2017. július 26.

⁶¹¹ Audizione del ministro dell'interno, Angelino Alfano, sulle tematiche e sulle problematiche inerenti all'Agenda europea sulla migrazione 2015. november 4.

bilaterális tevékenysége kapcsán is végigkíséri a belügyminiszteri kommunikációt, az olasz Líbia-politika egyik legstabilabb pilléréként. A líbiai határellenőrzés⁶¹² az olasz nemzetbiztonság záloga a terrorizmus és az embercsempészet elleni fellépés miatt is.

A nemzeti és nemzetközi érdekek összeütközése kapcsán sajátos álláspont volt megfigyelhető a vizsgálat során. Elismerve a nemzeti érdekek, és az ezek alapján való cselekvés legitimitását, Minniti a nemzeti és a nemzetközi érdekek közötti egyensúly megtalálását és megtartását tartotta fontosnak.⁶¹³ Kiemelendő, hogy amikor az olasz és az uniós érdekeket együtt említették, azok mindig szinergiában voltak egymással, a nemzetközi közösség és az olasz érdekekhez hasonlóan, ezzel mentek szembe más országok nemzet érdekei (amik ezen logika alapján a nemzetközi közösség közös érdekeibe nem tartoznak bele). Egyik miniszter sem részletezte, hogy mely országok nemzeti érdekei ellentétesek az olasz érdekekkel, az összes beszédet figyelembe véve a leggyakrabban megjelenő Franciaország is csupán utalásszinten jelent meg.

Bár a belügyminisztérium felelősségének kérdése nem képezte visszatérő részét a belügyminiszteri beszámolóknak (csak Cancellierinél és Minnitinél jelent meg), érdemes megemlíteni, hogy amíg Cancellieri arra hivatkozott, hogy ő szakértő, nem politikus, és a parlament és a politikusok felelősségét hangsúlyozta, Minniti a saját személyes felelősségét emelte ki.⁶¹⁴

A migráció és a terrorizmus összefonódása egyik politikusnál sem volt visszatérő elem, ellentétben – a biztonság társadalmi szektorába sorolható – embercsempész hálózatok elleni fellépéssel, ami a belügyminiszteri diskurzusok legfontosabb közös része volt, konzekvensen együtt járt a stabilizáció szükségességével (stabilizáció, mint az embercsempész hálózatok ellehetetlenítésének előfeltétele), és a Líbiából való déli irányú kitekintéssel. A Száhellel és a szubszaharai térséggel való együttműködés volt a legjellemzőbb földrajzi iránya az olasz feladatszabásnak, a Líbián belüli kelet-nyugati kiegyezés hangsúlyozása csak Minninit jellemezte.

A migrációs kérdés gazdasági vetületeivel a vizsgált meghallgatásokon nem foglalkoztak *rendszeresen* a belügyminiszterek, a beszédeket összevetve a tengeri úton illegálisan Olaszországba érkezők statisztikáival, az látszik, hogy amikor csúcson volt az érkezők száma, az érkezők jelentette gazdasági terhek csupán érintőlegesen jelentek meg (egy

⁶¹² A terrorizmus kapcsán elsősorban a déli határok ellenőrzése merült fel.

⁶¹³ Comunicazioni del Governo sulla lotta contro il traffico di esseri umani nel Mediterraneo 2017. július 26.

⁶¹⁴ Audizione del Ministro dell'interno Anna Maria Cancellieri 2012. november 27.

Audizione del Ministro dell'interno, Marco Minniti, sulle linee programmatiche del suo dicastero 2017. február 8.

alkalommal, Minniti alatt) a korpuszban. A kérdéssel legmélyebben a Monti-kormány belügyminisztere (Cancellieri) foglalkozott, amikor még a későbbiekhez viszonyítva sokkal kevesebben érkeztek Olaszországba, Minniti után pedig csak Matteo Salvini említette (egyszer) a migráció jelentette gazdasági terheket.⁶¹⁵ Ekkorra az érkezők száma – köszönhetően a Minniti-féle Líbia-politikának – meredeken lecsökkent, a migrációs kérdés gazdasági vonatkozása azonban Salvini számára a szavazatok szempontjából kiemelt téma volt, ez így inkább a pártpolitikai, mint az objektív valóságot tükrözte. A gazdasági vonatkozásokhoz kapcsolható az emberkereskedelem, mint üzlet jelentette diszkurzív elem, amely Matteo Salvini belügyministerségének egyik kiemelt témája volt, a parlamenti meghallgatásaiban azonban nem erre helyezte a legnagyobb hangsúlyt. Rajta kívül az emberkereskedelmet üzleti aspektusból csak Luciana Lamorgese említette a Draghi-kormány alatt,⁶¹⁶ vélelmezhetően azért, mert Salvini előtte az olasz közbeszéd részévé emelte.

Érdekesség, hogy a humanitárius szempontok kapcsán kétszer is megjelent a hidegháborús Németország analógiája: 2011-ben a jobbközép kormány jobboldali belügyminisztere (Roberto Maroni) a berlini fal leomlásához hasonlította a líbiai és tunéziai tüntetések következtében meginduló menekülthullámokat, később pedig a balközép Letta kormány jobbközép belügyminisztere (Angelino Alfano) Lampedusát a harmadik évezred Checkpoint Charliejához hasonlította.⁶¹⁷

A politikai pártok által képviselt értékeket figyelembe véve meglepő, hogy a Liga belügyminiszterei (Maroni 2011-ben, és Salvini 2018–2019-ben) arányaiban jóval nagyobb hangsúlyt fektettek parlamenti diskurzusaikban a humanitárius-emberi jogi vonatkozásokra, mint a balközép kormányok belügyminiszterei, Salvini és Maroni a legnagyobb problémának a humanitárius vészhelyzetet tartotta. Az olasz nemzeti érdekekre és nemzetbiztonságra való hivatkozás legjelentősebben a Demokrata Párti Minnitinél (Gentiloni kormány) jelent meg.

Összességében Marco Minniti beszédei foglalkoztak a Líbia-politika legtöbb aspektusával, több olyan elem volt, amit ő emelt be a diskurzusba, és az őt követő miniszterek már reflektáltak ezekre a témákra: az NGO-k tevékenysége, Líbia stabilizációja,⁶¹⁸ a térség

⁶¹⁵ Audizione del Ministro dell'interno, senatore Matteo Salvini 2018. december 5.

⁶¹⁶ Audizione della Ministra dell'interno, Luciana Lamorgese 2021. május 19.

⁶¹⁷ Audizione del Ministro dell'interno, Roberto Maroni, sui recenti sviluppi della situazione nel Mediterraneo 2011. március 2. Audizione del Ministro dell'interno, Angelino Alfano, sulle linee programmatiche, 2013. július 2.

⁶¹⁸ Líbia stabilizációja érintőlegesen megjelent Maroninál és Cancellierinél, majd a Letta és a Renzi kormányoknál eltűnt. Minniti után mindegyik miniszter többet foglalkozott ezzel a kérdéssel, ez azonban nem tekinthető pusztán „Minniti örökségének”, hiszen a líbiai konfliktus nemzetköziesedése ez után kezdett fokozódni.

gazdasági eszközökkel történő fejlesztése, az ENSZ és szakosított szerveinek támogatása, katonai eszközök és fegyverek szállítása a líbiai állami szervezeteknek, a líbiai erők képzése.

7.2.2 Védelmi miniszterek

A vizsgált nyolc olasz kormányból négynek volt Demokrata Párti védelmi minisztere (Renzinél és Gentiloninál Roberta Pinotti, a Conte-II, és a Draghi-kormányánál Lorenzo Guerini), egynek jobbközép politikus (a Berlusconi-kormányban Ignazio La Russa), egy kormányának az Ötcsillagos Mozgalom (az első Conte-kormányban Elisabetta Trenta), egynek egy liberális-centrista párt (a Letta-kormányban Mario Mauro) adott védelmi minisztert, a Monti kormány védelmi minisztere pedig szakértő volt. Líbia kapcsán a legfontosabb feladatok a diskurzuselemzés alapján: a líbiai biztonsági erők (elsősorban a parti őrség) kiképzése, a stabilizáció, a terrorizmus elleni fellépés és az emberkereskedelem/szervezett bűnözés elleni fellépés.

A védelmi miniszterek parlamenti meghallgatásaik során a líbiai helyzetet a 2011-es beavatkozás után – a belügyminisztereknél – szélesebb kontextusban, a mediterrán térség komplex kapcsolat- és kihívásrendszerének részeként elemezték, ami inkább egyfajta stratégiai megközelítésre utal. Líbia kiterjesztéséhez kapcsolható a határok kérdésköre: az Európa határa kérdéskörrel a belügyminiszterekhez képest a védelmi miniszterek kevesebbet foglalkoztak, viszont ebben a korpuszban is megjelent a határok kitolása: Guerini szerint a Száhel Európa és a NATO (!) déli határa,⁶¹⁹ ezzel Minnitihez képest is kitérítette a területet, és rövid időre visszahozta a NATO-t a diskurzusból. A száheli problémák húzódnak fel északra, egészen Líbiáig, ez igazolja a Líbiától délre fekvő területeken az olasz katonai jelenlét szükségességét.

Az Európai Unióval kapcsolatos diskurzus központi elemei a Líbiában (EUBAM Libya) és a Földközi-tengeren futó uniós műveletek (EUNAVFOR MED Sophia, Iridi, stb.) voltak, azonban az az Unióval kapcsolatos 'elégedetlenség', ami a belügyminiszteri diskurzusokban fellelhető volt, a védelmi minisztereket nem jellemezte. A vizsgált időszakban csak a Mario Mauro (Letta-kormány) és az első Conte-kormány védelmi minisztere, Elisabetta Trenta hangsúlyozta az Unió kapcsán a szolidaritás/támogatás hiányát, illetve a vitás kérdéseket, mindketten a tengeri műveletek során kimentett migránsok Olaszországba szállítása miatt kifogásolták a többi uniós tagállam szolidaritásának hiányát. Ez a diskurzus egybevág azzal, hogy az értekezés során vizsgált kormányok közül Letta alatt kezdett az európai szolidaritás –

⁶¹⁹ Guerini egy olyan instabilitási háromszögről beszélt, amely lényegében három oldalról fogja közre a Száhel térségét: Líbia északról, a Guineai-öböl nyugatról, Afrika-szarva pedig keletről.
Comunicazioni del Governo sulla partecipazione dell'Italia alle missioni internazionali 2021. július 7.

és annak hiányának – kérdése erősödni (humanitárius katasztrófák a Földközi-tengeren), és az első Conte-kormány volt a legkonfrontatívabb külpolitikája, amelynek egyik fő célpontja az EU volt. Trenta foglalkozott beszédeiben a legtöbbet a nemzetközi szervezetek (ENSZ, EU, NATO) líbiai szerepvállalásával annak ellenére, hogy az első Conte-kormány volt az, amelyik kilépve az olasz kül- és biztonságpolitika hagyományos multilateralista fókuszából a bilaterális kapcsolatokat helyezte előtérbe.

Az EU, mint (Líbiában/a mediterrán térségben aktív) külpolitikai szereplő a védelmi miniszterek meghallgatásainak sem volt hangsúlyos eleme. Bár a közös kül- és biztonságpolitikához tartoznak a Földközi-tenger térségében futó műveletek, ezek kapcsán inkább a konkrét feladatok jelentek meg, mintsem tágabb keretben történő értékelésük. A Draghi-kormány alatt esett szó leginkább az EU külpolitikai jellegű szerepvállalásáról, egyrészt az Irini, mint az EU legerősebb líbiai „eszköze” gondolat beemeléseével, másrészt pedig az Unió gazdaságfejlesztési célú fellépésével. Guerini szerint az EU-nak többet kell tennie a térség gazdasági fejlesztéséért, hogy beindítsa a fejlődést, amivel az európai biztonságot is megerősíti. A katonai eszközökkel történő kapacitásépítés a puha külpolitikai eszközökkel történő intézményi kapacitásépítés előfeltétele, így a(z olasz) líbiai katonai jelenlétet Guerini lényegében minden stabilizációs erőfeszítés kiindulópontjaként határozta meg.⁶²⁰ Az ENSZ – az előző korpusz eredményeihez hasonlóan – a líbiai stabilizáció és pacifikáció szempontjából a legfontosabb nemzetközi szervezet, míg a NATO a 2011-es beavatkozás után líbiai vonatkozású tevékenysége kapcsán nem került szóba.

A humanitárius vonatkozású diszkurzív elemek a 2011-es katonai intervenció idején voltak a leggyakoribbak (jobb-közép védelmi miniszter (Ignazio La Russa)), utána még a Letta-kormány alatt merültek fel többször, összefüggésben azzal, hogy a tengeren érkezők tragédiái (pl. Lampedusa) az olasz közvéleményből erős szolidaritást váltottak ki. A Demokrata Párt és az M5S által delegált védelmi miniszterek beszédeiben a humanitárius kapcsolódású témák háttérbe szorultak. Ez nem felel meg a klasszikus politikai jobb-bal csoportosításban a pártok által képviselt értékeknek, viszont megegyezik a belügyminiszteri korpusz vizsgálati eredményeivel.

A jövő Líbiája kapcsán változott az olasz elképzelés, míg a Monti-kormány védelmi minisztere a líbiaiak felelősségére koncentrált a jövő Líbiájának építése kapcsán,⁶²¹ később ez

⁶²⁰ INDAGINE CONOSCITIVA SULLA POLITICA ESTERA DELL'ITALIA PER LA PACE E LA STABILITÀ NEL MEDITERRANEO

⁶²¹ Audizione del ministro della difesa Giampaolo Di Paola sulle linee programmatiche del suo Dicastero 2011. december 1.

már nem jelent meg a beszédekben, a hangsúly Olaszország felelősségére (saját nemzeti érdekeinek és biztonságának biztosítása miatt), valamint a nemzetközi közösségre került. Di Paolához képest a Renzi-kormány védelmi minisztere, Roberta Pinotti a műveletek kapcsán már arra hivatkozott, hogy ha a nemzetközi közösség nem avatkozik be (időben), a veszélyekből fenyegetések, majd konfliktusok lesznek, amelyek a migrációt növelik,⁶²² így Pinotti általánosságban kötötte össze a nemzetközi beavatkozást és a migrációt.

Bár a diskurzusokban megjelenő bilaterális és uniós műveletek feladatkörének döntő része a migrációs probléma kezeléséhez – így a társadalmi biztonsághoz – kapcsolódik, a műveletek kapcsán az egyéb, biztonság gazdasági szektorához kötődő olasz érdekek védelme (szabad kereskedelmi és hajózási útvonalak, import-export, energiabiztonság) nagyobb hangsúlyt kapott a belügyminiszterekhez képest. Míg az olasz érdekekhez a belügyminiszterek egyértelműen a társadalmi biztonság irányából közelítettek, a védelmi miniszterek egy részénél keveredett a biztonság katonai szektora (elsősorban a terrorista fenyegetés) és a gazdasági szektor. A biztonság gazdasági szektorával a Demokrata Párti védelmi miniszterek egy említés kivételével (Renzi-kormány) csak 2018 után foglalkoztak a vizsgált beszédekben, az M5S minisztere náluk felületesebben, csupán említésszinten foglalkozott Líbia kapcsán az energiabiztonsággal, a szakértő és a PdL védelmi minisztere pedig csak a katonai biztonság körébe tartozó témákkal foglalkozott. A biztonság gazdasági szektorával való foglalkozás összességében tehát nem mutat pártpolitikai mintát, inkább kormányokhoz köthető, jelentőség szempontjából csökkenő sorrendben a második Conte-kormány, az első Conte-kormány, és a Renzi-kormány védelmi miniszterei emelték be a diskurzusba.

A Földközi-tengeri járőrözés és az ehhez kapcsolódó mentési munkálatok hangsúlyozása a három nagykoalíciós, balközép vezetésű kormány (Letta, Renzi, Gentiloni) védelmi minisztereit jellemezte, valamint a 2018-as parlamenti választásokat követően megalakult első Conte-kormányt. Kiemelendő, hogy a diskurzusban az éles váltás nem a balközép kormányok és a Conte-kormány között van, hanem a Letta-Renzi és a Gentiloni-Conte kormányok között: ugyanis míg a Letta és a Renzi-kormányok alatt az olasz haderő által végzett mentési munkálatok voltak a középpontban, Gentiloni és az első Conte-kormány alatt a hangsúly a líbiai biztonsági szervek által végzett mentési munkálatokra került.

A nemzeti és a nemzetközi biztonság és érdekek legtöbbször egymással szinergiában jelentek meg a diskurzusokban, de a Letta-kormány alatt ezek ellentéte is megjelent. Az Európai

⁶²² Audizione del ministro della difesa Roberta Pinotti sulle linee programmatiche del suo Dicastero 2014. március 12.

Unió, mint egy sikeres politikai projekt politikai jellegű ellentmondásba keveredett azzal, hogy a közös külső határainak védelmét a nemzetállamokra bízta.⁶²³

A líbiai konfliktusban részt vevő külső szereplőkkel az első Conte-kormány kezdett el foglalkozni, majd ez megjelent a második Conte-kormány és a Draghi-kormány védelmi miniszterének kommunikációjában is. A szponzorállamok közül csak Franciaország került szóba az első Conte-kormány alatt, meglehetősen kritikus hangnemben, ez beleilleszkedik az akkori olasz–francia kapcsolatok feszült dinamikájába. A második Conte-kormány alatt megjelent a török beavatkozás kérdése, viszont ennek az olasz nemzeti érdekekre gyakorolt fenyegető hatásáról nem beszélt Guerini. A Draghi-kormány alatt már a mediterrán térségen belüli kínai és orosz tényerésre került a hangsúly, ekkor a líbiai stabilizáció – mint az olasz nemzeti érdekek biztosításának kulcsa – fő gátja Oroszország Líbia-politikája lett.⁶²⁴ A proxyháborúval kapcsolatos diskurzus tehát 2018 óta a védelmi miniszterek kommunikációjának tárgyát képezi, azonban a kommunikált elemek kormányról kormányra változnak, nincs ezen a téren olyan jellegű konzisztencia, mint például a Líbiával kapcsolatos fő feladatok, vagy a teljes líbiai konfliktus katonai megoldásának elutasítása kapcsán. A líbiai konfliktus belső, polgárháborús dimenziójával (milíciák egymás elleni harca) több miniszter foglalkozott, mint a külső dimenzióval, ez azonban időben elsősorban a 2018 előtti időszakot jellemezte. Egyedül az első Conte-kormány védelmi minisztere (Trenta) beszélt a polgárháborús és a proxyháborús jellemzőkről egyszerre, előtte a polgárháborús jelleg, Trenta után pedig a proxyháborús jelleg kihangsúlyozása dominált.

A COVID-19 járvány a védelmi miniszteri diskurzusba később került be, mint a belügyminiszterekébe: utóbbiak közül már az első Conte-kormány minisztere a COVID jelentette problémákkal foglalkozott (elsősorban a tengeri úton érkezők karanténkötelezettsége miatt), a védelmi minisztereknél a COVID – az amúgy is komplex mediterrán biztonsági környezetet tovább súlyosbító tényezőként – csak a Draghi-kormányánál jelent meg.⁶²⁵

⁶²³ COMUNICAZIONI DEL GOVERNO SULLO STATO DELLE MISSIONI IN CORSO E DEGLI INTERVENTI DI COOPERAZIONE ALLO SVILUPPO A SOSTEGNO DEI PROCESSI DI PACE E DI STABILIZZAZIONE

⁶²⁴ Comunicazioni del Governo nell'ambito partecipazione dell'Italia alle missioni internazionali per il 2019, 2019. május 31., Audizione del Ministro della difesa, Lorenzo Guerini, sulle linee programmatiche del suo dicastero, 2019. október 30., Audizione del Ministro della difesa sulla situazione dei contingenti militari italiani impegnati in missioni internazionali in Medio Oriente 2020. január 15., Comunicazioni del Governo sulla partecipazione dell'Italia alle missioni internazionali 2021. július 7.

⁶²⁵ INDAGINE CONOSCITIVA SULLA POLITICA ESTERA DELL'ITALIA PER LA PACE E LA STABILITÀ NEL MEDITERRANEO

7.2.3 Külügyminiszterek

A vizsgált miniszterek közül a külügyminiszterek pártpolitikai összetétele volt a legváltozatosabb: két kormányban volt szakértő külügyminiszter (Montinál Terzi, az első Conte-kormányban Milanesi), kettőben az Ötcsillagos Mozgalom adott külügyminisztert (a második Conte és a Draghi-kormányánál Di Maio), két kormányban jobbközép (a Berlusconi-kormányban Frattini (PdL)), a Gentiloni-kormányban Alfano (NCD)), kettőben balközép (a Letta-kormányban Bonino (+Europa), a Renzi-kormányban Mogherini és Gentiloni⁶²⁶ (PD)) külügyminiszter volt.

Szakértői és tudományos körökben (lásd korábbi fejezetek) elterjedt vélemény, hogy Olaszország megkésve reagált a líbiai válságra. Ez a Berlusconi-kormány kommunikációjában egyáltalán nem jelent meg, olasz részről a válság elsődleges kezelője, Franco Frattini külügyminiszter a gyors reakciókat hangsúlyozta visszatérő jelleggel az ENSZ, és a NATO fellépéshez adott olasz hozzájárulás kapcsán is.⁶²⁷ Ehhez a fontos szerephez képest sokkal visszafogottabb az, amit a Berlusconi-kormány külügy- és védelmi minisztere sikerként értékelt: mind La Russa, mind Frattini elsődleges sikerként azt határozta meg, hogy sikerült a katonai beavatkozást a NATO égisze alá vonni.

A moralitás kérdése csak a külügyminisztereknél jelent meg, legerősebben a 2011-es beavatkozás kapcsán képezte a diskurzus tárgyát. Frattini 2011 tavaszi beszédében felmerült a neokolonializmus, mint a beavatkozást hátráltató szociokulturális tényező, ezt a 'problémát' végül a líbiai CNT kérése oldotta fel arra hivatkozva, hogy Olaszországnak morális kötelezettsége segíteni Líbiának.⁶²⁸ Végül az új líbiai vezetők kérése lett az a visszatérő elem, amellyel Frattini a beavatkozásban való részvételt indokolta, ezzel párhuzamosan elutasította azokat a felvetéseket, hogy Olaszország az Egyesült Államok nyomására változtatott a magatartásán. Már ekkor hangsúlyos elemként jelent meg, hogy Olaszország mindaddig elutasította a katonai beavatkozás szükségességét, amíg az új líbiai vezető nem hatott az 'ország lelkiismeretére'. Fontos kiemelni, hogy míg a fentiek alapján a beavatkozással kapcsolatos külügyminiszteri diskurzus értékalapú volt, a külpolitikai magatartást alapvetően érdekek vezérelték. Az érdekalapú beavatkozás csak Frattini későbbi beszédében jelent meg, amikor elismerte, hogy ha Olaszország nem csatlakozik az intervencióhoz, a mediterrán térségben pária állammá vált volna, ez könnyen az energetikai szerződések megszüntetéséhez és az olasz

⁶²⁶ Federica Mogherinit a Renzi-kormány alatt választották meg az Unió kül- és biztonságpolitikai főképviselőjévé, az ő helyét vette át Paolo Gentiloni.

⁶²⁷ Comunicazioni del Governo sui recenti sviluppi della situazione in Libia 2011. április 27.

Audizione del Ministro degli affari esteri, Franco Frattini, sugli sviluppi della situazione in Libia, 2011. szeptember 7.

⁶²⁸ Comunicazioni del Governo sui recenti sviluppi della situazione in Libia 2011. április 27.

vállalatok jelentős veszteségeihez vezethetett volna, ezzel a beavatkozást a morális kötelezettség mellett a biztonság gazdasági szektorához kötötte.

A vizsgált miniszterek közül a külügyminiszteri kommunikációban jelent meg visszatérő jelleggel a líbiai helyzet kezelésében betöltött vezető szerep képe. Ez egészen a 2018-as választások után megalakuló, első Conte-kormányig minden egyes külügyminiszternél megjelent, utána azonban eltűnt. Az előző fejezetekben bemutatott statisztikák ettől eltérő képet mutatnak, elsősorban a gazdaság biztonsági szektorában mutatkozik meg az olasz befolyás csökkenése, így a kommunikáció és a valóság más-más síkon mozgott 2011–2018 között. A válság kezelésében betöltött szerepben Frattini Olaszországot a nagy nemzetközi partnerekkel egy szintre pozicionálta, úgy értékelte, hogy nincs olyan ország, amely bilaterálisan Olaszországnál többet segített volna az arab tavasz eseményei során Líbiának, ez belpolitikai célokat szolgáló, némileg torz valóságértelmezésként fogható fel. Terzi szerint egyértelmű, hogy Olaszország Líbia első számú partnere. Bonino szerint a politikai és morális kötelezettség, hogy az ország vezető szerepet vállaljon Líbiában, hiszen míg más országoknak máshol van több tapasztalata, Olaszországnak Líbiában. A Renzi-kormány két külügyminisztere (Federica Mogherini, majd Paolo Gentiloni) Líbiát, mint az Olaszországhoz politikailag és földrajzilag is legközelebbi kihívásként jelenítette meg, és arra hivatkoztak, hogy a többi nemzetközi szereplő számára Olaszország referenciapontot képez. Gentiloni szerint a stabilizációs erőfeszítéseket Olaszország koordinálta, ezt mindenki elismeri, nem csak a földrajzi közelség miatt, hanem azért is, mert jó minőségű az olasz haderő és jó politikai-diplomáciai kapcsolatokkal rendelkeznek. Gentiloni ezzel egyébként minden külügyminiszternek – egyben saját magának is – ellentmondott, hiszen a külügyminiszteri diskurzus egyik pillére a stabilizációs törekvések ENSZ általi összefogása és az ENSZ olasz támogatása volt. Ugyanezt a kommunikációs sémát folytatta Alfano is, aki szerint Olaszország főszereplő a líbiai stabilizációban és a líbiai emberi jogok érvényesítésében.

A vezető szerep hangsúlyozásához a megosztott felelősség eleme társult, de a külügyminiszterek eltérő szereplők közt osztották fel a líbiai helyzet kezelésének (jellemzően a stabilizációnak) a felelősségét: Terzi csak „más országok” felelősségéről,⁶²⁹ a Renzi-kormány a nemzetközi közösség és a líbiaiak felelősségéről beszélt, de közvetve megjelent az EU külpolitikai felelőssége is (pl. Frattini, Milanese, Di Maio beszédeiben, lásd később). 2018 után éles váltás következett be, az első Conte-kormány külügyminiszterének már azt kellett részleteznie, hogy Olaszország miért nincs elszigetelve Líbiában, később Di Maio – a

⁶²⁹ Audizione del ministro degli affari esteri Giulio Maria Terzi di Sant’Agata sui recenti sviluppi della situazione in Africa 2012. június 20.

történelmi kapcsolatok hangsúlyozása mellett – elismerte, hogy Olaszország önerőből nem tudta elérni egy rész célját (bengázi konzulátus exequatur-ének megszerzése), ahhoz a multilaterális fórumok súlya kellett.⁶³⁰

Líbia kapcsán a külügyminiszteri diskurzus a stabilizáció körül forgott. Kivétel nélkül minden külügyminiszternél egységes álláspontként jelent meg, hogy a stabilizációs törekvéseket az ENSZ-nek kell(ene) összefogni, koordinálni, ennek a folyamatnak a támogatása Olaszországnak a teljes mediterrán régiót érintő nemzetbiztonsági érdeke. Az egyéb, az olasz nemzeti biztonság szempontjából meghatározó nemzetközi szereplők (NATO, EU) Líbiával kapcsolatos szerepvállalására vonatkozó elképzelésekben jelentős változás következett be. Frattini még szánt szerepet a NATO-nak a beavatkozás után, ez azonban már nála is csak maximum az ENSZ-nek, mint az újjáépítés koordinátorának nyújtott támogató szerepben testesülhetett volna meg. Frattini a líbiai erők kiképzését is csak az ENSZ vonatkozásában említette, később ez már sokkal inkább nemzeti érdekként jelent meg. A NATO Líbiával kapcsolatos feladatai Frattininél jelentek meg utoljára, akkor sem képezte ismét a kommunikáció tárgyát, amikor felmerült, hogy a NATO részt vesz a líbiai biztonsági szektor reformjában.⁶³¹

Frattini szerint az EU-nak kell a jövő Líbiájában az első számú politikai partnernek lenni, míg (bilaterális szinten) Olaszországnak kell az első gazdasági partnernek maradni.⁶³² Az EU külpolitikai szerepvállalása – természetesen – a külügyminiszterek kommunikációjában jelent meg leginkább a teljes korpuszt figyelembe véve, azonban az ENSZ-hez és az olasz bilaterális kezdeményezésekhez képest harmadlagos szerepet töltött csak be. Összhangban a belügyminiszteri diskurzussal, az olasz Líbia-politika az Uniónak a migrációs és menekültkérdés kezelésében, valamint a civil és katonai missziókon keresztül szán szerepet. A Monti-kormány kivételével mindegyik kormánynál megjelent az Unió külpolitikai fellépésével – vagy annak igényével – kapcsolatos diskurzus, ezek jellemzően a kül- és biztonságpolitikai képviselővel, vagy a Külügyek Tanácsában folytatott tanácskozásra utaltak. Az EU külpolitikával kapcsolatos diskurzus jelentős részét az uniós külpolitikai szerepvállalás, valamint az EU, mint a biztonság szolgáltatója (*security provider*) eszméjének elméleti támogatása tette ki. Kifejezetten Líbia kapcsán a líbiai intézményi kapacitásépítésben, a

⁶³⁰ Comunicazioni del Ministro degli affari esteri e della cooperazione internazionale sulle linee programmatiche del suo Dicastero, 2021. május 31.

⁶³¹ lásd bővebben: Molnár A. – Szászi I. – Takács L.: Security sector reform by intergovernmental organisations in Libya. *International Journal of Euro-Mediterranean Studies*, 2021, 14:1, 7-49.

⁶³² Audizione del Ministro degli affari esteri, Franco Frattini, sugli sviluppi della situazione in Libia 2011. szeptember 7.

nemzeti egységkormánygal való gazdasági kapcsolatok fejlesztésében, valamint az Irini művelet kapcsán az embargó kiegyensúlyozott betartatásában mutatkozott meg az Unió szerepvállalás. Líbia kapcsán javaslati szinten, olasz igényként jelent meg az Unió szankciós rezsimjének felülvizsgálata (a konfliktusba beavatkozó külső szereplők szankcionálására), az európai stratégiai autonómia megteremtése és az európai védelmi ipar erősítése. Az EU-s Líbia különmegbízott kérdését először nem támogatták egyértelműen („készek vagyunk a kérdés megvitatására”), később már az lett az olasz álláspont, hogy ha nem olasz lesz az unió különmegbízott, hiteltelenné válik a pozíció. Az EU külpolitikai szerepvállalásával foglalkozó diskurzus intenzitása hullámzó volt, a 2011-es események után minimális szinten maradt, majd 2018-tól kezdve vált ismét aktívabbá. A PD-vezette nagykoalíciós kormányok voltak azok, amelyek inkább az Unió külpolitikára fókuszáltak, mint a migrációs és menekültpolitikára.⁶³³

Az EU tevékenységével kapcsolatos kritikák (szolidaritás, támogatás nem elegendő mivolta/hiánya) az első Conte-kormányánál jelentek meg és utána kisebb mértékben megmaradtak a második Conte-kormány és a Draghi-kormány alatt is. Ez a belügyminiszteri kommunikáció irányával ellentétes, ugyanis ott a második Conte-kormányig az EU Líbiával kapcsolatos tevékenysége inkább kritikus volt, onnantól kezdve pedig inkább pozitív, a külügyminisztereknél a kritikák az első Conte-kormányánál kezdődtek, az unió támogatás kihangsúlyozása egyik külügyminiszter kommunikációjának sem képezte a részét. Az első Conte-kormány erős unió kritikája azonban a külügyminisztereknél is megmutatkozott.

A katonai konfliktus tárgyalásos eszközökkel történő megoldása (tűzszünet, katonai megoldás elutasítása, stb.) már a Renzi-kormány kommunikációjában ismét⁶³⁴ megjelent, ekkor azonban még a líbiai helyzet belső, polgárháborús jellegére vonatkozott. A katonai konfliktus tárgyalásos eszközökkel történő megoldása a Berlusconi, a Renzi, és a Conte-I-II kormányokat jellemezte, ez megegyezik a líbiai konfliktus nemzetköziesedésének hullámaival, azonban csak a Conte-kormányok kezdtek el annak proxy jellegével foglalkozni.

A líbiai konfliktusban résztvevő külső szereplők már viszonylag hamar, a Monti-kormány alatt megjelentek a külügyminiszteri kommunikációban, igaz, ekkor még csak a szomszédos országok érintettsége került szóba. A regionális részvételre koncentráltak a Renzi-kormány külügyminiszterei is, akkor még úgy értékelték, hogy ennek intenzitása csökkenőben van. A külügyminiszteri kommunikációban ennél nagyobb mértékben csak az első Conte-kormánytól kezdve jelent meg a külső beavatkozó felek kérdése, innen kezdve azonban

⁶³³ Az erről készített ábrát lásd a Mellékletekben (10.9. sz. alfejezet).

⁶³⁴ 2011-ben a Berlusconi-kormány kommunikációjának fontos eleme volt ez, utána azonban a Monti és a Letta kormány külügyminiszterei nem foglalkoztak ezzel a kérdéssel.

visszatérő elemmé vált. Kiemelendő, hogy a vizsgált időszakban egyedül a Gentiloni-kormány Líbia-politikája használt proxykat a nemzeti érdekek érvényesítésére (migráció megállítása proxyn keresztül), Alfano – és az akkori Líbia-politika fő alakítója, a belügyminiszter Marco Minniti – kommunikációjában nem érintette a külső beavatkozó szereplőket. 2018-tól kezdve a külső beavatkozókra való utalás szorosan együtt járt a katonai megoldás elutasításával, a multilaterális dialógus (ENSZ, illetve nemzetközi Líbia-konferenciák), és a stabilizáció szükségességével. A konfliktusban érintett külső szereplők közül legtöbbit Franciaországgal foglalkoztak – főként az első Conte-kormányban, amelyet a Franciaországgal való konfliktusos kapcsolatok végig jellemeztek, – kisebb mértékben megjelent Törökország, a többi szponzorállamról *szponzorállami minőségükben* nem beszéltek. Kiemelendő, hogy míg a franciákkal való kapcsolatokat részletesen elemezték, Törökország kapcsán nem merült fel, hogy 2020 óta jobban fenyegeti a líbiai olasz érdekeket, mint a franciák.

Az első Conte-kormány kezdett el részletesebben kommunikálni a líbiai konfliktus két fő belső szereplője (Szarrázs – Nemzeti Egységkormány, Haftar – LNA) kapcsán, annak ellenére, hogy a Haftarral való érdemi kapcsolatfelvétel korábbra, a Gentiloni-kormányhoz köthető. Az első Conte-kormánytól kialakított egyenlő távolságtartás, azaz *equidistanza* politikáját maga Conte külügyminisztere, Milanese cáfolta meg:⁶³⁵ bár elismerte, hogy az olasz stratégia a minden érintett féllel történő tárgyaláson alapszik, kifejtette, hogy amennyiben az egyik felet Olaszország elismeri hivatalos partnerként (ez a Nemzeti Egységkormány), akkor már nem létezhet egyenlő távolság a felektől, hiszen az elismert félhez automatikusan közelebb kerülnek.

A biztonság gazdasági és társadalmi szektorában jelentkező kihívások nagyjából egyenlő súllyal jelentek meg a Líbiával kapcsolatos diskurzusban, a Magyarországot is jellemző külgazdasági fókuszú külpolitika az olasz Líbia-politikát tehát nem jellemzi. A társadalmi biztonság terén legnagyobb kihívásként kezelt illegális migráció kezelésével, megállításával minden külügyminiszter többet foglalkozott, mint a biztonság gazdasági szektorával, a legkevésbé gazdasági fókuszú kormányok a balközép PD vezette nagykoalíciós kormányok voltak (Letta, Renzi, Gentiloni). Az energiabiztonság diszkurzív súlya viszonylag alacsony volt, az első Conte-kormány alatt kezdett növekedni, a második Conte-kormánytól kezdve pedig meg is előzte az energetikán kívüli kereskedelmi kapcsolatokat, ez nem párhuzamos a Líbiából importált kőolaj és földgáz mennyiségének növekedésével, azonban a

⁶³⁵ Audizione del Ministro degli affari esteri e della cooperazione internazionale, Enzo Moavero Milanese, sugli sviluppi della crisi in Libia 2019. május 3.

líbiai konfliktus erőviszonyaiban beállt változások ekkor kezdték el ismét jobban érinteni az energiahordozók kitermelését.

A miniszterek pártpolitikai hovatartozásának vizsgálatakor a belügyminiszteri korpuszhoz hasonló eredmények születtek: a humanitárius vonatkozású diszkurzív elemek a baloldali, balközép külügyminiszterek (Bonino, Mogherini/Gentiloni) kommunikációjában arányaiban kevésbé jelennek meg, mint a jobbközép és a szakértő miniszterekében.

7.3 Biztonságiasítás

A biztonságiasítás jelensége csak részlegesen jelent meg a vizsgálat során, ebben szerepe van annak is, hogy a két vizsgált nagy korpusz – tehát a kétoldalú látogatások során tett nyilatkozatok, és a parlamenti szakbizottságok előtti meghallgatások – hallgatósága/címzettjei elsősorban nem a hazai választópolgárok. A bilaterális nyilatkozatok arra szolgálnak, hogy a kétoldalú kapcsolatok aktuális hangsúlyait a (nemzetközi) nyilvánosság elé tárják, a szakbizottsági meghallgatások pedig elsődlegesen – bár nyilvánosan elérhetők – a parlamenti képviselőknek, szenátoroknak szólnak. A biztonságiasítás fontos eleme, hogy a hatalomból kizárt állampolgárokhoz szól, hogy a beszédaktuson keresztül igazolja a kivételes intézkedéseket, enélkül nem beszélhetünk sikeres biztonságiasításról, csak biztonságiasításra irányuló lépésről.

A vizsgált miniszterek mindegyike potenciális biztonságiasító szereplő, legnagyobb részt mégis a belügyminiszteri kommunikációt jellemezte a biztonságiasító elemek használata, ami elsősorban a biztonság társadalmi szektorát érintette.

A vizsgálat során három olyan, a migrációhoz kapcsolódó elemet azonosítottam, ami Líbia kapcsán a biztonságiasító diskurzus részét képezi:

1. **Bűnözés:** a tengeri úton érkező migránsok és az olasz határokon belüli bűnözés összemosása

A migráció és a bűnözés összekapcsolása egyedül Matteo Salvini parlamenti meghallgatásait jellemezte.⁶³⁶ Salvini alatt fogadta el a parlament az új biztonsági csomagot (*decreto sicurezza*, bővebben lásd a korábbi fejezeteket), ami a korábbi szabályokat szigorította. A szakbizottsági meghallgatásai során Salvini több alkalommal összekötötte a migrációt és a bűnözést, és ezt az új intézkedések igazolására is használta, így a biztonságiasítás Waever-féle kritériumait teljesítette. A biztonsági csomag keretein belül bővítették azoknak a

⁶³⁶ Audizione del Ministro dell'interno, senatore Matteo Salvini 2018. december 5., Comunicazioni del ministro dell'interno sulle linee programmatiche del suo dicastero 2018. július 25.

bűncselekményeknek a körét, amely a nemzetközi védelem megtagadását/visszavonását vonják maguk után.

2. **Terrorizmus:** Az illegálisan Olaszországba érkezők között megbúvó potenciális terroristák jelentette veszély hangsúlyozása

A védelmi minisztereknél nem volt ilyen kapcsolat, a külügyminiszterek közül csak az első Conte-kormány külügyminisztere, Milanese kötötte össze a terrorizmust és a migrációt.⁶³⁷ Annak ellenére, hogy a belügyminiszteri diskurzusnak sem ez volt a fő vonulata, sőt Minnitinél még a migráció-terrorizmus összemérésének helytelensége jelent meg (szerinte az elmaradt integráció és a terrorizmus között van kapcsolat) főbb mondanivalóként, Minniti, Salvini (Conte-I) és Lamorgese (Draghi-kormány) is beszélt a migrációs hullámokkal beszivárgó terroristákról. Ezek a diskurzív elemek azonban nem új, rendkívüli intézkedések igazolására voltak hivatottak, rendszerint a már meglévő, európai ellenőrzési mechanizmusra utaltak, így nem tekintem végigvitt biztonságiasításnak, csak biztonságiasításra irányuló lépésnek.

3. **Nemzetközi bűnszervezetek:** a nemzetközi bűnszervezetek és az Olaszországba irreguláris úton bejutó migránsok összekötése, erősítve a migránsok és a bűnözői tevékenység közötti kapcsolat érzékelését

A nemzetközi bűnszervezetek, elsősorban az embercsempészek működése és az érkező migránsok jelenségének az összekapcsolása volt a leggyakoribb a három pont közül. Általánosságban a bűnszervezetek elleni fellépés, mint a migráció megállításának eszköze jelent meg a beszédekben, ami erősen kapcsolódott a bilaterális és multilaterális műveletekhez. A belföldi bűnözéssel és a terrorizmussal szemben a nemzetközi bűnszervezetek elleni fellépést nem lehet miniszteri portfólióhoz kötni, egyaránt jellemezte a belügy-, külügy-, és a védelmi minisztereket. A biztonságot az első Conte-kormányból a belügyminiszter, Salvini, és a védelmi miniszter, Trenta több alkalommal az olasz emberek és nem az olasz állam biztonságával összefüggésben említette, ami Waever – és bővebben a koppenhágai iskola – elképzeléséhez köthető, itt jelent meg ugyanis az állam biztonságától az állampolgárok biztonsága irányába történő elmozdulás. Ez képezi a biztonságiasítás elméletének egyik alapját, hiszen elsősorban az egyének azok, akiket ezek a fenyegetések érintenek.⁶³⁸

⁶³⁷ Audizione del Ministro degli affari esteri e della cooperazione internazionale, Enzo Moavero Milanese, sui recenti sviluppi della situazione in Libia 2018. szeptember 12.

⁶³⁸ Waever, 1995 i. m. 47-48.

Összességében, bár a migrációs kérdés olaszországi, elsősorban Liga általi biztonságiasításáról nagyjából egyetértés van a tudományos szférában,⁶³⁹ a Líbiával kapcsolatos diskurzust a biztonságiasítás csak részlegesen érinti, a kétoldalú kapcsolatok egészét nem biztonságiasította az olasz végrehajtó hatalom 2011 után. Biztonságiasításra irányuló lépések elsősorban a biztonság társadalmi szektorát érintették, ennek az is az oka, hogy a vizsgált diskurzusok célközönsége nem volt azonos a biztonságiasítás célközönségével. A 4.13-4.16. sz. ábrák statisztikáival összevetve a biztonságiasítás a Liga belpolitikai céljaival összeilleszthető: 2011–2021 között ebben az időszakban volt a legmagasabb azoknak az aránya, akik fenyegetésként tekintenek a migrációra, illetve a bevándorlásellenes pártok támogatottsága is meredeken növekedett, a migrációs kérdés biztonságiasításával a Liga a saját szavazói mellett újakat is szerezhetett.

7.4 Összefoglalás

Összességében a Líbiával kapcsolatos diskurzus központi eleme Líbia stabilizációja volt, amihez az embercsempész hálózatok és a terrorizmus elleni fellépés társult. Fontos elemként jelent meg mindegyik miniszternél a határok ellenőrzésének kérdése, ez azonban nem elsősorban az olasz nemzeti határokra vonatkozott, inkább *Európa* határaitra és Líbia határaitra. A határellenőrzéshez szorosan kötődik az externalizáció feladata, ami a Líbiával kapcsolatos diskurzus Európai Uniót érintő részének egyik kiemelt része.⁶⁴⁰

Kiemelendő, hogy Líbia kapcsán az ENSZ-et tekinti az olasz kül- és biztonságpolitika a stabilizációs erőfeszítések koordinátoraként, míg az Európai Unió számára gyakorlati szerepet a migrációs kérdés kezelésében szánnak. Az EU-val ennek megfelelően leginkább a belügyminiszterek foglalkoztak, ezen a téren jelent meg a legtöbb kritika is, amelynek iránya a második Conte-kormány alatt átfordult, ekkor a szolidaritás és támogatás meglétére utaltak többet.⁶⁴¹ Az Unió külpolitikai szerepvállalása Líbiában kezdeti szakaszban van, ennek megfelelő súllyal jelent meg a miniszteri diskurzusokban.

A líbiai konfliktus nemzetköziesedése az első Conte-kormányál jelent meg először hangsúlyosan a parlamenti meghallgatások alapján, pedig tevékenysége alapján inkább Gentiloni kezelte proxyháborúként Líbiát. A proxy típusú konfliktus kapcsán az elsődleges diszkurzív elem a katonai megoldás elutasítása és a külföldi beavatkozók kivonulása volt, Olaszország önmagát nem tekinti a konfliktus résztvevőjének. 2018-ig – elsősorban a

⁶³⁹ McGinnis, i. m., de Ghanuz Cubbe, 2021, i. m., Colombo, 2018, i. m.

⁶⁴⁰ Az erről készített ábrát lásd a Mellékletekben (10.9. sz. alfejezet).

⁶⁴¹ Az erről készített ábrát lásd a Mellékletekben (10.9. sz. alfejezet).

külgügyminiszteri kommunikációban – nagyon erős volt az Olaszország, mint a líbiai válság megoldásában megkerülhetetlen szereplő megjelenítése, de nagyjából onnantól kezdve, hogy a diskurzusban megjelent a konfliktus nemzetköziesedett jellege, az olasz vezető szerep hangsúlyozása eltűnt. A konfliktusban érintett államok közül a legtöbbet Franciaországgal foglalkoztak, – jellemzően az első Conte-kormány miniszterei – de végül egyedül Oroszország kapcsán hangzott el az, hogy gátolja a mediterrán térségben, és Líbiában az olasz érdekek érvényesítését.

Bár nagy általánosságban a kormányzati kommunikáció egységes volt (lásd EU-val, vagy Franciaországgal szembeni kritikák), egyes esetekben ugyanazon kormány miniszterei eltérő álláspontot képviseltek. Míg a Berlusconi-kormány belügyminisztere, Roberto Maroni azt állította, hogy nem rendelkeznek elegendő információval, Frattini külügyminiszter többször hivatkozott az olaszok által a helyszínen begyűjtött információkra. Szintén a Berlusconi-kormányon belüli eltérő kommunikációs elemként jelentek meg a jövő Líbiájával kapcsolatos elképzelések: míg Maroni számára a demokrácia helyett az volt a lényeges, hogy egy Olaszországgal és a Nyugattal szemben nem ellenséges rezsim kerüljön hatalomra, Frattininél a demokratikus Líbia volt az elvárt cél.

A szakbizottságokban való meghallgatásokon a pártpolitikai jellegű kritikák marginális szerepet tölthettek be, miniszteri részről – ha egyáltalán szóba került, – az olasz belpolitika kormány-ellenzék felosztásban jelent csak meg és jellemzően az ellenzéki pártok konstruktív hozzájárulására utaltak.

A humanitárius vonatkozások a parlamenti meghallgatások során jobban jellemezték a jobb-jobbközép minisztereket, mint a bal-balközép, illetve a szakértő minisztereket, viszont a kétoldalú nyilatkozatoknál már nem így volt: egyedül a belügyminisztereknél és a minisztereknél jelentek meg a humanitárius vonatkozású kódok, a belügyminiszterek körében a jobboldali/jobbközép Salvininél és Alfanonál is viszonylag kevés, a balközép Minniti és a szakértő Lamorgese esetében már jóval több humanitárius utalás volt található. A miniszterelnököknél a pártpolitikai hovatartozás alapján nem lehet erre vonatkozó következtetéseket levonni, hiszen csak Conte (első miniszterelnöksége alatt) és Draghi foglalkozott ezzel a témával.

A kódolási mátrixok vizsgálata alapján az állapítható meg, hogy a Líbia-politika tartalmát illetően a belügyminisztereknél Minniti (Gentiloni-kormány) volt a nagy fordulópont, a külügyminisztereknél Milanesi, a védelmi minisztereknél Trenta (mindketten az első Conte-kormány tagjai). Utóbbi kettő inkább retorikailag jelentett fordulópontot, ez a 2018-as parlamenti választások után megváltozott olasz belpolitikai erőviszonyokat, valamint az akkor

– nemzetköziesedésben – szintet lépett líbiai konfliktus intenzívebbé válását tükrözi, mint valódi irányváltást az olasz Líbia-politikában.

A biztonság értekezésben vizsgált szektorait figyelembe véve a társadalmi szektor (illegális migráció) és a katonai szektor (terrorizmus) mellett a politikai szektor kihívásai (Líbia stabilizációja, működőképes állami intézményrendszer megteremtése) is fontosabb, mint a gazdaság biztonsági szektora, ami annak ellenére sem kifejezetten hangsúlyos elem a biztonsági szereplők diskurzusában, hogy az ENI líbiai működése az ottani olasz befolyás egyik legfontosabb eszköze. A kétoldalú látogatások alkalmával tett nyilatkozatokkor arányaiban a biztonság gazdasági szektora nagyobb mértékben jelent meg, de itt sem ez volt a fő mondanivaló.

Összehasonlítva a diskurzuselemzés eredményeit a 4-5-6. fejezetben foglaltakkal, az alábbi következtetések vonhatók le:

- intézkedések szintjén a Líbia-politika a társadalmi biztonságot érintő kérdésekre koncentrált, ezzel párhuzamosan, és ezzel szoros összefonódásban a katonai biztonság kérdései kerültek előtérbe, míg a gazdasági kapcsolatok háttérbe szorultak. Az energetikai kapcsolatok biztosításával végrehajtói szinten kevésbé kellett foglalkozni, az ENI a líbiai piac beágyazott szereplője, önállóan érvényesíti érdekeit, ez magyarázhatja azt is, hogy a diskurzuselemzésben is csak minimálisan jelent meg.
- a Líbiával kapcsolatos diskurzus kiemelt eleme Líbia stabilizációja, a minden érintett felet magába foglaló, inkluzív, és békés (!) megoldás támogatása, ezt azonban nem kísérik olyan eredményeket is hozó intézkedések, amelyek a például a biztonság társadalmi szektorát jellemzik.
- a Líbia-politika jelentős része végrehajtói hatáskörben maradt, parlamenti jóváhagyást nem igényelt, ez okozhatja, hogy - a humanitárius vonatkozású elemek kivételével – a diskurzuselemzés kevés, politikai hovatartozásra jellemző kommunikációs elemet azonosított. A humanitárius diskurzus retorikai szinten jobban jellemezte a jobboldali minisztereket, mint a baloldaliakat, ami nincs összhangban a társadalmi biztonság területén hozott intézkedésekkel: a balközép vezetésű kormányok indították a humanitárius célokat szolgáló Mare Nostrum műveletet (igaz, ők is fejezték azt be), és enyhítettek a bevándorlási szabályokon, széles parlamenti felhatalmazással.

8 Összegzett következtetések

Az euro-mediterrán irányban történő érdekérvényesítés és hatalmi erőkitetés racionális stratégia az olasz nemzeti érdekek érvényesítése és az ország nemzetközi súlyának növelése szempontjából: földrajzilag körülírható, elsődleges fontosságú területre vonatkozik, a biztonság gazdasági, társadalmi, katonai és politikai szektorát érintő célokat egyaránt szolgál, amelyek a külpolitika mellett a belpolitikára is hatást gyakorolnak.

A kvalitatív és kvantitatív szempontokat is figyelembe vevő Analytic Hierarchy Process alkalmazásával bizonyítást nyert, hogy az olasz külpolitikának elsősorban négy területre kell fókuszálnia: az észak-atlanti térségre, a MENA régióra, a „tizenötök Európájára” és a Balkánra, hiszen a legtöbb nemzeti érdeke ide köti az országot. Ezek közül a MENA és a Balkán a kiterjesztett Mediterráneum térségébe sorolható, így a mediterránizmus, mint önálló külpolitikai irány elfogadása megalapozott. Az értekezésben azonos módszertant alkalmazva vizsgáltam a szűken értelmezett euro-mediterrántérségbe tartozó, Földközi-tenger déli partján fekvő öt államot, és megállapítottam, hogy 2011 és 2021 között:

1. A biztonság társadalmi szektorában a másik négy államhoz viszonyítva Líbia relatív fontossága enyhe csökkenő tendenciát mutat. A társadalmi, kulturális vonatkozásokat vizsgáló összetett szempontrendszeren belül az illegális migráció területén következett be szignifikáns változás a vizsgált időszak közepére (2016), ami azonban 2021-re a tíz évvel korábbi szintre csökkent. Az illegális migráció okozta eltéréseket kiegyensúlyozta a legális migráció, hiszen amíg Líbia az Olaszországba illegálisan érkezők legfontosabb kiindulási pontja volt a vizsgált időszakban, líbiai állampolgárok nagyon kis számban érkeztek legális módon, ellentétben a másik négy ország állampolgáraival, elsősorban a marokkóiakkal és az egyiptomiakkal.
2. A biztonság gazdasági szektorában Líbia relatív fontossága 2011-ben, a vizsgált időszak kezdetén nagyon alacsony volt 2010-hez képest, csökkent az ide irányuló olasz közvetlen külföldi tőkebefektetés (FDI), az export, legnagyobb arányban pedig a Líbiából importált energiahordozók. Gazdaságilag a térségből Algériához kötődik a legtöbb olasz gazdasági érdek, az arab tavasz kitörése óta pedig Egyiptom is megelőzte Líbiát. Bár a vizsgált időszakban Líbia relatív fontossága a gazdasági biztonság terén folyamatosan nőtt, az arab tavasz előtti szinttől távol van.
3. A biztonság katonai-politikai szektorában Líbia relatív fontossága nagyjából megegyezik a vizsgált időszak elején és végén, a térségben ebből a szempontból Líbiához kötődik a legtöbb olasz érdek. Az aktuális kormányzati relevancia a teljes

vizsgált időszakban Líbia kapcsán volt a legmagasabb, a terrorizmus okozta kihívások azonban nem csak Líbia, hanem az összes többi vizsgált országban növekedtek. Líbia kapcsán fokozódó kihívást jelentenek a külföldről nagy számban beáramló haditechnikai eszközök.

2011 előtt az olasz kormányok stratégiai fontosságúnak tartották, hogy Kaddáfi Líbiája stabilizáló szerepet töltsön be a mediterrán régióban, hiszen a szovjet expanzió, majd pedig az iszlám fundamentalizmus elleni bástya volt, valamint vissza tudta tartani a Líbiából induló, tengeren keresztül Olaszországba érkező illegális bevándorlókat. Biztonsági szempontból Kaddáfi hatalmon maradása és stabilitásának a végsőkig történő megőrzése volt az olasz kormányok célja. Kaddáfi tisztában volt azzal, hogy az energiahordozókra, és az illegális migráció megállítására Olaszországnak gazdaságbiztonsági és a társadalmi biztonsághoz kötődő okokból is szüksége van, ezzel jelentősen növelni tudta a saját mozgásterét, ami által a két ország közti interdependencia aszimmetrikussá vált, az egymásra utaltság okai közti különbségek miatt.

2011 óta a biztonság buzáni szektorainak mindegyikének területén vannak olyan részterületek, amelyek a két országot szorosan összekapcsolják. Az azonban eltérő, hogy melyik területen melyik ország tekinthető dominánsnak, és a hatalmi aszimmetria kinek az irányába billen el. Olaszország fontosabb kereskedelmi partner Líbia számára, mint fordítva, hiszen Olaszország gazdasági szerepe sokkal nagyobb Líbiában (az export, az import, és általánosságban a piaci részesedés területén is), mint fordítva. A gazdasági kapcsolatokat Olaszország számára az energiahordozók importja dominálja, az ezen kívüli kereskedelmi kapcsolatokban Líbia nem tölt be pótolhatatlan szerepet az olasz gazdaságban. Az olasz–líbiai kapcsolatrendszernek az energetikai vonatkozásai mindkét ország számára nagyjából ugyanolyan fontosak. Olaszországnak az energiaellátás biztosítása és diverzifikálása miatt, Líbiának pedig azért, mert járadékélvező államként (*rentier state*) az állam bevételeinek nagy részét a kőolaj és földgázexport adja. Olaszország a líbiai kőolaj első számú, a földgáz – Greenstreamen keresztül – kizárólagos importőre. Az arab tavasz következtében a Líbiából érkező kőolaj és földgáz mennyisége is lecsökkent, a 2011 előtti szint elérése a közeljövőben nem reális.

Tekintettel arra, hogy az ENI Líbia keleti és nyugati részén is rendelkezik koncessziókkal, a líbiai olajmezőkön folytatott olasz kitermelés folytonosságának biztosítása miatt is rá van kényszerülve az olasz vezetés arra, hogy Líbia mindegyik felét irányítása alatt

tartó csoportokkal stabil kapcsolatokat ápoljon, ez számos kihívás elé állította a nemzeti egységkormány mellett túl sokáig kiálló olasz diplomáciát.

A szektorokat vizsgálva megállapítható, hogy a gazdasági szektor mellett a biztonság társadalmi szektorának garantálása miatt is „szükség van” Líbia keleti és nyugati részére is. Az Olaszországba tengeri úton, illegálisan érkező migránsok döntő többsége Líbiából érkezik, ennek megakadályozásához a teljes partszakasz ellenőrzésére szükség van, így a politikai szektorral nagyon szoros az összefonódás. Az arab tavasz után megnövekedett illegális migrációra sem az olasz befogadórendszer, sem az olasz társadalom nem volt felkészülve, ez a migrációval kapcsolatos attitűd megváltozásához, majd közvetetten a politikai preferenciák megváltozásához vezetett.

A líbiai rendszer 2011 utáni szétesése felerősítette a Líbia irányából érkező katonai fenyegetéseket, hiszen a gyenge államiségű ország termékeny táptalajt biztosít a dzsihadista terrororganizációk terjeszkedéséhez, a lezárulatlan konfliktus nemzetköziesedése miatt pedig egyre több fegyver áramlik az országba. Az arab tavasz óta párhuzamosan folynak bilaterális és nemzetközi missziók Líbiában, ezek mandátumának áttekintésével látható lett, hogy Olaszország szempontjából a biztonság gazdasági, társadalmi és katonai szektoraiban jelentkező kihívásokat egyaránt igyekeznek kezelni. Az érdekek biztosítása kölcsönös függőséget okoz a két ország között, ennek ellenére a kapcsolatukat egyfajta stabil kiegyensúlyozatlanság jellemzi. Olaszország Líbiára utaltsága azonban az arab tavasz óta azon a területen növekedett leginkább, amely a lakosság szubjektív biztonságpercepcióját a legérzékenyebben érinti.

Az olasz kormányok instabilitása a köztársaság 1947-es megalakulása óta jellemzi az olasz politikumot, azonban Kaddáfi-haláláig a líbiai tárgyalófél adott volt, egy állandó líbiai partnerrel tárgyaltak a váltakozó olasz kormányok, a belpolitikai instabilitás ilyen szempontból csak az olasz felet jellemezte. Az arab tavasz kitörésével Olaszország fő líbiai érdekei nem változtak, mindazonáltal most már nem csak az olasz kormányok váltakoznak, hanem a líbiai tárgyalófelek száma, ereje, befolyása is folyamatosan változik, így a stabilitás fenntartása mindkét oldalról veszélyeztetett lett.

A Líbia-politika általános céljait tekintve konszenzus van az olasz pártok között, egyes részterületeken (elsősorban a migráció kezelése) azonban jelentős különbségek vannak a pártok közt. Az arab tavasz óta az olasz Líbia-politikát a társadalmi biztonság területén jelentkező kihívások (illegális migráció) kezelése dominálta. A migráció kezelése a mediterrán irányú olasz külpolitika egyik fő feladata lett, belpolitikai szempontból pedig folyamatosan meghatározta a kormányok megítélését a választók körében. Szektorális szempontból a

társadalmi biztonságot érintő intézkedések primátusa egyértelmű, azonban fel kell hívni a figyelmet a katonai biztonság területére is, hiszen az arab tavasz óta a katonai jelenlét folyamatos Líbiában. E két szektorhoz képest a biztonság gazdasági szektora kevésbé volt meghatározó a bilaterális kapcsolatok alakításában. A társadalmi biztonság területét érintette a legtöbb konfliktus az olasz pártok között, a közbeeső változó külpolitikaformáló hatása jellemzően ennek kapcsán, a jobboldali Liga érdekérvényesítése során értelmezhető. A Líbia-politikára különösen jellemző a parlamentet kizáró rendeleti kormányzás, ami szűk teret hagy csupán a közbeeső változóként vizsgált koalíciós érdekérvényesítésnek.

A líbiai helyzet olasz érdekek mentén történő rendezése túllép a bilaterális kapcsolatok keretein, erre egyedül Olaszország nem képes hatalmi súlyánál fogva miatt sem, illetve azért sem, mert a többi érintett országgal ellentétben nem avatkozik be Líbiában kemény eszközökkel *szponzorállamként*, a proxyháborús helyzetben nem tekinti önmagát résztvevő félnek. 2011 és 2021 között a proxyt támogató szponzorállami magatartás egyedül a Gentiloni-kormányt jellemezte, ez azonban a biztonság csak egy szektorára, a társadalmi szektorra irányult, a proxy támogatásának célja az Olaszországba irányuló illegális migráció megállítása volt.

A kétoldalú kapcsolatok egészére vonatkozóan a diskurzus nem biztonságiasodott. Biztonságiasításra irányuló lépések találhatók a Líbiával kapcsolatos diskurzusban, elsősorban a társadalmi biztonságot közvetlenül érintő, vagy ahhoz szorosan kapcsolódó területeken (illegális migráció, terrorizmus, bűnözés). A biztonságiasítás a Ligát jellemezte leginkább, hiszen ez a párt rendkívüli intézkedések (migrációs-biztonsági csomag elfogadása) bevezetéséhez kötötte a migráció biztonságiasítását.

A konfliktusban való részt-nem-vétel, és a puha külpolitikai eszközrendszer előnyben részesítése a líbiai olasz befolyás csökkenéséhez vezetett. Líbia esetében a NATO tagállam Törökország GNA körüli „vákuumba” történő benyomulása ellensúlyozta Oroszország Kelet-Líbiában növekvő befolyását, háttérbe szorítva a katonai segítségkérést elutasító Olaszországot. Ez jól rámutat arra, hogy a mediterrán térség megváltozott geopolitikai kontextusában, ahol a néhány évvel korábbihoz képest sokkal több ország hat a stratégiai egyensúlyra és a térségbeli dinamikákra, a fellépés hiánya szinte automatikusan a befolyás csökkenéséhez vezethet.

8.1 A hipotézisek teljesülése

Az értekezés öt hipotézist vizsgált, amelyek kapcsán az alábbi eredmények születtek:

H1: Olaszország számára a mediterrán térség kiemelt országa történelmileg Líbia, amelynek fontossága – a nemzeti érdekek biztosítása szempontjából – az arab tavasz óta megnőtt.

Az Analytic Hierarchy Process módszertanával összetett szempontrendszer alapján vizsgáltam Olaszország nemzeti érdekeit földrajzi elhelyezkedés alapján, a biztonság társadalmi, gazdasági és katonai szektoraira fókuszálva. Líbia történelmi relevanciája a gyarmatosítás miatt is elvitathatatlan Olaszország számára, de a kétezres évek eleje óta, a tengeri úton érkező illegális migráció és az ennek következtében változó társadalmi attitűd miatt Líbia az olasz mediterrán irányú külpolitika kiemelt célországa.

A vizsgálat eredményei alapján bizonyítást nyert, hogy a térség állami közül Líbiának volt a legnagyobb kormányzati relevanciája a teljes vizsgált időszakban. Az elemzés során több olyan alszempontot vizsgáltam ezen kívül is, ahol egyértelműen Líbia relevanciája volt a legnagyobb (pl. illegális migráció, történelmi-politikai, stratégiai fontosság), más területeken azonban a többi, földközi-tengeri állam relatív fontossága nagyobb (pl. kiemelten: gazdasági kérdések, legális migráció) volt, ami kiegyensúlyozta Líbia primátusát más területeken.

A vizsgált szektorok összesített eredményei alapján Líbia relatív fontossága nem nőtt 2011 és 2021 között, nagyjából a 2011-es szinten maradt a másik négy államhoz viszonyítva, *így ez a hipotézis nem nyert bizonyítást.*

H2: Az arab tavasz óta Olaszország Líbia-politikájában a hangsúlyok a biztonság társadalmi szektora irányába tolódtak el.

Az értekezés során a buzani biztonsági szektorok közül a biztonság társadalmi, gazdasági és katonai szektorát vizsgáltam részletesen, emellett a diskurzuselemzésben megjelent az ezekhez szorosan köthető politikai szektor is. A gazdasági biztonság folyamatosan a napirenden van, az energiaellátás biztonságának garantálása miatt Olaszország egyértelmű nemzeti érdeke a líbiai kőolaj- és földgázszállítások fenntartása és növelése, az ellátás diverzifikációja és a 2011 óta növekvő orosz függés ellensúlyozása miatt is. Mindezzel együtt, annak ellenére, hogy Olaszország – bár már nem a legnagyobb mértékben részesedik a líbiai piacból – sem a kormányok konkrét intézkedéseiben, sem a kormányzati diskurzusban nem jelenik meg hangsúlyosan a biztonság gazdasági szektora.

A diskurzuselemzés eredményei alapján a biztonság társadalmi szektorához (migráció) kötődő feladatok, és a biztonság politikai szektorában megjelenő olasz érdekek (Líbia stabilizációja)

párhuzamosan, és megközelítően egyenlő súllyal jelennek meg a potenciális olasz biztonságiasító szereplők Líbiával kapcsolatos politikai diskurzusaiban. Kormányzati intézkedési szinten megállapítottam, hogy a vizsgált időszakban a Líbia-politika migráció-fókuszú volt, *így ezt a hipotézist bizonyítottam.*

H3: Az olasz kül- és biztonságpolitikán belül a Líbia-politikára az instabil olasz belpolitikai helyzet csak a biztonság társadalmi szektora kapcsán gyakorol érdemi befolyást.

Az értekezésben megállapítottam, hogy a neoklasszikus realista elmélet közbeeső változójaként vizsgált koalíciós érdekérvényesítés alapjaiban nem, csupán epizodikusan befolyásolta az olasz Líbia-politikát 2011 és 2021 között. A 2011 előtti időszakra vonatkozó kutatások megállapításai a Líbia-politika pártokon átívelő politikai támogatottságáról a vizsgált időszakra is igazak. A koalíciós logika adta érdekérvényesítő lehetőségekkel (közbeeső változó) legnagyobb mértékben a jobboldali Liga élt, de mélységében ezt sem változtatott a Líbia-politika irányain. 2011-ben a líbiai beavatkozásban való részvétel kapcsán a Liga határozott állásfoglalása kormányválságot idézett elő, a kormány bukását végül a Liga álláspontjának elfogadásával sikerült elkerülni. 2018–2019-ben, amikor a Liga kisebbik koalíciós partnerként kormányon volt, sikerült a saját akaratát ráerőltetnie a nagyobb kormánypártra, így a Líbia-politika részterületeit tudta befolyásolni. Amikor a koalíciós érdekérvényesítés érdemben befolyásolta a Líbia-politikát, az közvetve mindig a biztonság társadalmi szektorához kapcsolódott, hiszen a Liga (és választói bázisa) számára a migráció kérdése kiemelt (*salient*) téma. A baloldali, balközép pártoknál a koalíciós érdekérvényesítés nem befolyásolta a Líbia-politikát. A balközép vezette kormányokat jobban jellemezték a párton *belüli*, mint a koalíciós pártok közötti konfliktusok, ezek azonban érdemi változást nem hoztak. *A fentiek alapján a H3 hipotézis bizonyítást nyert.*

H4: Olaszország nem proxyháborúként kezeli Líbiát, ami csökkenti érdekérvényesítő képességeit.

2011 és 2021 között csupán egyetlen olasz kormány, balközép nagykoalíciós Gentiloni-kormány kezelte Líbiát proxyháborúként. A 2016 decemberétől 2018 júniusáig hatalmon levő kormány a Líbia partjaitól induló illegális migráció megállítása érdekében használt proxy-szövetséget. A Líbia-politika akkori migráció-fókuszát jól mutatja, hogy a Líbia-politika fő felelőse az olasz kormányon Marco Minniti belügyminiszter lett, így egy alapvetően külügyminiszteri hatáskör került belügyminiszteri irányítás alá. Bár – ahogy azt egyrészt az

egymást követő kormányok intézkedéseinek vizsgálatával, másrészt a diskurzuselemzéssel bemutattam – a Gentiloni-kormány Líbia-politikája volt a legátfogóbb a vizsgált időszakban, amely jelentősen hozzájárult az Olaszországba irányuló, tengeri, illegális migráció visszaszorításához, a Minniti-politika elemeinek döntő többségét a Gentilonit követő kormányok elhagyták. 2011 és 2021 között tehát csupán egy másfél éves időszakban kezelte Olaszország proxyháborúként a líbiai konfliktust, és ekkor is csupán a biztonság társadalmi szektorának egy részét érintő kérdésben. Bár a Gentiloni-kormányt követő első Conte-kormány alatt is kiemelt szerep jutott a belügyminiszternek a Líbia-politikában (és általában az olasz külpolitika formálásában és megjelenítésében), a konfliktus proxysodásának és nemzetköziesedésének elutasítása jellemezte az olasz Líbia-politikát, ami 2018 óta, a nemzetköziesedés fokozódásával párhuzamosan egyre erősebb lett. A fegyveres konfliktusban való részvétel, és a líbiai nemzeti egységkormány fegyverszállítási kéréseinek elutasításával Olaszország kivonta magát a nemzeti érdekeit közvetlenül érintő konfliktusból. Külső szereplőként azonban nincsen olyan hatalmi súlya, hogy a konfliktusban aktívan részt vevő líbiai szereplőket, és az őket támogató szponzorállamokat önerőből saját érdekei alapján befolyásolja, így e hipotézis bizonyítást nyert.

H5: A líbiai konfliktus mediterrán politikán belüli primátusa ellenére az olasz kül- és biztonságpolitikát nem jellemezték önálló kezdeményezések 2011 és 2021 között.

Az értekezésben függő változóként a kiegyensúlyozó magatartást vizsgáltam a líbiai konfliktusban érintett, többi külső szereplő vonatkozásában. Róma magatartását a történelmi tapasztalatok alapján inkább a *bandwagoning*, azaz a követő külpolitikai magatartás jellemzi, azonban a mediterrán külpolitikai irány az, ahol önálló kezdeményezéseket is felvállalt a múltban. 2014 után az olasz Líbia-politika rövidtávú stratégiát kezdett követni, melynek középpontjában az Olaszországba irányuló illegális migráció megállítása volt, így Líbia stabilitása vált elsődlegessé Róma számára, a konfliktusban részt vevő líbiai szereplők legitimitásától függetlenül. A vizsgált időszakban nem jellemezték az olasz Líbia-politikát az érdemi eredményt hozó önálló kezdeményezések. A 2018 után kialakított egyenlő távolságtartás (*equidistanza*) politikája azzal a következménnyel járt, hogy a Róma mindkét líbiai félnél háttérbe szorult. Az Olaszországhoz képest határozottabb és egyértelműbb álláspontot képviselő államok, akik adott esetben kemény külpolitikai eszközök használatát is felvállalják Líbiában, előnyösebb helyzetbe kerültek, és Olaszország líbiai pozícióit gyengítik. *A fentiek alapján a H5 hipotézist igazoltam.*

8.2 Új tudományos eredmények

1. Igazoltam, hogy a koalíciós logikából eredő érdekérvényesítő képesség a Líbia-politikát szektorálisan befolyásolja csak. Ennek bizonyításához átfogóan vizsgáltam a 2011–2021 közötti nyolc olasz kormány Líbia-politikáját, közbeeső változóként figyelembe véve a koalíciós érdekérvényesítés logikáját. Az értekezés ezzel hozzájárul a neoklasszikus realizmus elméletének bilaterális kapcsolatok kutatására való alkalmazáshoz.
2. Az Analytic Hierarchy Process alkalmazásával újszerű módszertant dolgoztam ki Olaszországnak a Földközi-tenger déli partján fekvő öt államhoz (Líbia, Marokkó, Algéria, Tunézia, Egyiptom) kötődő nemzeti érdekeit. A longitudinális vizsgálat lefolytatásával feltártam ezen országok egymáshoz viszonyított, relatív fontosságában 2011 és 2021 között bekövetkezett változásokat.
3. Azonosítottam és igazoltam a 2011 és 2021 közötti olasz védelmi-, belügy és külügyminiszterek, valamint miniszterelnökök Líbiával kapcsolatos diskurzusainak fő mintázatait, szoftveres diskurzuselemzéssel végzett vizsgálatom alapján.
4. Igazoltam, hogy a 2011–2021 közti időszakban a kétoldalú kapcsolatokat egészében az olasz Líbia-politika nem biztonságiasította. Bizonyítottam továbbá, hogy egyes részterületein megjelent a biztonságiasítás, elsősorban a Liga kommunikációjában, a biztonság társadalmi szektorát érintve.
5. Bebizonyítottam, hogy a líbiai proxy konfliktusból való kivonódása miatt Olaszország nem rendelkezik elég hatalmi súllyal ahhoz, hogy – az érintett országok közül legrégebbi és legmélyebbi Líbia-ismerete ellenére – érdemi befolyást tudjon gyakorolni a konfliktus rendezésére.

8.3 A kutatási és tudományos eredmények gyakorlati felhasználhatósága, ajánlások

A kutatás eredményei több területen is hasznosíthatók, továbbfejleszthetők. Az Olaszországgal kapcsolatos, magyar nyelvű szakirodalom jelenleg korlátozott, így az értekezés igazodási pontként segítheti azokat, akik napjaink olasz kül- és biztonságpolitikáját szeretnék tanulmányozni.

A neoklasszikus realizmus elméleti keretével a disszertáció más területekre adaptálható eszközkészletet nyújt kül- és biztonságpolitikai elemzésekhez. Az értekezés a kül-, biztonság- és védelempolitika, valamint bilaterális együttműködések vizsgálatához biztosít mintát, módszertani és teoretikus háttérrel. Elméleti szinten a neoklasszikus realizmus egyéb közbeeső

változói (stratégiai kultúra, relatív hatalom percepciója, stb.) tesztelhetők akár kifejezetten az olasz–líbiai kapcsolatok esettanulmányán, akár más esettanulmányon keresztül.

Az értekezés témájához kapcsolódó jövőbeli kutatási irányok kapcsán újszerű eredményeket hozhat Olaszországnak az Európai Unió irányába kifejtett érdekérvényesítő tevékenység vizsgálata, valamint az afrikai kontinensen megfigyelhető, új olasz–francia rivalizálás elemzése. Szintén érdekes, és – véleményem szerint erősebb biztonságiasításra utaló – eredményeket hozhat az olasz politikusok belpolitikai, tehát a választópolgáraik irányába folytatott kommunikációjának kvalitatív diskurzuselemzése, amely jelen értekezésnek nem képezte tárgyát.

A kutatás eredményei felhasználhatók az oktatásban, elsősorban nemzetközi tanulmányok és biztonságpolitika szakokon. Az értekezés felkészülési és háttéranyagként szolgálhat a Magyar Honvédség számára a déli irányú kihívások közül a líbiai helyzet jobb megértéséhez. A térség stabilitása – összhangban a Nemzeti Biztonsági Stratégiában megfogalmazottakkal – Magyarország érdeke is. Az Európát déli irányól érő kihívások kezelésében a Magyar Honvédség is aktívan részt vesz az uniós műveleteken (EUNAVFOR MED Sophia, majd Irini), valamint a nápolyi NATO hubon (NATO Strategic Direction South) keresztül.

A világpolitikát 2022 elejétől meghatározó események (orosz-ukrán háború) egyértelműen jelezték, hogy az értekezés keretei egy meghatározható, az arab tavasztól a 2022-es háborúig tartó szakaszt fogtak közre az olasz–líbiai kapcsolatokban, amelyeket az orosz-ukrán háború várhatóan érezhetően befolyásolni fog. Líbia szerepe a kőolaj- és földgázszállítások miatt felértékelődhet Európa és Olaszország számára, a líbiai erőviszonyokat pedig az Oroszországhoz kötődő csoportok (Wagner-csoport) Líbiából való kivonása felboríthatja. Mindezek nem csak a téma aktualitására mutatnak rá, hanem egyben új kutatási irányokat is kijelölnek.

9 Ábrák jegyzéke

1.1. ábra: Az Analytic Hierarchy Process fastruktúrája.....	22
1.2. ábra: Analytic Hierarchy Process fastruktúrájának alkalmazása az olasz nemzeti érdekek meghatározására (saját szerkesztés).....	23
1.3. ábra: A neoklasszikus realizmus elméletének alkalmazása az értekezés során	43
2.1. ábra: Olaszország biztonsági környezete a vezérkari főnök 2020-as stratégiai koncepciója szerint.....	59
2.2. ábra: Az olasz haderő nemzetközi szerepvállalása 2019-ben.....	65
2.3. ábra: Az olasz haderő afrikai és földközi-tengeri szerepvállalása 2021-ben.....	66
2.4. ábra: Gazdasági szempontból a 9 legfontosabb földrajzi terület 2008-as számítások alapján	68
2.5. ábra: Politikai-katonai szempontból a 9 legfontosabb terület 2008-as számítások alapján	68
2.6. ábra: Olaszország nemzeti érdekei a Földközi-tenger déli partján 2011–2021 között, politikai-katonai szempontok alapján.....	70
2.7. ábra: Olaszország nemzeti érdekei a Földközi-tenger déli partján 2011–2021 között, gazdasági szempontok alapján	72
2.8. ábra: Olasz energiaiimport a Földközi-tenger déli partjáról 2011–2021	73
2.9. ábra: Olaszország nemzeti érdekei a Földközi-tenger déli partján 2011–2021 között, társadalmi-kulturális szempontok alapján	74
2.10. ábra: Földközi-tengeri migrációhoz kötődő olasz nemzeti érdekek 2011–2021 (%)	76
2.11. ábra: Tengeri úton érkező illegális migráció Olaszországba 2011–2021 (%)	76
2.12. ábra: A Líbiához kötődő olasz nemzeti érdekek arányának változása 2011–2021	78
4.1. ábra: A vásárlóerő-paritáson mért, egy főre jutó bruttó nemzeti termék Líbiában 2000–2018.....	106
4.2. ábra: Olaszország Líbiába irányuló exportja (zöld), és onnan behozott importja 2011–2021	107
4.3. ábra: Algériába, Egyiptomba, Líbiába, Ománba és Szaúd-Arábia irányuló olasz export 2000–2018.....	108
4.4. ábra: A líbiai export fő célországai 2010–2019 (milliárd dollár)	109
4.5. ábra: A líbiai import fő származási országai 2010–2019 (milliárd dollár)	110
4.6. ábra: Külföldi szereplők líbiai piaci részesedése 2010–2019 (százalékos arányban)....	110
4.7. ábra: Az Olaszországba exportált földgáz ország szerinti megoszlása 2005–2021	113
4.8. ábra: Az Olaszországba exportált kőolaj ország szerinti megoszlása 2005–2021	115
4.9. ábra: Olaszország gázellátása a mediterrán térségben	117
4.10. ábra: Líbiából Olaszországba exportált földgáz és kőolaj mennyisége 2010–2021	119
4.11. ábra: Líbiába irányuló migrációs útvonalak	128
4.12. ábra: A Földközi-tengeren át Olaszországba érkezők száma 2008–2021.....	130
4.13. ábra: A bevándorlók veszélyt jelentenek a közrendre, és az emberek biztonságára? (nagyon, nagyon-nagyon választ jelölők százalékos aránya).....	131
4.14. ábra: Érkezők száma vs. bevándorlást legnagyobb problémának tekintők aránya (%).....	132
4.15. ábra: Érkezők száma és bevándorlásellenes pártok támogatottsága 2008–2021	134
4.16. ábra: Bevándorlást legnagyobb problémának tekintők aránya és bevándorlásellenes pártok támogatottsága (%)	135
4.17. ábra: Líbiához kötődő műveletekben résztvevő olasz katonák száma 2011–2021.....	144
4.18. ábra: Bevándorlást fenyegetésnek tekintők száma és a missziókban részt vevő olasz katonák száma	146
6.1. ábra: A líbiai konfliktusban a Haftart támogató külső szereplők	186
6.2. ábra: A líbiai konfliktusban a Tripoli egységkormányt támogató külső szereplők	187

7.1. ábra: A diskurzuselemzésben vizsgált biztonságiasító szereplők, kormányonként	216
10.2. ábra: A belügyminiszterek nyilatkozatainak leggyakrabban használt 50 szava	285
10.3. ábra: A külügyminiszterek nyilatkozatainak leggyakrabban használt 50 szava	285
10.4. ábra: A védelmi miniszterek nyilatkozatainak leggyakrabban használt 50 szava	286
10.5. ábra: A miniszterelnökök nyilatkozatainak leggyakrabban használt 50 szava.....	286
10.6. ábra: NVivo - külügyminiszterek uniós bevándorlás- és külpolitikával kapcsolatos kommunikációja	287
10.7. ábra: Nvivo - belügyminiszterek határellenőrzéssel, és uniós műveletekkel kapcsolatos kommunikációja	287
10.8. ábra: Nvivo - belügyminiszterek uniós szolidaritással/annak hiányával kapcsolatos kommunikációja	288

10 Mellékletek

10.1 A líbiai helyzet 2011-től

Líbiában 2011 februárjában, Bengáziban törtek ki az arab tavasz részeként a tüntetések, amelyekre az országot 42 éve irányító Muammar Kaddáfi véres megtorlással reagált. A tiltakozások az egész országra kiterjedtek, Kaddáfi tüntetők elleni fellépése pedig egyre több halálos áldozattal járt. 2011. február 26-án az ENSZ Biztonsági Tanácsa elfogadta az 1970. sz. határozatát, amelyben súlyos aggodalmát fejezte ki a líbiai helyzet miatt, valamint fegyverembargót vetett ki az országra. 2011. március 8-tól kezdve, a NATO AWACS gépekkel megfigyelési műveleteket végzett, amivel a líbiai légtérben történő mozgásokról információt szerzett a szövetség, ezt két nappal később hadihajók Líbia partjaihoz történő vezénylésével egészítették ki. Miután a líbiai helyzet tovább romlott, március 17-én brit-francia kezdeményezésre a BT elfogadta az 1973. sz. határozatát, amelyben az ENSZ elítélte az emberi jogok súlyos és rendszerszerű megsértését, továbbá aktív intézkedésekről határozott: repüléstilalmi zónát jelölt ki Líbia felett, illetve döntöttek a külföldi megszálló erőkön kívül minden lehetséges eszköz bevetésének engedélyezéséről a civilek, valamint az általuk lakott területek védelme érdekében. Az 1973. sz. BT határozat elfogadása után azonnal megindult az Odüsszeusz Hajnala Művelet (*Operation Odyssey Dawn*), amely azonban nem NATO irányítás alatt futott, hanem az Egyesült Államok vezette többnemzeti koalíció volt. A beavatkozás kapcsán meg kell jegyezni, hogy ez volt a térségben az utolsó olyan katonai beavatkozás, amit a nyugati országok kezdeményezésére indítottak, és Oroszország nem vétőzött meg az ENSZ BT-n belül.

Március 22-én a NATO – reagálva az ENSZ felhívására – úgy döntött, beavatkozik Líbiában a fegyverembargó kikényszerítése érdekében, 24-étől pedig a repüléstilalmi zóna kikényszerítésében is részt vett. Március 31-től kezdve a líbiai nemzetközi katonai beavatkozás a NATO irányítása alatt folytatódott, Egységes Oltalmazó Művelet (*Operation Unified Protector*, OUP) néven. Az OUP hármasként tartozott a fegyverembargó ellenőrzése, a repüléstilalmi zóna kikényszerítése, valamint a líbiai civil lakosság védelmében, líbiai katonai célpontok elleni tengeri és légitámadások folytatása. 2011. október 20-án Kaddáfi halála után a NATO Atlanti Tanács határozott a művelet hónap végi befejezéséről, ami így 2011. október 31-én éjfélkor, 222 nap után hivatalosan is véget ért.⁶⁴²

Kaddáfi halálával – a líbiai nemzeti identitás és a működőképes központi intézményrendszer hiányában – a kiüresedett, túltengő és rosszul irányított állami intézmények

⁶⁴² NATO: NATO and Libya (archived). 2015, [online], elérhető: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_71652.htm, [2019. január 29.]

összeomlottak. Nem jöttek létre olyan intézmények, amelyek átvették volna a helyüket, hiszen sem ehhez sem a szakmai készségek, sem a megfelelő intézményi kultúra, sem a megfelelő működési szabályok nem álltak rendelkezésre.⁶⁴³ Ezt az állapotot tartósította az, hogy a líbiaiak nem tudtak korábbi tapasztalataikra támaszkodni, se a politikai mozgósítás, sem a politikai részvétel tekintetében.⁶⁴⁴

A felkelők frissen megalakult csoportja, a nemzetközi közösség támogatását élvező, főként helyi fegyveres csoportok laza szerveződéséből álló Nemzeti Átmeneti Tanács (*National Transitional Council, NTC*) 2011 októberében bejelentette Líbia felszabadulását, és át akarta venni az ország irányítását, azonban ehhez nem rendelkezett megfelelő kapacitásokkal, nem tudta hatalmát kiterjeszteni számos olyan fegyveres milíciára, akik a Kaddáfi bukását megelőző hónapokban aktivizálódtak és erősödtek meg.⁶⁴⁵ A líbiaiak hamarosan elkezdtek megelégedni az NTC tehetetlenségét: a csoport számos olyan ígéretet tett, amit nem tudott teljesíteni (pl. működőképes igazságszolgáltatási rendszer kialakítása és működtetése, a Kaddáfi-adminisztráció alatt szolgált tisztekkel való kiegyezés, a milíciák lefegyverzése, működőképes nemzeti biztonsági erők felállítása, újjáépítés, alapvető szolgáltatások – pl. egészségügy, oktatás – újraindítása). Az NTC cselekvésképtelenségének egyik legfőbb oka a líbiai gazdaság stagnálása volt – hiszen a nemzetközi tanácsadók és a külföldi befektetők vonakodtak visszatérni egy olyan környezetbe, ahol a kormány nem tudja az alapvető állami funkciókat ellátni, így nem képes hosszú távú szerződések aláírására.⁶⁴⁶

A 2011 után újonnan létrejött 'demokratikus' intézmények a legalapvetőbb javakat és szolgáltatásokat sem tudták központilag biztosítani a lakosságnak, de a helyi szinten nagyobb legitimitációval és gyakran jobb kapacitásokkal bíró helyi kormányzati mechanizmusokat nem vették igénybe ezek biztosításához, ami csökkentette a központi hatalomba vetett – amúgy sem túl magas – bizalmat.⁶⁴⁷ A milíciák szinte a teljes biztonsági szektor felett átvették az irányítást, 2011 végére a líbiai biztonsági szereplők egyike sem állt civil irányítás alatt. Az NTC nem tudta a meglévő irányítási hierarchiát egy új, legitim hierarchiával helyettesíteni, sőt, semmilyen

⁶⁴³ Maureen Quinn: *Oil Rich but Lacking Institutions, Libya Struggles to Build a State: Q&A with Dr. Younes Abouyoub*, International Peace Institute – Global Observatory, 2014.

⁶⁴⁴ Bár egy évvel az ország megszületése után, 1952-ben választásokat tartottak, a két legnagyobb pártot a választás előtt betiltotta az uralkodó, majd a választások után néhány hónappal az összes politikai pártot betiltotta, néhány jómódú családdal való együttműködés alapján uralkodott. A királyság ideje alatt még 4 – az elsőhöz hasonlóan súlytalan – választást tartottak, legközelebb azonban csak 2012-ben rendeznek többpárti választásokat az országban. (Wright, i. m.)

⁶⁴⁵ Zoubir, Y. H. – N. Rózsa E.: *The End of the Libyan Dictatorship: The Uncertain Transition*. *Third World Quarterly*, 2012 33(7), 1267–1283. doi:10.1080/01436597.2012.691830

⁶⁴⁶ Takács L.: A líbiai biztonsági szektor fejlődési ajátosságai. *Honvédségi Szemle*, 2020/3, 55-67.

⁶⁴⁷ Megrisi, Tarek: *Information, Participation, Reputation: The GNC and the role of communication*. Sadeq Institute, 2013.

hierarchia kialakítására nem volt elég ereje, ami a biztonsági szektor további fragmentációjához vezetett, és ez a helyzet vált tartóssá.

2012 júniusában demokratikus választásokat tartottak Líbiában, megválasztva az Általános Nemzeti Kongresszust (*General National Congress GNC*), amely 80 képviselői helyéből 19-et iszlamista jelöltek foglaltak el. Bár egy ideig úgy tűnt, hogy rendeződik Líbia helyzete, a 2012-es választások után lassan egyértelművé vált, hogy országban nincs olyan központi hatalom, ami az egész államterület felett gyakorolni tudná a főhatalmat, több parlament, kormány működik párhuzamosan, kevés a nemzeti szintű aktor, a politikai szereplők döntő többsége csak helyi szinten releváns. Bár közülük néhányan a nemzeti szintű politikai életre is hatást tudnak gyakorolni, ők elsődlegesen saját régiójuk – vagy jellemzőbben – saját városuk érdekeit képviselik. E szereplők nagy része törzsi háttérrel és szövetségesekkel is rendelkezik.⁶⁴⁸ A GNC-n belül megerősödtek az ellentétek és a különféle frakciók. Az egyik csoport Ahmed Maítík mögött sorakozott fel, míg a másik Abdullah al-Thinnit támogatta. Bár kezdetben úgy tűnt, hogy az egyes csoportok ideológiai alapon szerveződnek –iszlamista vs. szekuláris nézetek alapján –, hamarosan világossá vált, hogy legalább ennyire szó volt a Tripolitánia (Maítík) és Kireneika (Thinni) közti ellentétekről is.⁶⁴⁹

2014-ben tartották a következő választásokat, azzal a kitételrel, hogy a különböző frakciók ígéretet tettek az eredmény elfogadására, ekkor a részvételi arány azonban már csak 18 %-os (!) volt. A szavazás eredményeképp a GNC-t felváltó új törvényhozásban, a Képviselők Házában (*House of Representatives – HoR*) a kirenaikai, szekuláris nézeteket valló képviselők kerültek többségbe. A GNC számos tagja azonban mégsem fogadta el az eredményt, és továbbra is önmagát tartotta Líbia legitim törvényhozásának. Az eredményeket el nem ismerő iszlamista szervezetek egy része miszrátai és berber milíciákkal szövetkezve létrehozta Líbia Hajnala (*Libya Down*) koalíciót, és egy kb. hat hétig tartó támadást indított Tripoli ellen, így a frissen megválasztott parlament átköltözött az ország keleti részén található Tobruk városába.⁶⁵⁰ Ezzel az ország politikai vezetése kettészakadt. A főleg keleti politikusokból álló HoR Tobrukban és Bajdában folytatta munkáját, míg a GNC Tripolit tartotta ellenőrzése alatt. Khalífa Haftar 2014-ben tért vissza Líbiába, ahol a GNC ellen fellépve sikertelenül próbálta átvenni a hatalmat. Haftar állt a Méltóság Koalíció élére, célnak tűzve ki,

⁶⁴⁸ Takács, 2020, i. m.

⁶⁴⁹ Marsai, 2017, i. m., 113.o.

⁶⁵⁰ Economist: Libya's Civil War: That it should come to this. 2015. január 10. [online], elérhető: <http://www.economist.com/news/briefing/21638123-four-year-descent-arab-spring-factional-chaos-it-should-come>, [2022. március 15.]

hogy a hatalmat átvéve megtisztítsa az országot az iszlamistáktól.⁶⁵¹ 2014-től, az ún. második líbiai polgárháború kitörésétől kezdve az ország újra káoszba süllyedt. 2014 nyara óta a politikai hatalom három centrum körül csoportosul, azonban ténylegesen – az egyik hatalmi központ gyengesége miatt - két rivális kormány között oszlik meg: a tripoli és tobruki kormány között.⁶⁵²

A két törvényhozást, illetve kormányzatot sikertelenül próbálták egyesíteni a nemzetközi szereplők, végül külső nyomásra beleegyeztek az ENSZ által koordinált Líbiai Politikai Megállapodás (*Libyan Political Agreement, LPA*) aláírásába. Az LPA nem jelentett valódi megoldást a líbiai helyzet rendezésére, hiszen számos elem kidolgozatlanul maradt, bizonyos érdemi témákkal (pl. Haftar jövőbeli szerepe) témákkal egyáltalán nem foglalkozott.⁶⁵³

Bár a 2014-ben megalakult kormányt elismerték a nemzetközi szereplők,⁶⁵⁴ ez 2016-ban, az ENSZ segítségével létrehozott Government of National Accord (GNA) megalakulása után megváltozott. A 2016 márciusában hatalomra került technokrata kormány a Líbiai Politikai Megállapodás következtében jött létre, Fayezi al-Szarrázi, a tobruki parlament korábbi képviselője vezette az Elnöki Tanács (*Presidential Council, PC*) tagjaként. Az LPA értelmében a GNA-t a tobruki képviselőháznak (*House of Representatives, HoR*) jóvá kellene hagynia, ez azonban hosszú ideig nem történt meg, addig húzták az időt (elsősorban kvórumhiányra vonatkozóan), amíg Szarrázi egyoldalúan legitimé nyilvánította a GNA-t. Bár a nemzetközi közösség nagy része az egységkormányt támogatja (nem kizárólagosan!), az lényegében sem a fővárost, sem a polgári és katonai értelemben vett közigazgatási rendszert nem tudta ellenőrzése alatt tartani.

A másik hatalmi központnak a baydai, és tobruki székhelyű hatóságokat, és azok vezetőjét, Khalífa Haftart tekinthetjük. Haftar fokozatosan növelte hatalmát és befolyását Líbiában, a Líbiai Nemzeti Hadsereg (Libyan National Army, LNA) támaszkodva. Az LNA az ország keleti részét ellenőrzése alatt tartva 2016-ban megszerezte az irányítást több kulcsfontosságú olajmező felett is, így lényegében az onshore kőolajkitermelés az ő irányítása

⁶⁵¹ Kirkpatrick, D.D.: Strife in Libya Could Presage Long Civil War. *New York Times*, 2014. augusztus 24., [online], elérhető: http://www.nytimes.com/2014/08/25/world/africa/libyan-unrest.html?_r=0, [2022. március 15.]

⁶⁵² Valójában sokáig három hatalmi központ volt, de ebből a disszertációban csak kettőt érintek, mert a harmadik jelentéktelen befolyással rendelkezik. Ez a Khalífa Ghwell által vezetett, Nemzeti Megmentés Kormány (Government of National Salvation), ami a 2012-es választások után megalakult GNC romjain jött létre, tripoli székhellyel, ez azonban releváns befolyással nem rendelkezik.

⁶⁵³ Marsai, 2017, i. m., 117.o.

⁶⁵⁴ European Council on Foreign Relations: A quick guide to Libya's main players. [online], elérhető: http://www.ecfr.eu/mena/mapping_libya_conflict, [2022. március 15.]

alá került.⁶⁵⁵ Haftar az egységkormány egyik legnagyobb kritikusa, annak általa hangoztatott iszlamista kapcsolatai miatt.

Haftar 2019. április elején – nem sokkal az aktuális nemzetközi Líbia-konferencia előtt – döntött úgy, hogy felrúgva az addigi, zömében tárgyalásos megoldást nyílt támadást intéz Tripoli ellen. Villámháborúja azonban kudarcot vallott, és a harmadik líbiai polgárháború egy elhúzódó fegyveres konfliktussá alakult át.⁶⁵⁶ 2019 áprilisa óta változó intenzitással ostromolja Tripolit a Haftar vezette LNA. A látszólag kialakult patthelyzet feloldásához hozzájárult a Wagner csoport megjelenése mellett az is, hogy Haftar többi külföldi szponzora (Egyesült Arab Emirátusok, Egyiptom, Szaúd-Arábia, kisebb részben Franciaország) fokozta a támogatását. Mielőtt azonban ez eldönthette volna Haftar támadásának végkimenetelét, Törökország fokozta a GNA-nak nyújtott támogatását, és az erőviszonyok ismét kiegyenlítődtek.⁶⁵⁷ Haftar a támadás lendületének elvesztésével nemcsak Tripoli térségéből szorult ki, hanem jelentős belső és külső támogatottságot, így hatalma méginkább a szponzorai támogatásához kötődik.

A GNA-t vezető Szarrázs – belpolitikai konfliktusok után⁶⁵⁸ – 2020 őszén lemondott. 2021. februárjában Mohammad al-Menfit, választották az Elnöki Tanács vezetőjének, Abdul Hamíd Dbeiba miszrátai üzletember lett az átmeneti kormány miniszterelnöke. A tervek szerint 2021. decemberében választásokat tartottak volna Líbiában, amely megtartását a nemzetközi közösség támogatta, végül azonban nem álltak fenn azok a feltételek, amelyek ezt lehetővé tették volna, így a választásokat bizonytalan időre elhalasztották.

10.2 A 4.2. sz. ábra adatsora: a líbiai olasz export-import 2011–2021

Év	Export	Import
2011	610,466	3972,7
2012	2380,41	12892,794
2013	2848,843	8093,489
2014	2207,313	4551,509
2015	1487,679	3420,24
2016	1075,719	1805,878
2017	1089,21	2785,768

⁶⁵⁵ Micallef, J.V.: Is Libya Putin's Next Target? *Huffington Post. The World Post*. 2017. február 12., [online], elérhető: http://www.huffingtonpost.com/joseph-v-micallef/is-libya-putins-next-target_b_14705620.html, [2022. március 15.]

⁶⁵⁶ Marsai, 2019, i. m., 3.o.

⁶⁵⁷ Kása B.: A líbiai polgárháború érdekkellentéteinek kialakulása és jelentősége az Arab tavaszt követő évtizedben. *Mediterrán és Balkán Fórum*, XIV. évf., 2020/1-2. sz., 54-65.

⁶⁵⁸ Bővebben: Al-Atrush, S.: GOODBYE IS THE HARDEST WORD

Libya: After five years at the helm, PM Sarraj having trouble letting go. *The Africa Report*, 2021. január 23., [online], elérhető: <https://www.theafricareport.com/61110/libya-after-five-years-at-the-helm-pm-sarraj-having-trouble-letting-go/> [2022. március 26.]

2018	1207,068	4189,997
2019	1242,284	4714,454
2020	876,031	1725,011
2021	1108,806	5036,682

10.2. ábra: Olaszország Líbiába irányuló exportja (zöld), és onnan behozott importja 2011-2021 (ezer euró)

10.3 A 4.4. sz. ábra adatsora: a líbiai export fő célországai 2010–2019

	TUN	UAE	Kína	TR	DR	FR	IT	USA
2010	0,22	0,13	3,45	0,3	1,22	5,75	15,5	0,44
2011	0,02	0,13	1,82	0,13	2,48	2,5	5	0,59
2012	0,29	0,99	5,57	0,39	6,33	4,92	14,8	2,24
2013	0,39	0,5	1,82	0,29	5,63	3,88	9,81	2,36
2014	0,054	0,76	0,65	0,24	2,09	2,26	5,53	0,21
2015	0,018	1,36	0,85	0,19	1,21	0,86	3,45	0,15
2016	0,039	1,69	1,69	0,27	0,22	1,17	6,91	0,72
2017	0,034	1,63	1,21	0,24	2,52	1,41	2,84	1,27
2018	0,087	0,93	4,89	0,38	0,4	2,84	10,2	0,98
2019	0,066	1,51	4,21	0,47	3,95	1,45	4,77	1,39

10.3. ábra: A líbiai export fő célországai 2010-2019 (milliárd dollár)⁶⁵⁹

10.4 A 4.5. sz. ábra adatsora: a líbiai import fő származási országai 2010–2019

	TUN	UAE	Kína	TR	DE	FR	IT	USA
2010	0,72	0,11	2,17	2,1	1,41	1,47	3,61	0,81
2011	0,78	0,11	0,72	0,75	0,42	0,3	0,85	0,28
2012	0,8	0,11	2,4	2,14	0,87	0,69	3,06	0,54
2013	0,87	1,57	2,83	2,75	1,24	1,06	3,78	0,85
2014	0,67	1,57	2,16	2,06	0,7	0,34	2,93	0,52
2015	0,54	1,34	1,89	1,42	0,36	0,76	1,65	0,24
2016	0,44	0,66	1,18	0,9	0,32	0,19	1,19	0,19
2017	0,39	0,63	1,03	0,88	0,33	0,18	1,23	0,11
2018	0,39	1,45	1,43	1,5	0,39	0,23	1,42	0,21
2019	0,54	1,35	2,45	2,07	0,49	0,21	1,39	0,41

10.4. ábra: A líbiai import fő származási országai 2010-2019 (milliárd dollár)⁶⁶⁰

⁶⁵⁹ Forrás: Observatory of Economic Complexity: What does Libya export, i. m., saját szerkesztés

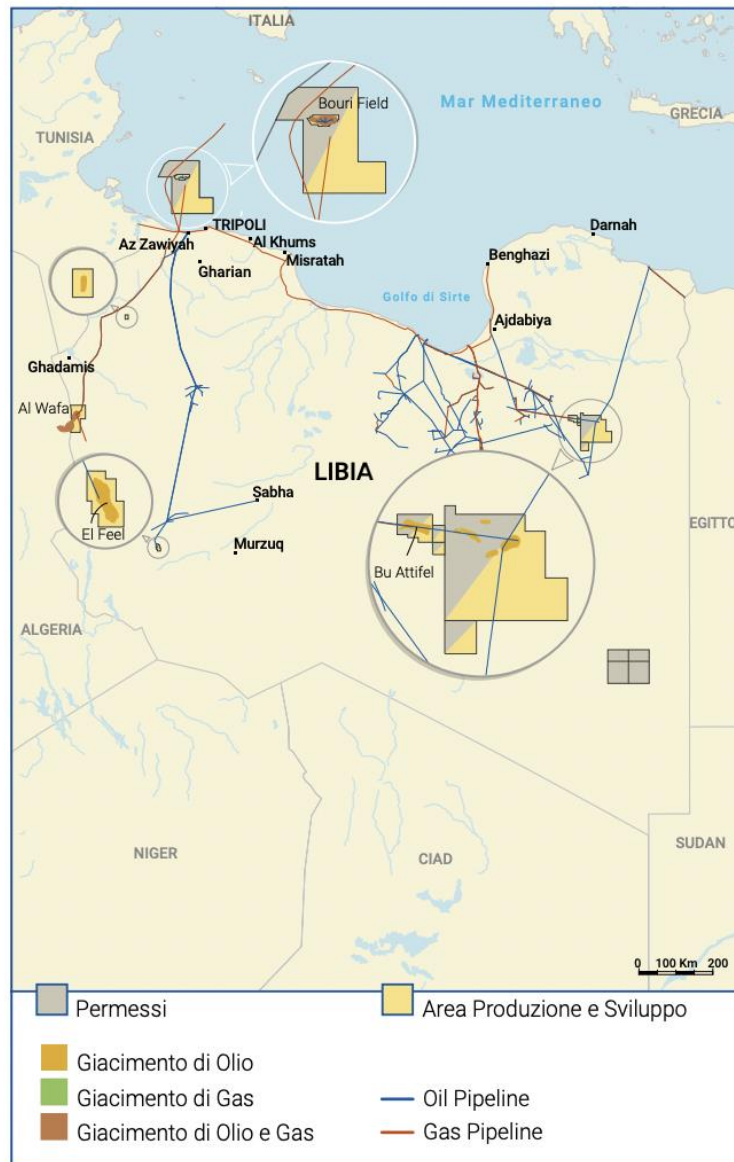
⁶⁶⁰ Forrás: Observatory of Economic Complexity: What does Libya import., i. m., saját szerkesztés

10.5 A 4.6. sz. ábra adatsora: külföldi szereplők líbiai piaci részesedése 2010-2019

	IT	DE	FR	TR	TUN	USA	Kína
2010	16,95	5,94	6,48	9,14	3,47	3,15	9,75
2011	11,13	5,83	5,44	10,10	10,59	4,15	9,76
2012	15,26	4,41	3,48	10,67	4,13	2,74	11,93
2013	15,54	4,96	4,37	11,29	3,56	3,55	11,57
2014	16,97	4,12	2,01	11,86	3,84	3,06	12,42
2015	14,36	3,39	6,84	12,38	4,71	1,90	16,63
2016	13,10	3,63	2,14	10,00	4,89	2,08	13,64
2017	14,42	3,78	2,18	10,34	4,61	1,58	12,09
2018	12,31	3,31	2,00	13,00	4,24	2,12	12,47
2019	9,93	3,44	1,50	14,80	6,55	2,96	17,54

10.5. ábra: Külföldi szereplők líbiai piaci részesedése 2010-2019 (%)

10.6 Az ENI líbiai érdekeltségei



Jelmagyarázat: sárga – olajmező, zöld – földgázmező, barna – kőolaj és földgázmező, kék vonal: olajvezeték, barna vonal - gázvezeték⁶⁶¹

⁶⁶¹ Forrás: ENI Factbook, 2020, i. m., 6.o.

10.7 A 4.18. sz ábra adatsorai: Líbiához kötődő műveletekben résztvevő olasz katonák számának évenkénti változása, misszióként

Bilaterális műveletek:

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
CIRENE	10	96	100								
MIL			100	100	100						
MARE NOSTRUM			920	920							
MARE SICURO					900	753	700	650	754	754	754
MIASIT						375	375	400	400	400	400
Parti őrség							50	35	25	47	49
Hippokratész							300				
Össz:	10	96	1120	1020	1000	1128	1425	1085	1179	1201	1203

Multilaterális műveletek:

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
UNSMIL						0	3	3	1	1	1
EUBAM LIBYA			100	100	30	0	3	3	3	3	5
EUNAVFOR MED SOFIA					1031	817	585	470	520	270	
EUNAVFOR IRINI										517	596
	0	0	100	100	1061	817	591	476	524	791	602

10.8 Az értekezésben vizsgált kormányok hivatali ideje, összetétele, miniszterei, és Líbia politikájuk legfőbb elemei

Időszak	Kormány összetétele	Külső támogatók	Miniszterelnök	Külgyminiszter	Belügymin.	Védelmi miniszter	Legfontosabb intézkedések Líbia kapcsán
2008. máj. 8. - 2011. nov. 12.	PdL, LN, MpA, FLI, (2010. júl. 10. - dec. 14. közt), LN, PT, CN, (2011. szept. 6-ig), FdS		Silvio Berlusconi (PdL)	Franco Frattini (PdL)	Roberto Maroni (LN)	Ignazio La Russa (PdL)	katonai beavatkozásban való részvétel
2011. nov. 16. - 2012. dec. 21.	szakértői	PdL, PD, UdC, FLI, ApL, RI, MpA, Farcitalia, PID, PLI, PRI, LD, AdC, PSI, MAIE, IdV (2011. dec. 16-ig)	Mario Monti (-)	Giulio Terzi (-)	Annamaria Cancellieri (-)	Gianpaolo Di Paola (-)	2012. Tripoli nyilatkozat
2013. ápr. 28. - 2014. febr. 14.	PD, SC, UdC, NCD(2013. nov. 16-től), PpI (2013. dec. 10-től), GS (2013. nov. 23-ig), PdL/FI (2013. nov. 26-ig)	PSI, SVP, PATT, USEL, MAIE, UV, CD, UpI, GAPP (2013. nov. 26-ig)	Enrico Letta (PD)	Emma Bonino (RI)	Angelino Alfano (PdL/NCD)	Mario Mauro (SC/PpI)	Mare Nostrum indítása

Időszak	Kormány összetétele	Külső támogatók	Miniszterelnök	Külgyminiszter	Belügymin.	Védelmi miniszter	Legfontosabb intézkedések Líbia kapcsán
2014. febr. 22. - 2016. dec. 7.	PD, NCD, UdC, SC, PSI, Demo.S, CD	ALA, SVP, PATT, UpT, USEI, UV, ApI, IdV, e MAIE	Matteo Renzi (PD)	Federica Mogherini (PD, 2014. okt. 31-ig) majd Paolo Gentiloni (PD)	Angelino Alfano (NCD/AP)	Roberta Pinotti (PD)	Mare Sicuro indítása, Hippokratész indítása, EUNA VFOR MED Sophia.
2016. dec. 12. - 2018. márc. 24.	PD, AP, CpE, P SI, CI, Demo.S	ALA, SC, MAIE, SVP, PATT, SA, UV, IdV, UpT, US EI, Mod, LC, LPP	Paolo Gentiloni (PD)	Angelino Alfano (NCD/AP)	Marco Minniti (PD)	Roberta Pinotti (PD)	MoU, megállapodás partmenti milíciákkal, fezzani törzsekkel, kapcsolat strukturálása Hafíárral.
2018. jún.1. - 2019. aug.20.	M5S, Lega, Maie	PLI, PSd'Az, MNS	Giuseppe Conte 1. (-)	Enzo Moavero Milanese	Matteo Salvini (Lega)	Elisabetta Trenta (M5S)	Palermói konferencia, eguidisztanza
2019. szept. 5. – 2021. febr. 13.	M5S, PD, LeU, Maie	PSI, CD, UV, CpE, PATT, SVP	Giuseppe Conte 2. (-)	Luigi Di Maio (M5S)	Luciana Lamorgese (-)	Lorenzo Guerini (PD)	diplomáciai aktivizmus, berlini konferencia
2021. febr. 13.-	M5S, Lega, PD, FI, IV, Art.1, C D, NcL, +Eu		Mario Draghi (-)	Luigi Di Maio (M5S)	Luciana Lamorgese (-)	Lorenzo Guerini (PD)	

10.9 Diskurzuselemzés

10.9.1 A diskurzuselemzés során alkalmazott, összegzett kódkönyv (parlamentari meghallgatások és nyilatkozatok)

Kód	Leírás
A nemzetközi közösség feladatai	Olyan feladatok, felelőségek, amiket a nemzetközi közösségnek kell magára vállalnia Líbia kapcsán. Olaszország a nemzetközi közösség tagja, ezekben a feladatokban a közösség részeként vesz részt.
<i>A nemzetközi közösség feladatai\ENSZ és szakosított szervei</i>	Olyan feladatok, felelőségek, amiket az ENSZ-nek (és az ENSZ családba tartozó szervezeteknek) kell magára vállalnia Líbia kapcsán. Olaszország a nemzetközi közösség tagja, ezekben a feladatokban a közösség részeként vesz részt.
A nemzetközi közösség feladatai\ENSZ és szakosított szervei\beavatkozás (2011)	A 2011-es intervencióhoz kötődő, arra utaló elemek. [Risoluzione 1973, 1970]
A nemzetközi közösség feladatai\ENSZ és szakosított szervei\embargó	Az ENSZ szakosított szerveinek líbiai tevékenysége 2011-től kezdve [UNHCR, IOM, UNSMIL, stb.]
<i>A nemzetközi közösség feladatai\EU</i>	Olyan feladatok, felelőségek, amiket az Európai Uniónak kell magára vállalnia Líbia kapcsán a közös uniós, és a tagállami érdekek biztosítása érdekében.
A nemzetközi közösség feladatai\EU\EU biztonság és védelempolitika	Az EU közös biztonság- és védelempolitikájára utaló kommunikációs elemek. [PESCO, európai védelmi ipar, Európa, mint a biztonság előállítója]
<i>A nemzetközi közösség feladatai\EU\EU külpolitika</i>	Az EU közös külpolitikájára, külügyeire utaló kommunikációs elemek [l'alta rappresentante, Consiglio affari esteri dell'Unione europea]
A nemzetközi közösség feladatai\EU\EU külpolitikai szereplő	Az EU, mint külpolitikai <i>aktor</i> önálló, külpolitikai fellépése, ennek szükségessége vagy hiánya [Intervento strategico, intervento militare]
A nemzetközi közösség feladatai\EU\humanitárius szereplő	Az EU, mint humanitárius aktor, a nemzetközi segélyezés meghatározó szereplője
A nemzetközi közösség feladatai\EU\közös felelősségű feladatok	Olyan Uniós feladatok, amelyek végrehajtása a tagállamok közös érdeke és közös felelősége. Az így kódolt szakaszokban a feladatok közös jellegét hangsúlyozzák ki. [pl. külső határok védelme]
A nemzetközi közösség feladatai\EU\migrációs és menekültpolitika	Az EU közös migrációs és menekültpolitikájára utaló elemek, belefoglalva a rendszer jelenlegi állapotát, módosítási lehetőségeket, működős és működésképtelen elemeit. [Dublini rendszer, kvótarendszer stb.],
A nemzetközi közösség feladatai\EU\Műveletek, bűnügyi együttműködés	Azok a katonai és civil műveletek, amelyek a Földközi-tengeren, illetve Líbiában futnak [EUNAVFOR Med Sophia, Iriini, Triton, EUBAM] Az uniós bűnügyi együttműködésnek a Líbiát

	közvetve vagy közvetlenül érintő elemei [FRONTEX, EUROPOL]
A nemzetközi közösség feladatai\EU\Piano Marshall per la Libia	Líbiáért létrehozandó Marshall-terv elképzelése.
A nemzetközi közösség feladatai\EU\pénzügyi támogatás, segítség	Az EU által biztosított pénzügyi támogatás, amellyel Olaszország erőfeszítéseit támogatják, vagy ennek hiánya.
A nemzetközi közösség feladatai\EU\szolidaritás hiánya	Az Unió, mint szervezet, vagy a tagállamainak nem elegendő támogatása Olaszországnak, szolidaritás hiányára, cserben/egyedül hagyásra utaló elemek, fenntarthatatlan patthelyzet
A nemzetközi közösség feladatai\EU\szolidaritás, támogatás	Az Unió, mint szervezet, vagy a tagállamai által nyújtott támogatás, szolidaritás Olaszországnak, terhek megosztására és átvállalására utaló kommunikációs elemek.
A nemzetközi közösség feladatai\EU\viták	Az Unió bármely politikaterületét érintő viták. (Ezt a kódot az különíti el a szolidaritás hiánya kódtól, hogy itt az eltérő álláspontokat hangsúlyozzák, sokkal objektívebb.)
A nemzetközi közösség feladatai\NATO	NATO szerepvállalása Líbiában, euro-atlanti elköteleződésen belül a NATO, mint Olaszország biztonsága szempontjából alapvető szervezet fontosságának hangsúlyozása
Európai, és nemzetközi biztonság	Az európai és a nemzetközi biztonság szempontjából fontos, ezeket érintő kérdések. Az így kódolt elemeknél külön kihangsúlyozták, hogy az európai/nemzetközi biztonság szempontjából kiemelték, Olaszországot közvetlenül ezen keresztül érintik.
Humanitárius vonatkozások	Humanitárius védelem, emberi jogok biztosítása, humanitárius tragédiák, nemzetközi védelem, lelkiismeret kérdése, a kollektív lelkiismeretre ható tragédiák [Corridoi umanitari, Diritti umani, Rispetto degli standard internazionali, Scappa dalle guerre, Permesso umanitario, Protezione internazionale, Salvaguardia dei diritti umani]
kitekintés Líbiából	A líbiai helyzet komplex keretbe való helyezése, a líbiai határokon átnyúló problémák. A kiterjesztése lehet déli irányú (pl. Száhel térség, migránsok származási országai, illetve északi irányú, az olasz érdekek szempontjából stratégiai fontosságú kiterjesztett Mediterráneum térsége). [Stati del Mediterraneo, Regione mediterranea, Scena regionale e internazionale, Mediterranean centrale, Paesi di provenienza,, Mediterraneo Allargato, Sahel]

Líbia feladatai	Olyan feladatok a líbiai helyzet bárminemű kezelése kapcsán, amit a líbiai állam, és helyi szereplők saját felelőssége, amit ő hajt végre és nem a nemzetközi közösség és/vagy Olaszország.
Líbiai helyzet	A líbiai konfliktus nem katonai jellegű eseményeinek ismertetése, elemzése, a líbiai politikai/társadalmi/gazdasági helyzet jellemzőinek ismertetése.
Líbiai helyzet\Haftar	Haftarra, mint líbiai erőközpontokra vonatkozó kommunikációs elemek.
Líbiai helyzet\líbiai biztonsági szervek	A líbiai biztonsági szektor szereplői által önállóan végrehajtandó feladatok. Az ide kódolt elemekben nem kiképzésükkel, erősítésükkel kapcsolatban beszélnek róla, hanem az önálló fellépésük kapcsán.
<i>Líbiai helyzet\Líbiai konfliktus</i>	A líbiai konfliktus fegyveres jellegére történő utalások.
Líbiai helyzet\Líbiai konfliktus\akatonai konfliktus megoldása	A katonai cselekmények megállítása, tűzszünet elérése.
Líbiai helyzet\Líbiai konfliktus\apolgárháború	A líbiai konfliktus belső, polgárháborús vonatkozásainak kiemelése [milizie, milizie interne, fratture interne, conflitti tribali]
Líbiai helyzet\Líbiai konfliktus\beavatkozó külső szereplők	A konfliktus proxy/nemzetköziesedett jellegének hangsúlyozása [Proxy war, interferenze straniere, attori internazionali, guerra a procura]
Líbiai helyzet\Nemzeti egységkormány	A nemzetközi közösség által elismert líbiai vezetésre, mint líbiai erőközpontokra vonatkozó kommunikációs elemek [NTC, GNA, quadro istituzionale previsto dall'accordo di Skhirat, Esecutivo de Accordo Nazionale Istituzione dell'accordo politico, Serraj]
Migrációt kiváltó okok	Általánosságban, a líbiai helyzettől elvonatkoztatva, a világ migrációs folyamatainak háttere
Nemzetbiztonság, nemzeti érdekek	Az olasz nemzeti érdekek, és a nemzetbiztonság kihangsúlyozása (elkülönítve a nemzetközi közösség érdekeitől) [Approccio nazionale, interessi nazionali/vitali/strategici, sicurezza nazionale, sicurezzai dei cittadini italiani]
Olaszország - Líbia - EU	Az EU (nem "Európa") - Olaszország ÉS Líbia egyidőben közös érdekei.
Olaszország feladatai Líbia, és a Líbiához kötődő problémák kezelése kapcsán	Ezek olyan feladatok, amelyeket Olaszország bilaterális kezdeményezésként visz véghez, nem kifejezetten a nemzetközi közösség részeként, saját erőből, saját érdekeinek biztosítására. Ezekben a kommunikációs elemekben jellemzően ki van hangsúlyozva a bilaterális jelleg.
Olaszország feladatai\biztonság javítása	A líbiai biztonság visszaállítása, a biztonsági helyzet javítása annak érdekében, hogy stabilizálódjon az ország, ami előnyösen érinti a Líbiához kötődő olasz érdekeket.

Olaszország feladatai\energiabiztonság	A Líbiából érkező kőolaj és földgázszállítmányok kérdése, az ENI líbiai tevékenysége, az olajkutak működőképességének biztosítása. Minden olyan elem, ami a kétoldalú kapcsolatok energetikai részeire vonatkozik.
<i>Olaszország feladatai\kapacitásépítés</i>	Olaszország által a tágan értelmezett líbiai kapacitások javítására, erősítésére, újratereztetésére irányuló erőfeszítések.
Olaszország feladatai\kapacitásépítés\Fegyveres erők használata	Olaszország által a tágan értelmezett líbiai kapacitások javítására, erősítésére, újratereztetésére irányuló erőfeszítések, beleértve az olasz fegyveres erők minden ágát, a rendőrségtől a parti őrségen át a különleges egységekig. Jellemzően a líbiai biztonsági szektor valamely elemének erősítését célozzák.
Olaszország feladatai\kapacitásépítés\Fegyveres erők használata\Egyéb	Kiegészítő jellegű katonai kapacitásépítés (aknamentesítés, olasz katonai orvosok líbiai munkája, kritikus infrastruktúra védelmének támogatása [Sminamento, medicina militare])
Olaszország feladatai\kapacitásépítés\Fegyveres erők használata\fegyverek, eszközök szállítása	A líbiai állami szereplők részére szállított, rendelkezésre bocsátott haditechnikai eszközök, amelyek líbiaiak általi használata az olasz érdekek védelméhez járul hozzá (pl. Járórhajók, helikopterek a parti őrség részére).
Olaszország feladatai\kapacitásépítés\Fegyveres erők használata\katonai együttműködés	Általános jellegű katonai együttműködés, a részletek kifejtése nélkül [Cooperazione militare]
Olaszország feladatai\kapacitásépítés\Fegyveres erők használata\líbiai erők kiképzése	Az olasz haderő által a líbiai erők kiképzésére irányuló feladatok. [Formazione degli ufficiali, Migliorare le capacità, Formazione dei medici militari libici, Incrementare le capacità operative delle autorità, Sostegno, supporto alle autorità]
Olaszország feladatai\kapacitásépítés\Fegyveres erők használata\műveletek	Olasz bilaterális műveletek Líbiában és a Földközi-tengeren. Ekülönül a nemzetközi műveletektől, kifejezetten az olasz fegyveres erők líbiai jelenlétét hangsúlyozza.
Olaszország feladatai\kapacitásépítés\puha eszközökkel	Olaszország puha eszközökkel történő kapacitásépítő tevékenysége Líbiában, jellemzően az állami intézmények működőképességének erősítése érdekében. Pl. minisztériumok fejlesztése, [Riassetto istituzionale]
Olaszország feladatai\katonai megoldás elutasítása	Abban különbözik a katonai konfliktus megoldása kódtól, hogy amíg előbbi a harci cselekmények felfüggesztésére, mint konkrét célra utal, ez az általános olasz álláspontot jellemzi (fegyveres megoldás elutasítása, békés megoldás előnyben részesítése).

Olaszország feladatai\kooperáció	Általános jellegű együttműködés (nem katonai, hanem egyéb szektorokat érint), jellemzően a részletek kifejtése nélkül.
<i>Olaszország feladatai\migráció kezeléséhez kötődő feladatok</i>	A migrációs probléma bármely eleméhez kötődő feladatok, amiket Olaszországnak kezelni kell valamilyen módon akár a saját államterületén belül, akár azon kívül.
Olaszország feladatai\migráció kezeléséhez kötődő feladatok\accoglienza	A migránsok befogadásával kapcsolatos kommunikációs elemek. Időben megelőzi az integrációjukat.
Olaszország feladatai\migráció kezeléséhez kötődő feladatok\bűnözés	A migránsok bűnözésével kapcsolatos kommunikációs elemek.
Olaszország feladatai\migráció kezeléséhez kötődő feladatok\centri di detenzione	Befogadóközpontok, hotspotok. Abban különbözik az 'accoglienza' kódtól, hogy ezek a központok jellemzően Líbia területén találhatóak. [centri di detenzione, lager, hotspot]
Olaszország feladatai\migráció kezeléséhez kötődő feladatok\emberkereskedelem	A migrációhoz szorosan kötődő emberkereskedelem jelentette problémák, kihívások. Az emberkereskedelmi hálózatok elleni fellépés.
Olaszország feladatai\migráció kezeléséhez kötődő feladatok\gazdasági vonatkozások	A migrációs kérdés kezelése jelentette, Olaszországra nehezedő gazdasági terhek.
Olaszország feladatai\migráció kezeléséhez kötődő feladatok\határellenőrzés	Tengeri és szárazföldi határok ellenőrzése, mint az illegális migráció megállításának egyik eszköze. Egyaránt vonatkozhat a líbiai, az olasz, és általánosságban a tengeri határok ellenőrzésére, amennyiben az a migráció megállítását szolgálja. Ide tartozik a migráció megállításához kötődő területellenőrzés (a líbiai központi hatalom feladata, amiben Olaszország segítségére van szorulva.
Olaszország feladatai\migráció kezeléséhez kötődő feladatok\integrazione, inclusione	Az Olaszországba érkező migránsok integrációja Olaszországban belül. Az accoglienza után van időben, és mélyebb tartalmú ennél.
Olaszország feladatai\migráció kezeléséhez kötődő feladatok\mentési munkálatok a tengeren	A Földközi-tengeren mentési munkák végzése az olasz haderő, a nemzetközi műveletek, vagy az olaszok által kiképzett líbiai parti őrseg által. [SAR, salvataggio in mare, evitare il rischio di naufragio]
Olaszország feladatai\migráció kezeléséhez kötődő feladatok\megelőzés-megállítás	Migrációs nyomás csökkentésére, megállítására, vagy általánosságban a migráció megelőzésére vonatkozó feladatok [Prevenzione dei flussi, contrasto all'immigrazione, blocco delle partenze, affrontare il fenomeno]
Olaszország feladatai\migráció kezeléséhez kötődő feladatok\migránsok munkavállalása	Az Olaszországba érkező migránsok olaszországi munkavállalása, a munkaerőpiaci integráció lehetőségei és problémái.
Olaszország feladatai\migráció kezeléséhez kötődő feladatok\NGO	A nem kormányzati szervezetek által, a migrációval kapcsolatos feladatok ellátása, jellemzően a Földközi-tengeren.

Olaszország feladatai\migráció kezeléséhez kötődő feladatok\olasz befogadórendszer	Az olasz befogadórendszerrel kapcsolatos kommunikációs elemek.
Olaszország feladatai\migráció kezeléséhez kötődő feladatok\rimpatri, ricollocazione	Az Olaszországba illegálisan érkezett migránsok visszaküldése a származási országba (önkéntesen, vagy nem, a bilaterális egyezmény alapján, uniós megállapodás alapján) vagy az Olaszországba illegálisan érkezett migránsok szétosztása az uniós tagállamok között, önkéntes alapon. [riammissione, rimpatri volontari/forzati/assistiti, ricollocazione]
Olaszország feladatai\migráció kezeléséhez kötődő feladatok\törvénykezés módosítása	Olasz bevándorlási törvények módosításával kapcsolatos kommunikációs elemek [nuove disposizioni, decreto sicurezza, decreto Minniti]
Olaszország feladatai\migráció kezeléséhez kötődő feladatok\érkezők kezelése	Az Olaszországba tengeri úton érkezők kezelése (adminisztratív feladatok, regisztráció, stb.)
Olaszország feladatai\nemzetközi konferenciák	Multilaterális szervezésű Líbia-konferenciákkal kapcsolatos kommunikációs elemek (Palermói konferencia Berlini konferencia)
Olaszország feladatai\olasz katonai jelenlét Líbiában	Líbiai olasz katonai jelenlét hangsúlyozása egyéb részletek (feladat, mandátum, stb.) nélkül.
Olaszország feladatai\gazdasági partnerség	A biztonság gazdasági szektorához kapcsolódó kommunikációs elemek, kivéve az energiabiztonság kérdését, jellemzően üzleti fórumok, kereskedelmi kapcsolatok, befektetések kérdésköre. [Forum economico italo-libico, Business forum, Cooperazione economico e commerciale]
Olaszország feladatai\Stabilizáció	Líbia stabilizációjához szükséges feladatok, békés megoldás keresése, politikai párbeszéd elősegítése, dialógus, és partneri kapcsolati kialakítás, demokratikus útra terelés, békéltetés, mint a líbiai helyzet olasz érdekek alapján történő rendezésének kulcsa. [Sviluppo democratico, pacificazione, transizione democratica, crescita e sviluppo, dialogo inclusivo]
Olaszország feladatai\terrorizmus, emberkereskedelem elleni fellépés	Terrorizmus és nemzetközi bűnözői csoportok elleni fellépéssel kapcsolatos kommunikációs elemek [Combattere/contrastare il terrorismo, criminalità internazionale]

10.9.2 Kétoldalú látogatások nyilatkozataiból épített korpuszban elemzett szövegek listája

Védelmi miniszterek		
Kormány	Miniszter	Cím
Berlusconi	La Russa	Libia: gli accordi saranno rispettati
Monti	Di Paola	Il Ministro Di Paola in Libia

Monti	Milone (Di Paola)	Il Sottosegretario Milone firma il Memorandum di Intesa tra il Ministero della Difesa della Repubblica Italiana ed il Ministero della Difesa della Repubblica di Libia
Letta	Mauro	Italia – Libia: accordi di cooperazione
Renzi	Pinotti	Italia – Libia: Ministro Pinotti “Consolidare rapporti importanti”
Gentiloni	Pinotti	Il Ministro della Difesa Roberta Pinotti riceve la visita del Generale Khalifa Belqasim Haftar
Conte I	Trenta	Libia: Ministro Trenta, accanto a loro per stabilizzazione Paese
Conte I	Trenta	Roma conferma il suo supporto al nuovo ministro dell’Interno libico
Conte II	Guerini	Il Ministro Guerini incontra il Vice Presidente del Governo di accordo nazionale della Libia Ahmed Maitig
Conte II	Guerini	Libia: Guerini a Tripoli incontra il Premier del Governo di Accordo Nazionale al – Sarraj
Conte II	Guerini	Il Ministro Guerini incontra l’omologo della Libia
Draghi	Guerini	Il Ministro Guerini incontra il Primo Ministro libico Dabaiba

Belügyminiszterek		
Kormány	Miniszter	Cím
Renzi	Alfano	Alfano incontra al Viminale il vice presidente del Governo di riconciliazione nazionale libico, Ahmed Maetig, e il ministro dell’Interno, Aref Khojia
Renzi	Alfano	Immigrazione: dichiarazione del ministro dell’Interno Angelino Alfano sulla Libia
Gentiloni	Minniti	Lotta al terrorismo: costituita cabina di regia italo-libica
Gentiloni	Minniti	Minniti: non respingimenti in Libia, ma formazione e supporto logistico
Gentiloni	Minniti	Comitato Italia-Libia: l’impegno, gli accordi, i risultati
Gentiloni	Minniti	Incontro al Viminale del Comitato Misto Italo-Libico presieduto dal ministro Minniti
Gentiloni	Minniti	Minniti e i sindaci delle comunità libiche: i trafficanti sono un nemico comune
Gentiloni	Minniti	Minniti in Libia: fronte comune contro il traffico di migranti
Gentiloni	Minniti	Migranti, il Gruppo di contatto per la rotta del Mediterraneo centrale diventa stabile
Gentiloni	Minniti	Al via il 'Gruppo di Contatto Europa-Nord Africa' sul tema dei flussi migratori nel Mediterraneo centrale
Gentiloni	Minniti	Minniti a Tripoli, al via una nuova fase di cooperazione tra i due Paesi
Conte I	Salvini	Salvini incontra Bashaagha al Viminale
Conte I	Salvini	Incontro al Viminale tra Salvini e Maiteeq

Conte I	Salvini	Incontro tra Salvini e il suo omologo libico
Conte I	Salvini	Primo incontro al Viminale tra Salvini e il nuovo ministro dell'Interno libico
Conte I	Salvini	Aiuti alla Libia e finanziamenti per i rimpatri
Conte I	Salvini	«Controlli dei flussi di migranti alle frontiere esterne della Libia»
Conte I	Salvini	Salvini in conferenza stampa dalla Libia con l'omologo vicepremier Maitig
Conte I	Salvini	Sicurezza nel Mediterraneo, Salvini in Libia
Conte I	Salvini	Il ministro Salvini a Tripoli
Conte II	Lamorgese	Lamorgese: Italia al fianco della Libia nel processo di pacificazione
Conte II	Lamorgese	Lamorgese in Libia per incontrare il premier libico e il ministro dell'Interno
Conte II	Lamorgese	Il ministro Lamorgese in Libia. Incontro con il presidente del Consiglio Presidenziale al-Menfi, il Primo Ministro Dbeiba e l'omologo Mazen
Conte II	Lamorgese	Lamorgese: Italia al fianco della Libia nel processo di pacificazione
Conte II	Lamorgese	Il ministro Lamorgese incontra il collega libico Fathi Bashaga. Intensa collaborazione tra i due Paesi
Conte II	Lamorgese	Missione in Libia del ministro dell'Interno Luciana Lamorgese
Conte II	Lamorgese	Lamorgese incontra il collega libico Fathi Ali Basha Agha
Draghi	Lamorgese	Il ministro Lamorgese ha incontrato al Viminale il vice presidente del Consiglio presidenziale libico Abdallah H. Ellafi
Draghi	Lamorgese	Lamorgese in Libia per incontrare il premier libico e il ministro dell'Interno
Draghi	Lamorgese	Il ministro Lamorgese in Libia. Incontro con il presidente del Consiglio Presidenziale al-Menfi, il Primo Ministro Dbeiba e l'omologo Mazen

Külügyminiszterek		
Kormány	Miniszter	Cím
Renzi	Gentiloni	Incontro tra il Ministro degli Esteri Paolo Gentiloni e il Presidente della National Oil Company Mustafa Sanallah
Renzi	Gentiloni	Libia: il Ministro Gentiloni ha ricevuto oggi alla Farnesina il Vice Primo Ministro, Ali Qatrani
Renzi	Gentiloni	Libia: colloquio del Ministro Gentiloni con il Ministro degli Esteri libico Mohamed Taher Siala
Renzi	Gentiloni	Italia-Libia – Il Ministro Gentiloni riceve il Vice Primo Ministro libico, Ahmed Maitig
Renzi	Gentiloni	Libia: incontro Gentiloni – Siyala
Renzi	Gentiloni	Libia: incontro Gentiloni – Aghila Saleh

Renzi	Gentiloni	Libia: Gentiloni a Mohamed Al-Dairy, dialogo inclusivo e sostegno a Leon
Gentiloni	Alfano	Il ministro Alfano in missione a Tripoli
Gentiloni	Alfano	Il ministro degli Affari Esteri e della Cooperazione Internazionale, Angelino Alfano, ha incontrato alla Farnesina il Presidente dell'Alto Consiglio di Stato libico, Abdul Rahman Swehli
Gentiloni	Alfano	Il ministro Alfano incontra il Vice Premier libico Maitig
Gentiloni	Alfano	Il ministro Alfano incontra il Vicepremier libico Maitig
Gentiloni	Alfano	Il ministro Alfano incontra Serraj a Tripoli
Gentiloni	Alfano	UNGA. Italia-Libia: Alfano incontra il suo omologo libico
Gentiloni	Alfano	Libia: Primo Forum economico italo-libico
Gentiloni	Alfano	Incontro del ministro Alfano con il vice premier libico Maitig
Conte I	Milanesi	Riunione del Ministro Moavero Milanesi con il Vice Primo Ministro libico Ahmed Maitig
Conte I	Milanesi	Riunione del Ministro Moavero con il Vice Presidente del Consiglio Presidenziale del Governo di Accordo Nazionale Libico, Ahmed Maitig
Conte I	Milanesi	Riunione del Ministro Moavero Milanesi con il Maresciallo Khalífa Haftar
Conte I	Milanesi	Riunione del Ministro Enzo Moavero Milanesi con il suo omologo libico Mohammed Taher Siyala
Conte I	Milanesi	Riunione tra il Ministro Moavero Milanesi e il Maresciallo Khalífa Haftar
Conte I	Milanesi	Visita a Tripoli del Ministro Moavero Milanesi
Conte II	Di Maio	Incontro del Ministro Di Maio con il Vice Presidente del Consiglio Presidenziale del GNA della Libia Ahmed Maitig
Conte II	Di Maio	Dichiarazione del Ministro Luigi Di Maio sull'accordo per un cessate il fuoco permanente in Libia
Conte II	Di Maio	Incontro tra il Ministro degli Affari Esteri e la Cooperazione Internazionale, Luigi Di Maio, e il Ministro dell'Interno del Governo di Accordo Nazionale Libico, Fathi Bashagha
Conte II	Di Maio	Incontro del Ministro Di Maio con il Ministro degli Esteri libico Mohammed Taher Siyala
Draghi	Di Maio	Incontro del Ministro Di Maio con la Ministra degli Esteri del Governo Libico di Unità Nazionale, Najla Al Mangush
Draghi	Di Maio	Libia: un membro del Consiglio presidenziale in visita a Roma
Draghi	Di Maio	Incontro del Ministro Di Maio con il Primo Ministro del Governo di Unità Nazionale libico, Abdelhamid Dabaiba
Draghi	Di Maio	Di Maio con il Vice Presidente del Consiglio Presidenziale libico, Abdullah Al-Lafi

Draghi	Di Maio	Incontro del Ministro Luigi Di Maio con il Presidente dell'Alto Consiglio di Stato dello Stato di Libia, Khaled Ammar Al-Meshri
Draghi	Di Maio	Di Maio riceve alla Farnesina il Presidente della Camera dei Rappresentanti libica, Aghila Saleh
Draghi	Di Maio	Nota Farnesina – Libia

Miniszterelnökök	
Miniszter	Cím
Monti	Monti in Libia per riallacciare i rapporti e dare il via al dopo Gheddafi
Letta	ROMA. INCONTRO TRA IL LIBICO ALI ZEIDAN ED ENRICO LETTA, PER STABILIZZARE E RICOSTRUIRE LA LIBIA
Renzi	Libia, Renzi al premier designato: "Piena fiducia nuove autorità"
Gentiloni	Libia, Gentiloni: "Serraj ha chiesto aiuto navale in acque libiche contro trafficanti"
Gentiloni	Patto con la Libia per stroncare il traffico di migranti
Conte I	Conte incontra il Vice Presidente del Governo di Riconciliazione Nazionale libico
Conte I	Libia, missione lampo di Conte a Tripoli e Bengasi. "2019 sia l'anno della svolta"
Conte I	Incontro tra Conte e Haftar a Palazzo Chigi
Conte I	Il Presidente Conte riceve il Generale Khalífa Haftar
Conte I	Libia, il Presidente Conte incontra Fayez al Serraj
Conte I	Conte incontra il maresciallo Khalífa Haftar a Bengasi
Conte I	Haftar a Conte: "Noi andiamo avanti"
Conte II	Conte incontra al-Serraj
Conte II	Libia, Conte incontra Serraj, Il premier libico: "Bene il cessate il fuoco, ma tratto solo se Haftar ritira le truppe"
Conte II	Il presidente Giuseppe Conte riceve il premier libico Fayez al-Serraj
Draghi	Draghi in Libia: 'Momento unico per ricostruire l'amicizia tra i due Paesi'
Draghi	Dichiarazione del Presidente Draghi a Tripoli
Draghi	Incontro con il Primo Ministro libico Dabaiba, le dichiarazioni del Presidente Draghi

10.9.3 Parlamenti meghallgatásokból épített korpuszban elemzett szövegek listája

Védelmi miniszterek		
Kormány	Miniszter	Cím
Berlusconi	La Russa	Comunicazioni del Governo sui recenti sviluppi della situazione in Libia 2011 apr 27

Berlusconi	La Russa	Informativa del Ministro della difesa sulla missione militare in Libia e conseguente discussione 2011 okt 27
Monti	Di Paola	Audizione del ministro della difesa Giampaolo Di Paola sulle linee programmatiche del suo Dicastero 2011 dec 1
Monti	Di Paola	Comunicazioni del Governo sulla partecipazione dell'Italia alle missioni internazionali
Letta	Mauro	COMUNICAZIONI DEL GOVERNO SULLO STATO DELLE MISSIONI IN CORSO E DEGLI INTERVENTI DI COOPERAZIONE ALLO SVILUPPO A SOSTEGNO DEI PROCESSI DI PACE E DI STABILIZZAZIONE 2013 okt 17
Letta	Mauro	COMUNICAZIONI DEL GOVERNO SULLO STATO DELLE MISSIONI IN CORSO E DEGLI INTERVENTI DI COOPERAZIONE ALLO SVILUPPO A SOSTEGNO DEI PROCESSI DI PACE E DI STABILIZZAZIONE 2014 febr 5
Renzi	Pinotti	Comunicazioni del Governo sulle nuove misure
Renzi	Pinotti	Audizione del ministro della difesa Roberta Pinotti sulle linee programmatiche del suo Dicastero 2014 márc 12
Gentiloni	Pinotti	Comunicazioni del Governo sulla missione in supporto alla Guardia costiera libica 2017 szept 26 .
Gentiloni	Pinotti	Comunicazioni del Governo sull'andamento delle missioni internazionali autorizzate per il 2017 2018 jan 15.pdf
Conte-I	Trenta	Audizione del Ministro degli affari esteri e della cooperazione internazionale, Enzo Moavero Milanesi, e della Ministra della difesa, Elisabetta Trenta, sui recenti sviluppi della situazione in Libia 2018 szept 6
Conte-I	Trenta	Comunicazioni del Governo nell'ambito partecipazione dell'Italia alle missioni internazionali per il 2019 2019 maj 31
Conte-II	Guerini	Audizione del Ministro della difesa, Lorenzo Guerini, sulle linee programmatiche del suo dicastero 2019 okt 30
Conte-II	Guerini	Audizione del Ministro della difesa sulla situazione dei contingenti militari italiani impegnati in missioni internazionali in Medio Oriente 2020 jan 15
Draghi	Guerini	Comunicazioni del Governo sulla partecipazione dell'Italia alle missioni internazionali 2021 jul 7
Draghi	Guerini	INDAGINE CONOSCITIVA SULLA POLITICA ESTERA DELL'ITALIA PER LA PACE E LA STABILITÀ NEL MEDITERRANEO.

Belügyminiszterek		
Kormány	Miniszter	Cím

Berlusconi	Maroni	Audizione del Ministro dell'interno, Roberto Maroni, sui recenti sviluppi della situazione nel Mediterraneo 2011 ,árc 2
Berlusconi	Maroni	x
Monti	Cancellieri	Audizione del Ministro dell'interno Anna Maria Cancellieri 2012 nov 27
Monti	Cancellieri	Audizione del Ministro dell'interno Anna Maria Cancellieri. 2012 9 25
Letta	Alfano	Audizione del Ministro dell'interno, Angelino Alfano, sulle linee programmatiche. 2013 júl 2
Letta	Alfano	Audizione del Ministro dell'interno, Angelino Alfano, sulle linee programmatiche
Renzi	Alfano	Audizione del Ministro dell'interno, Angelino Alfano, sulle linee programmatiche 2014 máj 28
Renzi	Alfano	Audizione del ministro dell'interno, Ange-ino Alfano, sulle tematiche e sulle problematiche inerenti all'Agenda eu- roepa sulla migrazione 2015 nov 4
Gentiloni	Minniti	Comunicazioni del Governo sulla lotta contro il traffico di esseri umani nel Mediterraneo 2017 jul 26
Gentiloni	Minniti	Audizione del Ministro dell'interno, Marco Minniti, sulle linee programmatiche del suo dicastero 2017 febr 8
Conte-I	Salvini	Audizione del Ministro dell'interno, senatore Matteo Salvini 2018 dec5
Conte-I	Salvini	Comunicazioni del ministro dell'interno sulle linee programmatiche del suo dicastero 2018júl 25
Conte-II	Lamorgese	Audizione del Ministro dell'interno, Luciana Lamorgese. 2019 nov 7
Conte-II	Lamorgese	Audizione della Ministra dell'interno, Luciana Lamorgese, in merito alle politiche relative ad immigrazione 2020 szept 24
Draghi	Lamorgese	Audizione della Ministra dell'interno, Luciana Lamorgese 2021 máj 19
Draghi	Lamorgese	x

Külügyminiszterek		
Kormány	Miniszter	Cím
Berlusconi	Frattini	Comunicazioni del Governo sui recenti sviluppi della situazione in Libia 2011 apr 27
Berlusconi	Frattini	Audizione del Ministro degli affari esteri, Franco Frattini, sugli sviluppi della situazione in Libia 2011 szept 7
Monti	Terzi	Audizione del ministro degli affari esteri Giulio Maria Terzi di Sant'Agata sui recenti sviluppi della situazione in Africa 2012 jun 20
Monti	Terzi	Comunicazioni del Governo sullo stato delle missioni in corso e degli interventi di cooperazione allo sviluppo e

		a sostegno dei processi di pace di stabilizzazione 2013 jan 16
Letta	Bonino	Audizione del Ministro degli affari esteri, Emma Bonino, sui recenti sviluppi della situazione in Egitto e in Medio Oriente 2013 júl 31
Letta	Bonino	Comunicazioni dei Ministri degli affari esteri e della difesa sullo stato delle missioni in corso e degli interventi di cooperazione allo sviluppo a sostegno dei processi di pace e di stabilizzazione. 2013 jun 2
Renzi	Mogherini	Audizione del ministro degli affari esteri Federica Mogherini sui recenti sviluppi della situazione politica internazionale, con particolare riferimento alla crisi in Libia 2014 július 31
Renzi	Gentiloni	Audizione del Ministro degli affari esteri e della cooperazione internazionale, Paolo Gentiloni, sugli sviluppi del dialogo politico intra-libico.
Gentiloni	Alfano	Comunicazioni del Governo sulla missione in supporto alla Guardia costiera libica
Gentiloni	Alfano	Comunicazioni del Governo sull'andamento delle missioni internazionali autorizzate per il 2017 2018 jan 15.
Conte-I	Milanesi	Audizione del Ministro degli affari esteri e della cooperazione internazionale, Enzo Moavero Milanesi, sugli sviluppi della crisi in Libia 2019 maj 3
Conte-I	Milanesi	Audizione del Ministro degli affari esteri e della cooperazione internazionale, Enzo Moavero Milanesi, sui recenti sviluppi della situazione in Libia 2018 szept 12
Conte-II	Di Maio	Audizione del Ministro degli affari esteri e della cooperazione internazionale sui recenti sviluppi della situazione in Libia 2020 maj 14
Conte-II	Di Maio	Audizione del Ministro degli affari esteri e della cooperazione internazionale, Luigi Di Maio, sulle linee programmatiche del suo Dicastero. 2019 nov 23
Draghi	Di Maio	Comunicazioni del Ministro degli affari esteri e della cooperazione internazionale sulle linee programmatiche del suo Dicastero 2021 máj 31
Draghi	Di Maio	Comunicazioni del Governo sulla partecipazione dell'Italia alle missioni internazionali

10.9.4 Kódolási mátrixok

Kétoldalú látogatások – védelmi miniszteri nyilatkozatok

	La Russa (BERLUS CONI)	Di Paola (MON TI)	Maur o (LET TA)	Pinot ti (RE NZI 2)	Pinotti (GENTIL ONI)	Trent a (CON TE I)	Gueri ni (CON TE II)	Guerin i (DRA GHI)

A nemzetközi közösség feladatai	0	0	0	0	1	1	0	1
Kapcsolatok jellege	1	0	0	0	0	0	0	1
barátság, együttműködés	0	0	0	1	0	2	1	0
Haftar	0	0	0	0	1	1	0	0
Líbiai konfliktus nemzetközi jellege	0	0	0	0	0	1	0	0
kapacitás építés	0	0	0	0	0	0	1	0
Fegyveres erők használata	0	0	0	0	0	0	1	0
Egyéb	0	0	0	0	0	0	2	2
fegyverek, eszközök szállítása	0	1	1	0	0	0	1	0
katonai együttműködés	0	0	0	0	0	1	2	2
líbiai erők kiképzése	0	1	1	3	0	3	2	6
műveletek	0	0	1	0	0	1	1	0
terrorizmus	0	0	0	0	1	1	0	1
puha eszközökkel	0	0	0	0	0	1	2	0
kooperáció	0	2	1	1	0	0	4	2
migráció kezeléséhez kötődő feladatok	0	1	0	0	1	4	0	0

határellen őrzés	0	0	2	1	0	0	0	1
migráció kezelése a tengeren	0	1	0	1	0	0	0	2
Stabilizáci ó	0	0	1	2	3	3	7	3

Kétoldalú látogatások – belügyminiszteri nyilatkozatok

	Minniti (GENTILONI)	Alfano (RENZI)	Salvini (CONTE I)	Lamorgese (CONTE II)	Lamorgese (DRAGHI)
A nemzetközi közösség feladatai	0	1	0	2	0
ENSZ és szakosított szervei	2	1	2	3	3
EU	5	0	2	9	3
Humanitárius vonatkozások	5	1	2	5	1
kitekintés Líbiából	4	1	5	3	2
Líbiai helyzet	1	0	3	1	0
Líbiai konfliktus nemzetközi jellege	0	0	3	1	0
Olaszország - Líbia - EU	0	3	1	1	0
Olaszország feladatai	30	8	23	28	15
kapacitásépítés	7	1	5	5	2
Fegyveres erők használata	7	1	5	5	2
fegyverek, eszközök szállítása	2	0	1	1	0
katonai együttműködés	0	0	0	1	0
líbiai erők kiképzése	5	1	4	4	2
műveletek	1	0	1	0	0
kooperáció	6	1	1	5	1
migráció kezeléséhez kötődő feladatok	22	4	12	13	7

accoglienza	1	1	0	0	0
centri di detenzione	1	0	3	0	0
emberkereskedelem	11	1	1	4	2
érkezők kezelése	0	0	1	1	0
határellenőrzés	7	1	2	5	2
mentési munkálatok a tengeren	1	1	0	2	0
megelőzés	1	0	1	2	1
gazdasági partnerség	0	1	5	1	0
Stabilizáció	4	1	4	6	5
terrorizmus, emberkereskedelem	3	2	3	2	3

Kétoldalú látogatások – külügyminiszteri nyilatkozatok

	Gentiloni (RENZI)	Alfano (GENTILONI)	Milanesi (CONTE1)	Di Maio (CONTE2)	Di Maio (DRAGHI)
A nemzetközi közösség feladatai	1	0	0	0	0
ENSZ és szakosított szervei	2	4	3	4	1
EU	0	1	0	0	1
Piano Marshall per la Libia	0	1	0	0	0
Humanitárius vonatkozások	2	1	3	1	0
kitekintés Líbiából	0	1	0	2	0
Haftar	1	1	2	0	0
Líbiai konfliktus nemzetközi jellege	0	0	0	1	4
Nemzeti egységkormány	4	3	1	0	0
Olaszország - Líbia - EU	1	0	1	1	0
Olaszország feladatai	12	28	16	13	16
biztonság javítása	3	6	3	2	0
katonai együttműködés	0	1	0	0	0

líbiai erők kiképzése	2	0	1	0	0
katonai megoldás elutasítása	0	1	0	4	4
kooperáció	1	2	1	0	1
migráció kezeléséhez kötődő feladatok	1	6	4	3	1
emberkereskedelem	0	2	1	0	0
határellenőrzés	1	0	0	0	0
megelőzés	0	1	3	3	1
gazdasági partnerség	1	15	4	2	2
Stabilizáció	9	8	7	6	9
terrorizmus, emberkereskedelem	3	1	2	1	0

Kétoldal látogatások – miniszterelnöki nyilatkozatok

	Monti	Letta	Renzi	Gentiloni	Conte1	Conte2	H : Draghi (2)
A nemzetközi közösség feladatai	0	0	1	0	2	0	0
ENSZ és szakosított szervei	0	0	0	0	4	2	0
EU	0	0	0	1	0	1	3
Humanitárius vonatkozások	0	0	0	0	1	0	5
kitekintés Líbiából	1	1	0	0	1	0	1
Líbiai konfliktus nemzetközi jellege	0	0	0	0	1	1	1
Olaszország - Líbia - EU	0	0	0	1	0	0	0
biztonság javítása	1	0	0	0	0	1	2
katonai együttműködés	0	0	0	1	0	0	0
líbiai erők kiképzése	1	1	0	0	0	2	0

katonai megoldás elutasítása	0	0	0	0	2	3	4
kooperáció	0	2	0	0	0	0	4
emberkereskedelem	0	0	1	3	0	0	1
határellenőrzés	0	2	0	0	0	0	2
mentési munkálatok a tengeren	0	0	0	0	0	1	2
megelőzés	0	1	0	3	0	2	3
gazdasági partnerség	0	0	0	1	0	2	4
Stabilizáció	2	0	2	1	8	4	3
terrorizmus, emberkereskedelem	0	0	1	1	1	1	0

Parlamenti meghallgatások – védelmi miniszterek

	La Russa (BERLUSCONI)	Di Paola (MONTI)	Mau ro (LETTA)	Pinotti (RENZI)	Pinotti (GENTILONI)	Trenta (CONTI)	Guerini (CONTI)	Guerini (DRAGHI)
A nemzetközi közösség feladatai	0	0	0	1	0	0	1	0
ENSZ és szakosított szervei	1	2	2	0	2	5	0	1
beavatkozás (2011)	12	0	0	0	0	0	0	0
embargó	1	0	0	0	0	5	2	3
EU	0	0	0	0	0	1	0	0
EU külpolitika	0	1	0	0	0	0	0	3
közös felelősségű feladatok	0	0	1	2	0	2	1	1
Műveletek, missziók, bűnügyi együttműk.	0	0	4	1	2	4	2	8
pénzügyi támogatás, segítség	0	0	0	0	0	1	0	0

szolidaritás hiánya	0	0	0	0	0	2	0	0
szolidaritás, támogatás	0	0	0	0	0	0	1	0
viták	0	0	1	0	0	1	0	0
NATO	18	1	1	0	0	3	0	2
EurNK biztonság	2	1	0	2	0	1	2	1
Humanitárius vonatkozások	11	0	3	0	1	2	1	1
kitekintés Líbiából	1	0	1	3	2	6	6	9
Líbiai helyzet	0	0	1	0	0	1	0	1
Haftar	0	0	0	0	2	0	3	0
líbiai biztonsági szervek	0	0	0	0	1	3	0	0
Líbiai konfliktus	0	1	0	0	0	1	1	0
a katonai konfliktus megoldása	0	0	0	0	0	1	6	1
a polgárháború	4	0	1	0	1	4	0	0
beavatkozó külső szereplők	0	0	0	0	0	3	4	3
Nemzeti egységkormány	0	0	0	0	1	1	2	0
Nemzetbiztonság, nemzeti érdekek	4	3	3	2	2	4	9	7
Olaszország - Líbia - EU	0	0	0	0	0	0	1	1
Olaszország feladatai	0	0	0	0	0	1	0	0
biztonság javítása	0	0	1	0	1	3	0	1
energiabiztonság	0	0	0	1	0	3	2	0
kapacitásépítés	0	0	0	0	0	0	1	0
Egyéb	2	2	1	1	9	0	3	3
fegyverek, eszközök szállítása	0	1	1	0	1	3	0	0
katonai együttműködés	0	1	0	0	1	5	1	3

líbiai erők kiképzése	3	2	8	2	5	8	3	7
műveletek	2	0	7	3	8	11	3	6
puha eszközökkel	0	0	0	0	1	1	2	0
katonai megoldás elutasítása	0	0	0	0	0	3	2	0
kooperáció	0	0	0	0	1	0	0	0
centri di detenzione	0	0	0	0	0	1	0	0
emberkereskedelem	0	0	2	1	1	6	0	2
határellenőrzés	0	1	3	1	4	2	0	0
mentési munkálatok a tengeren	0	0	6	1	4	3	1	0
megelőzés	1	1	1	0	0	4	2	0
NGO	0	0	0	0	0	1	0	0
rimpatri, ricollocazione	0	0	0	0	0	0	1	0
olasz katonai jelenlét Líbiában	0	0	0	0	0	3	4	1
gazdasági partnerség	0	0	0	1	0	0	3	0
Stabilizáció	3	0	4	2	4	13	3	4
terrorizmus, emberkereskedelem	1	1	2	4	3	8	6	2

Parlamenti meghallgatások – belügyminiszterek

	Maroni (BERLUSCONI)	Cancellieri (MONTI)	Alfano (LETTA)	Alfano (RENZI)	Minniti (GENTILONI)	Salvini (CONTI E1)	Lamorgese (CONTI E2)	Lamorgese (DRAGHI)
A nemzetközi közösség feladatai	2	1	0	0	2	0	1	0
ENSZ és szakosított szervei	2	0	0	0	3	3	3	4
EU	1	0	1	1	1	1	3	0
EU külpolitika	2	0	0	0	2	0	0	0

közös felelősségű feladatok	0	4	2	8	4	5	1	3
migrációs és menekültpolitika	4	7	0	13	3	7	3	7
Műveletek, missziók, bűnügyi együttműk.	3	1	0	3	7	6	2	3
pénzügyi támogatás, segítség	1	4	0	3	2	0	3	4
Piano Marshall per la Libia	1	0	0	0	1	0	0	0
szolidaritás hiánya	3	4	1	9	5	5	0	1
szolidaritás, támogatás	3	4	0	2	2	3	3	3
viták	0	4	0	0	2	4	0	0
Eur, nk. biztonság	4	0	1	2	3	0	0	1
Humanitárius vonatkozások	9	19	1	8	2	8	9	1
kitekintés Líbiából	4	12	1	5	8	11	10	11
Líbiai helyzet	6	6	0	1	2	0	2	0
Haftar	0	0	0	0	0	0	0	0
líbiai biztonsági szervek	0	0	0	0	4	0	1	0
Líbiai konfliktus	0	0	1	0	0	0	1	0
Nemzeti egységkormány	0	0	0	0	0	0	0	0
Nemzetbiztonság, nemzeti érdekek	2	2	2	2	8	0	0	3
Olaszország - Líbia - EU	3	0	1	0	6	2	0	2
Olaszország feladatai	0	0	2	0	0	0	2	0
biztonság javítása	0	0	0	0	0	1	0	1
Fegyveres erők használata	0	0	0	0	0	1	1	0
fegyverek, eszközök szállítása	0	0	0	0	2	2	1	0
katonai együttműködés	3	1	0	0	0	0	2	0

líbiai erők kiképzése	0	0	0	0	7	3	4	0
műveletek	0	1	0	5	1	0	3	2
kooperáció	0	0	0	0	0	0	0	1
migráció kezeléséhez kötődő feladatok	0	1	0	0	1	0	1	0
accoglienza	0	7	1	2	4	2	1	0
bűnözés	0	1	0	0	0	7	0	0
centri di detenzione	0	0	0	0	2	2	1	0
emberkereskedelem	2	0	0	2	10	2	8	5
érkezők kezelése	3	6	0	1	0	0	0	0
gazdasági vonatkozások	0	5	0	0	2	1	0	0
határellenőrzés	5	1	1	3	7	1	4	5
integráció	0	2	0	1	1	1	2	1
tengeri mentés	0	1	0	4	5	5	8	2
megelőzés	2	4	1	1	4	3	5	5
munkaerőpiac	0	4	0	0	1	0	0	1
NGO	0	0	0	0	3	2	2	1
olasz befogadórendszer	2	7	2	3	2	6	3	2
rimpatri, ricollocazione	5	3	0	11	9	11	7	6
törvénykezés módosítása	1	4	0	0	2	12	0	0
5gazdasági partnerség	2	0	0	0	1	1	1	3
Stabilizáció	1	1	0	0	6	4	4	6
terrorizmus, emberkereskedelem	5	1	0	0	4	2	1	2
migrációt kiváltó okok	0	0	0	2	0	0	0	0

Parlamenti meghallgatások – külügyminiszterek

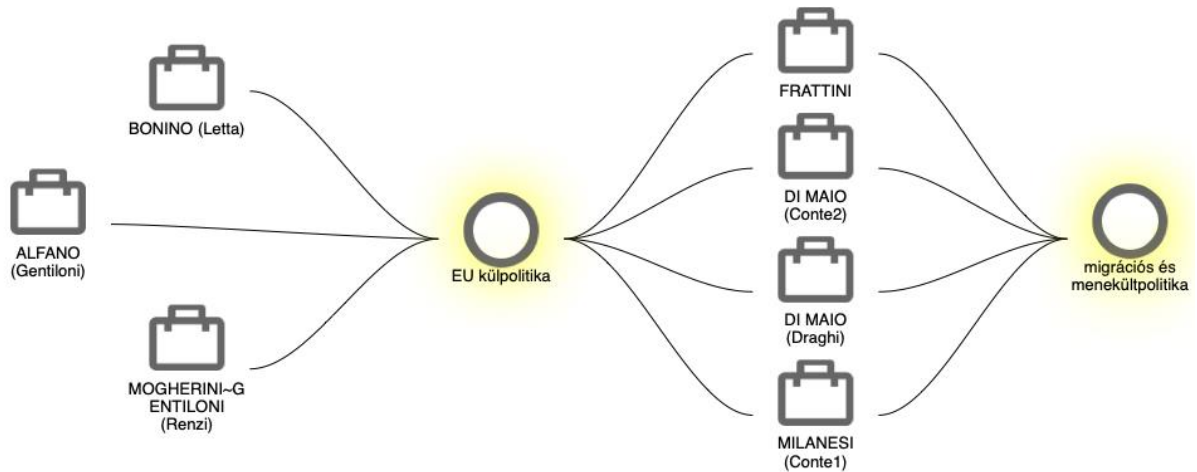
	Frattini (BERLUSCONI)	Terzi (MONTI)	Bonino (LETTA)	Mogherini (Gentiloni)	Alfano (GENTILONI)	Milanesi (CONTE1)	Di Maio (CONTE2)	Di Maio (DRAGHI)
--	--------------------------	------------------	-------------------	--------------------------	-----------------------	----------------------	---------------------	---------------------

				(REN ZI)				
A nemzetközi közösség feladatai	7	2	0	1	1	2	1	0
ENSZ és szakosított szervei	7	5	1	16	18	10	11	3
beavatkozás (2011)	9	0	0	0	0	0	0	0
embargó	0	0	0	0	0	0	11	0
EU	0	1	0	0	1	1	0	0
EU biztonság és védelempolitika	0	0	0	0	1	0	0	2
EU külpolitika	8	0	2	3	2	6	6	2
humanitárius aktor	0	1	0	0	0	1	0	0
közös felelősségű feladatok	0	1	0	1	0	7	1	1
migrációs és menekültpolitika	1	0	0	0	0	8	2	3
Műveletek, missziók, bűnügyi együttműk.	2	0	1	6	0	3	19	3
pénzügyi támogatás,segítse g	0	0	0	1	0	3	1	1
Piano Marshall per la Libia	1	0	0	0	0	0	0	0
szolidaritás hiánya	1	0	0	0	0	10	2	2
szolidaritás, támogatás	0	0	0	0	0	0	0	0
viták	0	0	0	0	0	1	0	0
NATO	9	0	0	0	0	0	0	0
EurNK biztonság	0	1	0	3	0	1	0	0
Humanitárius vonatkozások	20	8	1	0	8	4	5	2

kitekintés Líbiából	2	1	2	5	8	3	13	11
Líbia feladatai	0	0	0	0	0	0	0	0
Líbiai helyzet	3	0	2	2	1	2	0	3
Haftar	0	0	0	0	0	12	6	1
líbiai biztonsági szervek	0	0	0	0	0	0	2	0
Líbiai konfliktus	4	1	2	0	0	0	0	1
a katonai konfliktus megoldása	6	0	0	12	0	12	13	2
a polgárháború	9	4	1	14	1	7	4	0
beavatkozó külső szereplők	0	1	0	2	0	9	17	4
Nemzeti egységkormány	0	0	0	0	0	8	8	0
migrációt kiváltó okok	0	0	1	0	2	0	0	0
Nemzetbiztonság, nemzeti érdekek	4	4	1	3	5	10	7	2
Olaszország - Líbia - EU	0	1	2	3	0	0	2	1
Olaszország feladatai	1	1	0	0	0	0	0	0
biztonság javítása	0	9	2	1	0	3	2	2
energiabiztonság	3	1	0	1	0	4	7	4
Egyéb	5	0	0	0	0	1	1	0
fegyverek, eszközök szállítása	1	1	0	0	0	1	0	0
katonai együttműködés	0	0	0	0	0	1	2	0
líbiai erők kiképzése	5	1	1	0	0	1	5	0
műveletek	1	2	0	0	0	1	3	0
puha eszközökkel	5	0	1	0	2	7	5	3
katonai megoldás elutasítása	0	0	0	0	0	0	13	1
kooperáció	2	0	0	0	0	0	0	0

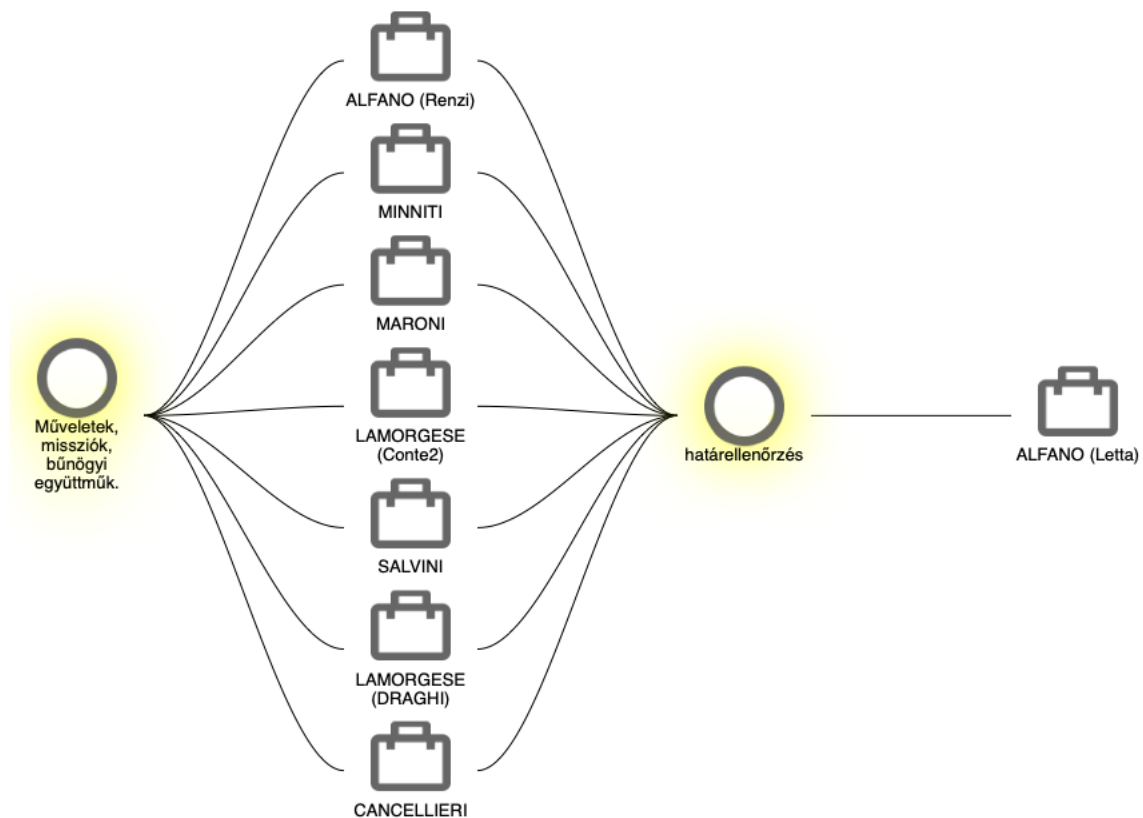
accoglienza	0	0	0	0	0	1	0	0
centri di detenzione	0	0	0	0	5	1	4	0
emberkereskedel em	3	2	1	4	1	3	3	0
érkezők kezelése	4	0	0	0	3	1	0	0
gazdasági vonatkozások	0	0	0	0	1	1	0	0
határellenőrzés	2	4	3	4	4	4	1	1
mentési munkálatok a tengeren	1	1	0	1	1	3	1	0
megelőzés	4	5	2	5	4	8	10	4
migránsok munkavállalása	0	0	0	0	0	0	0	0
NGO	1	0	0	0	3	1	0	0
olasz befogadórendsze r	0	0	0	0	1	0	0	0
rimpatri, ricollocazione	0	1	0	0	5	1	2	2
nemzetközi konferenciák	0	0	0	0	0	6	15	2
olasz katonai jelenlét Líbiában	0	1	0	0	0	0	0	0
gazdasági partnerség	8	8	1	2	1	4	1	3
Stabilizáció	7	7	1	11	7	20	13	8
terrorizmus, emberkereskedel em	1	1	1	2	0	10	2	2

10.9.6 Nvivo ábrák



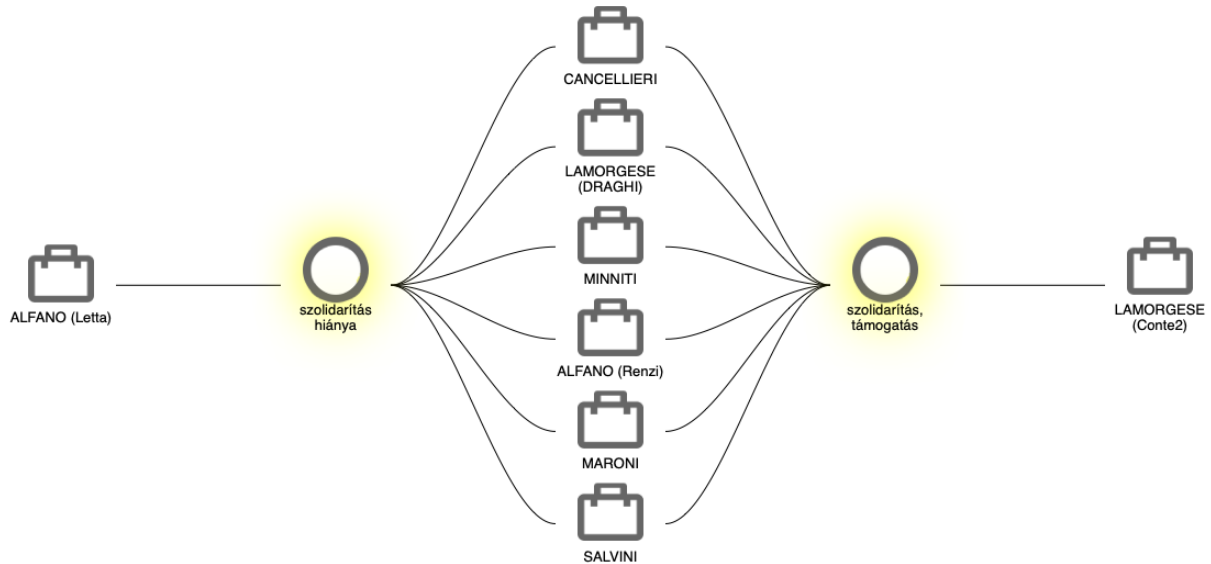
10.5. ábra: NVivo - külügyminiszterek uniós bevándorlás- és külpolitikával kapcsolatos kommunikációja

Az ábrán az látható, hogy mely kormányok külügyminiszterei foglalkoztak parlamenti meghallgatásaik során az uniós külpolitikával ÉS a migrációs és menekültpolitikával, és mely kormányok foglalkoztak csak az EU külpolitikájával.



10.6. ábra: Nvivo - belügyminiszterek határellenőrzéssel, és uniós műveletekkel kapcsolatos kommunikációja

Az ábrán az látható, hogy mely kormányok belügyminiszterei kötötték össze a határellenőrzéssel kapcsolatos feladatokat az uniós műveletekkel.



10.7. ábra: Nvivo - belügyminiszterek uniós szolidaritással/annak hiányával kapcsolatos kommunikációja

Az ábrán az látható, hogy mely kormányok belügyminiszterei foglalmaztak meg parlamenti meghallgatásaik során kritikát az uniós migrációs és menekültpolitikával szemben, és mely kormányok belügyminiszterei foglalkoztak inkább a szolidaritás meglétével.

Rövidítések listája

AGIP (Agenzia generale italiana petroli): A mai ENI elődje
CORI (Compagnia Ricerca Idrocarburi): Szénhidrogén Kutatóintézet
ENI (Ente Nazionale Idrocarburi): Olasz Állami Energiavállalat
FDI (foreign direct investment): külföldi tőkebefektetés
FI (Forza Italia): Hajrá Olaszország
GNC (General National Congress): Általános Nemzeti Kongresszus
HoR (House of Representatives): a líbiai képviselőház
IdV (Italia dei Valori): Értékek Olaszországa
LIA (Libyan Investment Authority): Líbiai Befektetési Ügynökség
LN (Lega Nord): Északi Liga
LNA ((Libyan National Army): Líbiai Nemzeti Hadsereg
LPA (Libyan Political Agreement): Líbiai Politikai Megállapodás (
M5S (MoVimento 5 Stelle): Ötcsillagos Mozgalom
NDC (Nuovo Centrodestra): Új Jobbközép
NOC National Oil Corporation): Líbiai Állami Olajvállalat
NTC (National Transitional Council): Nemzeti Átmeneti Tanács
PC (Presidential Council): Elnöki Tanács
PDL (Popolo della Libertà): Szabadság Népe
PUO (Operation Unified Protector): Egységes Oltalmazó Művelet
SAR (Search and Rescue): keresési-mentési munkálatok

A 10.6. sz. alfejezet rövidítései:

AN = Alleanza Nazionale	Dem. = i Democratici
AP = Alternativa Popolare	Demo.S. = Democrazia Solidale
ApI = Alleanza per l'Italia	DL = Democrazia é la Libertà – La Margherita
CCD = Centro Cristiano Democratico	DS = Democratici di Sinistra
CD = Centro Democratico	FdS = Forza del Sud
CN = Coesione Nazionale	FdV = Federazione dei Verdi
CpE = Centristi per l'Europa	FI = Forza Italia
CS = Cristiani Sociali	FLD = Fondazione Liberaldemocratica
DC = Democrazia Cristiana	FLI = Futuro e Libertà per l'Italia
DCU = Democratici Cristiani Uniti	

IdV = Italia dei Valori
LD = Liberal Democratici per il
Rinnovamento
LN = Lega Nord
LpA-AL = Lega per l'Autonomia –
Autonomia per Lombardia
MpA = Movimento per le Autonomie
MRE = Movimento Repubblicano Europei
NDC = Nuovo Centrodestra
NPSI = Nuovo Partito Socialista Italiano
PCI = Partito Comunista Italiano
PdCI = Partito dei Comunisti Italiani
PDL = Popolo della Libertà

PDS = Partito Democratico della Sinistra
PLI = Partito Liberale Italiano
PPI = Partito Popolare Italiano
PpI = Popolari per l'Italia
PRI = Partito Repubblicano Italiano
PSDI = Partito Socialista Democratico
Italiano
PSI = Partito Socialista Italiano
PSIUP = Partito Socialista Italiano di Unità
Proletaria

PSLI = Partito Socialista dei Lavoratori
Italiani
PSU = Partito Socialista Unificato
PSU = Partito Socialista Unitario
PT = Popolo del Territorio
Rete = Movimento per la Democrazia - La
Rete
RI = Radicali Italiani
RI = Rinnovamento Italiano
RnP = Rosa nel Pugno
SC = Scelta Civica
SD = Sinistra Democratica
SDI = Socialisti Democratici Italiani
SI = Socialisti Italiani
UD = Unione Democratica
UdC = Unione dei Democratici Cristiani e
di Centro
UdC = Unione del Centro
UDEUR = Unione Democratica per
l'Europa
UDR = Unione Democratica per la
Repubblica
UV = Union Valdôtaine

Irodalomjegyzék

- Abderrahim, T.: The race to close the gateway to Europe. *GREAT Insights Magazine*, 2017, Vol. 6, Issue 5. October/November, [online], elérhető: <https://ecdpm.org/great-insights/eu-africa-relations-time-to-reboot/race-close-gateway-europe/>, [2021. november 21.]
- Acconcia, G.: Egitto-Italia. Gas, Armi, Libia: l'asse di ferro che cancella i diritti. 2021. május 25., *Huffington Post*, [online], elérhető: https://www.huffingtonpost.it/entry/egitto-italia-gas-armi-libia-lasse-di-ferro-che-cancella-i-diritti_it_60acf279e4b0d45b752e365c, [2021. november 23.]
- Adamson, F. B.: Crossing Borders: International Migration and National Security. *International Security*, 2006, 31, 1, 165–199.
- Ahmed, J.: The Theoretical Significance of Foreign Policy in International Relations—An Analysis. *Journal of Critical Reviews*, 2020, 7, 787.
- Al-Anani, K.: Libya: Between Proxy War and International Failure. *Arab Institute Washington DC*, 2020. április 14., [online], elérhető: <https://arabcenterdc.org/resource/libya-between-proxy-war-and-international-failure/>, [2022. március 26.]
- Al-Atrush, S.: GOODBYE IS THE HARDEST WORD. Libya: After five years at the helm, PM Sarraj having trouble letting go. *The Africa Report*, 2021. január 23., [online], elérhető: <https://www.theafricareport.com/61110/libya-after-five-years-at-the-helm-pm-sarraj-having-trouble-letting-go/> [2022. március 26.]
- Alaaldin, R.–Badi, E.: Libya's proxy sponsors face a dilemma. *Brookings Institute*, 2020. június 15., [online], elérhető: <https://www.brookings.edu/blog/order-from-chaos/2020/06/15/libyas-proxy-sponsors-face-a-dilemma/>, [2022. március 26.]
- Alcaro, R.: Catching the Change of Tide. Italy's Post-Cold War Security Policy. *The International Spectator*, 2010, 45:1, 131-145, DOI: 10.1080/03932720903562601
- Aliboni, R.: Il cemento libico. In: *L'Italia al bivio: rapporto sulla politica estera, edizione 2018*, Greco, E. (szerk), Istituto Affari Internazionali, Róma: Edizioni Nuova Cultura, 2018.
- Aliboni, R. – Hatem, B.S. – Sagezli, M.E. – Magnólia, D.A. – Béligh, N.: Conflict in Libya: a multidimensional crisis State of Play and Paths towards a Sustainable Peace. IEMed. European Institute of the Mediterranean, 2017, [online], elérhető: https://research.unl.pt/ws/portalfiles/portal/6550375/AMD_ConflictLibya_MedThink5plus5_PS2_2017.pdf
- Aliboni, R. – Toaldo, M. – Ronzitti, M.: La crisi libica Situazione attuale e prospettive di soluzione. *Istituto Affari Internazionali*, 2016/20. Approfondimenti.
- Aliboni, R.: Il conflitto in Libia. In: Greco, E. – Ronzitti, N. (eds.): *In Rapporto sulla Politica estera italiana: Il governo Renzi*. Rome: Edizioni nuova cultura/Istituto Affari Internazionali, 2016.
- Aliboni, R.: La politica libica dell'Italia., Istituto Affari Internazionali, Documenti IAI 16/10 június, <http://www.iai.it/sites/default/files/iai1610.pdf>
- Alpers, P. – Wilson, M.: 2020. *Libya — Gun Facts, Figures and the Law*. Sydney School of Public Health, The University of Sydney. GunPolicy.org, [online]. elérhető: <https://www.gunpolicy.org/firearms/region/libya>, [2020. december 5.]
- Altalex: Libia: l'Italia bombarderà, oggi vertice Berlusconi-Sarkozy. 2011. április 26., [online], elérhető: <https://www.altalex.com/documents/news/2011/04/26/libia-l-italia-bombardera-oggi-vertice-berlusconi-sarkozy>, [2022. március 15.]

- Amato, F: Libia, la Camera vota la mozione leghista, *Il Fatto Quotidiano*, 2011. május 4, [online], elérhető: <https://www.ilfattoquotidiano.it/2011/05/04/libia-la-camera-vota-le-mozioni-bossi-trovata-la-quadra/108889/> [2021. március 3.]
- Analisi Difesa: Cambia nome l'operazione Cirene in Libia., 2013, [online], elérhető: <https://www.analisedifesa.it/2013/10/cambia-nome-loperazione-cirene-in-libia/>, [2020. december 5.]
- Andreatta, F: Italian Foreign Policy: Domestic Politics, International Requirements and the European Dimension. *Journal of European Integration*, 2008, 30:1, 169-181, DOI: [10.1080/07036330801959564](https://doi.org/10.1080/07036330801959564),
- Andreatta, F., - Hill C.: Italy. In: Howorth, J. – Menon, A. (eds.): *The European Union and National Defence Policy*, 66–86. London: Routledge, 1997.
- Andreides G.: A terrorizmus hatása és kezelése Olaszországban az "ólomévek" alatt. *Szakmai Szemle*, 2018, 17 : 1. 83-96.
- Andreides, G.: Az olasz állam és a maffia kapcsolata a hidegháború után. *Külgügyi Szemle*, 2012:3, 82-96.
- ANSA: Addestramento Ue guardia costiera libica fermo dal 2020. 2021. július 14., [online], elérhető: https://www.ansa.it/sito/notizie/mondo/2021/07/14/addestramento-ue-guardia-costiera-libica-fermo-dal-2020_7eac06d-ab59-4ada-8cb3-22ea3c9965b8.html, [2021. november 23.]
- Arcudi, S.: Clinton incontra Terzi: Italia e Usa grandi alleati. Bene il Governo Monti, l'Italia fa progressi. *Il Sole 24 Ore*, 2012. október 12., [online], elérhető: https://st.ilsole24ore.com/art/notizie/2012-10-12/hillary-clinton-italia-usa-204741.shtml?refresh_ce=1, [2022. március 15.]
- Armillei, R.: Boat Arrivals and the “Threat” to Italian National Security: Between a “Moral Panic” Approach and the EU’s Failure to Create a Cohesive Asylum-Seeking Policy. *Journal of Applied Security Research*, 2017, 12:1, 141-159, DOI: [10.1080/19361610.2017.1228423](https://doi.org/10.1080/19361610.2017.1228423)
- Arreguin-Toft, I. M.: *How The Weak Win Wars: A Theory of Asymmetric Conflict*. New York: Cambridge University Press, 2005.
- Art, R. J.: To What Ends Military Power?. *International Security* 1980, 4, no. 4, 3-35.
- Austin, J.L.: *How to do things with Words*. Oxford at the Calendron Press, 1962.
- Avvenire: Migranti. Missione navale in Libia, sì del Parlamento. Ma il generale Haftar minaccia. 2017. augusztus 2., [online], elérhető: <https://www.avvenire.it/attualita/pagine/libia-la-missione-navale-italiana-rispetta-la-sovrانيت-di-tripoli>, [2021. március 25.]
- Avvenire: Prorogato il controverso memorandum Italia-Libia, le associazioni protestano, 2020. február 3., [online], elérhető: <https://www.avvenire.it/attualita/pagine/rinnovato-memorandum-italia-libia>, [2021. március 5.]
- Bahgat, H.: Europe’s energy security: Challenges and Opportunities. *International Affairs*, 2006, 82:5.
- Balfour, R., Menotti, R., Micieli de Biase, G.: Italy’s Crisis Diplomacy in Kosovo. *International Spectator*, 1999, 34/3, 67-80.
- Balmer, C.: Italy upset over French diplomatic intervention in Libya., Reuters, 2017. július 24., [online], elérhető: <https://www.reuters.com/article/us-italy-france-libya-idUSKBN1A926W>, [2021. november 21.]

- Balogh I.: Biztonságelméletek. *Nemzet és Biztonság*, 2013/3-4. sz. 36-56.
- Balzacq, T. et al.: Securitization' revisited: Theory and cases. *International Relations*, 2015, 30/No. 4, 494--531. doi: 10.1177/0047117815596590
- Balzacq, T.: A Theory of Securitization: Origins, Core Assumptions, and Variants. In: Balzacq, T. (ed.): *Securitization Theory: How Security Problems Emerge and Dissolve*. Routledge, New York, 2011.
- Balzacq, T.: The Three Faces of Securitization: Political Agency, Audience and Context. *European Journal of International Relations*, 2005, 11/No. 2.171–201. doi:1177/1354066105052960
- Balzacq, T.: The Policy Tools of Securitization: Information Exchange, EU Foreign and Interior Policies. *Journal of Common Market Studies*, 2008, 46/No 1. 75-100. doi:10.1111/j.1468-5965.2007.00768.x
- Bartrop, R.: Oil and Gas in a New Libyan Era: Conflict and Continuity. *The Oxford Institute for Energy Studies*, OIES Paper, MEP 22, 2019.
- Barone, N.: Diciotti, respinta dal Senato l'autorizzazione a procedere per Salvini. *Il Sole 24 Ore*, 2019. március 20., [online], elérhető: <https://www.ilsole24ore.com/art/mare-jonio-porto-lampedusa-35-uomini-e-15-minori-bordo-notificato-sequestro-nave--ABZOh8fB>, [2021. március 26.]
- BBC: Libya says Italy apologizes for colonial occupation, BBC, 2008, [online], elérhető: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/world/monitoring/130160.stm>, [2020. december 1.]
- Bechis, F.: Ong e migranti. Cosa prevede il codice di Minniti (che fa mugugnare Delrio), *Formiche.net*, 2017, [online], elérhető: <https://formiche.net/2017/08/perche-serve-chiarezza-su-ong-e-sbarchi-fra-minniti-e-delrio>, [2021. március 25.]
- Bence B.: A tömegpusztító fegyverek terjedésének aktuális kérdései, különös tekintettel a nukleáris fegyverekre. PhD értekezés, NKE Hadtudományi Doktori Iskola, 2007.
- Bianchi, V.: L'Italia nella crisi libica: protagonista "con cautela". in: Micheletta, L.: *Riflessioni sulla crisi libica del 2011 Guerra, economia e migrazioni*, Sapienza Università Editrice, Róma.
- Bini E.: *La potente benzina italiana. Guerra fredda e consumi di massa tra Italia e Terzo mondo (1945-1973)*. Carocci Editore, Torino. 2003, 180-188.
- Biondi, A.: Migranti, il governo giallorosso non cambia linea: gli accordi con la Libia vanno benissimo. *Fanpage*, 2019. szeptember 25., [online], elérhető: <https://www.fanpage.it/politica/il-governo-giallorosso-non-cambia-linea-gli-accordi-con-la-libia-vanno-bene-anzi-benissimo/>, [2021. március 26.]
- Biscottini, N.: *A Middle Power in a Regional Context: Italy's Economic Security, the MENA Region and the Leonardo-Finmeccanica Case*. LUISS, Department of Political Studies.
- Bjereld, U., and M. Demker (2000). 'Foreign Policy as Battlefield: A Study of National Interest and Party Motives', *Scandinavian Political Studies*, 23:1, 17–36.
- Bloomberg: Trump Backed Haftar's Attack on Tripoli, Libya, Officials Say. 2019. április 24., [online], elérhető: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2019-04-24/trump-libya-haftar-tripoli>, [2022. március 15.]
- Bono, S.: *Tripoli bel suol d'amore. Testimonianze sulla guerra italo-libica*. Rome: Isiao, 2005.
- Bonvicini, G. – Colombo, A.: *La politica estera dell'Italia*, Edizione 2011. Bologna: Il Mulino, 2011.

- Bourbeau, P. *Securitization of migration.*, New York, Routledge, 30-48.
- Bourbeau, P.: Detention and immigration: Practices, crimmigration, and norms. *Migration Studies*, 2019, 7(1), 83–99.
- Bozzelli, E. – Storaci, R.: Obiettivo Libia, Le prospettive del nuovo corso libico nell'area mediterranea. CEMISS Osservatorio Strategico, Edizioni speciali edite da Rivista Militare 2001.
- Bozzo, L., Simon-Belli, C., Batacchi, P.. Metodologia per la definizione degli interessi nazionali: le Matrici, in Jean, C. 2008. *Geopolitica economica*, Milano, Franco Angeli.
- Brighi, E.: Europe, the USA, and the 'Policy of the Pendulum': The Importance of Foreign Policy Paradigms in the Foreign Policy of Italy (1989–2005). *Journal of Southern Europe and the Balkans*, 2007, 9 (2): 99–115. doi:10.1080/14613190701414103.
- Brighi, E.: *Foreign Policy and the International/Domestic Nexus: The Case of Italy*. London School of Economics and Political Science. Ph.D. Dissertation, 2005.
- Brighi, E.: *Foreign Policy, Domestic Politics and International Relations: The Case of Italy*. London: Routledge, 2013.
- Brighi, E.: Resisting Europe? The Case of Italy's Foreign Policy. In: Hill, C. – Wong, R(eds.): *National and European Foreign Policies Towards Europeanisation*. 45–64. London: Routledge, 2011.
- Bright, J.: *Technological Forecasting for Industry and Government*, Englewood Cliffs, Prentice Hall, 1968.
- Brogi, A.: *L'Italia e l'egemonia americana nel Mediterraneo*, Firenze: La Nuova Italia, 1996.
- Buccellato, T. – Pignatti, M.: Libia: servono stabilità e sviluppo per un partner chiave dell'Italia. Centro Studi Confindustria, Nr.06/19, 2019, [online], elérhető: <https://www.confindustria.it/home/centro-studi/temi-di-ricerca/scenari-geo-economici/tutti/dettaglio/Libia-partner-chiave-Italia>, [2020. december 5.]
- Burchill, S.: *The National Interest in International Relations Theory*. New York: Palgrave Macmillan, 2005.
- Burnham, P. et al.: *Research Methods in Politics*. London, Palgrave Macmillan, 2008.
- Buzan, B. – Wæver, O. – de Wilde, J.: *Security: A new framework for analysis*. London: Lynne Rienner Publishers, 1998.
- Buzan, B. – Wæver, O.: *Regions and Powers*. Cambridge: Cambridge University Press, 2003.
- Buzan, B.: A nemzetbiztonság problémája a nemzetközi kapcsolatokban. In.: *Biztonságpolitikai Szöveggyűjtemény I. kötet*, ZMNE, Budapest, 1999.
- Byman, D. – Chalk, P. – Hoffman, B. – Rosenau, W. – Brannan, D.: *Trends in Outside Support for Insurgent Movements*. Santa Monica: RAND Corporation, 2001.
- Byman, D. – Kreps, S. E: Agents of Destruction? Applying Principal-Agent Analysis to State-Sponsored Terrorism. *International Studies Perspectives*, 2010, 11, no. 1, 1-18.
- Caffio, F.: Cambio di rotta per le relazioni marittime fra Italia e Libia. *Affari Internazionali*, 2020. december 20., [online], elérhető: <https://www.affarinternazionali.it/2020/12/cambio-di-rotta-per-le-relazioni-marittime-fra-italia-e-libia/>, [2021. március 26.]
- Caló, E. et al.: Italian general election 2018: digital campaign strategies. Three case studies: Movimento 5 Stelle, PD and Lega. *Konferencia: CARMA 2018 - 2nd International Conference*

on *Advanced Research Methods and Analytics*, Universitat Politècnica de València, València, 2018.

Camera dei Deputati: *Autorizzazione e proroga missioni internazionali 2018* (DOC CCL n. 3 e DOC CCL bis 1), [online], elérhető: <http://www.camera.it/temiap/d/leg17/DI0660>, [2020. december 5.]

Camera dei Deputati: La partecipazione italiana alle missioni in Libia. 2019, [online], elérhető: <http://documenti.camera.it/leg18/dossier/pdf/DI0149.pdf> [2022. március 23.]

Camera dei Deputati: La proroga delle missioni internazionali. 2015, [online], elérhető: <https://www.camera.it/temiap/f/infografica/OCD1777-87>, [2022. március 23.]

Camilli, A.: Il decreto Minniti-Orlando sull'immigrazione è legge., *Internazionale*, 2017. április 12., [online], elérhető: <https://www.internazionale.it/notizie/annalisa-camilli/2017/04/12/decreto-minniti-orlando-legge>, [2021. március 4.]

Camilli, A.: Perché l'accordo tra l'Italia e la Libia sui migranti è sotto accusa. *Internazionale*, 2017. november 29., [online], elérhető: <https://www.internazionale.it/notizie/annalisa-camilli/2017/11/29/italia-libia-migranti-accordo>, [2021. március 25.]

Campesi, G.: Migrazioni, sicurezza, confini nella teoria sociale contemporanea. *Studi sulla questione criminale*, 2012, 7 (2): 7-30.

Canettieri, S.: Di Maio va in Libia e rilancia l'autostrada di Berlusconi e Gheddafi. *Il Foglio*, 2020. szeptember 1., [online], elérhető: <https://www.ilfoglio.it/politica/2020/09/01/news/di-maio-va-in-libia-e-rilancia-lautostrada-di-berlusconi-e-gheddafi-332428/>, [2021. március 2.]

Canettieri, S.: Il volo di Conte in Libia per scacciare la crisi e l'ombra di Renzi finisce in un pasticcio. *Il Foglio*, 2020. december 17., [online], elérhető: <https://www.ilfoglio.it/politica/2020/12/17/news/il-volo-di-conte-in-libia-per-scacciare-la-crisi-e-l-ombra-di-renzi-finisce-in-un-pasticcio-1568811/>, [2021. március 26.]

Caponio T. – Graziano P. R.: Towards a security-oriented migration policy model? Evidence from the Italian case. in: Carmel, E. – Cerami, A. – Papadopoulos, T (eds.): *Migration and welfare in the new Europe Social protection and the challenges of integration*. Bristol, Bristol University Press, 2011, 105-120.

Cappon, L.: Egitto, Renzi a Sharm per rafforzare l'asse Mosca-Il Cairo e giocare un ruolo in Libia. 2015. március 13., *Il Fatto Quotidiano*, [online], elérhető: <https://www.ilfattoquotidiano.it/2015/03/13/egitto-renzi-sharm-per-rafforzare-lasse-mosca-cairo-nel-dossier-libia/1497767>, [2021. november 23.]

Carbone, M., V. Coralluzzo, R. Del Sarto, - N. Tocci: Italy in the Mediterranean: Between Europeanism and Atlanticism. In: Carbone, M. (ed.): *Italy in the Post-Cold War Order: Adaptation, Bipartisanship, Visibility*, edited by M. Carbone, 197–214. New York: Lexington Books, 2011.

Carbone, M.: Beyond the three circles: Italy and the rest of the world. *Journal of Modern Italian Studies*, 2008b, 13:1, 1-5, DOI: [10.1080/13545710701816786](https://doi.org/10.1080/13545710701816786)

Carbone, M.: Introduction: Understanding Italy's Role on the World Stage. In Carbone, M. (ed.): *Italy in the Post-Cold War Order: Adaptation, Bipartisanship, Visibility*, 1–22. Lanham, MD: Rowman, 2011.

Carbone, M.: Italy in the European Union, between Prodi and Berlusconi. *The International Spectator*, 2009, 44(3), 97–115.

Carbone, M.: *Italy in the Post-Cold War Order: Adaptation, Bipartisanship, Visibility*. Lanham: Lexington Books, 2013.

Carbone, M.: The Domestic Foundations of Italy's Foreign and Development Policies. *West European Politics*, 2007, 30 (4): 903–923. doi:10.1080/01402380701500371.

Carboni, A. – Moody, J.: Between the Cracks: Actor Fragmentation and Local Conflict Systems in the Libyan Civil War. *Small Wars & Insurgencies*, 2018, 29:3.

Carli, A.: Dalla riforma dei decreti sicurezza al memorandum con la Libia, il dossier migranti torna a dividere la maggioranza. *Il Sole 24 Ore*, 2020. június 15., [online], elérhető: <https://www.ilssole24ore.com/art/dalla-riforma-decreti-sicurezza-memorandum-la-libia-dossier-migranti-torna-dividere-maggioranza-ADH0nxX>, [2021. március 26.]

Carrera, S. – Guild, E. – Eisele, K.: *Social Benefits and Migration – a contested relationship and policy challenge in the EU.* Centre for European Policy Studies, Brussels, 2013.

Carver, T.: Diskurzuselemzés és a „nyelvi fordulat”. *Politikatudományi Szemle*, 2004, 4, 143-148.

Casadio, G.: Migranti e Libia, raggiunto l'accordo. Il Pd la spunta: dal prossimo anno missione affidata alla Ue. *La Repubblica*, 2021. július 14., [online], elérhető: https://www.repubblica.it/politica/2021/07/14/news/libia_pd_governo_braccio_di_ferro-310359358/, [2022. március 2.]

Castellani, L. - De Sio, L. – Paparo, A. – Mannoni, E.- Niglia, F.: Monthly Report on Italy. *LUISS School of Government*, 2019. január, [online], elérhető: <https://sog.luiss.it/sites/sog.luiss.it/files/SOG%20Monthly%20Report%20n%200.pdf>, [2021. március 26.]

Casu, S.: Accordi Italia – Libia: il rinnovo del memorandum. *Ius in itinere*, 2019, [online], elérhető: <https://www.iusinitinere.it/accordi-italia-libia-il-rinnovo-del-memorandum-24416>, [2021. március 25.]

Caviglia, D. –Cricco, M.: *La diplomazia italiana e gli equilibri mediterranei. La politica mediorientale dell'Italia dalla guerra dei Sei Giorni al conflitto dello Yom Kippur*. Rubbettino Editore, 2006.

Chapnick, A.: The Middle Power. *Canadian Foreign Policy*, 1999, VII, n.2/1999, Ottawa, NPSIA, 73- 83.

Chelotti, N.–Johansson-Nogues, E.: Stable unpredictability? An assessment of the Italian-Libyan relations. In: Marchi, L., Whitman, R. - Edwards, G. (eds.): *Italy's foreign policy in the twenty-first century: a contested nature?*, London, Routledge, 2014.

Chiaromonte, A. et al.: Populist Success in a Hung Parliament: The 2018 General Election in Italy. *South European Society and Politics*, 2019, v.23, n. 4, 479–501.

Chiarini, R.: The extreme right in Italy. In: Langenbacher, N. – Schellenberg, B. (eds.): *Is Europe on the „right” path? Right-wing extremism and right-wing populism in Europe*. Berlin, Germany, Friedrich Ebert Stiftung, 2011, 141-157.

Christensen, Thomas J.: Fostering Stability or Creating a Monster? The Rise of China and US Policy toward East Asia. *International Security*, 2006, Vol. 31. No. 1. Summer 2006, 81- 126.

Ciancaglini, A. M.: L'Italia più al centro del Mediterraneo. *Centro Studi Eurasia e Mediterraneo*, 2018. február 22, [online], elérhető: <http://www.cesem.eu/cesem/2018/02/litalia-piu-al-centro-del-mediterraneo/>, [2020. december 5.]

- Ciulla, M. – Megerisi, T., -Varvelli, A. – Wildangel, R.: Views from the Capitals: La conferenza di Berlino sulla Libia. *ECFR*, 2020. január 24., [online], elérhető: <https://ecfr.eu/rome/article/views-from-the-capitals-la-conferenza-di-berlino-sulla-libia/>, [2021. november 23.]
- Cladi, L. – Webber, M.: Italian Foreign Policy in the Post-Cold War Period: A Neoclassical Realist Approach. *European Security* 2011, 20 (2): 205–219. doi:10.1080/09662839.2011.565052.
- Clark, M. – White, B. (eds.): *Understanding foreign policy: the foreign policy systems approach*. Northampton, MA: Edward Elgar Publishing, 1989.
- Cole, P. – Khan, U.: The Fall of Tripoli: Part 2. in in: *The Libyan Revolution and Its Aftermath*, Cole, P. – McQuinn, B. (eds.), 2015, Oxford University Press. 94-104.
- Colombo, M. – Varvelli, A.: The Regeni case and Italy's Mediterranean policy: a turning point?. *Contemporary Italian Politics*, 2016, 8:3, 277-288, DOI: [10.1080/23248823.2016.1246688](https://doi.org/10.1080/23248823.2016.1246688)
- Colombo, M.: Accordi Egitto-Francia: una vittoria per l'Arabia Saudita., *ISPI*, 2016. április 21., [online], elérhető: <https://www.ispionline.it/en/node/15018>, [2021. november 23.]
- Colombo, M.: Discourse and politics of migration in Italy: The production and reproduction of ethnic dominance and exclusion. *Journal of Language and Politics*, 2013, 12(2), 157–179.
- Colombo, M.: The Representation of the “European Refugee Crisis” in Italy: Domopolitics, Securitization, and Humanitarian Communication in Political and Media Discourses. *Journal of Immigrant & Refugee Studies*, 2018, 16(1-2), 161–178.
- Colombo, S. – Palm, A.: Italy in the Mediterranean: Priorities and Perspectives of a European Middle Power. *Foundation for European Progressive Studies*, 2019. p.5. [online], elérhető: https://www.feps-europe.eu/attachments/publications/study%20on%20the%20mediterranean%20-%206%20-%20dp_hd.pdf, [2020. december 5.]
- Colombo, S.: Italia, Francia e Germania di fronte alla crisi libica tra interessi nazionali divergenti e competizione. In: Colombo, S. (ed): *Italia ed Europa di fronte alla crisi libica*, Edizioni Nuova Cultura, Róma, 2020.
- Coluccello, S.– Massey, S.: Out of Africa: the human trade between Libya and Lampedusa. *Trends in Organized Crime*, 2017, 10(4), 77-90. <https://doi.org/10.1007/s12117-007-9020-y>.
- Conley, H.: Turmoil in Libya: The View from Europe. *Critical Questions*. Washington, DC: Centre for Strategic and International Studies, 7 March 2011, [online], elérhető: <http://csis.org/publication/turmoil-libya-view-europe>, [2022. március 14.]
- Constantini, I.: Conflict Dynamics in Post-2011 Libya: A Political Economy Perspective. *Conflict, Security & Development*, 2011, 16, no. 5, 405–422.
- Contratto per il governo del cambiamento, 2018, [online], elérhető: http://download.repubblica.it/pdf/2018/politica/contratto_governo.pdf [2021. október 4.]
- Cooper, A. F.: (ed.): *Niche Diplomacy: Middle Powers After the Cold War*. London: Macmillan, 1997.
- Cooper, A.F. – Higgott, R. – Nossal, K.: *Relocating Middle Powers: Australia and Canada in a Changing World Order*. Vancouver: University of British Columbia Press, 1993.

Cooper, R.: *The breaking of nations: order and chaos in the 21st century*. London: Atlantic, 2003.

Coralluzzo, V.: Italy and the Mediterranean: Relations with the Maghreb countries. *Modern Italy*, 2008, 13(2), 115-133. doi:10.1080/13532940801962017.

Corriere della Sera: Sospeso il trattato Italia-Libia. 2011. február 26., [online], elérhető: <https://www.corriere.it/politica/11-febbraio-26/libia-berlusconi-larussa-trattato-gheddafi-7acd0620-419b-11e0-b406-2da238c0fa39.shtml>, [2022. március 2.]

Corriere della Sera: Un'ondata di 300 mila arrivi, il dopo-Gheddafi é un incognita. 2011. február 23., [online], elérhető <https://it.clonline.org/cm-files/2011/02/23/frattini-un-ondata-di-mila.pdf> [2022. március 21.]

Corriere della Sera: Via il reato di immigrazione clandestina. Il Senato approva l'emendamento del M5s. 2013. október 9., [online], elérhető: <https://www.corriere.it/cronache/13-ottobre-09/via-reato-immigrazione-clandestina-senato-approva-l-emendamento-m5s-fe96b7d2-310b-11e3-b3e3-02ebe4aec272.shtml>, [2021. március 25.]

Coticchia, F. – Davidson, J.W.: The limits of radical parties in coalition foreign policy: Italy, hijacking, and the extremity hypothesis. *Foreign Policy Analyses*. 2018, 14, 149–168.

Coticchia, F. – Vignoli, V.: Italian Political Parties and Military Operations: An Empirical Analysis on Voting Patterns. *Government and Opposition*, 2020, 55(3), 456-473. doi:10.1017/gov.2018.35

Cotta, M.: The anti-establishment parties at the helm: From great hopes to failure and a limited resurrection. *Contemporary Italian Politics*, 2020, 12:2, 126-139, DOI: [10.1080/23248823.2020.1744894](https://doi.org/10.1080/23248823.2020.1744894)

Council of the European Union: Presidency conclusions 5381/04 12 December 2003, [online], elérhető: <https://www.consilium.europa.eu/media/20825/78364.pdf>, [2020. december 2.]

Cox, R.W.: The international in evolution. *Millennium: Journal of International Studies*, 2007, 35 (3), 513-527

Cresti, D. – Cricco, M.: *Storia della Libia contemporanea*. Roma Carocci, 2015.

Cresti, F.: *Non desiderare la terra d'altri. La colonizzazione italiana in Libia*. Carocci, Róma, 2011.

Cricco, M.: L'ENI in Libia: dal trattato italo-libico del 1956 ai negoziati degli anni Settanta, *Nuova rivista storica*, 2014, Vol. 98, N° 2, 2014.

Cricco, M.: La questione libica nella politica estera italiana degli anni Cinquanta, Sessanta e Settanta. in: Borgoni, N. – Soave, P. (eds.): *Italia e Libia. Un secolo di relazioni controverse*. Ariccia: Aracne Editore, 173-200, 2015.

Crisitani, D. – Colombo, S.: Making Sense of Italy's Renewed Economic Diplomacy Towards Libya. Istituto Affari Internazionali, IAI Commentaries, 2021, [online], elérhető: <https://www.iai.it/it/pubblicazioni/making-sense-italys-renewed-economic-diplomacy-towards-libya>, [2021. november 21.]

Cristiani, D.: Libia: l'insostenibile leggerezza della Realpolitik dell'equidistanza. *Affari Internazionali*, 2019. december 22., [online], elérhető: <https://www.affarinternazionali.it/2019/12/libia-di-maio-realpolitik-equidistanza/>, [2021. március 26.]

Croci, O. –Lucarelli, S.:Introduction: Italy in the Eyes of Others. *Modern Italy* 2010, 15(3):251–257

Croci, O. –Valigi M.: Continuity and Change in Italian Foreign Policy: The Case of the International Intervention in Libya. *Contemporary Italian Politics*, 2013, 5:1, 38-54, DOI: [10.1080/23248823.2013.781373](https://doi.org/10.1080/23248823.2013.781373)

Croci, O. – Valigi M.: Italy and the International Intervention in Libya. In: Bosco, A. – McDonnell, D. (eds.): *Italian Politics: From Berlusconi to Monti*. 191–206. Vol. 27. Oxford: Berghahn Books, 2012.

Croci, O. – Foradori, P. –Rosa, P.: Italy as a Security Actor: New Resolve and Old Inadequacies. In Carbone, M. (ed.): *Italy in the Post-Cold War Order: Adaptation, Bipartisanship, Visibility*, 81–102. Lanham, MD: Rowman, 2011.

Croci, O.: All Quiet on the Western Front: Italy and Transatlantic Relations. In: Balossi-Restelli, L. M. Whitman, R. G., and Edwards, G. (eds.): *Italy's Foreign Policy in the Twenty-First Century: A Contested Nature* 43–64. London: Routledge, 2015.

Croci, O.: Italian foreign policy after the end of the cold war: the issue of continuity and change in Italian-US relations. *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, 2007, Vol. 9. No. 2., 117-131

Croci, O.: The End of Bipartisan Consensus? Italian Foreign Policy and the War in Iraq. In: Fabbrini, S. and Sala, V. Della. (eds.): *Italy between Europeanization and Domestic Politics*. New York: Berghahn Books, 2004.

Curley, M. G. – Wong S.-I. (eds.): *Security and Migration in Asia. The Dynamics of Securitization*. London–New York Routledge, 2008.

Cusumano, E.: Migrant rescue as organized hypocrisy: EU maritime missions offshore Libya between humanitarianism and border control. *Cooperation and Conflict*, 2019, 54(1) 3-24.

Cusumano, E.: Straightjacketing migrant rescuers? The code of conduct on maritime NGOs. *Mediterranean Politics*, 2019, 24:1, 106-114, DOI: [10.1080/13629395.2017.1381400](https://doi.org/10.1080/13629395.2017.1381400),

Cuttitta, P.: The Case of the Italian Southern Sea Borders: Cooperation across the Mediterranean? In: *Documentos CIDOB Migraciones 17. Immigration flows and the management of the EU's southern maritime borders*, 2008, 45-62.

Cuzzocrea, A.: Decreto missioni, maggioranza spaccata sul rifinanziamento della Guardia costiera libica, *La Repubblica*, 2020. július 16., [online], elérhető: https://www.repubblica.it/politica/2020/07/16/news/decreto_missioni_a_rischio_il_voto_sul_rifinanziamento_della_guardia_costiera_libica-262074837/, [2021. március 26.]

Czékus B.: Nemzeti érdekérvényesítés az Európai Unióban – államközpontú megközelítések az integrációelméletben. *Külügyi Szemle*, 2007/4.; 280-311.

Czékus B.: Olaszország és az európai gazdasági kormányzás reformja: közösségi kihívások és nemzeti érdekek. *Külügyi Szemle*, 2012/3. 30-54.

D'Andrea, D.: Libia e immigrazione: il destino dell'Italia passa per la crisi umanitaria. *Liberò Pensiero*, 2019. április 23., [online], elérhető: <https://www.liberopensiero.eu/23/04/2019/politica/libia-immigrazione-destino-italia/>, [2021. március 4.]

d'Angelo, R. – Spagnolo, V.R.: Il Senato archivia i decreti sicurezza di Salvini. Ecco cosa cambia. *Avvenire*, 2020. december 19., [online], elérhető:

<https://www.avvenire.it/attualita/pagine/archivate-le-leggi-salvini-decdreti-sicurezza>, [2021. március 26.]

Dacrema, E. – Varvelli, A.: Le relazioni tra Italia e Libia: interessi e rischi, *ISPI*, 2020, [online], elérhető:

https://www.ispionline.it/sites/default/files/pubblicazioni/isp_i_paper_italia_libia_2020_0.pdf [2021. november 21.]

Dancygier, R. M. – Donnelly, M.: Sectoral Economies, Economic Contexts, and Attitudes toward Immigration. *The Journal of Politics*, 2013, Vol. 75, no. 17–35.

Dassú, M. – Massari, M. (ed.): *Rapporto 2020 – Le scelte di politica estera. Unità di analisi e di programmazione*. Ministero degli Affari Esteri, [online], 2008, elérhető: http://www.esteri.it/mae/doc/Rapporto2020_SceltePoliticaEster_a_090408.pdf, [2020. december 5.]

Daveri, F.: Discontinuità e continuità nel governo Conte bis. *La Voce*, 2019. szeptember 6., [online], elérhető. <https://www.lavoce.info/archives/60956/discontinuita-e-continuita-nel-governo-conte-bis/>, [2021. március 26.]

Davidson, J. W.: Italy and the U.S.: Prestige, Peace, and the Transatlantic Balance. In Carbone, M. (ed.): *Italy in the Post-Cold War Order: Adaptation, Bipartisanship, Visibility*, 143–160. Lanham, MD: Rowman, 2011.

Davidson, J.: *America's Allies and War: Kosovo, Afghanistan, and Iraq*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2011.

Davies, L. – Neslen, A.: Italy: End of Ongoing Sea Rescue Mission “Puts Thousands at Risk”. *Guardian*, 2014. október 31., [online], elérhető: <https://www.theguardian.com/world/2014/oct/31/italy-sea-mission-thousands-risk#:~:text=Europe%20has%20been%20warned%20it,force%20that%20will%20replace%20it,> [2020. december 5.]

De Bellis, M.: A un anno dal rinnovo, il memorandum con la Libia è un fallimento. *Domani*, 2020. november 2., [online], elérhető: <https://www.editorialedomani.it/idee/voci/a-un-anno-dal-rinnovo-il-memorandum-con-la-libia-un-fallimento-r7gbxphe>, [2020. március 8.]

de Ghanuz Cubbe, G.: How the Italian radical right has framed immigration during the pandemic. *London School of Economics*, 2021. szeptember 6., [online], elérhető: <https://blogs.lse.ac.uk/europpblog/2021/09/06/how-the-italian-radical-right-has-framed-immigration-during-the-pandemic/>, [2022. március 23.]

De Luca, D.: Renzi, al Sisi e Giulio Regeni. 2016. február 15., *Il Post*, [online], elérhető: <https://www.ilpost.it/davidedeluca/2016/02/15/giulio-regeni-renzi-al-sisi/>, [2021. november 23.]

De Maio, G.: Italy and immigration: Europe’s Achilles’ heel, *Brookings Institute*, 2019. január 14., [online], elérhető: <https://www.brookings.edu/blog/order-from-chaos/2019/01/14/italy-and-immigration-europes-achilles-heel/>, [2021. március 2.]

De Maio, G.: The broken compass of Italian foreign policy. *Brookings Institute*, 2019. március 29., [online], elérhető: <https://www.brookings.edu/blog/order-from-chaos/2019/03/29/the-broken-compass-of-italian-foreign-policy/>, [2021. március 26.]

De Maio, G.: The Palermo conference on Libya: A diplomatic test for Italy’s new government. *Brookings Institute*, 2018. november 19., [online], elérhető: <https://www.brookings.edu/blog/order-from-chaos/2018/11/19/the-palermo-conference-on-libya-a-diplomatic-test-for-italys-new-government/>, [2021. november 23.]

De Quirico, R.: Italy and the Global Economic Crisis. *Bulletin of Italian Politics*, 2010, 2, no. 2: 3–19

Deák P. (ed.): *Biztonsáspolitikai kézikönyv*. Osiris Kiadó 2007, 14-17.

Del Boca, A.: *Gheddafi: una sfida dal deserto*. Laterza, Roma, 2010.

Del Boca, A.: *Gli Italiani in Libia. Dal fascismo a Gheddafi*. Mondadori, Milano, 1994.

Del Boca, A.: *A un Passo dalla Forza: Atrocità e Infamie dell'Occupazione Italiana della Libia nelle Memorie del Patriota Mohamed Fekini*. Milan, Baldini Castoldi Dalai Editore, 2007.

Del Sarto, R. – Tocci, N.: Italy's politics without policy: Balancing Atlanticism and Europeanism in the Middle East. *Modern Italy*, 2008, 13(2), 135-153. doi:10.1080/13532940801962033

Dell'Aguzzo, M.: L'Italia si affida alla Francia in Libia?. *StartMag*, 2021. november 16., [online], elérhető: <https://www.startmag.it/mondo/elezioni-libia-italia-francia/>, [2022. március 1.]

Democracy Reporting International: At a Glance: Libya's Transformation 2011-2018, [online], elérhető: <https://www.democracy-reporting.org/libya-political-transformation-timeline/assets/Libyas-Transformation-2011-2018.pdf>, [2021. november 21.]

Demos & PI: Accoglienza dei migranti. 2021, [online], elérhető: <http://www.demos.it/a01895.php>, [2022. március 15.]

Demos & PI: La percezione degli immigrati. 2017. november, [online], elérhető: <http://www.demos.it/a01453.php>, [2020. december 5.]

Dentice? G – Donelli, F: Reasserting (middle) power by looking southwards: Italy's policy towards Africa. *Contemporary Italian Politics*, 2021, 13:3, 331-351, DOI: [10.1080/23248823.2021.1957309](https://doi.org/10.1080/23248823.2021.1957309)

Dessì, A. – Greco, E.: Damage Control: Italy and the European Financial Crisis. In: Couloumbis et al.: Southern Europe in Trouble. *Mediterranean Paper Series*, The German Marshall Fund of the United States 2012, 1-15.

Dessì, A. – Olmastroni, F: Foreign posture in comparative perspective: a quantitative and qualitative appraisal of Italian foreign and defence policy during the Renzi Government. *Contemporary Italian Politics*, 2017, Vol. 9, No. 2, 2017, 201-218.

DeVore, M. – Stähli, A.: Anarchy's anatomy: Two-tiered security systems and Libya's civil wars. *Journal of Strategic Studies*, 2020, 43:3, 392-420, DOI: 10.1080/01402390.2018.1479256

Di Cecco, V.: Un "grande Medio Oriente" o un "Mediterraneo allargato". *Panorama Internazionale*, 2004, [online], elérhető: https://www.difesa.it/InformazioniDellaDifesa/periodico/IIPeriodico/AnniPrecedenti/Documents/Un_grande_Medio_Oriente_o_un_M_244allargato.pdf, [2020. december 5.]

Di Liddo, M. -Marinone, L.: e nuove dimensione dell'instabilità libica. *Osservatorio di Politica Internazionale*, 2019 október, [online], elérhető: https://www.repubblica.it/politica/2015/03/20/news/terrorismo_operazione_mare_sicuro-110061642/ [2020. december 5.]

Di Nolfo, E.: Dieci anni di politica estera italiana. In: Ronzitti, N. (ed.): *La politica estera italiana: autonomia, interdipendenza, integrazione e sicurezza*. Milano: Ed. Comunità, 1977.

- Di Nolfo, E.: Sistema internazionale e sistema politico italiano: interazione e compatibilità. In: Graziano, L. – Tarrow, S. (eds.): *La crisi italiana*. Torino: Einaudi, 1979.
- Dibenedetto, A G.: Operation Themis and its Meaning for Italy. *Centro Studi Internazionali*, 2018, [online], elérhető: <https://www.cesi-italia.org/contents/Operation%20Themis%20impaginato%20Eng.pdf>, [2020. december 5.]
- Dinolfo, S. – Indelicato, M.: Cambiano le rotte dei migranti: cosa c'è dietro il boom di sbarchi. *Il Giornale*, 2021. április 20., [online], elérhető: <https://www.ilgiornale.it/news/cronache/cambiano-rotte-mediterraneo-lallarme-arriva-libia-1938759.html>, [2022. március 23.]
- Dodman, B.: As clashes rage in Libya's Tripoli, Italy takes swipe at France., *Drance24*, 2018. szeptember 4., [online], elérhető: <https://www.france24.com/en/20180904-libya-elections-italy-france-salvini-macron-sarkozy-diplomacy>, [2021. november 21.]
- Donadio, R.: The Coronavirus Exposed the West's Weakest Link. *The Atlantic*, 2020. július 21., [online], elérhető: <https://www.theatlantic.com/international/archive/2020/07/eu-stimulus-coronavirus-italy/614395/>, [2022. március 14.]
- Dottori, G. – Laporta, P.: La definizione e la rappresentanza degli interessi nazionali dell'Italia nel nuovo sistema multi-istituzionale di sicurezza europea. *Rivista Militare*, 1995, 68: 111–148.
- Dottori, G. (2011): La drole de guerre all'italiana, *Limes- La guerra di Libia*, 2011, [online], elérhető: <https://www.limesonline.com/cartaceo/la-drole-de-guerre-allitaliana>, 2022. március 14.]
- Dueck, C.: Neoclassical realism and the national interest: presidents, domestic politics, and major military interventions. in: Lobell, S. E.; Ripsman, N. M.; Taliaferro, Jeffrey W. (eds.): *Neoclassical Realism, the State, and Foreign Policy*. Cambridge University Press, Cambridge, 2009.
- Dueck, C.: Realism, Culture and Grand Strategy: Explaining America's Peculiar Path to World Power. *Security Studies*, 14. évf., 2005/2. 195–231
- Duleba Sz.: A közép- és felső vezetői döntéseket támogató AHP-módszer, és alkalmazása logisztikai szolgáltatók kiválasztására. *Vezetéstudomány - Budapest Management Review*, 2006, 37 (9). 54-57.
- Dunne, T. – Schmidt, B.C.: Realism. in: Baylis, J. –Smith, S. (eds.): *The Globalization of World Politics: An Introduction to International Relations*. Third Edition. Oxford: Oxford University Press, 2005.
- Economist: Libya's Civil War: That it should come to this. 2015. január 10. [online], elérhető: <http://www.economist.com/news/briefing/21638123-four-year-descent-arab-spring-factional-chaos-it-should-come>, [2022. március 15.]
- Edelstein, D. M.: Managing uncertainty: Beliefs about intentions and the rise of great powers. *Security Studies*, 2002, 12:1, 1-40, DOI: [10.1080/09636410212120002](https://doi.org/10.1080/09636410212120002)
- Emiliani, M.: *Medio Oriente, una storia dal 1918 al 1991*. Laterza, Roma, 2012.
- ENI: Fact Book 2018., [online], elérhető: <https://www.eni.com/assets/documents/documents-en/Fact-Book-2018-eng.pdf>. [2022. március 15.]
- ENI: Fact Book 2020. [online], elérhető: <https://www.eni.com/assets/documents/eng/reports/2020/Fact-Book-2020-eng.pdf> [2022. március 13.]

Eriksson, M.: A Fratricidal Libya: Making Sense of a Conflict Complex. *Small Wars & Insurgencies*, 2016, 27 no 5,817-836. doi: <https://doi.org/10.1080/09592318.2016.1208794>

Ermini, L.: Respingimenti, accordi Italia-Libia identici a quando c'era Berlusconi. *La Repubblica*, 2012. június 19., [online], elérhető: https://www.repubblica.it/solidarieta/profughi/2012/06/19/news/livia_ermini-37510944/ [2021. március 25.]

Euractiv: EU to end ship patrols in scaled down Operation Sophia. 2019, [online], elérhető: <https://www.euractiv.com/section/justice-home-affairs/news/eu-to-end-ship-patrols-in-scaled-down-operation-Sophia/>, [2020. december 5.]

EurActiv: Five EU countries to take migrants from Frontex ships after Italian plea., 2018. július 16., [online], elérhető: <https://www.euractiv.com/section/future-eu/news/five-eu-countries-to-take-migrants-from-frontex-ships-after-italian-plea/> [2021. március 25.]

Eurobarometer: Public Opinion in the European Union. Brüsszel, 2008-2021., [online], elérhető: <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/browse/all/series/4961>, [2022. március 22.]

European Council on Foreign Relations: A quick guide to Libya's main players. [online], elérhető: http://www.ecfr.eu/mena/mapping_libya_conflict, [2022. március 15.]

European Council: *Council Decision (CFSP) 2016/1339 of 4 August 2016 amending and extending Decision 2013/233/CFSP on the European Union Integrated Border Management Assistance Mission in Libya (EUBAM Libya)*. 2016b, [online], elérhető: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32016D1339&qid=1559891760293&from=EN>, [2020. december 5.]

European Council: *Council Decision (CFSP) 2016/207 of 15 February 2016 amending Decision 2013/233/CFSP on the European Union Integrated Border Management Assistance Mission in Libya (EUBAM Libya)*. 2016a, [online], elérhető: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32016D0207>. [2020. December 5.]

European Council: *COUNCIL DECISION on a European Union military operation in the Mediterranean (EUNAVFOR MED IRINI)*. 2020, [online], elérhető: <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-6414-2020-INIT/en/pdf>, [2020. december 5.]

European Council: *EUNAVFOR MED Operation Sophia: mandate extended until 31 March 2020*. 2019, [online], elérhető: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2019/09/26/eunavfor-med-operation-Sophia-mandate-extended-until-31-march-2020/> [2020. december 5.]

European Migration Network: Italia, Rapporto Annuale sulle Politiche, 2011, [online], elérhető: https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/networks/european_migration_network/reports/docs/annual-policy/2011/it_20121017_apr2011_it_version_finalrevised_it.pdf [2021. március. 25.]

European Parliament: *Joint motion for a resolution on the latest tragedies in the Mediterranean 28.4.2015.*, 2015, [online], elérhető: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/RC-8-2015-0367_EN.html [2020. december 5.]

Eurostat: Industrial production statistics, [online], elérhető: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Industrial_production_statistics#:~:text=Industrial%20production%20by%20country,-

Figure% 202% 20shows&text=Germany% 20recorded% 20the% 20highest% 20value,and% 20Po land% 20(5% 20% 25), [2021. november 21.]

Fabbrini, S. – Zgaga, T.: Italy and the European Union: the discontinuity of the Conte government. *Contemporary Italian Politics*, 2019, 11:3, 280-293, DOI: [10.1080/23248823.2019.1642657](https://doi.org/10.1080/23248823.2019.1642657)

Facchini, D.: Appalti sulle frontiere: 30 mezzi di terra alla Libia dall'Italia per fermare i migranti. *Altro Economia*, 2019. március 7., [online], elérhető: <https://altreconomia.it/appalti-libia-frontiere-terra/>, [2021. március 26.]

Facchini, D.: Gli affari lungo le frontiere. Inchiesta sugli appalti pubblici per il contrasto all'immigrazione "clandestina". *Altro Economia*, 2019. január 1., [online], elérhető: <https://altreconomia.it/frontiera-buon-affare-inchiesta/>, [2021. március 26.]

Fairclough, N.: *Discourse and Social Change*. Oxford, Oxford polity press, 1992.

Faist, T.: The Migration-Security Nexus: International Migration and Security before and after 9/11. in: Bodemann, M. Y. – G. Yurdakul, G. (eds): *Migration, Citizenship and Ethnos*. Palgrave Macmillan, New York, 2006, 103-119.

Felsen, D.: Italian foreign policy under the Gentiloni government: do the 'three circles' hold in 2017?. *Contemporary Italian Politics*, 2018, 10:4, 363-376.

Fenili, R.D.: Un anno di politica estera: il governo Conte bis parla europeo. *Orizzonti Politici*, 2020. szeptember 16., [online], elérhető: <https://www.orizzontipolitici.it/politica-estera-governo-conte/> [2021. március 26.]

Fioravanti, A.: Invisibili presenze - Un fantasma chiamato Moavero: così il ministro invisibile trama per fare il commissario europeo. *Linkiesta*, 2019. május 15., [online], elérhető: <https://www.linkiesta.it/2019/05/enzo-moavero-milanesi-commissario-ue/>, [2021. március 26.]

Fiore, T. –Ialongo, E.: Introduction: Italy and the Euro–Mediterranean 'migrant crisis': national reception, lived experiences, E.U. pressures. *Journal of Modern Italian Studies*, 2018, 23:4, 481-489, DOI: [10.1080/1354571X.2018.1500787](https://doi.org/10.1080/1354571X.2018.1500787)

Floyd, R.: Extraordinary or ordinary emergency measures: What, and who, defines the 'success' of securitization? *Cambridge Review of International Affairs*, 2016, 29(2), 677–694.

Fondazione Leone Moressa: *Gli stranieri ci invadono? Analisi e considerazioni sulle dinamiche demografiche in corso in Italia e in Europa*. 2020, [online], elérhető: <http://www.fondazioneleonemoressa.org/new/wp-content/uploads/2020/01/COFFEE-BREAK-02-RICERCA.pdf> [2022. március 12.]

Fowler, G.: Italian colonization of Tripolitania. *Annals of the Association of American Geographers*, 1972, 62(4): 627-640.

Frankel, J.: *International Relations in a Changing World*. 4. edition, Oxford, University Press Oxford, 1991.

Franzosi, R.: Content analysis. In: Wodak, R.–Frochtner, B. (eds.): *The Routledge Handbook of Language and Politics*, Routledge. Taylor and Francis Group, London/–New York, 2018,153–168.

Freeman, G.: Immigrant Incorporation in Western Democracies. *The International Migration Review*, 2004, 38(3), 945-969.

- Frittoli, E.: Quando l'Italia fu ad un passo dalla guerra con la Libia, il Panorama, 2018. szeptember 4., [online], elérhető: <https://www.panorama.it/news/quando-litalia-fu-ad-un-passo-dalla-guerra-con-la-libia?rebelltitem=1#rebelltitem1>, [2020. december 2.]
- FRONTEX: Central Mediterranean Route. [online], elérhető: <https://frontex.europa.eu/along-eu-borders/migratory-routes/central-mediterranean-route/>, [2022. március 2.]
- FRONTEX: Frontex launching new operation in Central Med. 2018, [online], elérhető: <https://frontex.europa.eu/media-centre/news-release/frontex-launching-new-operation-in-central-med-yKqSc7>, [2020. december 5.]
- FRONTEX: More technical support needed for Operation Triton. 2014, [online], elérhető: <https://frontex.europa.eu/media-centre/news-release/more-technical-support-needed-for-operation-triton-IKo5CG>, [2020. december 5.]
- Gabanelli, M. – Ravizza, S.: Immigrazione, i decreti sicurezza di Salvini hanno davvero bloccato gli sbarchi? Ecco i numeri. *Corriere della Sera – Dataroom*, 2020. október 20., [online], elérhető: <https://www.corriere.it/dataroom-milena-gabanelli/immigrazione-decreti-sicurezza-salvini-hanno-bloccato-sbarchi-neri-mediterraneo-lamorgese-governo-conte/c7823054-12fa-11eb-85d0-55c1b589a562-va.shtml>, [2021. március 26.]
- Gaiani G.: Letta alla “guerra di Libia” mentre la Ue sostiene il muro anti-migranti lituano. *Analisi Difesa*, 2021. július 16., [online], elérhető: <https://www.analisedifesa.it/2021/07/letta-alla-guerra-di-libia-mentre-la-ue-sostiene-il-muro-anti-migranti-lituano/>, [2022. március 2.]
- Gaiser, L.: Interessi nazionali: genesi storico-politica. in: Jean, C. – Napolitano, F. (ed): *Interessi nazionali: metodologie di valutazione*. Milano, Franco Angeli, 2005.
- Galeazzi, G.: L'Italia e il grande gioco del petrolio. *Il Manifesto*, 2020, [online], elérhető: <https://ilmanifesto.it/litalia-e-il-grande-gioco-del-petrolio/> [2020. március 3.]
- Gambardella, L.: Di Maio fa su e giù dalla Libia ma a Tripoli si spara ancora. *Il Foglio*, 2020, február 14., [online], elérhető: <https://www.ilfoglio.it/esteri/2020/02/14/news/di-maio-fa-su-e-giu-dalla-libia-ma-a-tripoli-si-spara-ancora-301786/>, [2021. február 11.]
- Garelli, G. – Tazzioli, M.: Challenging the discipline of migration: militant research in migration studies, an introduction. *Postcolonial Studies*, 2013, 16:3, 245-249, DOI: [10.1080/13688790.2013.850041](https://doi.org/10.1080/13688790.2013.850041)
- Garzia, D. The Italian election of 2018 and the first populist government of Western Europe. *West European Politics*, 2018, 42:3, 670-680.
- Gattinara, P. C.: The ‘refugee crisis’ in Italy as a crisis of legitimacy. *Contemporary Italian Politics*, 2017, 9:3, 318-331, DOI: [10.1080/23248823.2017.1388639](https://doi.org/10.1080/23248823.2017.1388639)
- Gazdag F. – Tóth P.: A biztonság fogalmának hatáiról. *Nemzet és Biztonság*, 2008, 1:1, 3-9.
- Gazdag F. (ed): *Biztonságpolitika, Biztonsági tanulmányok*. Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Budapest, 2011.
- Gazdag, F.: Magyarország érdekei és ezek érvényesítésének lehetőségei a nemzetközi szervezetekben (NATO, EU). Grotius, 2007, [online], elérhető: <http://www.grotius.hu/doc/pub/UIVMVC/83%20gazdag%20ferenc%20%20vita%20a%20magyar%20kpol.pdf>, [2022. március 14.]. 3-6.
- Gazzetta Ufficiale della Repubblica Italiana, 1957. szeptember 27., *Accordo collaborazione economica e di regolamento delle questioni derivanti dalla Risoluzione dell'ONU del 15.12.1950.*, 1957, [online], elérhető: <https://www.gazzettaufficiale.it/eli/id/1957/09/24/057U0843/sg>, [2021. november 24.]

Gazzetta Ufficiale: *Conversione in legge, con modificazioni, del decreto-legge 14 Settembre 2004, n. 241, recante disposizioni urgenti in materia di immigrazione*. 2004. november 13. [online], elérhető: <http://www.parlamento.it/parlam/leggi/042711.htm>, [2022. március 14.]

Gazzini, C.: *Assessing Italy's Grande Gesto to Libya*, 2009. március 16. *Middle East Research and Information Project*, [online], elérhető: <https://merip.org/2009/03/assessing-italys-grande-gesto-to-libya/>, [2020. december 2.]

Geneva Centre for Security Sector Governance: *Libyan Security Sector Legislation: Law No. (25) of 1955 on the petroleum law of 1955*, [online], elérhető: https://security-legislation.ly/search?f%5B0%5D=index%3A1679&search_api_fulltext=&field_identifier=&field_year=All&field_text_type=All&field_institution=All&field_gazette_number=&page=21, [2020. december 2.]

Gentili, Ch.: *Mattarella a Parigi: Italia e Francia hanno "un legame unico"*. *Sicurezza Internazionale*, 2021. július 5., [online], elérhető: <https://sicurezzainternazionale.luiss.it/2021/07/05/mattarella-parigi-italia-francia-un-legame-unico/>, [2021. november 23.]

Gerstle, G.: *The Immigrant as Threat to American Society: A Historical Perspective*. in: J. Tirman (ed.): *The Maze of Fear. Security and Migration after 9/11*. New York, The New Press, 2004, 87-108.

Giampaolo, M.: *Gli interessi italiani in Libia un panorama molto variegato*. In: Dacrema, E. – Varvelli, A.: *Le relazioni tra Italia e Libia: interessi e rischi*. ISPI, Róma.

Gideon, R.: *Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy*. *World Politics*, 1998, (51) (1), 144–72.

Giorgio, F. (ed.): *Statistiche relative all'import/export di merci dell'Italia*. *Osservatorio Economico*, Ministero dello Sviluppo Economico, [online], elérhető: https://www.mise.gov.it/images/stories/commercio_internazionale/osservatorio_commercio_internazionale/statistiche_import_export/completo.pdf, [2020. december 5.]

Giugliano, F.: *Between bragging and reality: Italy's confusing place in a changing world order*. *Contemporary Italian Politics*, 2020, 12:2, 214-226, DOI: [10.1080/23248823.2020.1744913](https://doi.org/10.1080/23248823.2020.1744913)

Global Firepower: *Countries listing*. [online], elérhető: <https://www.globalfirepower.com/countries-listing.asp>, [2020. december 4.]

Glózer R.: *A diskurzuselemzés módja és értelme*. ELTE Művészetelméleti és Médiakutatási Intézet, [online], elérhető: http://mmi.elte.hu/szabadbolcseszet/mmi.elte.hu/szabadbolcseszet/index8dbc.html?option=com_tanelem&id_tanelem=841&tip=0, [2022. március 14.]

Goldstein, J. S. – Pevehouse, J.C.: *International Relations*. New York: Pearson Longman, 2008,

Governo italiano: *Intervento del Presidente Conte al Rome MED*. 2019, [online], elérhető: <http://www.governo.it/it/articolo/intervento-del-presidente-conte-al-rome-med-2019/13531>, [2020. december 5.]

Governo Italiano: *Memorandum d'intesa sulla cooperazione nel campo dello sviluppo, del contrasto all'immigrazione illegale, al traffico di esseri umani, al contrabbando e sul rafforzamento della sicurezza delle frontiere tra lo Stato della Libia e la Repubblica Italiana*, [online], elérhető: <http://www.governo.it/sites/governo.it/files/Libia.pdf>, [2021. március 25.]

- Governo Italiano: Programma della Presidenza italiana del Consiglio dell'unione europea. Europa un Nuovo Inizio, 1 Luglio – 31 Dicembre 2014. [online], elérhető: [www.governo.it/governoinforma/documenti/programma semestre europeo_ita.pdf](http://www.governo.it/governoinforma/documenti/programma_semestre_europeo_ita.pdf), [2022. március 19.]
- Greco, E. (ed.): *Scegliere per contare. Rapporto sulla politica estera italiana*. Edizione 2014. Quaderni IAI, ISSN 0075-1448, Edizioni Nuova Cultura - Roma
- Greco, E.: La politica estera vista dagli italiani: timori e speranze, *Affari Internazionali*, 2019. május 3., [online], elérhető: <https://www.affarinternazionali.it/2019/05/politica-estera-italiani-timori-speranze/>, [2021. március 26.]
- Grignetti, F.: Patto fra Libia e Italia per fermare i flussi dei migranti dal Sud. *La Stampa*, 2017. február 15., [online], elérhető: <https://www.lastampa.it/esteri/2017/02/15/news/patto-fra-libia-e-italia-per-fermare-i-flussi-dei-migranti-dal-sud-1.34654439>, [2021. március 3.]
- Hagan, J.D. (1993). *Political Opposition and Foreign Policy in Comparative Perspective*. Boulder, CO: Lynne Rienne
- Hall, S.: Foucault: Power, Knowledge and Discourse. In: Wetherell, M. –Taylor, S. –Yates, S.J.(eds.): *Discourse Theory and Practice. A reader*. London: Sage, 2001, 72–81.
- Hansen, L.: *Security as Practice: Discourse Analysis and the Bosnian War*. London: Routledge, 2006.
- Harchaoui, J. –Lazib, M.: *Proxy War Dynamics in Libya*. Blacksburg: VT Publishing, 2019.
- Hellman, G., Herborth, B., Schlag, G. et al.: The west: A securitising community?. *Journal of International Relations and Development*, 2014, 17(3):367–396.
- Hermanin, C.: Immigration in Italy between two elections. Between myths and reality. *Friedrich-Ebert Stiftung*, 2019, [online], elérhető: <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/rom/15603.pdf> [2021. március 4.]
- Hermann, M.G – Hermann, C.F. – Hagan, J.D.: How Decision Units Shape Foreign Policy Behavior. In C.F. Hermann, C.F. – Kegley, C.W. –Rosenau, J.N. (eds.) *New Directions in the Study of Foreign Policy*. Boston: Allen and Unwin, 1987, 309–36.
- Higgott, R.A. – Cooper, A.F.: Middle Power Leadership and Coalition Building: Australia, the Cairns Group, and the Uruguay Round of Trade Negotiation. *International Organization*, 1990, 44, no. 4, 589-632.
- Hoffmann, S. (eds): *Contemporary Theory in International Relations*. Prentice-Hall, Englewood Cliffs, 1960.
- Hoffmann, S.: *The European Sisyphus: Essays on Europe, 1964-1994*. Boulder, CO, Westview Press, 1995.
- Holbraad, C: *Middle Powers in International Politics*, St. Martin's Press. 1984.
- Holbraad, C.: The Role of Middle Powers. *Cooperation and Conflict*, 1971, 6, no. 77-90.
- Horváth J.: Az olasz külpolitika Európa-pilléréről. In: Kiss J.L. (ed.): *A huszonötök Európái*. Osiris Kiadó, Budapest, 2015, 226-265.
- Horváth J.: Líbia története az olasz gyarmati korszakban (1911–1947). *Grotius tanulmányok*, 2012.
- Horváth, J.: *Fordulat az olasz–német kapcsolatok történetében 1914–1916* (Acta Academiae Agriensis : Nova series: ; Tom. 43. Sectio Historiae 2015.). 103-126.

Huysmans, J.: *The Politics of Insecurity: Fear, Migration and Asylum in the EU*. London: Routledge, 2006.

Huysmans, J.: *The politics of insecurity: Fear, migration and asylum in the EU*. London: Routledge, 2006, 7.o.

IECEU: Study Report on DR Congo, South Sudan, Libya and Central African Republic. 2017, [online], elérhető: http://www.ieceu-project.com/wp-content/uploads/2017/12/D3.5_Study_Report_of_DR_Congo_South_Sudan_CAR_and_Libya_v5.0.pdf, [2020. december 5.]

Ignazi, P. - Giacomello G. - Coticchia F.: *Italian Military Operations Abroad. Just Don't Call It War*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2012.

Il Fatto Quotidiano (2011): Palazzo Chigi teme 300mila sbarchi, L'Ue: "No a smistamento immigrati. 2011. február 22., [online], elérhető: <https://www.ilfattoquotidiano.it/2011/02/22/dalla-libia-in-fiamme-un-nuovo-esodo-di-immigrati/93431/>, [2021. május 2.]

Il Fatto Quotidiano: Decreto sicurezza bis è legge: la maggioranza tiene. Il Senato approva con 160 voti a favore: solo cinque dissidenti M5s. 2019. augusztus 5., [online], elérhető: <https://www.ilfattoquotidiano.it/2019/08/05/decreto-sicurezza-bis-e-legge-il-senato-approva-con-160-voti-a-favore-la-maggioranza-tiene-solo-5-dissidenti-m5s/5368840/>, [2021. március 26.]

Il Fatto Quotidiano: Di Maio vola in Libia e parla con al-Sarraj e Haftar., 2019. december 17., [online], elérhető: <https://www.ilfattoquotidiano.it/2019/12/17/di-maio-vola-in-libia-e-parla-con-al-sarraj-e-haftar-vuole-arrivare-a-un-rapido-cessate-il-fuoco-e-proporre-litalia-come-mediatore/5621896/>, [2021. november 23.]

Il Fatto Quotidiano: Erdoğan risponde a Mario Draghi: "Totale maleducazione. 2021. április 14., [online], elérhető: <https://www.ilfattoquotidiano.it/2021/04/14/erdogan-risponde-a-mario-draghi-totale-maleducazione-non-e-stato-eletto-e-ha-danneggiato-le-relazioni-tra-i-nostri-paesi/6165901/>, [2021. november 23.]

Il Fatto Quotidiano: Immigrazione, Letta: "Abolirei la Bossi-Fini, ma va discussa in coalizione". 2013. október 12., [online], elérhető: <https://www.ilfattoquotidiano.it/2013/10/12/immigrazione-letta-abolirei-bossi-fini-ma-va-discussa-in-coalizione/741764/> [2021. március 25.]

Il Fatto Quotidiano: Immigrazione, Letta: "Tornare a Mare Nostrum". Renzi: "No problema è Libia", 2015. február 11., [online], elérhető: <https://www.ilfattoquotidiano.it/2015/02/11/immigrazione-rieco-letta-ripristinare-mare-nostrum-renzi-problema-libia/1417734/>, [2021. március 12.]

Il Fatto Quotidiano: Libia, Sarraj: "Chieste armi anche all'Italia, ma non sono mai arrivate risposte ufficiali". 2019. december 23., [online], elérhető: <https://www.ilfattoquotidiano.it/2019/12/23/libia-sarraj-chieste-armi-anche-allitalia-ma-non-sono-mai-arrivate-risposte-ufficiali-di-maio-guerra-per-procura-come-in-siria/5635620/>, [2021. november 23.]

Il Fatto Quotidiano: Migranti, il decreto Minniti è legge: arrivano centri per rimpatrio e salta l'appello dopo rifiuto diritto d'asilo. 2017. április 12., [online], elérhető: <https://www.ilfattoquotidiano.it/2017/04/12/migranti-camera-vota-la-fiducia-al-decreto-minniti-via-libera-definitivo/3517714/>, [2021. március 14.]

Il Fatto Quotidiano: Migranti, il decreto Minniti è legge: arrivano centri per rimpatrio e salta l'appello dopo rifiuto diritto d'asilo., 2017. április 12., [online], elérhető: <https://www.ilfattoquotidiano.it/2017/04/12/migranti-camera-vota-la-fiducia-al-decreto-minniti-via-libera-definitivo/3517714/>, [2021. március 25.]

Il Foglio: Un mese di ricatto umiliante per l'Italia. 2020. október 3., [online], elérhető: <https://www.ilfoglio.it/esteri/2020/10/03/news/un-mese-di-ricatto-umiliante-per-l-italia-1131792/>, [2021. november 28.]

Il Post: La figuraccia del governo italiano sulla Libia, 2020. január 9., [online], elérhető: <https://www.ilpost.it/2020/01/09/figuraccia-italia-libia/>, [2021. március 26.]

Il Sole 24 Ore: L'esercito italiano sbarca di nuovo in Libia (ma per addestrare soldati e polizia), 2012. január 22., [online], elérhető: https://st.ilsole24ore.com/art/notizie/2012-01-22/italiani-addestreranno-esercito-polizia-174133_PRN.shtml, [2021. március 25.]

Il Sole 24 Ore: Libia, Haftar a Roma: incontri su migranti e impegno militare italiano. 2017. szeptember 26., [online], elérhető: <https://www.ilsole24ore.com/art/libia-haftar-roma-incontri-migranti-e-impegno-militare-italiano-AEBoJvZC>, [2021. március 25.]

Il Sole 24 Ore: Libia, Monti firma il nuovo patto di amicizia con il premier al-Kib, 2012. január 21., [online], elérhető: https://st.ilsole24ore.com/art/notizie/2012-01-21/monti-vola-tripoli-visita-142049.shtml?refresh_ce=1, [2021. március 23.]

Il Sole24 Ore: Missioni all'estero, Camera approva risoluzione maggioranza e respinge quella contro sostegno Guardia libica. 2021. július 15., [online], elérhető: <https://www.ilsole24ore.com/art/missioni-all-estero-voto-oggi-pesa-nodo-guardia-costiera-libica-AEGfP1W>, [2022. március 15.]

Info Mercati Esteri: Principali Paesi di provenienza delle importazioni italiane. Graduatoria in base ai dati del 2021. [online], elérhető: https://www.infomercatiesteri.it/public/osservatorio/interscambio-commerciale-mondo/Tabella%205B%20-%20Principali%20Paesi%20di%20provenienza%20delle%20importazioni_1647607280.pdf, [2022. március 2.]

International Monetary Fund: Real GDP Growth, Data mapper, 2020, [online], elérhető: https://www.imf.org/external/datamapper/NGDP_RPCH@WEO/OEMDC/ADVEC/WEO_WRLD [2020. december 5.]

IPSOS Public Affairs: *Gli italiani e il resto del mondo. L'attenzione, l'interesse, il coinvolgimento per le notizie di politica e cronaca internazionale.* 2017, [online], elérhető: https://www.ispionline.it/sites/default/files/media/img/isp_i_sondaggio_esteso_2017_report_def.pdf, [2020. december 5.]

ISPI: Libia: gioco di sponda. 2021. május 26., [online], elérhető: <https://www.ispionline.it/it/pubblicazione/libia-gioco-di-sponda-30606>, [2021. november 23.]

ISTAT Commercio estero e attività internazionali delle imprese. 2020, [online], elérhető: <http://www.annuarioistatice.it/avvio.html>, [2020. december 5.]

ISTAT: Notizie sulla presenza straniera in Italia. 2018, [online], elérhető: <http://www4.istat.it/it/immigrati>, [2020. december 5.]

Istituto Affari Internazionali: Gli italiani e la politica estera 2021. [online], elérhető: https://www.iai.it/sites/default/files/laps-iai_2021.pdf, [2022. március 23.]

Italia in dati: Import ed Export italiano. [online], elérhető: <https://italiaindati.com/import-export-italia/>, [2022. március 22.]

Italian Trade & Investment Agency: Interscambio commerciale dell'Italia per paesi: Libia. 2020, [online], elérhető: https://www.ice.it/it/statistiche/Short_stat_view.aspx?TipoReport=1&paese=Libia&anno_fine_periodo=2020&anno_fine_serie=2019&mese_fine=07, [2020. december 5.]

Italy's Diplomatic and Parliamentary Practice on International Law: Migration Policy and Management under the “Conte 1” Government, 2018. november 11, [online], elérhető: <https://italyspractice.info/2018/11/21/migration-policy-and-management-under-the-conte-government/>, [2021. március 26.]

Jean, C.: I contenuti degli interessi nazionali. in: Jean, C. (ed.): *Geopolitica economica*. Milano, Franco Angeli, 2008.

Joffé, G. – Paoletti, E.: Libya's Foreign Policy: Drivers and Objectives. Washington, The German Marshall Fund of the United States, *Mediterranean Papers*, 2010.

Joffé, G.: Where does Libya go now?. *The Journal of North African Studies*, 2020, 25 no 1, 1-7.

Juhász K.: Biztonságpolitika a 21. században, A biztonságiasítás fogalma és modellje; a biztonságiasítás vizsgálatának módszertana., [online], elérhető: <http://eta.bibl.u-szeged.hu/1938/5/EFOP343%20Biztons%C3%A1gpolitika%20a%2021.%20sz%C3%A1zadban%205.%20lecke%20Juh%C3%A1sz%20Krisztina%202019.02.01.pdf>, [2022. március 14.]

Kaarbo, J. (2001). ‘Domestic Politics and International Negotiations: The Effects of State Structures and Policymaking Processes’, *International Interactions*, 27, 169–205.

Kalicki, J. – Goldwyn, D.L. (ed.): *Energy and security: toward a new foreign policy strategy*. Washington: Woodrow Wilson Center Press. 2005.

Kaplan, E.: How Libya got off the list. Council on Foreign Relations, 2007, [online], elérhető: <https://www.cfr.org/backgrounder/how-libya-got-list>, [2020. december 2.]

Kása B.: A líbiai polgárháború érdekellentéteinek kialakulása és jelentősége az Arab tavaszt követő évtizedben. *Mediterrán és Balkán Fórum*, XIV. évf., 2020/1-2. sz., 54-65.

Kashiam, M. A.: The Italian role in the Libyan spring revolution: is it a shift from soft to hard power?. *Contemporary Arab Affairs*, 2012, 5:4, 556-570

Kharief, A.: Libya's proxy war. *Le monde diplomatique*. 2020. szeptember 4., [online], elérhető: <https://mondediplo.com/2020/09/04/libya>, [2022. március 26.]

Kirkpatrick, D.D.: Strife in Libya Could Presage Long Civil War. *New York Times*, 2014. augusztus 24., [online], elérhető: http://www.nytimes.com/2014/08/25/world/africa/libyan-unrest.html?_r=0, [2022. március 15.]

Kitchen, N.: Systemic pressures and domestic ideas: a neoclassical realist model of grand strategy formation. *Review of International Studies*, 36. évf., 2010/1. 117–143.

Kogan, N.: *The Politics of Italian Foreign Policy*. New York: Frederick A. Praeger, 1963.

Kutter, A.: Corpus analysis. In: Wodak, R.–Frochtner, B. (eds.): *The Routledge Handbook of Language and Politics*, Routledge, Taylor and Francis Group, London/–New York, 2018, 169–186.

L'Associazione Italiani Rimpatriati dalla Libia: Buccino nuovo ambasciatore in Libia. Salvini sconfitto, vince la linea Moavero. 2018. december 14., [online], elérhető:

<https://www.airl.it/2018/12/14/buccino-nuovo-ambasciatore-in-libia-salvini-sconfitto-vince-la-linea-moavero/>, [2021. március 26.]

La Repubblica: "Il reato di clandestinità è abolito". Approvata in Senato proposta 5stelle. 2013. október 9., [online], elérhető: https://www.repubblica.it/politica/2013/10/09/news/approvato_emendamento_che_a_bolisce_reato_immigrazione_clandestina-68264279/, [2021. március 25.]

La Repubblica: Delrio: "Governo è contrario a stop Mare Nostrum", 2014. június 12., [online], elérhető: https://www.repubblica.it/politica/2014/06/12/news/delrio_governo_contro_stop_mare_nostrum-88724105/, [2021. március 25.]

La Repubblica: Italia-Libia, D'Alema a Tripoli "Intesa di massima sui principi". 2007. szeptember 10., [online], elérhető: https://www.repubblica.it/2007/11/sezioni/esteri/italia-libia/italia-libia/italia-libia.html?refresh_ce, [2020. december 2.]

La Repubblica: La rivolta. Libia, la repressione fa più di 100 morti. Berlusconi: "Non disturbo Gheddafi". 2011. február 19., [online], elérhető: http://www.repubblica.it/esteri/2011/02/19/news/libia_hr-12640156 [2021. május 2.]

La Repubblica: Pisanu a Tripoli, svolta con la Libia, 2007. szeptember 27., [online], elérhető: <https://ricerca.repubblica.it/repubblica/archivio/repubblica/2004/09/27/pisanu-tripoli-svolta-con-la-libia.html>, [2020. december 2.]

La Repubblica: Terrorismo: navi, aerei e uomini dell'operazione Mare Sicuro. Ma non sarà un blocco navale, 2015. március 20., [online], elérhető: https://www.repubblica.it/politica/2015/03/20/news/terrorismo_operazione_mare_sicuro-110061642/ [2020. december 5.]

La Repubblica: Via libera alla Camera al decreto Sicurezza che riscrive le norme di Salvini sui migranti, 2020. december 9., [online], elérhető: https://www.repubblica.it/cronaca/2020/12/09/news/via_libera_alla_camera_al_decreto_sicurezza-277675031/, [2021. március 26.]

La Stampa: Libia, Conte: "Cabina di regia Italia-Usa per il Mediterraneo: siamo interlocutore privilegiato", 2018. július, 30., [online], elérhető: <https://video.lastampa.it/esteri/libia-conte-cabina-di-regia-italia-usa-per-il-mediterraneo-siamo-interlocutore-privilegiato/88196/88201>, [2021. november 23.]

La Stampa: Libia, l'Egitto bombarda postazioni dell'Isis. Francia in pressing: subito riunione dell'Onu. Renzi frena: non è il momento di intervenire., 2015. február 16., [online], elérhető: <https://www.lastampa.it/esteri/2015/02/16/news/libia-l-egitto-bombarda-postazioni-dell-isis-francia-in-pressing-subito-riunione-dell-onu-renzi-frena-non-e-il-momento-di-intervenire-1.35295015>, [2021. november 21.]

Labanca, N.: *Oltremare: Storia dell'Espansione Coloniale Italiana*. Bologna: Il Mulino, 2002.

Labanca, N.: The Embarrassment of Libya, History, Memory and Politics in Contemporary Italy. *California Italian Studies*, 2010, 1(1).

Labbate, S.: Italian Mediterranean Policy in the Early 1980s in the Light of National Archive Documents, *The International History Review*, 202042:5, 1009-1028, DOI: [10.1080/07075332.2019.1658615](https://doi.org/10.1080/07075332.2019.1658615)

Labbate, S.: Italy and its oil dealings with Libya. Limits and obligations of a dependency: the difficult 1970s and 1980s. *Middle Eastern Studies*, 2019, 56:1, 84-99, DOI: [10.1080/00263206.2019.1625333](https://doi.org/10.1080/00263206.2019.1625333)

Lacher, W.: *Libya's Fragmentation: Structure and Process in Violent Conflict*. London: I.B. Tauris, 2020.

Laessing, U.: *Understanding Libya After Gaddafi*. London: Hurst, 2020.

Lake, D.A.: *Power, Protection, and Free Trade: International Sources of US Commercial Strategy, 1887–1939*. Ithaca: Cornell University Press, 1988.

Laustsen, C.B. – Waever, O.: In defence of religion: sacred referent objects for securitization. *Millennium: Journal of International Studies*, 2000, 29(3): 705–739

Leeds, B.A.: Do Alliances Deter Aggression? The Influence of Military Alliances on the Initiation of Militarized Interstate Disputes. *American Journal of Political Science*, 2003, 47, no. 3, 427-8.

Lesser, I.O.: *The United States and the Future of Mediterranean Security: Reflections from the German Marshall Fund's Mediterranean Strategy Group*. German Marshall Fund of the United States, 2015.

Lettera43: La road map di Monti. 2012. január 21, [online], elérhető: https://www.lettera43.it/la-road-map-di-monti/?refresh_ce, [2022. március 15.]

Liga, A.: Playing with molecules. The Italian approach to Libya, *IFRI*, 2018. április

Lobell, S. E. – Ripsman, N. M. – Taliaferro, J. W.: Neoclassical Realism, the State, and Foreign Policy. *Diplomacy & Statecraft*, 2009, 24:4, 691-693, DOI: 10.1080/09592296.2013.848724

Lobell, Steven E. – Ripsman, Norrin M. – Taliaferro, Jeffrey W.: *Neoclassical Realist Theory of International Politics*. Oxford University Press, 2016.

Lombardi, B.: The Berlusconi Government and Intervention in Libya. *The International Spectator*, 2011, 46:4, 31-44, DOI: [10.1080/03932729.2011.628090](https://doi.org/10.1080/03932729.2011.628090)

Longo, F.: Italian migration policy between perceptions and practices. *Contemporary Italian Politics*, 2019, 11:4, 358-368, DOI: 10.1080/23248823.2019.1677402

Longo, G. – Stabile, G.: Libia, le tribù del Sud siglano la pace e si impegnano a bloccare i migranti. *La Stampa*, 2017. április 2., [online], elérhető: <https://www.lastampa.it/esteri/2017/04/02/news/libia-le-tribu-del-sud-siglano-la-pace-e-si-impegnano-a-bloccare-i-migranti-1.34610687>, [2021. március 25.]

Loschi, C. – Raineri, L. – Strazzari, F.: The implementation of EU Crisis Response in Libya: Bridging theory and practice. *EUNPACK Project Working Paper*, 2018.

Loschi, C. – Russo, A.: Whose Enemy at the Gates? Border Management in the Context of Crisis Response in Libya and Ukraine. *Geopolitics*, 2020, DOI: [10.1080/14650045.2020.1716739](https://doi.org/10.1080/14650045.2020.1716739)

Lutterbeck, D.: Migrants, Weapons and Oil: Europe and Libya after the Sanctions, *Journal of North African Studies*, 14:2, 169-184, DOI: 10.1080/13629380802343558.

Mabro, R.: On the security of oil supplies, oil weapons, oil nationalism and all that. *OPEC Review*, 2008, 32(1), 1-12.

Mack, A.: Why Big Nations Lose Small Wars: The Politics of Asymmetric Conflict. *World Politics*, 1975, 27, no. 2, 175-200.

Magyar Közlöny: 1163/2020 (IV. 21.) sz. kormányhatározat Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról. [online], elérhető:

<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A20H1163.KOR&txtreferer=00000001.txt> [2022. április 9.]

Magyar Közlöny: 1393/2021 (VI. 24) sz. kormányhatározat Magyarország Nemzeti Katonai Stratégiájáról. [online], elérhető: <https://njt.hu/jogszabaly/2021-1393-30-22>, [2022. április 9.]

Marchi Balossi-Restelli, L.: Italian foreign and security policy in a state of reliability crisis?. *Modern Italy*, 2013, 18 (3). 255-267.

Marina Militare Italiana: Mare Nostrum – Riepilogo Attività. Ministero della Difesa, [online], elérhető: <https://www.marina.difesa.it/cosa-facciamo/per-la-difesa-sicurezza/operazioni-concluse/Pagine/mare-nostrum.aspx>, [2020. december 5.]

Marone, F.: Oltre il concetto di Security Force Assistance: nuove strategie ed efficaci soluzioni attuative per l'evoluzione delle attività di assistenza alle forze di sicurezza di una Host Nation. *Centro Militare di Studi Strategici*, 2017, [online], elérhető: <https://www.difesa.it/SMD/CASD/IM/CeMiSS/DocumentiVis/Rcerche da pubblicare/publicate nel 2018/Ricerca AM SME 01.pdf>, [2020. december 5.]

Marrone, A. –Nones, M.: Le forze italiane in missione all'estero: trend e rischi. *Istituto Affari Internazionali*, Documenti IAI, 2020, [online], elérhető: <https://www.iai.it/sites/default/files/iai2003.pdf>, [2020. december 5.]

Marrone, A.: La politica di sicurezza nel vicinato meridionale. *Friedrich Ebert Stiftung*, 2020. augusztus, [online], elérhető: <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/rom/16276.pdf>, [2021. november 25.]

Marrone, A.: The Conte Government: Radical Change or Pragmatic Continuity in Italian Foreign and Defence Policy?. *IAI Commentaries*, 2018, 18. (33): 1-5.

Marsai V.: A migrációs diskurzus margójára III. – A líbiai válság az európai migráció tükrében. *Nemzet és Biztonság*, 2017/1.szám, 110-134

Marsai V.: Egy elfelejtett válság – a harmadik líbiai polgárháború és a migráció. *Migrációkutató Intézet*, 2009, [online], elérhető: https://www.migraciokutato.hu/wp-content/uploads/2019/11/mki_elemezes_egy_elfelejtett_valsg_a_harmadik_libiai_polgarhaboru_es_a_migracio_marsai_viktor.pdf [2022. március 15.]

Marsai V.: Európa lépéskenyszerben – a líbiai katonai helyzet átalakulása. *Migrációkutató Intézet*, Horizont 2020/8, [online], elérhető: <https://www.migraciokutato.hu/2020/05/26/horizont-2020-8-europa-lepeskenyszerben-%E2%80%95-a-libiai-katonai-helyzet-atalakulasa/> [2021. november 21.]

Marsai, V.: A politikai rendezés kérdőjelei Líbiában. *Migrációkutató Intézet*, 2019/1. 1-5.

Marsai, V.: Líbia. In: Marsai, Viktor; Nagyné, R.E. (ed.): *Magyarország és Afrika 2018-2025*. Budapest: Ludovika Egyetemi Kiadó, 2020, 97-111.

Marsala, A.: 110 naufraghi bloccati da giorni in condizioni drammatiche sulla nave cargo Maersk. *Il Manifesto*, 2018. június 24., [online], elérhető: <https://ilmanifesto.it/110-naufraghi-bloccati-da-giorni-in-condizioni-drammatiche-sulla-nave-cargo-maersk/>, [2022. március 24]

Martin, I.: The United Nations 'Role in the First Year of the Transition. in: *The Libyan Revolution and Its Aftermath*, Cole, P. – McQuinn, B. (eds.), 2015, Oxford University Press. 127–152.

Martin,G.: *The Sage Encyclopedia of Terrorism*. SAGE Publication Inc., 2011.

Marton P. – Balogh I. – Rada P.: *Biztonsági tanulmányok. Új fogalmi keretek és tanulságok a viseigrádi országok számára*. Antall József Tudásközpont, 2015, 23-35.

Massolo, G.: Ai libici serve l'Europa. *ISPI*, 2021, [online], elérhető: <https://www.ispionline.it/it/pubblicazione/ai-libici-serve-leuropa-30666>, [2021. november 23.]

Massolo, G.: Se in Libia cambiano le regole del gioco. *ISPI Online*, 2020, [online], elérhető: <https://www.ispionline.it/it/pubblicazione/se-libia-cambiano-le-regole-del-gioco-24791> [2020. december 5.]

Mathias, A. – Buzan, B.: Securitization, Sectors and Functional Differentiation. *Security Dialogue*, 2011, 42, no. 4/5, 413-25.

Mattiello, A.: Libia: gli ultimi sviluppi. *Servizio Affari Internazionali*, 2020. május, [online], elérhető: <https://www.senato.it/service/PDF/PDFServer/BGT/01151649.pdf>, [2021. november 23.]

Maugeri, L.: *L' arma del petrolio. Questione petrolifera globale, guerra fredda e politica italiana nella vicenda di Enrico Mattei*. Loggia de' Lanzi, Florence, 1994.

McGinnis, P.: Anti-Immigrant Populism in Italy: An Analysis of Matteo Salvini's Strategy to Push Italy's Immigration Policy to the Far Right *The Yale Review of International Studies*, 2021, [online], elérhető: <http://yris.yira.org/winter-issue/4659>, [2022. március 23.]

Mearsheimer, J. J.: *The Tragedy of Great Power Politics*. New York: W. W. Norton & Company., 2014

Mediterranean Affairs: Migrant crisis, NGOs and the snares of the Mediterranean region. 2017. december 6., [online], elérhető: <https://www.mediterraneanaffairs.com/migrant-crisis-ngos-snares-mediterranean-region/>, [2021. március 25.]

Megerisi, T.: Geostrategic Dimensions of Libya's Civil War. *Africa Security Brief*, Africa Center for Strategic Studies, 2020, No. 37 (May 2020), <http://www.jstor.org/stable/resrep24408>.

Megrisi, Tarek: *Information, Participation, Reputation: The GNC and the role of communication*. Sadeq Institute, 2013.

Menotti, R.: *XXI secolo: fine della sicurezza?*. Roma: Laterza, 2003.

Mercuri, M.: Tutte le mire della Francia in Libia. È ancora possibile un ruolo per l'Italia?. *Dialoghi Mediterranei*, 2017, [online], elérhető: <http://www.istitutoeuroarabo.it/DM/tutte-le-mire-della-francia-in-libia-e-ancora-possibile-un-ruolo-per-litalia/>, [2019. január 23.]

Mezran, K. – De Maio, P.: Between the Past and the Future: Has a Shift in Italian Libyan Relations Occurred?. *The Journal of North Africa Studies*, 2007, vol. 12/4, December: 439-451.

Mezran, K. – Miller, E.: Libya: From Intervention to Proxy War. The Atlantic Council, issue brief, 2017.

Mezren, K. – Varvelli, A.: *Foreign Actors in Libya's Crisis*. ISPI Report, 2017. július 24.

Micallef, J.V.: Is Libya Putin's Next Target?. *Huffington Post. The World Post*, 2017. február 12., [online], elérhető: http://www.huffingtonpost.com/joseph-v-micallef/is-libya-putins-next-targ_b_14705620.html, [2022. március 15.]

Middle East Monitor: Sarraj rejects Operation IRINI, accuses Europe of siding with Haftar. 2020. április 25., [online], elérhető: <https://www.middleeastmonitor.com/20200425-sarraj-rejectsoperation-irini-accuses-europe-of-siding-with-haftar/>, [2020. december 5.]

Migliori, R.: *Italia da potenza mediatrice a potenza media*. Amon Edizione, 2014.

Milliken, J.: The Study of Discourse in International Relations: A Critique of Research and Methods. *European Journal of International Relations*, 1999, vol. 5, no. 2.

Ministero degli Affari Esteri e della Cooperazione Internazionale, Archivio dei Trattati Internazionali Online, [online], elérhető: http://itra.esteri.it/Ricerca_Documenti/wfrmRicerca_Documenti.aspx, [2020. december 2.]

Ministero degli Affari Esteri e della Cooperazione Internazionale, Archivio dei Trattati Internazionali Online, [online], elérhető: http://itra.esteri.it/Ricerca_Documenti/wfrmRicerca_Documenti.aspx, [2020. december 2.]

Ministero degli Affari Esteri: Focus-Libia: Frattini, per l'Italia Cnt è unico interlocutore. 2011. április 4., [online], elérhető: http://www.esteri.it/MAE/IT/Sala_Stampa/ArchivioNotizie/Approfondimenti/2011/04/20110404_FocusLibia_frattini_Cnt.htm, [2020. október 2.]

Ministero degli Affari Esteri: Strategia italiana nel Mediterraneo. 2017, [online], elérhető: <https://www.esteri.it/mae/resource/doc/2017/12/rapporto-med-maeci-ita.pdf>, [2022. március 20.]

Ministero dell'Interno: Immigrazione clandestina: il ministro dell'Interno Amato firma a Tripoli un accordo per il pattugliamento congiunto della costa libica, 2007, [online], elérhető: https://www1.interno.gov.it/mininterno/export/sites/default/it/sezioni/sala_stamp/notice/ministro/0871_2007_12_29_ministro_Amato_firma_a_Tripoli_accordo_per_il_pattugliamento_congiunto.html_8783098.html, [2020. december 2.]

Ministero della Difesa: *Documento Programmatico per la Difesa per il triennio 2021-2023*. 2021, [online], elérhető: <https://www.difesa.it/Content/Documents/20210804%20DPP%202021-2023%20-ult.pdf> [2022. március 5.]

Ministero della Difesa: Documento Programmatico Pluriennale 2017-2019. 2017, [online], elérhető: https://www.difesa.it/Content/Documents/DPP/DPP_2017_2019_Approvato_light.pdf, [2022. március 23.]

Ministero della Difesa: *Il Concetto Strategico del Capo di Stato Maggiore della Difesa*. 2020, [online], elérhető: https://www.difesa.it/SMD_/CaSMD/concetto_strategico_casmd/Pagine/3_Evoluzione_contesto_sicurezza.aspx, [2020. december 5.]

Ministero della Difesa: *Libro Bianco della Difesa per la sicurezza internazionale e la difesa*. 2015, [online], elérhető: https://www.difesa.it/Primo_Piano/Documents/2015/04_Aprile/LB_2015.pdf, [2020. december 5.]

Ministero della Difesa: Missione bilaterale di assistenza e supporto in Libia (MIASIT). [online], elérhető: http://www.esercito.difesa.it/operazioni/operazioni_oltremare/Pagine/Libia-MIL.aspx, [2022. március 23.]

Ministero della Difesa: Operazione Ippocrate, [online], elérhető: https://www.difesa.it/OperazioniMilitari/op_intern_corso/op_ippocrate/Pagine/missione.aspx, [2020. december 5.]

Ministero della Difesa: Operazione Ippocrate, contributo nazionale. 2017, [online], elérhető: http://www.difesa.it/OperazioniMilitari/op_intern_corso/op_ippocrate/Pagine/contributo_nazionale.aspx, [2022. március 23.]

Ministero dello Sviluppo Economico: Analisi e statistiche energetiche a minerarie – Gas naturale, importazioni, [online], elérhető: https://dgsaie.mise.gov.it/gas_naturale_importazioni.php, [2021. november 25.]

Ministero dello Sviluppo Economico: Analisi e statistiche energetiche a minerarie – Situazione energetica. [online], elérhető: https://dgsaie.mise.gov.it/situazione_energetica.php?lang=it IT [2021. november 25.]

Minuto, M. M.: Verso un Mediterraneo Globalizzato?. *Osservatorio per la stabilità e sicurezza del Mediterraneo Allargato*, 2019, [online], elérhető: <https://www.ossmediterraneo.com/verso-un-mediterraneo-globalizzato/>, [2020. december 5.]

Miranda, V.: Striking a Balance Between Norms and Interests in Italian Foreign Policy: The Balkans and Libya, *IAI Working Papers*, 11/11 2011.

Missiroli, A.: Italy's security and defence policy: between the EU and the USA, or just Prodi and Berlusconi?. *Journal of Southern Europe and the Balkans*, 2007, 9 (2), 149168.

Molnár A. – Molnár É. – Takács L. – Vecsey M.: A nemzetközi jelenlét Líbiában 2011-től napjainkig, *SVKI Elemzések*, 2019/11

Molnár A. – Szászi I. – Takács L.: Security sector reform by intergovernmental organisations in Libya. *International Journal of Euro-Mediterranean Studies*, 2021, 14:1, 7-49.

Molnár A. – Sente-Varga M.: Europeanised or sovereignist approach to tackle irregular immigration in Southern Europe. *International Journal of Euro-Mediterranean Studies*, 2020, Vol. 13., nr. 1.

Molnár A.: Az EUNAVFOR MED Sophia művelet, in: Molnár A. – Komlósi O. (eds.): *Az Európai Unió mediterrán térséggel összefüggő kapcsolata*, Dialóg Kiadó, Budapest, 2019, 110-114.

Molnár A.: Az olasz politika viharai. Úton a harmadik köztársaság felé?. In: Ferwagner P. Á. – Garaczi I. – Kalmár Z. (eds.): *Mediterrán perspektívák*. Stratégiakutató Intézet, Budapest, 2015. 249-283.

Molnár A.: Italy and the Mediterranean Refugee Crisis. In: Tanács-Mandák, F.(ed.) *Identity crisis in Italy*. Budapest, Dialóg Campus Kiadó, 2019, 149-165.

Molnár A.: Olaszország biztonsági kihívásai és stratégiai irányai. *Felderítő Szemle*, 2018. XVII: (3)

Molnár A.: Olaszország és Líbia kapcsolata a 2011-es polgárháború tükrében. *KÜL-VILÁG*, 2011, 8:4, 1-26.

Molnár A.: Olaszország hozzájárulása a közös biztonsághoz. *Grotius*, 2009, 1-25.

Molnár A.: Politikai perszonalizáció – az olasz politika főszereplői a második köztársaság idején. *Nemzet és Biztonság*, 2017/6. szám, 41-60.

Molnár A.: The Long-time Sick Man of Europe. *GLOBS: FOREIGN AFFAIRS AND TRADE*, 2559-8155 November.

Morgan, P.: *Security in International Politics: Traditional Approaches in Contemporary Security Studies*. Oxford University Press, Oxford, 2007.

Morgenthau, H. J.: *Politics Among Nations. The Struggle for Power and Peace*. Knopf, New York, 1973.

- Morgenthau, H.J.: Another "Great Debate": The National Interest of the United States. *American Political Science Review*, 1952:46, 961-988.
- Mumford, A.: Proxy Warfare and the Future of Conflict. *The RUSI Journal*, 2013, 158:2, 40-46, DOI: 10.1080/03071847.2013.787733
- Mundy, J.: *Libya (Hot Spots in Global Politics)*. Cambridge: Polity Press, 2019.
- N. Rózsa E.: The Libyan Revolution: Outcome and Perspectives – the Social Context. *Papers IE MED/ EUROMESCO*, 2011 : 24, 1-3.
- N. Rózsa E – Tüske, L.: Libya: the Other Way or are Really the Tribes Ruling the Agenda? *KÜLPOLITIKAI TANULMÁNYOK - HUNGARIAN INSTITUTE OF INTERNATIONAL AFFAIRS* 2011:28
- N. Rózsa E.: *Az arab tavasz: a Közel-Kelet átalakulása*. Budapest: Osiris Kiadó, 2015.
- N. Rózsa E.: Threats and Challenges in the Post-Qaddafi Libya. *FOCUS*, 2021:22, 57-66. NATO: NATO and Libya (archived). 2015, [online], elérhető: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_71652.htm, [2019. január 29.]
- Negri, A.: Come perdere la Libia una seconda volta. *l'Antidiplomatico*, 2019, [online], elérhető: <https://www.lantidiplomatico.it/dettnews-alberto-negri-come-perdere-la-libia-una-seconda-volta/82-33253/>, [2020. december 5.]
- Negri, A.: Vi spiego chi festeggia (e chi si preoccupa) per l'avanzata di Haftar in Libia. *Start Magazine*, 2019, [online], elérhető: <https://www.startmag.it/mondo/vi-spiego-chi-festeggia-e-chi-si-preoccupa-per-lavanzata-di-haftar-in-libia/>, [2020. december 5.]
- Nemesi A.L.: A nyelv a nyilvánosságban: versengő és társdiskurzusok. *Replika*, 2015/6.szám, 97-111.
- Nemesi A.L.: A migráció diskurzusainak képi jellegzetességei a hírmédiában: stratégiák és taktikák. *E-nyelv magazin*, 2017, 3.sz., 135-137., [online], elérhető: https://epa.oszk.hu/02200/02263/00033/EPA02263_e_nyelv_magazin_2017_3_04.htm, [2022. március 1.]
- Newell, J. L.: Italian Politics After the End of the Cold War: The Continuation of a Two-Level Game. In: Carbone, M. (ed.): *Italy in the Post-Cold War Order*. Lanham, MD: Lexington Books, 2011.
- Newell, J.L.: Italy's new government and the migrant crisis. *Contemporary Italian Politics*, 2019, 11:4, 355-357, DOI: [10.1080/23248823.2019.1685123](https://doi.org/10.1080/23248823.2019.1685123)
- Newell, J.L.: *Parties and democracy in Italy*. Aldershot, UK: Ashgate Publishing Ltd, 2000.
- Next Quotidiano: Sondaggi Demos & PI: l'immigrazione? Il vero problema è la crisi economica, 2020. június 15, [online], elérhető: <https://www.nextquotidiano.it/sondaggi-demos-pi-immigrazione-il-vero-problema-e-la-crisi-economica/> [2020. december 5.]
- Nichols, M. : Libya Arms Fueling Conflicts in Syria, Mali and Beyond: U.N. Experts. *Reuters*, 2013. április 9., [online], elérhető: <https://www.reuters.com/article/us-libya-arms-un-idUSBRE93814Y20130409>, [2021. november 2.]
- Nigro, V.: Italia e Francia: "Sulla Libia siamo più vicini". *La Repubblica*, 2021. március 5., [online], elérhető: https://www.repubblica.it/esteri/2021/03/05/news/italia_e_francia_sulla_libia_siamo_piu_vicini_-290536436/, [2021. november 23.]

- Nigro, V.: Italia-Egitto, Conte telefona ad al-Sisi per Regeni e per i pescatori sequestrati in Libia. *La Repubblica*, 2020. november 20., [online], elérhető: <https://www.repubblica.it/esteri/2020/11/20/news/italia-egitto conte telefona a sisi per regeni e per i pescatori sequestrati in libia-275123470/>, [2021. november 23.]
- Nigro, V.: Quando Craxi Pensò di Attaccare la Libia, 1986, *La Repubblica.it*, [online], elérhető: <http://ricerca.repubblica.it/repubblica/archivio/repubblica/2008/10/31/1986-quando-craxi-penso-diattaccare-la.html>, [2020. december 2.]
- Norman, C. D. – Helmer, O.: *The Use of Exports for the Estimation of Bombing Requirements*. Santa Monica, RAND Corporation, 1951.
- Nuechterlein, D. E.: National Interests and Foreign Policy: A Conceptual Framework for Analysis and Decision-Making. *British Journal of International Studies*, 1976, 2(3), 246–266,
- Observatory of Economic Complexity: What does Libya export., [online], elérhető: <https://oec.world/en/visualize/line/hs92/export/lby/chn.fra.deu.ita.tun.tur.are.usa/all/2010.2019/> [2020. december 5.]
- Observatory of Economic Complexity: What does Libya import., [online], elérhető: <https://oec.world/en/visualize/line/hs92/import/lby/chn.fra.deu.ita.tun.tur.are.usa/all/2010.2019/> [2020. december 5.]
- OECD: „SME and entrepreneurship issues and policies in Italy: Assessment and recommendations”, in *Italy: Key Issues and Policies*. OECD Publishing, Paris, 2014
- Oliari, E.: Roma – Incontro tra il libico Ali Zeidan ed Enrico Letta, per stabilizzare e ricostruire la Libia. *Notizie Geopolitiche*, 2013. július 4., [online], elérhető: <https://www.notiziegeopolitiche.net/roma-incontro-tra-il-libico-ali-zeidan-ed-enrico-letta-per-stabilizzare-e-ricostruire-la-libia/>, [2021. március 25.]
- Olmastroni, F.: Patterns of isolationism: a quantitative assessment of Italy’s defence and foreign policy from government alternation to ‘grand coalitions’. *Contemporary Italian Politics*, 2014, 6:3, 285-299, DOI: 10.1080/23248823.2014.966506
- Osservatorio di Politica Internazionale: La Libia dopo Gheddafi. *ISPI-CeSPI*, 2012, [online], elérhető: <https://www.parlamento.it/application/xmanager/projects/parlamento/file/repository/affariinternazionali/osservatorio/approfondimenti/PI0052App.pdf>, [2022. március 15.]
- Ottoleghi, G: *Gli italiani e il colonialismo. I campi di detenzione italiani in Africa*. Sugarco edizione, Milano 1997.
- OXFAM Italia: Aumentano di nuovo i fondi italiani alla Guardia Costiera libica. 2021, [online], elérhető: https://www.oxfamitalia.org/wp-content/uploads/2021/07/CS_-MIGRANTI-OXFAM_AUMENTANO-DI-NUOVO-I-FONDI-ITALIANI-ALLA-GUARDIA-COSTIERA-LIBICA_3_7_2021.pdf [2022. március 14.]
- Palm, A. – Barana, L.: Italy's Migration Policy: A Self-Defeating Approach Spells Marginalisation in Europe, *Istituto Affari Internazionali, IAI Commentaries*, 19/44, 2019. [online], elérhető: https://www.iai.it/en/pubblicazioni/italys-migration-policy-self-defeating-approach-spells-marginalisation-europe#_ftn8, [2021. március 26.]
- Palm, A. Leading the Way? Italy's External Migration Policies and the 2018 Elections: An Uncertain Future. *Istituto Affari Internazionali, IAI Commentaries* 18/12, 2018, [online], elérhető: <https://www.iai.it/en/pubblicazioni/leading-way-italys-external-migration-policies-and-2018-elections>, [2021. március 25.]

- Palma, L.: La caduta di Gheddafi e la frantumazione della Libia. *ISPI*, 2021. június 28., [online], elérhető: <https://www.ispionline.it/it/pubblicazione/la-caduta-di-gheddafi-e-la-frantumazione-della-libia-30903>, [2022. március 15.]
- Panbianco, A.: Le cause interne del basso profilo. *Politica internazionale*, 1982, 10: 15–21.
- Panbianco, S.: The Mare Nostrum Operation and the SAR approach: the Italian response to address the Mediterranean migration crisis, EUMedEA Online Working Paper Series, 3-2016, [online], elérhető: http://www.dsps.unict.it/sites/default/files/files/panbianco_EUMedEA_JMWP_03_2016_.pdf, [2020. december 5.]
- Panella, C.: Dilettanti allo sbaraglio. *Linkiesta*, 2020. június 5., [online], elérhető: <https://www.linkiesta.it/2020/06/conte-di-maio-libia-guerra-storia/>, [2021. március 23.]
- Paoletti, E.: *The Migration of Power and North-South Inequalities. The Case of Italy and Libya*. London: Palgrave Macmillan, 2010.
- Papp, D. S.: *Contemporary International Relations. Frameworks for Understanding*. Macmillan Publishing Company, New York, 1992.
- Paravicini, G.: Italy's 'minister of fear'. *Politico*, 2017. december 27., [online], elérhető: <https://www.politico.eu/article/marco-minniti-italy-minister-of-fear/>, [2021. március 3.]
- Parsi, V. E.: Italy's Foreign Policy Game: Moving without the Ball. In: Carbone, M. – Piattoni, S. (eds.): *Italian Politics: Governing Under Constraint*. 118–134. Vol. 31. New York: Berghahn, 2016.
- Pasquino, G.: Pesi internazionali e contrappesi nazionali. In: Cavazza, F. – Graubard, S.: *Il caso italiano*. Milano: Garzanti, 1974.
- Pastore, F.: La politica dell'Immigrazione, In: F. Bruni, F. – Ronzitti, N. (ed): : *L'Italia e la politica internazionale*. Bologna, Il Mulino, 2001.
- Patalano, A.: Nightmare Nostrum? Not Quite. *The RUSI Journal*, 2015, 160(3), 14–19.
- Pelosi, G.: Monti firma il patto di Tripoli. *Il Sole 24 Ore*, 2012. január 12., [online], elérhető: https://st.ilsole24ore.com/art/notizie/2012-01-22/monti-firma-patto-tripoli-081156.shtml?uuid=AaApB6gE&refresh_ce=1 [2021. március 23.]
- Pénzváltó N. – Vargha M.: (Ne) folytassa, Sophia! – Az Irini művelet kilátásai, *Migrációkutató Intézet*, 2020/12.
- Pénzváltó N.: Törökország líbiai háborúja. *Migrációkutató Intézet*, 2020/2.
- Ping, J.: *Middle Power Statecraft*. London: Routledge, 2005.
- Piotto, Ch.: Migranti, a che punto siamo con i rimpatri?, *SkyTG24*, 2019. február 15., [online], elérhető: <https://web.archive.org/web/20200508133016/https://tg24.sky.it/cronaca/2019/02/15/rimpatri-migranti-dati-salvini>, [2021. március 2.]
- Pizzigallo, M.: *La 'politica estera' dell'AGIP (1933-1940)*. Giuffrè, Milano, 1992.
- Powell, I.T.: Managing Colonial Recollections. *Interventions*, 2015, 17:3, 452-467.
- Quaglia, L. – Moxon-Browne, E.: What makes a good EU presidency? Italy and Ireland compared. *Journal of Common Market Studies*, 2005, vol. 44., no. 2.
- Quaglia, L.: The Role of Italy in the European Union: Between Continuity and Change. *Journal of Southern Europe and the Balkans*, 2007, 9 (2): 133–148. doi:10.1080/14613190701414426.

Qualenergia: Rapporti Libia-Italia, il peso di gas e petrolio. *QualEnergia*, 2016, [online], elérhető: <https://www.qualenergia.it/articoli/20160308-rapporti-libia-italia-il-peso-di-gas-e-petrolio/> [2020. április 12.]

Quifinanza: Libia, il vero protagonista è il petrolio: quali effetti sull'Italia, 2020, [online], elérhető: <https://quifinanza.it/soldi/libia-conferenza-berlino-protagonista-petrolio-effetti-italia/344493/> [2020. december 5.]

Quinn, M.: *Oil Rich but Lacking Institutions, Libya Struggles to Build a State: Q&A with Dr. Younes Abouyoub*, International Peace Institute – Global Observatory, 2014.

Rada P.: Átalakuló biztonsági kihívások. *Új világrend? Grotius könyvtár*, 2007, 53-72. o. ISBN 978-963-06-2637-8

Raineri, D.: Cosa c'entrano la politica libica e la visita di Di Maio con i pescatori italiani sequestrati. *Il Foglio*, 2020. szeptember 17., [online], elérhető: <https://www.ilfoglio.it/esteri/2020/09/17/news/cosa-c-entrano-la-politica-libica-e-la-visita-di-di-maio-con-i-pescatori-italiani-sequestrati-1073236/>, [2021. március 26.]

Raineri, D.: Testacoda gialloverde sulla Libia, tutti ai piedi di Serraj, *Il Foglio*, 2018. június 19., [online], elérhető: <https://www.ilfoglio.it/esteri/2018/06/19/news/immigrazione-piano-salvini-come-minniti-serraj-aiuti-tripoli-nato-accordi-milizie-201135/>, [2021. március 26.]

Raineri, D.: Una brillante umiliazione a Bengasi. *Il Foglio*, 2020. december 18., [online], elérhető: <https://www.ilfoglio.it/esteri/2020/12/18/news/una-brillante-umiliazione-a-bengasi-1568818/>, [2021. március 2.]

Rame, S.: Le riforme del governo Letta: niente reato di clandestinità e mano morbida per le canne. *Il Giornale*, 2014. január 21., [online], elérhető: <https://www.ilgiornale.it/news/interni/governo-letta-cancella-reato-clandestinit-984503.html> [2021. március 12.]

Ramoino, P.P.: Non trascuriamo il 'Mediterraneo allargato'. *Rivista Marittima*, 2014/augusztus-szeptember,

Rampoldi, G.: Libia, Renzi e la 'mossa del perdente'. *Il fatto Quotidiano*, 2016. március 4., [online], elérhető: <https://www.ilfattoquotidiano.it/2016/03/04/libia-renzi-e-la-mossa-del-perdente/2518858/>, [2021. március 25.]

Rapcsák: *Többszemponú döntési problémák*. Egyetemi oktatáshoz segédanyag, Budapesti Corvinus Egyetem, 2007.

Ratti, L.: All Aboard the Bandwagon? Structural Realism and Italy's International Role. *Diplomacy & Statecraft*, 2012, 23:1, 87-109, DOI: [10.1080/09592296.2012.651964](https://doi.org/10.1080/09592296.2012.651964)

Ratti, L.: Italy as a Multilateral Actor: The Inescapable Destiny of a Middle Power. In Carbone, M. (ed.): *Italy in the Post-Cold War Order: Adaptation, Bipartisanship, Visibility*, 123–140. Lanham, MD: Rowman, 2011.

Redattore Sociale: "Il Memorandum Italia-Libia ha calpestato la Costituzione": ricorso di Leu e Asgi. 2018. február 27. [online], elérhető: <https://www.redattoresociale.it/article/notiziario/il-memorandum-italia-libia-ha-calpestato-la-costituzione-ricorso-di-leu-e-asgi>, [2021. március 25.]

Remek É.: Mekkora a „biztonságunk árnyéka” globalizált világunkban?. *Nemzeti és etnikai konfliktusok*, Kodolányi János Főiskola, 2015, 67-78. o. ISBN 978-615-5075-31-5

Rettman, A.: Libya is Test of EU Geopolitics, Ex-UN Inspector Says. *EU Observer*, 2020. február 25., [online], elérhető: <https://euobserver.com/foreign/147536>, [2021. november 23.]

- Reuters: In new EU sea mission, ships not obliged to bring migrants to Italy. 2018, [online]:
 elérhető: <https://www.reuters.com/article/us-europe-migrants-italy/in-new-eu-sea-mission-ships-not-obliged-to-bring-migrants-to-italy-idUSKBN1FL62M>, [2020. december 5.]
- Riccardi, L.: *La «grandezza» di una Media Potenza. Personaggi e problemi della politica estera italiana del Novecento*. Róma, Società Editrice Dante Alighieri – Biblioteca della Nuova Rivista Storica, 2017.
- Richardson, J. E. – Colombo, M.: Continuity and change in anti-immigrant discourse in Italy: An analysis of the visual propaganda of the Lega Nord. *Journal of Language and Politics*, 2013, 12(2), 180–202.
- Riddervold, M.: A humanitarian mission in line with human rights? Assessing Sophia, the EU’s naval response to the migration crisis. *European Security*, 2018, 27:2, 158-174.
- Ripsman, N. M.: *Neoclassical Realism*. Oxford Research Encyclopedias, 2011.
- Ripsman, N.M.: Neoclassical Realism, *International Studies*, 2011, <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190846626.013.36>
- Ripsman, N.M.: *Peacemaking by Democracies: The Effect of State Autonomy on the Post-World-War Settlements*. University Park: Penn State University Press, 2002.
- Risse, T.: Governance Configurations in Areas of Limited Statehood. *SFB Working Paper Series*, 32., 2017.
- Riutort, P.: *Sociologie de la communication politique*. Paris, La découverte, 2013.
- Robert, J.: – Sørensen, G.: *Introduction to International Relations: Theories and Approaches*. Second Edition. Oxford: Oxford University Press, 2003.
- Robertson, J.: Middle-power definitions: confusion reigns supreme. *Australian Journal of International Affairs* 71, 2017, no. 4: 355–70.
- Romero, F.: Rethinking Italy’s shrinking place in the international arena. *The International Spectator*, 2016, 5, no. 1: 1–12.
- Ronzitti, N.: “Il trattato Italia-Libia di amicizia, partenariato e cooperazione”. *Servizio Affari Internazionali*, XVI legislatura. Dossier. n., 2009b [online], elérhető: http://www.iai.it/sites/default/files/pi_a_c_108.pdf, [2020. december 2.]
- Ronzitti, N.: The Treaty of Friendship, Partnership and Cooperation between Italy and Libya: New Prospects for Cooperation in the Mediterranean. *Bulletin of Italian Politics* 2009, 1, no. 1: 125–33.
- Rosa, P. – Benati, S. –Foradori, P. –Longoni, G.: Neoclassical realism and Italy’s military behaviour, 1946–2010: a combined dyad/nation analysis. *Political Research Exchange*, 2020, 2:1, DOI: [10.1080/2474736X.2020.1770103](https://doi.org/10.1080/2474736X.2020.1770103)
- Rosini, G.: Lo scontro tra Italia e Turchia si gioca anche in Libia. *Il Fatto Quotidiano*, 2021-
 április 12., [online], elérhető: <https://www.ilfattoquotidiano.it/2021/04/12/lo-scontro-tra-italia-e-turchia-si-gioca-anche-in-libia-infrastrutture-energia-e-flussi-migratori-ecco-i-dossier-cari-a-roma-e-ankara/6163276/>, [2021. november 23.]
- Rutigliano, M.: Collaborazione tra Italia e Francia su Libia e Sahel. *Sicurezza Internazionale*, 2021. április 15., [online], elérhető: <https://sicurezzainternazionale.luiss.it/2021/04/15/collaborazione-italia-francia-libia-sahel/>, [2021. november 23.]

- Ryan, M.: Libyan force was lesson in limits of U.S. power. *The Washington Post*, 2015. augusztus 5., [online], elérhető: https://www.washingtonpost.com/world/national-security/a-security-force-for-libya-becomes-a-lesson-in-failure/2015/08/05/70a3ba90-1b76-11e5-bd7f-4611a60dd8e5_story.html, [2022. március 15.]
- Saaty T. L. – Vargas L. G.: *Models, methods, concepts and applications of Analytical Hierarchy Process*. International Series in Operations Research and Management Sciences – Boston /Dodrecht/London: Kluwer Academic Publishers, 2001.
- Saaty, T. L.: *Decision making for leaders: the AHP for decisions in a complex world*. RWS Publications, Pittsburgh, PA, 1990.
- Salehyan, I.: The Delegation of War to Rebel Organizations. *Journal of Conflict Resolution*, 2010, 54, no. 3, 493-515.
- Santoro, C. M.: *La politica estera di una media potenza: l'Italia dall'Unità ad oggi*. Bologna: Il Mulino, 1991.
- Sartori, N.: Il Mediterraneo e la sicurezza energetica, in:; Marrone, A. – Nones, M. (ed.): *La sicurezza nel Mediterraneo e l'Italia*. 2015, Quaderni IAI.
- Sartori, N.: La crisi libica e il legame energetico con l'Italia, 2011. *Affari Internazionali*, 2011, [online], elérhető: <https://www.affarinternazionali.it/2011/02/la-crisi-libica-e-il-legame-energetico-con-litalia/> [2020. április 12.]
- Scaglione, F.: La Libia è persa: il mondo sta con Haftar e l'Italia è rimasta sola e dalla parte sbagliata. *Linkiesta*, 2019, [online], elérhető: <https://www.linkiesta.it/2019/04/libia-haftar-sarraj-incontro-conte-qatar-francia/>, [2021. november 21.]
- Schuster, J., and H. Maier (2006). 'The Rift: Explaining Europe's Divergent Iraq Policies in the Run-Up of the American-Led War on Iraq', *Foreign Policy Analysis*, 2, 223–44.
- Schweller, R.L.: Bandwagoning for Profit: Bringing the Revisionist State Back In. *International Security*, 1994, 19/1, 72–107.
- Schweller, R. L.: Unanswered Threats: A Neoclassical Realist Theory of Underbalancing. *International Security*, 2004, 29(2), 159–201.
- Sciortino, G.: Diversity and the European Public Sphere: The case of Italy. *Eurosphere Country Reports*, Online Country Report No. 13., 2010.
- Segré, C.: Italo Balbo and the colonization of Libya. *Journal of Contemporary History*, 1972, 7(3/4): 141-155.
- Semprini, F.: Così le milizie di Sabratha combattono per i soldi italiani. *La Stampa*, 2017. október 27., [online], elérhető: <https://www.lastampa.it/esteri/2017/10/27/news/cosi-le-milizie-di-sabratha-combattono-per-i-soldi-italiani-1.34409864>, [2021. március 25.]
- Senato della Repubblica: Legislatura 17^a - Dossier n. 210, Da Mare Nostrum a Triton. [online], elérhető: https://www.senato.it/japp/bgt/showdoc/17/DOSSIER/0/912705/index.html?part=dossier_dossier1-sezione_sezione11-table_table7, [2021. március 25.]
- Senato della Repubblica: Legislatura 17^a - Dossier n. 45, Dispositivo aeronavale nazionale. [online], elérhető: http://www.senato.it/japp/bgt/showdoc/17/DOSSIER/0/1063826/index.html?part=dossier_dossier1-sezione_sezione8-h2_h27, [2020. december 5.]

Senato della Repubblica: Mozioni nn. 244, 249, 270, 271, 272 e 273 sull'operazione Mare nostrum, VII Legislatura, 2013-2018, [online], elérhető: <http://www.senato.it/leg/17/BGT/Schede/ProcANL/ProcANLscheda30207.htm>, [2021. március 25.]

Senato: Autorizzazione e proroga missioni internazionali 2020. 2020, [online], elérhető: <https://www.senato.it/service/PDF/PDFServer/BGT/01155059.pdf> [2022. március 23.]

Senato: Deliberazione del Consiglio dei ministri del 14 gennaio 2017., 2017 [online], elérhető: <https://www.senato.it/service/PDF/PDFServer/BGT/01002580.pdf>, [2022. március 23.]

Senato: EUNAVFOR MED Sophia: una missione prorogata ma depotenziata. 2019, [online], elérhető: <http://www.senato.it/service/PDF/PDFServer/BGT/01106950.pdf>, [2022. március 23.]

Serrao, G.: Qual è il reale peso della Libia dal punto di vista energetico nell'area del Mediterraneo. *AGI*, 2018. szeptember 11., [online], elérhető: https://www.agi.it/blog-italia/energia-e-sostenibilita/libia_petrolio-4366439/post/2018-09-11/ [2020. április 12.]

Sharabi, H.: *Nationalism and Revolution in the Arab World*. London: D. Van Nostrand, 1966.

Siddi, M.: Italy's 'Middle Power' Approach to Russia. *The International Spectator*, 2018, 54:2, 123-138.

Silvestri, S.: L'Italia: partner fedele ma di basso profilo. In: Caligaris, L. (ed): *La difesa europea: proposte e sfide*. Milano: Edizioni di Comunità, 1990.

Sistema di informazione per la sicurezza della Repubblica: *Relazione annuale. 2018*, 17.o., [online], elérhető: <https://www.sicurezzanazionale.gov.it/sisr.nsf/wp-content/uploads/2019/02/Relazione-2018.pdf> [2021. március 4.]

Sistema di informazione per la sicurezza della Repubblica: *Relazione annuale. 2019*, [online], elérhető: <https://www.sicurezzanazionale.gov.it/sisr.nsf/wp-content/uploads/2020/03/RELAZIONE-ANNUALE-2019-4.pdf> [2021. március 4.]

SkyTG: La Camera vota sì alla missione in Libia. Ma si divide, 2011. március 24., [online], elérhető: https://tg24.sky.it/politica/2011/03/24/libia_risoluzione_Lega_pdl_dibattito_camera_missione_odissea_all_alba [2021. március 23.]

Snyder, G.H.: *Alliance politics*. Ithaca, NY: Cornell University Press, 1997.

Societe Generale: Country Risk of Italy: International Trade, 2020, [online], elérhető: <https://import-export.societegenerale.fr/en/country/italy/trade-country-risk>, [2020. december 5.]

SRM Energy& Mediterranean Observatory: *MED & Italian Energy Report, Energy sources, flows and strategies of Italy between Europe and the Mediterranean*. 2019, Giannini Editore, [online], elérhető: https://www.sr-m.it/wp-content/uploads/2019/04/abstract_ENEMED_19_ENG.pdf [2020. december 5.]

SRM: *MED & Italian Energy Report, Energy sources, flows and strategies of Italy between Europe and the Mediterranean*. 2019, [online], elérhető: https://www.sr-m.it/wp-content/uploads/2019/04/abstract_ENEMED_19_ENG.pdf [2021. november 25.], 71-93.

St John, R. B.: *Libya: from colony to independence*. Oxford: Oneworld, 2008.

StateWatch: Italy/Libya: Documents unveil post-Gaddafi cooperation agreement on immigration, 2012. március 28., [online], elérhető:

- <https://www.statewatch.org/news/2012/september/italy-libya-documents-unveil-post-gaddafi-cooperation-agreement-on-immigration/>, [2021. március 25.]
- STATISTA: Volumes of gas imported from Libya to Italy from 2010 to 2020. [online], elérhető: <https://www.statista.com/statistics/807120/volumes-of-natural-gas-imported-from-libya-to-italy/> [2021. április 4.]
- Stephen, M.: The Concept and Role of Middle Powers during Global Rebalancing, *Seton Hall Journal of Diplomacy and International Relations*, 2013.
- Stepper P.: A kényszermigráció mint biztonsági fenyegetés a visegrádi országokban. *Nemzet és Biztonság*, 2018/1. szám, 115–141.
- Stivachtis, A.Y.: International Migration and the Politics of Identity and Security. *Journal of Humanities and Social Sciences*, 2008, 2 (1): 1-23.
- Stoessinger, J.G.. *Why Nations Go To War*. 9th edn. Belmont: Thomson/Wadsworth, 2005.
- Stranieri in Italia: Respingimenti. Italia condannata: “Violati i diritti umani”, 2012. február 23., [online], elérhető: <https://stranieriinitalia.it/attualita/respingimenti-italia-condannata-violati-diritti-umani/amp/>, [2021. március 25.]
- Stratfor: Italy’s Strategy Reversal on Libya. 2011, [online] elérhető: <https://worldview.stratfor.com/article/italys-strategy-reversal-libya>, [2021. március 4.]
- Strazzari, F. – Grandi, M.: Government policy and the migrant crisis in the Mediterranean and African arenas *Contemporary Italian Politics*, 2019, 11:3, 336-354, DOI: [10.1080/23248823.2019.1644833](https://doi.org/10.1080/23248823.2019.1644833)
- Sweeney, K. –Fritz, P.: Jumping on the Bandwagon: An Interest-Based Explanation for Great Power Alliances. *Journal of Politics*, 2004, 64.
- Szabó T.D.: A nemzetközi migráció biztonságiasítása az Európai Unióban. *Biztonságpolitikai Szemle*, 2014, 7:2, 32-50.
- Szalai I.: Olasz Európai Unió törekvések a migrációs helyzet kezelése érdekében. *Szakmai Szemle*, 2018/3., 42-53.
- Takács L.: A líbiai biztonsági szektor fejlődési sajátosságai. *Honvédségi Szemle*, 2020/3. 55-67.
- Takács L.: *Ius soli: Vezet-e út Rómába?*. *Hadtudományi Szemle*, 2020, 13 (1). 131-145.
- Takács L. – Molnár A.: Italy: an aspiring Mediterranean middle power wavering between bilateralism and multilateralism. *Estudos Internacionais: Revista De relações Internacionais Da PUC Minas*, 2020, 8(2), 47-69. <https://doi.org/10.5752/P.2317-773X.2020v8n2p47-69>.
- Tálas P.: A migráció, mint biztonságpolitikai probléma- *Magyar Tudomány*, 180(2019)1.
- Tálas, P.: A magyar terrorveszélyhelyzet-diskurzus margójára. *Nemzet és Biztonság*, 2016/1.
- Taliaferro, J. W.: State Building for Future Wars: Neoclassical Realism and the Resource Extractive State. *Security Studies*, 2006, Vol. 15. No. 3. July-September, 464-495.
- Tanchum, M.: Libya, energy, and the Mediterranean’s new ‘Great Game’. Real Istituto Elcano, 110/2020, [online], elérhető: http://www.realistitutoelcano.org/wps/portal/rielcano_en/contenido?WCM_GLOBAL_CONTEXT=/elcano/elcano_in/zonas_in/ari110-2020-tanchum-libya-energy-and-the-mediterraneans-new-great+game, [2021. november 21.]

Tassinari, F. – Holm U.: Values Promotion and Security Management in EuroMediterranean Relations: The Case of Italy. In: Balossi-Restelli, L. M. Whitman, R. G., and Edwards, G. (eds.): *Italy's Foreign Policy in the Twenty- First Century: A Contested Nature?*. 197–217. London: Routledge, 2015.

Taylor, P.: Molto Agitato, Italy and Mediterranean Security. *Friends of Europe*, 2019, [online], elérhető: https://www.friendsofeurope.org/wp/wp-content/uploads/2019/06/2019_foe_sec_pub_italy_web_0.pdf, [2020. december 5.]

Themistocleous, A.: Securitizing Migration: Aspects and Critiques, *The Globalized World Post Research Paper*, [online], elérhető: <https://thegwpost.files.wordpress.com/2013/05/securitizing-migration-aspects-and-critiques-themistocleous-2013.pdf>, [2020. december 5.]

Therien, J.-P., – Noe'l, A.: Political Parties and Foreign Aid. *American Political Science Review*, 2000, 94:1, 151–62.

Toaldo, M.: Cosa può fare l'Italia per evitare la guerra civile in Libia. ECFR, 2014, [online], elérhető: https://ecfr.eu/rome/article/cosa_puo_fare_litalia_per_evitare_la_guerra_civile_in_libia_matti_a_toaldo_1/, [2021. november 21.]

Toaldo, M.: Decentralising Authoritarianism? The International Intervention, the New 'Revolutionaries' and the Involution of Post-Qadhafi Libya. *Small Wars & Insurgencies* 2016, 27, no. 1.

Törő Cs.: Az olasz külpolitika és a líbiai válság: közvetlen kihívások és sürgős válaszok. *MKI Tanulmányok*, 2011/13,1-13.

Transmed: Gas Transportation System., [online], elérhető: https://www.transmed-spa.it/sistema_di_trasporto.php?lingua=2, [2021. november 25.]

TrendEconomy: Annual International Trade Statistics by Country - Libya, 2020, [online], elérhető: https://trendeconomy.com/data/h2?commodity=TOTAL&reporter=Libya&trade_flow=Export,Import&partner=Italy&indicator=NW,TQ,TV&time_period=1999,2000,2001,2002,2003,2004,2005,2006,2007,2008,2009,2010, [2020. december 5.]

TrendEconomy: Annual International Trade Statistics by Country – Italy, 2020, [online], elérhető: https://trendeconomy.com/data/h2/Italy?time_period=2019,2018,2017,2016,2015,2014,2013,2012,2011,2010,2009,2008, [2020. december 5.]

TrendEconomy: Annual International Trade Statistics by Country – Italy - Libya, 2020, [online], elérhető: https://trendeconomy.com/data/h2?commodity=TOTAL&reporter=Italy&trade_flow=Export,Import&partner=Libya&indicator=NW,TQ,TV&time_period=2008,2009,2010,2011,2012,2013,2014,2015,2016,2017,2018,2019, [2020. december 5.]

U.S. Department of State: Country Reports on Terrorism – Libya. 2019, [online], elérhető: <https://www.state.gov/reports/country-reports-on-terrorism-2019/libya/>, [2020. december 5.]

U.S. Energy Information Administration: Country Analyses Brief: Libya, 2014, [online], elérhető: http://www.ieee.es/Galerias/fichero/OtrasPublicaciones/Internacional/2014/EIA_CountryAnalysisBrief_Libya_25nov2014.pdf [2020. április 12.]

- UNHCR: Operational Data Portal, Mediterranean Situation, Italy. [online], elérhető: <https://data2.unhcr.org/en/situations/mediterranean/location/5205>, [2022. március 7.]
- Unione Petrolifera: Pubblicazioni., [online], elérhető: <https://www.unionepetrolifera.it/pubblicazioni/> [2021. november 25.]
- Unione Petrolifera: Statistiche Economiche, Energetice, Petrolifere. 2015, [online], elérhető: <https://www.unem.it/download/statistiche-economiche-energetiche-e-petrolifere-2015/?wpdmdl=6135&refresh=61d5a551c15f51641391441> [2022. március 2.]
- United Nations Support Mission in Libya, Mandate & Background, [online], elérhető: <https://unsmil.unmissions.org/Default.aspx?tabid=3544&language=en-US>, [2020. december 5.]
- US MARINE CORPS. *Strategy*. MCDP 1-1, 12 November 1997, [online], elérhető: <https://www.marines.mil/Portals/1/Publications/MCDP%201-1%20Strategy.pdf>, [2022. március 14]
- Vaidya, O. S. – Kumar, S.: Analytic hierarchy process: An overview of applications. *European Journal of Operational Research*, 2006, vol. 169(1), 1-29.
- Valbruzzi, M.: *Analisi – Immigrazione in Italia: tra realtà e percezione*. Istituto Cattaneo, 2018. augusztus
- Valigi M., Il comportamento delle medie potenze in ambiente anarchico: un modello. *Quaderni di scienza politica*, 2010, XVII, n.1, Genova, Erga edizioni.
- Van Genugten, S.: *Libya in western foreign policies, 1911 to 2011*. Palgrave MacMillan, London, 2016.
- Vanderwalle, D.: *Storia della Libia contemporanea*. Salerno Editrice, Roma, 2007.
- Varvelli, A.: Italy and Libya: Renewing a Special Relationship. *The International Spectator*, 2010, 45:3, 117-130
- Varvelli, A.: Italy and new Libya between continuity and change. ISPI Policy Brief, 2012/219., [online], elérhető: https://www.ispionline.it/sites/default/files/pubblicazioni/pb_219_2012_1.pdf [2021. november 21.]
- Varvelli, A.: Le strategie di politica energetica dell'Italia. Criticità interne e opportunità internazionali. *Quaderni di Relazioni Internazionali*, num.XXII, 2010b, 98-114.
- Vass M.: *Nemzeti érdekérvényesítés a multilaterális diplomáciában*. Budapesti Közgazdaságtudományi és Államigazgatási Egyetem, PhD értekezés, 2002.
- Vecchi, D. Libia, Berlusconi e Bossi trovano l'accordo, ma non la pace, *Il Fatto Quotidiano*, 2011. május 3., [online] elérhető: <https://www.ilfattoquotidiano.it/2011/05/03/libia-berlusconi-e-bossi-trovano-laccordo-ma-non-la-pace/108725/> [2021. március 23.]
- Venturini, F.: Chi decide davvero la nostra politica estera?, *Corriere della Sera*, 2018. november 5., [online], elérhető: <https://www.corriere.it/sette/18-novembre-05/chi-decide-davvero-nostra-politica-estera-conte-di-maio-salvini-moavero-milanesi-076bd748-dd28-11e8-989f-9f5167836d06.shtml>, [2021. március 26.]
- Venturini, F.: I due capisaldi della geopolitica del Governo Draghi. *L'Eurispes*, 2021. március 15., [online], elérhető: <https://www.leurispes.it/i-due-capisaldi-della-geopolitica-del-governo-draghi/> [2021. november 23.]

- Vespa, D.S.: La guerra in Libia del 2011, la posizione di Berlusconi e il ruolo di Napolitano. *Formiche*, 2017, [online], elérhető: <https://formiche.net/2017/08/libia-berlusconi-napolitano/>, [2022. március 15.]
- Vest, N.: Can Anything Stop the Flow of Advanced Weapons into Libya? *Defense One*, 2019, [online], elérhető: <https://www.defenseone.com/ideas/2019/12/can-anything-stop-flow-advanced-weapons-libya/161892/>, [2020. december 5.]
- Vignoli, V.: Where are the doves? Explaining party support for military operations abroad in Italy. *West European Politics*, 2020, 43:7, 1455-1479, DOI: 10.1080/01402382.2019.1667164
- Villa, M.: Fact-checking, migrazioni 2021. *ISPI*, 2021. július 13, [online], elérhető: <https://www.ispionline.it/it/pubblicazione/ispitel-fact-checking-migrazioni-2021-31027>, [2022. március 15.]
- Villa, M.: In for the Long Haul: Italy's Energy Interests in Northern Africa. *ISPI Online*, 2016, [online], elérhető: <https://www.ispionline.it/it/pubblicazione/long-haul-italys-energy-interests-northern-africa-15198> [2020. december 5.]
- Villa, M.: Sea Arrivals to Italy: The Cost of Deterrence Policies. *ISPI*, 2019. október 5., [online], elérhető: <https://www.ispionline.it/en/publication/sea-arrivals-italy-cost-deterrence-policies-21367>, [2021. március 25.]
- VOA News: Italy, France Spar Over Escalating Conflict in Libya. 2019. április 11., [online], elérhető: <https://www.voanews.com/europe/italy-france-spar-over-escalating-conflict-libya>, [2021. november 23.]
- Volk, T.: Biden's Libya Policy. *Konrad Adenauer Stiftung*, 2021. április, [online], elérhető: <https://www.kas.de/documents/252038/10987758/Biden%E2%80%98s+Libya+Policy.pdf/fef28575-1538-08ba-5beb-a04f6c7c54ab?version=1.0&t=1620226423204>, [2021. november 23.]
- Wæver, O. et al.: *Identity, Migration and the New Security Agenda in Europe*. Pinter, London, 1993.
- Wæver, O.: Securitization and Desecuritization. In: Lipschutz, R. D. (ed.): *On Security*. Columbia University Press, New York, 1995.
- Walston, J.: Italian foreign policy in the 'second republic': changes of form and substance. *Modern Italy*, 2007, 12 (1), 91104.
- Walston, J.: Italy as a Foreign Policy Actor: The Interplay of Domestic and International Factors. In: Carbone, M. (ed.): *Italy in the Post-Cold War Order*. Lanham, MD: Lexington Books, 2011.
- Walt, S M.: Alliance Formation and the Balance of World Power. *International Security*, 1985, 9:4, 3–43
- Walt, S.: *Origins of Alliances*. Ithaca: Cornell University Press, 1987.
- Walt, S.M.: Alliance Formation and the Balance of World Power. *International Security*, 1985, 9/4, 3–43.
- Waltz, K.: *Theory of International Politics*. New York: McGraw-Hill, 1979
- Waltz, K.: *Theory of International Politics*. Open University Press, 1979.
- Wehrey, F. – Harchaoui, J.: Is Libya Finally Ready for Peace?. *Foreign Affairs*, November 30. 2019, [online], elérhető: <https://www.foreignaffairs.com/articles/libya/2018-11-30/libya-finally-ready-peace>, [2020. március 1.]

- Wehrey, F.: Hands’’: The Internationalization of Libya’s Post-2011 Conflicts From Proxies to Boots on the Ground. *Carnegie Endowment for International Peace*, 2020. szeptember 14., [online], elérhető: <https://carnegieendowment.org/2020/09/14/this-war-is-out-of-our-hands-internationalization-of-libya-s-post-2011-conflicts-from-proxies-to-boots-on-ground-pub-82695>., [2022. március 2.]
- Wehrey, F.: *The Burning Shores: Inside the Battle for the New Libya*. New York: Farrar, Straus & Giroux, 2018.
- Wehrey, F.: The NATO Intervention. in: *The Libyan Revolution and Its Aftermath*, Cole, P. – McQuinn, B. (eds.), 2015, Oxford University Press, 105-125.
- Weitsman, P.: *Dangerous Alliances: Proponents of Peace, Weapons of War*. Stanford: Stanford University Press, 2004.
- Winzer, C.: Conceptualizing Energy Security. *EPRG Working Paper*, 1123, 2011, Cambridge
- Wodak, R.: *The politics of fear: What right-wing populist discourses mean*. London, UK: Sage., 2015
- Wohlforth, W.C.: *The Elusive Balance: Power and Perceptions During the Cold War*. Cornell University Press, Ithaca, London, 1993.
- Wright, J.: *Libya: a modern history*. London, Croom Helm, 1981.
- Wright, M.: *Power Politics*. London: Royal Institute of International Affairs, 1978.
- Youde, J. T. – Slagter, T.H.: Creating Good International Citizens: Middle Powers and Domestic Political Institutions. *Seton Hall Journal of Diplomacy and International Relations*, 2013.
- Zakaria, F.: *From Wealth to Power: The Unusual Origins of America’s World Role*. Princeton University Press, Princeton, New Jersey, 1998.
- Zallio, F.: Le deboli onde della crisi. *Politica Internazionale*, 2009, Vol. 34., no. 1/3.
- Zoubir, Y. H. – N. Rózsa E.: The End of the Libyan Dictatorship: The Uncertain Transition. *Third World Quarterly*, 2012 33(7), 1267–1283. doi:10.1080/01436597.2012.691830

Publikációs jegyzék

1. Takács Lili: Az olasz haderő fejlesztésének főbb irányai 2017-2019. *Hadtudományi Szemle*, 2019/1, 184- 202.
2. Takács Lili: A nukleáris taktikai fegyverek olaszországi állomásoztatásának kül- és biztonságpolitikai kérdései. *Nemzet és Biztonság*, 2019/1, 3-19.
3. Takács Lili: Current foreign and security policy issues regarding stationing nuclear tactical weapons in Italy. *Conjuntura Internacional*, 2020,17(2), 2-10.
4. Takács Lili: Olaszország részvétele a Joint Strike Fighter programban: Az F-35-ösök vásárlása a változó politikai akarat árnyékában. *Szakmai Szemle*, 2020/1, 37-55.
5. Takács Lili: Ius soli: Vezet-e út Rómába?. *Hadtudományi Szemle*, 2020/1, 131-145.
6. Takács Lili: A líbiai biztonsági szektor fejlődési sajátosságai. *Honvédségi Szemle*, 2020/3, 55-67.
7. Takács Lili: Az olasz–líbiai kapcsolatok energetikai vonatkozásai. *Szakmai Szemle*, 2020/4., 66-84.
8. Takács Lili: The Arab Spring is far from being over – illegal migration in Italo-Libyan relations. *Nouvelle Europe*.
9. Takács Lili: Aszimmetrikus kereskedelmi kapcsolatok az olasz–líbiai viszonylatban. *Hadtudományi Szemle*, 2021, 14:2, 81-100.
10. Takács Lili: A "kiterjesztett Mediterráneum" az olasz biztonságpolitikában. In.: Szelei I. (ed.): *A hadtudomány aktuális kérdései napjainkban, II. kötet*. Budapest, Ludovika kiadó, 2022, 171-189.
11. Takács Lili: Race for attention: Twitter campaign of Italian party leaders before the 2018 parliamentary elections. *Conjuntura Internacional*, 2022.
12. Molnár Anna – Molnár Éva – Takács Lili – Vecsey Mariann: A nemzetközi jelenlét Líbiában 2011-től napjainkig. *SVKI Elemzések*, 2019/11
13. Molnár Anna – Molnár Éva – Takács Lili – Vecsey Mariann: A nemzetközi jelenlét Líbiában 2011-től napjainkig. *Nemzet és Biztonság*, 2019/3, 94-124.
14. Molnár Anna – Takács Lili: Italy: an aspiring Mediterranean middle power wavering between bilateralism and multilateralism. *Estudos Intenacionais*, 2020/2, 47-69.
15. Molnár Anna – Szászi Ivett – Takács Lili: Security Sector Reform by IGOs in Libya. *International Journal of Euro-Mediterranean Studies*, 2021, 14:1, 7-48.
16. Molnár Anna – Takács Lili: The European Union's Response to Mass Migration Through Mediterranean: A Shift from Humanitarian Foreign Policy Actor Towards a

Pragmatist Foreign Policy Actor? In: Asderaki Foteini – Tziampiris Aristotle (eds.): *The New Eastern Mediterranean Transformed*. Springer International Publishing, 2021, Chapter 10, 199-217.

17. Molnár Anna – Takács Lili – Urbanovics Anna: Strategic communication of EU CSDP missions – measuring the EU's external legitimacy. *Transforming Government: People, Process and Policy*, 2021, 15:3, 319-334.
18. Molnár Anna – Molnár Éva – Takács Lili – Vecsey Mariann – Mártonffy Balázs: The internationalisation of the conflict in Libya. *AARMS*, 2022.